

Det våras för politiken

Trettiotvå artiklar om politik, medier och samhälle



Sören Holmberg och Lennart Weibull (red)

Det våras för politiken

Trettiofå artiklar om politik, medier och samhälle

SOM-undersökningen 2001
SOM-rapport nr 30

Sören Holmberg och Lennart Weibull (red)

Redaktörer: Sören Holmberg och Lennart Weibull

Administrativ redaktör: Kerstin Gidsäter

Omslagsbild: Holger Staffansson

Omslag: Roger Palmqvist

Redigering: Henny Östlund

Tryck: Grafikerna Livréna i Kungälv AB, 2002

ISBN: 91-973670-9-5

ISSN: 0284-4788

ISRN: GU-STJM-SOM--30--SE

INNEHÅLL

Förord.....	7
<i>Sören Holmberg och Lennart Weibull</i> Det våras för politiken.....	9

ETT ÅR I POLITIKEN

<i>Sören Holmberg och Lennart Weibull</i> Institutionsförtroende	35
<i>Lennart Nilsson</i> Flernivådemokrati och välfärdspolitik.....	59
<i>Sören Holmberg</i> Kampen om mitten	75
<i>Henrik Oscarsson</i> Partierna väljer sina väljare	85
<i>Maria Oskarson och Helena Rohdén</i> Könsskillnader i politiken – mönstren består	109
<i>Martin Brothén</i> I kontakt med riksdagen.....	127
<i>Chris von Borgstede och Lennart J. Lundqvist</i> Nytt klimat för miljöpolitiken?.....	143
<i>Mikael Gilljam och Ola Jodal</i> Medborgarnas demokratiuppfattningar	157
<i>Bengt Johansson</i> Medborgarna och den medialiserade politiken.....	177

ETT ÅR MED MEDIERNA

<i>Therese Eriksson</i> Vanans makt – tidningsvanor 2001	193
---	-----

<i>Jan Strid</i> Radiolyssnandet 2001 – en uppdatering.....	211
<i>Kent Asp</i> TV-tittarnas programpreferenser och den 11 september	219
<i>Lennart Weibull</i> Påverkas budbäraren av budskapet?	231
<i>Annika Bergström</i> Är svensken mätt på Internet?	245
<i>Lowe Hedman</i> Nättidningen – ett komplement till papperstidningen?	259
<i>Stina Bengtsson</i> Medierna i vardagen – relationen till arbete och fritid	275

ETT ÅR AV SAMHÄLLSFRÅGOR

<i>Johan Martinsson</i> Femton år av arbetslöshet	293
<i>Bo Rothstein</i> Socialt kapital – ett genombrott för en ny samhällsvetenskaplig teori.....	309
<i>Monika Djerf-Pierre och Birgitta Niklasson</i> Vem vill ha jämställdhet?	317
<i>Sören Holmberg</i> Allt jämnare på kärnkraftsfronten	331
<i>Per Hedberg</i> Kärnavfall.....	339
<i>Maria Pettersson, Sören Holmberg och Lennart Weibull</i> Synen på industrisamhället.....	351
<i>Karen Nowé, Cecilia Berglund och Lars Höglund</i> De studerande och biblioteken	361
<i>Marie Fridolf</i> Samarbete och ökat förtroende.....	377

ETT INTERNATIONELLT ÅR

<i>Ann-Marie Ekengren</i> En global fördelningspolitik?	389
<i>Rutger Lindahl</i> Våren dröjer i EU-politiken	397
<i>Lennart Weibull och Lennart Nilsson</i> EU-toppmötet i svensk opinion	407
<i>Ulf Bjereld</i> Svensk NATO-opinion efter den 11 september	417

ETT VANLIGT ÅR

<i>Donald Granberg</i> A Reaffirmation of Public Opinion	427
<i>Åsa Nilsson</i> Umgänge över generationerna	433
<i>Lennart Weibull</i> En vanlig dag: om vardagsaktivitet och medieexponering	441

DOKUMENTATION

<i>Åsa Nilsson</i> Den nationella SOM-undersökningen 2001.....	457
Författarna	471
Deltagande projekt.....	475
E-postadresser	477
Bilagor: informationsbroschyr, frågeformulär (I och II), publikationer	479

FÖRORD

Det våras för politiken är den 30:e publikationen från SOM-institutet vid Göteborgs universitet sedan den första blygsamma avrapporteringen 1987. De första skrifterna bestod av kortfattade redovisningar av medverkande forskare, medan de senaste årens avrapporteringar är omfattande volymer där ledande opinions- och medieforskare från olika discipliner mer ingående analyserar insamlade data.

Det våras för politiken bygger på den nationella SOM-undersökningen från senhösten 2001. Undersökningen omfattar *två* riksrepresentativa undersökningar på vardera 3 000 slumpmässigt valda personer i åldersintervallet 15-85 år. Undersökningarna har genomförts parallellt och innehåller delvis gemensamma frågor. Fältarbetet startade i början av oktober och slutfördes i februari månad 2002. Ansvarig för datainsamlingen har varit Kinnmark DM i Göteborg med Magnus Kinnmark som fältledare. Närmare uppgifter om likheter och skillnader mellan de två enkäterna finns i metoddokumentationen.

Det våras för politiken är den hittills mest omfattande volymen från någon SOM-undersökning. Den innehåller totalt **32** kapitel om politik, medier och samhälle i svensk opinion. Artiklarna representerar flertalet av de forskare som deltog med frågor i SOM-undersökningen 2001. Varje författare svarar själv för slutsatserna i respektive kapitel. Som redaktörer har vi begränsat oss till en teknisk redigering samt ett inledande översiktskapitel på bokens huvudtema. Ett antal egna eller medförfattade kapitel har vi naturligtvis också gjort oss skyldiga till.

SOM-undersökningarna genomförs av SOM-institutet, en forsknings- och utbildningsorganisation vid Göteborgs universitet. Institutet drivs gemensamt av Förvaltningshögskolan, Institutionen för journalistik och masskommunikation samt Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet. Undersökningsledare för den nationella SOM-undersökningen 2001 har varit fil kand Åsa Nilsson, som även svarar för metoddokumentationen. Bokproduktionen har Kerstin Gidsäter samordnat. Undertecknade har varit projektansvariga för SOM-undersökningarna sedan starten 1986.

Dataunderlaget från de tidigare SOM-undersökningarna finns tillgängligt via Svensk Samhällsvetenskaplig Datatjänst (SSD) vid Göteborgs universitet. De publikationer som hittills utgivits av SOM-institutet finns förtecknade längst bak i föreliggande volym.

Den som vill veta mera om SOM-undersökningarna är välkomna att kontakta Åsa Nilsson, undersökningsledare på SOM-institutet eller Kerstin Gidsäter, ansvarig för SOM-institutets kansli eller någon av oss undertecknare.

Göteborg i maj 2002

Sören Holmberg
Statsvetenskapliga institutionen
Göteborgs universitet

Lennart Weibull
Institutionen för journalistik och
masskommunikation
Göteborgs universitet

DET VÅRAS FÖR POLITIKEN

SÖREN HOLMBERG OCH LENNART WEIBULL

Den 11 september 2001 har kommit att leva sitt eget liv. Mycket snart efter terrorhändelserna i New York och Washington blev datumet ett slags mantra, en vattendelare mellan förr och nu. Världen hade på ett avgörande sätt förändrats då de kapade planen flög in i tvillingtornen på Manhattan och i Pentagon. Och världen blev också i många avseenden annorlunda. Under de närmaste följande månaderna ställdes många konferenser in, det internationella resandet minskade drastiskt och den redan svaga ekonomiska konjunkturen blev ännu sämre. Samtidigt lanserade USA:s president kriget mot den internationella terrorismen och började under hösten bombningarna av Afghanistan, tillhållet för den förmodade initiativtagaren till terroråden den 11 september. Hela händelseutvecklingen kom under lång tid att dominera massmediernas innehåll och därmed präglade den internationella bilden av hösten 2001.

När man skall redovisa tendenser i svensk opinion går det givetvis inte att bortse från händelserna den 11 september. SOM-undersökningen genomfördes huvudsakligen under oktober och november, under en period då frågorna om den internationella terrorismen stod högst upp på den politiska dagordningen. Överhuvudtaget blev det en höst där politiska frågor var centrala och då kraven på politiskt ledarskap accentuerades, medan näringslivet kämpade i motvind och marknaden saknade framtidstro. Men det vore fel att påstå att de stämningar som rådde kan återföras enbart på vad som hände internationellt. Efterdyningarna av IT-branschens kraftgång med telecomföretaget Ericssons stora problem var annat som hade betydelse.

I ljuset av höstens händelseutveckling har vi valt att kalla årets SOM-bok *Det våras för politiken*. Titeln alluderar på den serie biografier, från 1970- och 1980-talen, som regisserades av den amerikanske regissören och skådespelaren Mel Brooks och som i Sverige fick namn som *Det våras för sheriffen*, *Det våras för Frankenstein* och *Det våras för Hitler*. Brooks genre var parodin, där han i en skrattpiegel skrev om historien genom att lyfta fram vad som 'verkligt hände'.

Syftet med vår framställning är på intet sätt att i Mel Brooks anda parodiera politiken. Så roliga är vi inte. Vad vi däremot vill göra är att fördjupa oss i frågan om politikens återkomst. Vad var det egentligen som hände i opinionen hösten 2001? Hur kan den internationella terrorn ha påverkat svenska folkets bedömningar av politik och samhälle? Finns det anledning att anta att olika politiska institutioner efter decennier av opinionsmässig försvagning återfått något av sin forna tyngd?

Även om vi valt att formulera titeln som ett påstående är det viktigt att tänka in ett frågetecken. För den som arbetar med opinions- och medianalyser finns en ständig

risk att ryckas med av kortsiktiga trender. Det är därför nödvändigt att även pröva motbilder och analysera hur den kortsiktiga opinionen förhåller sig till långsiktiga trender. Resultaten från våra studier reflekterar medborgarnas föreställningar om sin och samhällets situation. Liksom samhällsdebattörernas bilder är medborgarnas föreställningar beroende av samhällsklimatet, men medborgarnas bilder står till en del för ett underifrånperspektiv – eller år 2001 snarare för ett utifrånperspektiv.

I detta inledande kapitel gäller analysen de övergripande tendenserna. På samma sätt som tidigare år gör vi det genom att lyfta fram ett antal exempel på trender som på ett översiktligt sätt speglar förändringstendenser i politik och samhälle hösten 2001 – mot bakgrund av opinionsutvecklingen i Sverige under de gångna femton åren.

Viktiga samhällsproblem i Sverige

Förändringarna i omvärlden hade en mycket liten påverkan på medborgarnas bedömningar av vad som var de viktigaste politiska problemen i Sverige hösten 2001. Bedömningarna bygger på en öppen enkätfråga som ställts på samma sätt i SOM-undersökningarna sedan 1987. Svarspersonerna kunnat uppge upp till tre samhällsproblem; genomsnittspersonen anger knappt två (tabell 1).

Tabell 1 Medborgarnas viktigaste frågor 1987 – 2001 (procent)

Fråga	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Sjukvård	14	21	22	24	20	19	22	18	15	25	35	30	41	39	41
Utbildning/kultur	12	9	12	10	11	9	4	8	7	10	22	34	38	35	37
Pensioner/äldre	10	10	16	13	16	14	16	12	10	17	19	15	21	23	22
Sysselsättning	15	6	2	7	39	49	59	58	51	42	50	51	28	14	14
Invandring/flyktingfrågor	7	8	11	14	13	19	25	12	14	13	10	8	13	12	13
Lag och ordning	20	13	38	11	15	8	9	11	25	14	13	15	16	15	12
Sveriges ekonomi	8	10	9	32	24	39	29	32	24	10	7	9	7	6	9
Miljö	48	62	46	32	38	19	17	20	27	10	10	9	4	9	9
Skatter	7	9	14	13	6	3	2	3	2	4	6	7	5	8	7
Socialpolitik	3	5	3	6	9	7	5	6	6	7	4	17	6	7	6
Familj/barnomsorg	6	9	8	8	7	8	9	6	4	6	7	7	5	7	6
Religion/moral	1	4	3	2	2	2	1	2	3	5	2	2	3	4	4
EU/EMU	1	3	3	7	6	11	9	15	7	3	3	4	3	4	3
Infrastruktur/kommunikationer	1	1	1	2	1	0	0	1	0	0	1	1	1	2	2
Jordbruks- regionalpolitik	2	2	2	1	3	1	1	0	0	0	1	1	1	1	2
Offentlig sektor/privatiseringar	3	2	2	4	2	3	2	2	3	7	2	2	2	2	1
Energi/kärnkraft	7	6	8	11	1	2	2	1	2	2	2	2	2	0	1
Antal svarande	1672	1642	1578	1582	1573	1889	1557	1704	1707	1779	1754	3561	3503	3546	3638

Kommentar: Samtliga personer som besvarat enkäten ingår i procentbasen.

Sjukvård och skola är sedan slutet av 1990-talet de två helt dominerande frågorna i medborgarnas ögon. De har båda ökat med ett par procentenheter mellan 2000 och

2001. Också den svenska ekonomin nämns något oftare som samhällsproblem 2001 än 2000, men ligger fortfarande långt under de mycket höga andelar som redovisades under första hälften av 1990-talet. Ett annat område som idag ligger betydligt lägre än för femton år sedan är miljön: år 2001 är andelen som nämner miljön som problem 9 procent – samma andel som 2000, medan andelen 1987 var 48 och valåret 1988 hela 62 procent. Lag och ordning uppfattas som ett relativt sett något mindre viktigt samhällsproblem 2001 än 2000 – 12 respektive 15 procent. Det är dock i stort sett samma nivå som lag och ordning haft sedan andra hälften av 1900-talet.

Det är således svårt att relatera några av utvecklingstendenserna när det gäller svenska samhällsproblem till den internationella händelseutvecklingen hösten 2001. Möjligen kan den något ökade uppmärksamheten för samhällsekonomin och den motsvarande minskningen för frågor om lag och ordning i Sverige kunna reflektera omvärldstendenserna, men den samlade problembilden i Sverige har inte påverkats. Konkret var det endast 1 procent som på den öppna frågan nämnde terrorism som ett problem i SOM-studien 2001. Något fler nämnde olika försvars- och säkerhetspolitiska frågor (3 procent).

Men det är klart att terrorattacken i USA väckte oro även i Sverige. På en sluten fråga om olika saker som kunde tänkas vara oroande inför framtiden angav hela 60 procent att terrorism var mycket oroande i SOM-studien 2001. Motsvarande andel var endast 27 procent år 2000. Terrorism var det enskilda hot bland de tio som ingick i SOM-undersökningen 2001 som oroade klart flest människor. År 2000 kom terrorism på fjärde plats.

Men oron för terrorism nådde ändå inte en rekordhög nivå i SOM-studien 2001. Andelen svars personer som angav terrorism som mycket oroande var 65 procent år 1986; det år när statsminister Olof Palme mördades på öppen gata i Stockholm.

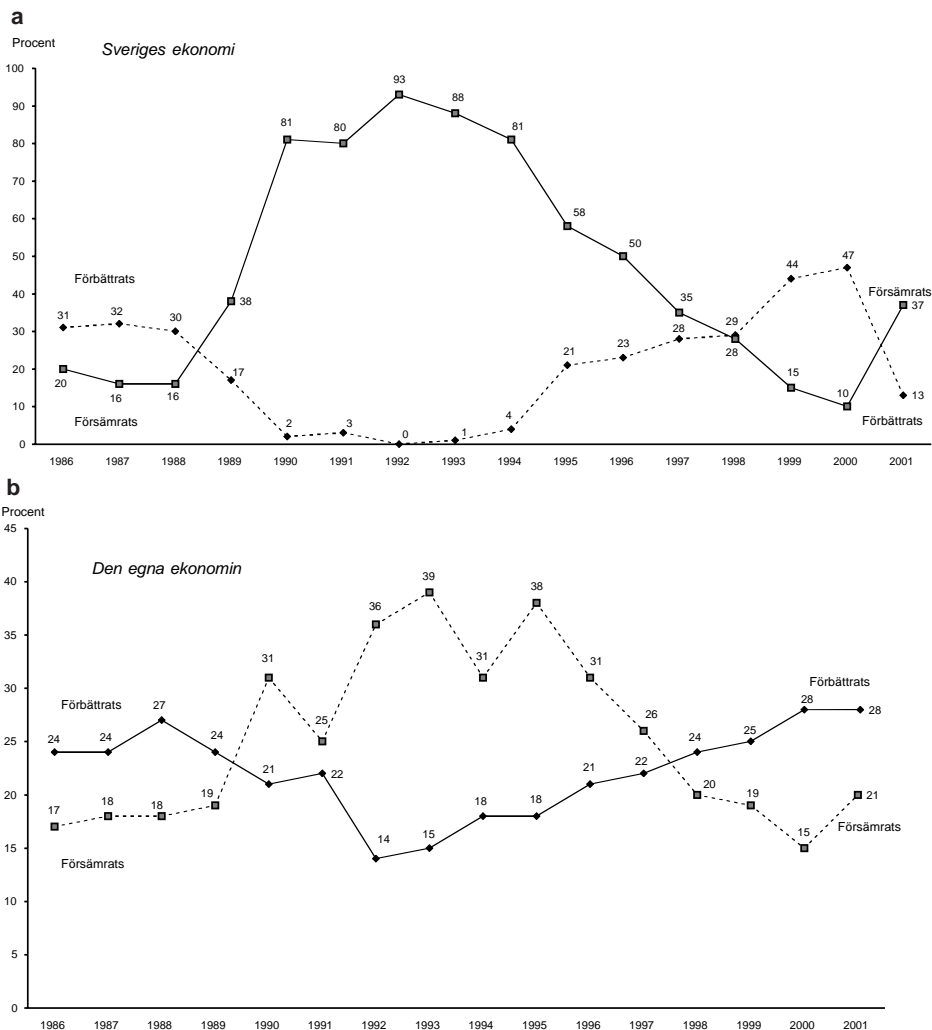
Omkastning i synen på ekonomin

Från och med andra hälften av 1990-talet har bedömningen av den svenska samhällsekonomin blivit alltmer positiv. Hösten 1998 var det fler som bedömde att den svenska ekonomin hade förbättrats än som ansåg att den hade försämrats, år 2000 såg nästan samtliga att samhällsekonomin hade blivit bättre eller att den var på samma nivå som tidigare; endast tio procent menade sig se en försämring. Det var de bästa siffror som uppmätts i någon SOM-undersökning och därmed klart över de positiva siffrorna från slutet av 1980-talet. Vi karakteriserade då Sverige som ett välsignat land.

Hösten 2001 har ekonomibedömningarna förändrats kraftigt och kurvorna på nytt kastats om (figur 1a). Andelen som upplever en försämring av den svensk ekonomin har ökat från 10 till 37 procent samtidigt som de som upplever en förbättring minskat från 47 till 13 procent. Omkastningen mellan 2000 och 2001 är den största någonsin mellan två enskilda år i SOM:s mätningar. Förändringen var nästan lika stor mellan 1989 och 1990, men då var det redan en trend på gång som reflekterade den försämrade konjunkturen. Även med den kraftiga omkastningen mellan 2000 och 2001 är

dock andelen som anger försämring mycket begränsad i jämförelse med situationen i början av 1990-talet. De dystra ekonombedömningarna 2001 kan givetvis vara ett tillfälligt resultat influerat av terrorattackerna i New York. Men det är också möjligt att de reflekterar de ökade problemen för storföretaget Ericsson som hösten 2001 blev tydliga. Ett antal andra frågor som ställts specifikt om svensk industri tyder på att den ökade tveksamheten om samhällsekonomin kan ha en inhemsk förklaring.

Figur 1 Allmänhetens bedömning av hur den svenska ekonomin respektive den egna ekonomiska situationen har utvecklats under det senaste året: andel som anser att ekonomin förbättrats respektive försämrats 1986-2001 (procent)



Samhällsekonomiska bedömningar har ofta en politisk resonansbotten. Hösten 1994 strax efter Bildtregeringens avgång var det framförallt bland borgerliga sympatisörer som det gjordes en positiv bedömning av hur svensk ekonomi hade utvecklats. Efter 1995 har det däremot främst varit socialdemokrater som uppfattat att det skett en förbättring. År 2001 finns det också vissa partiskillnader i bedömningen. Andelen bland socialdemokratiska sympatisörer som menar att den svenska ekonomin har försämrats var 35 procent mot 50 procent bland moderater.

Oavsett vad som ligger bakom tveksamheten om samhällsekonomin visar det sig att medborgarnas syn på hushållsekonomins utveckling endast förändrat sig marginellt. Mellan 1999 och 2000 ökade andelen som anger en förbättring av den egna hushållsekonomin från 25 till 28 procent och 2001 är andelen kvar på samma nivå. Det finns dock en uppgång i andelen som säger sig fått en försämring i hushållsekonomin från 15 till 21 procent.

Tabell 2 Bedömning av den egna ekonomiska situationen jämfört med för 12 månader sedan (procent)

	Förbättrats	Ungefär densamma	Försämrats	Summa procent	Antal svar
Alla	28	51	21	100	3 460
<i>Kön</i>					
Män	29	51	20	100	1 714
Kvinnor	27	52	21	100	1 745
<i>Ålder</i>					
15–29 år	44	36	20	100	655
30–49 år	36	48	16	100	1 159
50–64 år	23	55	22	100	970
65–85 år	4	69	27	100	674
<i>Partisympati</i>					
v	34	46	20	100	382
s	27	52	21	100	1 202
c	20	61	19	100	193
fp	28	47	25	100	134
m	30	52	18	100	672
kd	28	52	20	100	332
mp	24	54	22	100	113
<i>Subjektiv klass</i>					
Arbetare	27	51	22	100	1 464
Jordbrukare	14	64	22	100	84
Tjänsteman	31	52	17	100	858
Högre tjänsteman/ akademiker	35	47	18	100	489
Företagare	25	53	22	100	273

Kommentar: Resultaten kommer från Riks-SOM-undersökningen 2001. Procentbasen utgörs av dem som besvarat frågan.

När det gäller bedömningar av hushållsekonomin har det oftast saknats ett entydigt partipolitiskt mönster i svaren. I 2001 års studie gäller detsamma. Uppfattningarna om den egna ekonomins förändring ser i allt väsentligt likadan ut oavsett partitillhörighet. Politiska skillnader reflekterar till en del en inverkan från olika sociala faktorer. Det är inte oväntat en relativt hög andel bland yngre personer som tycker att hushållsekonomin har förbättrats (44 procent), medan andelen bland pensionärer är relativt låg (4 procent). Mera intressant är emellertid den ökade sociala differentieringen. Andelen som uppger sig ha fått en bättre hushållsekonomi är högre i tjänstemanna- än i arbetarfamiljer. Den ekonomiska differentieringen ökar i Sverige.

Tabell 3 Bedömning av den egna ekonomiska situationen 12 månader framåt (procent)

	Förbättras	Ungefär densamma	Försämras	Summa procent	Antal svar
Alla	23	62	15	100	3 440
<i>Kön</i>					
Män	25	61	14	100	1 705
Kvinnor	22	62	16	100	1 734
<i>Ålder</i>					
15–29 år	43	48	9	100	651
30–49 år	31	58	11	100	1 157
50–64 år	14	68	18	100	959
65–85 år	4	73	23	100	671
<i>Partisympati</i>					
v	29	56	15	100	380
s	23	62	15	100	1 198
c	18	69	13	100	193
fp	21	61	18	100	133
m	26	61	13	100	668
kd	17	67	16	100	331
mp	36	52	12	100	111
<i>Subjektiv klass</i>					
Arbetare	23	62	15	100	1 453
Jordbrukare	11	70	19	100	84
Tjänsteman	21	64	15	100	857
Högre tjänsteman/ akademiker	30	58	12	100	491
Företagare	27	56	17	100	271

Kommentar: Resultaten kommer från Riks-SOM-undersökningen 2001. Procentbasen utgörs av dem som besvarat frågan.

Även de ekonomiska framtidsbedömningarna är övervägande pessimistiska. Andelen som tror att samhällsekonomin kommer att försämras är många gånger större än

andelen som tror på en förbättring, 45 respektive 6 procent. Det som främst utmärker 2001 års mätning är den låga andelen som tror på en förbättring av svensk ekonomi. I likhet med tidigare är det föga oväntat sympatisörer till regeringspartiet som är minst pessimistiska: bland socialdemokratiska sympatisörer är andelen som tror på försämring 39 procent. Bland moderaternas sympatisörer är det flera som ser dystert på ekonomins utveckling (53 procent).

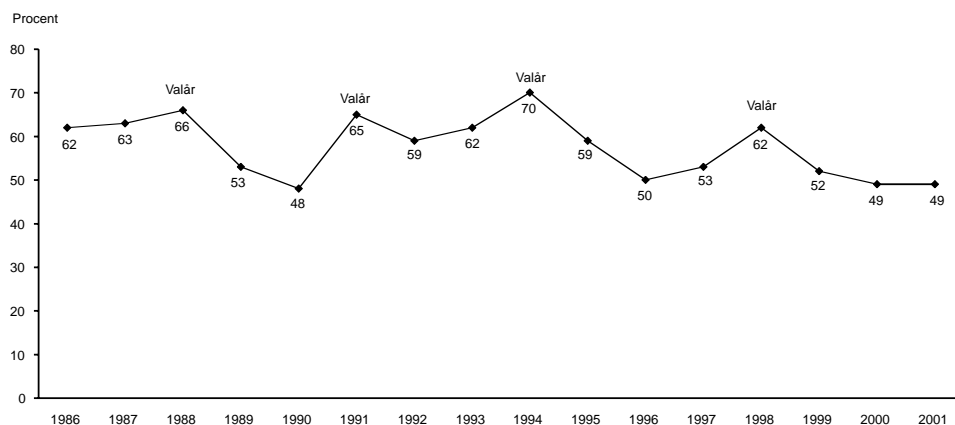
I fråga om den personliga hushålls ekonomin är framtidsbedömningen 2001 ungefär på samma nivå som 2000: cirka 23 procent tror på förbättring, cirka 15 procent på försämring och 62 procent på att det inte skall ske någon större förändring (tabell 3). Det sociala mönstret är detsamma som tidigare. Det är den ekonomiskt välsituerade övre medelklassen som har den mest optimistiska framtidsstron.

Stabilt för partierna men uppåt för demokratin

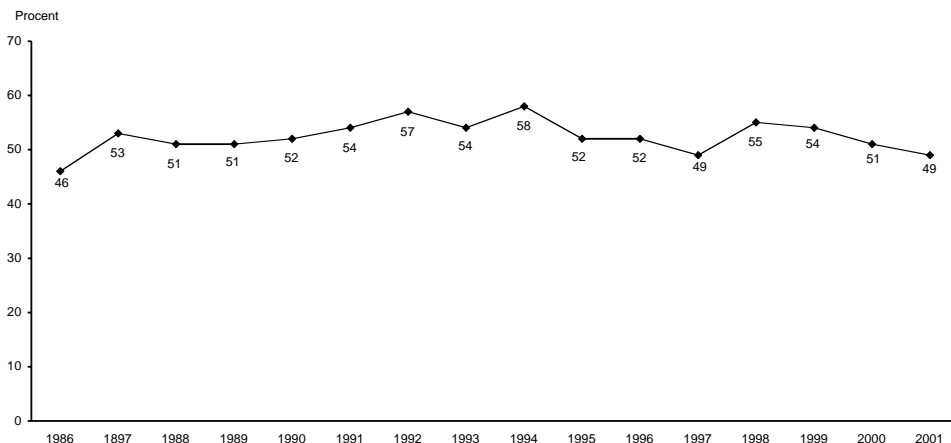
Kraven på politiska åtgärder, oavsett om det gäller internationell terrorism eller ett försvagat näringsliv, kunde kanske förväntas leda till ett större engagemang för de politiska partierna. Det borde finnas en vilja att sluta upp kring det parti man sympatiserar med och det politiska intresset borde rimligen öka. Men så är inte fallet utan andelen som är övertygade partianhängare ligger på samma nivå 2001 som 2000, som var den näst lägsta siffran på partiövertygelse som uppmätts i SOM-undersökningarna (figur 2).

Figur 2 Medborgarnas grad av partiövertygelse 1986-2001 (procent)

fråga: (till personer som uppgivit sig sympatisera med något politiskt parti): "Anser du dig vara en övertygad anhängare av detta parti?" **Svarsalternativ:** "Ja, mycket övertygad; ja, något övertygad; nej".



Kommentar: Resultaten visar andelen personer som svarat *mycket* eller *något övertygad*. Samtliga svars personer ingår i procentbasen.

Figur 3 Andel personer som uppger sig vara mycket eller ganska intresserade av politik 1986-2001 (procent)

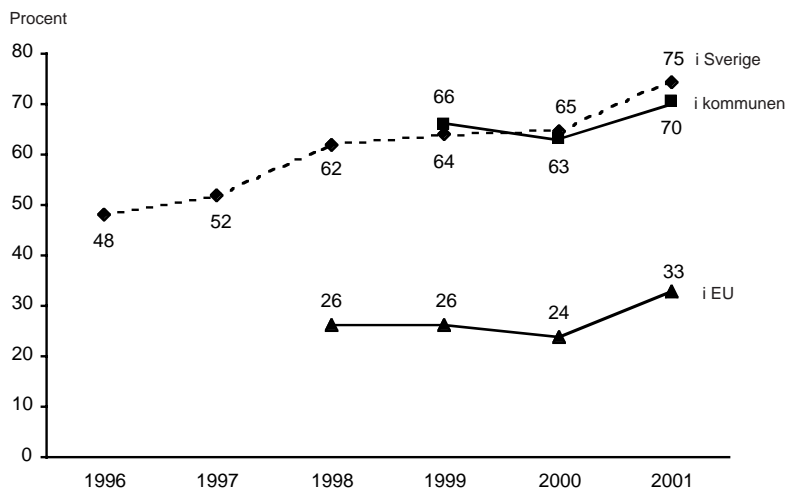
Kommentar: Samtliga svarspersoner utgör procentbasen.

Visserligen kompliceras bilden av att medborgarnas partiövertygelse följer en elektoral cykel. Partiövertygelsen ökar under valår, när partier och politiker anstränger sig att gå väljarna till mötes, och sjunker under mellanvalsperioderna när väljarkontaktarna är mer sporadiska (Holmberg, 1993). Men utifrån den elektorala cykeln skulle vi också ha väntat oss en viss uppgång ett år före ett val på det sätt som skedde 1993 och 1997.

Inte heller det politiska intresset ökar, utan fortsätter den minskning som inleddes 1999 (figur 3). Resultatet tyder således inte på att det i någon högre grad våras för partipolitiken utan att det trots allt finns fortsatt stöd för den långsiktiga trenden på ett avtagande partipolitiskt engagemang.

Partiernas problem är dock inte detsamma som att demokratin har problem. Andelen personer som anger att de är nöjda med hur svensk demokrati fungerar är bland den högsta i EU. Dessutom har förtroendet för demokratin ökat på alla nivåer. I 2001 års SOM-studie förklarade 75 procent av svarspersonerna att de var mycket eller ganska nöjda med det sätt på vilket demokratin fungerar i Sverige, vilket är en ökning med 10 procentenheter i jämförelse med 2000. Intressant är att det rör sig om en ökning från en redan hög och stabil nivå de senaste två åren, medan nivån låg klart lägre tidigare.

Också inställningen till demokratin i den egna kommunen och inom EU har ökat med med nästan tio procentenheter och uppnår de högsta siffrorna hittills i SOM-mätningarna. Mycket tyder på att resultaten generellt skall tolkas som ett vaktslående om demokratin i en hotad situation. Liknande svarsmönster har också noterats när det gäller hur förtroendet för olika samhällsinstitutioner har utvecklats över tid (se Holmberg och Weibulls kapitel om institutionsförtroende i denna volym).

Figur 4 Nöjd med hur demokratin fungerar (procent)

Kommentar: Resultaten visar andel som svarar *mycket* eller *ganska nöjd*. Övriga svarsalternativ är inte särskilt nöjd och inte alls nöjd. Personer som besvarat frågan ingår i procentbasen.

Slutsatsen är således att medborgarnas eget politiska engagemang inte ökade under hösten 2001, men att uppslutningen kring politiken som sådan och tilltron till politiska institutioner ändå ökade.

Fortsatt ideologisk stiltje...

Som vi flera gånger framhållit har den ideologiska vänster-högerorienteringen sedan mitten av 1990-talet kännetecknats av mycket små förändringar och tendensen kvarstår 2001 (se Holmbergs kapitel om den politiska mitten). Det har varken blåst klar vänster- eller klar högervind i opinionen. I mätningen 2001 var det ännu en gång nästan exakt samma andel som placerade sig ideologiskt till höger som till vänster. Stiltjen står i kontrast till den högervåg som hade sin topp 1991 och den vänstervåg som var som högst 1994.

Också i fråga om ideologisk orientering finns en viss valårseffekt. Det framträder i att andelen som placerar sig till vänster ökar under valåren. Tre av de fyra valåren i SOM-undersökningarnas tidsserie ligger andelen vänsterorienterade högst, även under perioden av ideologisk stiltje efter 1995. Det fjärde valåret – 1991 – bröts den nedåtgående tendensen för vänsterorientering och ersattes av en kraftig uppgång. Det finns därför anledning att tro att 2002 års mätning kommer att visa en uppgång för andelen som placerar sig till vänster om mitten.

...men uppåt för partiledarna

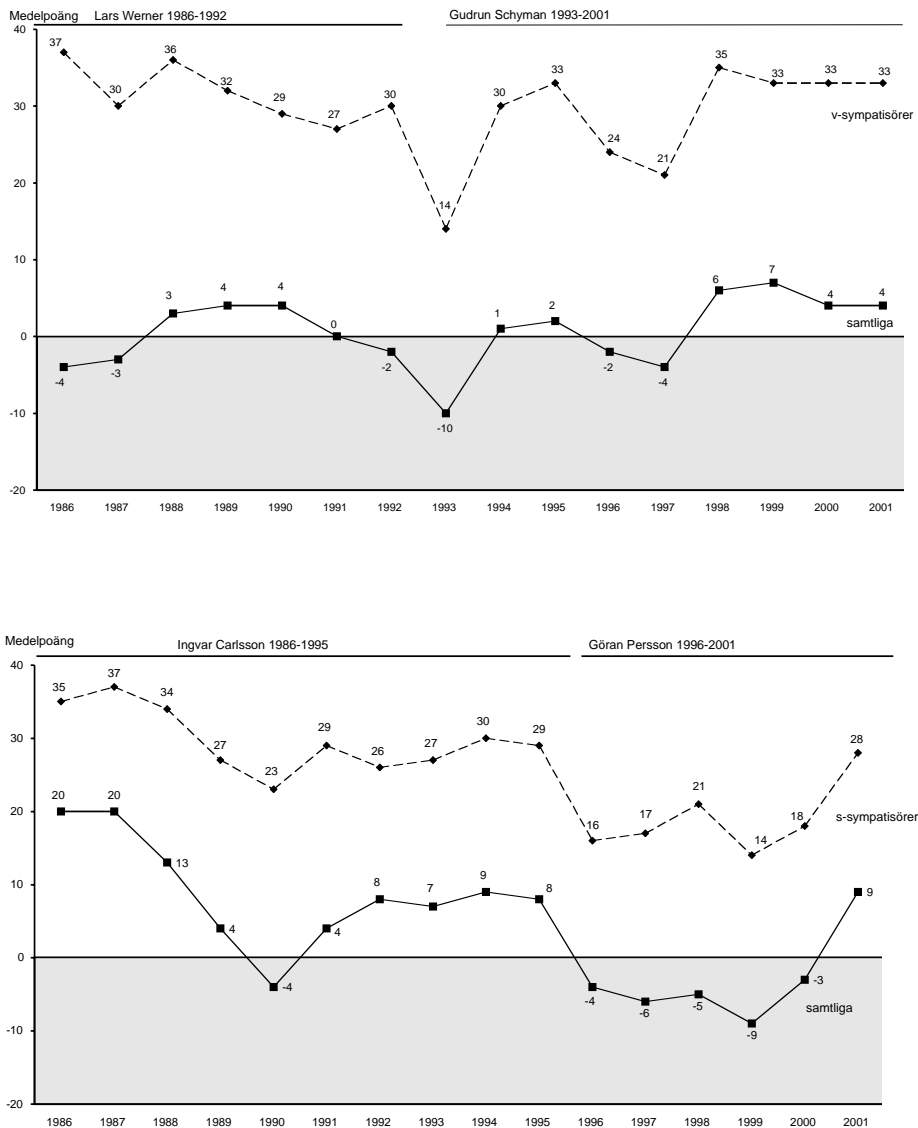
Svenska partiledare är mycket välkända. I SOM-studien 2001 mätte vi för första gången kännedomen om partiledarna. Svarspersonerna fick explicit möjligheten att ange om de kände till de efterfrågade partiledarna, precis som vi gjort sedan länge i våra mätningar av lokala politiker (Holmberg 2002). Och sedan fick svarspersonerna uppge hur mycket de uppskattade de partiledare de sade sig känna till.

De i tjänsten äldsta partiledarna (Persson, Schyman och Svensson) var kända av 97 till 99 procent av de svarspersoner som besvarade enkätfrågan. De nya partiledarna Lundgren och Olofsson visade sig ännu så länge vara något mindre välkända; 92 respektive 82 procent angav att de kände till dem. Miljöpartiets båda språkrör var däremot okända för bra nära en majoritet av svenska folket. Endast 55 procent kände till Lotta Nilsson-Hedström. Matz Hammarström var ännu mer okänd. Endast 48 procent visste vem han var.¹

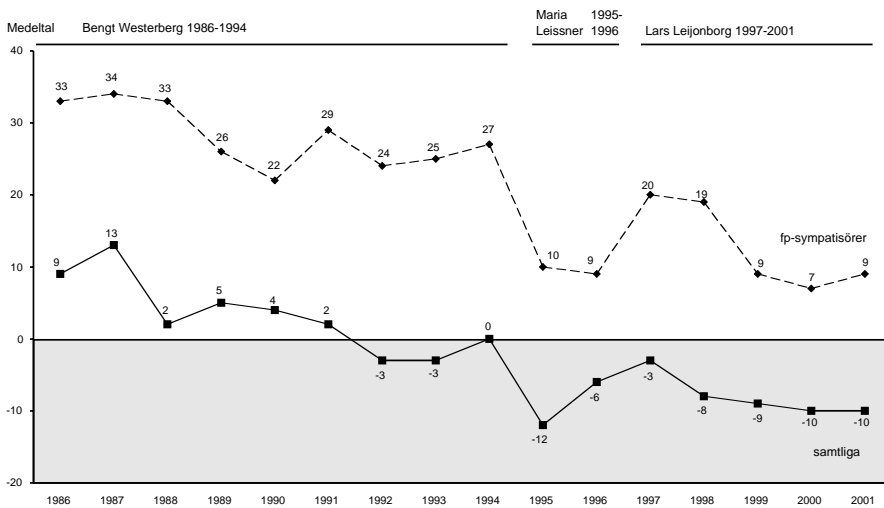
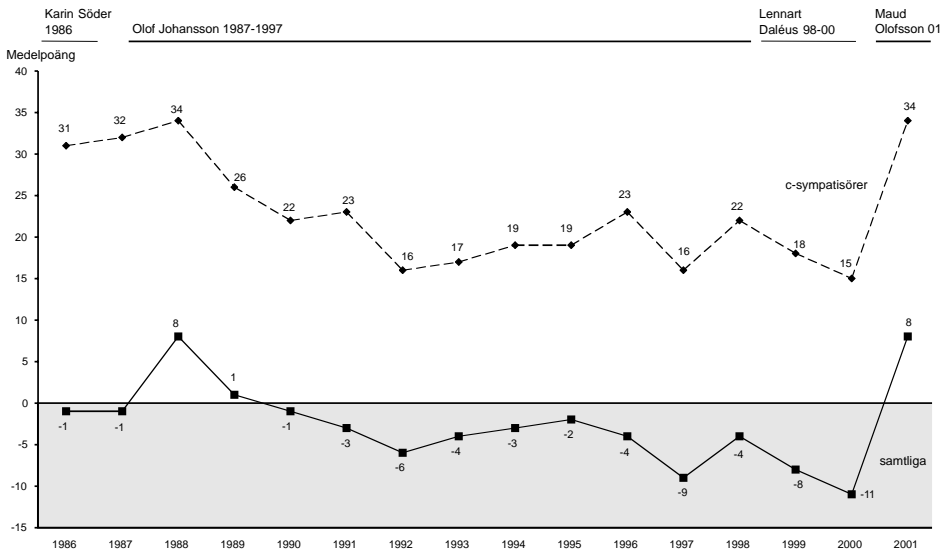
Popularitetsmässigt röner de flesta svenska partiledare en något högre uppskattning 2001 än 2000. I fallet Göran Persson är popularitetsförstärkningen mycket påtaglig (se figur 5). På en skala mellan -50 (ogillar) och +50 (gillar) har Perssons popularitets-siffror bland samtliga svarspersoner ökat från -3 till +9 under senaste året. Bland s-sympatisörer har uppgången varit lika markant, från +18 till +28. Maud Olofsson, centerpartiets nya partiledare, uppvisar också starka siffror. Hon är klart mycket mer uppskattad än föregångaren Lennart Daléus. Gudrun Schyman och Alf Svensson har fortfarande bra popularitetsvärden, men siffrorna stiger endast för Svensson, och då bara lite. Språkrörens popularitet har ökat bland de egna mp-sympatisörerna men minskat bland samtliga svenskar. Nivåerna är låga för båda. Bo Lundgren och Lars Leijonborg har bägge fortsatt svag uppskattningssiffror, men för Lundgren bär det något uppåt, medan Leijonborg ännu inte kan skåda någon ljusning.

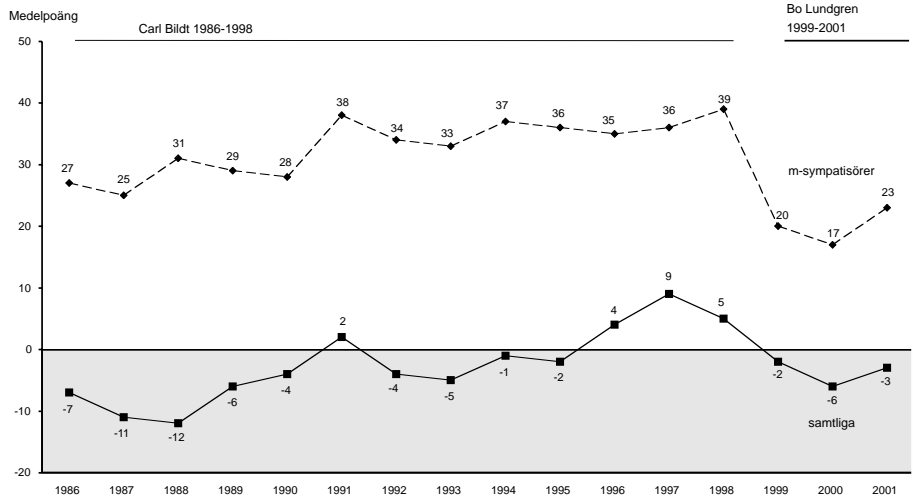
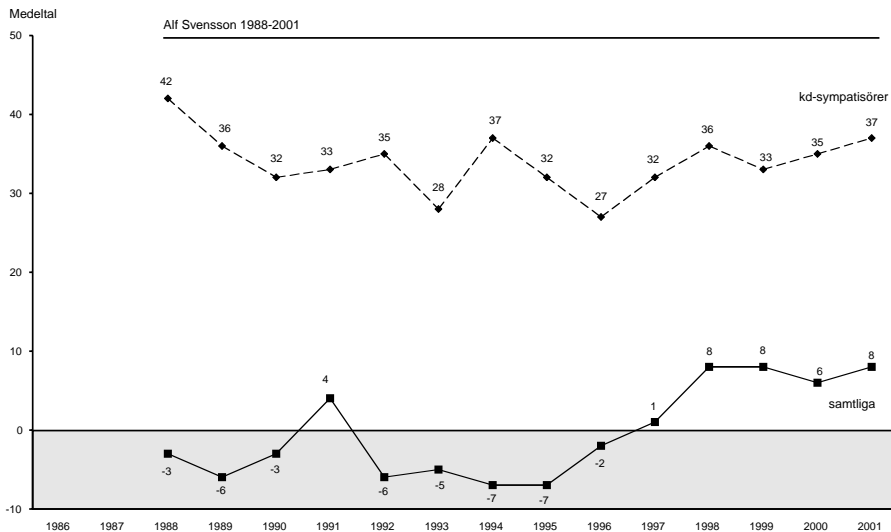
Populära partiledare kan dra röster till sitt parti på samma sätt som impopulära partiledare kan stöta bort väljare. Forskningen har visat att effekterna är begränsade, men de finns där (Holmberg 2000). Partiledare kan fungera som potentiella drag-plåster eller som potentiella sänken för sina partier. Ett bra mått på partiledarnas eventuella förmåga som röstvärvarare för sina partier får vi om vi jämför partiledarnas popularitet med motsvarande popularitet för det egna partiet. En partiledare måste vara mer uppskattad än sitt parti för att kunna dra röster på sin personliga popularitet. I SOM-undersökningarna mäter vi partiledarnas och partiernas popularitet på samma skala. Det möjliggör en jämförelse. Är de olika partiledarna mer eller mindre uppskattade än sina respektive partier?

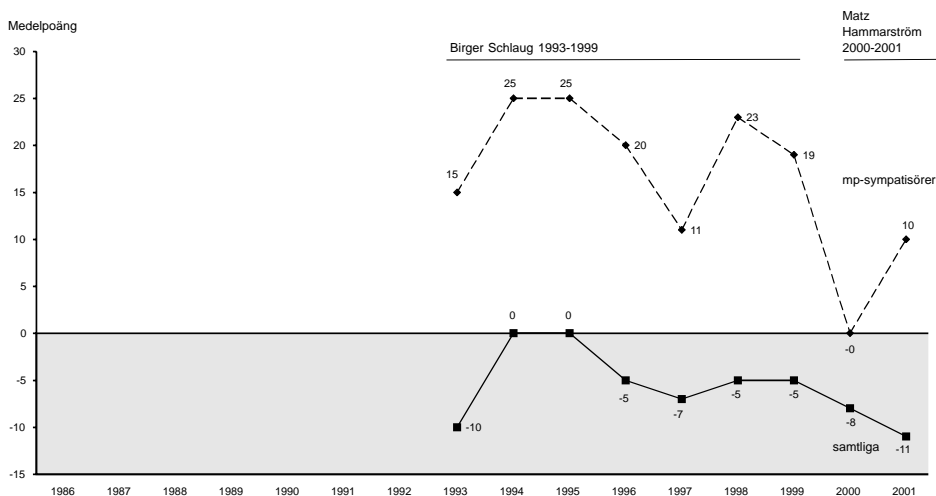
Figur 5 Partiedarpopularitet 1986-2001 (medeltal)



Kommentar: Partiedarnas popularitet har mätts på en elvgradig ogillar-gillar skala med värden mellan -5 (ogillar) och +5 (gillar). Medeltalen för samtliga svars personer respektive för det egna partiets sympatisörer har multiplicerats med tio för att få en skala mellan -50 och +50.







Kommentar:

	1999	2000	2001
mp-sympatisörer	+3	+6	+10
samtliga	-4	-8	-12

Källa: SOM-undersökningarna

Resultaten i tabell 4 ger svaret. I den senaste SOM-mätningen 2001 var det endast två partiledare som var mer populära än sitt parti såväl bland det egna partiets sympatisörer som bland samtliga svarspersoner. De båda partiledarna är Alf Svensson och Maud Olofsson. En ytterligare partiledare var mer uppskattad än sitt parti bland samtliga svarspersoner, men inte bland de egna väljarna. Det är Gudrun Schyman. Övriga partiledare, inklusive Göran Persson, är mindre populära än sina partier, bland egna väljare såväl som bland samtliga svarspersoner. Resultatet för Persson kanske förvånar, men det är inte bara Göran Persson som har rönt en ökad uppskattning det senaste året. Det socialdemokratiska partiet har också vunnit i popularitet, bland egna sympatisörer såväl som bland samtliga väljare. Persson och socialdemokraterna har stigit uppåt tillsammans. En viss växeldragning kan ha förekommit, men faktum kvarstår. Partiet är fortfarande mer uppskattat än Persson.

Slutsatsen av mätningen är alltså att Sverige har två klara dragplåster bland partiledarna inför valet 2002. De är Alf Svensson och Maud Olofsson. Tre potentiella sänken finns också. De är miljöpartiets båda språkrör, som dock hunnit avgå innan valet, och Lars Leijonborg och Bo Lundgren. I alla tre fallen kan vi iakttä mycket svaga popularitetssiffror framförallt bland det egna partiets sympatisörer. Anhängare riskerar att stötas bort. Schyman är ett tveksamt fall. Hon är på väg nedåt popularitetsmässigt men har fortfarande relativt bra siffror. Persson är också ett tveksamt fall.

Han var ett sänke i valet 1998 (Holmberg 2000). Men sedan dess har hans popularitetssiffror stärkts och han närmar sig partiets siffror. Han hinner kanske gå om partiet i popularitet och bli ett dragplåster i valet 2002.

Tabell 4 Partiledarna som dragplåster eller som sänken i kampen om opinionen (medeltalsskillnader)

Partiledarnas popularitet jämfört med det egna partiets bland samtliga väljare

Partiledare	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	00	01
v	+13	+14	+15	+15	+15	+13	+11	+4	+10	+9	+5	+3	+10	+11	+8	+8
s	+10	+9	+4	+2	±0	+1	±0	-2	-2	+3	-4	-8	-10	-10	-7	-2
mp	-	-	-	-	-	-	-	-7	-2	-5	-5	-5	-5	-4	-2	-3
c	±0	-2	+3	+1	-1	-5	-4	-3	-4	-1	-1	-4	-2	-5	-6	+4
fp	+6	+5	+1	+3	+2	+2	±0	±0	+1	-6	-1	±0	-5	-6	-6	-8
kd	-	-	+5	+3	+4	+4	+3	+4	+5	+5	+5	+8	+8	+8	+8	+8
m	±0	-4	-11	±0	-2	+4	+3	+3	+6	+3	+8	+11	+9	-1	-3	-1
Snitt fem partiledare	+6	+4	+2	+4	+3	+3	+2	±0	+2	+2	+1	±0	±0	-2	-3	±0

Partiledarnas popularitet jämfört med det egna partiets bland egna sympatisörer

Partiledare	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	00	01
v	-1	±0	±0	+4	+3	-3	-2	-12	-6	±0	-3	-9	±0	+2	±0	-2
s	±0	+1	-1	-1	-4	-4	-5	-5	-4	-2	-8	-9	-10	-13	-11	-4
mp	-	-	-	-	-	-	-	-14	-7	-7	-8	-14	-12	-12	-27	-17
c	-3	-6	-3	-4	-5	-13	-14	-12	-12	-12	-7	-10	-10	-15	-13	+1
fp	+3	+4	-2	+1	-2	±0	-1	+1	-2	-19	-15	-6	-14	-17	-20	-25
kd	-	-	+1	+1	+2	-3	±0	-4	+1	+2	±0	+3	+3	+4	+3	+3
m	-6	-11	-6	-3	-3	+1	+2	±0	+3	+2	+3	+5	+2	-15	-16	-12
Snitt fem partiledare	-1	-3	-2	-1	-2	-4	-4	-6	-5	-6	-6	-6	-6	-12	-12	-8

Kommentar: Resultaten visar hur populära partiledarna är i jämförelse med sina egna partier. Differensmåttet kan variera mellan +100 (partiledaren mer populär än partiet) och -100 (partiet mer populärt än partiledaren). Plusvärden indikerar m a o att partiledaren är mer populär än partiet, medan minusvärden visar att partiledaren är mindre populär än sitt parti. Partiernas och partiledarnas popularitet har mätts på en gillar-ogillarskala med värden mellan +5 (gillar) och -5 (ogillar). Genomsnittssiffrorna gäller för partiledarna för v, s, c, fp och m.

Den allmänna bilden av uppgång i partiledarpopularitet måste också ses i ljuset av terrorhändelserna hösten 2001. Det gäller inte minst den ökade uppslutningen kring statministern och det regeringsbärande partiet. Men det har också vårats något lite för flera andra partiledare.

Ökande nyhetsintresse

Vi har som medborgare i princip tre sätt att informera oss om vad som händer i omvärlden: vi kan själva iaktta det, vi kan få reda på det genom förmedling av andra människor och vi kan ta del av det genom massmedier. Vilket sätt vi utnyttjar hänger samman med position i samhället, men det allmänna mönstret är att ju längre bort ifrån oss något händer desto större betydelse får medierna. Det är i stort sett bara i närmiljön – vårt hem, vår arbetsplats och den ort där vi bor som vi kan skapa oss en bild själva eller med hjälp av andra. När det kommer till nationella händelser eller, ännu tydligare, internationella skeenden är vi vanligen helt och hållet hänvisade till massmedierna (Hadenius och Weibull, 2002).

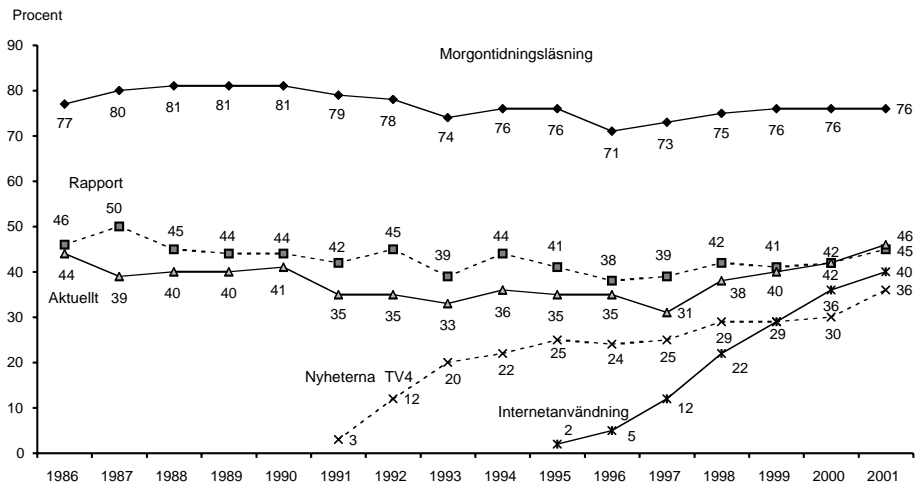
I mediesystemet är det traditionellt dagspress, radio och TV som är de dominerande källorna till kunskap. Medieexplosionen har bidragit till en ökad fragmentarisering genom att allt fler och smalare medier etablerats (Mediebarometern 2002). Framför allt har Internets roll framhållits i detta sammanhang och det har ibland ansetts kunna underminera intresset för de breda medierna, särskilt morgonpressen och TV. Efter nedgången för IT-sektorn har dock prognoserna för nätets betydelse skrivits ner (jfr Lowe Hedmans artikel i denna volym).

Det hindrar emellertid inte att svenska folkets intresse för ny medieteknologi är stort. Svenska hushåll har sedan 1980-talet investerat relativt kraftigt i nya medier. Till en början var det fråga om text-TV och video som expanderade i slutet av 1980-talet, CD-spelaren kom i en andra våg i början av 1990-talet och sedan mitten av 1990-talet står persondatorn och Internet för expansionen. Andra digitala tekniker – DVD-spelare och set-top-box för digital-TV – saknar ännu betydelse men har ökat något mellan 2000 och 2001.

Persondatorspridningen och Internetanslutningen håller samtidigt på att stagnera. Nätet utvecklas visserligen och det skapas nya typer av politiska samtal samtidigt som det påverkar ekonomi och hushållsvanor (e-handel). Men även om hushållens anslutning till nätet stimulerats går persondatorinnehavet och Internetanslutningen allt långsammare. År 2001 var datorinnehavet 63 och Internetanslutningen 60 procent (jfr Annika Bergströms kapitel i denna volym).

Innebörden av det som hänt är att det fortsatt är traditionella medier som står starkast och når den stora massan av medborgare med nyheter (figur 6). Dagstidningsläsningen i Sverige är mycket omfattande och har efter en svag period i början av 1990-talet på nytt börjat öka. Televisionens tre stora nyhetsredaktioner har också en mycket hög andel regelbundna tittare och samtliga har ökat sin publik under de senaste åren, bl a beroende på att varje redaktion numera sänder fler program spridda över dagen. Mellan 2000 och 2001 har nyhetstittandet på Aktuellt och Rapport i Sveriges Television och på Nyheterna i TV4 ytterligare ökat utan att sändningstiden har ökat nämnvärt. Allt talar för att uppgången kan hänföras till det ökade nyhetsintresset som påverkats av det som skedde den 11 september i New York och där just TV-bilderna kom att etsa sig in i våra medvetanden.

Figur 6 Morgontidningsläsning och nyhetstittande i TV minst 5 dagar/vecka samt Internetanvändning (procent)



Kommentar: "Morgontidningsläsning" anger andelen undersökningspersoner som uppgett att de läser morgontidning minst fem dagar i veckan eller oftare. För "Rapport", "Aktuellt" och "Nyheterna TV4" anges andelen undersökningspersoner som uppgett att de tittar på respektive nyhetssändning minst fem dagar i veckan eller oftare. Internetanvändning avser andelen som uppger att de använder Internet flera gånger i veckan. Procentbasen utgörs av samtliga svarspersoner i respektive SOM-undersökning.

Vid en sådan stor händelse som terrorattacken var det naturligt att medborgarna sökte sig till de välkända kanalerna. Visserligen belönades inte medierna som samhällsinstitutioner för sin bevakning utan förlorade snarast något i förtroende i förhållande till exempelvis de politiska institutionerna (jfr det följande kapitlet om institutionsförtroende) men allmänheten hyste fortsatt högt förtroende för deras innehåll (jfr Lennart Weibulls kapitel om medieförtroende).

Medieuppmärksamheten hösten 2001 gör det också lättare att förstå det som ibland framställs som en paradox, nämligen att traditionella medier klarar konkurrensen med de många nya.

En viktig faktor som förklarar detta är att de i hög grad kan karaktäriseras som uppdateringsmedier som för sin publik talar om vad som är viktigt att veta just nu. I en komplicerad situation, där publiken har svårt att skaffa sig en överblick får traditionella medier snarast en ökad betydelse. Internets roll har närmast utvecklats till ett medium som hittills främst erbjudit en ytterligare fördjupning av vad andra medier redan uppmärksammat (jfr Hadenius och Weibull, 2002).

Nya värden?

Ett av de utmärkande dragen i 1990-talets utveckling är att fritiden upplevs som allt viktigare och spelar en central roll i medborgarnas förväntningar om det goda livet (Oscarsson, 2002). Samtidigt är gränsen mellan arbete och fritid allt mera flytande. Många privata aktiviteter kan utövas på arbetsplatsen, liksom att delar av arbetet kan göras på datorn i bostaden.

Men det grundläggande mönstret i svenskarnas värderingar är, naturligt nog, mycket stabilt. Det är hälsan, hedern, freden och friheten som är det centrala. Den starka armen, det hedersamma livet och oberoende både inåt och utåt är centrala livsvärden (Oscarsson, 2002).

Samtidigt framförs ofta i debatten att det i ökande utsträckning sker andra slag av värderingsförskjutningar. Det som framför allt påtalats är den förändrade synen på djurens rätt och det stigande intresset för veganism. Forskning på embryonala stamceller är en annan fråga som har skapat samhällsdebatt, liksom frågan om genmanipulerad mat. I samtliga tre exempel är det synen på liv som står i centrum. För att belysa allmänhetens synsätt i sådana centrala värderingsfrågor har SOM-undersökningen 2001 ställt ett antal enkätfrågor som gäller sådana nya problem i samhällsdebatten (tabell 5).

De allra flesta kunde besvara alla de tolv frågorna om vad de hade för åsikter. Det var endast två frågor där fler än tio procent uppgav att de inte hade någon åsikt. Trettiofem procent har ingen uppfattning om Tobinskatten och 19 procent ingen åsikt om forskning på befruktade ägg borde förbjudas. I några av frågorna är åsiktsprofileringen mycket tydlig. Klara majoriteter vill stärka djurens rätt, *inte* tillåta homosexuella par att adoptera barn, *inte* begränsa rätten till fri abort, begränsa utvecklingen av genmanipulerad mat och förbjuda kloning av människor.

De nya frågorna/värdena hänger inte åsiktsmässigt samman på något enkelt sätt. De uppvisar t ex inte några starka inbördes åsiktssamband, även om man kan se vissa internkopplingar mellan de frågor som handlar om liv och hälsa. Några av frågorna uppvisar samband med människornas grad av religiositet (t ex forskning på befruktade ägg), andra med vänster-högerdimensionen (eftersänkta tredje världens skulder (populärast till vänster), Tobinskatten (populärast till vänster), tillåta försäljning av sprit i livsmedelsbutiker (populärast till höger)). Åsiktsskillnaderna mellan kvinnor och män är förhållandevis stora i några av frågorna, t ex när det gäller att förbjuda porr (kvinnor mest för förbud), begränsa utvecklingen av genmanipulerad mat (kvinnor mest för begränsningar) eller att stärka djurens rätt (kvinnor mest för djurens rätt).

Åldersskillnader är alltid intressanta. De kan eventuellt säga något om vad som är på väg. Unga människors åsikter säger kanske något om framtidens värderingsklimat. Störst generationsskillnader i åsikterna återfinns i sex frågor – unga är klart mindre positiva till att förbjuda porr än äldre, unga är *inte* mer positiva till en Tobinskatt än äldre, unga är mer positiva till att homosexuella får adoptera än äldre, unga är mer positiva till aktiv dödshjälp än äldre, unga är mindre negativa till embryonal stamcells-forskning än äldre och unga vill i större utsträckning förbjuda djurförsök inom

Tabell 5 Andel av svenska folket som anser förslaget vara mycket eller ganska bra (procent)

	Samtliga	Kön		Ålder					Utbildning			Ideologisk position			Antal svarande
		Män	Kvinnor	15–19	20–29	30–49	50–64	65–85	Låg	Medel	Hög	Vänster	v/e	Höger	
Stärka djurens rätt	62	56	68	68	65	57	60	70	66	62	54	66	65	54	3 443
Eftersänka tredje världens skulder	47	48	46	54	52	49	43	42	40	53	52	62	43	36	1 637
Tillåta homosexuella par att adoptera barn	20	15	25	39	33	21	14	10	13	22	27	27	18	14	3 449
Tillåta aktiv dödshjälp i Sverige	40	43	37	41	48	44	38	31	37	44	40	40	39	40	1 653
Förbjuda alla former av pornografi	44	26	62	50	32	37	44	64	51	40	38	45	49	39	1 656
Begränsa rätten till fri abort	13	11	15	16	12	11	13	17	16	14	9	9	16	14	1 648
Tillåta försäljning av starköl, vin och sprit i livsmedelsbutiker	50	55	45	38	52	51	56	42	52	50	48	43	48	59	3 461
Förbjuda djurförsök inom medicinsk forskning	26	20	32	46	29	27	23	22	29	27	20	28	32	18	1 643
Begränsa utvecklingen av genmanipulerad mat	71	64	78	53	66	75	74	68	73	69	69	77	69	67	3 442
Förbjuda kloning av människor	85	82	89	67	85	88	88	83	84	85	89	89	82	87	1 655
Förbjuda forskning som använder befruktade ägg (embryonala stamceller)	39	34	44	29	31	40	41	44	44	33	35	38	42	38	1 650
Införa en världsomfattande skatt på alla internationella valuta-transaktioner (s.k. Tobinska)	27	32	22	15	15	27	32	31	28	23	26	38	24	18	3 419
Lägsta antal svarande	1 637	803	833	100	223	525	470	318	703	394	470	512	568	510	1 637

Kommentar: Frågan lyder: "Här återfinns ett antal förslag hämtade från den svenska samhällsdebatten. Vilken är Din åsikt om vart och ett av dem?" Svartalternativen är "mycket bra förslag", "ganska bra"/"varken bra eller dåligt"/"ganska dåligt"/"mycket dåligt förslag" samt "ingen uppfattning". Procentbasen för respektive delfråga utgörs av dem som besvarat frågan, inklusive dem som svarat "ingen uppfattning". Lägsta antal svar i raden längst ned avser den fråga som totalt sett besvarats av minst antal personer. Vissa frågor fanns enbart med i ett av SOM-undersökningens två delurval medan andra fanns med i bägge; därav de stora skillnaderna i antal svar.

medicinsk forskning än äldre. I övriga frågor är åsiktsskillnaderna förhållandevis små mellan olika åldersgrupper. Något samlat tecken på att en generationskamp är på uppsegling i de nya värdefrågorna går inte att hitta. Så stora är inte åsiktsskillnaderna mellan generationerna.

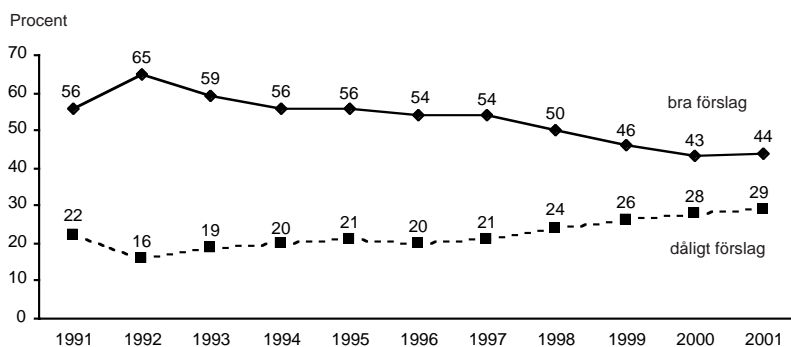
Motstånd mot flyktingmottagning

Flykting och invandrarfrågor har aldrig toppat svenska väljares dagordning över viktiga samhällsproblem. I SOM-studierna tillbaka till 1987 har flykting/invandrarfrågor hamnat på mellan andra (1993) till nionde (1988) plats när vi helt öppet frågat om viktiga frågor/samhällsproblem i Sverige (se tabell 1). År 2001 kom frågan på femte plats med 13 procent som angav den som viktig. När vi med en annan frågeteknik längre fram i SOM-enkäten 2001 bad svarspersonerna ange hur viktiga de ansåg sexton olika politiska frågor var hamnade flyktingar/invandring på 13 plats bland 16 frågor med 26 procent som svarade att frågan var mycket viktig.

Motståndet mot att ta emot flyktingar i Sverige var som starkast i början av 1990-talet (Demker 2001). Enligt SOM-mätningarna var motståndet som allra mest utbrett 1992. Då svarade hela 65 procent av svarspersonerna att det var ett bra förslag att ta emot färre flyktingar. Endast 16 procent tyckte det var ett dåligt förslag. År 2001 var motsvarande andelar 44 procent som ville ta emot färre flyktingar och 29 procent som tog avstånd ifrån förslaget (figur 7). Motståndet mot flyktingmottagningen har minskat. Men takten i nedgången har avtagit och det är fortfarande klart fler som vill ta emot färre flyktingar än som stödjer nuvarande politik.

Figur 7 Åsikter om flyktingmottagningen 1991 – 2001 (procent)

förslag: Ta emot färre flyktingar i Sverige



Kommentar: Förslaget som svarspersonerna fick ta ställning till löd: "Ta emot färre flyktingar i Sverige" och svarsalternativen var mycket bra, ganska bra, varken bra eller dåligt förslag, ganska dåligt samt mycket dåligt förslag. Resultaten visar andelen som svarat mycket eller ganska bra respektive mycket eller ganska dåligt. Endast personer som besvarat frågan är medtagna i procentbasen.

Tabell 6 Svenska folkets inställning till flyktingmottagning efter kön, ålder och partisympati (procent)**förslag:** Ta emot färre flyktingar i Sverige

	Bra förslag	Varken eller	Dåligt förslag	Summa procent
Samtliga	44	27	29	100
<i>Kön</i>				
Män	49	27	24	100
Kvinnor	39	28	33	100
<i>Ålder</i>				
15-19	39	26	35	100
20-29	44	24	32	100
30-49	41	27	32	100
50-64	48	27	25	100
65-85	47	30	23	100
<i>Partisypati</i>				
Vänsterpartiet	30	23	47	100
Socialdemokraterna	44	28	28	100
Miljöpartiet	26	25	49	100
Centerpartiet	41	35	24	100
Folkpartiet	26	29	45	100
Kristdemokraterna	43	30	27	100
Moderaterna	57	26	17	100
Övriga partier	54	24	22	100
Inget parti	52	25	23	100

Kommentar: Se under figur 7. Resultaten kommer från RiksSOM 2001.

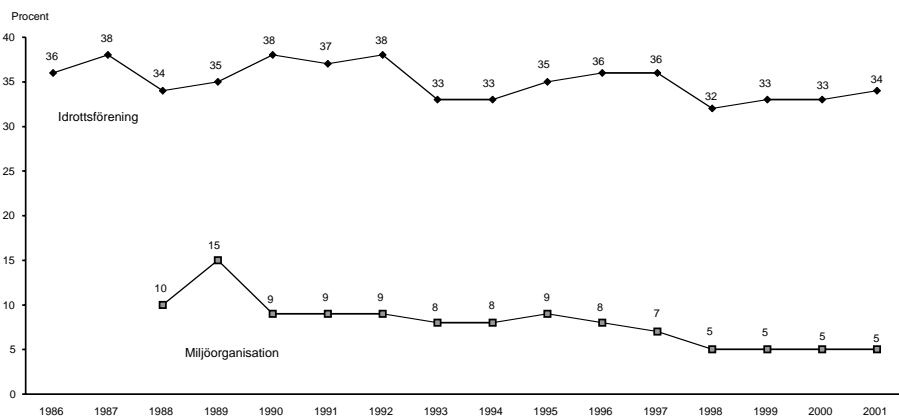
Mönstret i attityderna till flyktingmottagningen känns igen från tidigare. Minst negativa är kvinnor och unga. Män och äldre personer är klart mer negativa. Parti-politiskt återfinns den största andelen flyktingnegativa personer bland moderaternas sympatisörer (57 procent). Anhängare till fp, mp och v uppvisar lägst andelar negativa personer, 26, 26 respektive 30 procent. Bland personer som sympatiserar med något parti utanför riksdagen eller som inte har något bästa parti är andelarna flyktingnegativa klart över genomsnittet, 54 respektive 52 procent. Flyktingnegativa sentiment i Sverige återfinns med andra ord främst bland sympatisörer till moderaterna och bland personer utan sympatier för något av de etablerade riksdagspartierna.

Det civila samhället

Även om värderingar förändras sker det långsamt och vårt dagliga liv uppvisar små skillnader mellan enskilda år. Människors tillit till varandra är fortfarande ett intakt värde i Sverige. Några försvagningstendenser kan inte förmärkas (se Rothsteins kapitel). Detsamma gäller föreningsaktiviteten, det civila samhällets främsta yttrandeform. Medlemskap i exempelvis idrottsföreningar och miljöorganisationer minskar

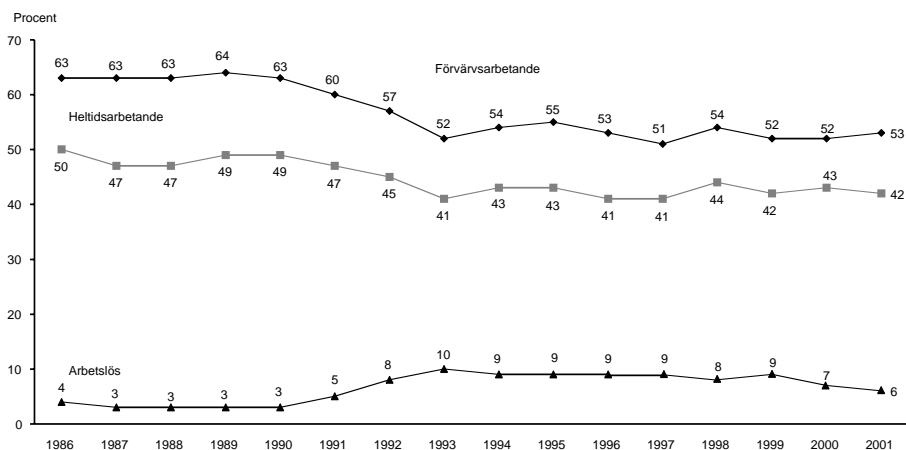
något, men mycket litet. Föreningssverige är ännu inte på allvar hotat på vägen till det nya informationssamhället.

Figur 8 Andel som uppgivit medlemskap i idrottsförening eller miljöorganisation 1985-2001 (procent)



Kommentar: Procentbasen är samtliga svarspersoner.

Figur 9 Andel som uppgivit sig vara förvärvsarbetande, heltidsarbetande eller arbetslös 1986-2001 (procent)



Kommentar: Procentbasen är samtliga svarspersoner 15-80 (85) år. Andelen arbetslösa inkluderar personer i åtgärder och kunskapslyftet.

När det gäller arbetslivet noteras en minskning i andelen förvärvsarbete fram till 1993, medan det därefter varit mer stabilt, låt vara att tendensen är svagt fallande. Tendensen är densamma för andelen heltidsarbete. Andelen arbetslösa fortsätter att vara låg efter toppåren under första hälften av 1990-talet (figur 9).

Att endast hälften av befolkningen mellan 15-85 år är förvärvsarbete på heltid kan tyckas ge stöd åt tanken på ett samhälle med en förändrad syn på arbete. Även om andelen heltidsarbete i de aktiva åldrarna (30-64 år) ligger på 60 procent är det fortfarande en låg andel.

En oroande höst

Förra årets SOM-bok hade titeln *Land, Du välsignade?*. Den lyfte fram den positiva utvecklingen i Sverige. Den goda ekonomin och den starka framtidstron stod i centrum, även om vi också kunde peka på ökande klyftor. Förändringar i omvärlden som till en del är en följd av terrordåden den 11 september står i direkt kontrast till förra årets tendenser.

Den bild som framträder nu hösten 2001, är delvis präglad av vad som hände i USA. Världen och Sverige har skakats om och framtidstron har blivit svalare. Samtidigt har dock uppslutningen kring demokratin och olika politiska institutioner ökat kraftigt, och politiska ledare, särskilt statsministern, har vunnit ett ökat opinionsstöd. Det våras för politiken i terrorkrisens kölvatten.

Noter

- ¹ Procenten är beräknad bland personer som besvarat enkätfrågorna om partiledarpopularitet. Om vi istället beräknar kännedomsprocenten bland samtliga svars personer i SOM, inklusive de personer som hoppat över just partiledarfrågorna, blir resultaten som följer: Schyman 90 procent, Persson 91, Hammarström 41, Nilsson-Hedström 49, Olofsson 74, Leijonborg 86, Svensson 89 och Lundgren 83 procent.

Referenser

- Demker, Marie (2001) Minskat flyktingmotstånd – svår marknad för främlingsfientlig politik. I Holmberg, S och Weibull, L (red) *Land, Du välsignade?* Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet
- Hadenius, Stig och Weibull, Lennart (2002) *Massmedier. Press, radio & TV i förvandling*. Stockholm, Albert Bonniers Förlag
- Holmberg, Sören (1993) Partierna tycker vi bäst om i valtider. I Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (red) *Vägval*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet

- Holmberg, Sören (1999) Partiröstning och personröstning. *Allmänna valen 1998 del 4*. Stockholm, SCB
- Holmberg, Sören (2000) *Välja parti*. Stockholm: Norstedts Juridik
- Holmberg, Sören (2002) Lokalpolitiska kändisar. I Nilsson L (red) *Flernivådemokrati i förändring*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet
- Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (1999) Ljusnande framtid. I Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (red) *Ljusnande framtid*. SOM-institutet, Göteborgs universitet
- Oscarsson, Henrik (2002) *Spår i framtiden*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet
- Mediebarometern 2001* (2002) Nordicom-Sverige, Göteborgs universitet
- Weibull, Lennart (2000) Svenska tidningshus i nytt medielandskap. I Wadbring, I, Weibull, L (red) *Tryckt*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet

Ett år i politiken

INSTITUTIONSFÖRTROENDE

SÖREN HOLMBERG OCH LENNART WEIBULL

I femton år har SOM-undersökningarna mätt svenskarnas förtroende för olika samhällsinstitutioner. Kurvorna har sedan mätstarten 1986 uppvisat olika mönster för olika samhällsinstitutioner. Varje år har vi uppdaterat beskrivningen och analyserat upp- och nedgångar i samhällsförtroende, både totalt och i olika grupper. Vi har ställt frågor om hur utvecklingen skall tolkas och vad som kan ligga bakom skillnader i allmänhetens förtroende. Årets redovisning kommer att följa samma uppläggning, men vi kommer även att i en sista del vända på perspektivet och ställa oss frågan i vilken utsträckning det finns förtroendefulla medborgare.

Förtroendemätningen

Utgångspunkten för SOM-undersökningarnas mätserie har varit att förtroende står för ett slags förhållningssätt till samhället. Å ena sidan är förtroende en mekanism för att reducera social komplexitet i det dagliga livet och som innebär att vi minskar vår osäkerhet och därigenom underlättar ställningstaganden (Luhmann, 1989:23ff). Å andra sidan är förtroende ett försanthållande inför omgivningen som har karaktären av en social relation som får konsekenser för ett samhälles sätt att fungera allt efter de egenskaper medborgarna tillskriver olika samhällsinstitutioner (jfr Misztal, 1996:14).

Föreställningen om förtroende utgår ursprungligen från vårt förhållningssätt till andra människor. Inom retorisk tradition är detta perspektiv väl utvecklat (Hedqvist, 2002). Aristoteles talade om etos, logos och patos som de tre centrala begreppen i varje kommunikationssituation. Etos står här för vem som talar, logos för den förnuftliga argumenteringen och pathos för känslan. Inom retorik handlar det om att med hjälp av olika tekniker få lyssnaren med sig, att bli trovärdig i publikens ögon (Ibid:10ff).

Det är inte alldeles enkelt att överföra retorikens begreppsapparat till hur allmänheten betraktar samhällsinstitutioner. En viktig skillnad är dels att vi nu rör oss med en mera abstrakt entitet än en talande person, dels att vi vänder på perspektivet och utgår från den som skall bedöma institutionen.¹ Samtidigt utgörs även institutioner av enskilda människor, vars uppträdande i större eller mindre utsträckning hänger samman med hur institutionen uppfattas (Holmberg och Weibull, 2001:44ff). Det handlar således både om hur vi uppfattar människor och vilka slutsatser vi kan dra av detta både i fråga om egna handlingar och i vår syn på samhället (Rothstein, 2001).

I SOM-institutets mätningar har vi sedan starten valt att betrakta förtroende som

en relationsegenskap mellan människa och institution. Vår utgångspunkt har varit att förtroende är en systemegenskap men att den är grundad i enskilda medborgares handlingar och bedömningar. Det är därför möjligt att å ena sidan pröva samhällets institutioner utifrån det förtroende de åtnjuter bland allmänheten och å andra sidan studera människors förtroende för samhället efter det förtroende man tillskriver olika institutioner. På detta sätt blir det möjligt att förena ett makro- med ett mikroperspektiv och få en bild av vilket förtroende enskilda personer eller grupper av medborgare har för olika samhällsinstitutioner, samtidigt som aggregerade mått ger oss en bild av vilket förtroende enskilda samhällsinstitutioner åtnjuter.

Svenska förtroendebedömningar 2001

Ursprungligen avsåg SOM-institutets förtroendemätning elva samhällsinstitutioner. De var valda för att motsvara ett brett spektrum av politiska, mediala, ekonomiska och sociala institutioner. Dessa elva institutioner har funnits med i mätningen sedan 1986. Fr o m 1994 års mätning inkluderades rättsväsendet (domstolarna) och Svenska kyrkan. År 1995 tillkom kungahuset, 1996 kommunstyrelser och 1997 universitet/högskolor och de politiska partierna. Fr o m 1998 skedde ännu en utökning genom att även europeiska institutioner – både Europaparlamentet och EU-kommissionen tagits in. År 2000 lades ytterligare en internationell institution till – Förenta Nationerna (FN). 2001 års mätning inkluderade däremot ingen ny institution.

Med de redovisade utökningarna omfattar undersökningen således tjugo olika samhällsinstitutioner². Utfallet av mätningen redovisas i tabell 1. Det finns olika sätt att redovisa förhållandet mellan institutionerna. Om vi rangordnar dem efter andelen som har mycket högt förtroende är det kungahuset och sjukvården som kommer klart högst med 20 respektive 13 procent. Tar vi utgångspunkten i andelen som anger att de har mycket eller ganska högt förtroende blir rangordningen av de fem första sjukvården (60 procent), polisen (58 procent), kungahuset (54 procent), FN (53 procent) och universitet/högskolor (52 procent). I botten ligger de politiska partierna (14 procent), Europaparlamentet (11 procent) och EU-kommissionen (10 procent).

Med tanke på att vi avser att belysa institutionsförtroendet har vi valt ett tredje redovisningsalternativ. Det är ett balansmått som innebär att högt förtroende minskas med lågt förtroende. Förtroendet för en institution blir då andelen högt förtroende minus andelen med lågt förtroende, alltså förtroendebalansen. Måttet kan sägas vara ett uttryck för respektive institutions förtroendebas (jfr Elliot, 1997; om beräkningen av balansmått, se kommentaren till tabell 1).

När vi utgår från balansmålet visar det sig att universitet/högskolor (+46), sjukvården (+44) och polisen (+43) åtnjuter högst förtroende, tätt följda av radio-TV (+41) och kungahuset (+40). Lågst förtroende åtnjuter de fackliga organisationerna (-20) och de politiska partierna (-27) samt de två EU-institutionerna (-40 respektive -43). FN placerar sig på den övre halvan av rangordningen med +39.

Tabell 1 Förtroendet för samhällsinstitutioner 2000 (procent, balansmätt)

Samhällsinstitution	Mycket stort	Ganska stort	Varken/ eller	Ganska litet	Mycket litet	Summa procent	Balansmätt
Universitet/högskolor	8	44	42	4	2	100	+46
Sjukvården	13	47	24	13	3	100	+44
Polisen	9	49	27	11	4	100	+43
Radio/TV	6	44	41	7	2	100	+41
Kungahuset	20	34	32	7	7	100	+40
FN	11	42	33	9	5	100	+39
Domstolarna	9	41	34	12	4	100	+34
Grundskolan	5	34	40	17	4	100	+18
Regeringen	4	31	42	16	7	100	+12
Riksdagen	4	28	45	16	7	100	+9
Dagspressen	2	27	49	17	5	100	+7
Svenska kyrkan	6	25	45	13	11	100	+7
Försvaret	5	23	45	18	9	100	+1
Bankerna	4	27	36	24	9	100	-1
Storföretagen	1	19	48	23	9	100	-12
Kommunstyrelserna	1	17	49	24	9	100	-15
De fackliga organisationerna	2	18	40	26	14	100	-20
De politiska partierna	1	13	45	28	13	100	-27
Europaparlamentet	1	10	38	27	24	100	-40
EU-kommissionen	1	9	37	29	24	100	-43

Kommentar: Tabellen redovisar en sammanläggning av resultaten från de två nationella SOM-mätningarna 2001 (antal svar=3315). Personer som ej besvarat förtroendefrågan för någon institution är inte medtagen i procentalen. Dylåka svar var mycket sällsynta och lämnades av endast mellan två och tre procent för de olika institutionerna. Högsta andelen ej svar finns där även andelen som svarar varken stort eller litet förtroende är hög, t ex beträffande dagspressen och storföretagen. Balansmättet kan gå mellan +100 (alla svarspersoner anger högt förtroende) och -100 (alla svarspersoner anger lågt förtroende).

Rangordningen efter balansmättet kan möjligen ge intrycket att samhällsförtroendet överlag är lågt genom att en tredjedel av institutionerna hamnar på minussidan och att många plusvärden är tämligen modesta. Detta är en effekt av att vi har utgått från institutionernas förtroendebas. Om vi däremot väljer att bara ta hänsyn till andelen som har uttryckt lågt förtroende är det endast beträffande de två EU-institutionerna som en majoritet av svarspersonerna uppger sig ha ett lågt förtroende.

Kortsiktiga förändringsmönster...

Det allmänna mönstret är att det sker förhållandevis små förändringar i institutionsförtroende mellan enskilda år. Mellan 2000 och 2001 kan emellertid flera större förändringar iakttagas. I toppen har de flesta institutioner tappat terräng, men det är

särskilt sjukvården och radio-TV som förlorat förtroende i allmänhetens ögon. Går vi mera systematiskt in i materialet och tar fram de fem institutioner som ökat mest i förtroende mellan 2000 och 2001 och de som tappat mest uppträder ett intressant mönster. De som ökat mest är uteslutande politiska till sin karaktär och bland dem som förlorat är det särskilt de ekonomiska institutionerna, men också medierna åtnjuter mindre förtroende 2001 än 2000 (tabell 2).

Tabell 2 De institutioner som ökade respektive minskade mest i förtroende bland allmänheten mellan 2000 och 2001 (balansmätt och procent)

	Förändring i balansmätt (balansmåttsenheter)	Förändring i andel högt förtroende (procent)
<i>Mest upp</i>		
Regeringen	+18	+8
FN	+15	+10
EU-kommissionen	+10	+3
Riksdagen	+9	+5
Europaparlamentet	+9	+2
<i>Mest ner</i>		
Storföretagen	-14	-7
Bankerna	-11	-6
Radio-TV	-9	-7
Dagspressen	-8	-6
Sjukvården	-8	-5

Kommentar: Balansmättet går mellan -100 (alla negativa) och +100 (alla positiva) och omfattar således 200 enheter. Högt förtroende innebär här åtminstone ganska högt förtroende.

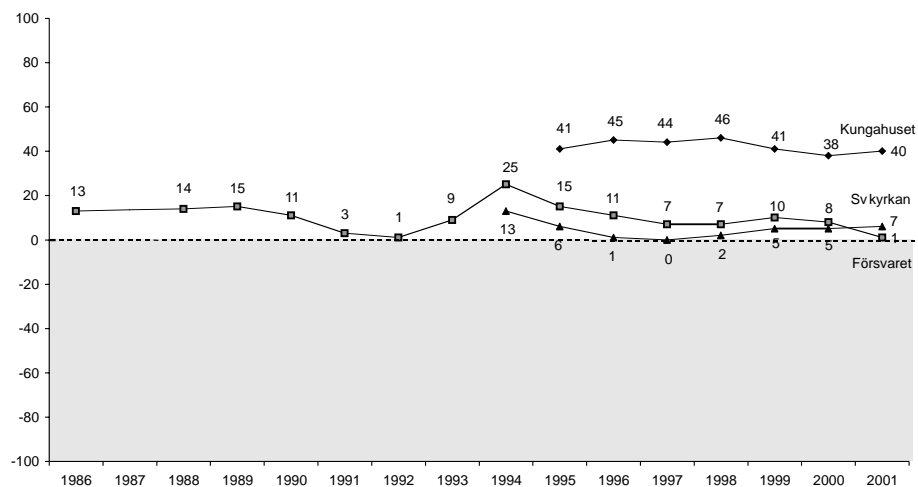
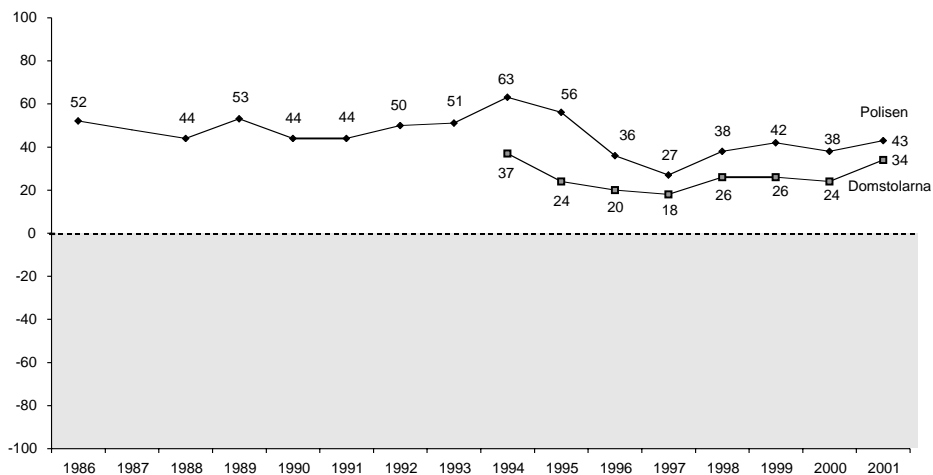
Det ligger nära till hands att betrakta de förhållandevis stora förändringarna som opinionskonsekvenser av terrorattacken i USA den 11 september. Särskilt den kraftiga ökningen för regeringen, som innebar en uppgång i balansmättet från -6 till +12 (alltså 18 balansmåttsenheter³) och för FN (en ökning med 15 enheter), låter sig säkerligen till stor del förklaras av viljan att sluta upp kring centrala institutioner både i Sverige och internationellt i en hotande situation. Det är möjligt att försvagningen för medieinstitutionerna kan tolkas på ett likartat sätt. Genom att medierna dominerades av negativa omvärldsnyheter drabbades även medierna själva: budbäraren fick ta en del stryk för det negativa budskapet åtminstone om medierna värderas i en kontext av andra samhällsinstitutioner.

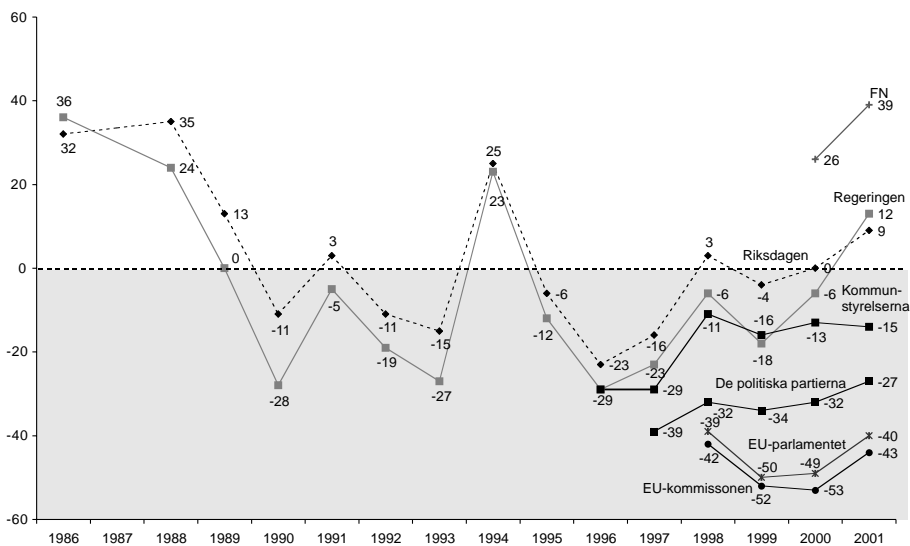
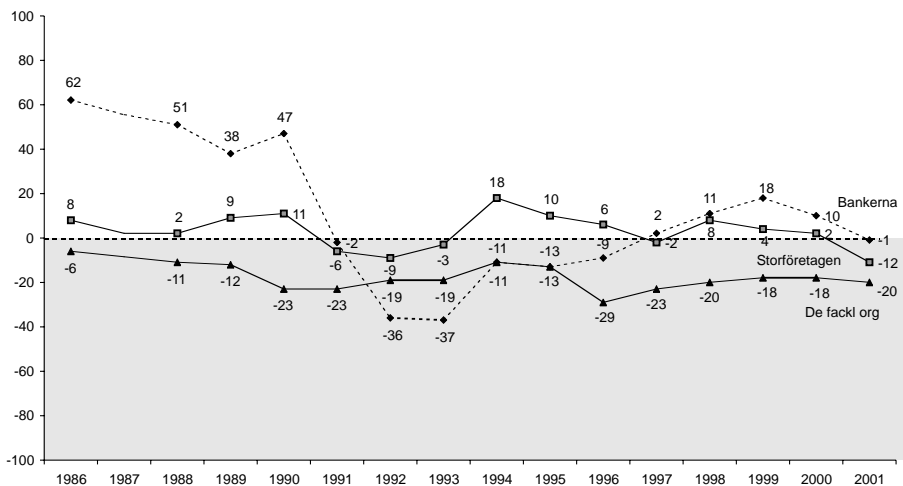
Däremot är det inte lika enkelt att förklara försvagningen för de ekonomiska institutionerna på detta sätt. Den mer troliga orsaken till den relativt stora medgången från +2 till -12 för storföretagen och från +10 till -1 för bankerna är de ekonomiska problemen inom näringslivet, möjligen i kombination med debatten om direktörslönernas nivå (se även Maria Petterssons m fl kapitel om synen på industrisamhället).

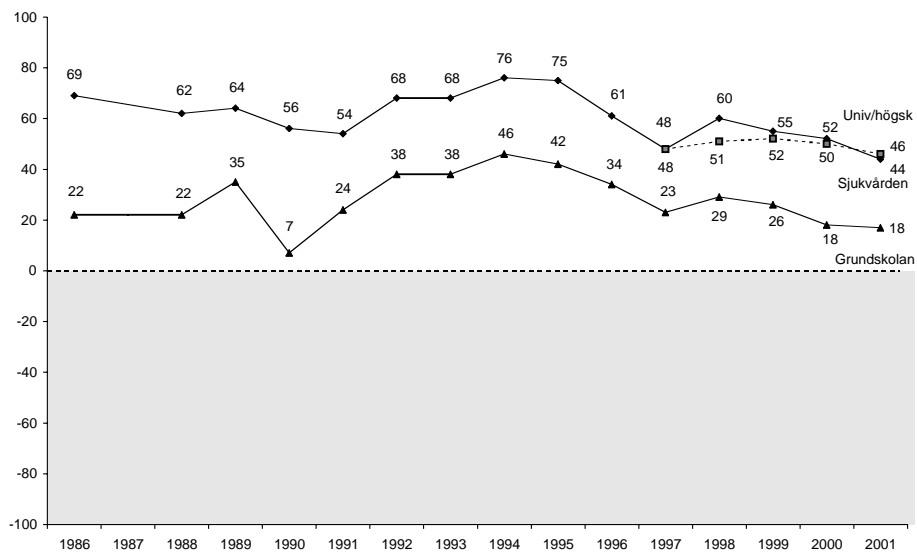
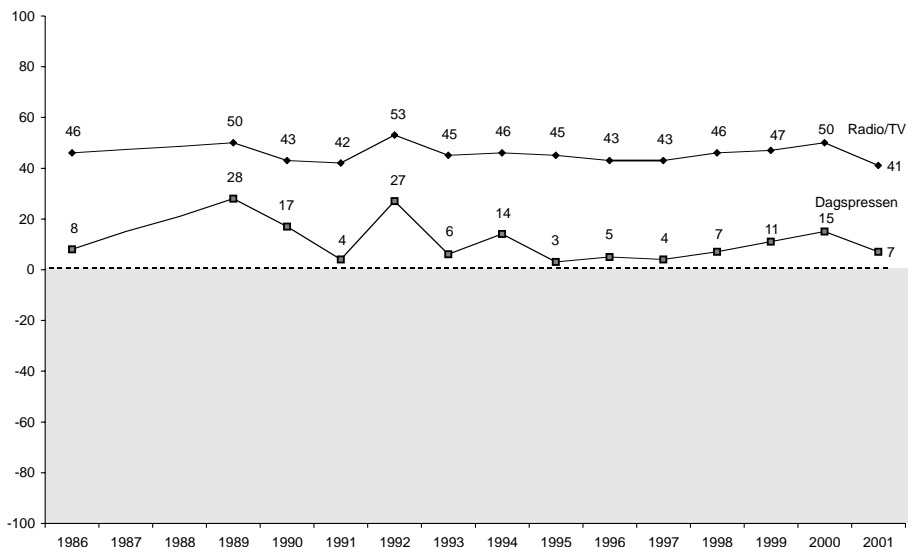
...och långsiktiga

Men förändringarna i allmänhetens förtroende måste också ses i ett länge perspektiv. I figur 1 redovisas förtroendeförändringar för hela tidsperioden 1986-2001. Vi har valt att för tydlighetens skull redovisa förtroendeutvecklingen i ett antal kurvdiagram, där samhällsinstitutioner med likartad inriktning grupperats tillsammans.

Figur 1 Bedömningar av förtroendet för tjugo samhällsinstitutioner 1986-2001 (balansmåt)







Kommentar: Om balansmättet se tabell 1. År 1987 saknas i figurerna eftersom ett annat, icke jämförbart mått, användes detta år. För de två medieinstitutionerna saknas av samma skäl även siffror för 1988.

Förtroendebedömningarna av sjukvården, polisen, grundskolan och domstolarna – och efter 1997 även universitet och högskolor – har fram till 2000 uppvisat en mycket hög intern samstämmighet över tid samtidigt som nivåskillnaderna mellan dem varit i stort sett stabila. Mellan 1986 och 1991 fanns det en svag förtroendenedgång som följdes av en kraftig uppgång till 1994. Efter 1995 föll samtliga fyra relativt kraftigt – störst var fallet för sjukvården. Uppgången 1998 har att göra med att valåret allmänt drog upp förtroendet. Den nedgång som kan iakttas mellan 1998 och 1999 – utom för polisen, där det ökade värdet 1999 troligen var ett undantag⁴ – fortsätter 2001 för sjukvården och universitet/högskolor samt möjligen för grundskolan, medan däremot både polisen och domstolarna kommit i åtnjutande av ett något högre förtroende.

Att trenderna 2001 skiljer sig åt ger en antydning om att det kan finnas någon eller några särskilda händelser som dras upp förtroendet för polis och domstolar. Mycket tyder på att den händelse som här har spelat in är de s k Göteborgskravallerna i anslutning till EU-toppmötet i Göteborg i juni 2001. Andra frågor ställda i SOM-undersökningen 2001 pekar i samma riktning: särskilt polisens agerande förefaller ha haft stöd hos en bred allmänhet, inte minst mot bakgrund av en mycket negativ bedömning av demonstranterna. (Se Weibulls och Nilssons kapitel kring EU-toppmötet).

När det gäller de institutioner som grupperats inom det ekonomiska området – banker, storföretag och fackliga organisationer – har det redan påvisats att det där finns en betydande nedgång: samtliga ligger nu på en negativ förtroendebalans. Förtroendet för de fackliga organisationerna uppvisar förhållandevis små skillnader över femtonårsperioden. Facket har alla år en klart negativ förtroendebalans. Det fanns dessutom en långsiktig nedgång i förtroendet, men efter lågvattensmärket 1996 finns det en tendens till stabilisering på en något mindre negativ nivå för facket.

Den samhällsinstitution som har haft det tydligaste förändringsmönstret över de femton undersökningsåren är otvivelaktigt bankerna. De låg i mitten av 1980-talet nästan på samma förtroendenivå som sjukvården. Efter 1990 kom det kraftiga fallet – mellan 1990 och 1992 gick förtroendet i botten. Efter 1993 har det skett en långsam återhämtning, men det brott nedåt i kurvan som kom år 2000 har nu fortsatt och det finns en ny nedgångstendens.

När det gäller bedömningarna av storföretagen visar de ett mönster som liknar bedömningarna av försvaret. Det gäller även mellan 2000 och 2001, där dock storföretagen, av skäl som tidigare diskuterats, tappat relativt sett mera förtroende. Av de institutioner som började studeras i mitten av 1990-talet – kungahuset och Svenska kyrkan – uppvisade kyrkan en svagt nedåtgående förtroendetrend fram till 1997 för att sedan på nytt öka något. Mellan 1999 och 2001 har dock inte skett någon förändring. Svenska kyrkan i sin nya organisationsform åtnjuter alltså ungefär samma förtroende som den gamla statskyrkan. Kungahuset ligger betydligt högre och tycks ha en stabil nivå. Mellan 1998 och 1999 kunde en viss nedgång förmärkas, men den har inte fortsatt 2001.

Bedömningarna av de två centrala institutionerna inom den politiska sfären – riksdag och regering – demonstrerar en anmärkningsvärd intern överensstämmelse över hela tidsperioden. Det som framför allt framträder i kurvan är hur samtliga politiska institutioner ökar i förtroende år 2001, utom möjligen kommunstyrelserna. Som tidigare framhållits gäller detta framför allt regeringen och FN; regeringen har för första gången sedan 1986 hamnat på en högre förtroendebalans än riksdagen. Det ger ytterligare stöd åt slutsatsen att man i en utrikes hotsituation sluter upp kring landets politiska ledning. I USA talar man om *Rally Around the Flag*. Yttre hot ger inre enighet.

Tendensen i bedömningarna av kommunstyrelserna är otydlig. Årets marginella förändring pekar snarast på att kommunbedömningar mera påverkas av vad som sker i den egna kommunen och mindre av den allmänna politiska vinden i samhället (jfr Norén-Bretzer, 2001).

När det gäller värderingarna av regering och riksdag avviker valåren, särskilt 1994 men också 1998, genom högre siffror och indikerar det politiska förtroendets elektorala cykel (Holmberg, 1993). Det finns dock några ändrade mönster att lägga märke till, bl a att nedgången efter valåret 1998 var klart mindre än den var efter 1994. Det intressanta blir nu att se om förtroendet för de politiska institutionerna, särskilt för regering och riksdag, kommer att kunna öka ytterligare valåret 2002. I så fall kan man börja tro/hoppas att det verkligen våras för politiken.

De internationella politikinstitutioner som tillförts mätningen efter mitten av 1990-talet följer den positiva politiktrenden 2001: FN på en hög nivå och på väg uppåt, EU-institutionerna på en mycket låg nivå, men också på väg uppåt.

Bedömningarna av medierna uppvisar också en viss inbördes överensstämmelse. Den är emellertid på intet sätt så tydlig som när det gäller regering och riksdag eller de sociala institutionerna. Radio/TV ligger genomgående på en betydligt högre förtroendenivå än dagspressen och är inte underkastad samma snabba skiften i allmänhetens bedömningar. Förtroendet för medierna uppvisar inte någon långsiktig upp- eller nedgångstrend under hela femtonårsperioden. Noterbart är dock att både radio-TV och dagspress successivt har ökat sin förtroendebas efter 1997. Mellan 2000 och 2001 tappar dock båda medieinstitutionerna relativt kraftigt, vilket kan sättas i samband med de negativa budskap medierna hade att förmedla hösten 2001 (jfr Lennart Weibulls kapitel om medieförtroende).

Dimensioner i bedömningarna

Inte oväntat finns det överlag positiva samband mellan förtroendebedömningar för enskilda institutioner. I likhet med tidigare år visar en korrelationsanalys att endast få samband understiger +.10 (Pearson's r). Den som är positiv till en samhällsinstitutions sätt att fungera tenderar att värdera även andra institutioner positivt. Inte ens där det är rimligt att förvänta sig en motsättning finns det några starka negativa samband utan istället nollkorrelationer. Detta gäller exempelvis förhållandet mellan

förtroendet för de fackliga organisationerna och förtroendet för storföretagen. Att det ändå finns skillnader mellan människors samlade förtroendebedömningar kommer vi dock att återkomma till senare.

En explorativ faktoranalys genomförd på samma underlag som 1998 – alltså enbart på bedömningen av svenska samhällsinstitutioner – ger för 2001 ett likartat resultat. Den visar att det finns fyra huvuddimensioner i bedömningarna:

- *den politiska*: regering, riksdag, de politiska partierna, kommunstyrelserna och de fackliga organisationerna
- *den samhällsbevarande*: kungahuset, storföretagen, Svenska kyrkan, domstolarna och bankerna
- *den sociala*: sjukvården, polisen och grundskolan
- *den mediala*: radio/TV och dagspressen

Universitet/högskolor och försvaret laddar inte högt i någon enskild faktor. Analysen faller härvid ut på exakt samma sätt som år 2000.

De fyra dimensionerna inte helt entydiga. Den politiska är dock den tydligaste. Regering och riksdag laddar högst. Även de politiska partierna ligger som väntat högt på denna dimension, medan de fackliga organisationerna ligger relativt lågt.

Det som kallas för den samhällsbevarande dimensionen har sitt grundsediment i ett gammaldags förhållningssätt till samhället. Den svarar närmast mot den klassiska föreställningen om kronan, korset och penningpåsen. Sedan 2000 är dimensionen mera diffus genom att försvaret inte längre finns med och att domstolarna och universitet/högskolor kommit in. På den samhällsbevarande dimension har de fackliga organisationerna en negativ laddning – en av de få i hela analysen.

Den sociala dimensionen representeras av sjukvården, polisen och grundskolan. Den står för en grundläggande offentlig service, närmast påminnande om basfunktionerna i nattväktarstaten. I jämförelse med tidigare års motsvarande analyser är det särskilt tydligt hur förhållandet mellan den samhällsbevarande och den sociala dimensionen luckrats upp. De institutioner som laddar högt på den ena tenderar att göra det också på den andra. Försvaret och universitet/högskolor har i stort samma laddning på båda.

Slutligen finns en distinkt medial dimension där radio/TV och dagspress laddar mycket högt. Även de fackliga organisationer har här – som tidigare år – en relativt hög laddning. Det gör det nära till hands att tala om dimensionen som relaterad till opinionsbildning.

När vi i dimensionsanalysen av 1999 års förtroendemätning prövade att även lägga in de internationella institutionerna visade det sig att dessa kom ut som en egen överstatlig dimension, medan däremot de samhällsbevarande och sociala dimensionerna smälte samman till en 'nationell' dimension. Så var inte fallet år 2000 och nu inte heller 2001 (tabell 3). Den stora skillnaden mellan analysen år 2000 och den 2001 är att de två EU-institutionerna inte laddar högst på den politiska dimensionen.

Också i fråga om FN har det skett en förskjutning – från den samhällsbevarande till den sociala dimensionen.

Tabell 3 Faktoranalys av förtroendebedömningarna för sjuutton svenska samhällsinstitutioner 2001 (faktorladdningar)

Samhällsinstitution	Faktor 2			
	Faktor 1 Den politiska	Den samhälls- bevarande	Faktor 3 Den sociala	Faktor 4 Den mediala
Regeringen	.83	.06	.16	.02
Riksdagen	.81	.22	.17	.08
De politiska partierna	.74	.24	.09	.19
Kommunstyrelserna	.58	.31	.21	.12
De fackliga organisationerna	.56	-.10	.19	.34
Kungahuset	-.10	.74	.06	.02
Storföretagen	.05	.64	.11	.23
Svenska kyrkan	.21	.60	.09	.04
Domstolarna	.28	.49	.35	.09
Bankerna	.20	.45	.16	.27
Sjukvården	.12	.04	.81	.07
Polisen	.18	.31	.61	.01
Grundskolan	.18	.11	.59	.24
Dagspressen	.16	.17	.07	.80
Radio-TV	.13	.13	.17	.77
Universitet/högskolor	.17	.36	.27	.35
Försvaret	.22	.44	.43	.05
Förklarad varians	17%	15%	12%	10%

Kommentar: Faktörlösningen bygger på en varimaxrotering. Antalet faktorer har i båda analyserna fastställts utifrån Kaisers kriterium.

Faktoranalysen av samtliga tjugo institutioner bekräftar förekomsten av tre av de fyra tidigare nämnda huvuddimensionerna. Utfallet i denna andra analys är dessutom något tydligare beträffande förhållandet mellan dimensionerna; endast universitet/högskolor faller inte in på något naturligt sätt i någon enskild dimension. Nyheten är den internationalistiska dimensionen med EU-institutionerna och FN tillsammans med den globala marknadens institutioner – storföretagen och bankerna.

- *den politiska:* regeringen, riksdagen, de politiska partierna, kommunstyrelserna och de fackliga organisationerna

- *den sociala*: polisen, sjukvården, domstolarna, försvaret, kungahuset, Svenska kyrkan och grundskolan
- *den internationalistiska*: Europaparlamentet, EU-kommissionen, storföretagen, bankerna och FN.
- *den mediala/opinionsbildande*: dagspressen och radio-TV

Det kan spekuleras i varför det skett så relativt många förändringar mellan 2000 och 2001. Att de europeiska institutionerna hamnar i den internationalistiska faktorn kan ses som ett uttryck för att EU-frågan har börjat uppfattas som en fråga om globalisering och marknadsekonomi. Det är därför att naturligt att det bedöms med samma referensram som storföretag och banker (jfr Wadbring och Weibull, 2001). Att även FN laddar högt i samma dimension 2001 är mindre uppenbart, även om det är en internationell organisation. Men det hör till bilden att FN laddar obetydligt högre på den sociala faktorn.

Förtroendets demografi...

De förtroendebedömningar som görs i olika demografiska grupper är relativt likartade när det gäller huvudtendenserna. Sjukvården, universitet/högskolor och polisen åtnjuter högt förtroende hos i stort alla, medan EU-institutionerna genomgående ligger lågt. Men det finns klara skillnader på några punkter. I tabell 4 redovisas förtroendebalansen för samtliga institutioner med hänsyn till svarspersonernas kön, ålder, utbildning och medborgarskap.

Om vi ser till det genomsnittliga förtroendet ligger kvinnor något högre än män. Av tjugo institutioner är det arton som åtnjuter högre förtroende bland kvinnor. De största differenserna finns i fråga om bankerna (20 balansmåttsenheter), Svenska kyrkan (19) och polisen (16). Den institution, där män har ett marginellt högre förtroende är sjukvården.

När det gäller åldersgrupper har särskilt yngre men också äldre ett högre samhällsförtroende än medelålders, delvis beroende på att en relativt stor andel unga och äldre svarar "varken eller"; av de tjugo institutionerna har 15-29 åringarna högst förtroende för tretton. Den relativt sett mest kritiska gruppen är fyrtiotalisterna mellan 50 och 64 år, låt vara att man är mindre kritisk än man var 2000. Bland dem är det framförallt EU-institutionerna som åtnjuter lågt förtroende. Stor spridning råder också beträffande förtroendet för Svenska kyrkan: +2 i den kritiska gruppen av åldrande fyrtiotalister, men också bland de yngsta, mot +22 bland pensionärerna.

Utbildningsfaktorn ger genomgående ett stort utslag. Högutbildade ligger ofta högre än lågutbildade i samhällsförtroende; för tretton av tjugo institutioner har högutbildade störst förtroende. Tydligast är inverkan av utbildningsfaktorn när det gäller domstolarna (+56 bland högutbildade mot +18 bland lågutbildade), universitet/högskolor (+62 mot +33), Europainstitutionerna (-28/-30 mot -51/-54) och FN (+48 mot +29). Högutbildade har 2001 ökat sitt förtroende särskilt för Europainstitutionerna.

Tabell 4 Förtroendet för enskilda samhällsinstitutioner i olika demografiska grupper 2001 (balansmått)

	Totalt	Kön		Ålder				Utbildning			Medborgarskap	
		Man	Kvinna	15–29 år	30–49 år	50–64 år	65–85 år	Låg	Medelhög	Hög	Svenskt	Utländskt
Universitet/högskolor	+47	+45	+48	+58	+48	+44	+35	+33	+53	+62	+46	+43
Sjukvården	+44	+44	+43	+47	+45	+41	+41	+40	+42	+51	+44	+26
Polisen	+43	+35	+51	+38	+45	+40	+51	+40	+41	+51	+44	+31
Radio och TV	+42	+39	+44	+46	+36	+46	+41	+43	+46	+36	+42	+39
Kungahuset	+39	+33	+45	+36	+38	+37	+46	+37	+44	+39	+40	+11
FN	+38	+35	+41	+44	+35	+37	+37	+29	+42	+48	+39	+7
Domstolarna	+34	+29	+39	+40	+37	+31	+26	+18	+36	+56	+34	+22
Grundskolan	+17	+14	+21	+33	+22	+8	+8	+14	+20	+20	+17	+27
Regeringen	+12	+12	+13	+8	+16	+9	+14	+8	+8	+23	+13	+2
Riksdagen	+9	+7	+12	+8	+11	+6	+12	+2	+7	+22	+9	+4
Dagspressen	+8	+5	+11	+16	+5	+6	+8	+3	+15	+12	+9	-4
Svenska kyrkan	+7	-3	+16	-1	+2	+7	+22	+2	+4	+16	+7	+2
Försvaret	+1	-3	+5	+13	+1	-3	-3	-7	+6	+9	+1	-4
Bankerna	-1	-11	+9	+26	-12	-10	+4	-6	+11	-4	-1	0
Storföretagen	-11	-11	-11	+2	-10	-15	-19	-22	-4	+2	-11	-16
Kommunstyrelserna	-14	-18	-10	-12	-18	-17	-6	-19	-12	-10	-14	-30
De fackliga organisationerna	-20	-25	-15	+2	-22	-29	-24	-23	-15	-19	-20	-21
De politiska partierna	-26	-30	-23	-18	-25	-32	-28	-32	-27	-17	-26	-33
Europaparlamentet	-41	-46	-35	-23	-43	-49	-43	-51	-36	-28	-41	-42
EU-kommissionen	-43	-48	-38	-27	-45	-51	-46	-54	-39	-30	-43	-43
Antal svarande	3 375	1 684	1 690	649	1 152	954	618	1 485	776	983	3 143	125

Kommentar: Balansmättet motsvarar procentandelen som angett att de har 'mycket...' eller 'ganska stort förtroende' minus procentandelen som angett att de har 'mycket...' eller 'ganska litet förtroende' för institutionen ifråga. Ett balansmått på +100 innebär att alla har svarande har stort förtroende, ett balansmått på -100 att alla har litet förtroende. De som har svarat att de varken har stort eller litet förtroende ingår i procentbasen. Antal svarande avser den delfråga (institution) som lägst antal personer besvarat totalt sett.

I 1999 år förtroendemätning gällde att utländska medborgare bosatta i Sverige genomgående hade ett något högre förtroende för de flesta samhällsinstitutioner. Så var inte fallet år 2000 och inte heller 2001. Det är egentligen bara i fråga om grundskolan, Europainstitutionerna och bankerna som utländska medborgare ligger på samma nivå eller något högre än infödda svenskar. Skillnaden åt andra hållet är särskilt stora för FN, kungahuset och sjukvården, där invandrare har klart lägre förtroende än genomsnittet.

Flera av skillnaderna mellan grupperna kan förklaras av vad som kan kallas för berördhets- eller närhetsfaktorn, t ex att högutbildade värderar universitet och högskolor högre än vad lågutbildade gör. Yngre personers relativt höga förtroende kan hänga samman att de saknar bekantskap eller personlig erfarenhet av många institutioner och därför väljer mellanalternativet alltså varken högt eller lågt förtroende. Traditionens roll torde också ha stor betydelse t ex för äldre personers höga uppskattning av kungahuset och svenska kyrkan.

... och politik

Från tidigare förtroendemätningar är det välkänt att bedömningarna för flera av samhällsinstitutionerna innehåller klara politiska laddningar. Det är exempelvis uppenbart att förtroendet för regeringen kommer mycket nära vad som kan karaktäriseras som en partipolitisk attityd. Men även andra institutioner uppvisar ideologiskt betingade svarsmönster. I tabell 4 redovisas i vilken utsträckning svarspersonernas institutionsförtroende är strukturerat av partisympatier respektive ideologisk vänster-högerposition.

Det visar sig att det är fem institutioner som står för huvuddelen av den ideologiska polariseringen. I rangordning är det de fackliga organisationerna (51 balansmåttsheter), regeringen och storföretagen (båda 45) samt kungahuset (40). För dem är således differensen mellan vänster- och högersympatisörer mellan 40 och 50 balansmåttsheter. Regeringen och facket åtnjuter högst förtroende till vänster medan storföretagen och kungahuset har sin starkaste förtroendebas till höger. Mönstret ligger fast mellan undersökningsåren. I motsats till vad som skulle kunna förväntas med tanke på vad som ovan sagts om uppslutning kring regeringen vid yttre hot är polariseringen snarast något större 2001 än den var 2000. Orsaken är att ökningen i förtroendet för regeringen är nästan dubbelt så stort bland vänsterinriktade som bland högerinriktade personer.

Om vi gör en översiktlig beskrivning av de tjugo institutionernas politiska förtroendebas visar det sig att elva ligger något åt höger medan åtta lutar något åt vänster. Utöver storföretagen och kungahuset ligger bankerna, EU-institutionerna och Svenska kyrkan klarast åt höger, medan vid sidan av de fackliga organisationerna och regeringen även grundskolan och riksdagen i någon utsträckning är ”vänsterinstitutioner”. Mellan 2000 och 2001 är det framför allt polisen, men också FN och domstolarna, som rört sig åt höger i opinionen medan regering och riksdag rört sig åt vänster.

Tabell 5 Förtroendet för enskilda samhällsinstitutioner efter subjektiv vänster-högerplacering och partisympati 2001 (balansmätt)

	Vänster-/högerposition			Partisypati						
	Vänster	Varken eller	Höger	v	s	c	fp	m	kd	mp
Universitet/högskolor	49	39	53	48	44	39	61	56	43	50
Sjukvården	48	41	42	43	48	40	57	39	43	43
Polisen	41	39	50	26	49	59	48	51	45	20
Radio och TV	44	40	41	39	49	38	47	43	33	34
Kungahuset	19	39	59	6	30	57	58	59	62	28
FN	37	30	48	31	35	44	53	47	46	34
Domstolarna	33	23	46	20	33	40	56	45	37	29
Grundskolan	27	21	4	18	28	19	15	4	4	21
Regeringen	40	4	-5	12	44	4	16	-15	-4	3
Riksdagen	25	1	5	4	27	12	23	-2	6	10
Dagspressen	7	5	13	-5	9	5	21	19	4	1
Svenska kyrkan	1	4	15	-10	3	25	23	12	29	-3
Försvaret	-5	2	8	-16	2	7	16	10	3	-8
Bankerna	-9	1	5	-21	2	-9	7	8	3	-7
Storföretagen	-30	-16	15	-38	-20	-15	7	20	-5	-25
Kommunstyrelserna	-11	-16	-15	-26	-6	-7	-7	-18	-16	-18
De fackliga org.	5	-19	-46	-1	1	-42	-35	-44	-40	-20
De politiska partierna	-17	-31	-30	-29	-14	-28	-16	-33	-35	-29
Europaparlamentet	-47	-47	-28	-56	-40	-52	-23	-25	-48	-47
EU-kommissionen	-50	-48	-32	-61	-41	-57	-22	-31	-48	-54
Antal svarande	1 048	1 195	1 052	105	385	1 183	197	133	670	336

Kommentar: Balansmättet motsvarar procentandelen som angett att de har 'mycket...' eller 'ganska stort förtroende' minus procentandelen som angett att de har 'mycket...' eller 'ganska litet förtroende' för institutionen ifråga. Ett balansmätt på +100 innebär att alla har svarande har stort förtroende, ett balansmätt på -100 att alla har litet förtroende. De som har svarat att de varken har stort eller litet förtroende ingår i procentbasen. Antal svarande avser den delfråga (institution) som lägst antal personer besvarat totalt sett.

När det gäller olika partisympatisörers bedömningar är tendensen inte lika entydig, även om det politiska blockmönstret reflekteras i svaren. De genomgående mest kritiska är vänsterpartiets sympatisörer som har lägst förtroende för tolv av de tjugo institutioner, exempelvis storföretagen, bankerna och svenska kyrkan. I förhållande till år 2000 har vänsterpartisympatisörerna ökat kraftigt i förtroende för regeringen (från -17 till +12) och riksdagen (från -15 till +4). En annan tendens är att socialdemokratiska sympatisörer generellt har ett högt institutionsförtroende, medan miljöpartiets sympatisörer i likhet med vänsterpartiets ofta ligger lågt. Kristdemokratiska sympatisörer avviker från den borgerliga profilen i sin syn på bl a domstolarna och Europainstitutionerna, där man uppvisar lågt förtroende.

Tabell 6 Mycket eller ganska högt förtroende för regeringen och riksdagen 1999, 2000 och 2001 efter vänsterhögersjälvlplacering och partisympati (procent)

		Vänster		Varken		Höger		Partisympati						
		Klart	Något	eller	Något	Klart		v	s	c	fp	m	kd	mp
Regeringen	1999	39	34	17	15	11		20	41	18	24	10	15	13
	2000	35	42	22	22	13		20	49	22	32	14	18	20
	2001	52	52	29	30	16		34	55	27	36	21	22	26
<i>Förändring:</i>														
	1999-2000	-4	+8	+5	+7	+2		±0	+8	+4	+8	+4	+3	+7
	2000-2001	+17	+10	+7	+8	+3		+14	+6	+5	+4	+7	+4	+6
Riksdag	1999	33	23	25	24	20		22	40	33	41	20	26	21
	2000	33	34	23	30	19		19	41	30	40	22	25	24
	2001	44	41	26	32	26		30	41	27	40	27	31	32
<i>Förändring:</i>														
	1999-2000	±0	+9	-2	+6	-1		-3	+1	-3	-1	+2	+1	+3
	2000-2001	+11	+7	+3	+2	+		+11	±0	-3	±0	+5	+6	+8
Antal svar 2001		332	776	1 282	805	308		394	1 253	205	137	695	351	121

Kommentar: Antal svarspersoner per grupp är i stort sett detsamma 1999 och 2000 som redovisats för år 2001.

De politiska laddningarna i många förtroendebedömningar ger stöd för antagandet att opinions- och samhällsklimatet påverkar hur institutioner värderas. Inverkan tenderar att vara större i de fall då svarspersonerna inte har personlig erfarenhet av institutionerna.

På den allmänna nivån har vi tidigare pekat på att uppgången i förtroendet för de politiska institutionerna hösten 2001 med stor sannolikhet har att göra med hoten i omvärlden. Samtidigt har analysen av olika gruppers bedömningar visat att det snarast skett en ökad polarisering i förtroendet för regeringen mellan 2000 och 2001, i varje fall uttryckt i balansmått. Frågan är hur ett sådant resultat skall förstås.

Ett sätt att belysa förändringarna i förtroende är att studera de tre åren 1999-2001 och inte utgå från balansmått utan från andelarna som uppgivit sig ha mycket eller ganska högt förtroende för regeringen respektive riksdagen och analysera dem efter ideologisk position och partisympati (tabell 6).

En sådan översikt visar att förtroendet för regeringen ökade i alla grupper, oavsett ideologi eller partisympati, mellan 2000 och 2001. Ökningen var dock klart störst bland personer som placerar sig till vänster på den ideologiska skalan och bland vänsterpartisympatisörer, medan den var mera blygsam bland personer lägre högerut; i gruppen längst till vänster ersätts ett minskat förtroende mellan 1999 och 2000 av en kraftig ökning mellan 2000 och 2001. Tendensen är likartad i fråga om förtroendet för riksdagen, men där sker inte en ökning i alla grupper.

En tolkning av resultatet är således att uppslutningen kring regeringen visserligen ökar generellt, men att det framför allt verkar vara kritiken från vänster som minskar när hoten från omvärlden ökat.

De förtroendefulla

Så långt har översikten gällt förtroendet för olika slags samhällsinstitutioners sätt att fungera. Avslutningsvis skall vi vända på perspektivet och ställa frågan i vilken utsträckning det är möjligt att skilja ut förtroendefulla människor. Finns det människor som har ett generellt högre samhällsförtroende än andra? Vilka är i så fall dessa och hur bedömer de enskilda samhällsinstitutioner?

Ett första steg i en sådan analys är att skilja ut mer respektive mindre förtroendefulla medborgare (jfr analysen i Börjesson och Weibull, 1990). Vi har utgått från ett poängberäkningssystem, där personer som har mycket högt förtroende för en samhällsinstitution har fått värdet 5 och de som har mycket lågt fått värdet 1. Vidare har vi avgränsat oss till de sjutton svenska samhällsinstitutionerna. En person som har högst förtroende kan då få totalt 85 poäng (mycket högt förtroende för alla sjutton institutionerna) och den som har lägst som minimum 17 poäng (mycket lågt förtroende på alla). Det visar sig att i stort sett inga personer hamnar på extremerna – bara 3 procent har 70 poäng eller mer och enbart 2 procent har lägre än 35 poäng. Medelvärdet för de sjutton samhällsinstitutionerna är 55 poäng. Majoriteten av svarspersonerna ligger mellan 52 och 68 poäng.

För att ändå kunna få en bild vad som kan påverka det allmänna institutionsförtroendet har vi delat in svarspersonerna i sådana som har ett relativt sett lägre respektive relativt sett högre förtroende. I praktiken har vi skiljt ut fem jämstora grupper – den femtedel som har det relativt lägsta förtroendet, den femtedel som har ett medellågt förtroende, den femtedel som ligger i mitten, den femtedel som har ett medelhögt förtroende och den femtedel som har det relativt högsta förtroendet.

Om vi först väljer att ta fram de två extremerna – de femtedelar som har relativt sett lägst respektive högst förtroende visar det sig att de visserligen som väntat skiljer sig åt i nivå när det gäller förtroendet för de enskilda institutionerna men att de liknar varandra i rangordning (tabell 7). Av de fem institutioner som åtnjuter högst värden i respektive grupp är tre desamma: polisen, sjukvården och radio-TV; av de första tio är åtta gemensamma. En närmare granskning visar dock att det är de politiska institutionerna som kommer något lägre bland personer med lågt förtroende. Att ha högt institutionsförtroende, givet de sjutton institutioner som här analyseras, innebär att ha ett högt politiskt förtroende.

Tabell 7 Förtroendets extremer: de tio institutioner som har högst förtroende (procentandel med åtminstone ganska högt förtroende för respektive institution)

Den femtedel av allmänheten som har lägst generellt samhällsförtroende	Den femtedel av allmänheten som har högst generellt samhällsförtroende
Sjukvården 27%	Polisen 92%
Kungahuset 26%	Domstolarna 89%
FN 26%	Sjukvården 88%
Radio-TV 24%	Universitet/högskolor 86%
Polisen 24%	Radio-TV 83%
Universitet/högskolor 22%	Kungahuset 81%
Domstolarna 14%	Regeringen 81%
Grundskolan 13%	FN 79%
Dagspressen 10%	Riksdagen 78%
Bankerna 9%	Grundskolan 75%
Regeringen 9%	

Kommentar: Se texten.

Nästa fråga är i vad mån det generella samhällsförtroendet varierar mellan olika grupper. En översikt finns i tabell 8. Den skall läsas så att det bland samtliga svars personer finns 20 procent med lågt och 18 procent med högt förtroende. Bland män är andelen med lågt förtroende 23 och bland kvinnor 17 procent, andelen med högt förtroende är bland män 15 och bland kvinnor 20 procent. Tendensen är således att kvinnor har ett generellt högre institutionsförtroende än män. I tabellen kan på motsvarande sätt förtroendeskilnader utläsas med hänsyn till ålder, utbildning, social klass, politiskt intresse, partisympati mm.

Tabell 8 Generellt samhällsförtroende efter olika bakgrundsvariabler 2001 (procent)

	Generellt samhällsförtroende					Totalt	Antal svar
	Lågt	Medellågt	Medel	Medelhögt	Högt		
Alla	20	21	19	23	18	100	3 104
Män	23	22	19	21	15	100	1 574
Kvinnor	17	20	19	25	20	101	1 530
15 – 29	16	16	19	24	24	99	613
30 – 49	20	21	20	24	15	100	1 089
50 – 64	23	22	18	22	15	100	871
65 – 85	20	23	19	20	19	101	530
Lägutbildade	25	23	18	20	14	100	1 355
Medelutbildade	17	21	20	24	19	101	724
Högutbildade	15	17	21	26	22	101	911
Arbetarfamilj	22	23	19	21	16	101	1 294
Jordbrukarfamilj	30	15	9	23	23	100	66
Tjänstemannafamilj	15	21	20	26	18	100	763
Akademikerfamilj	14	18	21	25	23	101	445
Företagarfamilj	29	19	17	22	14	101	230
Mycket politiskt intresserad	25	18	18	22	18	101	302
Ganska politiskt intresserad	18	18	19	26	20	99	1 237
Inte särskilt politiskt intresserad	18	24	20	22	16	100	1 273
Inte alls politiskt intresserad	33	24	16	15	13	101	278
v	26	25	19	20	10	100	357
s	17	18	20	23	23	101	1 080
c	15	25	18	29	12	99	178
fp	10	15	20	32	23	100	126
m	17	22	21	23	17	100	610
kd	20	21	16	25	18	100	302
mp	33	17	19	19	12	100	104
Klart vänster	23	19	18	22	17	99	289
Något vänster	17	20	21	23	19	100	685
Varken eller	23	23	17	21	17	101	1 100
Något höger	15	19	23	25	18	100	706
Klart höger	23	22	15	24	17	101	261
<i>Demokratin i Sverige fungerar:</i>							
Mycket nöjd	5	4	14	27	50	100	122
Ganska nöjd	10	20	20	30	21	101	998
Inte särskilt nöjd	33	31	15	15	6	100	311
Inte alls nöjd	79	12	7	-	2	100	57
<i>Servicen i Din kommun:</i>							
Mycket bra	12	10	5	26	48	101	42
Ganska bra	9	16	17	31	27	100	631
Varken eller	21	24	20	23	13	101	538
Ganska dåligt	39	30	14	10	7	100	113
Mycket dåligt	55	21	14	10	-	100	29

I fråga om demografiska faktorer ser vi att yngre generellt sett har högre förtroende än övriga åldersgrupper, men att ålderskillnaderna i övrigt är små. Lågutbildade har betydligt lägre förtroende än högutbildade. I fråga om social klass framträder egna företagare och arbetare med lägst institutionsförtroende och akademiker med högst. Jordbrukargruppen är delvis polariserad, medan lägre tjänstemän ligger i mitten med en svag dragning åt högre förtroende.

Vilken grad av förtroende olika grupper har hänger givetvis samman med vilka de sjutton samhällsinstitutionerna är. I och med att det ingår relativt många politiska institutioner kommer detta givetvis att spela in. Det är därför knappast överraskande att personer med lågt politiskt intresse generellt sett också har mycket lågt förtroende, medan det möjligen är mindre väntat att de politiskt intresserade också är förhållandevis kritiska.

Det finns mycket tydliga partiskillnader i samhällsförtroende. De mest institutionskritiska partisympatisörerna finns hos miljöpartiet och vänsterpartiet, de mest förtroendefulla i folkpartiet och i någon mån bland socialdemokraterna. Ideologiskt visar ytterpunkterna nästan exakt samma profil: personer som placerar sig längst till vänster respektive längst till höger har något lägre institutionsförtroende än övriga.

Vad skapar förtroende?

I vår analys har vi prövat två faktorer som enligt litteraturen kan ha betydelse: synen på demokratin och synen på det politiska systemets output i form av medborgerlig service. De två hänger givetvis nära samman och står för ett slags allmän systemtillfredsställelse (Nilsson, 2002)

Det visar sig att de två systemfaktorerna har ett mycket starkt samband med det generella institutionsförtroendet (tabell 8). Bland personer som är mycket nöjda med hur den svenska demokratin fungerar har 50 procent ett högt generellt institutionsförtroende medan 5 procent har ett lågt förtroende. Omvänt gäller att bland personer som är mycket missnöjda med hur demokratin fungerar i Sverige har nästan 80 procent ett lågt institutionsförtroende mot endast 2 procent med ett högt förtroende. Mönstret är nästa exakt detsamma när det gäller sambandet med bedömningen av kommunal service: personer som anser att den fungerar bra har ett betydligt högre generellt institutionsförtroende (48 procent) än de som anser att den fungerar dåligt (0 procent).

Resultatet bekräftar tidigare iakttagelser att det är människors uppfattningar om förhållanden i det politiska systemet – både hur det fungerar som beslutsorganisation och vilken service det presterar – som har betydelse för institutionsförtroendet. Som man säger på amerikanska *Perceptions of Performance Matters*.

Samhällsförtroendets grunder

Det finns ett slags grundläggande nivå där förtroende och handling går samman. Personer som ofta handlar med aktier har större förtroende för banker än de som inte

aktiehandlar, personer som prenumererar på en morgontidning har större förtroende för dagspress än de som saknar tidning i hushållet, fackligt aktiva värderar facket högre än icke-aktiva, tjänstemän i stora företag har högre förtroende för storföretag, kyrkobesökare har högre förtroende för Svenska kyrkan och partimedlemmar är något mindre mistrogna till partierna än alla vi andra. På andra områden finns motsvarande tendenser, t ex att personer som är berörda av sjukvård också värderar sjukvårdens kvalitet högre (Nilsson, 1993).

Mycket av förtroendeförändringarna på makronivå genom åren kan tolkas i termer av berördhet. Det gäller inte minst det vi har kallat den elektorala cykeln i samhällsförtroendet. Att förtroendemätningarna på hösten varje valår har givit förhöjda förtroendesiffror har i detta perspektiv sin naturliga bakgrund i att de politiska institutionerna då berör flest medborgare. Den långsiktiga nedgången i förtroendet för de politiska institutionerna kan på samma sätt ses som ett uttryck för att färre känner sig berörda, något som även kan utläsas av det sjunkande valdeltagandet (SOU 1999:132).

Vad som är svårare att förklara är att valårseffekten inte bara gäller politiska institutioner. Visserligen ökar förtroendet för riksdag och regering klart över genomsnittet, men också förtroendet för institutioner som kallats samhällsbevarande tenderar att öka under valår. En rimlig tolkning kan vara att medborgarna påminns om de politiska institutionernas möjligheter, vilket i sin tur utlöser förhoppningar om framtiden. I Misztals perspektiv skulle det här handla om ett opinionsklimat som stimulerar förtroende. Också samhällen kan genom sina institutioner stimulera samhällsförtroende mer eller mindre, och t ex förstärka värden som solidaritet (Misztal, 1996:100; jfr Liedman, 1999).

Den långsiktiga förtroenededgången illustrerar faran i att det nya höghastighets-samhället tappar känslan för avståndets roll. Stora enheters administrativa och ekonomiska fördelar kan komma att köpas på bekostnad av förankringen hos medborgare och anställda. Utvecklingen inom EU och globaliseringen av ekonomin är exempel på områden där gapet mellan beslutsfattare och allmänheten snabbt växer. Det är här respekten för de många människorna ställs på sin spets. Ett minskat medborgarförtroende innebär uppenbara risker för den politiska demokratin. Det känns tragiskt att det måste till ett terroråd som det i USA för att vi skall påminnas om att demokrati och politik hör ihop och att de bägge vilar på förtroende. Samtidigt är våra resultat hoppfulla. När det krisade till sig steg förtroendet för politikens demokratiska institutioner. Det kunde gått åt andra hållet, som i många europeiska länder på 1930-talet. Men det gjorde det inte.

Noter

- ¹ I sin framställning om trovärdighet tycks Rolf Hedqvist (2002) helt ha missat det senare perspektivet. Redan av orden torde dock framgå att trovärdighet är en egenskap som tillskrivs en sändare, medan förtroende och tillit är egenskaper hos mottagare (jfr Elliot, 1997).

- ² Fr o m 1999 ingår bedömningen av samtliga samhällsinstitutionerna i båda de nationella SOM-undersökningarna. Detta ger 2001 ett totalt antal svarande på 3315.
- ³ Det bör understrykas att balansmättet går mellan -100 och +100 och alltså omfattar 200 balansmåttsenheter.
- ⁴ De s k Malexandermorden på två poliser som skedde under samma tid som undersökningen genomfördes hösten 1999.

Referenser

- Börjesson, Britt, Weibull, Lennart (1990) *Förtroendeklyfta? Allmänhetens syn på samhällsinstitutioner, medier och journalistik*. Stockholm: Svensk Information Mediecenter
- Elliot, Maria (1997) *Förtroendet för medierna*. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
- Hedqvist, Rolf (2002) *Trovärdighet – en förutsättning för förtroende*. Stockholm, Styrelsen för psykologiskt försvar.
- Holmberg, Sören (1993) Partierna tycker vi bäst om i valtider. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Vägval*. Göteborg, SOM-institutet vid Göteborgs universitet
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (1996) Föränderligt förtroende. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Mitt i nittioalet*. SOM-insitutet, Göteborgs universitet
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (1997) Förtroendets fall. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Ett missnöjt folk*. SOM-insitutet, Göteborgs universitet
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (1998) Förskingrat förtroende. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Opinionssamhället*. Göteborg: SOM-Insitutet, Göteborgs universitet, Göteborgs universitet
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (1999) Förnyat förtroende? I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Ljusnande framtid*. Göteborg: SOM-Insitutet, Göteborgs universitet
- Listhaug, Ola, Wiberg, Matti (1995) Confidence in Political Institutions. I Klingemann, H-D, Fuchs, D (Eds.) *Citizens and the State*. Oxford-New York, Oxford University Press
- Luhmann, Niklas (1989) *Vertrauen. Ein Mechanismus der Reduktion sozialer Komplexität*. Stuttgart: Ferdinand Enke Verlag
- Misztal, Barbara (1996) *Trust in Modern Societies*. Cambridge: Polity Press
- Nilsson, Lennart (1993) Service och boende i Västsverige. I Nilsson, L (red) *Västsvensk opinion*. Göteborg: SOM-Institutet, Göteborgs universitet
- Nilsson, Lennart (2002) *Flernivådemokrati i förändring*. Göteborg: SOM-Institutet, Göteborgs universitet

- Norén-Bretzer, Ylva (2001) Vinden har vänt – kommunalt förtroende på ny kurs. I Nilsson, L (red) *Den nya regionen*. Göteborg: SOM-Institutet, Göteborgs universitet
- SOU 1999:132 *Valdeltagandet i förändring*. Stockholm 1999.
- Wadbring, Ingela, Weibull, Lennart (2001) Bara en av fyra läser om EU. *Göteborgs-Posten* 2001-06-08.
- Weibull, Lennart, Börjesson, Britt (1995) *Publicistiska seder*. Stockholm: Tiden/SJF

FLERNIVÅDEMOKRATI OCH VÄLFÄRDSPOLITIK

LENNART NILSSON

I inget annat OECD-land spelar den offentliga sektorn en så stor roll i välfärdspolitiken som i Sverige. Under de senaste årtiondena har dock den offentliga sektorn genomgått en strukturomvandling som inneburit att den tidigare enhetliga och starkt sektoriserade samhällsorganisationen med tonvikt på två nivåer, staten och kommunerna, ersatts av större organisatorisk mångfald med fler nivåer. Dessutom har gränserna mellan de offentliga och privata sfärerna förskjutits med ökade inslag av privata organisationer som svarar för offentligt finansierade tjänster. Denna omvandling av samhällsorganisationen har genomförts under en period som präglats av dramatiska svängningar i ekonomin och av ideologiska strömkantringar.

Den nya demokratiska beslutsorganisationen är inte resultatet av samlade beslut som tagits av en instans vid ett tillfälle utan har vuxit fram genom beslut i riksdag, på regional nivå och i fullmäktigeförsamlingar under en följd av år. De nya institutionerna har emellertid förändrat förutsättningarna för mötet mellan medborgarna och deras företrädare.

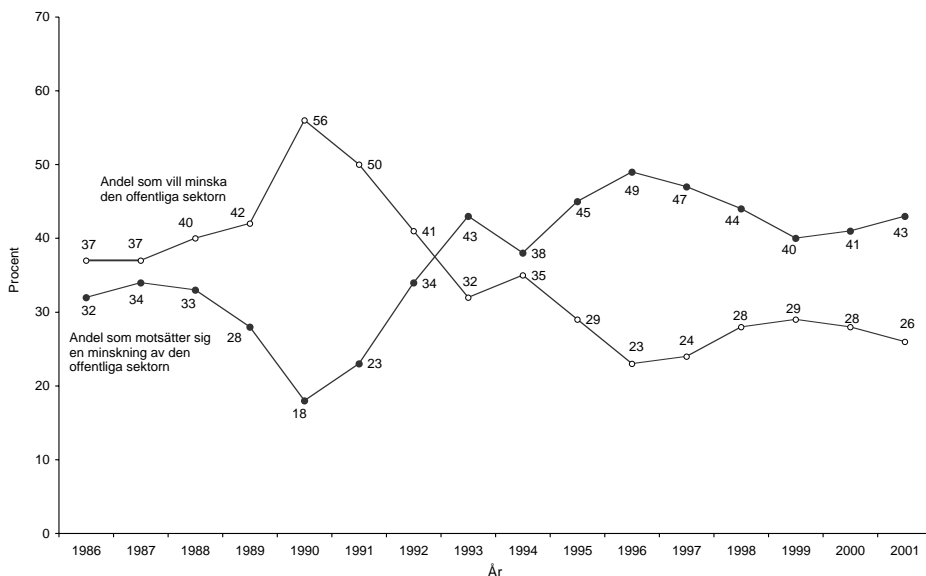
I storstadsregionerna aktualiseras med speciell tydlighet förhållandet mellan funktion och yta, dvs. på vilken nivå ansvaret för utövandet av offentliga uppgifter skall läggas. I de tre största städerna har införts en subkommunal nivå med stadsdelsnämnder. Vidare har kompetensfördelningen mellan staten och landstingen/regionerna varit föremål för ett flertal utredningar. När debatten om mellannivån i den svenska samhällsstrukturen på nytt skjutit fart har det skett mot bakgrund av utvecklingen i Europa och Sveriges medlemskap i EU. "Regionernas Europa" lyfter fram denna nivå som aktör mellan staten och kommunerna främst när det gäller regional utveckling (Sandberg och Ståhlberg 2000). Från och med den 1 januari 1998 bor drygt halva Sveriges befolkning i de tre storstadslänen och de nybildade regionerna i Skåne och Västra Götaland har ansvar både för regionala utvecklingsfrågor och välfärdsfrågor, främst hälso- och sjukvården.

I denna artikel skall svenska folkets åsikter om välfärdspolitiken belysas i två avseenden: inställningen till den offentliga sektorns gränser – den offentliga sektorns storlek, privatisering och skatter – samt bedömningen av service inom olika verksamhetsområden. Särskilt skall förhållandena i de tre storstadslänen uppmärksammas men det sker mot bakgrund av utvecklingen i Sverige som helhet. Underlaget för analyserna utgöres av data från de nationella SOM-undersökningarna 1986-2001 samt de västsvenska SOM-undersökningarna 1992-2001 och Skåneundersökningen 2001.

Svenska folket och den offentliga sektorns gränser

Under den senaste femtonårsperioden har stora opinionsförskjutningar ägt rum i synen på den offentliga sektorns gränser. Fram till 1988 var svenska folkets inställning till den offentliga sektorns storlek förhållandevis stabil och tudelad med ungefär lika många som ville bibehålla som minska den. I slutet av 1980-talet, då det förelåg ett överskott för den konsoliderade offentliga sektorn, rasade opinionsstödet. År 1990 var det tre gånger så många som ville skära ner som motsatte sig en minskning. Därefter vände trenden, och 1993 då underskottet i den offentliga sektorns finanser var som störst, var det för första gången i SOM-undersökningarna övervikt för andelen personer som motsatte sig en minskning. Under de följande åren ökade uppslutningen bakom den offentliga sektorn och 1996 var gapet mellan dem som vill bevara en stor offentlig sektor och dem som vill minska rekordstort. Med en förbättrad samhällsekonomisk situation minskade skillnaden därefter stegvis fram till 1999, men med en fortsatt övervikt för dem som inte vill minska den offentliga sektorn. Åren 2000 och 2001 ökade andelen som inte vill minska den offentliga sektorn medan andelen som vill skära ner avtog. (Se figur 1).

Figur 1 Svenska folkets åsikter om den offentliga sektorn i SOM-undersökningarna 1986-2001 (procent)



Kommentar: De svarande fick ta ställning till förslaget *Minska den offentliga sektorn* med svarsalternativen: *mycket bra förslag*, *ganska bra förslag*, *varken bra eller dåligt förslag*, *ganska dåligt förslag* och *mycket dåligt förslag*. Andelen som tagit ställning till frågan utgör andelen vet ej. I procentbasen ingår samtliga svarande utom de som avstått från att besvara hela frågesviten om aktuella förslag. Värdena för 1998-2001 avser den politikinriktade riksundersökningen.

I denna centrala vänster-högerfråga har också spännvidden mellan de positioner som partiernas sympatisörer intagit varit betydande, men varierat över tid. Genomgående har vänsterpartiets sympatisörer varit mest positiva och moderata samlingspartiets mest negativa till den offentliga sektorn. Under perioden 1986-1988 var opinionen stabil också inom de olika partierna. Därefter försköts positionerna inom alla partier mot en mer negativ inställning till den offentliga sektorn. År 1990 var opinionsbalansen negativ inom samtliga partier. Det var främst sympatisörer till de partier som varit mest positiva till den offentliga sektorn som hade närmat sig de traditionella borgerliga väljarnas negativa positioner.

Därefter vände trenden ånyo och blev mer positiv till den offentliga sektorn, först inom v och s. Fram till 1996/97 blev samtliga partiernas sympatisörer mer negativa till minskningar av den offentliga sektorn. Bland borgerliga sympatisörer var förändringarna mycket stora. Åren 1996-97 var det bara bland moderata samlingspartiets sympatisörer som det finns en opinionsövertikt för att minska den offentliga sektorn. Därefter försvagades motståndet mot en minskning något. År 2000 ökade dock spännvidden på nytt genom att vänsterpartiets och moderata samlingspartiets sympatisörer gick åt vänster respektive åt höger vilket medförde en ökad polarisering men balansmålet för samtliga var i huvudsak oförändrat. Opinionsläget år 2001 innebar en svängning mot en något mer positiv syn på den offentliga sektorn inom flertalet partier.

Avgörande för en indelning i offentligt eller privat är i vilken utsträckning det offentliga reglerar, finansierar och är ansvarig för produktionen (Lundqvist 2001). Offentlig finansiering och produktion förutsätter reglering men reglering kan också ske av verksamhet som drivs i privat regi med privat finansiering. Privatisering i vid mening innebär att det offentligas inflytande i något eller några av dessa tre avseenden minskas, men används vanligen som benämning på en minskning av den offentliga finansieringen och/eller produktionen. Det är i denna senare betydelse som det kommer att användas här.

Privatisering har förespråkats som en strategi inom välfärdspolitiken av huvudsakligen två skäl nämligen, att minska kostnaderna och att erbjuda individuell anpassning och större valfrihet (Esping-Andersen 1996). Marknadsreformers effekter på välfärdspolitiken är emellertid omstridda. Statsvetarna Blomqvist och Rothstein konstaterar efter en analys av forskningen inom området att själva utformningen av systemen uppvisar stora skillnader och att problemen och möjligheterna påverkas av olika institutionella lösningar. En jämförelse mellan skolan och sjukvården visar att det föreligger betydande skillnader i detta avseende mellan de två verksamhetsområdena. En bedömning av effekterna kräver därför att förhållandena studeras i de enskilda fallen; "Allt avgörs i detaljerna" (Blomqvist och Rothstein 2000). Marknadsreformer har i många fall medfört ökad valfrihet, men valfrihet förutsätter inte alltid privata alternativ och all privatisering har inte medfört ökad valfrihet.

I SOM-undersökningarna har ingått frågor om förslag till privatisering sedan 1987 (Nilsson och Strömberg 1988). Områdena som här är av intresse är sjukvård, skola

och äldreomsorg. Skola och äldreomsorg är centrala primärkommunala uppgifter medan sjukvården är den viktigaste landstingskommunala/regionala uppgiften.

Frågorna avser en privatisering i betydelsen övergång till en ökad andel privat produktion:

- Bedriva mer av sjukvården i privat regi,
- Förhindra företag med vinstsyfte att driva akutsjukhus, fr.o.m. 2000,
- Öka antalet privata skolor t.o.m. 1996/satsa mer på friskolor fr.o.m. 1997,
- Låta privata företag svara för äldreomsorg.

Gemensamt för tre av förslagen är att de avser en förändring mot ökade privata inslag i produktionen av offentligt finansierade tjänster och ett avser att förhindra denna typ av privatisering men inte en övergång till en huvudsakligen icke-offentlig modell.

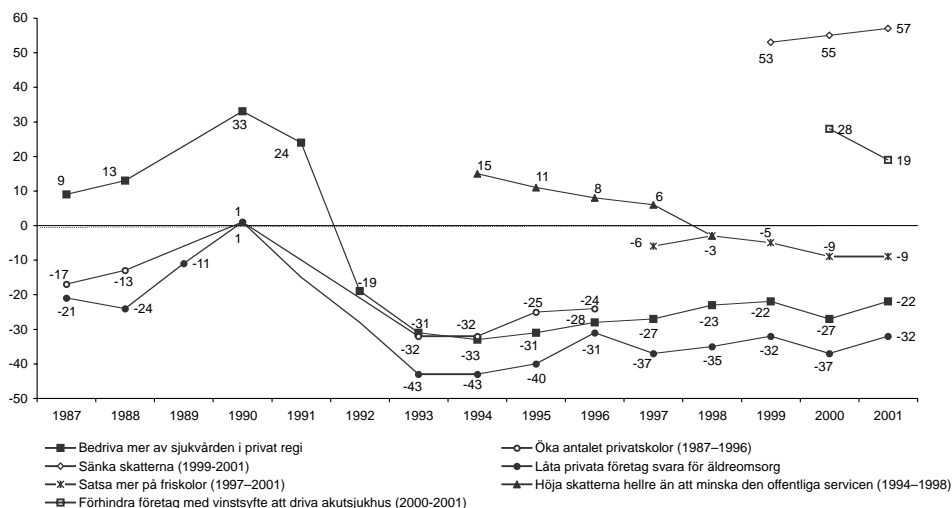
Förändringen av attityden till privatisering följer samma huvudmönster som inställningen till den offentliga sektorn som helhet. Motståndet mot privatiseringar minskade 1988-1990. År 1990 fanns ett klart stöd för privatiseringar inom sjukvården, medan det var lika många för som emot privatiseringar inom skola och äldreomsorg. Därefter rasade opinionsstödet för privata alternativ bland medborgarna. År 1993 var motståndet mot privata lösningar inom sjukvård, skola och äldreomsorg väsentligt större än 1987. På dessa tre områden tog en majoritet avstånd från ytterligare privatiseringar. För sjukvården var förändringen särskilt markant. Under perioden 1993-1996 minskade motståndet mot privatiseringar inom sjukvård, skola och äldreomsorg något. Därefter har förskjutningarna gått i olika riktning. Inom skolans område skedde en svängning mot större stöd för alternativ till den kommunala skolan. Perioden 1997-2001 har läget varit oförändrat med en svag övervikt *emot* ökade satsningar på friskolor, men med stora skillnader mellan olika delar av landet (Carlsson 2002). För privat sjukvård var opinionsläget oförändrat 1997, men fram till 1999 fortsatte den svaga trenden i riktning mot minskat motstånd mot privata lösningar. Attityden till privat äldreomsorg var mer negativ 1997 än året innan. Efter detta ”hack i kurvan”, som påverkades av mediernas behandling av fallet Polhemsgården (Nilsson 2000), avtog även på detta område motståndet mot privata lösningar något fram till 1999.

De samlade effekterna av de stora svängningarna i privatiseringsopinionen är mycket stora. Under tioårsperioden 1987 – 1999 i det närmaste halverades avståndet mellan vänsterpartiets och moderata samlingspartiets sympatisörer inom de fyra undersökta områdena och det minskade avståndet var resultatet av att både partierna till vänster och till höger förflyttade sig mot mitten. När det gällde att bedriva sjukvård och äldreomsorg var det främst de borgerliga partiernas sympatisörer som rörde sig mot mitten medan det var v- och s-sympatisörerna som förflyttade sig när det gällde skola.

År 2000 gick de moderata sympatisörerna åt höger i samtliga frågor. Omvänt gick v- och s-sympatisörerna till vänster. För övriga partier var förändringarna mindre enhetliga. När det gäller förslaget att förhindra företag med vinstsyfte att driva

akutsjukhus fanns det en klar majoritet för bland mp, v, s och c, en svag övervikt för bland fp och kd och en övervikt emot bland m år 2000. I denna nya fråga om ”stopplagstiftning” var samtliga partiers sympatisörer, utom kd:s, något mindre positiva ett år senare.

Figur 2 Svenska folkets inställning till privatisering inom sjukvård, skola och äldreomsorg samt skatter 1987-2001 (balansmätt)



Kommentar: Förslagets formulering framgår av figuren. Balansmättet anger andelen för minus andelen emot respektive förslag.

I frågorna om privatisering av skola, omsorg och vård utkristalliserar sig år 2000-2001 ett huvudmönster med v- och s- sympatisörerna klart emot privatiseringar och m-sympatisörerna övervägande för medan övriga partiers sympatisörer placerar sig mellan de två positionerna i varierande grupperingar. Medborgarnas attityder till privatisering är främst en fråga om ideologi och inte en fråga om missnöje med offentlig service (Nilsson 2001).

I alla tider och i alla länder har människor klagat över skatter och andra pålagor. Skatterevolter har brutit ut och protestpartier har bildats. Det finns emellertid inget entydigt samband mellan skattenivå och skatteprotest. I välfärdsstater med en utbyggd service och omfattande transfereringar till hushållen är medborgarnas syn på avvägningen mellan betalningen i form av skatter och vad staten ger människorna central (Peters 1991). Svenska folkets inställning till skatterna har kartlagts i ett flertal undersökningar under efterkrigstiden. Svenskarna har visserligen allmänt sett ansett att skatterna är för höga; framför allt gällde det marginalskatterna före den stora

skattereformen. Mot slutet av 1960-talet ansåg en majoritet av svenska folket också att skatterna var för höga också i förhållande till förmånerna, medan majoriteten under 1980- och 1990-talen gjorde bedömningen att skatterna var rimliga i relation till förmånerna (Åberg 1993).

Valåret 1994, som präglades av budgetunderskott och ökande statsskuld, fanns en klar övervikt för att *höja skatterna hellre än att minska den offentliga servicen*. Med en förbättrad ekonomisk situation förbyttes emellertid stödet för skatthöjningar hösten 1998 i en svag övervikt för att *inte* höja skatten i relation till offentlig service. (Se figur 2). Partierna och deras sympatisörer intog i frågan sina traditionella positioner på vänster-högerskalan men under perioden 1994-1997 minskade spännvidden mellan partierna genom att såväl v- och s- som m- sympatisörer förflyttade sig mot mitten. Valåret 1998 fortsatte denna tendens på vänsterkanten medan motståndet mot skatthöjningar skärptes bland de borgerliga partiernas sympatisörer. Mot bakgrund av den senare debatten har frågan om skatthöjningar inte ställts i riksundersökningarna 1999-2001, men en fråga om att *sänka skatterna*. Om skatterna inte kopplas till service finns bland svenska folket en klar övervikt för att sänka skatterna, år 2001, +57. Det gäller också inom samtliga partier men spännvidden är också i skattesänkingsfrågan stor mellan de olika partiernas sympatisörer.

Inställningen till den offentliga sektorns gränser i de tre storstadslänen

Synen på den offentlig sektor och attityderna till privatisering och skatter överensstämmer för befolkningen i de tre storstadslänen med opinionen i dessa frågor i hela Sverige. Balansmåttet för invånarna är i det närmaste identiska med värdena för svenska folket. Endast när det gäller att *satsa mer på friskolor* överstiger skillnaden tio balansmåttsenheter och medborgarna i Stockholms län är mer positiva till en sådan satsning.

Vid en jämförelse mellan opinionen i de tre storstadslänen kan konstateras att motståndet mot privatiseringar och en minskning av den offentliga sektorn är minst i Stockholms län, även om skillnaderna är små. Omvänt är opinionen i Västra Götaland något mer kritisk till privatiseringar på flertalet områden.

Även om skillnaderna mellan opinionen i frågor om den offentliga sektorns gränser totalt sett är begränsade är skillnaderna mellan partiernas sympatisörer också inom länen stora. I Stockholm län är polariseringen genomgående störst. Det stora avståndet där beror både på att moderata sympatisörer står längre till höger än i övriga storstadslän och att vänsterpartiets intar en position längre till vänster. Men även socialdemokraternas sympatisörer står i Stockholms län i flertalet frågor längre till vänster än i andra storstadslän.

Tabell 1 *Inställning bland medborgare i Sverige och de tre storstads länen till privatisering, den offentliga sektorn samt skatter efter parti och totalt 2001 (balansmätt)*

Förslag	Parti v	s	mp	c	fp	kd	m	Annat	Samt- Sliga	Antal svarande
Bedriva mer av sjukvården i privat regi										
Sverige	-64	-53	-22	-16	8	-1	36	-23	-22	3511
Skåne	-61	-51	-35	-24	3	-9	32	-20	-20	1712
Stockholms län	-81	-67	-	-	-	9	36	-	-19	642
Västra Götaland	-63	-53	-28	-30	3	12	38	-27	-22	3494
Förhindra företag med vinstsyfte att driva akutsjukhus										
Sverige	49	35	33	11	2	17	-21	43	19	1677
Skåne	55	29	42	24	34	29	5	14	26	1712
Stockholms län	-	30	-	-	-	-	-28	-	15	298
Västra Götaland	56	29	27	27	23	18	7	24	25	3494
Låta privata företag svara för äldreomsorg										
Sverige	-63	-57	-27	-33	-9	-14	15	-39	-32	3509
Skåne	-57	-54	-29	-35	-7	-22	15	-26	-28	1715
Stockholms län	-71	-67	-	-	-	-16	17	-	-28	642
Västra Götaland	-67	-63	-37	-42	-13	-5	15	-41	-35	3498
Satsa mer på friskolor										
Sverige	-52	-37	2	-7	16	19	39	-12	-9	1676
Skåne	-34	-27	-5	-7	18	22	37	9	0	1715
Stockholms län	-	-37	-	-	-	-	58	-	2	298
Västra Götaland	-34	-33	-5	-16	19	27	35	-4	-6	3494
Minska den offentliga sektorn										
Sverige	-63	-44	-26	-5	-2	5	39	-18	-17	3511
Skåne	-59	-37	-42	4	-2	3	25	-21	-16	1716
Stockholms län	-77	-54	-	-	-	7	47	-	-10	642
Västra Götaland	-54	-34	-33	-5	5	21	40	-30	-11	3498
Sänka skatterna										
Sverige	19	47	32	63	65	70	87	51	57	3507
Skåne	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Stockholms län	-14	28	-	-	-	86	84	-	52	641
Västra Götaland*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Höja kommunal/landstingsskatten hellre än att minska servicen.										
Sverige	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Skåne	55	34	26	35	6	9	-8	29	20	1716
Stockholms län	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Västra Götaland	52	45	33	35	18	21	-4	9	27	3495

Kommentar: Förslagets formulering framgår av vänsterkolumnen. Parti avser partisympati. För parti redovisas ej tal som baseras på färre än 40 personer.

I skattefrågan finns det liksom i hela Sverige en mycket klar övervikt för att sänka skatterna i de tre undersökta länen. Bland alla partiernas sympatisörer i storlänen finns det också fler som vill *sänka skatterna* än som är emot en skattesänkning. Det enda undantaget utgör v-sympatisörerna i Stockholms län. Om en skattesänkning relateras till servicen är det emellertid en klar övervikt för att *höja kommunal-/landstingsskatten hellre än att minska servicen* och i Skåne och Västra Götaland är det bara m-sympatisörerna som motsätter sig en skattehöjning om det innebär en sänkning av servicenivån. För Stockholms län och hela Sverige saknas uppgifter.

Det finns också ett starkt samband mellan synen på den offentliga sektorn och inställningen till att höja skatten. Personer som vill minska den offentliga sektorn är mer benägna att inte vilja höja/sänka skatterna och personer som inte vill minska den offentliga sektorn är i större utsträckning beredda att höja skatterna. Detta samband gäller också inom partierna. I det följande skall ställningstagandet i dessa två avseenden kommenteras för Skåne och Västra Götaland, där det föreligger data för år 2001.

Hösten 2001 var både skåningar och västsvenskar benägna att genomföra en höjning av landstings/kommunalskatten för att undvika nedskärningar av offentlig service. Hälften av de svarande med en bestämd uppfattning ansåg att man inte skulle minska den offentliga sektorn och höja kommunal/landstingsskatten. Omvänt motsatte sig närmare 20 procent en skattehöjning men ville minska den offentliga sektorn. Av övriga ville knappt 20 procent både höja skatten och minska den offentliga sektorn medan drygt 10 procent, varken ville göra det ena eller det andra. Innan den ökade utdebiteringen i Västra Götalandsregionen 2001 var stödet för en skattehöjning större.

Partiernas sympatisörer intar också i detta avseende sina positioner på vänsterhögerskalan och avstånden dem emellan är stora. Både i Skåne och i Västra Götaland var det ca två tredjedelar av v-, s- och mp-sympatisörerna med en bestämd åsikt som inte vill minska den offentliga sektorn men hellre höja kommunal/landstingsskatten och bland moderater med en bestämd uppfattning är det knappt 50 procent som hade åsikten att man inte skall höja kommunal/landstingsskatten men minska den offentliga sektorn.

Den offentliga sektorn, skatterna och privatisering utgör centrala frågor i den politiska debatten och medborgarnas åsikter struktureras i hög grad av ideologi och partisympati. För de politiska partierna har de också varit viktiga frågor på den politiska agendan i beslutande församlingar och i den interna diskussionen inom partierna. I Västra Götalandsregionen har skattefrågan varit direkt avgörande för "regeringsbildningen".

I de andra storlänen har "regeringarna" valt andra strategier för att hantera den bristande balansen i ekonomin eller valt att skjuta problemet framför sig. I Stockholms läns landsting ifrågasätts de statliga spelreglerna för verksamhetens bedrivande. Det uttalade syftet är att få till stånd en ändring av skatteutjämningsystemet för att den vägen tillföra nya resurser. Det innebär att man inte lever upp till kravet på självstyre i betydelsen att göra en avvägning mellan resurser och uppgifter utan eftersträvar att påverka rikspolitiken och därmed förutsättningarna för att bedriva den egna verksamheten.

Medborgarnas bedömning av offentligt finansierad service

Medborgarna kommer i skilda faser av livet i kontakt med offentligt finansierad service i kommunerna. Det gäller barnomsorg, fritidsverksamhet, skola, kulturaktiviteter samt äldreomsorg. Vid behov finns rätt till handikappomsorg och socialtjänst. Kommunerna har också ett ansvar för grundläggande samhällsservice som tillgång till bostäder, gator och vägar, kollektivtrafik och miljövård. På vissa områden ansvarar kommunen ensamt för tjänsterna men på flera områden har konkurrensutsättning och alternativ driftformer blivit vanligare under 1990-talet (Svenska kommunförbundet 1999).

I vilken utsträckning medborgarna har uppfattning om samhällsservicen varierar mellan olika verksamhetsområden, främst beroende på i vilken utsträckning man har erfarenheter av servicen. Bedömningen av service innebär att den faktiska servicen som den uppfattats av medborgarna sätts i relation till förväntningarna på service. Bilden av den service som erbjuds kan ha registrerats genom egna erfarenheter, personlig information från andra som har erfarenheter eller information på annat sätt, vanligen via medier. Även egen yrkesverksamhet inom berört område kan ha bildat underlag för ställningstagande för den som inte nyttjar tjänsterna.

I SOM-undersökningarna kartläggs årligen medborgarnas bedömning av service inom fem huvudområden: samhällsstruktur, hälso- och sjukvård, barnomsorg och skola, social omsorg samt fritid och kultur, totalt närmare 30 verksamhetsområden (Nilsson 2001). Opinionsen när det gäller olika serviceområden sammanfattas med hjälp av ett balansmått, som anger andelen mycket eller ganska nöjd minus andelen som är mycket eller ganska missnöjd. Vet ej-svaren ingår i procentbasen. Värdet kan variera från +100, om alla är nöjda, till -100, om alla är missnöjda och påverkas av två faktorer, hur många som har en uppfattning och differensen mellan andelen nöjda och andelen missnöjda. I tabell 2 redovisas de förändringar som överstiger 10 balansmåttsenheter för de två femårsperioderna 1991-1996 respektive 1996-2001.

Under första hälften av 1990-talet, då resurserna minskade inom flera verksamhetsområden, gör medborgarna samma bedömningar 1996 som 1991. På ett område, miljövård, ökar till och med tillfredsställelsen med insatserna kontinuerligt. Därutöver blir medborgarna mindre nöjda med äldreomsorgen. Under andra hälften av 1990-talet, då den ekonomiska situationen i Sverige gradvis förbättras, blir svenska folket allt mindre nöjda med de offentliga insatserna inom centrala välfärdsområden som primärvård, folktandvård och kommunal grundskola samt idrottsanläggningar och kulturaktiviteter. Dessutom blir medborgarna främst i storstadsregionerna mindre tillfredsställda med bostadssituationen samt kollektivtrafiken och renhållningen på allmänna platser. Den största negativa förändringen registreras för gator och vägar och den gäller hela landet. På ett grundläggande område, möjligheterna att få jobb, minskar emellertid missnöjet i snabb takt.

Tabell 2 Förändringar i svenska folkets bedömning av service 1991-1996 och 1996-2001 (balansmått och förändring av balansmättet)

1991 – 1996	1996 – 2001
Samhällsstruktur	
Miljövärd	Gator och vägar
1992 – 1995	+32 – +2 (-30)
+3 – +18 (+15)	Renhållning på allmänna platser, 1998 – 2001
	+31 – +20 (-11)
	Tillgång på bostäder
	+31 – +3 (-28)
	Möjligheten att få arbete
	-46 – -8 (+38)
Vård	Vårdcentral
	+49 – + 31 (-18)
	Folktandvård
	+47 – + 34 (-13)
	Barnvårdscentral
	1998 – 2001
	+38 -- +24 (-14)
Barnomsorg och skola	Kommunal grundskola
	+33 – +17 (-16)
Social omsorg	
Äldreomsorg	- -
+12 -- -4 (-16)	
Fritid och kultur	Idrottsanläggningar
	+45 – +34 (-11)
	Kulturaktiviteter
	+34 – +23 (-11)

Kommentar: I riksundersökningen hade frågan 1992-2001 följande lydelse: *Vad anser Du om servicen i Din kommun på följande områden:* med svarsalternativen *Mycket nöjd, Ganska nöjd, Varken nöjd eller missnöjd, Ganska missnöjd, Mycket missnöjd* samt *Vet ej*. I 1991 års undersökning hade frågan följande formulering: *I vilken utsträckning är Du nöjd med servicen i Din kommun på följande områden:* med samma svarsalternativ. Balansmättet anger andelen nöjd minus andelen missnöjd. Vet ej-svaren ingår i procentbasen.

I en rad undersökningar har påvisats att brukare med egen erfarenhet av service inom berörda områden är mera nöjda än medborgare i allmänhet. Personer som har anhöriga som nyttjar servicen intar i detta avseende en mellanställning. För bedömningen av service är det brukarrollen och egna erfarenheter som är avgörande och inte ideologi och partisympati (Nilsson 2001).

Tidigare SOM-undersökningar visar att det finns stora skillnader mellan bedömningen av service i olika ortstyper beroende på skilda behov, faktiskt serviceutbud och befolkningsammansättning, t.ex. är behovet av kollektivtrafik annorlunda på landsbygden än i storstäderna och utbudet av kultur är större i storstäder än i glesbygden.

Ett genomgående mönster i undersökning efter undersökning är vidare att brukare är mer nöjda än medborgare i allmänhet, dvs. de med egna erfarenheter är klart mindre kritiska än de som saknar personlig kontakt med verksamhetsområdet. De som har möjlighet till indirekt kontakt med verksamheten genom anhöriga bildar en mellan-grupp. Medborgare som är beroende av annan information vanligen genom medier, är alltså genomgående mer kritiska. Det är mot denna bakgrund som storstadsbornas mera kritiska förhållningssätt skall ses. Räckvidden av de personliga erfarenheterna är mindre än i andra typer av kommuner där den personliga kommunikationen spelar större roll för bilden av kommunen och dess verksamhet.

I det följande skall bedömningen av service bland medborgare i de tre storstadslänen analyseras. Redovisningen sker mot bakgrund av bedömningen i hela Sverige. Uppgifterna baseras på SOM-undersökningen med ca 1700 svarande i hela Sverige, varav ca. 300 i Stockholms län hösten 2001. I Skåne och Västra Götaland genomfördes separata undersökningar. Den s.k. Skåneundersökningen genomfördes våren 2001 och omfattande Malmöregionen samt Eslövs kommun (49 procent av Skånes befolkning) med närmare 1700 svarande medan den västsvenska SOM-undersökningen omfattade hela Västra Götalands län med ca 3800 svarande.¹

I ett flertal tidigare undersökningar har påvisats att medborgare är väsentligt mer nöjda med kollektivtrafiken i storstadsområdena än i andra ortstyper (Nilsson 1990 och 2001). År 2001 gäller detta för Skåne och Västra Götaland, medan de boende i Stockholms län ligger på samma nivå som för hela riket. I Skåne är man mest nöjda med vägnätet medan västsvenskar är minst nöjda med gator och vägar. Invånare i Stockholmsregionen är mer kritiska än boende i andra delar av landet till renhållningen på allmänna platser och miljövården. Bostadssituationen är likaså mest bekymmersam i Stockholms län med balansmått -47 för tillgången på bostäder. Även för Skåne är balansmättet negativt och det gäller också för Göteborgs stad medan det ligger kring noll för hela Västra Götaland.

När det gäller möjligheterna att få arbete är invånarna i Stockholms län klart mer tillfreds än boende i andra storlän och i Sverige som helhet. Enligt de boende i Stockholms län har dock inte infrastrukturen byggts ut i den takt som gör att bostäder, miljö och trafik kunnat anpassas till den snabba expansionen. Ansvaret för samhällsstrukturfrågorna är emellertid delat mellan stat, landsting och kommuner.

För den politiska mellannivån är vården av speciellt intresse eftersom landstingen/regionerna tilldelats huvudansvaret för detta område. Vid en jämförelse mellan de tre storstadslänen i SOM-undersökningarna är invånare i Stockholms läns landsting mindre nöjda med vårdcentraler och folktandvård än vad boende i andra undersökta områden är. För Stockholms län och Västra Götalands län, där det föreligger möjligheter till jämförelser också för år 2000, är även om nivåerna förändrats, mönstret detsamma dvs. inga skillnader för sjukhusvård och barnvårdscentraler samt för

privatläkare och privattandläkare men lägre värden för primärvård och folktandvård i Stockholms län.

Tabell 3 Medborgarnas bedömning av service i hela Sverige, Skåne, Stockholms län samt Västra Götaland 2001 (balansmått)

Serviceområde	Sverige	Skåne/ Malmöreg.	Stockholms län	Västra Götaland
Samhällsstruktur				
Kollektivtrafik	17	36	18	30
Gator och vägar	2	22	1	-9
Renhållning på allmänna platser	20	17	-5	19
Tillgång på bostäder	3	-16	-47	2
Miljövärd	15	14	4	16
Möjligheten att få jobb	-8	-7	8	-6
Vård				
Sjukhusvård	37	42	26	31
Vårdcentral	31	37	18	29
Privatläkare	25	40	28	24
Folktandvård	34	36	23	40
Privattandläkare	39	47	41	43
Barnavårdcentral	24	21	26	27
Barnomsorg och skola				
Kommunal barnomsorg	21	20	11	22
Föräldrakooperativ barnomsorg	9	-	8	5
Kommunal grundskola	17	16	9	23
Kommunal gymnasieskola	19	15	12	19
Friskolor	5	3	9	5
Social omsorg				
Äldreomsorg	-4	3	-8	4
Socialtjänst	-4	-3	-4	-1
Färdtjänst	4	3	3	3
Handikappomsorg	2	2	2	4
Fritid och kultur				
Idrottsanläggningar	34	43	23	42
Fritidsverksamhet	27	31	23	25
Bibliotek	63	73	57	63
Kulturaktiviteter	31	38	31	33
Turism	20	13	19	21
Servicen som helhet de senaste 12 månaderna				
Hemkommunen	*	39	27	33
Västra Götalandsregionen/ Region Skåne	*	10	-	3
Antal, totalt	1732	1782	306	3808

Kommentar: Frågan lyder: 'Vad anser Du om servicen i den kommun där Du bor på följande områden: ...?' Svartalternativen är 'mycket nöjd', 'ganska nöjd', 'varken nöjd eller missnöjd', 'ganska missnöjd', 'mycket missnöjd samt 'vet ej'. Balansmättet visar andelen nöjda minus andelen missnöjda. * Delfrågan ej ställd detta år / i denna undersökning.

Invånare i Skåne är mer nöjda med sjukhusvård och privatläkare än boende i andra län. Skåneundersökningen avviker emellertid i två avseenden från de övriga undersökningar som bildar underlaget för jämförelserna. Den genomfördes ett halvår tidigare, våren 2001 och den omfattade Malmöregionen samt Eslöv, 49 procent av Skånes befolkning.² Vidare är medborgare i storstäder mer nöjda med privat vård, där den är väsentligt vanligare. Om jämförelsen avser år 2000 och görs mellan Göteborgsregionen och den utvidgade Malmöregionen är skillnaderna mera begränsade, dvs understiger 10 balansmåttsenheter, men går i samma riktning som redovisas i tabell 5. (Se *Skåneundersökningen 2001*, SOM-institutet).

Vid jämförelser mellan medborgarnas servicebedömningar i de tre storstads länen, där ansvaret åvilar primärkommunerna kan medborgarnas bedömningar inte direkt relateras till beslutsterritoriet för respektive funktion. I det följande skall emellertid uppgifterna för *Barnomsorg och skola*, *Social omsorg* och *Fritid och kultur* kortfattas kommenteras liksom servicen som helhet för *Hemkommunen* och *Regionen* i Skåne och Västra Götaland.

Inom *Barnomsorg och skola* är allmänheten i Västra Götaland mer positiv till kommunal barnomsorg och grundskola än invånare i Stockholms län och också i detta fall gäller förhållandena även år 2000. Skåningar och västsvenskar är likaså mer nöjda med äldreomsorgen än boende i huvudstadsregionen, men även i Skåne och Västra Götaland är det endast en svag positiv övervikt och balansmättet för hela riket är negativt.

I Stockholms län är man också klart mindre nöjda både 2000 och 2001 med idrottsanläggningarna. Inom kulturområdet kan noteras att man i Malmöregionen är mest tillfreds med biblioteken. Invånarna i de skånska kommunerna är också mer nöjda med den kommunala servicen som helhet än de som bor i kommunerna i Stockholms län. Efter en något mer positiv bedömning av den samlade servicen i Västra Götalandsregionen 2001 jämfört med året innan är bedömningen likartad i de två nybildade regionerna detta år.

Välfärdspolitiken i storstads länen

I Sverige spelar den offentliga sektorn en större roll i välfärdspolitiken än i något annat OECD-land och inom den offentliga sektorn har det genomförts en långtgående arbetsfördelning när det gäller välfärdspolitikens implementering. I den svenska modellen av välfärdsstat svarar den nationella nivån för huvuddelen av inkomstöverföringarna till hushållen medan den regionala och lokala nivån har huvudansvaret för offentligt finansierad service. På flera områden har dock konkurrensutsättning och alternativ driftformer blivit vanligare under 1990-talet.

Den positiva utvecklingen av Sveriges ekonomi och för många människor också av den egna ekonomin under slutet av 1990-talet bidrog till att öka förväntningarna också på den verksamhet som kommunerna och landstingen/regionerna ansvarar för. Bristen på påtagliga och snabba förbättringar av den offentligt finansierade

servicen skapade dock en otakt i utvecklingen. Trots att ”det gick bra för Sverige” demonstrerade föräldrar och andra brukare mot otillräcklig kommunal service samtidigt som personal inom välfärdens organisationer protesterade.

I de tre storstadslänen bor idag mer än halva Sveriges befolkning och där sker den snabbaste tillväxten. Bland medborgare i storstadslänen är polariseringen i välfärdspolitiska frågor starkast i Stockholms län. Det gäller frågor om den offentliga sektorns storlek, skatter och privatiseringar inom sjukvård, skola och omsorg. Medborgare i huvudstadsregionen är mest nöjda med möjligheterna att få jobb men i Stockholms län är medborgarna också mindre nöjda än invånarna i andra storstadslän med offentligt finansierad service. Det gäller ett flertal serviceområden inom samhällsstruktur, vård, skola och barnomsorg, social omsorg samt fritid och kultur. Omvänt är medborgarna i Skåne/Malmöregionen något mer nöjda än i genomsnitt och Västra Götaland intar i detta avseende en mellanställning. Den finansiella situationen skiljer sig dock påtagligt åt mellan de tre landstingen/regionerna, där den politiska majoriteten i Stockholms läns landsting med hänvisning till orättvisor i utjämnningssystemet valt att inte balansera budgeten och redovisat mycket stora underskott.

Kärnan i självstyrelsebegreppet är att beslutsorganisationen under politiskt ansvar inför medborgarna skall besluta om rättigheter och skyldigheter för invånarna inom det territorium som avgränsas av respektive nivå. Avvägningen mellan förmåner och uppoffringar skall göras av folkvalda organ. Flernivådemokratien har aktualiserat principerna för kompetensfördelning mellan de olika beslutsnivåerna och möjligheterna till ansvarsutkrävande. Skilda majoriteter på olika nivåer har i praktiken satt gränserna för självstyrelsen på prov speciellt som det under senare år på nytt framträtt en tydligare ideologisk skiljelinje mellan blocken och deras agerande i välfärdspolitiken. De tydligare skiljelinjerna i välfärdspolitiken har i den svenska flernivådemokratien lett till öppna konflikter mellan skilda nivåer med olika politisk majoriteter.

Noter

- ¹ För Västra Götaland finns möjlighet att jämföra servicebedömningarna för de närmare 300 västsvenskar som ingick i Riksundersökningen och bedömningarna som gjordes av de mer än tio gånger så många svarande i den separata undersökningen i Västsverige. På inget enskilt serviceområde överstiger skillnaden i balansmått sex enheter, dvs. tre procent. Denna jämförelse ligger till grund för redovisningen av servicebedömningarna för boende i Stockholms län. Dessutom kan konstateras att det huvudmönster som gäller för skillnaderna mellan Stockholms län och Västra Götaland gäller också år 2000.
- ² Mellan år 2000 och 2001 sjunker balansmättet för sjukhusvård och vårdcentraler i Sverige som helhet med 5 respektive 6 enheter och i Västra Götaland med 7 respektive 11 enheter (*Västra Götaland 2001*, SOM-institutet).

Referenser

- Blomqvist, P & Rothstein, B (2000) *Välfärdsstatens nya ansikte. Demokrati och marknadsreformer inom den offentliga sektorn*. Agora.
- Carlson, B R (2002) "Skolkvalitet för alla." I Nilsson, L (red) *Flernivådemokrati i förändring*, SOM – rapport nr 27. Göteborg: SOM – institutet, Göteborgs universitet.
- Esping-Andersen, G (1996), "After the Golden Age? Welfare State Dilemmas in a Global Economy." I Esping-Andersen, G, ed. *Welfare States in Transition*. Sage Publications.
- Lundqvist, L J (2001) "Privatisering – varför och varför inte." I Rothstein, B (red) *Politik som organisering. Förvaltningspolitikens grundproblem*. Stockholm: SNS Förlag.
- Nilsson, L (1990), "Medborgarna och den kommunala servicen i olika ortstyper." I Holmberg, S och Weibull, L (red), *Medier och opinion i Sverige*, SOM – rapport nr 5. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, L (2000), "Opinionstrender och medieeffekter." I Fridolf, M (red), *Vem formar politiken i kommunerna?* SNS Förlag
- Nilsson, L (2001) "Nöjda – missnöjda medborgare." I Johansson, F, Nilsson, L och Strömberg, L, *Kommunal demokrati under fyra decennier*. Liber.
- Nilsson, L och Strömberg, L (1988) "Offentligt – privat, Svenska Folkets åsikter om privatisering och avreglering." I Holmberg, S och Weibull, L (red), *SOM-undersökningen 1987*, SOM-rapport nr 3. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, L och Westerståhl, J (1997) "Lokal självstyrelse i Sverige." I Jönsson, S m.fl. *Decentraliserad välfärdsstad. Demokrati, effektivitet, service*. Stockholm: SNS Förlag.
- Peters, G (1991), *The Politics of Taxation. A Comparative Perspective*. Blackwell.
- Sambälle Opinion Massmedia, Västra Götaland 2001*, maj 2002.
- Sambälle Opinion Massmedia, Skåneundersökningen 2001*, december 2001.
- Sandberg, S och Ståhlberg, K (2000) *Nordisk regionalförvaltning i förändring*. Åbo Akademi.
- Svenska Kommunförbundet (1999), *Konkurrens för fortsatt välfärd? – om förekomst, omfattning, effekter och erfarenheter av konkurrensutsättning och alternativa driftsformer*. Kommentus Förlag AB.
- Åberg, R (1993), *Århundradets skattereform? Politik och opinion kring 1991 års skattereform*. Fritzes.

KAMPEN OM MITTEN

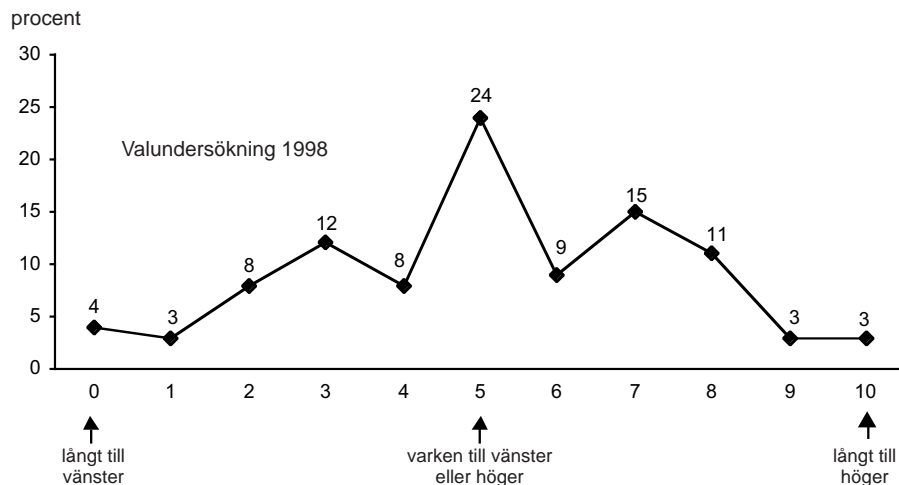
SÖREN HOLMBERG

Napoleon visste det. Slag avgörs i centrum. Det gäller att erövra mitten. Politiker känner också till det. Åtminstone i tvåpartisystem av brittisk eller amerikansk typ. Man vinner inte val utan att få med sig många av alla de människor som befinner sig i centrum, mitt emellan partierna. Det gäller att övertyga de inte redan övertygade. Och de finns ofta mot mitten av olika konfliktdimensioner. Mitten brukar dessutom ofta vara tätbefolkad. Fler människor tenderar att inta åsikter i närheten av olika mittståndpunkter än ute på flankerna. Bimodala åsiktsfördelningar med få väljare i mitten och många väljare på flankerna är ovanligare än unimodala fördelningar där de flesta väljare flockas kring mittpositionen (Holmberg 1999).

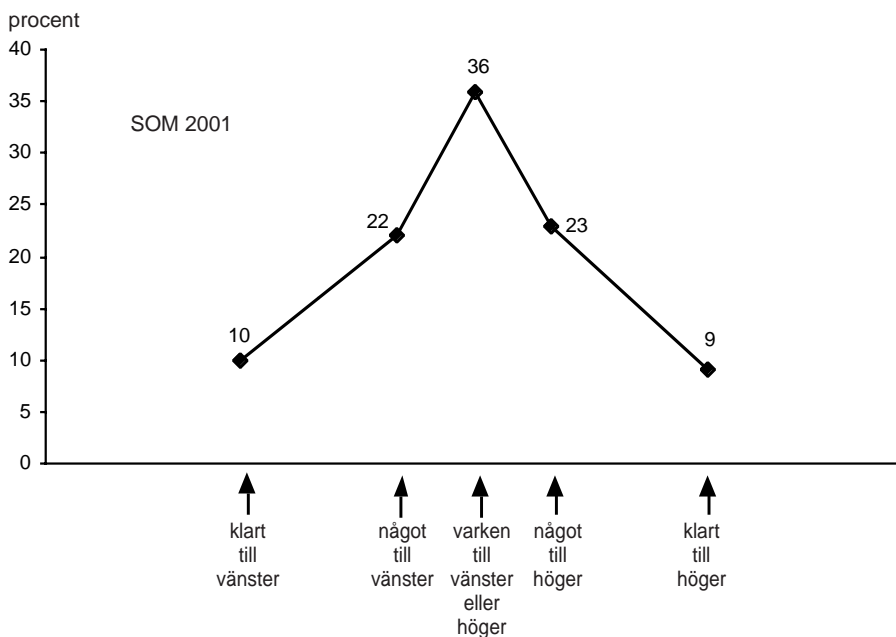
Resonemanget kan illustreras med hur svenska folket brukar fördela sig över den ideologiska vänster-högerskalan. Resultaten i figur 1 visar två fördelningar – en hämtad från 1998 års valundersökning och en från SOM-undersökningen 2001. I valundersökningarna används en elvgradig skala med svarsalternativ från 0 (vänster) till 10 (höger). I SOM-studierna utnyttjas en kortare femgradig skala. I båda fallen gäller intervjufrågan hur svarspersonerna placerar sig själva på skalan, och i båda fallen är mittpunkten explicit utmärkt med orden ”varken vänster eller höger”. Resultaten visar mycket tydligt hur viktig mitten är. Många människor befinner sig i centrum på vänster-högerskalan. De uppfattar sig varken som tillhörande vänstern eller högern. I våra två undersökningar befinner sig mellan 25-35 procent av svarspersonerna i denna mitt-emellangrupp. Det är en ansevärd samling väljare. De är tillräckligt många för att avgöra vem som skall styra Sverige.

Den konkreta frågan i detta kapitel är i vilken utsträckning som partierna lyckas vinna stöd bland de ideologiska mittenväljarna. Tidsramen är perioden 1986-2001. Det vill säga så långt tillbaka som vi har tillgång till data från SOM-mätningarna. Den mer generella frågeställningen gäller hur den ideologiska vänster-högerröstningen utvecklats i Sverige. Vi vet att ingen annan faktor betyder mer för partivalet i Sverige än väljarnas åsikter utefter vänster-högerdimensionen (Särllvik 1970, Holmberg 1981, Oscarsson 1998, Holmberg 2000). Men vi vet också att betydelsen minskat något under senare år. Vänster-högerröstning var som mest påtaglig bland svenska väljare åren kring 1980 när kampen om löntagarfonderna var som intensivast. Sedan dess har sambandet mellan vänster-högeråsikter och val av parti blivit något svagare.

Figur 1 Svenska folket placerar sig på den ideologiska vänster-högerskalan (procent)



Källa: Valundersökningen 1998. Andel vet ej 4 procent. Procenten är beräknad bland personer som besvarat frågan.



Källa: Riks-SOM 2001. Andel ej svar 4 procent. Procenten är beräknad bland personer som besvarat frågan.

Vänster-högerideologi kan definieras och mätas på många olika sätt. Vi fokuserar här på väljarnas subjektiva uppfattning av var de själva befinner sig på dimensionen – till vänster, till höger eller varken till vänster eller till höger. Väljarnas ideologiska självidentifikation står i centrum. Men en naturlig fråga är självklart i vad mån denna självidentifikation har några samband med väljarnas åsikter i olika mer konkreta sakfrågor. Svävar väljarnas subjektiva vänster-högeruppfattningar fritt i luften eller har de samband med åsikter i olika sakfrågor? Svaret är att svenska väljares ideologiska självplaceringar på vänster-högerdimensionen är klart förankrade i konkreta åsikter. Och de sakfrågor som uppvisar de starkaste åsiktssambanden med den subjektiva vänster-högerdimensionen har i huvudsak varit av samma karaktär över tid, och har att göra med ekonomisk fördelning, med offentligt kontra privat och med social jämlikhet. Men vänster-höger för svenska folket handlar inte enbart om inrikespolitiska frågor. Vissa internationella frågor har också en klar åsiktskoppling till vänster-högerdimensionen.

Resultaten i tabellerna 1 och 2 med data från år 1986 respektive 2001 visar att åsikter i sakfrågor som löntagarfonder, privat sjukvård, grad av marknadsekonomi, inkomstskillnader och offentliga sektorns storlek är sådana som har starkast samband med väljarnas självplaceringar på vänster-högerskalan. Men några frågor av utrikeskaraktär uppvisar också relativt klara samband, till exempel frågan om vapenexport, stödet till PLO, införande av en Tobinskatt, EMU-anslutning och frågan om ett svenskt NATO-medlemskap.

Kopplingen mellan olika sakfrågeåsikter och vänster-högerplaceringarna är mycket stabil över tid för de frågor som uppvisar starkast samband. Vänster-högerdimensionens innehållsliga kärna har inte förändrats påtagligt under de senaste decennierna. Om vi jämför de starkaste korrelationerna från SOM-studien 2001 med motsvarande samband för samma sakfrågor 1988 blir utfallet mycket likartat (Holmberg 1989:121). Toppkorrelationerna 1988 höll sig kring .45-.50 precis som 2001. Den lilla förändring som kan spåras är att graden av samband har minskat något. Väljarnas subjektiva vänster-högerpositioner är idag något mer frikopplade från åsiktsbildningen i olika sakfrågor än under 1980-talet; inte mycket men något lite.

Svenska väljares placering av sig själva på vänster-högerskalan är den enskilda variabel som uppvisar starkast samband med vilket parti väljarna röstar på. Korrelationen brukar hålla sig kring .75 med mycket liten variation över tid. I valundersökningarna noterades det starkaste sambandet i löntagarfondsvalet 1982 med en korrelation på .77 (eta). Motsvarande korrelation var obetydligt lägre i valet 1998. Då var den .75 (Holmberg 2000:130). Sambanden mellan partisympati och subjektiv vänster-högerposition är av samma storleksordning i SOM-undersökningarna. Och de har – i likhet med i valundersökningarna – inte förändrats sedan mitten av 1980-talet. Resultaten i figur 2 visar att sambandet mellan väljarnas partisympatier och självplacering på vänster-högerskalan har hållit sig kring .75, med något högre värden valår jämfört med icke-valår. Någon nedåtgående trend kan inte spåras. Subjektiv vänster-högerposition är fortfarande en mycket viktig förklaringsfaktor bakom svenska väljares partival

Tabell 1 Sambandet mellan subjektiv vänster-högerposition och åsikt i olika sakfrågor i SOM-undersökningen 1986 (r)

sakfråga	korrelation: Pearson's r
Avskaffa löntagarfonderna	- .66
Minska inkomstskillnaderna	+ .45
Minska den offentliga sektorn	- .44
Sveriges politik gentemot PLO; för mycket stöd	- .43
Totalförbud mot export av vapen	+ .34
Minska försvarsutgifterna	+ .33

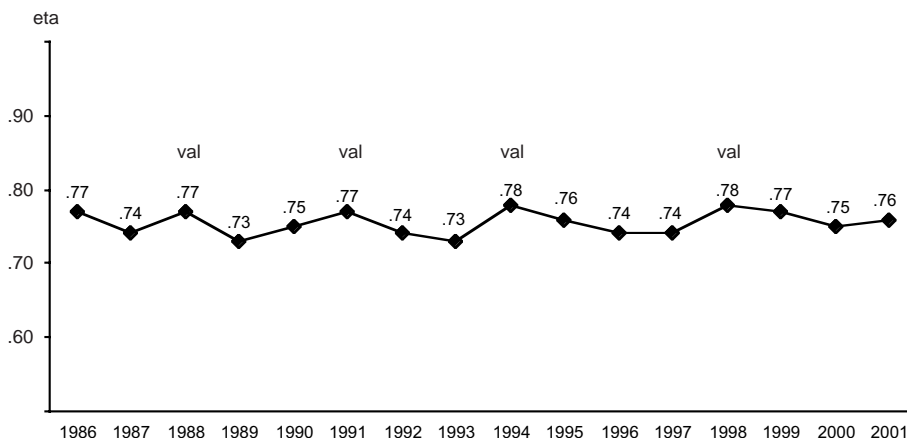
Kommentar: Endast sakfrågor med korrelationsvärden större än .30 är medtagna i tabellen. Totalt ingick trettio sakfrågor i testet. En positiv korrelation visar att åsikten i fråga är kopplad till en ideologisk vänsterposition medan en negativ korrelation visar att åsikten hänger samman med en högerposition.

Tabell 2 Sambandet mellan subjektiv vänster-högerposition och åsikt i olika sakfrågor i SOM-undersökningen 2001 (r)

sakfråga	korrelation: Pearson's r
Bedriva mer av sjukvården i privat regi	- .48
Satsa på ett samhälle med mer privat företagsamhet och marknadsekonomi	- .47
Minska den offentliga sektorn	- .46
Satsa mer på friskolor	- .42
Låta privata företag svara för äldreomsorg	- .42
Sänka skatterna	- .37
Införa en världsomfattande skatt på alla internationella valutatransaktioner (s k Tobinskatt)	+ .37
Sverige bör bli medlem i EMU	- .35
Förkorta arbetstiden	+ .33
Svenskt EU-medlemskap; för	- .32
Öka löneskillnaderna	- .31
Inför sextimmars arbetsdag	+ .31
Sverige bör söka medlemskap i NATO	- .30

Kommentar: Sextiofem sakfrågor totalt ingick i testet. Se vidare i tabell 1.

Figur 2 Grad av samband mellan subjektiv vänster-högerposition och partisympati i SOM-undersökningarna 1986-2001 (eta)

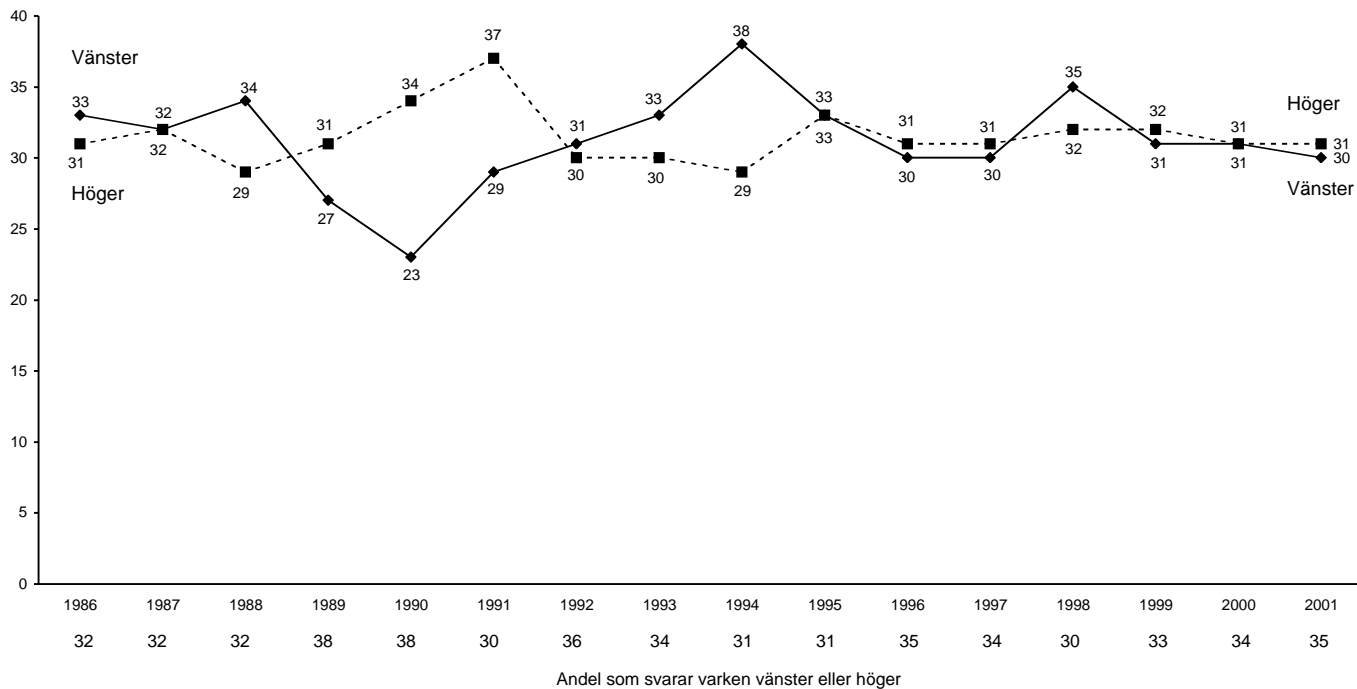


Kommentar: Sju partier ingår i analysen alla år utom 1991-1994 då analysen omfattar åtta partier; ny demokrati var då representerat i riksdagen. Eta kan variera mellan .00 (inget samband) och 1.00 (perfekt samband). Den subjektiva vänster-högerfrågan i SOM-studierna omfattar fem svarsalternativ.

Att korrelationen mellan subjektiv vänster-högerposition och partival är så hög och stabil beror konkret på att människor som uppfattar sig som ideologiskt till vänster, till 90-97 procent brukar stödja något av s-blockets partier (v, s eller mp), medan människor till höger på samma sätt till övervägande delen oftast sympatiserar med något av partierna i b-blocket, dvs c, fp, kd eller m (88-96 procent). Väljare som placerar sig klart till vänster eller klart till höger tenderar att rösta på vänsterpartiet respektive moderaterna. Väljare som identifierar sin position som enbart något till vänster eller något till höger brukar oftast stödja socialdemokraterna respektive c, fp eller kd.

Resultaten i figur 3 visar att väljarnas ideologiska självförståelse varit förhållandvis stabil sedan mitten av 1980-talet. Ungefär en tredjedel uppfattar sig till vänster, en tredjedel till höger och en tredjedel i mitten. Högern var starkast 1991 (37 procent), vänstern 1994 (38 procent). Vänstern hade ett riktigt bottenår 1990 (23 procent). Andelen höger har som lägst varit 29 procent (1988 och 1994). Övriga år har vänstern och högern varit någorlunda jämnstarka med cirka en tredjedel som stödjer vardera lägre. I SOM-undersökningen 2001 uppfattade sig 31 procent av svarspersonerna som höger, 30 procent som vänster och 35 procent som varken vänster eller höger. Andelen personer som inte besvarade frågan var 4 procent. Bland ideologiskt övertygade väljare väger det med andra ord mycket jämnt mellan blocken inför valet 2002. Vänstern och högern är ungefär lika stora.

Figur 3 Svenska folket placerar sig själva på en vänster-högerskala 1986-2001 (procent)

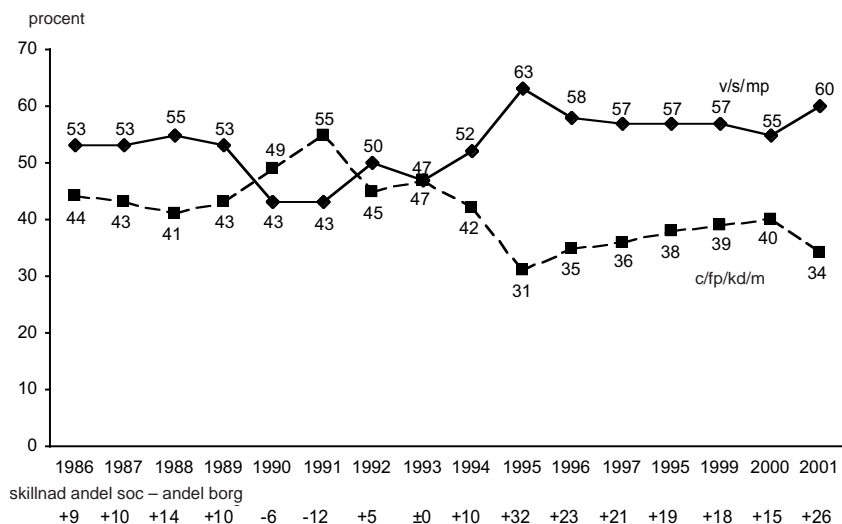


Kommentar: Procentbasen omfattar samtliga svarspersoner. Andelen icke-svar har hållit sig mellan 3-5 procent genom åren.

Att s-blockets partier sedan senhösten 2001 tagit en klar ledning över b-blocket i opinionismätningarna kan med andra ord inte förklaras av någon ideologisk vänstervind. Förklaringen måste sökas någon annanstans, till exempel i kampen om mitten. Väljare utan någon klar ideologisk vänster-högerövertygelse är tillräckligt många för att avgöra ett val om de lutar över åt något block. Och en orsak till att de eventuellt börjat luta mer åt s-blocket och socialdemokraterna kan vara terroristattacken i USA den 11 september och Göran Perssons och det socialdemokratiska regeringspartiets klara ställningstagande för USA:s krig mot terrorismen. Vi vet från tidigare erfarenhet att yttre hot brukar leda till ökad inre enighet. Och uppslutning kring sittande regering. Sovjetunionens invasion av Prag under valrörelsen 1968 och rekorduppslutningen bakom den socialdemokratiska regeringen senare i det årets val är ett exempel. Socialdemokratin fick 50,1 procent i riksdagsvalet 1968; partiets högsta siffra någonsin efter valet 1940 (53,8 procent), som också i högsta grad var ett val i slagskuggan av yttre hot.

Resultaten i figur 4 och i tabell 3 visar mycket tydligt att mittens väljare svängde över till s-blocket och socialdemokraterna under senhösten 2001. Andelen ideologiska mittväljare som angav socialdemokraterna som sitt bästa parti ökade från 38 procent år 2000 till hela 48 procent 2001; den högsta siffra som socialdemokraterna någonsin

Figur 4 Blockens opinionsstöd bland väljare i mitten på vänster-högerskalan enligt SOM-undersökningarna 1986-2001 (procent)



Kommentar: Andelen svarspersoner som placerar sig i mitten på skalan på svartalernativet "varken vänster eller höger" håller sig kring 35 procent genom åren (se tabell 3). Procenten är beräknad bland personer som besvarat vänster-högerfrågan. Andelen svarspersoner som ej markerar någon position brukar hålla sig kring 3-4 procent. Sympatisörer till ny demokrati har räknats till det borgerliga blocket åren 1991-1994.

Tabell 3 Partisympatier bland väljare i mitten på vänster-höger-skalan 1986-2001 (procent)

partisypati	år															
	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	00	01
v	0	1	0	4	5	2	1	0	1	6	7	5	6	9	9	5
s	42	38	43	38	30	35	44	43	44	34	38	37	41	37	38	48
mp	11	14	12	11	8	6	5	4	7	23	13	15	10	11	8	7
c	14	8	18	12	14	13	8	8	14	10	11	9	9	7	7	11
fp	21	24	13	18	16	11	9	14	12	5	7	8	6	6	6	5
kd	2	4	5	4	9	11	4	5	5	5	5	5	15	17	17	11
m	7	7	5	9	12	7	8	9	8	11	12	14	8	9	10	7
nyd	-	-	-	-	-	13	16	11	3	-	-	-	-	-	-	-
övriga partier	3	4	4	4	6	2	5	6	6	6	7	7	5	4	5	6
summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
andel varken vänster eller höger	34	34	33	39	40	31	37	35	31	32	36	36	31	35	36	36

Kommentar: Analysen omfattar enbart personer som besvarat den subjektiva vänster-högerfrågan.

haft bland väljare i den ideologiska mitten. Mer generellt illustrerar resultaten varför s-blocket tenderat att vara större än b-blocket i Sverige under de senaste decennierna; med undantag för några få år i början av 1990-talet har alltid s-blocket vunnit klart mer stöd bland mittens väljare än b-blocket. Andelen ideologiska mittväljare som stött s-blocket har hållit sig kring 55 procent mot endast cirka 40 procent som givit sitt stöd till b-blocket. Det socialdemokratiskt dominerade s-blocket dominerar svensk politik därför att det dominerar mitten.

På den borgerliga sidan är det framförallt folkpartiet, men också centerpartiet som tappat väljarstöd i det som förre centerledaren Lennart Daléus kallade mittens rike. I slutet på 1980-talet stödde strax över 20 procent av mittens väljare folkpartiet. Motsvarande siffra var endast 5 procent för folkpartiet 2001. Den nedgången har inte kunnat kompenseras av kristdemokraternas framryckning bland väljare i mitten, även om den varit mycket påtaglig, från 2 procent 1986 till 11 procent 2001. Moderaternas andel bland mittens väljare har varit relativt stabil genom åren och hållit sig kring 10 procent. Värt att notera är dock att moderaternas liksom kristdemokraternas opinionsstöd bland väljare i den ideologiska mitten har fallit tillbaka under år 2001, från 17 till 11 procent för kd och från 10 till 7 procent för m. Motsvarande tillbakagång har inte drabbat c och fp under 2001. Centerpartiet har tvärtom gått fram något bland mittens väljare, från 7 till 11 procent, medan fp endast tappat från 6 till 5 procent. Det är alltså borgerlighetens två partier längst ut till höger som främst har förlorat stöd i mitten.

Mycket konkret kan vi alltså konstatera att medan socialdemokraterna vunnit ökat stöd i mitten har borgerlighetens två partier på högerflanken tappat något av sitt fotfäste bland väljarna i centrum. Därför leder socialdemokraterna och s-blocket så klart inför valet 2002. Napoleon ler i sin himmel. Det gäller att erövra mitten.

Litteratur

- Holmberg, Sören (1981) *Svenska väljare*. Stockholm: Liber
- Holmberg, Sören (1989) Åttioalets högervind. I Holmberg, S och Weibull, L (red) *Åttital*. SOM-rapport 4. Göteborg: SOM-Institutet, Göteborgs universitet
- Holmberg, Sören (1999) Collective Policy Congruence Compared. I Miller, Warren et al *Policy Representation in Western Democracies*. Oxford: Oxford University Press.
- Holmberg, Sören (2000) *Välja parti*. Stockholm: Norstedts Juridik
- Oscarsson, Henrik (1998) *Den svenska partirynden*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet
- Särilvik, Bo (1970) *Electoral Behavior in the Swedish Multiparty System*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet

PARTIERNA VÄLJER SINA VÄLJARE

HENRIK OSCARSSON

Den 15 september 2002 är det åter dags för partierna att välja nya väljare för den kommande mandatperioden. Det kommer att bli en hård kamp eftersom det finns gott om partier som vill få möjlighet att representera samma grupper av väljare under nästa mandatperiod. För de större röstmaximerande partierna, som siktar på att vinna de stora skarorna, är det de åtråvärda barnfamiljerna och den så kallade breda medelklassen som står överst på önskelistan. För mindre partier i närheten av riksdagsspärren är de omedelbara överlevnadsfrågorna av större vikt. För dem är huvudstrategin att först få till stånd ett ”omval” av väljargrupper man vunnit redan tidigare (*konsolidering*), för att därefter möjligen dra det kortaste strået i kampen om den växande skara rörliga och osäkra väljare som bestämmer sitt partival under valrörelsen.

Förvirrad över resonemanget? Denna något bakvända syn på flödet i den representativa demokratin är för somliga kanske mer än en tankelek. För partiernas ideologer och kampanjstrateger är det i själva verket en kärnfråga till vilka väljargrupper man i första hand sänder sina valbudskap. De svåra partistrategiska vägvalen kan därmed beskrivas som en process där partierna väljer väljare. Jag tänker på en mer sofistikerad verksamhet än den rent röstmaximerande. Visserligen är det alltid angenämt för ett parti att få *många* väljare, men för mindre partier i partisystemet är en renodlad *catch-all* strategi dömd att misslyckas. Viktigare är att hitta *rätt* väljare – det vill säga att framgångsrikt nå fram till de väljargrupper som har med partiet överensstämmande sakfrågeåsikter och probleminsikter. För partier nära fyraprocentsspärren är varje tiondel av livsavgörande betydelse. Det gäller därför att sikta på seger i de smala segmenten av befolkningen. En tiondel motsvarar bara 6 000 röster.

Alla partier som inför 2002 års val har en kommunikationsplan värd namnet är för närvarande upptagna med att konfrontera partiets ideologiska målsättningar med möjliga kampanjstrategiska överväganden: I vilka sakfrågor skulle det löna sig att anpassa partiets ståndpunkter till väljarmarknaden (*närhet*)? I vilka sakfrågor skulle det betala sig med en större pregnans (*tydlighet*)? Vilka samhällsproblem skulle det löna sig att fästa stor vikt vid (*agenda*)? Och hur skall vi bära oss åt för att kommunicera bilden att det är just vårt parti och våra partiföreträdare som är bäst skickade att lösa dessa samhällsproblem under nästa mandatperiod (*kompetens*)?

Den här artikeln är ett försök att tillämpa fyra varianter av populära statsvetenskapliga teorier om partikonkurrens och partistrategi inför 2002 års val. Målsättningen är att med ledning av resultaten från 2001 års SOM-undersökning klargöra vilka specifika handlingsrekommendationer som kan härledas från de olika teorierna. Det

handlar om en slags teoritillämpning på rådande omständigheter på den svenska väljarmarknaden.

Partiernas sympatikapital inför valet 2002

Inledningsvis tecknas en aktuell bild av hur konkurrensförutsättningarna ser ut på den svenska väljarmarknaden inför 2002 års riksdagsval. För att bli klokare på partiernas elektorala förutsättningar gäller att blicka längre ned i svenska folkets partipreferensordningar än vad sedvanliga partisympatiundersökningar låter oss göra. Studier av *den dolda andrahandsopinionen* – det vill säga vilka partier svenska folket tycker näst bäst om – genomförs regelmässigt för att uppskatta hur stort partiernas sympatikapital egentligen är. Hur stor är tillväxtpotentialen för partierna? Till vilka andra partier riskerar partierna att förlora väljare? Från vilka andra partier har partierna möjligheter att vinna nya väljare?

Alltsedan det svenska valforskningsprogrammet inledde sina studier av svenska val 1956 har väljarna tillfrågats om vilket parti de tycker näst bäst om. Det är en av de längsta obrutna tidsserierna i svensk samhällsvetenskap. Historiskt har de två mittenpartierna, centerpartiet och folkpartiet, turats om att vara de i särklass populäraste andrahandsalternativen i svensk politik (se tabell 1). Ett sådant mönster är fullt normalt eftersom partier som innehar mittenpositioner i starkt endimensionella partisystem tenderar att vara de generellt sett mest tolererade alternativen bland väljarna (Oscarsson 2000b).

Sedan slutet av 1980-talet har mittenpartiernas andrahandsstöd sakta urholkats. Andrahandsympatierna har blivit mer jämnt utspridda över de olika partierna, vilket har tolkats som en viktig indikation på minskad polarisering i det svenska partisystemet. Miljöpartiet var det populäraste andrahandsalternativet 1995 (21 procent). Under perioden 1998-2001 har vänsterpartiet och kristdemokraterna – vinnarna i 1998 års val – varit de populäraste näst bästa partierna.

I den senaste SOM-mätningen från oktober-november 2001 hade vänsterpartiet det starkaste andrahandsstödet bland svenska folket. En femtedel av väljarna har vänsterpartiet som näst bästa parti (se tabell 1). Inför valet 2002 tangerar folkpartiet sitt tidigare lägstarekord från hösten 1998 med endast 12 procent av andrahandsympatierna.

Den tydligaste förändringen mellan 2000 och 2001 är miljöpartiets halverade andrahandsstöd. Andelen av svenska folket som uttrycker andrahandsympatier för miljöpartiet har sjunkit från 20 till 8 procent under det senaste året. Under samma period har centerpartiet stärkt sin ställning i andrahandsopinionen, från 7 till 13 procent.

Från tidigare panelanalyser av sympatiförändringar mellan valen och under valrörelserna vet vi att prediktionskraften i andrahandsopinionen alltså är förhållandevis god. Detta trots att rörligheten i den svenska väljarkåren blivit avsevärt större under 1990-talet. Det är således möjligt att genom studier av vilka kombinationer

av första- och andrahandsympatier som är vanliga bland svenska folket ge goda förutsägelser om mellan vilka partier de största väljarströmmarna kommer att flyta i höstens riksdagsval. Ju färskare information om andrahandsympatier vi har tillgång till desto bättre kan vi gissa till vilka partier eventuella partibytare kommer att byta under den kommande valrörelsen (Oscarsson 1998:kapitel 3).

Tabell 1 Svenska folkets näst bästa partier 1956-2001 (procent)

	vu 56	vu 64	vu 68	vu 70	vu 73	vu 76	vu 79	vu 82	vu 85	vu 88	vu 91	sm 93	vu 94	som 94	som 95	som 96	vu 98	som 98	som 99	som 00	som 01
V	6	9	8	10	14	15	19	20	18	16	12	13	16	17	16	14	21	21	19	17	20
S	20	12	10	13	14	11	11	9	10	12	9	13	13	14	17	16	14	15	12	10	16
C	19	41	50	49	44	30	22	32	18	21	16	12	14	11	15	15	11	9	9	7	13
fp	36	31	24	23	18	33	34	20	35	28	29	28	24	21	14	17	14	12	13	13	12
m	19	7	7	4	9	10	12	14	13	10	11	10	11	10	10	10	12	12	13	13	14
kd	-	1	1	1	1	1	1	2	2	3	11	7	7	7	8	11	18	18	19	20	17
mp	-	-	-	-	-	-	-	3	4	11	4	9	13	15	21	14	10	12	16	20	8
nyd	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7	9	2	4	0	2	-	-	-	-	-
summa	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
antal svarande	729	1804	2360	2244	1777	1932	2121	2033	2093	1948	1933	1440	1847	1378	1396	1361	1412	1442	1332	1227	1413

Kommentar: Frågan lyder "Vilket parti tycker Du näst bäst om?" Data är från Svenska valundersökningarna 1956-1998 (vu) och från SOM-undersökningarna 1993-2001 (som). I analyserna ingår endast personer som också uppgivit ett bästa parti. Personer som svarat "vet ej" eller något övrigt parti har inte medtagits i procentbasen, liksom personer som angivit samma bästa och näst bästa parti. (omkring 8 procent). För en omfattande historisk analys av svenska väljares andrahandsympatier, se (Oscarsson 1998). Det parti/-er som haft starkast stöd i andrahandsopinionen vid varje tillfälle markeras med ramar.

Under valrörelser brukar partiernas närmaste grannar alltid vara de största fienderna i kampen om väljarnas stöd. Antalet röster som kan vinnas i kamp med grannpartier längs vänster-högerskalan är ofta betydligt större än antalet röster som kan vinnas i kamp med partier på andra sidan de traditionella blockgränserna. Våra analyser visar att konkurrensförhållandena mellan partierna inför 2002 års val mycket liknar de förutsättningar som gällde inför 1998 års val (se tabell 2). De största potentiella väljarströmmarna finns att förvänta mellan å ena sidan vänsterpartiet och socialdemokraterna och å andra sidan kristdemokraterna och moderaterna. Vinnarpartierna i 1998 års val, kristdemokraterna och vänsterpartiet, kommer att behöva inrikta sig på att behålla de väljare som de vann 1998, framför allt genom konfrontation med sina större grannar.

Tabell 2 Stödet för andrahandspartier bland de olika partiernas sympatisörer 2001 (procent)

bästa parti	näst bästa parti							summa procent	n
	v	s	c	fp	m	kd	mp		
vänsterpartiet	-	66	8	3	3	5	15	100	174
socialdemokraterna	45	-	15	8	13	9	10	100	555
centerpartiet	4	23	-	10	22	30	11	100	92
folkpartiet	3	24	19	-	29	22	3	100	63
moderaterna	1	13	12	26	-	45	3	100	305
kristdemokraterna	4	14	20	12	43	-	7	100	168
miljöpartiet	32	20	14	14	7	13	-	100	56

Kommentar: Endast personer som uppgivit något av riksdagspartierna som första- respektive andrapreferens har tagits med i analysen. Personer som angivit samma parti som bästa och näst bästa har uteslutits ur analysen (c 3,7 procent).

Svenska folkets första- och andrapreferenser är alltjämt strukturerade i enlighet med de traditionella blocken i svensk politik. Kampen om den dolda väljaropinionen äger i första hand rum *inom* det socialistiska respektive det borgerliga blocket. Men det handlar inte längre om några vattentäta skott. Det är inte längre helt självklart att det är den närmaste grannen i partisystemet som åtnjuter starkast andrahandsstöd bland partiernas sympatisörer. Strukturen har blivit mer komplicerad.

Bland vänsterpartiets sympatisörer har två tredje delar socialdemokraterna som näst bästa parti (66 procent). Femton procent uppger miljöpartiet som andrahandsval. Socialdemokraternas sympatisörer lägger sina andrahandsympatier för vänsterpartiet (45 procent). Notera dock att stödet för miljöpartiet bland s-sympatisörerna har blivit allt lägre under de senaste åren. Idag har endast var tionde s-sympatisör mp som näst bästa parti (10 procent), vilket innebär att centerpartiet (15 procent) och moderaterna (13 procent) är vanligare förekommande andrahandsalternativ bland s-sympatisörer.

Centerpartiets sympatisörer är i första hand orienterade mot kristdemokraterna (30 procent), följt av socialdemokraterna (23 procent) och moderaterna (22 procent). Grannpartiet längs vänster-högskalan folkpartiet följer först på femte plats i center sympatisörernas preferensordning (10 procent). Även bland folkpartiets sympatisörer är andrahandsstödet för socialdemokraterna starkt. Var fjärde folkpartisympatisör har s som sitt näst bästa parti (24 procent), ett andrahandsstöd som endast överträffas av moderaterna (29 procent). Såväl centerpartiet som folkpartiet behöver tillse att man inte börjar blöda väljare till socialdemokraterna.

Tvåpartislaget på den borgerliga sidan står som sagt mellan kristdemokraterna och moderaterna. Deras partisympatisörer tenderar att ha varandras partier som näst bästa parti. Fyrtiofem procent av moderaternas sympatisörer har kd som näst bästa parti medan 43 procent av kristdemokraternas sympatisörer har m som näst bästa parti.

Bland socialkonservativa borgerliga väljare är det dessa två partier som i första hand är aktuellt att rösta på.

Partiernas styrka i andrahandsopinionen kan också användas för att uppskatta partiernas maximala elektoral potential (MEP). Ett parti kan uppnå sitt maximala röststöd i det gynnsamma läge då alla som sympatiserar med partiet i första eller i andra hand verkligen går och röstar på partiet. MEP beräknas enkelt genom att summera procentandelen stöd i förstahandsopinionen med procentandelen stöd i andrahandsopinionen. I tabell 3 redovisas de sju riksdagspartiernas maximala elektoral potential under perioden 1998-2001.

Tabell 3 *Partiernas maximala elektoral potential 1998-2001 (procent, procentdifferenser)*

Parti	som 1998	som 1999	som 2000	som 2001	Differens 1998-2001	Differens 2000-2001
vänsterpartiet	35	34	35	32	-3	-3
socialdemokraterna	51	46	50	55	+4	+5
centerpartiet	13	13	11	20	+7	+9
folkpartiet	17	19	19	16	-1	-3
moderaterna	35	38	37	35	+0	-2
kristdemokraterna	31	31	34	29	-2	-5
miljöpartiet	18	19	15	12	-6	-3

Kommentar: Maximal elektoral potential (MEP) beräknas genom att summera andelen förstahands-sympatier och andrahandsympatier för de olika partierna. MEP är den teoretiskt maximala röststödet för ett parti givet att alla de väljare som har partiet som andrapreferens väljer att rösta på partiet. Om socialdemokraterna exempelvis har 40 procent av förstahandsympatierna och 15 procent av andrahandsympatierna är den maximala elektoral potentialen således 55 procent. Resultaten bygger på omkring 1 400 svars personer vid varje tillfälle.

Resultaten visar stor stabilitet i partiernas maximala sympatikapital. De största förändringarna gäller centerpartiet, som mellan 2000 och 2001 har dubblat sin maximala elektoral potential från 11 till 20 procent. Uppgången kan förklaras i första hand av den politikförändring i riktning mot en mer borgerlig politik som centerpartiet sjösatte i samband med partiledarbytet under våren 2001. Miljöpartiet uppvisar en tillbakagång sedan 1998 på 6 procentenheter, från 18 till 12 procent.

Det teoretiskt maximala stödet för de olika partierna är nog så intressant. Men en annan betydelsefull uppgift inför 2002 års riksdagsval är hur nära detta ”opinionstak” partierna egentligen befinner sig. Hur nära sitt maximum ligger partierna? Är utrymmet att växa kringskuret eller väl tilltaget? I tabell 4 har vi beräknat partiernas andel utnyttjat sympatikapital genom att dividera andel förstahandsympatier med uppgifterna om maximala elektoral potential (MEP).

Tabell 4 Partiernas utnyttjade sympatikapital 1998-2001 (procent)

Parti	som 1998	som 1999	som 2000	som 2001	Differens 1998-2001	Differens 2000-2001
vänsterpartiet	40	44	51	38	-2	-13
socialdemokraterna	71	65	60	71	+0	+11
centerpartiet	29	31	36	35	+6	-1
folkpartiet	29	32	32	31	+2	-1
moderaterna	66	66	65	63	-3	-2
kristdemokraterna	39	42	41	41	+2	+0
miljöpartiet	33	37	27	33	+0	+5

Kommentar: Partiernas utnyttjade sympatikapital beräknas genom att dividera partiets andel av förstapreferenserna med partiets maximala elektoral potential (MEP). MEP-talen återfinns i tabell 3.

De två största partierna i det svenska partisystemet, socialdemokraterna och moderaterna har av hävd den högsta andelen utnyttjat sympatikapital. Vid den senaste SOM-mätningen 2001 hade socialdemokraterna utnyttjat 71 procent av sitt maximala elektoral sympatikapital. Motsvarande siffra för moderaterna var 63 procent. Att stora partier tenderar att ha störst utnyttjat sympatikapital är delvis en effekt av att stora partier åtnjuter särskilda fördelar just på grund av sin storlek. Nyare studier har givit upprepat stöd åt tanken att väljare i flerpartisystem ägnar sig åt instrumentell röstning, det vill säga tenderar att välja stora partier framför mindre alldeles oavsett andra viktiga faktorer som t ex ideologi, sakfrågeåsikter och socioekonomisk grupp tillhörighet. Orsaken till storleksröstning är att stora partier genom sin storlek uppfattas ha större möjligheter att driva igenom sin egen politik utan kompromisser eller kohandel med andra partier (se t ex Oscarsson 2000a).

Det är framför allt under det senaste året som socialdemokraterna tack vare sina opinionsframgångar hamnat närmare sitt maximala elektoral stöd (+11 procentenheter). Socialdemokraterna har alltså lyckats med konststycket att öka sin elektoral potential samtidigt som man lyckats omvandla en större andel av sitt växande sympatikapital till förstapreferenser. Vänsterpartiets korta trend är dyster eftersom man minskat sin elektoral potential samtidigt som man tappat mark när det gäller utnyttjat sympatikapital (-11 procentenheter). Miljöpartiet har minskat sin elektoral potential mellan 2000 och 2001 men håller ställningarna när det gäller andelen utnyttjat sympatikapital (+5 procentenheter).

Av de mindre partierna är det kristdemokraterna som uppvisar den största andelen utnyttjat sympatikapital. Fyrtioen procent av kristdemokraternas maximala elektoral potential har partiet lyckats förädla till förstapreferenser. Övriga småpartier ligger stabilt med en utnyttjandegrad omkring 35 procent.

Fyra sätt att vinna ett val: Närhet, tydlighet, agenda och kompetens

Statsvetenskapliga teorier om partikonkurrens och väljarbeteende har länge använts med framgång för att förklara såväl väljarbeteende som partiers framgångar och motgångar i samband med nationella val. Från de olika populära varianterna av spatiala (rumsliga) modeller för elektoral konkurrens är det möjligt att härleda enkla handlingsrekommendationer om hur partier bör agera för att nå framgång genom att locka till sig fler väljare. Förutsättningen är att det finns tillgång till aktuella uppgifter om hur väljarmarknaden ser ut, det vill säga hur svenska folket positionerar sig i viktiga sakfrågor och vilka samhällsproblem de uppfattar som viktiga.

Vår "partistategiska handbok" begränsar sig denna gång till en diskussion om partiers och väljares positioner längs olika sakfrågedimensioner. Rekommendationer av typen "partiet bör alltså satsa på en inbrytning i gruppen 70-åriga änkor på landsbygden" kommer således att lysa med sin frånvaro. I takt med att grupp- och partiidentifikation sakta försvagas i de gamla demokratiska industriländerna och att allt fler partier betecknas som idépartier snarare än intressepartier kan åsiktsröstning komma att bli viktigare i förklaringsmodeller för väljarbeteende. Det skall dock tilläggas att än så länge talar empirin mot att förekomsten av åsiktsröstning ökar i Sverige (Holmberg 2000).

Debatten kring vilka åsiktsröstningsmodeller som bäst förklarar partivalet har understundom varit lång och hård. I min tolkning av den inomvetenskapliga debatten bör de olika modellerna ses som komplement till varandra snarare än som egentliga konkurrenter – åtminstone när det handlar om att praktiskt applicera dem på rådande förhållanden. Som framgår av den fortsatta diskussionen har de olika modellerna vuxit fram som ett resultat av hård inomvetenskaplig kritik mot tidigare modeller. De härrör dock alla från den klassiska downsianska ekonomiska demokratiteorin.

Som nämndes i inledningen kan man förenklat sammanfatta de enkla modellerna för partikonkurrens med att det i princip finns fyra sätt för ett parti att vinna ett val. Det är möjligt att vinna på närhet, tydlighet, agenda och kompetens – eller varför inte en kombination av alla fyra? Men låt oss börja från början.

Vinna på närhet

I den klassiska downsianska ekonomiska demokratiteorin från 1957 är det närhet (*proximity*) som är den utslagsgivande faktorn i kampen om väljare (Downs 1957). Enda sättet för ett parti att på kort sikt öka sitt röstetal är att manövrera sig till mer fördelaktiga positioner längs centrala åsiktsdimensioner. Vilken position som är mest fördelaktig beror helt på hur väljarmarknaden ser ut i den aktuella sakfrågan, det vill säga hur väljarnas politiska preferenser är fördelade längs sakfrågedimensionen. Modellens grundantagande är nämligen att väljarna alltid röstar på det parti som står dem närmast längs den centrala åsiktsdimensionen i partisystemet (Downs tänkte sig en endimensionell liberal-konservativ dimension). Nyckeln till framgång för

partier är därför att försöka förflytta sig till den position längs dimensionen där många väljare finns.

Den strikt endimensionella modell för partikonkurrens som Anthony Downs utgick ifrån har dock få likheter med verkliga partisystem. Det förekommer till exempel ofta flera rivaliserande konfliktdimensioner i ett och samma partisystem. Och i många partisystem konkurrerar partierna i olika valensfrågor snarare än positionsfrågor (Stokes 1966). Men av alla världens partisystem är det svenska det som påminner starkast om det som Downs ursprungligen använde för sin ekonomiska demokrati-teori. Det svenska partisystemet är fortfarande påfallande endimensionellt och påfallande starkt strukturerat efter en traditionell uppdelning i vänster och höger. Partikonkurrensen äger i huvudsak rum längs den traditionella vänster-högerdimensionen. Som ett effektivt verktyg för kommunikation mellan väljare och valda och som ett ideologiskt orienteringsverktyg för väljarna har den spatiala bipolära vänster-högermetaforen haft en mer betydelsefull och dominant roll i Sverige än i kanske något annat demokratiskt system (Oscarsson 2001).

I figur 1 avbildas det svenska partisystemet med hjälp av partisympatisörernas genomsnittliga självplaceringar längs en femgradig skala från "långt till vänster" till "långt till höger". Ingen annan ideologisk indikator uppvisar ett starkare samband med partisympati än vänster-högerposition (eta=.76). Partiernas inbördes rangordning hösten 2001 [v-s-mp-c-fp-kd-m] bjuder inga överraskningar.

Figur 1 Partisympatisörernas och svenska folkets självplaceringar längs vänster-högerekalan samt sambandet mellan vänster-högerplacering och partisympati (medeltal, eta).



Kommentar: Eta är ett sambandsmått som kan användas när den oberoende variabeln befinner sig på ordinalskalenivå (partisympati) och den beroende variabeln befinner sig på intervallskalenivå (vänster-högerplacering). Eta varierar mellan 0 och 1. Ju närmare 1 desto starkare är sambandet mellan partisympati och vänster-högeråsikt. Partisympatisörernas genomsnittliga positioner längs den femgradiga vänster-högerekalan från 1-5 är följande: v=1,79; s=2,41; mp=2,73; c=3,30; fp=3,57; kd=3,67; m=4,22. Svenska folkets genomsnittliga position är 2,99.

Vänster-högerdimensionen måste vara utgångspunkt för alla diskussioner kring partistategier inför 2002 års val. Det är förflyttningar längs den viktiga vänster-högerdimensionen som potentiellt kan producera de största sympatiförskjutningarna mellan partierna – och då handlar det förstås i första hand om de potentiella mellanpartiflöden som vi tidigare kunde konstatera med hjälp av preferensstrukturen i tabell 2.

Med ledning av den enkla downsianska närhetsmodellen bör partierna alltså försöka manövrera sig till positioner där det finns flest väljare. En position längs vänster-högerdimensionen där det finns många väljare är den politiska mitten. En tredjedel av svenska folket väljer att positionera sig själva varken till vänster eller höger (se Sören Holmbergs kapitel). I figur 1 är svenska folkets genomsnittliga vänster-högerposition utmärkt med en svart punkt.

Anthony Downs åsiktsröstningsmodell fungerar utmärkt när det gäller att förklara individuellt väljarbeteende (sambandet mellan vänster-högerposition och partisympati är mycket starkt, $\eta^2 = .76$), men mindre bra när det gäller att förklara vilka partier som är stora respektive små. Enligt närhetsröstningsmodellen borde t ex centerpartiet och miljöpartiet ha ett mycket starkt stöd eftersom de har mycket fördelaktiga mittenpositioner längs vänster-högerdimensionen (se figur 1).

I *tvåpartisystem* finns, enligt Downs, en mycket stark tendens till konvergens – att de båda partiernas positioner konvergerar i närheten av medianväljaren. En anledning till att partier i ett *flerpartisystem* inte med nödvändighet tenderar att förflytta sig allt längre in mot mitten i jakt på de många mittenväljarna är att väljardistributionen längs vänster-högerdimensionen innehåller ett antal lokala maximum – ett slags pucklar i efterfrågans fördelning -- som gör att partierna för det mesta har mer att vinna på att vidmakthålla sina vänster-högerpositioner än att förflytta sig längre in i mitten. En vägledning om var dessa ”pucklar” befinner sig är helt enkelt de olika partisympatisörernas genomsnittliga positioner längs vänster-höggerskalan, alltså just de positioner som representeras grafiskt i figur 1.

Enligt den downsianska modellen bör små partier förflytta sig närmare de positioner längs vänster-högerdimensionen där det finns fler väljare än omkring den position där de själva befinner sig. Det betyder att små partier bör konkurrera med närmaste större granne genom att förflytta sig närmare det större partiets position. På den socialistiska sidan är implikationerna av Downs modell att vänsterpartiet och miljöpartiet borde närma sig socialdemokraternas position längs vänster-höggerskalan eftersom det finns fler väljare där. Vänsterpartiet borde alltså förflytta sig längre högerut för att konkurrera om socialdemokraternas många sympatisörer. På den borgerliga sidan borde kristdemokraterna förflytta sig längre höger ut för att positionera sig närmare m-sympatisörernas genomsnittliga vänster-högerposition, samtidigt som centerpartiet och folkpartiet borde förflytta sig högerut för att närma sig kristdemokraterna och moderaterna. Sammanfattningsvis predicerar den downsianska närhetsröstningsmodellen att alla små partier i det svenska partisystemet borde förflytta sig högerut längs vänster-högerdimensionen för att uppnå röstmaximering.

Vinna på tydlighet

Nu är det inte riktigt så enkelt. I andra modeller för partikonkurrens och väljarbeteende är ideologisk eller åsiktsmässig närhet inte den bärande balken. Tydlighet och pregnans i positionstagandena framställs istället som långt viktigare för partiets fram-

gång på väljarmarknaden än att ägna sig åt finjusteringar av sina positioner i förhållande till en väljarmarknad. Jag tänker på den *direktionala åsiktsröstningsteorin* som lanserades av Ola Listhaug, George Rabinowitz och Stuart Elaine MacDonald 1989 (Listhaug, Macdonald & Rabinowitz 1990; Rabinowitz & Macdonald 1989). I modellen har man tonat ned väljarnas förmåga att uppfatta partiernas positioner längs viktiga åsiktsdimensioner. Elektoratet är helt enkelt inte i stånd till att uppfatta partiernas positioner, åtminstone inte i de rika nyanser som Downs tänkte sig. Väljarna förmår endast uppfatta de ställningstaganden som varit tillräckligt tydliga och tillräckligt ofta återkommande för att nå igenom mediabruset – det är därför, menar tillskyndarna av den direktionala åsiktsröstningsmodellen, som den downsianska modellen inte kan förklara varför mittenpartier har så svagt väljarstöd trots att många väljare står i mitten. Här har partier som intar mer extrema flankpositioner längs åsiktsdimensioner en stor fördel, eftersom de på ett mer trovärdigt och mer ihärdigt sätt än mer centralt belägna partier kan förmedla ett tydligt politiskt budskap. Istället för att rösta på partier som står nära deras egen position attraheras väljarna till partier som de a) säkert vet står på samma sida som de själva i olika sakfrågor (*Are you on my side?*) och som b) presenterar klara och intensiva politiska alternativ (*Can I trust you to be responsible?*).

Enligt den direktionala modellen bör partier alltså försöka orientera sig mot tydliga och distinkta extrempositioner längs viktiga åsiktsdimensioner. Partier som lyckas positionera sig på flankerna av åsiktsdimensionerna har bättre förutsättningar att lyckas med att kommunicera sitt politiska budskap till väljarna. Även de väljare som inte intar lika extrema positioner i sakfrågan kommer tendera att rösta på det extrema partiet helt enkelt eftersom det dels är mer sannolikt att man känner till partiets ställningstagande i sakfrågan, dels är mer sannolikt att partiet faktiskt kommer att skänka sakfrågan hög prioritet i sin politik under nästa mandatperiod.

Enligt det här sättet att tänka skulle vänsterpartiet och moderaterna – de båda flankpartierna längs vänster-högerdimensionen – för närvarande ha de mest fördelaktiga positionerna när det gäller att konkurrera om vänster- respektive högerväljarna. I egenskap av att vara de främsta garanterna för en vänsterpolitik respektive en högerpolitik skulle dessa partier ha relativa fördelar i förhållande till partier med mer modererade vänster-högerpositioner. Modellen kan i viss utsträckning användas för att förklara svenska partiers inbördes styrkeförhållanden, t ex att just moderaterna varit det största borgerliga partiet under de senaste femton åren: Allmänborgerliga väljare strax till höger om mitten har attraherats av det parti som tydligast varit i opposition och som innehaft den tydligaste högerpositionen. Kanske kan modellen till viss del också förklara vänsterpartiets framgångar under senare delen av 1990-talet – eftersom man utgjort ett mer pregnant vänsteralternativ än socialdemokraterna har vänsterpartiet kunnat bli större än vad ”väljarmarknaden” egentligen tillåter.

Den av amerikansk valkampanjlogik inspirerade direktionala åsiktsröstningsteorin har aldrig fungerat särskilt övertygande i Sverige eftersom den traditionella vänster-högerdimensionen varit så dominerande (se t ex Gilljam 1997). Modellens predik-

tioner om partikonkurrens och väljarbeteende blir ofta skruvade: det är väl ingen som tror på att vänsterpartiet och socialdemokraterna skulle vinna på att försöka överträffa varandra i ideologisk vänsterextremitet i konkurrens om varandras väljare. Och om de viktiga mittenväljarna, som står varken till vänster eller höger, förmår den direktionala åsiktsröstningsteorin inte ge några som helst prediktioner om partipreferenser. Lägg därtill övertygande bevisning om att svenska väljare visst förmår att uppfatta också mycket små nyanser i partiernas vänster-högerpositioner. Även små förändringar av partipositioner får alltid omedelbart genomslag bland väljarna. Som ryggrad i partisystemet har vänster-högerdimensionen onekligen unika egenskaper och är i många avseenden så mycket mer än en ”simpl” åsiktsdimension. Kanske är det i så fall orättvist att applicera den direktionala åsiktsröstningsmodellen på ett fenomen som den inte utger sig för att kunna förklara.

Men hur är det då med andra åsiktsdimensioner än vänster-höger? Vilka partier intar fördelaktiga flankpositioner i olika sakfrågor inför årets val? I figur 2 redovisas en omfattande analys av partisympatisörernas genomsnittliga positioner i alla de sakfrågor som frågades om i 2001 års SOM-undersökning. Respondenterna fick ta ställning till om de olika förslagen var ”mycket bra”, ”ganska bra”, ”varken bra eller dåligt”, ”ganska dåligt” eller ”mycket dåligt”. De olika sakfrågeåsikterna har rangordnats efter hur starkt samband de har med partisympati: ju starkare samband desto större är sannolikheten för att sakfrågan skall kunna användas för kampanjstrategiska ändamål i samband med 2001 års val. Listan av sakfrågeåsikter är förstas inte uttömmande, men spänner ändå över en rad viktiga områden vid sidan av vänster-höger. Hit hör exempelvis gröna miljöfrågor, vita etik- och moralfrågor, flykting- och invandrarfrågor, landsbygdsfrågor, EU-frågor, utrikes- och säkerhetspolitiska frågor och jämställdhetsfrågor. Notera att vi här inte har tillgång till information om partiernas faktiska positioner längs åsiktsdimensionerna, utan endast partisympatisörernas positioner.

De mest utslagsgivande åsiktsdimensionerna i analysen är klassiska vänster-högerfrågor om offentlig sektor, skatter och olika former av privatiseringar. Längs dessa åsiktsdimensioner reproduceras den traditionella rangordningen av partierna. Vänsterpartiets och moderaternas sympatisörer har de klart mest pregnanta åsikterna i dessa sakfrågor. Enligt den direktionala åsiktsröstningsmodellen har vänsterpartiet och moderaterna allt att vinna på att fortsätta basunera ut sina huvudbudskap i renodlade vänster-högerfrågor. Det finns visserligen en extremitetsgräns inbyggd i den direktionala modellen som, om den passeras, innebär en sjunkande sannolikhet för elektoral framgång. Att tydlighet har potential att dra till sig väljare kan man finna stöd för i det faktum att det är just dessa båda partier som har nått stora framgångar under 1990-talet i politiskt oerfarna väljargrupper, som t ex förstagångsväljare.

Miljöpartiet kan vara ett hot mot vänsterpartiet i enstaka vänster-högerrelaterade frågor. Miljöpartiets sympatisörer har t ex en lika positiv uppfattning till frågorna om arbetstidsförkortning och sex timmars arbetsdag som v-sympatisörerna. Med

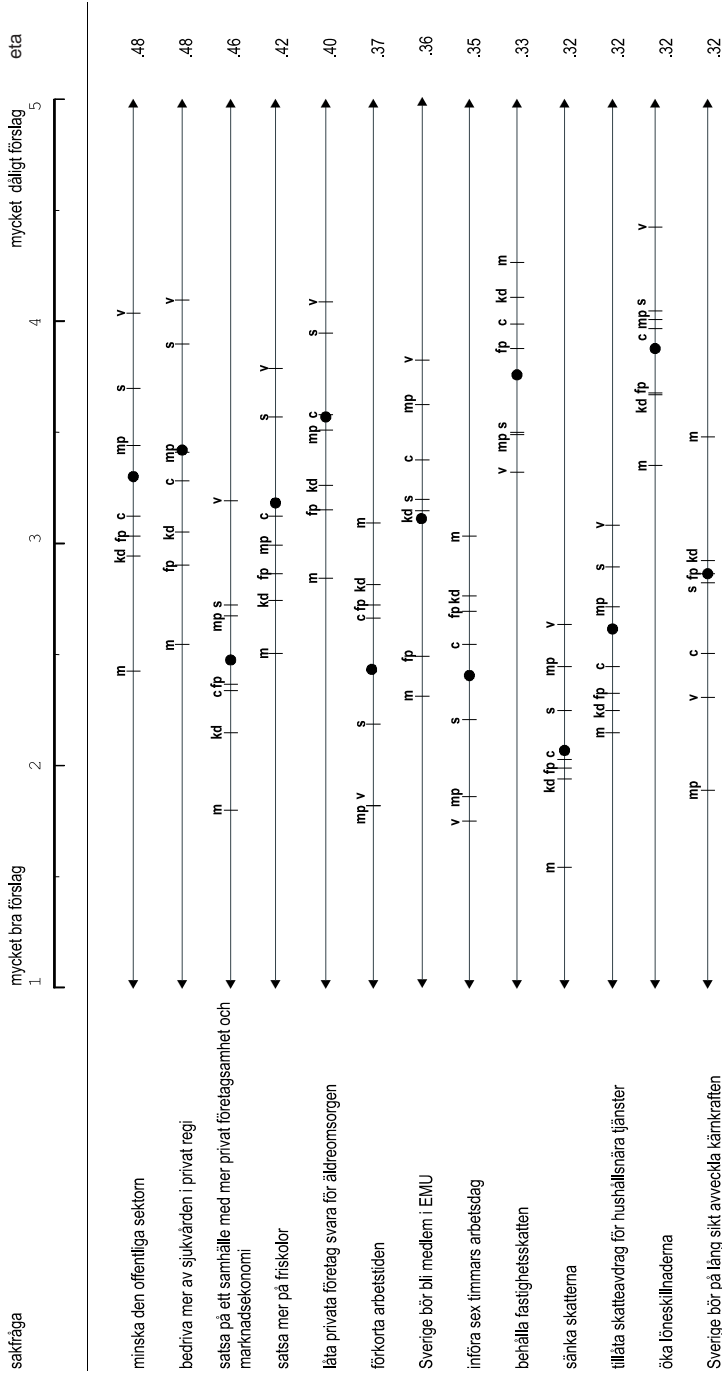
tanke på åsiktsfrågornas starka partiskiljande kraft ($\eta^2 = .37$ respektive $.35$) torde den direktionala åsiktsröstningsteorins råd till miljöpartiet vara att profilera sig som ett parti som ställer sig mest positiv till arbetstidsförkortning. Rent kommunikationsmässigt innebär rådet att mp måste uttala sig positivt om sex timmars arbetsdag så fort man får chansen och, kanske framför allt, framföra detta budskapet oftare än vänsterpartiet.

Miljöpartiet innehar fördelaktiga positioner även i frågorna om att ”minska u-hjälpen”, där mp-sympatisörerna tillhör de mest biståndspositiva tillsammans med vänsterpartiet och folkpartiet. Även i andra öppenhets- och toleransfrågor har miljöpartiets sympatisörer en utpräglad tolerant åsiktsprofil, som till exempel när det gäller förslagen att ”tillåta homosexuella att adoptera barn” (positiv) och ”ta emot färre flyktingar” (negativ).

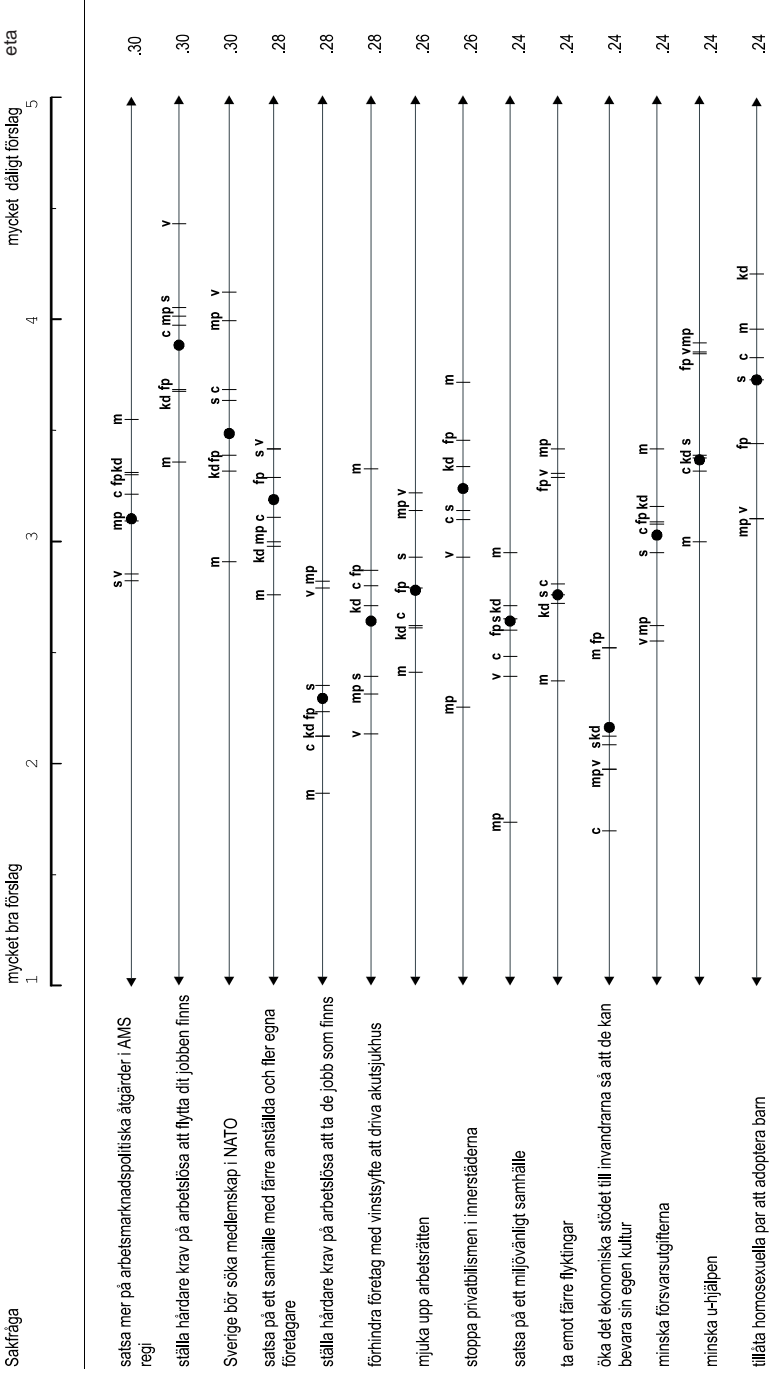
I övrigt är det för de mindre betydelsefulla kärnkrafts- och miljöfrågorna som miljöpartiets sympatisörer uppvisar mest intensiva åsikter (se figur 2). Motståndet mot kärnkraft är en tydlig profilfråga för miljöpartiet, liksom miljöfrågor av typen ”stoppa privatbilismen i innerstäderna” eller ”satsa på ett miljövänligt samhälle”. Miljöpartiets sympatisörer tillhör också de mest positivt inställda till nyare förslagen om att ”stärka djurens rätt”, ”förbjuda djurförsök inom medicinsk forskning”, ”förbjuda utvecklingen av genmanipulerad mat” och ”förbjuda kloning av människor”, men det handlar här om knappt signifikanta skillnader mellan partiernas sympatisörer. Kanske är den direktionala åsiktsröstningsmodellen särskilt tillämpbar för nya åsiktsdimensioner där det ännu inte existerar särskilt stora skillnader mellan partierna och där det ännu inte ägt rum någon partipolitisering. I så fall borde mp satsa på att stärka sin redan starka profil i djurrätts- och konsumentfrågor.

Centerpartiet är ett ”lagom”-parti som inte brukar positionera sig särskilt extremt på någon central åsiktsdimension. Tvärtom är det enligt resultaten centerpartiets sympatisörer som oftast står närmast svenska folkets genomsnittliga position i olika åsiktsfrågor. Om den downsianska åsiktsröstningsteorin hade varit riktig hade c varit ett mycket större parti än vad det är. Inför 2001 års val är det endast för två av de undersökta sakfrågorna som centerpartiets sympatisörer intar en flankposition, det vill säga uttrycker en klart mer intensiv åsikt än andra partiers sympatisörer. Den första sakfrågan är ”öka det ekonomiska stödet till invandrarna så att de kan bevara sin egen kultur” som överraskande skiljer c-sympatisörerna som de mest intensiva förespråkarna. Mindre överraskande är centerpartisympatisörernas starka positiva åsikter till förslaget att ”öka det ekonomiska stödet till glesbygden”. Vid sidan av dessa klara fall av centerextremism kämpar centerpartiet om flankpositionerna även när det gäller förslagen ”förbjuda alla former av pornografi” (positiv inställning i kamp med kristdemokraterna) och ”satsa på ett samhälle med mindre andel industriarbete och mer arbetstillfällen inom tjänste- och servicesektorn” (negativ inställning i kamp med moderaterna).

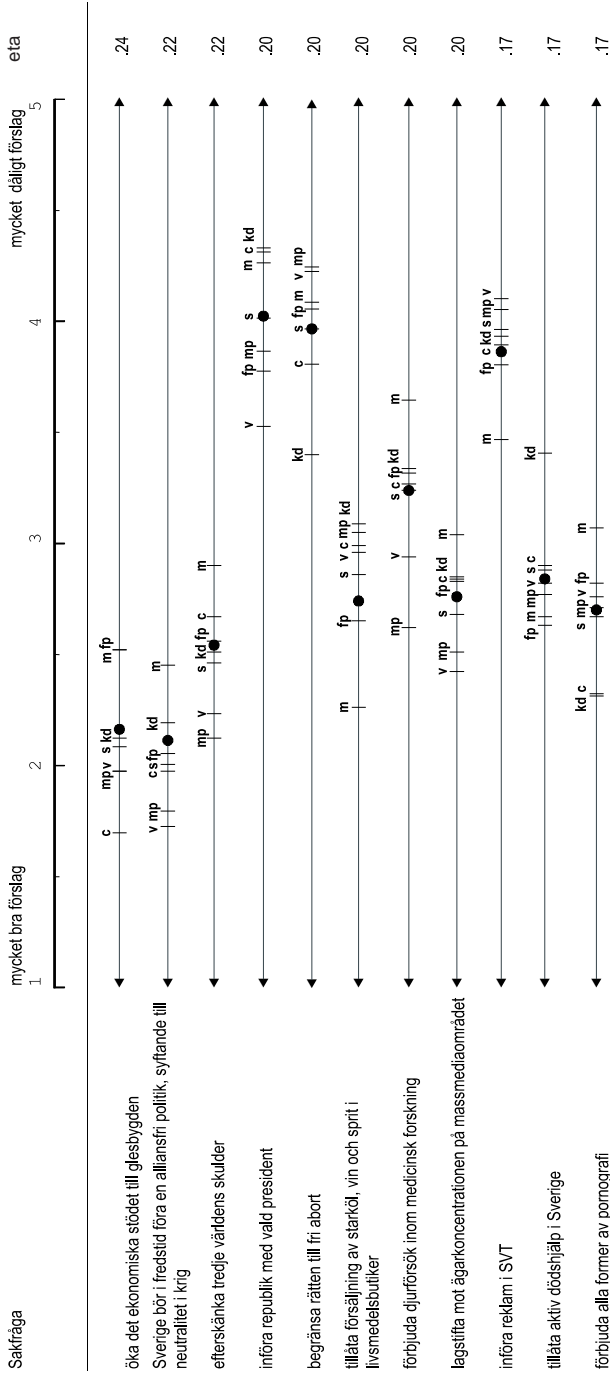
Figur 2 Partisympatisörernas och svenska folkets genomsnittliga positioner längs ett antal sakfrågor samt sambandet mellan åsikt och partisympati 2001 (medeltal, eta)



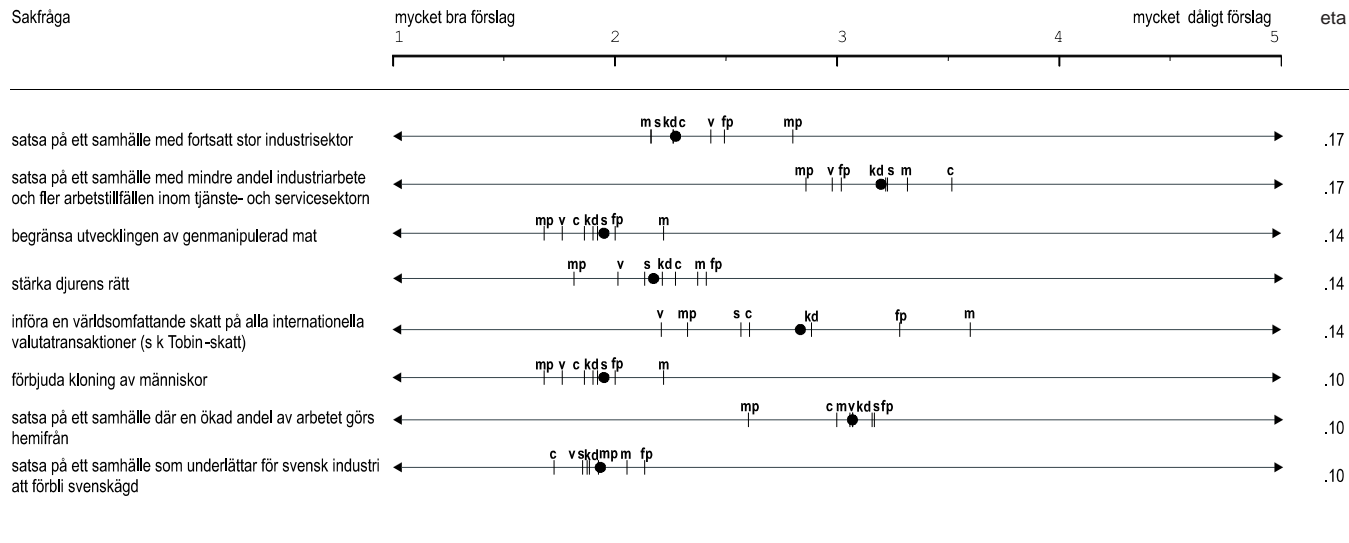
Figur 2 (forts)



Figur 2 (forts)



Figur 2 (forts)



Kommentar: Partisympatisörernas positioner längs de olika åsiktsdimensionerna bygger på medeltalsberäkningar. En svart punkt har använts för att markera svenska folkets genomsnittliga position i sakfrågorna. Eta är ett sambandsmått som varierar mellan 0 och 1. Ju närmare 1 desto starkare är sambandet mellan partisympati och åsikt. De sakfrågor som uppvisade nollsamband med partisympati har inte medtagits i figuren.

Folkpartisympatisörerna intar inte ensamt någon flankposition på någon av de undersökta sakfrågorna. När det gäller förslaget att ”öka det ekonomiska stödet till invandrarna så att de kan bevara sin egen kultur” är de negativa åsikterna i linje med moderaternas sympatisörer. Detsamma gäller för den starkt partiskiljande frågan om svenskt EMU-medlemskap ($\eta = -.36$) där moderaternas sympatisörer är något mer positiva än fp-sympatisörerna. Och när det gäller förslaget om att ”minska u-hjälpen” råder hård konkurrens om den negativa flankpositionen med miljöpartiets och vänsterpartiets sympatisörer.

Kristdemokraternas sympatisörer märker ut sig som en grupp med skarp åsiktsprofil endast i de olika etik- och moralfrågorna. I frågan om att ”begränsa rätten till fri abort” har kristdemokraternas sympatisörer en ohotad flankposition (positiv inställning), liksom i frågorna om att ”tillåta aktiv dödshjälp i Sverige” och ”tillåta homosexuella par att adoptera barn” (negativ inställning). Man håller också flankpositionen i relativt oviktiga frågor om att ”införa republik med vald president” (negativ hållning). Kd-sympatisörernas flankposition i frågan om att ”förbjuda alla former av pornografi” delas med centerpartisympatisörerna (positiv inställning).

Vinna på agenda

Nu är det inte riktigt så enkelt. Åsiktsdimensionerna kan på goda grunder antas vara olika viktiga för olika grupper av väljare och dessutom antas vara av olika stor betydelse vid olika tillfällen. Ett parti förmår sällan inta de mest fördelaktiga positionerna (närhet eller tydlighet) längs många åsiktsdimensioner samtidigt. Därför gäller att verka för större uppmärksamhet kring de åsiktsdimensioner man betraktar som sin ”hemmaplan” och verka för en lägre uppmärksamhet kring de åsiktsdimensioner man betraktar som sin ”bortaplan” (jfr Holmberg 1981). När det av olika skäl inte är möjligt att förändra sina positioner i sakfrågor (partiideologin sätter absoluta gränser för hur stora positionsförändringar ett parti vill göra) gäller det för partierna att söka förändra agendan för valkampanjen så att hemmaplansfrågorna blir viktigare än bortaplansfrågorna. Ett annat uttryckssätt som är vanligt inom litteraturen är att partier bör satsa på de sakfrågor som de anser sig ”äga” (*issue ownership*).

Huvudidén att partier kan vinna nya väljare genom att förändra de kriterier väljarna använder för att värdera partierna i samband med valrörelsen är hämtad i första hand från den så kallade *saliencyteorin* (Budge & Farlie 1983). Motsvarande grundidé är närvarande i många teorier kring opinionsbildning, exempelvis de populära agenda-setting och priminghypoteserna. Partikonkurrensen blir enligt saliency-modellen mer en kamp om vilka frågor som skall dominera valrörelsen än en kamp om positionerna längs åsiktsdimensioner. I kampen om agendan ropar t ex miljöpartiet om miljö, moderaterna om skatter och socialdemokraterna om sysselsättning. Inflytandet över dagordningen blir viktigare än ett downsianska positionsspel. Valutgången kan förklaras i termer av att vissa åsiktsdimensioner eller frågor blev mer uppmärksammade och fick större betydelse för väljarnas partievalueringar än

andra. För partiernas strategier gäller att hitta sätt att väcka uppmärksamhet för de frågor eller politikområden där partiet kan ha relativa fördelar i förhållande till andra ideologiskt närallgande partier.

En förutsättning för att ett parti skall kunna vinna röster på att förändra valrörelse-
agendan är förstås kunskap om vilka frågor väljarna tycker är viktiga inför valet. Särskilt intressant är information om vad grannpartiernas sympatisörer tycker är viktiga frågor. I tabell 5 redovisas viktighetsbedömningar av 16 olika politikområden för de sju grupperna av partisympatisörer. I varje kolumn har de olika sakfrågorna rangordnats efter graden av viktighet.

Resultaten visar att de tre stora frågorna från 1998 års val – vård, skola och omsorg – alltså dominerar i listorna över partisympatisörernas viktigaste politiska frågor. Sjukvården, skolan och äldreomsorgen finns med på alla partisympatisörers fem-i-topplista. Eftersom dessa frågor ligger så högt på agendan hos samtliga grupper av partisympatisörer är det högst sannolikt att huvudtemat för 2002 års val kommer att bli i första hand sjukvård och skola som turas om att toppa listan.

Hur är ”ägarfrågan” när det gäller sympatisörernas viktighetsbedömningar av olika sakfrågor? Ett sätt att undersöka det hela är att studera vilket partis sympatisörer som har de högsta viktighetsbedömningarna på respektive politikområde. Vänsterpartiets sympatisörer väger större vikt än andra partiers sympatisörer på *jämställdheten* (51 procent). Vänsterpartiets och kristdemokraternas sympatisörer har de högsta noteringarna för *sjukvården* (85 procent). Vänsterpartiet och socialdemokraterna noterar de högsta viktighetsbedömningarna för *syssetsättningen* (76 procent). Miljöpartiet toppar när det gäller *miljön* (92 procent). Centerpartiets sympatisörer har inga högstanoteringar. För folkpartiets sympatisörer är *skolan* (87 procent) och *EU/EMU* (41 procent) viktigare än för andra partiers sympatisörer. Kristdemokraternas sympatisörer tycker det är viktigast med *äldreomsorgen* (73 procent) och *barnomsorgen* (61 procent). Och moderaternas sympatisörer, slutligen, har de fördelaktiga högstanoteringarna när det gäller *sveriges ekonomi* (75 procent), *lag och ordning* (72 procent), *skatterna* (66 procent), *energi och kärnkraft* (39 procent) och *företagens villkor* (45 procent).

Vård, skola och omsorg dominerar alltså i toppstriden. Svenska väljare betraktar detta som viktiga politikområden nästan oavsett partitillhörighet. Just därför är det inte sannolikt att det är den avdelade uppmärksamheten för dessa politikområden som kommer att fälla avgörandet i 2002 års val, åtminstone inte enligt saliency-modellen. Partierna kan inte vinna särskilt stora relativa fördelar på att ”köra vård, skola och omsorg-spåret” i valrörelsen, eftersom alla andra gör det också.

Blickar vi längre ned i partisympatisörernas rankinglista över viktiga frågor upptäcker vi dock större skillnader mellan partierna som skulle kunna få större partistategiska konsekvenser. Det är lätt att identifiera vilka politikområden som utgör hemmaplan respektive bortaplan för de olika partierna. Företagens villkor uppfattas exempelvis som oviktiga frågor bland vänsterpartiets, miljöpartiets och socialdemokraternas sympatisörer (11, 18 respektive 17 procent), medan närmare

Tabell 5 Andel som anser att olika politiska frågor är "mycket viktigt" i olika grupper av partisympatisörer (procent)

rang	Vänsterpartiet	Socialdemokraterna	Centerpartiet	Folkpartiet	Moderaterna	Kristdemokraterna	Miljöpartiet
#1	Sjukvården 85	Sjukvården 84	Sjukvården 79	Skolan 87	Sjukvården 77	Sjukvården 85	Miljön 92
#2	Skolan 81	Skolan 80	Skolan 78	Sjukvården 82	Skolan 76	Skolan 79	Skolan 81
#3	Sysselsättningen 76	Sysselsättningen 76	Sysselsättningen 71	Sveriges ekonomi 71	Sveriges ekonomi 75	Äldreomsorgen 73	Sjukvården 76
#4	Äldreomsorgen 70	Äldreomsorgen 72	Äldreomsorgen 67	Äldreomsorgen 67	Lag och ordning 72	Sysselsättningen 69	Äldreomsorgen 71
#5	Miljön 62	Sveriges ekonomi 70	Sveriges ekonomi 62	Sysselsättningen 64	Skatterna 66	Sveriges ekonomi 68	Energi/kärnkraft 56
#6	Barnomsorgen 59	Barnomsorgen 59	Lag och ordning 56	Skatterna 60	Sysselsättningen 65	Lag och ordning 66	Barnomsorgen 54
#7	Sveriges ekonomi 56	Lag och ordning 56	Barnomsorgen 51	Miljön 55	Äldreomsorgen 57	Barnomsorgen 61	Jämställdheten 48
#8	jämställdheten 51	Skatterna 47	Skatterna 48	Barnomsorgen 54	Företagens villkor 45	Skatterna 54	Sysselsättningen 46
#9	Lag och ordning 44	Miljön 46	Miljön 44	Lag och ordning 51	Barnomsorgen 43	Miljön 40	Lag och ordning 45
#10	Tillgången på bostäder 39	Tillgången på bostäder 43	Jämställdheten 42	Jämställdheten 45	Energi/kärnkraft 39	Jämställdheten 38	Sveriges ekonomi 44
#11	Skatterna 36	Jämställdheten 41	Energi/kärnkraft 36	Tillgången på bostäder 41	EU/EMU 35	Tillgången på bostäder 35	Skatterna 37
#12	Flyktingar/invandring 32	Energi/kärnkraft 32	Tillgången på bostäder 26	EU/EMU 41	Tillgången på bostäder 32	Företagens villkor 35	Flyktingar/invandring 37
#13	Energi/kärnkraft 31	Regeringsfrågan 33	Företagens villkor 24	Energi/kärnkraft 35	Miljön 31	Energi/kärnkraft 34	Tillgången på bostäder 31
#14	EU/EMU 22	Flyktingar/invandring 27	Regeringsfrågan 20	Regeringsfrågan 32	Regeringsfrågan 30	Regeringsfrågan 32	EU/EMU 23
#15	Regeringsfrågan 19	EU/EMU 23	Flyktingar/invandring 19	Företagens villkor 32	Jämställdheten 27	EU/EMU 28	Företagens villkor 18
#16	Företagens villkor 11	Företagens villkor 17	EU/EMU 16	Flyktingar/invandring 29	Flyktingar/invandring 23	Flyktingar/invandring 28	Regeringsfrågan 13

Kommentar: Sambandet mellan viktighetsbedömningar och partisympati är följande (eta): sysselsättning .14, jämställdhet .17, miljön .24, äldreomsorg .10, skolan och utbildning ej signifikant, företagens villkor .32, flyktingar/invandring .10, energi/kärnkraft .10, lag och ordning .22, barnomsorgen .14, hälso- och sjukvården ej signifikant, sveriges ekonomi .17, skatterna .22, EU/EMU .20, tillgången på bostäder .14, regeringsfrågan .17.

hälften av moderaternas sympatisörer anser att företagens villkor är mycket viktiga (45 procent). Frågan om företagens villkor kan därför definieras som en blockfråga, det vill säga ett politikområde där det finns möjligheter för de borgerliga partierna att vinna över de företagsvänliga väljarna i det socialistiska blocket. Sådana frågor är särskilt värdefulla för spelet om regeringsmakten.

De största väljarströmmarna kommer dock sannolikt flyta *inom* blocken, mellan socialdemokraterna och vänsterpartiet och mellan kristdemokraterna och moderaterna. De frågor där två konkurrerande partier uppvisar stora avstånd när det gäller sympatisörernas viktighetsbedömningar torde ha störst potential att förändra styrkeförhållandena mellan partierna. Låt mig ta några exempel. Av tabellen framgår att socialdemokraterna skulle kunna vinna vänsterpartiväljare genom att uppmärksamma jämställdhetsfrågor eftersom dessa frågor är högt prioriterade bland v-sympatisörer. Enligt motsvarande logik skulle s kunna locka mp-sympatisörer genom att uppmärksamma miljöfrågorna. Moderaterna skulle kunna charma kd-sympatisörer genom att fästa större vikt på äldreomsorg i sitt kampanjbudskap. För att kristdemokraterna skall kunna behålla de många väljare som de vann från moderaterna i 1998 års val finns ett helt koppel med sakfrågor där m för närvarande har en stark ställning: lag och ordning, skatter, Sveriges ekonomi och företagens villkor, för att nämna några. Genom att profilera sig tydligare än m i någon eller några av dessa sakfrågor skulle kd kunna ta upp kampen om de högerväljare som idag sympatiserar med m, enligt saliency-modellen.

Vinna på kompetens

Nu är det inte riktigt så enkelt heller, särskilt inte med tanke på den konkurrenssituation som för närvarande råder i det svenska partisystemet. Graden av ideologisk polarisering har kanske aldrig varit så låg som den är inför 2002 års val. Det är idag ohyggligt trångt på det politiska mittfältet. Färgstarka utspel, pregnanta valbudskap och tydlig partiprofilering lyser med sin frånvaro. Om det finns många partier som positionerar sig likadant i konkreta sakfrågor, är lika tydliga med vad de vill och har nästan samma agenda i valkampanjen, så återstår nästan enbart *kompetens* som den utslagsgivande faktorn när väljarna skall rösta. Vad innebär det?

Att framgångsrikt konkurrera med kompetens (*party competence*) innebär att man lyckas bygga upp väljarnas känsla av förtroende för att partiet och dess främsta företrädare kommer att kunna erbjuda lyckade lösningar på de samhällsproblem landet står inför. Väljarnas uppfattningar om partiets kompetens eller regeringsduglighet blir viktig faktor för partivalet. Fokus flyttas från de ideologiska positionstaganden och blir betydligt mer resultatinkriktad: Vad har partiet X gjort för mig under den senaste mandatperioden? (meriter) Hur har regeringspartier, stödpartier och oppositionspartier egentligen skött sig? Vem är bäst på att lösa landets problem under den kommande mandatperioden? (kapacitet). En sådan kompetensinriktad modell för partikonkurrens fokuserar kring ansvarsutkrävande och kring regeringsfrågan. Att

kompetenskonkurrera innebär också en form av personifiering av partikonkurrensen: partiledaren, partiets representanter och eventuellt tillträdande statsråd bedöms utifrån personlig duglighet och skicklighet, utifrån hur mycket förtroende de inger och, kanske också, utifrån en och annan egenskap som inte har med politik att göra.

Ta sjukvård- och skolfrågorna som ett bra exempel på när partiernas kamp om agendan knappast kommer att vara utslagsgivande i valet. Eftersom *alla* partier tycks vilja diskutera just de här frågorna finns mycket litet utrymme för agendakamp. Att överträffa varandra i frågor om hur mycket *uppmärksamhet* som bör ägnas åt vård, skola och omsorg ger mycket litet vägledning till väljarna när de skall välja parti. Diskussionerna kommer med all sannolikhet uppmärksamma andra kvaliteter hos de politiska partierna än närhet, position och agenda.

De stora partierna, socialdemokraterna och moderaterna, tänker använda Stockholms stad som skyltfönster under valrörelsen. Här kommer partierna konkurrera på kompetens genom att i första hand ge olika versioner av *resultatet* av den politik som förts under den senaste mandatperioden. Låt vara att det kommer finnas starka ideologiska undertoner till denna strid, men debatten kommer präglas av försöken att underminera varandras duglighet att sköta medborgarnas välfärd.

Vad väljarna tycker om de olika partiernas kompetens att lösa problem inom olika samhällsområden vet vi tyvärr inte särskilt mycket om. Några särskilda mätningar av partiernas kvaliteter i kompetensavseende brukar sällan ingå i SOM-institutets mätningar (se dock Johan Martinssons kapitel). Vi vet från de svenska valundersökningarnas mätningar av vilka partier som uppfattas ha en bra respektive dålig politik i olika sakfrågor att väljarna återkommande ger samma partier goda betyg för ungefär samma politikområden (Gilljam & Holmberg 1995:52). Jämför vi utvärderingarna med våra resultat om vad partiernas sympatisörer tycker är viktiga frågor råder stor överensstämmelse.

Det finns alltså skäl att tro att det som väljarna uppfattar som partiernas traditionellt starka profilfrågor ger dem vägledning när det gäller att bedöma i vilka frågor partierna har större kompetens än andra partier. Väljarna gör antagligen en stark koppling mellan partikompetens och långsiktig partiprofilering. Socialdemokraterna skulle kunna sägas ha byggt upp en historisk kompetens i exempelvis sysselsättningsfrågor och trygghetsfrågor, medan moderaterna har byggt upp en historisk kompetens i skattefrågor. De skillnader i viktighetsbedömningar mellan partiernas sympatisörer som redovisas i tabell 5 ger antagligen en hyfsad bild över hur väljarna uppfattar partiernas kompetens på olika politikområden.

Ett bekymmer för de borgerliga oppositionspartierna är möjligen att de numera har ackumulerat kompetens när det gäller att agera opposition till socialdemokraterna – en uppgift som de kanske uppfattas ha skött så väl under de senaste åren att väljarna vill låta dem fortsätta detta framgångsrika värv efter valet den 15 september. Efter åtta år av socialdemokratiskt regeringsinnehav och med ytterligare fyra inom räckhåll finns skäl att börja tala om att vi i Sverige har en ”sittande opposition” som väljarna är nöjda med.

Avslutning

De fyra modeller för partikonkurrens som diskuterats här är förstås kraftigt förenklade. Vi har till exempel inte tagit hänsyn till någon annan arena än den elektorala väljararenan. Som Gunnar Sjöblom har lärt oss finns två ytterligare arenor som partierna måste förhålla sig till för att kunna agera strategiskt, den parlamentariska och den partiinterna (Sjöblom 1968). Vi har också utelämnat Donald Stokes klassiska distinktion mellan positionsfrågor och valensfrågor, även om den delvis täcks in med hjälp av saliency-teorin (Stokes 1966).

Vilken modell för partikonkurrens är då bäst? Är närhet, tydlighet, agenda eller kompetens det bästa sättet att vinna ett val? Som omtalades i inledningen bör man betrakta de olika modellerna som kompletterande snarare än konkurrerande. Sanningen är väl att modellernas förklaringskraft på goda grunder kan antas vara olika viktiga vid olika tidpunkter. I vissa val är det ett positionsspel som avgör partiernas kamp om väljarnas röster, medan det i andra val handlar om agendakamp. Exempelvis kan faktorer som graden av ideologisk polarisering eller partiernas antal och inbördes styrkeförhållanden erbjuda vitt skilda grundförutsättningar för partikonkurrens och partistrategiska överväganden i samband med ett val. Våra framtida analyser kommer att ge svar på vilken mix av konkurrensmodeller som lyckades bäst i samband med 2002 års riksdagsval.

Referenser

- Budge, Ian & Dennis Farlie. 1983. *Voting and Party Competition*. London: John Wiley & Sons.
- Downs, Anthony. 1957. *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper & Row.
- Gilljam, Mikael. 1997. The Directional Theory under the Magnifying Glass: A Reappraisal. *Journal of Theoretical Politics* 9:5-12.
- Gilljam, Mikael & Sören Holmberg. 1995. *Väljarnas val*. Stockholm: Norstedts.
- Holmberg, Sören. 1981. *Svenska väljare*. Stockholm: Liber.
- Holmberg, Sören. 2000. *Välja parti*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Listhaug, Ola, Stuart Elaine Macdonald & George Rabinowitz. 1990. A Comparative Spatial Analysis of European Party Systems. *Scandinavian Political Studies* 13:227-254.
- Oscarsson, Henrik. 1998. *Den svenska partirynden. Väljarnas uppfattningar av konfliktstrukturen i partisystemet 1956-1996*. Göteborg University: Department of Political Science.
- Oscarsson, Henrik. 2000a. Korttidseffekter på svenska väljares röstningsbeteende. Uppsats för den norska statsvetarkonferensen i Tromsø den 10-12 januari 2000.

- Oscarsson, Henrik. 2000b. Partiernas sympatikapital. I *Det nya samhället. SOM-rapport 24*, red. Sören Holmberg & Lennart Weibull, 279-286. Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Oscarsson, Henrik. 2001. Mapping the European Party Space. Bokkapitel presenterat vid Statsvetenskapliga förbundets årsmöte, Göteborg, oktober 2001.
- Rabinowitz, George & Stuart Elaine Macdonald. 1989. A Directional Theory of Issue Voting. *American Political Science Review* 83:93–121.
- Sjöblom, Gunnar. 1968. *Party Strategies in a Multiparty System*. Lund: Studentlitteratur.
- Stokes, Donald E. 1966. Spatial Models of Party Competition. I *Elections and the Political Order*, red. Angus Campbell, Philip E. Converse, Warren E. Miller & Donald E. Stokes, 161-179. New York: Wiley & Sons.

KÖNSSKILLNADER I POLITIKEN – MÖNSTREN BESTÅR

MARIA OSKARSON OCH HELENA ROHDÉN

Det finns alltid risker med att beskriva skillnader mellan grupper eller mellan individer. De undersökta skillnaderna kan lätt missbrukas för att slå fast att vissa grupper *är annorlunda*, att till exempel kvinnor är så eller invandrare så. Samtidigt är det nödvändigt att peka på olikheter för att komma åt och förstå maktförhållanden, skilda levnadsvillkor, diskriminering eller andra orättvisor.

”Politisk handling bygger på användandet av kategorier. De är helt enkelt nödvändiga om medborgarna ska kunna organisera sig och driva gruppbaseade krav.” (Eduards 2002:157)

Feministiska statsvetare som Maud Eduards och Anna G Jónasdóttir (Jónasdóttir 1994) har pekat på att mäns förmåner eller ansvar som grupp sällan diskuteras i svensk demokrati och att det utgör ett politiskt problem. Enligt Maria Jansson blir en av följderna att kvinnor kan beskrivas som underordnade utan att män beskrivs som överordnade (Jansson 2001:96). Inom politiken kan man också se att frågor som män prioriterat i högre utsträckning än kvinnor (till exempel ekonomi och skatter) beskrivs som ett allmänt intresse medan frågor som kvinnor prioriterat i högre utsträckning än män (till exempel vård och omsorg) beskrivs som ett sär- eller egenintresse.

”Män i politiken konstrueras som goda medborgare, förnuftiga och kompetenta individer som företräder partier, sunda statsfinanser och (köns)neutrala fördelningsprinciper. Män i politiken betraktas som politiker, om än i olika skepnad. En grupp kvinnliga politiker symboliserar framför allt sig själva, det specifika till skillnad från det allmänna.” (Eduards 2002:37)

Bland svenska opinions- och väljarforskare var kön länge en ointressant kategori, de skillnader som påvisades ansågs för små för att tillmätas någon betydelse. *”Kön är i mycket liten grad en differentierande faktor när det gäller politisk åsiktsbildning i Sverige”* skrev Sören Holmberg och Peter Esaiasson 1988 (Holmberg & Esaiasson 1988:150) När sambanden från början av 1980-talet och framåt analyserades mer i detalj framträdde dock systematiska skillnader mellan män och kvinnor tydligt beträffande både ideologiska överväganden, partival och åsikter i sakfrågor (se bl a Oskarson & Wängnerud 1995, 1996). I sin analys av riksdagsvalet 1998 konstaterar Sören Holmberg att *”[d]et är uppenbart att könsdimensionen har en potentiell sprängkraft som kan slå igenom tydligare i röstningen än vi sett hittills under 1990-talet.”* (Holmberg 2000:80)

Syftet med detta kapitel är att beskriva en del av denna könsdimension i politiken, det vill säga de skillnader och motsättningar som finns mellan män och kvinnor när det gäller frågor som ideologi, partival och sakpolitik. I mitten av 1990-talet gjordes flera kartläggningar av könsskillnader vad gäller dessa aspekter av medborgarnas relation till politiken (Oskarson & Wängnerud 1995, 1996). Samtidigt pågick ganska intensiva debatter om manligt, kvinnligt och jämställdhet, inte minst i samband med riksdagsvalet 1994 då ”Stödstrumporna” hotade att bilda ett feministiskt parti. Den fråga som vi vill besvara är i vad mån de mönster som konstaterades då fortfarande finns kvar, eller om de var ”barn av sin tid” och nu har försvunnit eller förändrats. Fokus för undersökningen är inte i första hand att förklara eventuella skillnader; för det krävs analyser av maktrelationer, mäns och kvinnors levnadsvillkor och så vidare. För att inte riskera att fastna i en beskrivning där kvinnor pekats ut som *annorlunda* och män som *normala* kommer vi att följa Maud Eduards exempel och delvis vända på resonemangen. Framställningen kommer därför att fokusera även på män som grupp.

”När könsskillnader framställs så här blir könsrelationen och normsystemet snarare än kvinnors avvikande beteende uppenbar. Det självklara framträder: att män är lika avvikande från kvinnor som kvinnor är från män.” (Eduards 2002:37)

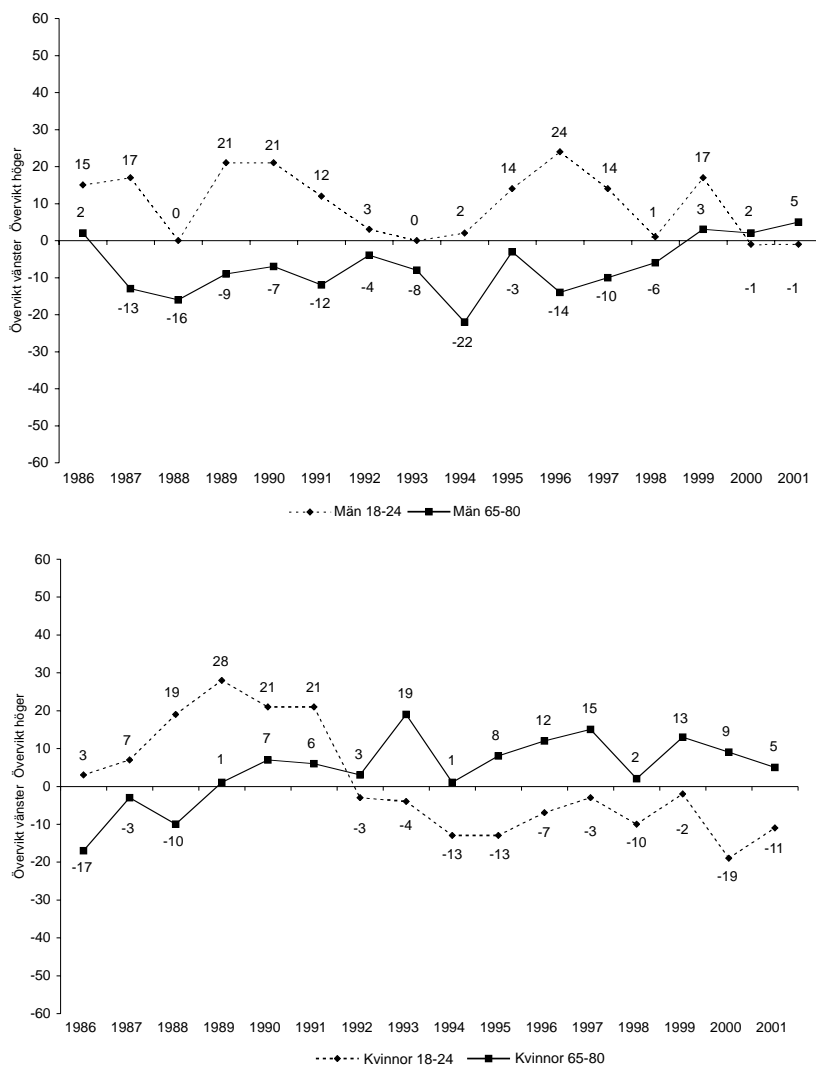
Vi inleder redovisningen med att beskriva de trender och mönster som finns när det gäller mäns och kvinnors ideologiska ställningstaganden samt åsikter i ett antal sakfrågor. Vi går därefter över till att undersöka mäns och kvinnors prioriteringar samt deras uppfattningar om den politik som förs.

Vänster-högerplacering

Den svenska utvecklingen när det gäller ideologiska skillnader mellan män och kvinnor kan i stora drag beskrivas med en socialistisk manlig övervikt under de första efterkrigsvalen, som följdes av en minskning av skillnaden mellan könen under 1960-talet.¹ I valen på 1970-talet hade den ideologiska skillnaden mellan män och kvinnor i stort sett försvunnit. 1982 hände dock något nytt i svensk valhistoria. För första gången röstade män något mer borgerligt än kvinnor. Detta mönster förstärktes sedan under resten av 1980-talet (Holmberg 1984, Gilljam & Holmberg 1987 och 1990). Även i övriga Norden och i flera andra västerländska stater skedde under 1980-talet en liknande ideologisk förskjutning (Oskarson 1995:59). Sedan dess har mycket av forskningen kring ideologiska skillnader mellan män och kvinnor inriktats på detta så kallade könsgap (”the gender gap”)².

Under 1990-talet skedde så en tredje ideologisk förändring som den brittiska statsvetaren Pippa Norris först uppmärksammade i Storbritannien och som hon kallade köns- och generationsgapet, ”the gender-generation gap” (Norris 1988 och 1996). Med utgångspunkt i resultatet från det brittiska valet 1992 visade hon att den

Figur 1 Balansmått för placering på vänster-högerskalan 1986-2001
Män och kvinnor 18-24 och 65-80 år



Kommentar: I vänster ingår personer som svarat *något till vänster* eller *klart till vänster* på frågan: *Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högerskala. Var någonstans skulle Du placera Dig själv på en sådan vänster-högerskala?* I höger ingår de som svarat *något till höger* eller *klart till höger*. Balansmättet (d v s de siffror som visas i figuren) visar skillnaden mellan andel svarspersoner som placerar sig till vänster respektive till höger på skalan. Är balansmättet positivt är andelen svarande som placerar sig till höger större än andelen svarande som placerar sig till vänster. Är balansmättet negativt är andelen svarande som placerar sig till vänster större än andelen svarande som placerar sig till höger. Vid uträkningen av balansmättet har en tredelad vänster-högerskala använts, vilket betyder att även de personer som svarar *varken till vänster eller till höger* ingår i procentbasen. **Källa:** SOM-undersökningarna 1986-2001.

ideologiska skillnaden mellan män och kvinnor ändrat riktning någonstans mellan den yngsta och den äldsta generationen. Bland de yngsta väljarna var andelen män som röstade på de konservativa större än andelen kvinnor som röstade på de konservativa. Bland de äldsta väljarna var i stället andelen män som röstade på labour större än andelen kvinnor som gjorde det (Norris 1996:336 passim). Detta nya köns- och generationsgap kan kortfattat sammanfattas som att yngre kvinnor och äldre män grupperar sig ideologiskt till vänster medan yngre män och äldre kvinnor grupperar sig ideologiskt till höger.

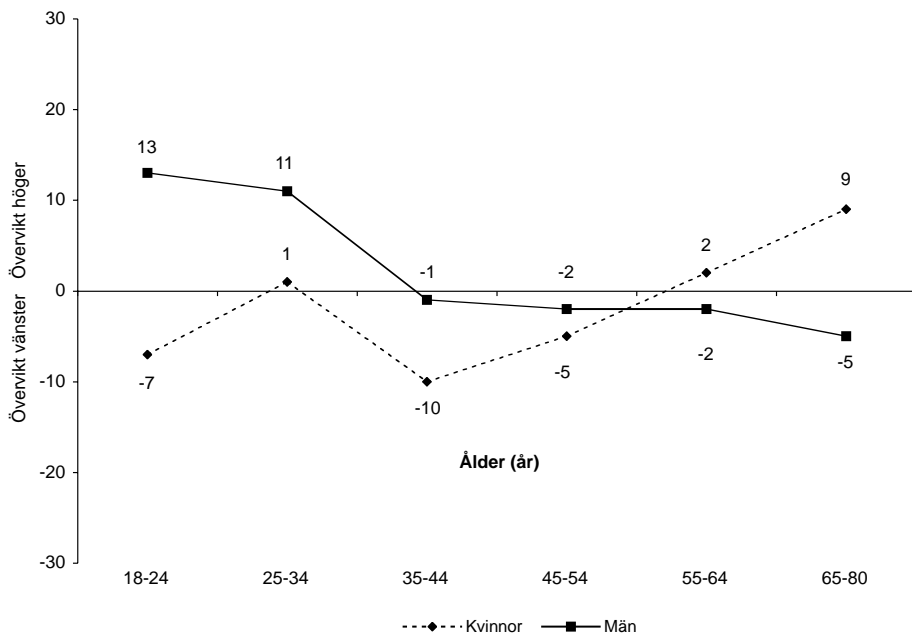
I Sverige framskymtar liknande tendenser som i Storbritannien bland de yngsta och de äldsta väljarna vid de två senaste riksdagsvalen, 1994 och 1998 (Gilljam & Holmberg 1995, Oskarson & Wängnerud 1995, Holmberg 2000). Genom att jämföra mäns och kvinnors vänster-högerplacering i SOM-undersökningarna 1986-2001 går det att mera systematiskt undersöka hur utvecklingen har sett ut. Finns det ett ideologiskt köns- och generationsgap?

Om vi jämför mäns och kvinnors placering på vänster-högerekalen från 1986 och framåt framkommer att det även i Sverige är någon gång 1992-93 som en förändring sker och ett köns- och generationsgap börjar uppstå (figur 1).³ 1992 är andelen unga kvinnor (18-24 år) som placerar sig till vänster för första gången sedan 1986 högre än andelen unga kvinnor som placerar sig till höger. Samtidigt har äldre kvinnor (65-80 år) sedan 1986 rört sig mer åt höger. Mönstret för yngre och äldre män har däremot inte förändrats under 1990-talet. Under hela perioden återfinns en större andel äldre män till vänster och en större andel yngre män till höger. Under de två första åren på 2000-talet verkar det dock ske en förändring av mönstret bland män med en ökning av andelen yngre män som placerar sig till vänster och en ökning av andelen äldre män som placerar sig till höger.

För att tydligare illustrera hur de ideologiska skillnaderna mellan män och kvinnor ser ut under 1990-talet och för att kontrollera att dessa skillnader är statistiskt signifikanta har vi slagit samman de fyra SOM-undersökningarna från 1996 till 1999. Av mönstret i figur 2 framgår att de största könsskillnaderna finns i de båda yngsta åldersgrupperna (18-24 respektive 25-34 år) och den äldsta åldersgruppen (65-80 år). Bland män och kvinnor i åldersgrupperna 45-54 respektive 55-64 år är de ideologiska skillnaderna som minst. Könsskillnaderna ändrar dessutom riktning någonstans mellan dessa båda åldersgrupper.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att de ideologiska skillnaderna mellan män och kvinnor grovt kan delas in i tre olika faser. Under den första (efterkrigstiden fram till 1960-talet) stod män ideologiskt sett längre till vänster än kvinnor. Under den andra fasen (början av 1980-talet till början av 1990-talet) stod män ideologiskt sett längre till höger än kvinnor. Under den tredje fasen (större delen av 1990-talet) har den ideologiska skillnaden mellan män och kvinnor olika riktning i de yngre och de äldre åldersgrupperna. Bland yngre personer står män ideologiskt sett längre till höger än kvinnor och bland äldre personer står män ideologiskt sett längre till vänster än kvinnor. Om de förändringar som nu kan skönjas under 2000 och 2001 (där yngre män sökt sig längre åt vänster och äldre män åt höger) är början på en ny fas återstår att se.

Figur 2 Könns- och generationsgapet. Balansmått för placering på vänster-högerskalan. Män och kvinnor



Andel män och kvinnor som placerar sig till vänster respektive till höger (procent)

		Ålder					
		18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65-80
Män	Vänster	28	30	36	35	36	38
	Höger	41	41	35	33	34	33
Kvinnor	Vänster	35	33	37	34	30	27
	Höger	28	34	27	29	32	36

Kommentar: Figuren bygger på en sammanslagning av data från SOM 1996, 1997, 1998 och 1999. Antal personer totalt = 9 755, män = 4 773, kvinnor = 4 982. Balansmättet anger skillnaden mellan andel svarande som placerar sig till vänster respektive till höger på vänster-högerskalan. Är balansmättet positivt är andelen svarande som placerar sig till höger större än andelen svarande som placerar sig till vänster. Är balansmättet negativt är andelen svarande som placerar sig till vänster större än andelen svarande som placerar sig till höger. Vid uträkningen av balansmättet har en tredelad vänster-högerskala använts, vilket betyder att även de personer som svarar *varken till vänster eller till höger* ingår i procentbasen. Samtliga könsskillnader är med 95 procents säkerhet statistiskt signifikanta.

Även i partisympatierna återspeglas de ideologiska skillnaderna mellan män och kvinnor på 1990-talet. Könsmönstret i röstningen kan grovt beskrivas som att socialdemokrater och moderater har ett starkare stöd bland män medan övriga partier i viss grad domineras av kvinnor. I riksdagsvalet 1998 var 59 procent av moderaternas och 55 procent av socialdemokraternas väljare män. Inte i något tidigare val har s haft ett så svagt stöd bland kvinnor som då. Bland vänsterpartiets väljare var 38 procent män, bland kristdemokraternas 42 procent, folkpartiets 44 procent, miljöpartiets 45 procent och centerns 51 procent (Holmberg 2000:77f). Könsmönstret i röstningen försvinner inte om man kontrollerar för andra sociala gruppfaktorer som till exempel klass eller anställningssektor (offentlig- eller privatanställd). Mönstret har dessutom aldrig varit så starkt som i det senaste valet och mest markant var det bland unga väljare. Stödet för moderaterna var mer än dubbelt så starkt bland unga män (18-30 år) som bland unga kvinnor; 34 mot 16 procent. För vänsterpartiet och kristdemokraterna var mönstret det motsatta; de fick dubbelt så starkt stöd bland unga kvinnor som bland unga män (Holmberg 2000:79). Även inför höstens val kvarstår könsskillnaderna mellan partierna. Det är fortfarande så att män befinner sig något längre åt höger än kvinnor och att de i högre utsträckning söker sig till de större partierna, det vill säga till socialdemokraterna och moderaterna. Socialdemokraterna verkar dock kunna återta en del av de kvinnliga väljare som de förlorade i valet 1998.

Den offentliga sektorns storlek

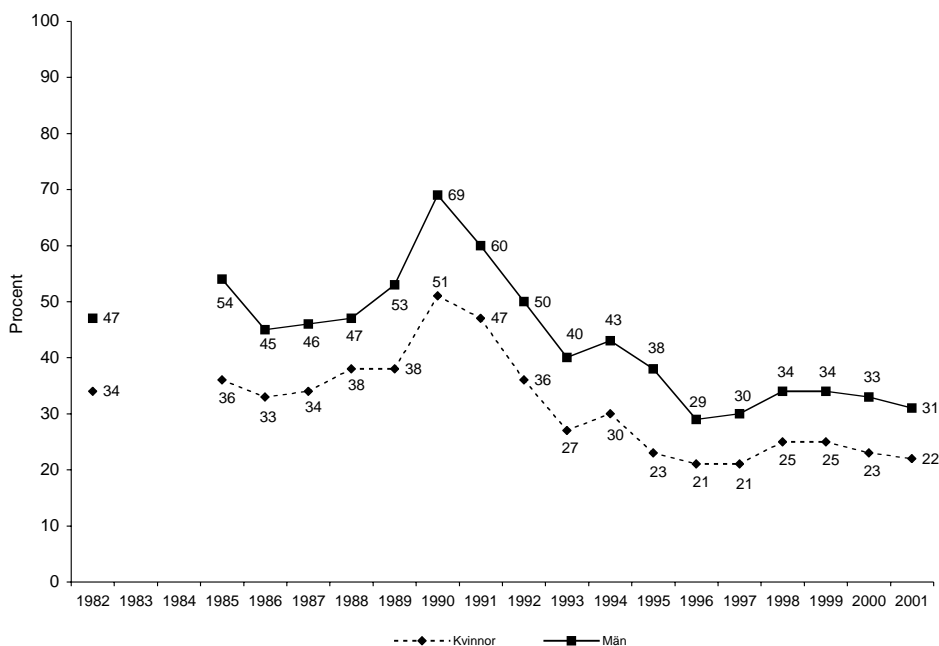
En central aspekt av vänster-högerideologi är frågan om välfärdsstatens storlek och funktionssätt. I samtliga SOM-undersökningar sedan 1986 har en fråga om generell inställning till den offentliga sektorns storlek funnits med. I slutet på 1980-talet fanns förhållandevis allmänna uppfattningar om att den offentliga sektorn var för stor och kostsam och i svensk politik blåste vad som benämndes en "högervind" där just frågan om den offentliga sektorn var en central beståndsdel. Början av 1990-talet präglades av lågkonjunktur med hårda besparingsprogram inom stora delar av den offentliga sektorn. Den senare delen av 1990-talet har diskussioner om nedskärningar och nedrustning inom den offentliga sektorn varit livliga.

I figur 3 märks dessa trender tydligt i svenska folkets svar på frågan om att minska den offentliga sektorns storlek. Andelen som svarar positivt på påståendet har varierat kraftigt under perioden.⁴ Men vad som också är tydligt är att det finns en tydlig könsskillnad i svaren. Under hela perioden är andelen män som är positiva till att minska den offentliga sektorn högre än andelen kvinnor.

Under hela perioden fram till 1995 (med undantag för 1988) är könsskillnaden mellan 12 och 15 procentenheter.⁵ Under perioden 1996-2001 har denna skillnad i stället varit mellan 8 och 10 procentenheter. Minskningen skedde mellan 1995 och 1996, då andelen män som uppgav sig vara positiva till en minskning sjönk från 38 till 29 procent, medan andelen bland kvinnor endast minskade från 23 till 21 procent.

Att svenska folket blivit mindre positivt till att minska den offentliga sektorns storlek sedan 1995 beror alltså främst på en förändrad inställning bland män. Sedan 1996 har könsskillnaden i inställning till den offentliga sektorns storlek åter varit i stort sett konstant, men på en något lägre nivå än tidigare.

Figur 3 Mäns och kvinnors inställning till att minska den offentliga sektorn. 1982-2001



Opinionsskillnad

1982	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
+13	+18	+12	+12	+9	+15	+18	+13	+14	+13	+13	+15	+8	+9	+9	+9	+10	+9

Kommentar: Andel kvinnor och män som var positiva till att minska den offentliga sektorn. I positiva ingår de som svarat *mycket bra* eller *ganska bra* förslag. Opinionsskillnaden anger skillnaden mellan andel män och andel kvinnor som var positiva till förslaget. De personer som inte besvarat delfrågan ingår inte i procentbasen. Resultaten för åren 1982 och 1985 kommer från valundersökningarna. Övriga resultat kommer från SOM-undersökningarna 1986-2001.

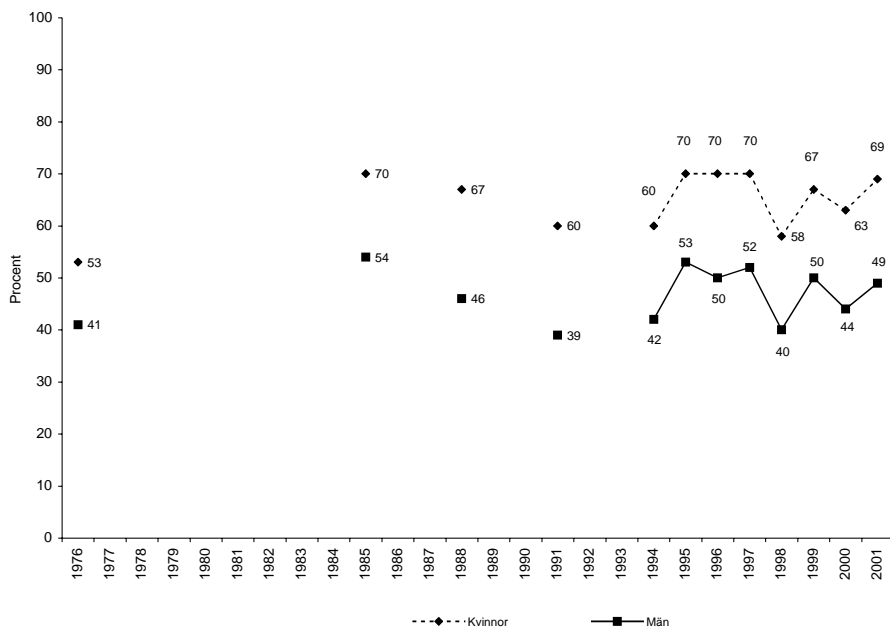
Åsikter i politiska sakfrågor

Det finns relativt klara åsiktsskillnader mellan män och kvinnor i många olika sakfrågor. De två frågor som i ett längre perspektiv framför allt utmärkt sig som könsskiljande är den om ett förbud mot alla former av pornografi och den om införandet av sex timmars arbetsdag för alla förvärvsarbetande. Tidigare forskning har visat att i pornografifrågan rådde skilda majoritetsuppfattningar, med kvinnor för och män emot förbud, både bland väljare och riksdagsledamöter 1985 och 1994. Även i frågan om sex timmars arbetsdag rådde skilda majoritetsuppfattningar, med kvinnor för och män emot, i riksdagen både 1985 och 1994 och bland väljarna 1994. När det gäller dessa två frågor är det med andra ord troligt att man skulle se en annorlunda hantering med en majoritet kvinnor vid makten (Oskarson & Wängnerud 1996:209).

Frågan om sex timmars arbetsdag har sedan början av 1970-talet drivits av vänsterpartiet och det socialdemokratiska kvinnoförbundet. År 1976 tillfrågades befolkningen för första gången i valundersökningarna om sin inställning till förslaget. Fyrtiosju procent av de svarande ansåg då att en sextimmarsdag borde införas för alla förvärvsarbetande, trettiosex procent var emot. Vid samtliga mättillfällen sedan dess har det i den allmänna opinionen funnits en övervikt för sextimmarsdagen. Av figur 4 framgår hur opinionen sett ut bland män och kvinnor över tid.

Samtliga mättillfällen visar att män är mindre positiva till sextimmarsdagen än kvinnor. Detta förhållande gäller generellt för samtliga partier. En tänkbar förklaring till att kvinnor ända sedan frågan började diskuteras på 1970-talet varit mer positiva går att finna i teorierna om kvinnors och mäns intressen (Rohdén 2000 och 2001). Enligt dessa teorier finns det könsbaserade intressekonflikter i samhället som bland annat kan ta sig uttryck i att män och kvinnor har olika åsikter i politiska sakfrågor. Flera av argumenten för sextimmarsdag handlar om att det framför allt är kvinnor som skulle tjäna på en arbetstidsförkortning. Det hänger bland annat samman med att många kvinnor och män fortfarande lever i familjer där kvinnorna tar det största ansvaret för barn och hushåll. Enligt förespråkarna skulle arbetstidsförkortningen kunna medföra att heltidsarbetande män i högre grad får ta sin del av detta ansvar samt att konflikten mellan heltidsarbete och familj skulle minska. Även ekonomiskt skulle kvinnor tjäna på ett införande av sextimmarsdag, eftersom de i större utsträckning än män arbetar deltid och därmed ”subventionerar” mäns heltidsarbete, ett förhållande som män i sin tur har ett intresse av att bevara. Kvinnor skulle enligt dessa argument tjäna på att sextimmarsdag motsvarar 100 procents arbetstid och lön i stället för dagens 75 procents arbetstid och lön.

Figur 4 Mäns och kvinnors inställning till sex timmars arbetsdag, 1976-2001



Opinionsskillnad

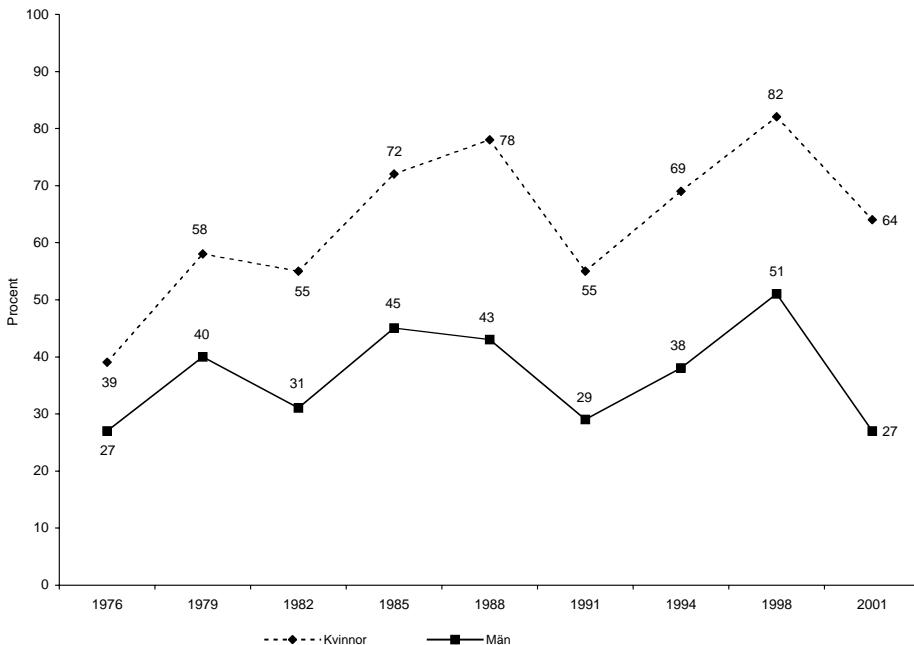
1976	1985	1988	1991	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
-12	-16	-21	-21	-18	-17	-20	-18	-18	-17	-19	-20

Kommentar: Andel kvinnor och män som var positiva till att införa sex timmars arbetsdag. I positiva ingår de som svarat *mycket bra* eller *ganska bra* förslag. Opinionsskillnaden anger skillnaden mellan andel män och kvinnor som var positiva till förslaget om att införa sex timmars arbetsdag. De personer som inte besvarat delfrågan ingår inte i procentbasen. Resultaten för åren 1976, 1985, 1988, 1991, 1994 och 1995 kommer från valundersökningarna. Övriga resultat kommer från SOM-undersökningarna.

Den andra starkt könsskiljande sakfrågan är den som handlar om att förbjuda alla former av pornografi. Tidigare forskning visar att män i samtliga partier, utom vänsterpartiet, är mer negativa till detta förslag än kvinnor (Oskarson & Wängnerud 1996). Figur 5 visar hur opinionen har svängt över tid mellan 1976 och 2001.

Bland män har det enbart vid ett tillfälle funnits en svag majoritet för att förbjuda porr och det var 1998 då 51 procent av männen var positiva till förslaget. Inte sedan 1976 har andelen män som vill förbjuda pornografi varit så lågt som år 2001, då 27 procent av männen sa ja till ett förbud.⁶ Bland kvinnor är dock majoriteten för ett pornografiförbud stabil sedan den andra mätningen 1979.

Figur 5 Mäns och kvinnors inställning till att förbjuda alla former av pornografi. 1976-2001



1976	1979	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2001
-12	-18	-24	-27	-35	-26	-31	-31	-37

Kommentar: Andel kvinnor och män som var positiva till att förbjuda alla former av pornografi. I positiva ingår de som svarat *mycket bra* eller *ganska bra* förslag. Opinionsskillnaden anger skillnaden mellan andel män och andel kvinnor som var positiva till förslaget om att förbjuda alla former av pornografi. De personer som inte besvarat delfrågan ingår inte i procentsatsen. Resultaten för åren 1988 och 2001 kommer från SOM-undersökningarna. Övriga resultat kommer från valundersökningarna.

Förutom frågorna om sextimmarsdag och pornografi fick svarspersonerna i SOM-undersökningen 2001 ta ställning till en rad förslag som förekommit i den politiska debatten under senare år. De tio sakfrågor i tabell 1 som uppvisar de starkaste åsiktssambanden med kön är de ovan beskrivna (förbjuda pornografi och införa sextimmarsdag), att avveckla kärnkraften, låta homosexuella adoptera barn, stärka djurens rätt, förbjuda djurförsök, begränsa utvecklingen av genmanipulerad mat, förbjuda forskning på befruktade ägg, gå med i EMU samt att satsa på ett miljövänligt samhälle. Män är mer positiva än kvinnor till pornografi, EMU, kärnkraft, djurförsök, genmanipulerad mat och forskning på befruktade ägg. Kvinnor i sin tur är mer positiva än män till sex timmars arbetsdag, adoptioner för homosexuella, djurens rätt och ett miljövänligt samhälle.

Tabell 1 Mäns och kvinnors inställning i ett antal sakfrågor 2001 (procent, balansmått)

	Män	Kvinnor	Balans- mått	Eta
Sverige bör bli medlem i EMU	41	26	+15	.13
Sverige bör söka medlemskap i Nato	30	15	+15	.11
Tillåta försäljning av starköl, vin och sprit i livsmedelsbutiker	57	46	+11	.11
Ta emot färre flyktingar	49	40	+9	.11
Minska den offentliga sektorn	31	22	+9	.11
Lagstifta mot ägarkoncentration i media	39	31	+8	.04
Införa reklam i SVT	21	13	+8	.10
Tillåta aktiv dödshjälp	47	41	+6	.07
Införa s k Tobinskatt	44	38	+6	.00
Minska u-hjälpen	25	19	+6	.11
Införa republik med vald president	15	9	+6	.11
Minska försvarsutgifterna	31	29	+2	.02
Satsa mer på friskolor	30	28	+2	.00
Behålla fastighetsskatten	13	11	+2	.02
Bedriva mer av sjukvården i privat regi	27	27	+/-0	.01
Låta privata företag svara för äldreomsorg	20	21	-1	.03
Sänka skatterna	68	70	-2	.01
Öka ekonomiska stödet till glesbygden	66	68	-2	.04
Stoppa privatbilismen i innerstäderna	29	31	-2	.07
Efterskänka tredje världens skulder	38	41	-3	.03
Förhindra företag med vinstsyfte att driva akutsjukhus	48	52	-4	.04
Begränsa rätten till fri abort	12	16	-4	.05
Förbjuda kloning av människor	87	92	-5	.08
Föra en alliansfri politik	63	68	-5	.11
Satsa på ett jämställt samhälle	78	87	-9	.11
Satsa på ett miljövänligt samhälle även om det innebär låg eller ingen tillväxt	41	52	-11	.13
Tillåta homosexuella par adoptera barn	16	27	-11	.17
Förbjuda forskning på befruktade ägg	42	54	-12	.15
Stärka djurens rätt	59	72	-13	.16
Förbjuda djurförsök inom medicinsk forskning	21	34	-13	.16
Begränsa utvecklingen av genmanipulerad mat	69	83	-14	.16
Avveckla kärnkraften på lång sikt	35	50	-15	.19
Införa sex timmars arbetsdag	49	69	-20	.23
Förbjuda alla former av pornografi	27	64	-37	.39

Kommentar: Andel män och kvinnor som var positiva till ett antal politiska förslag. I positiva ingår de som svarat *mycket bra* eller *ganska bra* förslag. Balansmättet anger skillnaden mellan andel män och andel kvinnor som var positiva till förslagen. [-] Lägre andel män än kvinnor anser att förslaget är bra, [+] högre andel män än kvinnor anser att förslaget är bra. Frågor med störst könsskillnader är markerade. Antalet svarande varierar mellan 1 488 och 3 638. För några av frågorna fanns svarsalternativet *ingen uppfattning*. De personer som valt detta alternativ har räknats som bortfall för att få procenttalen så jämförbara som möjligt. Källa: SOM 2001.

Prioriteringar

Åsikter i politiska sakfrågor är en aspekt av medborgarnas relation till politiken. Men svar på vad man tycker om ett politiskt förslag säger ingenting om vilken vikt som frågan tillmätts. För att något bättre förstå länken mellan könsskillnader i partival och könsskillnader i sakfrågeåsikter måste vi också ta fasta på vilka frågor som män och kvinnor tycker är viktiga. I tabell 2 redovisas mäns och kvinnors prioriteringar av olika politikområden 1997 och 2001. Resultaten bygger på en öppen fråga om vilka som är de viktigaste samhällsproblemen, och upp till tre svar kodades.

Tabell 2 Viktigaste samhällsproblemen 1997 och 2001 (procent, balansmått)

	1997			2001		
	Män	Kvinnor	Balans- mått	Män	Kvinnor	Balans- mått
Kriminalvård, polisväsende, brottslighet	16	10	+6	17	9	+8
Sveriges ekonomi – allmänt	9	5	+4	12	6	+6
Skatter/arbetsgivaravgifter	9	3	+6	11	5	+6
Invandrapolitik, invandrare allmänt	12	8	+4	16	12	+4
Utbildningspolitik, forskning	5	6	-1	6	4	+2
Sysselsättningen/arbetslösheten	67	61	+6	21	19	+2
Förtroende för partier och politiker	6	1	+5	2	1	+1
Pensioner, pensionärsfrågor	5	7	-2	3	2	+1
Våld gator och torg, våld allmänt	5	6	-1	4	4	+/-0
Alkohol/narkotika, bekämpa missbruk	6	3	+3	4	4	+/-0
Miljö/miljövård/naturvård	14	15	-1	12	13	-1
Ungdomars o barns framtid o problem	1	4	-3	3	7	-4
Familjepolitik/barnomsorg	5	15	-10	5	10	-5
Äldrevård/äldreomsorg	18	27	-9	26	35	-9
Hälso- och sjukvård/sjukvårdsförsäkring	43	54	-11	51	62	-11
Grundskolan, skolan allmänt	19	33	-14	39	54	-15

Kommentar: Tabellen visar hur stor andel män respektive kvinnor som angett olika områden som det viktigaste samhällsproblemet. Den öppna frågan lyder: *Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker Du är viktigast i Sverige idag? Ange högst tre frågor/samhällsproblem.* I tabellen redovisas de sakområden som nämnts på första, andra eller tredje plats av minst fem procent av ettdera könet 1997 eller 2001. Observera att summan för varje sakområde kan bli högre än 100. Balansmättet anger skillnaden mellan andel män och andel kvinnor som anser viktigt. [-] Lägre andel män än kvinnor anser att problemet är viktigt, [+] högre andel män än kvinnor anser att problemet är viktigt. Antalet svars personer är 1997 = 1 442 och 2001 = 2 946. Källa: SOM 1997 och 2001.

Hösten 2001 uppfattade både män och kvinnor att det viktigaste samhällsproblemet var hälso- och sjukvårdsfrågor följt av skol- och utbildningsfrågor och därefter äldreomsorg. Män och kvinnor prioriterar alltså samma tre politikområden. Det var samma sak 1997, men då var det sysselsättning, hälso- och sjukvård och skolan som

var de tre oftast nämnda problemen. Prioriteringarna skiljer sig alltså inte åt om vi ser till rangordningen av vilka frågor som uppfattas som viktigast.

Ett annat sätt att undersöka om män och kvinnor uppfattar politik på samma sätt är att i stället för rangordning se till hur stor andel av män respektive kvinnor som spontant nämnt olika politikområden som svar på denna öppna fråga. Flera tidigare studier av mäns och kvinnors politiska uppfattningar har visat ett tydligt mönster av att män och kvinnor lägger olika vikt vid olika politikområden (Oskarson & Wängnerud 1995, även Wängnerud 1998). I boken "Kvinnor som väljare och valda" visas att män i samtliga valundersökningar mellan 1982 och 1994 oftare än kvinnor har uppgivit att de uppfattar frågor som rör ekonomi och sysselsättning som de viktigaste, medan kvinnor i samtliga undersökningar under motsvarande tid oftare uppgett frågor som har med välfärdsstatens utbudssidor (vård, skola, omsorg etc) samt miljö att göra (Oskarson & Wängnerud 1995:63-67). Även om rangordningarna i många fall varit mer eller mindre desamma, har andelen som nämnt områdena alltså följt ett tydligt könsmonster. Detta mönster återfinns också här (se balansmåten i tabell 2). Fem områden: kriminalvård/brottslighet, invandrarpolitik, Sveriges ekonomi, sysselsättning och skattefrågor nämndes oftare av män än av kvinnor. Hälso-/sjukvård, skola, äldreomsorg och familjepolitik nämndes däremot oftare av kvinnor.

Även om både män och kvinnor ser "vård, skola, omsorg" som de viktigaste samhällsproblemen så är det en högre andel av kvinnorna som nämner dem. Mönstret är precis detsamma 1997, även om skillnaderna mellan andel män och kvinnor som nämnt områdena i några fall är mindre 1997 än 2001. Det gäller främst sysselsättning och familjepolitik. Trots att rangordningen är densamma är olika politikområden olika framträdande bland män och kvinnor. Konstaterandet från tidigare studier om att politiken tycks ha en manlig och en kvinnlig sida står fast.

Väljarnas kalkyler

Vi har hittills behandlat könsskillnader i politiska sakfrågeåsikter och prioriteringar. Inför ett val är det emellertid ytterligare en typ av åsikter som är av betydelse för att förstå varför människor röstar som de gör, nämligen bedömningar av den politik som förts. Detta brukar diskuteras i termer av ansvarsutkrävande, alltså att de sittande politikerna ställs till svars för den förda politiken i nästkommande val. Men samtidigt är det naturligtvis så att väljarna inte bedömer all politik som bedrivits under en hel mandatperiod – en sådan kalkyl är alltför komplex. De områden som finns med i den enskilde väljarens "ansvarskalkyl" är de som väljaren av ett eller annat skäl uppfattar som särskilt viktiga.

I SOM 2001 ställdes en fråga om bedömning av den förda politiken inom en rad specificerade politikområden tillsammans med en fråga om hur viktiga man tyckte respektive politikområde är. Om vi analyserar informationen om politiken som förts inom respektive politikområde tillsammans med informationen om hur viktiga politikområdena är kan vi alltså få en bild av hur väljarnas "ansvarskalkyler" ser ut,

och vad som är särskilt intressant här – om män och kvinnor har samma politikområden i sina kalkyler.⁷

I tabell 3 redovisas hur män och kvinnor bedömer den politik som bedrivs inom en rad olika områden samt hur högt de prioriterar respektive politikområde. Måtten är dels procent dels balansmått, det vill säga andelen som tycker politiken är bra minus andelen som tycker att den är dålig.

Tabell 3 Åsikt om den politik som bedrivs på olika samhällsområden 2001 (procent, balansmått)

	Män					Kvinnor			
	Bra politik	Dålig politik	Balans- mått	Viktig fråga		Bra politik	Dålig politik	Balans- mått	Viktig fråga
Miljön	36	24	+12	37	Miljön	35	28	+7	57
Jämställdheten	34	29	+5	27	Lag och ordning	31	32	-1	60
Sveriges ekonomi	34	31	+3	66	Barnomsorgen	29	38	-9	66
Barnomsorgen	32	31	+1	44	Företagens villkor	18	31	-13	24
Företagens villkor	26	33	-7	28	Sveriges ekonomi	22	36	-14	68
Arbetslösheten	25	39	-14	67	Jämställdheten	22	43	-21	53
Lag och ordning	26	41	-15	57	Energi/kärnkraft	18	40	-22	36
Energi/kärnkraft	21	46	-25	35	Arbetslösheten	17	48	-31	72
Hälsa- och sjukvård	22	54	-32	77	Skatterna	16	55	-39	55
Tillgång på bostäder	16	52	-36	33	Tillgång på bostäder	13	53	-40	43
Skatterna	18	55	-37	47	EU-politiken	10	53	-43	26
Flyktingar/invandring	14	55	-41	24	Hälsa- och sjukvård	17	62	-45	86
Skola och utbildning	15	58	-43	72	Flyktingar/invandring	10	57	-47	31
EU-politiken	12	56	-44	26	Skola och utbildning	13	63	-50	86
Äldreomsorgen	11	68	-57	58	Äldreomsorgen	11	71	-60	78

Kommentar: I tabellen har svaren på två olika frågor använts. Fråga 1: Andel män och andel kvinnor som svarat *mycket bra* eller *bra* politik (bra politik) respektive *mycket dålig* eller *dålig* politik (dålig politik) på frågan *Vad tycker du om den politik som bedrivs i Sverige på följande samhällsområden?* De personer som angett svarsalternativet *ingen uppfattning* har i tabellen räknats som bortfall. Andelen *ingen uppfattning* varierar mellan 3,5 procent (äldreomsorgen) och 16,2 procent (företagens villkor) av de svarande. Antal svarande varierar mellan 1 360 (företagens villkor) och 1 607 (hälsa- och sjukvården). Fråga 2: Andel män och kvinnor som svarat *mycket viktig fråga* (kolumnen "viktig fråga" i tabellen) på frågan *Hur viktiga anser du att följande politiska frågor är?* Antal svarande varierar mellan 1 638 (företagens villkor) och 1 666 (äldreomsorgen). Två av alternativen är något annorlunda formulerade i de båda frågorna. I frågan om den politik som bedrivs finns arbetslösheten och EU-politiken med som alternativ. I frågan om hur viktiga man anser att olika politiska frågor är kallas dessa båda alternativ sysselsättningen respektive EU/EMU. Källa: SOM 2001.

Överlag är kritiken bister – inte minst bland kvinnorna. Bland män är det fyra politikområden där en högre andel avger positiva omdömen än negativa – Sveriges ekonomi, jämställdhet, barnomsorg och miljö. Bland kvinnor är det endast ett område – miljön, som i huvudsak bedöms positivt. Allra mest negativt bedöms äldreomsorgspolitikerna av både kvinnor och män. Bland männen följer i rangordning av sämst politik

EU-politiken, skolan, skatterna och tillgången på bostäder. Bland kvinnorna ser rangordningen av den sämsta politiken något annorlunda ut – skolan, invandringspolitiken, hälso- och sjukvården samt EU-politiken.

Om vi till dessa bedömningar också lägger bedömningen av frågans viktighet framgår att de områden som högst andel män respektive kvinnor anser vara mycket viktiga, också är de där den förda politiken får mest negativ kritik. Bland både män och kvinnor är det hälso- och sjukvård respektive politik på skolans område som flest tycker är mycket viktiga, samtidigt som den förda politiken inom dessa områden får mycket bister kritik. Bland kvinnorna är det hela 86 procent som anser att skola och utbildning liksom hälso- och sjukvård är mycket viktiga frågor, samtidigt som 63 procent anser den förda politiken inom skolområdet vara dålig (balansmätt –50) och 62 procent att hälso- och sjukvårdspolitik varit dålig (balansmätt –45). Dessa båda politikområden är med andra ord mycket viktiga minusposter i den ansvarskalkyl som kvinnor gjorde ett år före riksdagsvalet 2002. De är nästan lika tunga minusposter bland männen, även om en något lägre andel män än kvinnor anser områdena vara mycket viktiga (77 procent för hälso- och sjukvård och 72 procent för skolan), samtidigt som de negativa bedömningarna inte är fullt så dominerande (balansmätt –32 respektive –43). Bland män kan den blygsamt positiva bedömningen av den ekonomiska politiken något uppväga minusposten vad gäller sjukvård och skola, eftersom 66 procent av männen tycker att ekonomisk politik är viktig. Något högre andel av kvinnorna bedömer den ekonomiska politiken som viktig, men de är mer kritiska till den förda politiken. Då endast miljöpolitiken får en positiv bedömning, samtidigt som endast 57 procent av kvinnorna uppfattar miljöfrågor som mycket viktiga, kan denna positiva bedömning knappast väga upp minusposten.

Mönstren består

Kapitlet inleddes med en tillbakablick till mitten av 1990-talet, då manligt och kvinnligt i politiken diskuterades flitigt. Vi ställde frågan om de mönster av skillnader i politiska åsikter och prioriteringar mellan män och kvinnor som konstaterades då, finns kvar idag. Svaret på denna fråga är ja – slutsatsen att män och kvinnor på ett ganska tydligt och systematiskt sätt skiljer sig åt i sina politiska uppfattningar äger i huvudsak giltighet även 2001. Män tenderar att stå något mer till höger ideologiskt än kvinnor, och vara något mindre negativa till att minska den offentliga sektorns storlek. Vad gäller åsikter i sakfrågor är det i stort sett samma sakfrågor som är de mest könsskiljande 2001 som 1994. Och vad gäller politiska prioriteringar finns också mönstret kvar att män i högre grad prioriterar ekonomi och kvinnor välfärd.

Vad som emellertid ska noteras är att prioriteringarna av välfärdsfrågor verkar ha ökat bland män, samtidigt som könsskillnaderna i inställning till den offentliga sektorn minskat. Det innebär att även om det grundläggande mönstret av olika prioriteringar finns kvar tycks förra valets mantra ”vård-skola-omsorg” ha slagit igenom också bland männen. Det betyder att det inte bara är kvinnors missnöje med

välfärdspolitiken som kan förväntas få betydelse i valet 2002 – männen tycks här ha slutit upp tillsammans med kvinnorna.

Noter

- ¹ För att kunna säga något om hur män och kvinnor ideologiskt skiljer sig åt krävs någon form av kognitiva scheman, d v s olika ”ideologiska förenklingsverktyg”, som Henrik Oscarsson uttrycker det. ”*Utan ideologiska förenklingsverktyg kan inte någon meningsfull kommunikation äga rum i ett demokratiskt system. Att medborgare och politiker har någotsånär överensstämmande uppfattningar om hur den ideologiska rymden ser ut är sannolikt en nödvändig förutsättning för en väl fungerande representativ demokrati.*” (Oscarsson 1998:2) Det förenklingsverktyg som varit ett av de i särklass viktigaste i alla västerländska demokratier de senaste 200 åren är *vänster-högerdimensionen*. Det är också denna dimension som ligger till grund för teorierna kring det ideologiska gapet mellan kvinnor och män både i Sverige och i andra länder. De ideologiska skillnaderna mellan kvinnor och män kommer därmed i detta kapitel att beskrivas som skillnader i den politiska vänster-högerdimensionen.
- ² Begreppet *könsgap* myntades i USA efter presidentvalet 1980. I detta val visade sig stödet för den republikanske presidenten Ronald Reagan vara signifikant starkare bland män än bland kvinnor. Könsgapet används numera i forskningen för att beskriva även perioden före 1980. Begreppet beskrivs av Pippa Norris som en ”*fras som fångar in allt och som kan användas för att referera till många olika fenomen, som skillnader mellan kvinnor och män i valdeltagande, partiidentifikation, politiska attityder, sociala värderingar och politiska intresseområden, både på mass- och elitnivå.*” (Norris 1996:333, vår översättning) Norris själv väljer att hålla sig till den mest använda definitionen av begreppet: en beskrivning av skillnaden mellan mäns och kvinnors partival mätt på en vänster-högerskala. Det är också denna definition av könsgapet som är relevant för detta kapitel.
- ³ Vi har valt att dela in de svarande i sex olika åldersgrupper: 18-24, 25-34, 35-44, 45-54 samt 65-80 år. Skälet till att vi gjort just denna indelning är att den är identisk med den som Pippa Norris gjort för Storbritannien, vilket underlättar jämförelser. Vid kontroll med två andra åldersindelningar, en fyrdelad (15-29, 30-49, 50-64, 65-80) samt en sjudelad (15-19, 20-29, 30-39, 40-49, 50-59, 60-69, 70-80) framkommer samma ideologiska könsmonster.
- ⁴ Lennart Nilsson har presenterat en rad analyser kring detta tema inom ramen för SOM-institutet. Se t ex Nilsson (2000).
- ⁵ Könsskillnader i inställningen till att minska den offentliga sektorn diskuteras också i Oskarson & Wängnerud 1995 och 1996.

- ⁶ Här kan en del av förklaringen vid en jämförelse med mätningen innan (1998) ligga i att undersökningsmetoderna i val- och SOM-undersökningarna ser olika ut. I valundersökningarna görs besöksintervjuer medan SOM-undersökningarna består av enkätformulär som de svarande själva fyller i. Vid en jämförelse med andelen män som är positiva till ett förbud 1988 (den andra undersökningen som bygger på enkätformulär som de svarande själva fyller i) ser man dock att förändringen i mäns attityder vid den senaste mätningen nog inte enbart kan hänföras till mäteffekter utan att den också är reell.
- ⁷ Jämför Johan Martinssons kapitel i denna bok.

Referenser

- Eduards, Maud (2002) *Förbjuden handling. Om kvinnors organisering och feministisk teori*. Kristianstad: Liber AB.
- Gilljam, Mikael & Sören Holmberg (1987) *Väljare och val i Sverige*. Stockholm: Bonnier Fakta Bokförlag AB.
- Gilljam, Mikael & Sören Holmberg (1990) *Rött, blått, grönt. En bok om 1988-års riksdagsval*. Stockholm: Bonnier Fakta Bokförlag AB.
- Gilljam, Mikael & Sören Holmberg (1995) *Väljarnas val*. Stockholm: Fritzes Förlag AB.
- Holmberg, Sören & Peter Esaiasson (1988) *De folkvalda*. Stockholm: Bonniers.
- Holmberg, Sören (1984) *Väljare i förändring*. Stockholm: Liber Förlag.
- Holmberg, Sören (2000) *Välja parti*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Jansson, Maria (2001) *Livets dubbla vedermödor. Om moderskap och arbete*. Stockholm: Statsvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet.
- Jónasdóttir, Anna G (1994) *Why women are oppressed*. Philadelphia: Temple University Press.
- Nilsson, Lennart (2000) "Välfärd i obalans" i Holmberg, Sören & Lennart Weibull (red) *Det nya samhället. SOM-undersökningen 1999. SOM-rapport nr. 24*. Göteborg: SOM-institutet.
- Norris, Pippa (1988) "The Gender Gap: a Cross-national Trend?" i Mueller, Carol M (ed.) *The Politics of the Gender Gap. The Social Construction of Political Influence*. Sage Yearbooks in Women's Policy Studies 12: 217-234. Beverly Hills: Sage Publications Inc.
- Norris, Pippa (1996) "Mobilising the 'Women's Vote': The Gender-generation Gap in Voting Behaviour" i *Parliamentary Affairs*, 49: 333-342.
- Oscarsson, Henrik (1998) *Den svenska partirynden. Väljarnas uppfattningar av konfliktstrukturen i partisystemet 1956-1996*. Göteborg: Göteborg Studies in Politics 54.

- Oskarson, Maria (1995) "Gender Gaps in Nordic Voting Behaviour" i Karvonen, Lauri & Per Selle (ed.) *Women in Nordic Politics. Closing the Gap*. Aldershot: Dartmouth Publishing Company.
- Oskarson, Maria & Lena Wängnerud (1995) *Kvinnor som väljare och valda. Om betydelsen av kön i svensk politik*. Lund: Studentlitteratur.
- Oskarson, Maria & Lena Wängnerud (1996) "Vem representerar kvinnorna?" i Rothstein, Bo & Bo Särilvik (red) *Vetenskapen om politik. Festskrift till professor emeritus Jörgen Westerståhl*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Rohdén, Helena (2000) "Starka skiljelinjer i åsikterna om sextimmarsdag" i Holmberg, Sören & Lennart Weibull (red.) *Det nya samhället. SOM-undersökningen 1999. SOM-rapport nr. 24*. Göteborg: SOM-institutet.
- Rohdén, Helena (2001) "Folket och kampen om tiden" i Holmberg, Sören & Lennart Weibull (red.) *Land du välsignade. SOM-undersökningen 2000. SOM-rapport nr. 26*. Göteborg: SOM-institutet.
- Wängnerud, Lena (1998) *Politikens andra sida. Om kvinnorepresentation i Sveriges riksdag*. Göteborg: Göteborg Studies in Politics 53.

I KONTAKT MED RIKSDAGEN

MARTIN BROTHÉN

Teorier om representation och representativ demokrati har en sak gemensamt. Relationen mellan representanter och representerade utgör kärnan i teorierna. Inte minst viktiga är de faktiska relationerna – kontakterna – mellan väljare och valda. Väl fungerande kontakter mellan väljare och valda sägs ofta vara en förutsättning för en väl fungerande representativ demokrati.¹

Mötet med politiker och politiska förhållanden antas kunna påverka individers uppfattningar.² Ett vanligt antagande går ut på att kontakter mellan medborgare och folkvalda ökar förståelsen för det politiska systemet och i förlängningen också förtroendet för politiker och politiska institutioner. Sören Holmberg hänvisar till internationell forskning som belagt att människor som har kontakter med partier och politiker också har en generellt sett större politikertilltro.³ Tommy Möller menar att det är individer som har personliga erfarenheter av politiker, politiska institutioner och liknande som i allmänhet kan förväntas ha störst förtroende.⁴

Forskarvärlden är dock inte helt enig i uppfattningen att personliga kontakter påverkar förtroendet för politiker och politiska institutioner. Kenneth Newton hävdar till exempel att politiskt förtroende – till skillnad från socialt förtroende – i allmänhet inte baserar sig på personliga relationer.⁵ Sören Holmberg menar att sambanden är svaga även om de går i den riktning vi förväntat oss.⁶ Också Tommy Möller menar till försiktighet och skriver att det inte med nödvändighet är så att personliga möten, personliga relationer eller professionellt baserad erfarenhet av politiker leder till ett tillitsfullt förhållande till de folkvalda.⁷

I det följande är det medborgarnas specifika möte med folkvalda *riksdagsledamöter* och tilltron till *institutionen riksdagen* som kommer att stå i fokus för analyserna. Från den generella diskussionen om att kontakter med politiker verkar gynnsamt för förtroendet för politiker och politiska institutioner görs en avgränsning till kontakter med parlamentsledamöter och förtroendet för parlamentet. Därmed ger vi hypotesen om ett samband mellan kontakter och förtroende en mer precis prövning.

Tre frågeställningar kommer att diskuteras. Först kommer förtroendet för riksdagen att undersökas över tid. Därefter kommer analyser att presenteras av medborgarnas kontakter med riksdagsledamöter. Slutligen knyts förtroendet för riksdagen samman med förekomsten av kontakter med riksdagsledamöter. Som kapitlets tredje frågeställning analyseras om det finns ett samband mellan förtroendet för riksdagen och förekomsten av kontakter med riksdagsledamöter. Analyserna kommer dock inte att begränsas till ett svenskt material. Frågeställningarna kommer även att prövas på ett internationellt material från ett nära trettiotal olika länder.

Förtroendet för riksdagen

Innan vi går vidare och analyserar i vilken grad kontakter med riksdagsledamöter påverkar medborgarförtroendet för riksdagen skall vi se hur förtroendet för riksdagen har utvecklats över tid. SOM-institutet har sedan mätningarna började 1986 ställt en och samma fråga om svarspersonernas förtroende för en rad olika samhällsinstitutioner. I detta kapitel är det resultaten för de senaste sexton årens undersökningar avseende förtroendet för riksdagen som skall presenteras och analyseras.

Undersökningen har baserat sig på en fråga med följande formulering: *”Hur stort förtroende har Du för det sätt på vilket följande samhällsinstitutioner och grupper sköter sitt arbete?”*.⁸ Vid samtliga undersökningstillfällen har riksdagen funnits med i uppräknningen. Svartalternativen som erbjudits har varit formulerade på följande sätt: *”mycket stort förtroende”, ”ganska stort förtroende”, ”varken stort eller litet förtroende”, ”ganska litet förtroende”* samt *”mycket litet förtroende”*.⁹ Urvalet för undersökningarna har varierat under tidsperioden. För att uppnå jämförbarhet för hela undersökningsperioden kommer endast svars personer med svenskt medborgarskap och personer mellan 15 och 75 år att ingå i de följande analyserna.¹⁰

Förtroendet för riksdagen kommer i det följande att studeras med ett enkelt statistiskt balansindex som väger andelen svars personer som svarat *”mycket stort”* eller *”ganska stort”* förtroende mot andelen svars personer som svarat *”ganska litet”* eller *”mycket litet”* förtroende. Svars personer som angivit mittenalternativet *”varken stort eller litet förtroende”* eller som inte besvarat frågan medtas inte i analyserna. Den totala andelen stort förtroende minus den totala andelen litet förtroende ger oss ett statistiskt *balansmått* som kan variera mellan -100 och +100, där positiva balansvärden innebär ett överskott av stort förtroende och negativa balansvärden ett överskott av litet förtroende.

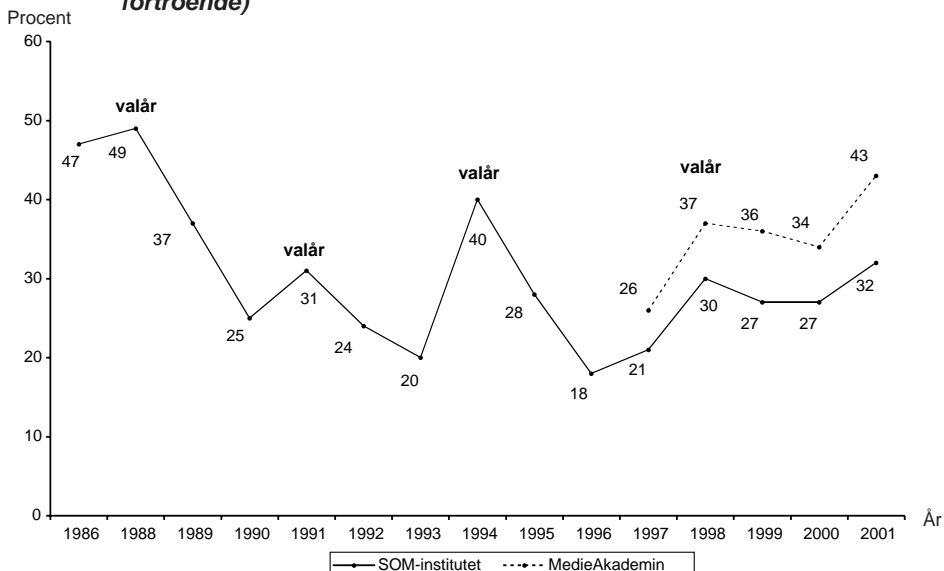
I tabell 1 redovisas hur förtroendet för riksdagen har utvecklats under tidsperioden 1986-2001. Figur 1 åskådliggör hur andelen personer med mycket eller ganska stort förtroende för riksdagen har utvecklats under samma tidsperiod. I figuren har vi också haft möjlighet att validera resultaten från SOM-undersökningarna mot MedieAkademiens mätningar av förtroendet för riksdagen sedan 1997.¹¹ Figuren visar därför även andelen svars personer som i MedieAkademiens undersökningar angivit att de har ett mycket eller ganska stort förtroende för riksdagen.

Sedan 1996 och 1997 – då förtroendet för riksdagen var förhållandevis lågt – har förtroendet successivt ökat under senare år. Den tydliga uppgången i samband med mätningen hösten 2001 sammanfaller med en lika tydlig uppgång för andra politiska institutioner.¹² Den nedåtgående trenden med ett minskande förtroende för landets folkvalda församling har möjligen hejats och ersatts av en uppåtgående trend. Fortfarande återstår dock en bit innan förtroendet åter uppnått de nivåer som institutionen riksdagen innehade i början av mätserien i slutet av 1980-talet.

Tabell 1 Förtroendet för riksdagen 1986-2001 (procent, balansmått)

	Mycket stort	Ganska stort	Varken stort eller litet	Ganska litet	Mycket litet	Summa	Balans-mått	Antal svarande
1986	10	37	38	11	4	100	+32	1556
1987	12	52	-	29	7	100	+28	1606
1988	10	39	37	10	4	100	+34	1558
1989	6	31	41	16	6	100	+14	1483
1990	4	21	39	22	14	100	-11	1522
1991	4	27	41	19	9	100	+3	1502
1992	3	21	41	23	12	100	-11	1663
1993	2	18	45	22	13	100	-15	1645
1994	5	35	43	13	4	100	+24	1511
1995	3	25	39	23	10	100	-5	1589
1996	2	16	40	26	16	100	-23	1541
1997	2	19	41	26	12	100	-17	1514
1998	3	27	41	21	8	100	+1	3133
1999	3	24	41	21	11	100	-5	3143
2000	2	25	45	19	9	100	-1	2959
2001	3	29	45	16	7	100	+9	2976
Differens 1986-2001	-7	-8	+7	+5	+3		-23	

Kommentar: 1987 års SOM-undersökning utnyttjade andra svarsalternativ än senare års undersökningar. **Källa:** SOM-institutet 1986-2001.

Figur 1 Förtroendet för riksdagen 1986-2001 (andel mycket och ganska stort förtroende)

Källa: SOM-institutet 1986-2001 och MediaAkademien 1997-2001.

Från tidigare studier har vi med oss kunskapen att valrörelser tycks ha en positiv effekt på förtroendet för riksdagen.¹³ Valåren i mätserien – 1988, 1991, 1994 och 1998 – markerar samtliga en viss uppgång i förtroendet.¹⁴ Om också höstens valrörelsen 2002 följs av en uppgång i förtroendet för riksdagen återstår att se.

MedieAkademins mätresultat ligger på något högre nivåer jämfört med SOM-undersökningen. Tendenserna i de båda undersökningarna är dock likartade. Skillnaderna har att göra med de olika tillvägagångssätten. SOM-undersökningarna genomförs med en postenkät medan MedieAkademins undersökningar bygger på telefonintervjuer.¹⁵

Kontakter med riksdagen

I det följande skall vi undersöka i vilken utsträckning medborgare har kontakter med folkvalda representanter i parlamentet. Två förväntningar har vi på resultaten. Vi tror till en början att andelen medborgare som uppger sig ha kontakter med just riksdagsledamöter är lägre än andelen medborgare som i tidigare studier uppgett sig ha kontakter med politiker i allmänhet. Från dessa studier har vi kunskap om att ungefär var tionde medborgare har någon form av politikerkontakt.¹⁶ När det specifikt gäller kontakterna med riksdagsledamöter bör vi därför förvänta oss något lägre nivåer. Dessutom tror vi att kontakterna är mer omfattande valår jämfört med andra år. Eftersom vi har möjlighet att jämföra resultaten från SOM-undersökningarna 1998 och 2001 kan vi därför förvänta oss högre kontaktnivåer valåret 1998 jämfört med 2001.

Vi skall dock inte avgränsa studien till att gälla enbart svenska medborgare. Till en början skall vi undersöka vilka kontakter medborgare i 26 olika länder har med ledamöter i det nationella parlamentet. Materialet för undersökningen är valundersökningar genomförda i respektive land inom ramen för det internationellt komparativa valforskningsprojektet *The Comparative Study of Electoral Systems*.¹⁷ Den fråga undersökningen baseras på har låtit svarspersoner i samtliga länder ta ställning till en och samma frågeformulering: ”Under de senaste 12 månaderna, har Du haft någon form av kontakt med någon riksdagsledamot?”. Svarsalternativen var ”ja” och ”nej”.¹⁸

Det är naturligtvis inte helt oproblemiskt att förlita sig på självrapporterade uppgifter när det gäller faktiskt beteende hos medborgare. Människor kan både under- och överskatta sina kontakter med riksdagsledamöter. Det är dock ett generellt problem i samhällsvetenskapliga undersökningar. Problematiken gör sig just gällande i till exempel studier om människors *politiska aktivitet* och *medieanvändning*.¹⁹

Resultaten, som finns återgivna i tabell 3 längre fram i kapitlet, visar att svenska medborgare ligger på en genomsnittlig nivå vad gäller kontakter med ledamöter från det nationella parlamentet. Elva procent av väljarna i 1998 års valundersökning anger att de under det närmast föregående året haft någon form av kontakt med någon riksdagsledamot. I Danmark (20 procent), Kanada (22 procent) och Nya Zeeland (26 procent) uppger sig väljare i högst utsträckning ha någon form av kontakt med

någon ledamot av det nationella parlamentet. I flertalet länder från Östeuropa ligger andelen med motsvarande kontakter på en låg nivå.

Som tidigare noterats finns det skäl som talar för det rimliga i att iaktta viss försiktighet med nivåskattningarna av andelen människor som haft kontakt med någon riksdagsledamot. Samtidigt kan vi konstatera att resultaten för SOM-undersökningen 1998 ligger på samma nivå som valundersökningen för samma år. Också andra relevanta och möjliga jämförelser mellan olika grupper av befolkningen styrker likheten mellan SOM-undersökningen 1998 och Valundersökningen 1998.

Även om nivåskattningarna av andelen medborgare med parlamentarikerkontakter bör omgärdas med reservationer kan sambanden i olika befolkningsgrupper fortfarande vara intressanta. Det är dessa som redovisas i tabell 2. Av tabellen framgår andelen svarspersoner i olika grupper som uppgett sig ha haft kontakt med någon riksdagsledamot under det senaste året.

De svenska resultaten från 2001 års undersökning ligger på en lägre nivå jämfört med 1998 års Valundersökning och SOM-undersökning (7 procent jämfört med 11 procent). De högre nivåerna i 1998 års SOM-undersökning bör ses mot bakgrund av att det var ett valår som svarspersonerna hade att se tillbaka på när de bedömde om de haft någon form av kontakt med någon riksdagsledamot under de senaste tolv månaderna.

Tendenserna i materialet är i huvudsak desamma i 1998 och 2001 års undersökningar. Andelen män som uppger sig ha haft kontakt med någon riksdagsledamot är till exempel högre än motsvarande andel bland kvinnor. Åldersmässigt är det främst yngre medborgare som kommer i kontakt med riksdagsledamöter. Andelen bland landets gymnasister som haft någon kontakt med någon riksdagsledamot överstiger motsvarande andel i andra åldersgrupper. Det är tydligt att åldersgruppen 15-19 år är speciell, vilket kan motivera närmare undersökningar av denna viktiga grupp.

Utbildningsfaktorn har också en viss effekt på graden av kontakt med riksdagens ledamöter. Som i många andra studier av politiskt deltagande uppger sig högutbildade i större utsträckning än lågutbildade ha sådana kontakter. Skillnader återspeglas även i svarspersonernas familjesituation. Svarspersoner från arbetarfamiljer uppger sig i mindre utsträckning än andra svarande ha kontakter med riksdagsledamöter.

Partimässigt visar resultaten däremot ingen samstämmighet mellan 1998 och 2001. Inget entydigt kan sägas om vilket parti som har högst andel som uppger sig ha kontakter med folkvalda riksdagsledamöter. Inget särskilt tyder till exempel på att kontakterna är vanligare gentemot riksdagsledamöter från stora partier eller från partier med folkrörelsekaraktär.

Att fråga medborgare om deras kontakter med riksdagsledamöter är bara ett sätt att undersöka medborgarnas kontakter och relationer till riksdagen och dess ledamöter. Ett annat sätt är att tvärtom fråga ledamöterna om deras kontakter med medborgare och väljare. Undersökningar av parlamentarikers kontakter brukar vittna om omfattande väljarkontakter.²⁰

Tabell 2 Medborgarnas kontakter med riksdagsledamöter 1998 och 2001 (procent)

	1998	2001
Samtliga	11	7
Kön		
Man	13	8
Kvinna	8	6
Ålder		
15-19 år	23	15
20-29 år	7	4
30-39 år	9	6
40-49 år	13	7
50-59 år	12	10
60-75 år	9	7
Utbildning		
Låg	7	5
Medel	12	8
Hög	16	9
Nuvarande familjesituation		
Arbetarfamilj	5	7
Jordbrukarfamilj	10	16
Tjänstemannafamilj	7	14
Högre tjänstemanna/akademikerfamilj	13	16
Företagarfamilj	8	10
Stad/landsbygd		
Ren landsbygd	11	8
Mindre tätort	8	7
Stad eller större tätort	11	6
Stockholm, Göteborg, Malmö	11	8
Partitillhörighet		
Vänsterpartiet	10	8
Socialdemokraterna	8	5
Centerpartiet	20	6
Folkpartiet	14	7
Moderaterna	13	9
Kristdemokraterna	9	10
Miljöpartiet	14	11

Källa: SOM-institutet 1998 och 2001.

För medborgare finns också alternativa kontaktvägar till riksdagen och dess ledamöter. Kontakterna behöver inte vara direkta; de kan också vara indirekta. Internet är en viktig alternativ kontaktväg för enskilda medborgare. Andelen medborgare som varit inne på riksdagens hemsida på Internet har studerats i SOM-undersökningarna sedan 1998. Andelen är högre än den andel som säger sig ha haft kontakt med någon riksdagsledamot. Omkring 16-19 procent av medborgarna har varit inne på riksdagens hemsida någon gång under det senaste året.²¹

Sambandet mellan kontakter och förtroendebedömning

När vi i det följande närmar oss det här kapitlets huvudfrågeställning, nämligen om det finns ett samband mellan medborgares parlamentarikkontakter och förtroende för riksdagen, ställs vi inför problemet med den kausala ordningen. Med tvärsnittsdata av den typ som det nu utnyttjade SOM-materialet erbjuder är det svårt att avgöra den kausala ordningen mellan kontakter och förtroende.

Det ena förhållandet skulle kunna vara lika troligt som det andra. Är det människor med förtroende för riksdagen som tar, eller låter sig utsättas för, parlamentariska kontakter (graden av förtroende förklarar graden av kontakter) eller är det människor som haft kontakter med riksdagen och dess ledamöter som utvecklar ett förtroende (graden av kontakter förklarar graden av förtroende)?

Glenn Parker och Suzanne Parker (1993) har i en studie valt att utgå från den senare situationen. Människors grad av kontakter med kongressledamöter antas förklara graden av tillit och förtroende. Det är också det antagande som vägleder de följande analyserna.

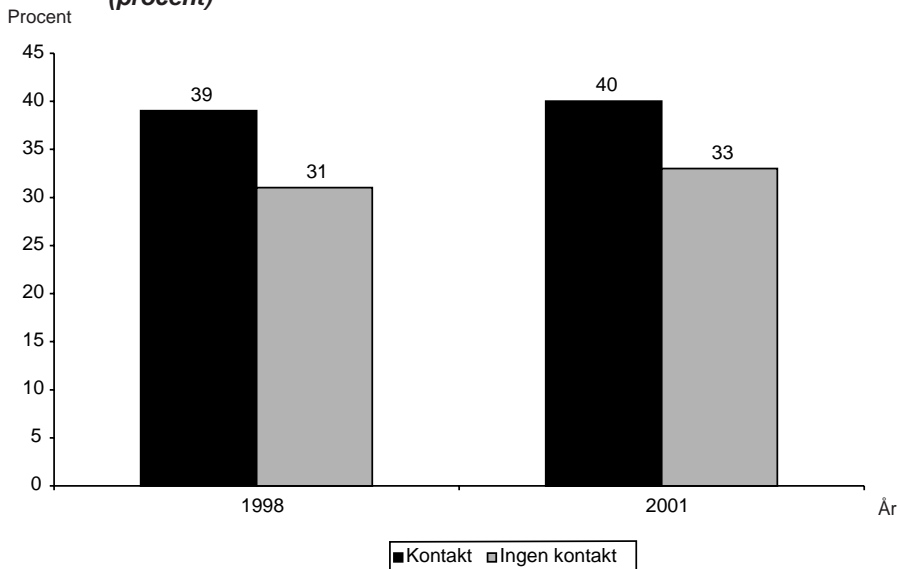
De resultat om sambanden mellan kontakter och förtroende som Sören Holmberg redovisat avser sambanden mellan medborgares politikerkontakter och ett allmänt förtroende för politiker. De diskuterar således inte specifikt hur medborgarnas kontakter med riksdagsledamöter påverkar förtroendet för riksdagen.

I figur 2 redovisas andelen medborgare 1998 och 2001 med ett mycket eller ganska stort förtroende för riksdagen utifrån förekomsten av kontakter med någon riksdagsledamot under det senaste året.

Andelen medborgare som uppger sig ha ett mycket eller ganska stort förtroende för riksdagen är både 1998 och 2001 högst bland medborgare som har haft någon riksdagskontakt jämfört med medborgare som inte haft någon sådan kontakt. De skillnader som uppmäts går i förväntad riktning (8 respektive 7 procentenheter). Sambanden är dock inte särskilt starka och inte heller statistiskt signifikanta.

Inte heller sambandsanalyser med hjälp av Pearson's r ger stöd för hypotesen att människor som har kontakter med riksdagen och dess ledamöter har ett större förtroende för riksdagen än människor utan sådana kontakter.²² I den mån ett samband kan uppmätas går det förvisso i den riktning vi kunnat förvänta oss, men sambanden är svaga och inte statistiskt signifikanta.²³

Figur 2 Andelen mycket och ganska stort förtroende för riksdagen bland medborgare med olika grad av kontakter med riksdagsledamöter (procent)



Källa: SOM-institutet 1998 och 2001.

Med hjälp av det komparativa valundersökningsmaterialet inom ramen för *The Comparative Study of Electoral Systems* kan vi uttala oss om sambanden mellan kontakter och förtroende i ett internationellt perspektiv.

Frågan om förtroendet för parlamentariker har haft följande formulering: *"Somliga anser att riksdagsledamöter vet vad vanligt folk tycker och tänker. Andra menar att riksdagsledamöter inte vet särskilt mycket om vad vanligt folk tycker och tänker. Om Du använder skalan på kortet, vilken är Din uppfattning?"*. Som svarsalternativ utnyttjades en femgradig skala från *"riksdagsledamöter vet vad vanligt folk tycker och tänker"* till *"riksdagsledamöter vet inte vad vanligt folk tycker och tänker"*.²⁴

Det är inte svårt att anta att flera faktorer påverkar i vilken utsträckning medborgare har kontakter med ledamöter från det nationella parlamentet. Vi kan till exempel förvänta oss att kontakter mellan medborgare och folkvalda parlamentariker gynnas av majoritetsvals-system, parlament som är stora och av att befolkningen är liten.

I tabell 3 återges resultaten för vilka kontakter medborgare har med parlamentsledamöter och vilka förtroendebedömningar de gör av parlamentarikerna i inte mindre än 26 länder. Tabellen redovisar hur stor andel av befolkningen som angett att de haft kontakt med någon ledamot av parlamentet och vilket förtroende de tillskriver parlamentarikerna när förtroendet omräknats till en skala från 0 (parlamentsledamöter vet inte vad vanligt folk tycker och tänker) till 100 (parlamentsledamöter vet vad vanligt folk tycker och tänker). Dessutom redovisas sambandet mellan kontakter och

förtroendebedömning, mätt som Pearson's r. Ytterligare några variabler med anknytning till problematiken redovisas. Det gäller uppgifter om landets valsystem, landets befolkningsmässiga storlek, parlamentets storlek samt antalet tusen medborgare per parlamentsledamot.

Resultaten får betraktas med viss försiktighet; komparativ forskning har sina svårigheter.²⁵ Om vi dock tar resultaten på allvar varierar förtroendet för parlamentarikerna. Högst förtroende, när vi utnyttjar den internationella frågan om i vilken utsträckning svarspersonerna anser att parlamentariker vet vad vanligt folk tycker och tänker, har man i Ukraina, Thailand, Rumänien och Peru. Medelvärdet ligger i dessa länder över 65 på en skala från 0 till 100. Lägst parlamentarikerförtroende enligt den internationella mätningen återfinns vi i Kanada, Australien och Japan.

Också andelen medborgare som uppger att de under det senaste året haft kontakt med någon parlamentsledamot varierar i de undersökta länderna. Andelen varierar mellan som högst 26 procent i Nya Zeeland och som lägst 3 procent i Spanien och Ryssland. Även i Kanada (22 procent) och Danmark (20 procent) uppmäts relativt sett höga värden för andelen medborgare med parlamentarikerkontakter.

Ett svagt samband kan noteras för sambandet mellan kontakter med och förtroende för parlamentariker. I 17 av 26 undersökta länder är sambandet svagt positivt och statistiskt signifikant på åtminstone 90 procentig säkerhetsnivå. Starkast är sambandet i Japan, USA och Thailand där Pearson's r uppmäter +.14. Starka samband uppmäts också i Danmark, Litauen (+.13) och i Australien respektive Nya Zeeland (+.10). Inte i något enda land uppmäts vi negativa samband.

När det gäller andra faktorer som kan tänkas påverka andelen medborgare som har kontakter med folkvalda parlamentariker är bilden inte lika tydlig. Några direkta slutsatser om samband i dessa delar är svårt att dra, men vissa iakttagelser är värda att lyfta fram. Det genomsnittliga värdet för andelen kontakter i respektive land har ett samband med parlamentets och befolkningens storlek. Ju större antal medborgare det går på varje ledamot i parlamentet, desto lägre tenderar andelen medborgare med kontakt med någon ledamot vara enligt undersökningen. Sambandet ser likadant ut för förtroendet för parlamentarikerna. Ju större antal medborgare det går på varje ledamot i parlamentet, desto lägre tenderar förtroendet för parlamentet att vara bland medborgarna. Förtroende har ett visst samband med valsystem. Proportionella valsystem tenderar att medföra att befolkningen hyser ett större förtroende gentemot parlamentariker jämfört med majoritetsvalsystem. Valsystem har däremot inte samma tydliga samband med de kontakter medborgare har med parlamentariker.

Medborgare i kontakt med parlamentariker

Förtroendet för riksdagen och andra politikrelaterade institutioner ökade under hösten 2001 och efter terrorattacken i USA. Även i ett något längre tidsperspektiv finns tecken på en återhämtning av förtroendet även om nivåerna ännu inte når upp till de nivåer som uppmättes i mitten och slutet av 1980-talet.

Tabell 3 Medborgares kontakter med parlamentsledamöter och förtroendebedömningar i olika länder

Land	År	Andel med någon kontakt	Förtroende för parlamentariker (medelvärde 0-100)	Samband (Pearson's r)	Valsystem	Befolkning (milj inv.)	Antal parlamentariker	Antal medborgare/parlamentariker (tusental)
Europa								
Danmark	1998	20	61	.13**	prop	5.3	179	30
Litauen	1997	16	55	.13**	bland	2.4	141	17
Nederländerna	1998	5	52	.00	prop	15.9	150	106
Norge	1997	15	55	.08**	prop	4.5	135	33
Polen	1997	6	57	.03	maj	38.6	460	84
Rumänien	1996	7	67	.07**	prop	22.4	345	65
Ryssland	1999	3	55	.02	bland	144.7	450	322
Schweiz	1999	19	57	.09**	maj	7.2	200	36
Spanien	2000	3	59	.06*	bland	39.9	350	114
Storbritannien	1997	13	48	.07**	maj	59.5	659	90
Sverige	1998	11	50	.08**	prop	8.8	349	25
Tjeckien	1996	8	52	.07**	maj	10.3	200	52
Tyskland	1998	11	53	.07**	bland	82.0	666	123
Ukraina	1998	8	77	.00	bland	49.1	450	109
Ungern	1998	7	58	.04	bland	9.9	386	26
Asien								
Israel	1996	16	59	.02	prop	6.2	120	52
Japan	1996	8	46	.14**	bland	127.3	480	265
Sydkorea	2000	16	49	.06	bland	47.1	273	173
Thailand	2001	17	72	.14**	prop	63.6	500	127
Nord/Sydamerika								
Chile	1999	12	62	.06*	maj	15.4	120	128
Kanada	1997	22	47	.05	maj	31.0	301	103
Mexiko	2000	9	58	.04	bland	100.4	500	201
Peru	2000	9	64	.04	prop	26.1	120	218
USA	1996	14	50	.14**	maj	285.9	435	657
Oceanien								
Australien	1996	16	47	.10**	maj	19.3	150	129
Nya Zeeland	1996	26	48	.10**	bland	3.8	120	32

Kommentar: Resultaten bygger på oviktade analyser för respektive land. Valundersökningen i samband med det senaste valet i varje land har utnyttjats. Uppgifter om landets befolkning och storlek på parlamentet har hämtats från källor på Internet. I de fall landet tillämpar tvåkammerssystem har antalet ledamöter i den nedre kammaren redovisats. Valsystem anger om landet tillämpar proportionellt valsystem (prop), majoritetsvals system (maj) eller en blandning av dessa båda vals system (bland). Resultaten för vals system återger situationen i dagsläget. *Källa:* The Comparative Study of Electoral Systems, CSES, 1996-2000 (CSES), Interparlamentariska unionen (www.ipu.org) samt Utrikespolitiska institutets landguide, länder i fickformat (www.landguiden.nu).

** $p \leq 0.01$, * $p \leq 0.05$.

Medborgare har kontakter med riksdagens företrädare, men det gäller inte alla medborgare. Omkring var tionde person säger sig ha kontakter med politiker.²⁶ Endast under valår uppmäter vi samma kontaktnivåer med riksdagsledamöter. Ande-

len medborgare med någon form av kontakt med någon ledamot i riksdagen är lägre andra år.

Variationer finns också mellan vilka grupper av medborgare som har kontakter. En grupp som redovisar betydande kontakter med riksdagsledamöter är unga medborgare i skolåldern (15 till 19 år). Skillnaderna mellan olika svarandegrupper ifråga om kontakter med riksdagens ledamöter återspeglar olikheter i resursstyrka hos medborgarna. Sociala och ekonomiska faktorer påverkar vilka medborgare som har kontakt. Som vid andra former av politiskt deltagande är det resursstarka grupper som i störst utsträckning har kontakter med folkvalda riksdagsledamöter.

De samband som tidigare uppmätts mellan politikerkontakter och ett generellt politikerförtroende återfinns också när vi specificerar sambandet till att gälla riksdagsledamöter och förtroendet för riksdagen. Tidigare uppmätta samband har varit försiktigt svaga men ändå gått i förväntad riktning.²⁷ I våra analyser av SOM-materialet kan vi inte återfinna några statistiskt signifikant samband; det gör vi däremot när vi undersöker ett internationellt komparativt valundersökningsmaterial från 26 olika länder. Dessa samband är ungefär lika starka som tidigare uppmätta korrelationer mellan kontakter i allmänhet med politiker och ett generellt politikerförtroende. Ett visst stöd finns för slutsatsen att medborgare som har kontakt med någon parlamentariker generellt sett hyser ett större förtroende för parlamentarikerna jämfört med medborgare utan sådana kontakter.

En viktig slutsats av diskussionen i det här kapitlet är också att valsysteem, parlamentets storlek och befolkningens storlek är faktorer som kan påverka i vilken utsträckning medborgare både har kontakter med och hyser förtroende för parlamentet och dess ledamöter.

Noter

¹ Aberbach m.fl. 1981; Holmberg & Gilljam 1987:56 ff.; Holmberg & Esaiasson 1988:60; Petersson, Westholm, Blomberg 1989:95 ff.; Gilljam & Holmberg 1990:33 ff.; SOU 1990:44, s. 209 ff.; Gilljam & Holmberg 1993:22 ff.; 1995:172 ff.; Petersson m.fl. 1998:53 ff; Brothén 1999:260 ff.; 2002.

² Asp 1986:63.

³ Holmberg 1999:110.

⁴ Möller 2000:137.

⁵ Newton 1999; Möller 2000:137.

⁶ Holmberg 1999:110.

⁷ Möller 2000:148.

- 8 Det kan noteras att frågeformuleringen utnyttjar begreppet *förtroende* som operativ term. Likaså kan noteras att frågan gäller hur riksdagen som institution *sköter sitt arbete* och således inte, som i t.ex. vissa amerikanska undersökningar, tar fasta på de personer som arbetar och verkar i institutionen ("*the people running*"). En frågeformulering som den SOM-undersökningarna utnyttjar hindrar inte att respondenterna tar ställning till riksdagen som institution i en vidare mening (Elliot 1997:131; Weibull & Börjesson 1990:51).
- 9 1987 års SOM-undersökning utnyttjade andra svarsalternativ än senare års undersökningar. I undersökningen ingick inte svarsalternativet "*varken stort eller litet förtroende*".
- 10 Från 1998 utökades antalet intervjupersoner i SOM-undersökningarna. Antalet svarspersoner som har besvarat frågan om förtroendet för riksdagen har under de år som analysen avser varierat mellan 1483 och 3143. Den valda specificeringen av vilka svarspersoner som ingår i analysen gör att nivåerna i denna analys kan skilja sig från analyser presenterade av Sören Holmberg och Lennart Weibull i andra kapitel i denna bok.
- 11 MedieAkademien är ett samverkansorgan mellan bland annat Göteborgs-Posten, Göteborgs universitet, Forsman & Bodenfors och NFO Infratest. Undersökningen genomförs med telefonintervjuer till omkring 750-800 slumpmässigt utvalda personer i månadsskiftet oktober/november varje år sedan 1997. Sören Holmberg och Lennart Weibull har varit ansvariga forskare för MedieAkademins förtroendemätningar (MedieAkademien 2001).
- 12 Se Sören Holmbergs och Lennart Weibulls kapitel i denna bok.
- 13 Holmberg 1994.
- 14 På grund av de annorlunda svarsalternativen i 1987 års undersökning bör 1988 års resultat jämföras med 1986 års undersökning.
- 15 Om skillnader mellan olika tillvägagångssätt att genomföra en enkätundersökning, se Schuman & Presser 1981; Togeby 1989; Dahmström 2000:61 ff. och 68 ff.; Esaiasson m.fl. 2002.
- 16 Gilljam & Holmberg 1995:180 ff.; Petersson m.fl. 1998:53 ff.
- 17 Materialet har insamlats inom ramen för det internationella valundersökningsprojektet *The Comparative Study of Electoral Systems (CSES)* som omfattar valforskningsprogram i över femtio länder.
- 18 Den engelska formuleringen av frågan lyder: "*During the past twelve months, have you had any contact with [a Member of parliament/ a Member of Congress] in any way?*". Svarsalternativen var "*Yes*" och "*No, no contact at all*".

- ¹⁹ Martinussen 1973; Lafferty 1981; Rose & Waldahl 1982; Hellevik 1983; Tøgeby 1989 (*politisk aktivitet*); Cerha 1967; Weibull 1983; Hadenius & Weibull 1997 (*medieanvändning*). Hur man vetenskapligt skall hantera självrapporterat beteende diskuteras till exempel i Burton & Blair (1991) och i Sudman & Bradburn (1974).
- ²⁰ Mayhew 1974; Fenno 1978; 1996; Holmberg & Esaisson 1988; Esaisson & Holmberg 1996; Brothén 2002.
- ²¹ 1998 var andelen 18 procent, 1999 19 procent, 2000 15 procent och i 2001 års undersökning 16 procent.
- ²² Pearson's r är ett statistiskt korrelationsmått för att studera sambandet mellan två variabler och kan variera från -1,0 (perfekt negativt samband) till +1,0 (perfekt positivt samband).
- ²³ I 1998 års SOM-undersökning uppgår Pearsons r till +.04; i 2001 års undersökning uppgår sambandet till +.05.
- ²⁴ Den engelska versionen av frågeformuleringen löd: "Some people say that members of [Congress/Parliament] know what ordinary people think. Others say that members of [Congress/Parliament] don't know much about what ordinary people think. Using the scale on this card, where would you place yourself?". Som svarsalternativ utnyttjades en femgradig skala från "Members of [Congress/Parliament] know what ordinary people think" till "Members of [Congress/Parliament] don't know what ordinary people think".
- ²⁵ Det gäller översättningsproblematik, olikheter i svarsfrekvens med mera.
- ²⁶ Gilljam & Holmberg 1995:180 ff.; Petersson m.fl. 1998:53 ff.
- ²⁷ Sören Holmberg skriver i boken *Critical Citizens*: "The correlations tend to be modest (about .10), but the point is clear: people in contact with parties or MPs tend to be more appreciative and trusting of them compared to people without any contacts" (Holmberg 1999:110).

Referenser

- Aberbach, J. D., Putnam, R. D. & Rockman, B. A. (1981) *Bureaucrats and Politicians in Western Democracies*, Cambridge: Mass. Harvard University Press.
- Asp, K. (1986) *Mäktiga massmedier. Studier i politisk opinionsbildning*, Stockholm: Akademilitteratur.
- Brothén, M. (1999) "Stigande förtroende för riksdagen under valår", i Holmberg, S. & Weibull, L. (red.) *Ljusnande framtid, SOM-rapport nr 22*, Göteborg: SOM-institutet.
- Brothén, M. (2002) *I kontakt med omvärlden. Riksdagsledamöterna och internationaliseringen*, Stockholm: SNS Förlag.

- Burton, S. & Blair, E. (1991) "Task Conditions, Response Formulation Processes, and Response Accuracy for Behavioral Frequency Questions in Surveys", i *Public Opinion Quarterly*, 55:50-79.
- Cerha, J. (1967) *Selective Mass Communication*, Upplands Väsby: Umeå Universitet.
- Dahmström, K. (2000) *Från datainsamling till rapport. Att göra en statistisk undersökning*, Lund: Studentlitteratur.
- Elliot, M. (1997) *Förtroendet för medierna*, Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation vid Göteborgs universitet.
- Esaiasson, P. & Holmberg, S. (1996) *Representation from Above. Members of Parliament and Representative Democracy in Sweden*, Aldershot: Dartmouth.
- Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H. & Wängnerud, L. (2002) *Metodpraktikan*, Stockholm: Norstedts juridik.
- Fenno, R. F. (1978) *Home Style. House Members in Their Districts*, Glenview, Ill.: Scott, Foresman and Co.
- Fenno, R. F. (1996) *Senators on the Campaign Trail. The Politics of Representation*, London: University of Oklahoma Press.
- Gilljam, M. & Holmberg, S. (1990) *Rött Blått Grönt. En bok om 1988 års riksdagsval*, Stockholm: Bonniers.
- Gilljam, M. & Holmberg, S. (1993) *Väljarna inför 90-talet*, Stockholm: Norstedts juridik, Fritzes.
- Gilljam, M. & Holmberg, S. (1995) *Väljarnas val*, Stockholm: Norstedts juridik.
- Hadenius, S. & Weibull, L. (1997) *Massmedier. En bok om press, radio och TV*, 6., helt omarb. uppl., Stockholm: Bonnier Alba.
- Hellevik, O. (1983) "Politisk deltagelse i Norge – begrenset og skjev?", i *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 24:3-30.
- Holmberg, S. & Esaiasson, P. (1988) *De folkvalda. En bok om riksdagsledamöterna och den representativa demokratin i Sverige*, Stockholm: Bonniers.
- Holmberg, S. & Gilljam, M. (1987) *Väljare och val i Sverige*, Stockholm: Bonniers.
- Holmberg, S. (1999) "Down and Down We GO: Political Trust in Sweden", i Norris, P. (ed.) *Critical Citizens. Global Support for Democratic Governance*, Oxford: Oxford University Press.
- Lafferty, W. M. (1981) *Participation and Democracy in Norway. The «Distant Democracy» Revisited*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Martinussen, W. (1973) *Fjerndemokratiet*, Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Mayhew, D. R. (1974) *Congress. The Electoral Connection*, New Haven: Yale University Press.
- MedieAkademin (2001) *Pressinformation. Pressinformation om MedieAkademinns förtroendebarmeter 2001*, stencil, Göteborg: MedieAkademin.
- Möller, T. (2000) *Politikens meningslöshet. Om misstro, cynism och utanförskap*, Stockholm: Liber.
- Newton, K. (1999) "Social and Political Trust in Established Democracies", i Norris, P. (ed.) *Critical Citizens. Global Support for Democratic Governance*, Oxford: Oxford University Press.

- Petersson, O., Hermansson, H., Micheletti, M., Teorell, J. & Westholm, A. (1998) *Demokrati och medborgarskap. Demokratirådets rapport 1998*, Stockholm: SNS Förlag.
- Petersson, O., Westholm, A. & Blomberg, G. (1989) *Medborgarnas makt*, Stockholm: Carlssons.
- Rose, L. E. & Waldahl, R. (1982) "The Distribution of Political Participation in Norway: Alternative Perspectives on a Problem of Democratic Theory", i *Scandinavian Political Studies*, 5:285-314.
- Schuman, H. & Presser, S. (1981) *Questions and Answers in Attitude Surveys. Experiments on Question Form, Wording, and Context*, New York: Academic Press.
- SOU 1990:44, *Demokrati och makt i Sverige*, Maktutredningens huvudrapport, Stockholm: Statsrådsberedningen.
- Sudman, S. & Bradburn, N. (1974) *Response Effects in Surveys. A Review and Synthesis*, Chicago: Adline.
- Togeb, L. (1989) *Ens og forskellig. Græsrodsdeltagelse i Norden*, Aarhus: Politica.
- Weibull, L. (1983) *Tidningsläsning i Sverige*, Stockholm: Liber Förlag.
- Weibull, L. och Börjesson, B. (1990) "Förtroendet för elva svenska samhällsinstitutioner", i Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red.) *Medier och opinion i Sverige*, SOM-rapport nr. 5, Göteborg: SOM-institutet.

NYTT KLIMAT FÖR MILJÖPOLITIKEN?

CHRIS VON BORGSTEDE OCH LENNART J. LUNDQVIST

Många av dagens miljöproblem kan förklaras av människors direkta såväl som indirekta beteenden, både som privatpersoner och i form av val som beslutsfattare gör. Vi ställs inför många valsituationer som påverkar den framtida miljön och klimatet. Ska vi åka bil, cykla eller gå till jobbet? Ska vi köpa konventionellt eller ekologiskt odlade grönsaker? Även om inte alla miljöproblem direkt kan härledas till hur vi som enskilda handlar, är det av intresse att se hur människors miljöbeteende är länkade till olika faktorer.

Under slutet av 1980-talet och början av 1990-talet etablerades miljöfrågan ordentligt i svenska folkets medvetande. Under senare delen av 1990-talet har bilden blivit mer kluven. Samtidigt som flera vardagsnära miljöbeteenden konsoliderats, har medborgarnas intresse för miljöpolitik och den vikt den ges minskat (Bennulf 2000). I denna SOM-rapport ställer vi frågan hur det står till med miljöintresset hos svenska folket. Har klimatfrågans ökade aktualitet fått något utslag i folkopinionen och i människors beteenden? Hur allvarligt ser medborgarna på förändringarna i jordens klimat, och hur hänger de eventuellt samman med miljöintresse och bedömning av miljöfrågans politiska vikt? Kan vi urskilja skillnader mellan olika grupper av medborgare, och vad kan detta tänkas betyda för frågans fortsatta utveckling? Kort sagt, hur ser opinionsklimatet i miljöfrågorna ut vid tredje årtusendets början?

Hoten mot miljön och oron för framtiden

Vår bild av miljöhoten formas i stor utsträckning av medias rapportering av miljökatastrofer och av vetenskapens rön. Information har en viktig roll för hur vi tolkar omvärlden och hur vi agerar. Till det får vi anledning att återkomma. Först ska vi se hur svenska folkets hotbild ser ut när det gäller miljön och klimatet. Hur allvarligt uppfattar medborgarna miljöproblem och klimatförändringar i jämförelse med andra samhällsproblem?

I tidigare SOM-undersökningar har det visat sig att uttunnningen av ozonskiktet har legat i topp som miljöhot i svenskarnas medvetande (Bennulf 2 000:73). 2001 års SOM-undersökning ger samma bild. Uttunnningen av ozonskiktet ligger högst, tätt följd av oljeutsläpp vid kusterna och användandet av kemikalier i jordbruket. Minst hotfullt uppfattas miljöproblemet med hanteringen av kärnkraftens högaktiva avfall vara. Resultaten ger fog för att säga att svenska folket ser allvarligt på miljöproblemen. De högre värdena för kvinnor är samtliga signifikanta. Detta bekräftar det allmänna mönstret att kvinnor skattar högre både när det gäller hotbilder och riskbedömningar (Flynn m fl 1994).

Tabell 1 Svenska folkets uppfattningar om miljöhot 2001 (medelvärden)

Fråga: Nedanstående lista omfattar ett antal miljöproblem. Hur allvarliga hot mot miljön i Sverige anser Du att dessa problem är?

Miljöhot:	Alla	Män	Kvinnor
Uttunnningen av ozonskiktet	8,4	8,0	8,7
Oljeutsläpp vid kusterna	8,0	7,6	8,3
Användandet av kemikalier i jordbruket	7,7	7,4	8,0
Utsläpp från industrier	7,4	7,0	7,7
Avgaser från biltrafiken	7,4	6,9	7,8
Utrotning av djur- och växtarter	7,4	7,1	7,8
Hanteringen av kärnkraftens högaktiva avfall	7,0	6,1	7,8

Kommentar: Samtliga personer som besvarat frågan ingår i analysen. Miljöhoten mäts på en 10-gradig skala från 1 (mycket litet hot) till 10 (mycket stort hot).

Betyder det funna mönstret att svenska folket också upplever miljöfrågorna som de mest oroande för Sveriges framtid? Svaret är inte alldeles självklart. Samtidigt som svenska folket uppfattar de flesta miljörelaterade hoten som allvarliga eller mycket allvarliga, så visar Tabell 2 att svenskarna upplever andra hot som mer oroande för framtiden.

Tabell 2 Vad svenska folket oroas av inför framtiden (medelvärden)

Fråga: Om Du ser till läget idag, vad upplever Du själv som mest oroande inför framtiden?

Samhällsfrågor	Alla	Män	Kvinnor
terrorism	3,4	3,3	3,6
miljöförstöring	3,3	3,1	3,4
nynazism	3,3	3,0	3,5
organiserad brottslighet	3,3	3,2	3,4
förändringar i jordens klimat	3,2	3,0	3,3
fattigdom i tredje världen	3,1	3,0	3,3
arbetslöshet	3,0	2,9	3,1
ett nytt världskrig	2,9	2,5	3,2
ekonomisk kris	2,8	2,7	2,9
ökad antal flyktingar	2,7	2,7	2,6

Kommentar: Samtliga personer som svarat på frågan ingår i analysen. Svaren angavs på en fyrgradig skala från 1 (mycket oroande) till 4 (inte alls oroande). För att nå en jämförelse mellan hotbilden för miljön och vad som oroar svenska folket är skalan omvänd, d v s 1 (inte alls oroande) och 4 (mycket oroande).

Terrorism (enkäten sändes ut i början av oktober 2001!), organiserad brottslighet och nynazism uppfattas som lika eller mer oroande för framtiden än miljöförstöring och förändringar i jordens klimat. Det är dock värt att notera att svenska folket i gemen tycks se miljöförstöring och förändringar i jordens klimat som mer oroande för framtiden än exempelvis hotande arbetslöshet, ett nytt världskrig eller en ekonomisk kris.

Hur viktig är miljöfrågan för svenska folket?

Det kan alltså förefalla som om svenska folket vore starkt upptaget av olika slags miljöhot och ger dem stor vikt i sin bild av omvärlden och dess förändringar. En så stor andel som 87 procent är ganska eller mycket oroliga för miljöförstörelsen i framtiden och 80 procent är ganska eller mycket oroliga för jordens klimat. Frågan vi ställer oss i detta avsnitt är om svenska folket anser att miljöproblemen är en viktig fråga att diskutera och vilken plats den bör ha i politiken. Det visar sig att andelen svenskar som anger att de tycker att miljön är en viktig politisk fråga är i klar majoritet. De som svarat att miljön är *mycket viktig* eller *ganska viktig* på frågan "Hur viktig anser Du följande politiska fråga är (miljö)?" utgör tillsammans så stor andel som 85 procent av undersökningspopulationen.

Tittar man däremot på hur miljöfrågan ligger till när medborgarna själva får nämna vilka de anser vara de tre de tre viktigaste samhällsproblem som finns i Sverige idag blir bilden en annan. I SOM-undersökningarna ingår en fråga där de intervjuade får fritt välja sakområden som de ser som dagens viktigaste samhällsproblem. Här får miljöfrågan en betydligt mer underordnad roll (jfr tabell 1 i Holmberg-Weibulls kapitel, s. 10).

Det visar sig att nio procent, d v s knappt var tionde svensk, spontant nämner miljöförstörelsen när de blir tillfrågade om vad de anser vara de viktigaste samhällsproblemen i dagens Sverige. Därmed ligger den på samma nivå som den gjort sedan 1996, med undantag av lågvattenmärket 1999, då bara fyra procent nämnde miljön som en av de tre viktigaste frågorna.

Varför detta till synes paradoxala mönster? En viktig faktor är frågornas formulering. När frågor ställs om hur människor uppfattar specifika hot mot miljön lyfts hoten fram på ett sätt som gör de svarande direkt medvetna om deras existens. När de svarande ställs inför en öppen fråga tycks inte miljöfrågan ligga särskilt nära till hands. En förklaring till detta kan ligga i att andra samhällsproblem just nu har större aktualitet och centralitet i den aktuella samhällsdebatten och att detta avspeglas i medborgarnas bedömningar. Från "miljövalsåret" 1988 fram till 1990 låg miljöfrågan högst på allmänhetens lista över viktiga samhällsproblem. Sedan kom den ekonomiska krisen, och fram till 1998 låg sysselsättningsfrågorna högst. Tidigare undersökningar har ansett sig finna ett tydligt mönster. När ekonomin gått bra och sysselsättningen varit hög har medborgarna gett hög vikt åt miljöfrågan. I lågkonjunktur däremot sjunker viktighetsbedömningen av miljöfrågorna drastiskt (Bennulf & Selin, 1993; Bennulf, 1994). Det har framhållits att "ju större engagemang

i miljöfrågor desto lägre i de ekonomiska” frågorna (Bennulf, 1999:72). Men mönstret inte är lika tydligt under senare år (jfr tabell 1 i Holmberg-Weibulls kapitel, s 10). Med början 1997 och framåt har medborgarna sett sjukvården som det viktigaste samhällsproblemet. När ekonomi och sysselsättning sjunker i väljarnas egen viktighetsbedömning märks ingen direkt ökning för miljöfrågan. Under senare år har faktiskt kategorierna ”Sveriges ekonomi” och ”miljö” alternerat som sjunde eller åttonde viktigaste fråga, strax över ”skatter”.

Låt oss gå ett steg längre i analysen av miljöfrågans ställning genom att se på styrkan i svenska folkets miljöintresse. Ytterligare en förklaring kan ju vara att det finns någon form av samspel mellan viktighetsgrad, intresse för miljöfrågor, och grad av oro inför miljöhoten. I SOM-undersökningen ställdes frågan *Hur intresserad är Du av miljöfrågor?* Trots den svaga ställning miljöfrågan har gentemot andra typer av samhällsproblem när medborgarna själva ska ange vilka samhällsproblem de anser vara viktiga, tycks det finnas ett positivt miljöintresse. Sammanlagt angav 74 procent att de var ganska eller mycket intresserade av miljöfrågor. Dessutom ansåg 88 procent att miljöfrågan var en ganska eller mycket viktig politisk fråga. Vi har i tabell 3 ställt samman denna fråga med några av de andra enkätfrågorna om miljö. Är det så att en stark oro för klimatförändringar också återspeglas i att man anser att miljön är en viktig politisk fråga, eller i viktiga miljöpolitiska uppfattningar?

Tabell 3 Miljöintresse, åsikt om miljöfrågans politiska vikt, och uppfattning om miljöpolitiska förslag (medelvärden)

Frågor	Mycket eller ganska oroade av klimatförändringarna		
	Alla	Måttligt eller inte alls oroade av klimatförändringarna	
Viktig politisk fråga: Miljön	1,6	1,5	2,1
Hur intresserad är du av miljöfrågor?	2,2	2,1	2,4
Satsa på ett miljövänligt samhälle även om det innebär låg eller ingen tillväxt	2,6	2,5	3,0
Stoppa privatbilismen i innerstäderna	3,2	3,1	3,6

Kommentar: Svaren angavs på en 5-gradig skala för samtliga frågor, från 1 (mycket intresserad/mycket viktig/mycket bra förslag) till 5 (inte alls intresserad/helt oviktig/mycket dåligt förslag). Ju lägre värden desto mer intresserad och ju mer positiva attityder gentemot miljön och miljöpolitiska åtgärder.

Medelvärdena för dem som är mycket eller ganska oroade visar ett genomgående mönster. De som oroas mer än andra för klimatförändringar på vår jord är samtidigt något mer miljöintresserade, och trycker något hårdare på att miljön är en viktig fråga. De är också mer positivt inställda till förslaget att satsa på ett miljövänligt samhälle även om det innebär en låg tillväxt. Skillnaderna mot den grupp som är

måttligt eller inte alls oroade av klimatförändringarna är än mer påtaglig än den gentemot alla medborgare. Intressant nog uppvisar alla tre grupperna en tveksamhet inför förslaget att stoppa privatbilismen i innerstäderna. Den tveksamheten är mest markant bland dem som inte oroas särskilt mycket över klimatförändringarna. Det är i och för sig inget nytt att bilismen alltid skattas som värdefull. I en tidigare SOM-rapport skriver författarna till "Rör inte min bil" att bilismen är något av en helig ko för svenska folket. Svenskarna är inte speciellt benägna att göra uppoffringar till förmån för miljön om det skulle innebära att göra avkall på bilkörning (Bennulf & Jarlbro 1995).

Miljöbeteende i vardagslivet

Detta ger oss anledning att närmare undersöka svenska folkets miljörelaterade beteenden i vardagslivet. Givetvis är det inte det faktiska beteendet man mäter i SOM-undersökningarna. Vad det handlar om är en självskattning. Därmed finns risk för att det uppgivna beteendet kan avvika från det faktiska, och det av flera orsaker. Svaren kan vara motiverade av "social önskvärdhet"; de tillfrågade svarar på ett sätt som de tror överensstämmer med hur man egentligen borde bete sig. Det kan också handla om att folk överskattar sina egna goda handlingar, givet att man anser att miljövänliga handlingar är "goda". Detta till trots ger våra data fog för att se tendenser och trender i vardagsbeteendena. Vi antar också att människor i allmänhet försöker svara så nära sanningen som de kan.

Vi har ovan visat att oron för klimatförändringarna är hög hos många liksom att man anser den svenska miljön vara hotad av specifika miljöproblem. Vidare ansåg svenska folket att miljön var en viktig politisk fråga. Det finns också hos många ett starkt allmänt intresse för miljöfrågor. Får detta miljöengagemang också återverkningar på miljörelaterade beteenden? Är det så att när man oroar sig för miljön och ser hoten mot miljön som fundamentala då också gör visst avkall på sin bekvämlighet och agerar mer miljövänligt?

Andelen svenskar som mycket ofta eller alltid sorterar sitt hushållsavfall är 55 procent vilket är fullt jämförbart med tidigare års noteringar (Bennulf 1999). Detsamma gäller för andelen som väljer att gå eller cykla istället för att köra bil. År 1999 var den 25 procent och i 2001 års mätning låg den på 23 procent. Svensken i gemen tycks dock ha blivit något sämre på att handla miljövänligt. 1999 angav 26 procent att de "alltid" eller "mycket ofta" handlade miljömärkta varor. År 2001 hade den andelen sjunkit till 19 procent.

Som vi kan se av tabell 4 tenderar de som oroar sig mer för klimatförändringarna än genomsnittet också att agera något mer miljövänligt i vardagslivet än genomsnittet. Skillnaderna mot den andelsmässigt ganska lilla gruppen som inte oroar sig alls eller särskilt mycket för jordens klimat är mer uttalade. Den gruppens benägenhet att agera miljövänligt är mycket lägre än genomsnittets för alla efterfrågade beteenden. Ett likartat mönster går igen när vi ser till variationer i hur pass intresserad man är

av miljöfrågor. Ju mindre intresserad man är av miljöfrågor, desto mindre beredd förefaller man vara att bete sig miljövänligt.

Tabell 4 Svenska folkets miljöbeteende i vardagslivet efter grad av oro för förändringarna i jordens klimat och intresse för miljöfrågor (balansmätt)

Vardagshandlingar	Alla	Mycket eller ganska oroade av klimatförändringarna	Måttligt eller inte alls oroade av klimatförändringarna	Mycket eller ganska intresserad av miljöfrågor	Inte särskilt eller inte alls intresserad av miljöfrågor
Sänker hastigheten*	- 47	- 43	- 66	- 42	- 64
Går/cyklar istället för bil	- 33	- 29	- 51	- 25	- 58
Sorterar hushållsavfall	+ 29	+ 32	+ 12	+ 41	- 7
Äter biodynamiskt odlade grönsaker	- 62	- 60	- 69	- 56	- 81
Handlar miljömärkt	- 37	- 32	- 60	- 25	- 75

Kommentar: Siffrorna anger balansmätt, d v s andel som svarar "alltid" eller "mycket ofta" minus andel som svarar "aldrig" eller "ibland". Ju högre siffra, desto större övervikt åt ena eller andra hållet. *För variabeln "sänker hastigheten till förmån för miljön när man kör bil" fanns även svarsalternativet kör aldrig bil. Andelen som svarade "aldrig" var: för samtliga 18 procent, lågorosgruppen 11 procent, högorosgruppen 19 procent, högintressegruppen 17 och lågintressegruppen 20 procent.

Miljöintresse, miljöpolitik och förtroende

Mot bakgrund av vad vi tidigare sade om att detta är en självrapporterad handlingsbenägenhet vill vi framhålla att det nyss utpekade mönstret egentligen inte är någon självklarhet. Det kan faktiskt mycket väl vara så att man inte lever som man lär, för att travestera en rapport om människor som trots sina gröna åsikter kör mycket bil (Krantz Lindgren 2001). Några av respondenterna i den undersökningen illustrerade med sitt agerande miljöproblemens karaktär av socialt dilemma. Ett sådant dilemma kännetecknas av att det råder en konflikt mellan att agera för egen vinnings skull (maximera egennyttan) och att handla för kollektivets bästa (maximera den sammanlagda nyttan; jfr Dawes 1980). En enskild människa kan inte ensam påverka miljön genom att agera miljövänligt. Så varför uppoffra sig för det gemensamma bästa, när det knappt eller alls märks vad man gör? Upplever en individ en sådan konflikt mellan egenintresse och kollektivets bästa kan det leda till att hon eller han i sämsta fall ser det som mer rationellt att bara vara "friåkare". Andra får ta ansvaret.

Samtidigt måste man komma ihåg att många av våra vardagliga, miljörelaterade beteenden är vanestyrd. Man gör inte en rationell kalkyl varje gång man skall utföra dem. Till exempel tar man bilen till jobbet precis som man alltid gjort utan att egentligen fundera över vilka långsiktiga konsekvenser det kan få för vår miljö.

Vi skall här försöka se om, och i så fall hur, de mer respektive mindre miljöintresserades skilda benägenhet att handla miljövänligt på något sätt hänger samman med intresse för politik och med synen på den miljöpolitik som förs eller borde föras. Det gör vi för att åtminstone i någon mån komma åt om det hos personer som är ointresserade av miljön – dvs de som inte bryr sig om miljöfrågan vare sig politiskt eller inom den privata sfären – finns någon tendens att låta 'politiken' eller 'andra' sköta allt. Eller kan det t o m vara så att det hos dem finns en allmänt sett högre misstro mot politiken och mot andra människor, som gör att de väljer icke-handlandet som alternativ?

Det blir här relevant att göra en åtskillnad mellan respondenternas allmänna intresse för miljöfrågor och huruvida de anser att just miljön är en viktig politisk fråga. I den förstnämnda aspekten återges i allmänna ordalag hur pass intresserade svenskarna är av miljöfrågor. I den andra antyds deras beredvillighet att låta kollektiva likaväl som, eller snarare än, individuella lösningar komma till användning. Nedan redovisas de två grupper som var varandras motpoler, de *mycket* respektive *inte alls* intresserade de är av miljöfrågor, och vilken inställning de har till miljöpolitiken och till vissa miljörelaterade påståenden.

Tabell 5 *Inställning till miljöpolitik samt inställning till miljörelaterade påståenden utifrån grad av intresse för miljön (medelvärden)*

Frågor	Intresserad av miljöfrågor		
	Mycket	Inte alls	Alla
Politiskt intresse (1 mycket intresserad – 4 inte alls intresserad)	2,0	3,4	2,5
Miljön som en viktig politisk fråga (1 mycket viktig – 5 helt oviktig fråga)	1,2	2,4	1,6
Åsikt om politiken som bedrivs om miljön (1 mycket bra – 5 mycket dålig)	3,3	3,7	3,0
Satsa på miljövänligt samhälle även om det innebär låg eller ingen tillväxt (1 mycket bra – 5 mycket dåligt)	2,1	3,0	2,6
Stoppa privatbilismen i innerstäder (1 mycket bra – 5 mycket dåligt)	2,7	3,3	3,2

Kommentar: Gruppen *mycket intresserade* av miljöfrågor omfattade 203 personer (12 procent av samtliga) medan gruppen *inte alls intresserade* bara omfattade 52 svarande (3 procent av samtliga). För varje fråga redovisas skalan inom parentes då den inte är systematisk över frågorna.

På grund av den sneda fördelningen av antal svarande i respektive grupp måste tolkningarna här omgärdas med stor försiktighet. Tabell 5 visar snarast en tendens. Personer som är mycket intresserade av miljöfrågor är på samma gång ganska eller

mycket intresserade av politik i allmänhet samt anser att miljön är en mycket viktig politisk fråga. De lutar åt ett samhälle som är miljövänligt, även om det innebär att det blir en lägre tillväxt. De är bara svagt negativa till att stoppa privatbilismen i innerstäderna. I de flesta av dessa frågor tenderar de miljömässigt ointresserade att inta en nära nog motsatt ståndpunkt. På en punkt är emellertid de båda grupperna rörande överens: den förda miljöpolitiken får inget särskilt högt betyg.

Betyder då detta att dessa båda motpoler ifråga om allmänt miljöintresse också förenas i ett allmänt lågt förtroende för politiker och samhällsinstitutioner av betydelse för den framtida miljön? Eller kan det vara så att de med starkt miljöintresse, större handlingsberedskap till förmån för miljön och större politiskt intresse har mer insikt om hur politiskt svåra frågorna om miljö och hållbar utveckling är, och därför hyser högre grad av förtroende för beslutsfattare och samhällsinstitutioner?

I tabell 6 jämför vi dessa båda gruppers förtroendeprofil med den för medborgarna i allmänhet. Vi vill veta om de skiljer sig åt i förtroende för våra folkvalda politiker, för regering och riksdag, för EU:s institutioner, för media, storföretagen m fl. Finns det något mönster i förhållandet mellan grad av förtroende och vad svenskarna tycker om den förda miljöpolitiken?

Tabell 6 Svenska folkets förtroende för svenska politiker och hur intresserade de är av politik i allmänhet (Genomsnitt)

Fråga: Hur stort förtroende har Du för...?

	Intresserad av politik			Miljön som politisk fråga		Åsikt om miljöpolitiken	
	Alla	Mycket	Inte alls	Mycket/ ganska viktig	Ganska/ helt oviktig	Mycket/ ganska bra	Ganska/ mycket dålig
Radio och TV	2,5	2,5	2,6	2,4	2,7	2,5	3,1
Domstolarna	2,5	2,4	2,7	2,4	2,7	2,5	3,0
Svenska politiker	2,8	2,7	3,3	2,7	3,0	2,8	2,9
Regeringen	2,9	2,8	3,4	2,6	3,1	2,8	3,3
Riksdagen	2,9	2,8	3,3	2,6	3,1	2,8	3,4
Dagspressen	2,9	2,9	3,0	2,8	3,1	2,9	3,8
Storföretagen	3,1	3,2	3,1	2,9	3,2	3,0	3,4
Kommunstyrelserna	3,1	3,2	3,3	2,9	3,3	3,1	3,6
De fackliga organisationerna	3,2	3,3	3,3	3,0	3,4	3,2	4,0
De politiska partierna	3,3	3,2	3,7	3,1	3,5	3,3	3,9
Europaparlamentet	3,5	3,6	3,7	3,3	3,8	3,5	4,0
EU-kommissionen	3,6	3,6	3,8	3,3	3,8	3,5	4,0

Kommentar: Svaren angavs på en 5-gradig skala för respektive fråga, från 1 (mycket stort förtroende) till 5 (mycket litet förtroende), d v s ju lägre värde desto större förtroende. I gruppen med miljön som *mycket* och *ganska viktig* politisk fråga ingår 1478 svarande (88 procent av samtliga) medan i gruppen *ganska* och *helt oviktig* fråga ingår blott 28 svarande (1,7 procent av samtliga) i analysen.

Resultaten visar inga riktigt entydiga mönster. Förtroendet för olika politiska aktörer och samhällsinstitutioner varierar på ungefär samma sätt inom varje kolumn av svarande. Dock kan man skönja en svag tendens att personer som uppger sig vara ointresserade av politik genomgående har något lägre förtroende än de sinsemellan tämligen lika grupperna ”alla” och politiskt ”mycket intresserade”. De grupper som bryr sig lite om miljön, och som inte tycker om den förda miljöpolitiken, visar genomgående en lägre grad av förtroende för olika aktörer och institutioner. Man måste dock komma ihåg att det här rör sig om numeriskt små grupper.

Miljöuppfattningar och nyhetsinformation

Vi har hittills visat att det finns en hög grad av medvetande om miljön bland svenska folket. Nio av tio svenskar uppger sig vara ganska eller mycket oroliga för miljöförstörelsen i framtiden och åtta av tio är ganska eller mycket oroliga för jordens klimat. Vi har också funnit att när människor tillfrågas om sitt intresse för miljöfrågor svarar sju av tio att de är mycket eller ganska intresserade. Men när det gäller aktiva miljöbeteenden visar det sig att inte ens bland dessa intresserade betar sig en majoritet miljövänligt i alla avseenden. En sådan majoritet finns bara när det gäller att sortera hushållsavfall. Bland de mera miljöintresserade är det bara varannan som mycket ofta eller alltid handlar miljövänligt. Och – det finns fortfarande grupper som varken är miljöintresserade, anser frågan särskilt viktig, eller tänker på miljön i sitt handlande.

Från tabell 6 kan vi se att när det gäller förtroende för olika samhällsinstitutioner ligger radio och TV bäst till, inte bara bland folk i allmänhet utan också bland personer med starkt miljöpolitiskt engagemang och positiva uppfattningar om miljöpolitiken. Detta är viktigt, eftersom forskningen har påvisat samband mellan grad av miljöintresse och benägenhet att tillägna sig information. Den ointresserade ”väljer bort” den informationen och ser ingen anledning inkludera den i sina handlingar. Information som styrmedel är inte särskilt effektiv: den utgör ingen garanti för önskade beteendeförändringar, som blir hållbara över tid (Pelletier m fl 1999), eller bryter igenom ekonomiska eller bekvämlighetsmässiga barriärer (Stern 1999). Dock ökar sambandet mellan miljöinformation och beteende när informationen blir mer specifik och riktar sig direkt mot ett avgränsat område. Hyresgästers energiförbrukning ändras inte enbart genom information om önskvärt beteende (Ester & Winett 1982; Hirst m fl 1981; McDougall m fl 1983). Men om hushållen får konkret och direkt information om hur mycket de förbrukar och vad det kostar, stiger sannolikheten för beteendeförändringar (Seligman m fl 1981). Vidare kan information vara effektiv som styrmedel när den kommer från en källa som människor i allmänhet litar på (Craig & McCann 1978), när informationen påminner människor om att det finns en norm som stödjer det önskvärda beteendet (Cialdini m fl 1991).

Miljöinformation som styrmedel har alltså visat sig ha en tämligen begränsad

inverkan på såväl attityder som faktiskt miljöbeteende. Samtidigt vet vi att den nya klimatpolitik som riksdagen beslutade om under 2001 knyter stora förhoppningar till information som styrmedel för att nå de klimatpolitiska målen. Därför blir det av intresse att se om svenska folkets exponering för nyhetsinformation i radio och TV varierar med deras förtroende för nyhetsmedia, uppfattning om miljöfrågans viktighetsgrad samt uppfattningar om klimatförändringar. Är det så att personer som har förtroende för media, anser miljöfrågan politiskt viktig, och oroas av klimatförändringarna faktiskt exponerar sig mer för nyhetsinformation, och därmed kan tänkas vara mer nåbara för klimatpolitiska åtgärder?

Låt oss först ta upp frågan om förtroende som ju visat sig betydelsefull för om information ska nå ut och kunna påverka beteenden (jfr Craig & McCann 1978). I SOM-undersökningen finns en fråga om graden av förtroende för olika samhällsorganisationer och institutioner. Vi isolerade frågan om förtroende så att den endast handlar om förtroende för media. Det kan naturligtvis tyckas självklart att om man har förtroende för radio- och TV-nyheter så ökar också graden av exponering. Men förhållandet kan också vara det omvända; ju mer man exponeras inför media desto högre förtroende får man. I tabell 7 visar vi grad av exponering för olika nyhetsmedia i förhållande till högt respektive lågt förtroende för radio och TV.

Tabell 7 Grad av exponering för olika nyhetsmedia efter grad av förtroende för TV och radio (procent)

Nyhetsmedia	Hög exponering			Låg exponering		
	Högt förtroende	Lågt förtroende	Differens	Högt förtroende	Lågt förtroende	Differens
Rapport	50	41	+ 9	28	36	-8
Aktuellt	50	43	+ 7	26	32	-6
Ekonyheterna	31	27	+ 4	50	57	-7
P4	46	37	+ 9	42	52	-10
Regionala nyheter	43	31	+ 12	31	44	-13
Nyheter i privatradio	13	14	-1	68	72	-4

Kommentar: Hög exponering avser de som anger att de *dagligen* och *5-6 gånger i veckan* ser på/lyssnar till den angivna nyhetskanalen. Låg exponering avser de som anger att de *1-2 gånger i veckan*, *mer sällan* och *aldrig* ser på/lyssnar, till de angivna kanalerna. Högt förtroendegruppen är de respondenter som anger att de har *mycket* och *ganska högt* förtroende för radio-TV. Lågt förtroendegruppen är de som anger att de har *lågt* och *inget alls* förtroende för radio-TV.

Det framkommer en klar tendens att personer som har högt förtroende för TV och radio också exponerar sig i hög grad för information från nyhetskanalerna. Bland högkonsumenter av nyheter i radio-TV ligger personer med högt förtroende ännu högre i exponering än de med lågt förtroende. Personer som har lågt förtroende visar

också en lägre grad av exponering för nyheter. Undantaget är privatradionyheter. Dock torde någon mer ingående rapportering om klimatförändringar knappast förekomma i dessa kanalers utbud.

Låt oss så gå till frågan om förhållandet mellan exponering för radio- och TV-nyheter och hur viktigt man anser miljön vara som en politisk fråga. Vi måste då påminna om att gruppen att miljön är en mycket och ganska viktig politisk fråga utgör 88 procent av de svarande, medan de som anser det vara en oviktig fråga bara utgör ett par procent. Siffrorna bör alltså tolkas med stor försiktighet.

Tabell 8 Grad av exponering för olika nyhetsmedia efter grad av hur viktig miljön anses vara som politisk fråga (procent)

Nyhetsmedia	Hög exponering			Låg exponering		
	Viktig fråga	Oviktig fråga	Differens	Viktig fråga	Oviktig fråga	Differens
Rapport	46	29	+17	30	54	-24
Aktuellt	48	29	+19	28	54	-26
Ekonyheterna	28	32	-4	52	79	-27
P4	45	32	+13	43	57	-14
Regionala nyheter	39	29	+10	36	54	-18
Nyheter i privatradio	12	22	-10	70	75	-5

Kommentar: Hög exponering avser de som anger att de **dagligen** och **5-6 gånger i veckan** ser på/lyssnar till den angivna nyhetskanalen. Låg exponering avser de som anger att de **1-2 gånger i veckan, mer sällan** och **aldrig** ser på/lyssnar, till de angivna kanalerna. Viktigfråga-gruppen utgörs av de som anser att miljön är en *mycket* och *ganska viktig* politisk fråga. Oviktigfråga-gruppen är de som anser miljöfrågan vara en *ganska oviktig* och *inte alls viktig*.

Det som visar sig i tabell 8 är dock en klar tendens till högre exponering för nyhetsinformation i radio-TV bland personer som anser miljön vara en viktig politisk fråga. Vi finner också att övervägande delen av den lilla grupp som anser miljön vara en oviktig fråga också är lågkonsumenter av nyhetsinformation.

Vi har också undersökt om det finns något mönster i konsumtionen av nyhetsinformation från radio och TV med avseende på hur oroad människor är av förändringarna i jordens klimat. Vi fann samma tendens som i tabellerna 8-9, men skillnaderna mellan grupper med hög respektive låg oro för klimatförändringar var små.

Opinionsklimat, information och beteendeförändringar

Vad betyder då det opinionsklimat vi nyss redovisat för möjligheterna att genom information nå fram till miljörelevanta förändringar i människornas attityder och beteenden? Vi nämnde ovan att information som effektivt förändrande styrmedel

måste vara specifik, helst direkt knuten till aktuella handlingar, och ge konkret återkoppling om effekter av ändrat beteende. Effektiviteten stärks också om informationen ligger i linje med normer som stöder det önskade beteendet. Information är mest effektiv mot beteenden som är lätta att förändra, inte kräver för mycket tid, inte är beroende av externa resurser, exempelvis återvinningsstationer eller kollektivtrafik, och inte kostar för mycket i pengar och bekvämlighet (Stern 1999).

Informationskampanjer för att åstadkomma bestående miljövänliga beteenden måste vara väl utprovade i pilotstudier (Bator & Cialdini 2000). De som utformar informationskampanjer, måste veta hur man kan motivera målgruppen att verkligen ta till sig informationen. Det här handlar om kognitiva processer som påverkar hur vi tar emot information och stimuli. Man har funnit att de som är motiverade mer noggrant tar till sig information och även uppvisar en mer långvarigt hållbar förändring i attityder, medan det är tvärtom hos de som är mindre motiverade (Cook och Flay 1978).

Hur mycket eller hur omsorgsfullt människor måste bearbeta informationen mentalt har stor betydelse för dess effektivitet. Det har visats ske både perifert och centralt. När personer anammar ett budskap om miljövänligt beteende mera tack vare källans attraktivitet än budskapets innehåll är det fråga om en perifer process. Attitydförändringar som kommer via sådana processer tenderar, om de sker alls, att inte bli särskilt långlivade. För att information ska bearbetas genom centrala processer krävs det att människor är motiverade att ta till sig information, har tid att beakta innehållet i kampanjen, och uppfattar detta som personligt relevant. Innehållet bör vara lättförståeligt och väl integrerat i målgruppens redan etablerade föreställningar kring ämnet. En ”övertygande” och ”stark” argumentering kan ge långvariga attitydförändringar (Bator & Cialdini 2000).

Hur kan man då tolka möjligheterna att med information som styrmedel påverka svenska folkets miljörelaterade beteenden, givet det opinionsklimat vi visat fram i detta kapitel? Vad kan tänkas gynnsamt, och vad kan utgöra hinder för möjligheterna att den vägen uppnå förändringar?

Först och främst kan vi slå fast att motivationen finns hos stora grupper. Svenska folket har ett relativt starkt miljöintresse. En stor majoritet hyser oro för miljöförstörelsen i stort och för klimatförändringar. De grupper som lägger stor vikt vid miljön som politisk fråga omfattar enligt SOM-undersökningen stora delar av befolkningen. Vi har visat att de nyhetsmedia som svenskarna exponerar sig mest för hyser de också mer förtroende för än andra samhällsinstitutioner. Vidare har vi sett att de som anser miljöfrågan viktig politiskt och som oroas mycket över klimatförändringarna tenderar att lyssna till och/eller se på nyhetsinformation i radio-TV mer än de som anser miljöfrågan politiskt oviktig eller inte bryr sig särskilt mycket om klimatförändringarna.

I linje med den forskning om informationens genomslag i attityder och beteenden vi här pekat på, borde förutsättningarna alltså vara goda för att information om viktiga miljörelaterade beteenden skulle komma att bearbetas genom centrala

mentala processer, och därmed kunna leda till bestående miljövänliga beteenden. Men vi måste samtidigt komma ihåg att det är skillnad mellan olika miljöproblem. När svenskarna ser allvarligt på sådana miljöhot som uttunnning av ozonskiktet och användandet av kemikalier i jordbruket kan de direkt koppla till faror för det egna välbefinnandet. Information om att ökad UV-strålning kraftigt ökar risken för malignt melanom kan därmed få snabbt genomslag. Ingen vill ju utsätta sig för risken att dra på sig en så allvarlig sjukdom.

Annorlunda är det med klimatförändringarna. Där rör vi oss med diffusa problem och med extremt långa tidsperspektiv. Avståndet mellan handlandet och den tilltänkta effekten kan röra sig om generationer. Dessutom vet vi att ett av de beteenden som bidrar till klimatförändringen – bilåkandet – är kringgärdat av olika interna eller externa barriärer. Fastän en stor del av svenskarna redan idag uppfattar bilismen som en bov i miljödramat, förefaller de ha ytterst svårt att tänka sig att ändra beteende och lämna bilen (jfr Krantz Lindgren 2001:186f.). Det finns ingen omedelbart påvisbar hälsoeffekt. Dessutom har stora delar av samhället byggts in i en struktur som gör det svårt även för medborgarna om skulle vilja välja alternativa transportsätt.

Möjligheterna och utrymmet för påverkan av människors föreställningar om bilismens klimatpåverkan ser därmed ganska annorlunda ut än när det gäller problemet med uttunnningen av ozonskiktet. Därför står en politik med information som centralt styrmedel inför stora utmaningar givet de villkor och möjligheter till framgångsrik påverkan som forskningen utpekar.

Referenser

- Bator, R. J., & Cialdini, R. B. (2000) "The application of persuasion theory to the development of effective proenvironmental public service announcements", *Journal of Social Issues*, 56:527-541.
- Bennulf, M. (1994) *Miljöopinionen i Sverige*. Lund: Dialogos.
- Bennulf, M. (1999) "Medborgarna och den hållbara utvecklingen", i Holmberg, S. & Weibull, L. (red) *Ljusnande framtid*. SOM-rapport nr 22, Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Bennulf, M. (2000) "Medborgarna tycker om miljön", i Holmberg, S. & Weibull, L. (red) *Det nya samhället*. SOM-rapport nr 24, Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Bennulf, M. & Selin, H. (1993) "Miljö vs ekonomi. Blir vi mindre miljövänliga i kristider?", i Holmberg, S. & Weibull, L. (red) *Perspektiv på krisen*. SOM-rapport nr 9, Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Bennulf, M. & Jarlbro, G. (1995) "Rör inte min bill!", i Holmberg, S. & Weibull, L. (red) *Det gamla riket*. SOM-rapport nr 13, Göteborgs universitet: SOM-institutet.

- Cook, T. D., & Faly, B. R. (1978) "The persistence of experimentally induced attitude change", s. 1-57 i L. Berkowitz (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 11). San Diego, CA: Academic Press.
- Craig, C. S., & McCann, J. M. (1978) "Assessing communication effects on energy consumption" *Journal of Consumer Research* 5:82-88.
- Cialdini, R. B., Kallgren, C. A., & Reno, R. R. (1991) "A focus theory of normative conduct: A theoretical refinement and reevaluation of the role of norms in human behavior", *Advances in Experimental Social Psychology* 24:201-234.
- Dawes, R. M. (1980) "Social dilemmas", *Annual Review of Psychology*, 46:190-203.
- Ester, P., & Winett, R. A. (1982) "Toward more effective antecedent strategies for environmental programs", *Journal of Environmental Systems* 11:201-221.
- Flynn, J., Slovic, P., & Mertz, C. K. (1994) "Gender, race, and perception of environmental health risks", *Risk Analysis* 14:1101-1108.
- Hirst, E., Berry, L., & Soderstrom, J. (1981) "Review of utility home energy audit programs", *Energy* 6: 621-630.
- Krantz Lindgren, P. (2001) *Att färdas som man lär? Om miljömedvetenhet och bilåkande*. Hedemora: Gidlunds.
- McDougall, G. H. G., Claxton, J. D., & Ritchie, J. R. B. (1983) "Residential home audits: An empirical analysis of the ENER\$AVE program", *Journal of Environmental Systems* 12:265-278.
- Pelletier, L. G., Dion, S., Tuson, K., & Green-Demers, I. (1999) "Why do people fail to adopt environmental protective behaviors? Toward a taxonomy of environmental amotivation", *Journal of Applied Social Psychology* 29:2481-2504.
- Petty, R., & Cacioppo, J. (1986) *Communication and persuasion: Central and peripheral routes to attitude change*. New York: Springer-Verlag.
- Seligman, C., Becker, L. J., & Darley, J. M. (1981), "Encouraging residential energy conservation through feedback", s. 93-113 i A. Baum & J. Singer (Eds.), *Advances in environmental psychology, Vol. 3, Energy psychological perspectives*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Stern, P. C. (1999) "Information, Incentives, and Proenvironmental Consumer Behavior", *Journal of Consumer Policy* 22:461-478.

MEDBORGARNAS DEMOKRATIUPPFATTNINGAR¹

MIKAEL GILLJAM OCH OLA JODAL

Demokrati är lika med folkstyrelse och den jämlika folkviljans förverkligande. Så långt är nästan alla överens: Det är medborgarna själva och inte kungar, diktatorer eller experter som skall styra och bestämma (folkstyrelse). Och vid beslutsfattandet skall alla röster väga lika tungt (politisk jämlikhet) och besluten skall resultera i att folkmajoriteten får som den vill (folkviljans förverkligande).

Men där slutar enigheten. I ungefär två och ett halvt årtusende har filosofer och makthavare diskuterat och trätit om det goda styrelseskicket utformning och om demokratins innehåll: Vilka skall betraktas som medborgare och vilka skall inte tillåtas ingå i demos? Var går gränsen mellan den privata och den politiska sfären? I vilken utsträckning skall politiskt ansvar handhas av eller kunna delegeras till olika typer av experter? Skall medborgarna själva fatta de politiska besluten genom folkomröstningar, stormöten och sockenstämmor? Eller skall politiken främst skötas av representanter som har valts eller kanske lottats fram till sina förtroendeposter? Skall representanterna ha bundna och kanske till och med återkallningsbara mandat (delegatprincipen)? Eller skall de valda representanterna kunna agera självständigt och efter eget huvud (förtroendemannapprincipen)? Den som vill läsa mer om den här typen av diskussioner och kontroverser genom historien kan förslagsvis börja med David Helds bok *Demokratimodeller* (1996), Robert Dahls bok *Demokratin och dess antagonister* (1989) och Bernhard Manins bok *Representativ demokrati* (1997).

Den offentliga diskussionen om demokratins utformning är ännu idag en angelägenhet för i första hand filosofer och makthavare och – sedan ett drygt halvsekel tillbaka – även för empiriskt inriktade samhällsforskare. Men dem det handlar om – medborgarna – får paradoxalt nog sällan komma till tals.

Vi vill försöka bidra till att bryta den tystnaden. Av rena anständighetsskäl är det angeläget att lyssna på och känna till vad spelarna tycker om spelreglerna. Och om inte annat så borde makthavare och demokratiingenjörer ha ett egenintresse av att inkludera de närmast berörda i diskussionen: Regelförändringar som föreslås och genomförs uppifrån blir med allra största sannolikhet mer positivt mottagna om de stämmer någorlunda väl överens med hur medborgarna tycker och tänker i demokrati-frågor.

Vi menar att det finns åtminstone tre förklaringar till varför medborgarna inte finns med i demokratidiskussionen: 1) de ”insatta” debattörerna betraktar ämnet som alltför komplicerat; 2) det råder politisk konsensus om att det bör råda konsensus om de demokratiska spelreglerna; 3) demokrati-frågor uppfattas inte som röstvinnarfrågor när det är dags att gå till val.

De tre förklaringarna är dock, enligt vår uppfattning, otillräckliga som försvar för att inte bjuda in medborgarna i demokratidiskussionen: 1) Kompetensproblemet måste alltid kunna lösas i en demokrati. Den som menar att det finns frågor som trots upplysning och diskussion är för ”svåra” för medborgarna reser samtidigt frågan om demokratin verkligen är det bästa och mest önskvärda styrelseskicket. 2) Konsensus om spelreglerna är naturligtvis betydelsefullt och någonting väl värt att sträva efter. Men diskussioner och meningsmotsättningar är trots allt bättre än en ”falsk” samsyn byggd på okunnighet. 3) Det är både sunt och självklart att partierna går till val och konkurrerar med varandra på grundval av det de själva bedömer som röstvinnande program och ståndpunkter. Men därutöver bör partierna ta gemensamt ansvar för att det förs en vital samhällsdebatt om demokratins spelregler där det partiegoistiska tänkandet får stå tillbaka.

* * *

Den svenska demokratidiskussionen vid övergången mellan 1900-tal och 2000-tal handlar till stor del om så kallad deltagardemokrati. Det deltagardemokratiska idealet utmärks av att medborgarna skall vara aktiva på andra sätt än att enbart välja sina representanter vid de politiska valen: Så många medborgare som möjligt skall kontinuerligt vara med och påverka politikens utformning och – när så är möjligt – i direktdemokratiska former vara med och fatta de avgörande besluten (se t ex Pateman 1970, Macpherson 1977, Barber 1984, SOU 2000:1, Premfors 2000). De senaste årens tunga demokratidokument – Bengt Göransson's demokratiutredning (SOU 2000:1), Kommundemokratikommitténs betänkande (SOU 2001:48) och demokratiminister Britta Lejons demokratiproposition (Prop 2001/2:80) – talar sig alla varma för ett större inslag av deltagardemokrati. Det vi nu undrar är om även de som uppmanas att i större utsträckning ta aktiv del i demokratin – medborgarna – sluter upp bakom det deltagardemokratiska tänkandet som det tycks råda bred konsensus om bland partier och demokratiutredare.

Mot det deltagardemokratiska idealet ställer vi det vi har valt att kalla för valdemokrati. Benämningen följer av att de politiska valen är det valdemokratiska idealets i särklass viktigaste demokratiska mekanism: I valdemokratin påverkar medborgarna politikens utformning genom att rösta på partier och politiker. Det är därför viktigt att medborgarna – särskilt under valrörelserna – får relevant information om de olika alternativen och om likheter och skillnader mellan olika alternativ. Mellan valen är det sedan de folkvalda representanterna som sköter beslutsfattandet. Representanterna skall naturligtvis lyssna på och kommunicera med medborgarna även mellan valen, men då i första hand för att informera sig och utan att för den skull låta sig påverkas av olika minoritetsintressen (vilket naturligtvis är lättare sagt än gjort!). Under mellanvalstider skall de valda representanterna med andra ord försöka lyssna på hela opinionen och inte enbart på medborgare som hör av sig och försöker påverka i frågor och angelägenheter som främst berör dem själva.

Det skall poängteras att valdemokrati är någonting mer och delvis annorlunda än Joseph Schumpeters (1942) elitistiska demokratimodell som brukar diskuteras och kritiseras under benämningar som konkurrensdemokrati och elitdemokrati. Schumpeters modell utmärks av att den enda nödvändiga kontakten mellan väljare och valda är att väljarna genom val *i efterhand* utkräver ansvar av de styrande; den schumpeterianska modellen kan därmed sägas utgöra en extrem och begränsad form av valdemokrati.

Det valdemokratiska idealet skiljer sig från Schumpeters elitmodell i två avseenden: För det första behöver väljarna inte enbart, eller ens överhuvudtaget, basera sin röstning på det som har hänt under den gångna mandatperioden (ansvarutkrävande i efterhand och så kallad retrospektiv röstning, se t ex Fiorina 1981). Enligt den valdemokratiska uppfattningen är det minst lika viktigt att väljarna får information om vad olika partier och politiker vill uträtta *under den kommande mandatperioden* och att även denna information kan ligga till grund för röstningsbesluten (så kallad prospektiv röstning, se t ex Klingemann m fl 1994). För det andra skiljer sig valdemokratin från elitdemokratin genom att valen inte är den enda kontaktvägen mellan väljare och valda. Politikerna bör som nyss sagts även lyssna på medborgarna mellan valen, men då sträva efter att lyssna på hela opinionen och inte enbart på de mest engagerade medborgarna.

Vi sätter inte heller likhetstecken mellan valdemokrati och representativ demokrati. Alla dagens demokratiska styrelseskick är i huvudsak representativa även om folkomröstningar och andra direkt- och deltagardemokratiska inslag förekommer i varierande utsträckning. Det kan därför vara förvirrande om vi inte tydligt håller isär den representativa idealmodellen (valdemokratin) och de faktiskt existerande representativa styrelseskickerna som innehåller mer eller mindre direkt- och deltagardemokratiska inslag. Vår huvudsakliga fråga till medborgarna – och den här artikelns *första huvudfrågeställning* – handlar därför om huruvida de anser att det faktiska (representativa) styrelseskicket i större eller mindre utsträckning skall efterlikna den valdemokratiska eller den deltagardemokratiska idealmodellen.

Det deltagardemokratiska idealet har trots sin dominerande ställning i svensk nutidsdebatt inte helt lyckats undgå kritik och ifrågasättande (se t ex Esaiasson & Gilljam 2000; Gilljam 2002). Kritiken har formulerats i tre punkter. För det första kan man ifrågasätta realismen när det gäller huruvida medborgarna har den vilja och den tid som krävs för ett ökat politiskt engagemang. För det andra kan man diskutera om inte det deltagardemokratiska idealet underskattar problemet med den politiska ojämlikheten: Om det medborgerliga engagemanget vid sidan av valdeltagandet premieras i form av större politiskt inflytande, och om deltagandet är ojämnt fördelat mellan olika befolkningsgrupper, ja då sätts den politiska jämlikheten obönhörligen ur spel. För det tredje, slutligen, är det en öppen fråga huruvida deltagardemokratin uppmuntrar medborgarna att tänka på politik i termer av enstaka frågor som främst berör den personliga egennytta. Om så skulle vara fallet ifrågasätts ju det politiska

helhetsperspektivet samtidigt som de gemensamma samhällsintressena riskerar att få stå tillbaka för olika gruppers och individers egenintressen.

Den här artikelns *andra huvudfrågeställning* handlar om att empiriskt försöka belysa dessa deltagardemokratins eventuella baksidor. För det första genom att undersöka medborgarnas villighet till ökad politisk aktivitet vid sidan om valdeltagandet (realismen). För det andra genom att undersöka om viljan till politiskt engagemang och politiska aktiviteter är ojämnt fördelad mellan olika befolkningsgrupper (ojämlikheten). Och för det tredje genom att undersöka svenska folkets uppfattningar om vad som motiverar medborgare att på olika sätt aktivera sig i politiken (egenintresset).

Valdemokrati eller deltagardemokrati?

Vår första fråga till svenska folket inom ramen för 2001 års SOM-undersökning handlade om stödet för det valdemokratiska och det deltagardemokratiska idealet. Principen för frågekonstruktionen är hämtad från den tyska opinionsforskaren Elisabeth Noelle-Neumann. I flera av sina undersökningar har hon använt sig av två fingerade personer som i dialogform, med hjälp av pratbubblor, diskuterar ett visst samhällsproblem. Svarspersonerna ombeds sedan avgöra om de håller med person A eller person B (Noelle-Neumann 1984:17). I vår demokratialog argumenterar person A för valdemokrati och person B för deltagardemokrati och därefter tillfrågas svarspersonerna om de håller med person A eller person B.

Det skall villigt erkännas att frågekonstruktionen kan diskuteras. För det första är frågan ovanligt lång och riskerar därmed att trötta ut dem som skall svara. För det andra innehåller frågan flera olika stimuli, vilket innebär att svarspersoner som sympatiserar med argument från båda pratbubblorna kan få svårt att besvara frågan. Vårt försvar på dessa punkter är att vi någon gång måste pröva att ställa lite längre och mer komplicerade frågor om vi skall kunna komma åt mer sammansatta fenomen som människors demokratiuppfattningar. Och eftersom vi tagit utgångspunkt i den demokratiteoretiska diskussionen om olika normativa demokratiideal måste vi ju fråga om just det som den diskussionen handlar om och inte om olika delkomponenter i de olika idealen.²

I tabell 1 presenteras den fullständiga frågeformuleringen tillsammans med resultaten av det som frågan avser att mäta, det vill säga svenska folkets inställning till valdemokrati och deltagardemokrati.

Svenska folket fördelar sig relativt jämt mellan de två demokratiidealerna: 56 procent av de svarspersoner som har tagit ställning i frågan håller med valdemokraten medan 44 procent håller med deltagardemokraten (balansmätt +12 i valdemokratens favör). En femtedel eller 20 procent av de tillfrågade har inte velat eller kunnat ta ställning för något av de två idealerna, vilket vi bedömer som en låg andel med tanke på att frågan är ”ny” och relativt komplicerad.

Tabell 1 Svenska folkets inställning till valdemokrati och deltagardemokrati (procent och balansmått)

Två personer, A och B, har olika uppfattningar om hur den politiska demokratin i samhället fungerar bäst. Håller du med person A eller B?

valdemokrat		deltagardemokrat		summa procent	balans- mått	antal svarande	Vet ej/ej svar
håller på det hela taget med person A	håller något med bägge men mest med person A	håller något med bägge men mest med person B	håller på det hela taget med person B				
18	38	30	14	100	+12	1399	20

Kommentar: Resultaten är hämtade från 2001 års SOM-undersökning. Den procentuella fördelningen mellan de olika svarsalternativen har beräknats bland dem som svarat på frågan och alltså inte valt alternativet *vet ej*. Andelen *vet ej/ej* svar har beräknats med samtliga som besvarat enkäten som procentbas (1739 personer). Vid beräkningen av balansmättet har de som på det hela taget håller med person A och de som håller något med bägge men mest med person A slagits samman till gruppen *valdemokrater*. På samma sätt har de som på det hela taget håller med person B och de som håller något med bägge men mest med person B slagits samman till gruppen *deltagardemokrater*. Balansmättet har beräknats genom att subtrahera andelen deltagardemokrater från andelen valdemokrater. Ett positivt balansmått innebär med andra ord en övervikt av valdemokrater.

Resultatet 56-44 i valdemokratins favör är en nivåskattning utifrån en enskild fråga och som sådan skall den självklart omgärdas med reservationer. Den typen av ”enkla” resultat är ofta beroende av hur frågeformuleringen är utformad och vi är väl medvetna om att en något annorlunda frågeformulering mycket väl kunde ha givit ett omvänt resultat. Däremot sticker vi ut hakan en aning och påstår att det finns mycket lite som talar för att Britta Lejon, Bengt Göransson och andra framträdande förespråkare för den deltagardemokratiska uppfattningen har den stora folkmajoriteten med sig när de vill förändra den svenska demokratin i mer deltagardemokratisk riktning.

För att försöka komma bakom medborgarnas uppfattningar om de två överordnade idealmodellerna valdemokrati och deltagardemokrati följde vi upp den första frågan med en serie liknande dialogfrågor om ”sådant som skulle kunna bidra till att förbättra

demokratin". Även här utgjordes dialogpersonerna av en valdemokrat och en deltagardemokrat. Dialogerna handlade i tur och ordning om politikerrollen, antalet politiska förtroendeuppdrag, folkomröstningar och lokalt brukarinflytande. Valdemokraterns ståndpunkter var att förbättra politikernas löner och förmåner för att locka dugliga människor till politiken, att minska antalet politiska förtroendeuppdrag så att de kvarvarande politikerna får mer resurser och kan göra ett bättre jobb, att undvika folkomröstningar för att bevara politikens helhetsperspektiv, och att begränsa de lokala brukarnas inflytande över sådant som skola och barnomsorg så att alla medborgare, via de valda representanterna, i princip får lika stort inflytande. Deltagardemokraten intog de motsatta ståndpunkterna, det vill säga att löner och förmåner skall ligga på en relativt låg nivå så att politiker har ungefär samma levnadsvillkor som folk i allmänhet, att antalet förtroendeuppdrag skall öka så att fler medborgare får vara med och ta politiskt ansvar, att antalet folkomröstningar skall öka så att medborgarna kan påverka politiken i enskilda frågor, och att det lokala brukarinflytandet skall öka så att de direkt berörda (föräldrarna) får mer att säga till om. Resultaten från de fyra dialogfrågorna redovisas i tabell 2.

I jämförelse med åsikterna om idealen valdemokrati och deltagardemokrati går medborgarnas önskemål om de mer konkreta åtgärderna för att försöka förbättra demokratin i mer deltagardemokratisk riktning. Det finns en klar övervikt för det deltagardemokratiska förslaget om fler folkomröstningar (65 procent för, 35 procent mot, balansmått +30) och en mycket kraftig övervikt för det likaledes deltagardemokratiska förslaget om ökat brukarinflytande (85 procent för, 15 procent mot, balansmått +70).³ Beträffande de två andra åtgärderna är opinionsläget mer jämnt. Den valdemokratiska uppfattningarna att förbättra politikernas löner och förmåner för att locka dugliga människor till politiken försvaras av 42 procent medan den deltagardemokratiska uppfattningen om löner och förmåner i nivå med folk i allmänhet förespråkas av 58 procent (balansmått -16). Det deltagardemokratiska förslaget om fler politiska förtroendeuppdrag stöds av 46 procent medan 54 procent går på den valdemokratiska linjen med färre förtroendeuppdrag (balansmått -8).

En intressanta fråga som nu infinner sig är huruvida svaren på de fyra konkreta frågorna i tabell 2 hänger ihop med svaren på frågan om de två demokratiidealerna i tabell 1. Är det så att förespråkarna för den valdemokratiska idealmodellen också ansluter sig till de valdemokratiska uppfattningarna om bättre löner och förmåner, färre förtroendeuppdrag, nej till folkomröstningar och begränsat brukarinflytande? Och står på motsvarande sätt förespråkarna för den deltagardemokratiska idealmodellen bakom de deltagardemokratiska uppfattningarna om löner och förmåner i nivå med folk i allmänhet, fler förtroendeuppdrag, fler folkomröstningar och ökat brukarinflytande? Svaret återfinns i tabell 3 där vi redovisar de statistiska sambanden (parvisa korrelationerna) mellan svaren på de fem frågorna.

Tabell 2 Svenska folkets inställning till ett antal förslag som skulle kunna bidra till att förbättra demokratin (procent och balansmätt)

	håller på det hela taget med person A	håller något med bägge men mest med person A	håller något med bägge men mest med person B	håller på det hela taget med person B	summa procent	balans- mätt	antal svarande	andel vet ej/ ej svar
<i>Person A:</i> Politikernas löner och förmåner skall förbättras för att locka duktiga människor från andra samhällssektorer till politiken.								
<i>Person B:</i> Politikernas löner och förmåner ska ligga på en relativt låg nivå så att politikerna har samma levnadsvillkor som folk i allmänhet.	13	29	30	28	100	-16	1459	16
<i>Person A:</i> Öka antalet politiska förtroendeuppdrag så att fler människor får ta ett aktivt politiskt ansvar.								
<i>Person B:</i> Minska antalet politiska förtroendeuppdrag så att varje politiker får större resurser och kan göra ett bättre jobb.	16	30	30	24	100	-8	1293	26
<i>Person A:</i> Öka antalet folkomröstningar så att medborgarna får större möjlighet att påverka politiken i enskilda frågor.								
<i>Person B:</i> Undvik folkomröstningar för att motverka att politiken styckas upp i delar och att helhetsperspektivet går förlorat.	32	33	21	14	100	+30	1399	20
<i>Person A:</i> Öka de lokala användarnas (brukarnas) inflytande över tex skola och barnomsorg så att de direkt berörda (föräldrarna) får mer att säga till om.								
<i>Person B:</i> Begränsa de lokala användarnas (brukarnas) inflytande över tex skola och barnomsorg så att alla kommuninvånare, via politikerna, i princip får lika stort inflytande.	48	37	11	4	100	+70	1412	19

Kommentar: Den övergripande frågeformuleringen har följande lydelse: *Här följer (fyra) korta diskussioner om sådant som skulle kunna bidra till att förbättra demokratin. Ange för var och en av diskussionerna om du håller med person A eller B.* Den procentuella fördelningen mellan de olika svarsalternativen har beräknats bland dem som svarat på frågan och alltså inte valt alternativet *vet ej*. Andelen *vet ej/ej svar* har beräknats med samtliga som besvarat enkäten som procentbas (1739 personer). Vid beräkningen av balansmättet har de som på det hela taget håller med person A och de som håller något med bägge men mest med person A slagits samman till en grupp. På samma sätt har de som på det hela taget håller med person B och de som håller något med bägge men mest med person B slagits samman till en grupp. Balansmättet har beräknats genom att subtrahera andelen som håller med person B från andelen som håller med person A. Ett positivt balansmätt visar med andra ord på en övervikt för person A.

Tabell 3 Sambanden mellan svenska folkets inställning till valdemokrati och deltagardemokrati och ett antal förslag om vad som skulle kunna bidra till att förbättra demokratin (Pearsons r)

	valdemokrati/ deltagardemokrati	politikernas lönenivå	antalet politiska förtroendeuppdrag	folk- omröstningar	brukar- inflytande
valdemokrati/del- tagardemokrati	–				
politikernas lönenivå	0,22*	–			
antalet politiska förtroendeuppdrag	0,08*	-0,16*	–		
folkomröstningar	0,45*	0,21*	0,12*	–	
brukarinflytande	0,15*	0,03	0,11*	0,28*	–

Kommentar: Frågeformuleringarna återfinns i tabell 1 och 2. Variablerna är kodade från 1 till 4. De som på det hela taget håller med om det deltagardemokratiska förslaget har fått värdet 1, de som håller något med bägge men mest det deltagardemokratiska förslaget har fått värdet 2, de som håller något med bägge men mest det valdemokratiska förslaget har fått värdet 3 och de som på det hela taget håller med det valdemokratiska förslaget har fått värdet 4. Vilka svarsalternativ som har klassificerats som deltagardemokratiska respektive valdemokratiska framgår av texten. Samband signifikanta på 99 procents säkerhetsnivå har markerats med en asterisk (*).

Resultaten utgör lite dyster läsning för den som hade förväntat sig starka samband och sammanhängande åsikter, vilket i så fall hade kunnat tolkas i termer av genomtänkta demokratiuppfattningar. Tvärtom är sambanden med något enstaka undantag relativt svaga (under +0,30) och sambandet mellan inställningen till politikerlöner och antalet förtroendeuppdrag går dessutom i motsatt riktning mot det förväntade (-0,16).

Resultaten i tabell 3 stämmer samtidigt väl överens med vad Henrik Oscarsson kom fram till i en undersökning om svenska folkets inställning till olika konkreta förslag till förändringar av det politiska systemet. Oscarssons frågor handlade om inställningen till sådant som fler kommunala respektive nationella folkomröstningar, möjligheter till medborgarremiss, minskat antal riksdagsledamöter, beslutsöverlåtelse till experter, begränsad mandattid i riksdagen, sänkt rösträttsålder och sänkt fyra-procentsspärr vid riksdagsvalen. Oscarssons huvudsats var att: ”medborgarnas åsikter om demokratiförändringar formar ingen starkt sammanhållen åsiktsdimension. De otydliga svarsmönstren visar snarare att medborgaropinionen är mycket svagt utvecklad i frågor som rör demokratis spelregler” (Oscarsson 1999:54).

Vår tolkning av de svaga sambanden i tabell 3 är dock inte nödvändigtvis att svenska folket saknar genomtänkta åsikter och inte riktigt vet vad de svarar på när de ställs inför frågor om det demokratiska systemets utformning. En alternativ tolkning kan se ut så här:

Förslaget om ökat brukarinflytande är helt enkelt så populärt (85 procent positiva) att det inte fungerar i en sambandsanalys (det går inte att få någon statistisk samvariation mellan svaren på två frågor om nästan alla är överens i den ena frågan). Förklaringen till denna – möjligen något paradoxala – positiva samsyn på brukarinflytandet tror vi beror på en slags ohelig allians mellan vänster och höger: Lokala brukarråd och brukarstyrelser omhuldas av politiker och medborgare som befinner sig till höger på den politiska skalan, eftersom brukarinflytande kan betraktas som ett sätt att krympa den politiska sfären och i större utsträckning låta människor ta ansvar för och bestämma över sina egna liv. Lokalt brukarinflytande är också mycket populärt bland politiker och medborgare som står till vänster i politiken, men i dessa grupper för att det handlar om att befästa och utvidga den politiska sfären och om att involvera fler medborgare i politiken och det demokratiska beslutsfattandet. Vem som tolkar verkligheten mest rätt i det här avseendet kommer kanske framtiden så småningom att utvisa.⁴

Förslaget om fler folkomröstningar är också det relativt populärt (65 procent förespråkare) men har trots det fungerat som fråga i så måtto att det finns ett relativt starkt samband med frågan om valdemokrati eller deltagardemokrati (+0,45). Att sambandet inte är ännu starkare beror i första hand på att det också bland valdemokraterna finns många som vill öka antalet folkomröstningar. Andelen folkomröstningsförespråkare och folkomröstningsmotståndare är 85 respektive 15 procent bland deltagardemokrater (balansmått +70) och 47 respektive 53 procent bland valdemokrater (balansmått -6). En förklaring till att nästan hälften av valdemokraterna trots allt vill ha fler folkomröstningar skulle kunna vara att folkomröstningar är en deltagardemokratisk procedur som ligger valdemokratien nära, eftersom det handlar om ett omröstningsförfarande där alla medborgare har samma möjligheter att delta som vid vanliga val och där alla röster väger lika tungt.

Förklaringen till att svaren på de två frågorna om politikerlöner och antalet förtroendeuppdrag uppvisar ett – för oss oväntat – negativt samband med varandra (-0,16) och relativt svaga samband med övriga frågor tror vi har att göra med att medborgarnas politikermissstro finns med i bilden: Personer som hyser missstro mot politiker vill *både* minska antalet politiska förtroendeuppdrag *och* hålla politikernas löner och förmåner på en låg nivå.⁵ Resonemanget stämmer även här överens med vad Henrik Oscarsson har kommit fram till. Oscarsson visade i sin tidigare nämnda studie att personer med lågt politikerförtroende generellt sett var mer positiva till att ändra de demokratiska spelreglerna och då i synnerhet till att minska de folkvaldas makt och befogenheter (Oscarsson 1999:50-54).

Trots de relativt svaga sambanden i tabell 3 vill vi ändå gå vidare med vår fråga om svenska folkets inställning till de två idealmodellerna valdemokrati och deltagardemokrati. Måhända ligger det en del i hur vi här har valt att tolka de svaga sambanden med de andra demokratifrågorna. Och om vi kan visa att det finns samband mellan inställningen till de två idealmodellerna och andra relevanta faktorer, skulle det stärka uppfattningen att vi trots allt lyckats fånga något verkligt och meningsfullt med vår

demokratifråga. I det följande har vi valt ut tre grupper av faktorer för prövning: 1) partisympati och vänster-högeruppfattning, 2) kön och ålder, samt 3) politikerförtroende och nöjdhet med hur demokratin fungerar.

För det första förväntar vi oss här att stödet för valdemokratin skall öka och stödet för deltagardemokratin minska när vi förflyttar oss från vänster till höger på den ideologiska kartan; deltagardemokrati i modern tappning kan betraktas som en vänstertanke (se t ex Pateman 1970; Macpherson 1977; Premfors 2000) samtidigt som många deltagardemokratiska aktiviteter som till exempel demonstrationer, namninsamlingar och aktioner är politiska uttrycksmedel som i första hand förknippas med vänsterpolitik.

För det andra tror vi att stödet för valdemokratin är starkare i grupper som är väl representerade i de valda politiska församlingarna medan deltagardemokratin möter större gillande i grupper med sämre social representation. Mot bakgrund av den så kallade förgubbingen av de politiska partierna (se t ex Petersson m fl 2000) och diskussionen om att yngre politiker i stor utsträckning hoppar av sina uppdrag förväntar vi oss att kvinnor och yngre personer är mer positiva till deltagardemokrati och mer negativa till valdemokrati jämfört med män och äldre personer.

För det tredje, slutligen, har vi förhandsuppfattningen att det finns en koppling mellan människors demokratiuppfattningar och deras politikerförtroende och nöjdhet med hur demokratin fungerar. Utifrån en allmänt skeptisk inställning till politiker och ett missnöje med hur demokratin fungerar borde det te sig naturligt att förespråka förändringar i deltagardemokratisk riktning med avsikt att öka medborgarnas inflytande på politikernas bekostnad.

Prövningen av om vår demokratifråga fångar något verkligt och meningsfullt är dock inte det enda – och inte ens det huvudsakliga – skälet för de följande analyserna. En minst lika angelägen uppgift är att undersöka om det finns gruppbaseade skillnader när det gäller inställningen till demokratins utformning. Återfinns valdemokrater och deltagardemokrater i olika politiska läger? Och spelar det någon roll för demokratiuppfattningen om man som grupp är över- eller underrepresenterad i de folkvalda församlingarna och om man är nöjd eller missnöjd med demokratins aktörer och funktionsätt? Resultaten av de sambandsanalyser som ligger till grund för prövningen av ovanstående hypoteser redovisas i tabell 4.

Det finns ett tydligt samband mellan politisk hemvist och inställningen till valdemokrati och deltagardemokrati. Ju längre till höger på den politiska skalan, desto starkare stöd för valdemokratin och desto svagare stöd för deltagardemokratin (balansmått -22 bland personer klart till vänster, +14 bland personer i mitten och +38 bland personer klart till höger). Människor till vänster och höger lever i samma demokratiska system men de har uppenbarligen olika uppfattningar om hur spelreglerna bör vara utformade.

Tabell 4 Svenska folkets inställning till valdemokrati och deltagardemokrati efter vänster-högeruppfattning, partisynpati, kön, ålder, politikerförtroende och nöjdhet med hur demokratin fungerar (procent och balansmåt)

grupp	Valdemokrat		Deltagardemokrat		Summa procent	balansmåt	antal svarande
	håller på det hela taget med person A	håller något med bägge men mest med person A	håller något med bägge men mest med person B	håller på det hela taget med person B			
samtliga	18	38	30	14	100	+12	1399
vänster-högeruppfattning							
klart till vänster	12	27	31	30	100	-22	122
något till vänster varken eller	14	35	36	15	100	-2	332
något till höger	18	39	29	14	100	+14	445
klart till höger	20	43	28	9	100	+26	340
	30	39	18	13	100	+38	125
partisynpati							
v	9	26	41	24	100	-30	164
s	18	41	28	13	100	+18	485
c	22	38	32	8	100	+20	84
fp	14	52	27	7	100	+32	59
m	25	44	20	11	100	+38	281
kd	23	38	30	9	100	+22	151
mp	6	10	47	37	100	-68	51
kön							
man	20	41	25	14	100	+22	689
kvinnor	16	35	34	15	100	+2	670
ålder							
15-29 år	9	38	36	17	100	-6	262
30-49 år	13	36	35	16	100	-2	454
50-64 år	22	39	26	13	100	+22	408
65-85 år	28	42	20	10	100	+40	274
förtroende för politiker							
stort	20	43	27	10	100	+26	466
ganska litet	17	38	31	14	100	+10	764
mycket litet	18	26	30	26	100	-12	147
nöjd med hur demokratin fungerar i Sverige							
nöjd	19	39	30	12	100	+16	1042
ej nöjd	13	33	31	23	100	-8	320

Kommentar: Frågeformuleringen om valdemokrati och deltagardemokrati återfinns i tabell 1. Vid beräkningen av balansmåtten har de som på det hela taget håller med person A och de som håller något med bägge men mest med person A slagits samman till gruppen *valdemokrater*. De som på det hela taget håller med person B och de som håller något med bägge men mest med person B har slagits samman till gruppen *deltagardemokrater*. Balansmåtten har beräknats genom att subtrahera andelen deltagardemokrater från andelen valdemokrater. Ett positivt balansmåt visar med andra ord en övervikt av valdemokrater. Förtroende för politiker bygger på en fråga med följande formulering: *Allmänt sett, hur stort förtroende har Du för svenska politiker?* De som svarat mycket stort förtroende eller ganska stort förtroende har slagits samman till gruppen *stort förtroende*. Nöjd med hur demokratin fungerar bygger på en fråga med följande formulering: *På det hela taget, hur nöjd är Du med det sätt på vilket demokratin fungerar i Sverige?* De som svarat mycket nöjd eller ganska nöjd har slagits samman till gruppen *nöjd* medan de som svarat inte särskilt nöjd eller inte alls nöjd slagits samman till gruppen *ej nöjd*.

Det är framförallt miljöpartiets och nästan vänsterpartiets sympatisörer som sluter upp kring deltagardemokratin (balansmätt -68 respektive -30). Bland de övriga partiernas sympatisörer – och då främst m- och fp-sympatisörer – finns däremot en övervikt för det valdemokratiska idealet. De socialdemokratiska sympatisörernas lite oväntat ljumma inställning till deltagardemokratin (balansmätt +18) indikerar samtidigt att demokratiuppfattningar är någonting mer än vänster-högerideologi. En tänkbar delförklaring till s-sympatisörernas stöd för valdemokratin skulle kunna vara det socialdemokratiska regeringsinnehavet: Om man har vunnit de två senaste riksdagsvalen och är på god väg mot en tredje seger 2002 – och därmed kan sägas ha sitt på det torra inom ramen för valdemokratin – känns det kanske inte lika angeläget att under mellanvalstider dela med sig av makten till politiskt aktiva medborgare och grupper.

Hypotesen att överrepresenterade grupper är mer positiva till valdemokrati medan underrepresenterade grupper är mer sympatiskt inställda till deltagardemokrati får också stöd i resultaten. Män är mer positiva till valdemokrati än kvinnor (balansmätt +22 mot +2) och stödet för valdemokratin ökar med stigande ålder (-6 i gruppen 15-29 år, -2 i gruppen 30-49 år, +22 i gruppen 50-64 år och +40 i gruppen 65-85 år). Utifrån en enstaka undersökning går det förstås inte att säga huruvida skillnaden mellan yngre och äldre medborgare indikerar att deltagardemokratin är på frammarsch (en ny generation med en annorlunda demokratiuppfattning) eller om stödet för deltagardemokratin även för tidigare generationer har avtagit med stigande ålder.

Resultaten i tabell 4 visar slutligen att det finns ett klart samband mellan människors demokratiuppfattningar och deras politikerförtroende (+26 bland personer med stort förtroende, +10 bland personer med ganska litet förtroende och -12 bland personer med mycket litet förtroende). Det finns också en klar skillnad mellan de som är nöjda och missnöjda med hur demokratin fungerar i Sverige (balansmätt +16 respektive -8). De nöjda tenderar att vara nöjda med att påverka genom att rösta medan de missnöjda tenderar att även vilja påverka på andra sätt.

Deltagardemokratin baksida

Det är en vacker tanke att alla medborgare kontinuerligt skall vara med och påverka politikens utformning och, när så är möjligt, själva vara med och fatta de demokratiska besluten. Men ibland kan det vara långt mellan tanke och verklighet. Vi tycker därför att det måste diskuteras och empiriskt undersökas om inte den bland politiker och demokratiutredare så omhuldade deltagardemokratin också har en baksida. För det första kan det tänkas att det deltagardemokratiska idealet brister i realism, eftersom vi vet väldigt lite om huruvida medborgarna anser sig ha de möjligheter och den vilja till politisk aktivitet som idealet föreskriver. För det andra kan deltagardemokratin misstänkas ta för lätt på den politiska ojämlikheten: om medborgerlig aktivitet vid sidan om valdeltagandet belönas med ett större politiskt inflytande, och om deltagandet är ojämlikt fördelat mellan olika befolkningsgrupper, ja då finns det en

uppenbar risk för att den politiska jämlikheten sätts ur spel. För det tredje är det också möjligt att deltagardemokratien uppmuntrar medborgarna att tänka på politik i termer av enskilda frågor och att främst engagera sig i frågor som berör den personliga egenyttnan; om så är fallet undergrävs det politiska helhetsperspektivet samtidigt som de gemensamma samhällsintressena riskerar att få stå tillbaka för olika grupper och individers egenintressen.

I det följande har vi för avsikt att empiriskt belysa deltagardemokratins eventuella baksidor. Vi börjar med realismen. Den fråga vi ställer oss är i vilken utsträckning medborgarna kan tänka sig att ta aktiv del i politiken vid sidan om att rösta fram sina representanter i politiska val. För att få en uppfattning om medborgarnas vilja till politiskt deltagande vid sidan om valdeltagandet fick svarspersonerna i 2001 års SOM-undersökning besvara en fråga om huruvida de under de senaste två-tre åren deltagit i ett antal politiska aktiviteter och om de kan tänka sig att delta i motsvarande aktiviteter i framtiden. Resultaten redovisas i tabell 5. Summan av kolumnerna ett och två visar hur stor andel av medborgarna som har deltagit i respektive aktivitet under de senaste två-tre åren. I kolumnen näst längst till höger (potentiellt deltagande) redovisas summan av kolumnerna ett och tre, det vill säga hur stor andel av medborgarna som i framtiden kan tänka sig att delta i respektive aktivitet.

Återigen handlar det om nivåskattningar, vilket innebär att det är svårt att bedöma resultaten. Och den normativa deltagarteorin har tyvärr inte varit till någon hjälp: Så vitt vi känner till har ingen av de politiska filosofer eller teoretiker som pläderar för det deltagardemokratiska demokratiidealet ställt upp några kriterier eller givit några riktlinjer för hur stor andel av medborgarna som skall vara politiskt aktiva för att vi skall kunna tala om en väl fungerande deltagardemokrati. I nuvarande läge avhåller vi oss därför från några tvärsäkra slutsatser om deltagardemokratins realism.

Vi vill däremot gärna skicka med tre iakttagelser eller synpunkter till de läsare som på egen hand vill fundera vidare kring deltagardemokratins realism utifrån resultaten i tabell 5. För det första skall det framhållas att de redovisade nivåerna för det potentiella deltagandet med största säkerhet är ordentligt överskattade: Vi vet av erfarenhet att det är en sak att besvara enkätfrågor om vad man kan tänka sig att göra i framtiden och en helt annan att verkligen skrida till verket och bli en politiskt aktiv medborgare. Glöm därför inte bort de betydligt lägre nivåerna på det faktiska deltagandet som utgörs av summan av tabellkolumnerna ett och två.

För det andra tycks det som om tidsfaktorn har betydelse: När det gäller flera av de aktiviteter som endast kräver ett tillfälligt engagemang – som att kontakta politiker och tjänstemän (potentiellt deltagande 78 respektive 75 procent), lyssna på kommunfullmäktigesammanträden (58 procent) och att medverka i utfrågning eller diskussion med politiker (56 procent) – kan mer än hälften av medborgarna tänka sig att delta. Men det är betydligt färre som kan tänka sig att delta i aktiviteter som kräver ett mer långvarigt engagemang – som att arbeta i politiskt parti (potentiellt deltagande 27 procent), politisk organisation eller aktionsgrupp (26 procent) och att vara verksam i lokalt byalag eller byaråd (45 procent) eller i ett brukarråd eller en brukarstyrelse (49 procent).

För det tredje, slutligen, är det endast två av de tolv aktiviteterna i tabell 5 som uppvisar ett potentiellt deltagande i närheten av det faktiska valdeltagandet vid valen till riksdag och kommunfullmäktige (81,4 respektive 78,6 procent vid valen 1998).

Tabell 5 Svenska folkets deltagande i olika politiska aktiviteter under de senaste två-tre åren och om de kan tänka sig att delta i samma aktiviteter i framtiden (procent)

aktivitet	gjort, och kan tänka sig göra det igen	gjort, men kan inte tänka sig göra det igen	ej gjort, men kan tänka sig göra det i framtiden	ej gjort, och kan inte tänka sig göra det i framtiden	summa procent	potentiellt deltagande	antal svar
kontaktat politiker som du känner personligen	12	1	56	31	100	78	1601
kontaktat tjänsteman i stat eller kommun	28	3	47	22	100	75	1581
kontaktat politiker som du inte känner personligen	7	1	52	40	100	59	1592
lyssnat på sammanträde med kommunfullmäktige i den kommun där du bor	11	3	47	39	100	58	1598
varit på organiserad utfrågning eller diskussion med politiker	12	2	44	42	100	56	1592
varit verksam i brukarråd eller brukarstyrelse inom t ex skola, äldreomsorg eller barnomsorg	7	2	42	49	100	49	1588
varit verksam i lokalt byalag eller byaråd	5	2	40	53	100	45	1573
deltagit i demonstration	11	1	33	55	100	44	1590
diskuterat samhällsfrågor med andra medborgare via debattforum på internet	3	1	37	60	100	40	1591
arbetat i politiskt parti	4	2	23	71	100	27	1592
arbetat i politisk organisation eller aktionsgrupp	2	1	24	73	100	26	1580
deltagit i olaglig protestaktivitet	1	1	12	86	100	13	1588

Kommentar: Den övergripande frågeformuleringen har följande lydelse: *Det finns olika sätt att söka åstadkomma förbättringar eller motverka försämringar i samhället. Har Du under de senaste två-tre åren gjort något av följande? Det potentiella deltagandet har beräknats genom att andelen som deltagit i den aktuella aktiviteten under de senaste två-tre åren och kan tänka sig att göra det igen har adderats med andelen som inte deltagit i den aktuella aktiviteten under de senaste två-tre åren men som kan tänka sig att göra det i framtiden.*

Jämförelsen mellan valdeltagandet och det potentiella deltagandet i tabell 5 leder oss över till deltagardemokratins nästa eventuella baksida: den bristande politiska jämligheten. Om det faktiska politiska deltagandet vid sidan av valdeltagandet, eller åtminstone det potentiellt framtida deltagandet, är någorlunda jämnt fördelat mellan olika befolkningsgrupper kan det kanske vara rimligt att försöka driva på utvecklingen i deltagardemokratisk riktning – trots att andelen politiskt aktiva medborgare skulle bli betydligt färre än de som går och röstar. Men om det politiska deltagandet visar sig vara ojämnt fördelat mellan olika grupper är slutsatsen inte lika självklar: En förändring av det politiska systemet i mer deltagardemokratisk riktning kommer ju i så fall sannolikt att innebära att aktiva grupper och medborgare kommer att öka sitt politiska inflytande på bekostnad av de medborgare som nöjer sig med att rösta fram sina representanter vid de politiska valen. Deltagandet i politiska val är förstås inte heller det helt jämnt fördelat mellan olika befolkningsgrupper (Bennulf & Hedberg 1999). Men med ett så högt valdeltagande som vi har haft i Sverige under de senaste 40 åren (mellan 81,4 och 91,8 procent i riksdagsvalen) blir utrymmet för en ojämn fördelning betydligt mindre än för andra deltagandeformer.

För att försöka säga någonting om huruvida ett ökat politiskt deltagande vid sidan av valdeltagandet kommer att bli ojämnt fördelat mellan olika befolkningsgrupper har vi letat efter systematiska skillnader i faktiskt och potentiellt deltagande. I tabell 6 redovisas sambanden mellan medborgarnas politiska deltagande och deras politiska intresse, utbildning, inkomst samt yrkesgrupps- och könstillhörighet. De indexvärden som redovisas kan variera mellan 0 och 12 där 0 står för avsaknad av faktiskt respektive potentiellt deltagande och 12 för faktiskt respektive potentiellt deltagande i samtliga de tolv aktiviteter vi frågade om.

Resultaten visar ett tydligt mönster. Både det faktiska deltagandet de senaste två-tre åren och det framtida potentiella deltagandet är ojämnt fördelat mellan olika befolkningsgrupper: Så är till exempel de politiskt intresserade mer aktiva än de politiskt ointresserade (indexmedelvärde 2,1 mot 0,9). Och den skillnaderna fördubblas när vi med hjälp av det potentiella deltagandet försöker se in i framtiden (6,7 mot 4,3). Samma bild återkommer när vi jämför hög- och lågutbildade, hög- och låginkomsttagare respektive högre tjänstemän och arbetare: Det som brukar kallas resursstarka grupper uppvisar genomgående ett högre politiskt deltagande än resurssvaga grupper, och den skillnaden förstärks rejält när vi förflyttar oss från faktiskt till potentiellt deltagande. Däremot finns det ingen skillnad i faktiskt politiskt deltagande mellan män och kvinnor (indexmedelvärde 1,6 mot 1,5) och endast en marginell könsskillnad i potentiellt politiskt deltagande (5,7 mot 5,4).

Slutsatserna från analyserna av det politiska deltagandets utbredning i olika befolkningsgrupper kan formuleras i tre meningar: 1) Deltagandet i politiska val är den mest jämlika formen för politiskt inflytande som vi känner till. 2) Det faktiska politiska deltagandet vid sidan om valdeltagandet är ojämnt fördelat mellan olika befolkningsgrupper, vilket redan idag gynnar de resursstarka grupperna. 3) Om vi förändrar det politiska systemet i deltagardemokratisk riktning och på olika sätt

uppmuntrar medborgarna till ökat politiskt deltagande kommer sannolikt dessa skillnader och denna ojämlikhet mellan resursstarka och resurssvaga grupper att förstärkas.

Tabell 6 Svenska folkets faktiska och potentiella politiska deltagande efter politiskt intresse, utbildning, inkomst, yrkesgrupps- och könstillhörighet (indexmedelvärden från 0-12)

grupp	faktiskt deltagande de senaste två-tre åren	potentiellt deltagande i framtiden	antal svarande
totalt	1,6	5,6	1496
politiskt intresse			
litet	0,9	4,3	688
stort	2,1	6,7	788
utbildning			
låg	1,3	4,5	632
medel	1,4	5,7	359
hög	2,0	7,0	443
inkomst i familjen			
mindre än 100 000	1,7	4,9	118
101 000 – 300 000	1,5	5,1	532
301 000 – 500 000	1,6	5,9	506
501 000 – 700 000	1,8	6,5	178
mer än 700 000	2,1	6,5	74
familj			
arbetare	1,3	5,0	620
tjänstemanna	1,6	5,9	371
företagare/jordbrukare	1,7	5,7	147
högre tjänstemanna/ akademiker	2,0	6,8	216
kön			
kvinnor	1,5	5,4	735
män	1,6	5,7	714

Kommentar: Den övergripande frågeformuleringen har följande lydelse: *Det finns olika sätt att söka åstadkomma förbättringar eller motverka försämringar i samhället. Har Du under det senaste två-tre åren gjort något av följande?* Deltagandeformerna och svarsalternativen återfinns i tabell 5. Det additiva indexet för faktiskt deltagande varierar mellan 0 och 12 och varje aktivitet har givit en poäng. Det additiva indexet för potentiellt deltagande varierar också mellan 0 och 12 och varje potentiell aktivitet har givit en poäng. Politiskt intresse bygger på en fråga med följande lydelse: *Hur pass intresserad är Du i allmänhet av politik?* De som svarat mycket intresserad eller ganska intresserad har slagits samman till gruppen *intresserade* medan de som svarat inte särskilt intresserad eller inte alls intresserad har slagits samman till gruppen *ointresserade*. Som lågutbildade räknas de med högst folkskola/enhetsskola/grundskola, folkhögskola eller tvåårigt gymnasium/fackskola. Som medelutbildade räknas de med högst flickskola/realexamen eller minst treårigt gymnasium. Som högutbildade räknas de som studerat vid högskola/universitet. Inkomsten avser samtliga personer i svarspersonens hushåll. Yrkesindelningen bygger på hur svarspersonerna själva har beskrivit sin nuvarande familj.

Problemet med den ojämlika fördelningen av det politiska deltagandet blir än mer påtagligt om de politiskt aktiva medborgarna i första hand försöker befrämja sina egenintressen. Vi vet i dagsläget ingenting om vad som motiverar de medborgare som engagerar sig i exempelvis ett brukarråd på en skola eller i en aktionsgrupp som vill stoppa ett vägbygge. Men det vi däremot kan säga är att det inte finns några institutionella mekanismer som motverkar att politiskt aktiva medborgare i första hand tänker på vad som är bäst för dem själva. För de politiker som väljs in i riksdag och kommunfullmäktige, och som därifrån har att hantera bland annat skol- och trafikfrågor, finns däremot en tydlig sådan mekanism: De politiker som missköter sig och inte agerar i enlighet med sina väljares önskemål och för det allmänna bästa kommer sannolikt att bli bortröstade vid nästa val.

För att försöka belysa den deltagardemokratiska baksidan om ett eventuellt befrämjande av egenintresset har vi använt oss av ”ryktesmetoden”, vilket i det här sammanhanget innebär att vi frågade medborgarna om varför de tror att fyra olika grupper av aktörer är aktivt engagerade i politiken. De grupper vi frågade om var politiker i riksdagen, politiker i den kommun där du bor, medborgare som sitter i lokala brukarråd/brukarstyrelser och medborgare som aktiverar sig i politiska aktionsgrupper. Svarepersonerna ombads att placera ut de fyra aktörsgrupperna på en skala från 0 (i huvudsak för att komma till rätta med problem som berör dem själva) till 10 (i huvudsak för att komma till rätta med problem som berör samhället i stort). Resultaten redovisas i tabell 7.

Tabell 7 Svenska folkets uppfattning om varför olika grupper är aktivt engagerade i politiken: I huvudsak för att komma till rätta med problem som berör dem själva (0) eller i huvudsak för att komma till rätta med problem som berör samhället i stort (10)? (medelvärden från 0-10)

grupp	medelvärde	antal svarande
politiker i riksdagen	6,5	1544
politiker i den kommun där du bor	5,7	1535
medborgare som sitter i lokala brukarråd och brukarstyrelser		
inom t ex skola, äldrevård och barnomsorg	5,1	1536
medborgare som aktiverar sig i politiska aktionsgrupper	4,6	1532

Kommentar: Den övergripande frågan har följande lydelse: *Vilken är din uppfattning om varför följande grupper är aktivt engagerade i politiken? Vill de komma till rätta med problem som berör dem själva eller vill de komma till rätta med problem som berör samhället i stort?* Svarepersonerna ombads svara med hjälp av en skala med värden från 0 till 10 där 0 står för i huvudsak för att komma till rätta med problem som berör dem själva och 10 för i huvudsak för att komma till rätta med problem som berör samhället i stort. Samtliga medelvärden i tabellen är signifikant skilda från varandra på 99 procents säkerhetsnivå.

Svenska folkets uppfattningar om varför olika grupper är politiskt aktiva uppvisar klara skillnader. Det är i första hand politikerna i riksdagen (medelvärde 6,5) och därefter kommunpolitikerna (5,7) som anses vilja komma till rätta med problem som berör samhället i stort. Medborgare som sitter i lokala brukarråd eller brukarstyrelser (medelvärde 5,1) och framförallt medborgare som aktiverar sig i politiska aktionsgrupper (4,6) anses vara relativt sett mer intresserade av att komma till rätta med problem som berör dem själva. Om vi får tro svenska folkets bedömningar så är med andra ord valdemokratins främsta aktörer bättre än två utpräglat deltagardemokratiska aktörer när det gäller att främja allmänintresset och se bort från snäva grupp- och egenintressen.

* * *

De viktigaste resultaten i den här artikeln kan sammanfattas i fem punkter:

- Det finns inte mycket som talar för att demokratiminister Britta Lejon och andra framträdande förespråkare för det deltagardemokratiska idealet har den stora folkmajoriteten med sig när de vill förändra den svenska demokratin i mer deltagardemokratisk riktning. Stödet för deltagardemokratien återfinns främst bland miljöpartiets och vänsterpartiets sympatisörer och i den tiondel av befolkningen som uppger sig stå klart till vänster i politiken.
- När det gäller de mer konkreta åtgärderna för att försöka förbättra demokratin går medborgarnas önskemål däremot i mer deltagardemokratisk riktning. Det finns en klar opinionsövertikt för det deltagardemokratiska förslaget om fler folkomröstningar och en mycket kraftig övertikt för det likaledes deltagardemokratiska förslaget om ökat brukarinflytande.
- Det är svårt att bedöma realismen i den deltagardemokratiska uppfattningen – i synnerhet som de politiska filosofer och teoretiker som pläderar för det deltagardemokratiska idealet inte har givit några klara riktlinjer för hur stor andel av medborgarna som skall vara politiskt aktiva för att det skall gå att tala om en väl fungerande deltagardemokrati. När det gäller deltagande i politiska aktiviteter som kräver ett mer långvarigt engagemang – som att arbeta i politiskt parti, organisation eller aktionsgrupp och att vara verksam i ett lokalt byalag, byaråd, brukarråd eller brukarstyrelse är det dock mindre än hälften av medborgarna som ens kan tänka sig att delta.
- Deltagandet i politiska val är den mest jämlika formen för politiskt inflytande som vi känner till. Det faktiska politiska deltagandet vid sidan om valdeltagandet är ojämnt fördelat mellan olika befolkningsgrupper och det gynnar redan idag de resursstarka grupperna. Om vi förändrar det politiska systemet i mer deltagardemokratisk riktning och på olika sätt uppmuntrar medborgarna till ökat politiskt deltagande kommer sannolikt dessa skillnader och denna ojämlighet mellan resursstarka och resursvaga grupper att förstärkas.

- Om vi får tro svenska folkets bedömningar så är valdemokratins främsta aktörer – riksdags- och kommunpolitiker – bättre än utpräglat deltagardemokratiska aktörer – medborgare i brukarråd och aktionsgrupper – när det gäller att främja allmänintresset och se bort från grupp- och egenintressen. Om vi förändrar det politiska systemet i mer deltagardemokratisk riktning finns det risk för att olika typer av egenintressen kommer att få ett större inflytande över de politiska besluten.

Noter

- ¹ Artikeln är skriven inom ramen för forskningsprojektet *Den lokala demokratins potential* som finansieras av Centrum för Forskning om Offentlig Sektor (CEFOS) vid Göteborgs universitet. Artikeln ingår också i avrapporteringen från forskningsprogrammet *Demokratins mekanismer* som finansieras av Riksbankens Jubileumsfond, Kulturvetenskapliga donationen.
- ² ”Den som är intresserad av svenska folkets inställning till ärtor med fläsk och varm punsch skall förstås fråga om det och inte ställa tre separata frågor om ärtor, fläsk respektive varm punsch.” Citatet är hämtat från boken *Metodpraktikan* (Esaiasson m fl 2002:273).
- ³ Opinionsövervikten för förslaget om fler folkomröstningar känner vi igen från tidigare forskning. Se till exempel Gilljam (1996), Holmberg (1997) och Oscarsson (1999).
- ⁴ Vår hypotes om en ohelig allians mellan vänster och höger motsägs åtminstone inte av det faktum att valdemokrater (balansmått +64) är nästan lika positiva till brukarinflytande som deltagardemokrater (+78) och att skillnaden mellan de politiska partiernas inställning skiljer sig mycket lite åt och dessutom inte uppvisar något vänster-högermonster: fp-sympatisörer +80, m-sympatisörer +74, v-sympatisörer +72, c-sympatisörer +72, mp-sympatisörer +68, s-sympatisörer +66 och kd-sympatisörer +64.
- ⁵ Sambanden mellan politikerförtroende (mätt på samma sätt som i tabell 4 nedan) och de två frågorna om löner och förmåner och om antalet förtroendeuppdrag är relativt svaga men går i förväntad riktning (+0,22 respektive +0,15; ju större politikerförtroende desto mer positiv till bättre löner och förmåner och till fler förtroendeuppdrag.)

Referenser

- Barber, Benjamin (1984): *Strong Democracy: Participatory Politics for a New Age*. Berkeley: University of California Press.

- Bennulf, Martin & Hedberg, Per (1999): "Utanför demokratin. Om det minskade valdeltagandets sociala och politiska rötter". I *Valdeltagande i förändring*, SOU 1999:132.
- Dahl, Robert (1989/1999): *Demokratin och dess antagonister*. New Haven: Yale University Press.
- Esaiasson, Peter & Gilljam, Mikael (2000): "Mästrande om demokratin." *DN-debatt 2000-02-27*.
- Esaiasson, Peter, Gilljam, Mikael, Oscarsson, Henrik & Wängnerud, Lena (2002): *Metodpraktikan. Konsten att studera samhälle individ och marknad*. Stockholm: Nordstedts Jurudik.
- Fiorina, Morris (1981): *Retrospective Voting in American Presidential Elections*. New Haven: Yale University Press.
- Gilljam, Mikael (1996): "Den direkta demokratin." I Gilljam, Mikael & Holmberg, Sören (red): *Ett knappt ja till EU. Väljarna och folkomröstningen 1994*. Stockholm: Nordstedts Jurudik.
- Gilljam, Mikael (2002): "Falsa rykten om större inflytande." *DN-debatt 2002-01-24*.
- Held, David (1996/1997): *Demokratimodeller – Från klassisk demokrati till demokratisk autonomi*. Göteborg: Daidalos.
- Holmberg, Sören (1997): "Fler folkomröstningar." I *Folkomröstningar och demokrati. Bilaga 2 till Folkomröstningsutredningens betänkande*, SOU 1997:56.
- Klingemann, Hans-Dieter, Hofferbert, Richard & Budge, Ian. (1994): *Parties, Policies, and Democracy*. Boulder: Westview Press.
- Macpherson, Crawford Brough (1977): *The Life and Times of Liberal Democracy*. Oxford: Oxford University Press.
- Manin, Bernhard (1997/2002): *Representativ demokrati*. Stockholm: SNS Förlag.
- Noelle-Neumann, Elisabeth (1984): *The Spiral of Silence: Public Opinion – Our Social Skin*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Oscarsson, Henrik (1999): *Demokratiopinioner*. Demokratiutredningens skrift nr 26. SOU 1999:80.
- Pateman, Carole (1970): *Participation and Democratic Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Peterson, Olof, Hermansson, Jörgen, Micheletti, Michele, Teorell, Jan & Westholm, Anders. (2000): *Demokrati utan partier. Demokratirådets rapport 2000*. Stockholm: SNS Förlag.
- Premfors, Rune (2000): *Den starka demokratin*. Stockholm: Atlas.
- Regeringens proposition 2001/2:80. *Demokrati för det nya seklet*.
- Schumpeter, Joseph (1942): *Capitalism, Socialism, and Democracy*. London: Allen & Unwin.
- SOU 2000:1. *En uthållig demokrati. Politik för folkstyrelse på 2000-talet*.
- SOU 2001:48. *Att vara med på riktigt – demokratiutveckling i kommuner och landsting*.

MEDBORGARNA OCH DEN MEDIALISERADE POLITIKEN

BENGT JOHANSSON

Det moderna samhället beskrivs vanligen som ett informationssamhälle, där massmedierna spelar en allt viktigare roll för hur vi uppfattar verkligheten. Världen har blivit mer informationsrik och de massmediala bilderna anses avgörande för hur vi orienterar oss i omvärlden – vare sig det rör vilka filmer man bör se, vilka kläder vi ska ha på oss, vilka bilar som har god kvalitet eller vilka politiska förslag som är på samhällets dagordning. Inom politisk kommunikation talar man om politikens medialisering som ett uttryck för detta medieberoende. Medborgarna har blivit mer beroende av massmedier för att kunna orientera sig politiskt och politiker tvingas anpassa sig till mediernas logik för att nå ut. Massmedierna blir därmed i princip den enda arena där politiker och medborgare möts (Thompson 1995, Mancini och Swanson 1996).

Mediernas betydelse för människors uppfattning om politik är dock inte självklar. Medieforskningen har under ett drygt halvsekel försökt klargöra vilken betydelse medierna har för hur människor uppfattar verkligheten. Mot bakgrund om vad som sagts om medierna som den moderna politikens bakgrundsväv kunde man förvänta sig att medierna har dramatiska effekter på människors syn på politik. Men mer än 50 års medieforskning har visat att massmediernas påverkan på människor är villkorad av många andra faktorer, som både kan relateras till den sociala omgivningen och individuella egenskaper hos mottagarna. Massmedierna påverkar och är centrala för hur vi uppfattar verkligheten, men det är inte så enkelt som att människors verklighetsuppfattning är en avspeglning av mediernas bild av verkligheten (De Fleur och Ball-Rokeach 1984, Asp 1986, McQuail 1994, Livingstone 1996).

Men hur uppfattar medborgarna själva mediernas betydelse? Tror människor på medieeffekter och tror de att de själva påverkas? Forskningen om föreställningar av massmediers påverkan har framför allt förts inom ett forskningsfält som kallas tredjepersonseffekter. Tredjepersonseffekter innebär att man tror att andra människor påverkas mer än man själv av mediernas innehåll. Tredjepersonseffekter leder dessutom till att man överdriver effekterna av mediernas innehåll och nyheter som är ofördelaktiga för en själv anses ha allra störst påverkan. Forskningen har också visat att faktorer såsom personligt engagemang i en fråga eller expertkunskap (eller snarare upplevd expertkunskap) är viktiga förklaringsfaktorer till varför man tenderar att göra denna åtskillnad mellan sig själv och andra (McLeod m fl 2001, Johansson 2000).

Forskningen inom detta fält är till stor del amerikansk och har i första hand rört effekterna av socialt oaccepterat eller kontroversiellt medieinnehåll, och då särskilt

pornografi, medievåld och etiskt diskutabelt innehåll. Skälet till att man studerat kontroversiellt medieinnehåll beror inte på att man förväntat sig exceptionellt starka tredjepersonseffekter i dessa sammanhang. Istället handlar det om att tredjepersonseffekter kopplat till socialt oaccepterade mediebudskap skulle kunna få vidare konsekvenser. Om man tror på starka medieeffekter och att andra människor är särskilt sårbara för mediepåverkan är det troligt att man också är mer benägen att ha en positiv inställning till censur av medieinnehåll. Studier har också visat att personer som är positivt inställda till censur också uppfattar andra människor som mer påverkbara av massmedier än dem själva (Johansson 2000).

I denna artikel är avsikten att undersöka hur svenskar uppfattar mediernas betydelse för politisk opinionsbildning. Upplever man att ens politiska uppfattningar formas av massmedierna eller tror man att andra informationskanaler spelar större roll? En annan fråga är hur man ser på opinionsbildningsprocesser för andra människor. Tror man att andra människor skapar sina politiska uppfattningar på samma sätt som man själv gör, eller är andra informationsvägar viktigare? Och vilken roll spelar massmedierna? Påverkas andra mer av mediernas innehåll än man själv?

Syftet är med andra ord *inte* att undersöka om massmediernas innehåll verkligen *har* effekter, eller vilka informationsvägar som *faktiskt* avgör människors politiska ställningstagande. Istället är det människors subjektiva upplevelser som står i fokus, vilka föreställningar människor har om politisk opinionsbildning – hur de motiverar sina egna politiska uppfattningar och hur de tror att andra människors åsikter om politik formas.

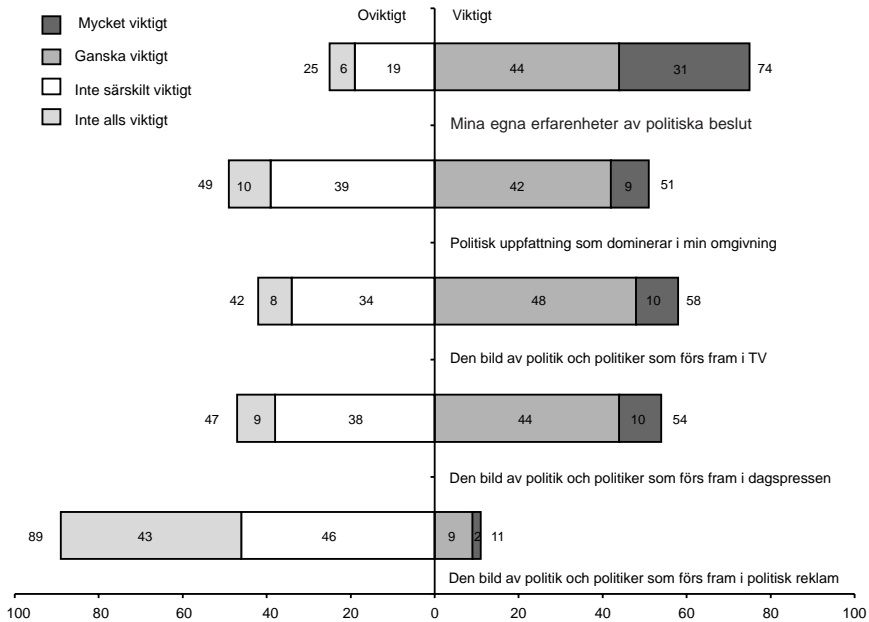
Vad formar människors uppfattningarna om politik?

Om man ber svenskar att rangordna vilka informationsvägar som är viktiga för deras egna politiska uppfattningar visar sig ett mönster som är relativt stabilt, både vad gäller människors kön, ålder, utbildning och sociala bakgrund. Om människor själva får uppskatta vad som formar deras politiska hållning är det egna erfarenheter som nämns som mest betydelsefullt (figur 1). Tre fjärdedelar av svenskarna uppger att egna upplevelser av politiska beslut är mycket eller ganska viktiga för hur deras politiska uppfattningar formas. Ingen av de andra informationsvägarna kommer ens i närheten av den nivån. TV anses viktigt av 58 procent, påverkan via personer i ens omgivning av 51 procent, dagspress av 54 procent och till sist politisk reklam av 11 procent.

I människors föreställningsvärld formas med andra ord deras egna politiska uppfattningar inte i första hand via medierad kommunikation utan av egna politiska erfarenheter. Men därmed är det inte sagt att människor bortser från massmediernas betydelse. Tvärtom, och kanske något oväntat, anser en klar majoritet att TV och dagspress är viktiga kommunikationsvägar för politisk opinionsbildning. Att politisk reklam ses som irrelevant i sammanhanget har till viss del att göra med att det inte förekommer så mycket politisk reklam, men framförallt att påverkan av reklam generellt sett uppfattas som negativt och kanske i synnerhet i samband med politisk

kommunikation. I vardagligt tal ses det knappast som något positivt att bli påverkad, och att erkänna att ens politiska uppfattningar påverkas av reklam indikerar att man förlorar sin frihet, att man inte har kontroll över sina egna beslut.

Figur 1 Olika informationsvägars betydelse för människors egna politiska uppfattningar (procent)



Kommentar: Frågan lyder: Ibland diskuteras vad som formar vår bild av politik. Hur viktiga är enligt Din bedömning nedanstående saker för *Din egen* uppfattning av politik?

Resultaten bekräftar i stort vad andra undersökningar visat. När människor besvarat frågan om vilken betydelse olika informationsvägar har för *information* om politik anser en överväldigande majoritet att massmedierna är den viktigaste informationskällan (Strömbäck 2001). I andra undersökningar där man frågat efter partival nämns också medierna som en viktig influens, men inte alls i samma utsträckning som faktorer som har att göra med politikens innehåll eller partiledaren (Hvitfelt och Nord 1999, Gilljam och Holmberg 1987).

Att man är mer benägen att framhålla massmediers betydelse som kunskapskälla än som influens för ens politiska åsikter eller ställningstagande är ganska rimligt. Det är knappast troligt att människor skulle tillstå att deras politiska preferenser i första hand skulle formas av medieinnehåll med tanke på vad som tidigare sagts om att vi alla vill se oss själva som självständiga varelser. Men det är också så att människors

uppfattningar stämmer relativt väl överens med vad forskningsresultaten säger i ämnet. Medierna är viktiga, framförallt för hur vi inhämtar information och skapar verklighetsbilder. Men för valhandling och politiskt ställningstagande är faktorer som har att göra med egna erfarenheter och den sociala omgivningen viktigare (jfr Asp 1986, Norris m fl 2000).

Så långt den övergripande bilden. Alla gör dock inte riktigt samma bedömning av hur de ser på olika informationsvägars betydelse för sina uppfattningar om politik. Och intressant är att olika gruppers bedömningar skiftar beroende på vilken informationsväg det gäller (tabell 1). Mäns och kvinnors föreställningar skiljer sig i viss mån åt. Kvinnor är överlag mer benägna att anse att de påverkas i sin syn på politik av medieerfarenheter av olika slag. Både när det gäller TV, press och reklam menar kvinnor i högre utsträckning än män att de påverkas. Att kvinnor i högre grad än män anser att de påverkas av olika informationsvägar beror till viss del på att utbildningsfaktorn slår igenom, men inte helt. Kvinnor och män verkar ha olika självbilder om hur deras politiska uppfattningar formas. Män verkar vilja framstå som mer autonoma politiska varelser än kvinnor.

Tabell 1 Uppfattningar om vilka informationsvägar som är viktiga för ens egna politiska uppfattningar, fördelat på kön, ålder, utbildning och subjektiv klass. Andel som uppger att informationsvägen är viktig eller mycket viktig (procent)

	Egen erfarenhet	Social omgivning	TV	Dagspress	Politisk reklam
Kön					
Män	74	46	52	48	8
Kvinnor	77	45	63	58	14
Ålder					
15–29	72	59	59	56	19
30–49	80	50	61	55	10
50–64	78	50	54	51	10
65–80	69	46	54	49	8
Utbildning					
Låg	69	48	54	47	12
Medel	76	53	58	53	15
Hög	87	55	64	63	8
Subjektiv klass					
Arbetare	73	50	56	49	13
Tjänstemän/ akademiker	85	55	65	64	8

Men även ålder spelar in. Yngre personer menar generellt att de påverkas mer av *alla* informationsvägar, utom för egen erfarenhet där skillnader mellan den yngsta och den äldsta åldersgruppen är försumbar. Att yngre anser sig vara mer formade av social omgivning och medier för politiska uppfattningar och att äldre mer anser att de erfarenheter de gjort genom åren är viktigare verkar också ganska rimligt. Intressant är dock att så många som 19 procent av de mellan 15 och 29 år anser att deras egna politiska uppfattningar formas av politisk reklam. Att yngre skiljer sig från andra grupper har säkerligen att göra med att det finns en mer utbedd tolerans mot reklam. Men kanske också att de upplever att de exponeras mer för politisk reklam än andra grupper i samhället.

En annan iakttagelse är att personer med olika bakgrund och med olika utbildningsnivåer gör större skillnad i sina bedömningar av dagspress än av TV. Vid en detaljanalys visar det sig att detta snarare handlar om sociala normer knutet till medier än faktisk exponering. Skillnaderna mellan sociala grupper ifråga om synen på dagstidningars påverkan har i mycket liten grad att göra med hur regelbundet man läser dagstidning. Regelbundna dagstidningsläsare med arbetarklassbakgrund anser att de påverkas mindre av dagspress än tjänstemän/ akademiker som läser lika ofta. Det upplevs med andra ord finare i vissa grupper att låta sig påverkas av dagspress än av TV (jfr Fredriksson 2002).

Generellt sett gäller också att personer med högre utbildning (högskola och universitet) och de som har sin sociala bakgrund i tjänstemanna- och akademikerfamiljer i högre grad menar att *alla* informationsvägar är viktigare än andra grupper. Det ligger nära till hands att tolka detta resultat som ett uttryck för engagemang. Vi vet att personer med högre utbildning är mer intresserade av politik och därför kan antas anse att informationsvägar över lag är viktigare.

I figur 2 har därför utbildning¹ och politiskt intresse relaterats till synen på de olika informationsvägarnas betydelse för människors egna politiska uppfattningar. Figuren är en effektparametermodell som visar vilken självständig effekt utbildning respektive politiskt intresse har på bedömningen av erfarenhet, social omgivning och olika mediers betydelse för ens politiksyn – ju högre siffra desto större självständig effekt.

Figur 2 visar dock att både politiskt intresse och utbildning har självständig påverkan på människors föreställningar om informationsvägars betydelse för de egna uppfattningarna. Men i vissa avseenden försvagas sambanden mellan utbildning och synen på informationsvägars viktighet och det gäller framförallt i grupper med stort politiskt intresse. Ser man på resultaten för hur man bedömer TV:s betydelse för ens politikbild visar resultaten att den självständiga effekten av utbildning är +17 bland de med litet politiskt intresse. Bland de politiskt intresserade är motsvarande siffra endast -2.

Utbildningsnivån spelar därmed mindre roll för hur man ser på social omgivning och medier bland de politiskt intresserade, även om den inte är helt utan betydelse. Bland de politiskt ointresserade finns däremot ett starkt samband mellan utbildningsnivå och syn på olika informationsvägars betydelse. Men ingen regel utan undantag, så även här. Synen på politisk reklam avviker från de övriga. Här finns det inga

skillnader i åsikt hos personer med olika utbildningsnivåer bland de politiskt ointresserade, däremot finns det sådana bland de politiskt intresserade. Högutbildade med stort politiskt intresse avviker från andra grupper genom att i allra minst utsträckning vilja tillstå att de själva påverkas av politiskt reklam.

Figur 2 Effekt av politiskt intresse och utbildning på bedömningen av olika informationsvägars betydelse för egna politiska uppfattningar (procent)

		Egen erfarenhet		TV		Politisk reklam	
		Utbildning		Utbildning		Utbildning	
		Låg	Hög	Låg	Hög	Låg	Hög
Politiskt intresse	Lågt	57	78	45	62	11	13
	Stort	86	57	66	64	12	5
Effekt av utbildning		+21		+17		+2	
Effekt av politiskt intresse		-29		-2		-7	
Effekt av politiskt intresse		+29	+21	+21	+2	+1	-8
		Social omgivning		Dagspress			
		Utbildning		Utbildning			
		Låg	Hög	Låg	Hög		
Politiskt intresse	Lågt	42	51	39	57		
	Stort	58	56	59	66		
Effekt av utbildning		+9		+18			
Effekt av politiskt intresse		-2		+7			
Effekt av politiskt intresse		+16	+5	+16	+9		

Engagemang förklarar därmed en del av skillnader i synsätt, men inte allt. Sociala skillnader, såsom utbildning och social bakgrund strukturerar trots allt åsikterna betydligt, vilket troligen kan förklaras med begreppet reflexivitet. Inom modern samhällsteori knyts begreppet bland annat till människors förmåga att reflektera över sina föreställningar och handlingar, vilket av många ses som ett särdrag i den samtida kulturen (Jansson 2001). Att tillskriva olika informationsvägar betydelse indikerar att man reflekterar över vad som påverkar de egna uppfattningarna om politik. Och det centrala är att resultaten visar att det reflexiva förhållnings sättet till politisk kommunikation är starkt kopplat till utbildningsnivå och social klass. De allra flesta menar att deras politiska uppfattningar påverkas av olika informationsvägar, men de politiskt intresserade och personer med hög utbildning och från tjänstemanna- och akademikerbakgrund antar att de påverkas mer än andra.

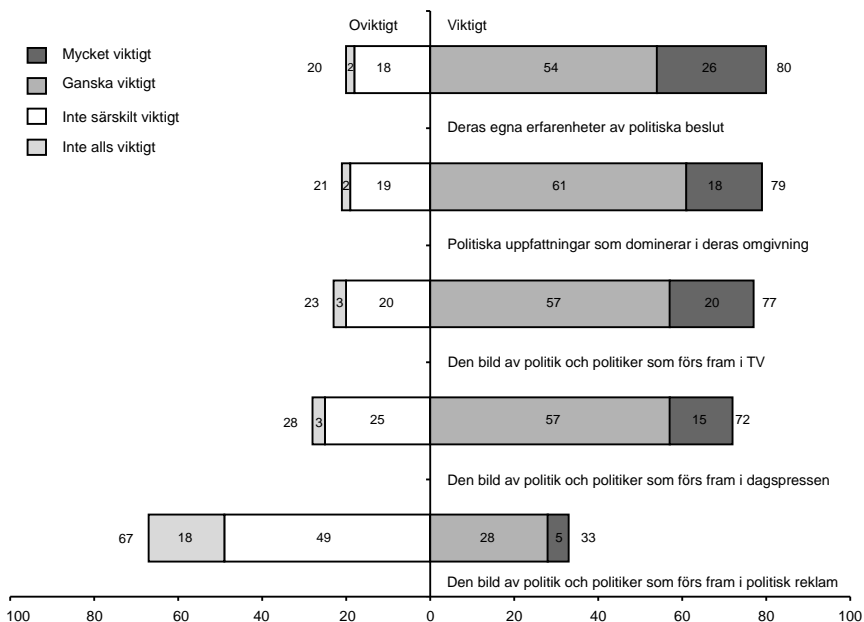
Hur formas andras politiska uppfattningar?

En sak är hur man tror att ens egna politiska uppfattningar formas. Men hur ser man på andra människor i sammanhanget? Som nämnts finns det en forskningstradition – tredjepersonseffekter – som fokuserar på människors tendens att tro att medier framför allt påverkar andra människor.

I figur 3 visas vilka informationsvägar människor anser är viktiga för andra människors politiska uppfattningar. Två saker är slående. Det gäller de två ”yterpunkterna” – dels att den egna erfarenhetens betydelse inte dominerar lika självklart när människor bedömer hur andras uppfattningar om politik formas, dels att politisk reklam bedöms som mycket viktigare. Att erfarenhet inte ses som viktigare än andra informationsvägar beror dock inte på att egen erfarenhet ses som mindre viktigt, utan att man ser omgivning och massmedier som viktigare. När bedömningen gällde en själv ansåg 51 procent att den sociala omgivningen var viktig, när bedömningen gäller andra är siffran 79 procent. På samma sätt ansåg 58 procent att TV var en viktig influens för den egna uppfattningen om politik, medan 77 procent antar att TV är viktigt för andra. Liknande skillnader i synsätt om hur man själv och andra påverkas finns även för dagspress och politisk reklam.

Människor menar därmed att andra påverkas *mer* av yttre påverkansvägar än vad man själv gör. Däremot antar man att andra människor influeras lika mycket av egna upplevelser av politik. Sammantaget har människor dock en stark tendens att anta att man är en mer autonom politisk varelse än sina medmänniskor. Den egna politiksynen är visserligen också präglad av andra människor och medier, men andras uppfattningar är mycket mer beroende av yttre faktorer – både medier och den sociala omgivningen.

Figur 3 Informationsvägars betydelse för andra människors politiska uppfattningar (procent)



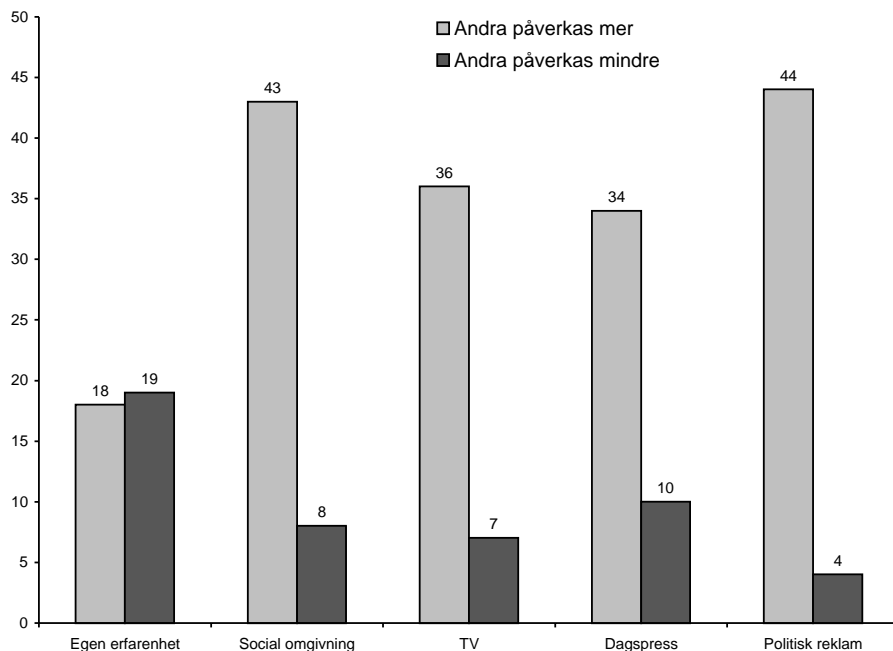
Kommentar: Frågan lyder: Och hur viktiga tror Du att samma saker är för uppfattningen av politik bland svenskar i allmänhet?

Det finns dock skäl att gå närmare in på hur dessa tredjepersonseffekter ser ut mer i detalj. Som redan nämnts har forskningen om tredjepersonseffekter visat att egenskaper hos mottagarna är central för uppkomsten av fenomenet. Oftast har man dock koncentrerat sig på vad antingen ålder, utbildning eller engagemang haft för betydelse. Dessutom har man företrädesvis undersökt tredjepersonseffekter hos *ett* massmedium (Johansson 2000). Här finns möjligheten att ge en mer komplex bild. Vi kan dels se bland vilka grupper tredjepersonseffekter förekommer och dels hur detta relateras till olika medier, den sociala omgivningen och egen erfarenhet.

Eftersom man kan föreställa sig att medierna och andra informationsvägar har såväl större som mindre påverkan på andra, redovisas i figur 4 både dem som anser att andra påverkas *mindre* och att andra påverkas *mer* av olika informationsvägar.

Här aktualiseras begreppet ”omvänd tredjepersonseffekt”, vilket handlar om att man istället antar att man själv påverkas mer än andra av medier och andra informationsvägar. Forskningsresultat visar att man är mer villig att erkänna att man påverkas när det tyder på intelligens att bli påverkad. Särskilt gäller detta föreställda effekter av reklam (Gunther och Mundy 1993).

Figur 4 Andel personer som antar att andra människor påverkas mer respektive mindre än man själv av olika informationsvägar (procent)



Kommentar: I figuren redovisas bara dem som antingen anser att informationsvägarna har större eller mindre inflytande. De som anser att informationsvägarna är lika viktiga för andra som för en själv ingår dock i procentbasen.

Vi har tidigare sett att synen på den egna erfarenhetens betydelse för politisk opinionsbildning skiljer sig från åsikter om andra informationsvägars betydelse, så även här. Knappt 40 procent av de tillfrågade anser antingen att andra människors politiska uppfattningar formas mer (18%) *eller* mindre (19%) av egen erfarenhet (figur 4). I övrigt antar de flesta av de svarande att andra människors politikbild mer formas av yttre faktorer än deras egen. De flesta tror att social omgivning och politisk reklam är viktigare för andra än för dem själva, men även TV och dagspress anser många vara viktigare för andras bild av politik än för dem själva.

Den omvända tredjepersonseffekten, att andra påverkas mindre än man själv, var tydlig när det gäller egen erfarenhet, men det förekommer även för de andra informationsvägarna och då i första hand för dagspress.

Tredjepersonseffekter förekommer i alla grupper, men är mer accentuerade inom vissa. Delar man upp resultaten i olika grupper (figur 5) ser man ett antal intressanta tendenser som stödjer mycket av den forskning som är gjord inom framförallt amerikansk medieforskning. I figuren redovisas endast de grupper där det finns tydliga tredjepersonseffekter eller omvända tredjepersonseffekter. I texten redovisas dock en del procentsiffror för att tydligare åskådliggöra resultaten.

Vi såg tidigare att mäns och kvinnors syn på vilka informationsvägar som influerade dem själva skilde sig åt. Men ifråga om tredjepersonseffekter finns det inga skillnader mellan könen. Tredjepersonseffekter förekommer både bland män och kvinnor, och det finns inte heller några avgörande skillnader mellan män och kvinnor i synen på hur andra påverkas av olika informationsvägar. Den enda signifikanta skillnaden mellan könen är en omvänd tredjepersonseffekt kopplat till egen erfarenhet. 23 procent av männen antar att de själva påverkas mer av egna erfarenheter än andra, medan endast 13 procent av kvinnorna intar samma ståndpunkt.

Även om skillnaderna mellan män och kvinnor inte är så stora finns det betydande skillnader mellan andra grupper. Tredjepersonseffekterna och omvända tredjepersonseffekter visar sig både kunna relateras till ålder, utbildning, social bakgrund och politiskt intresse.

Om man till att börja med ser på hur egen erfarenhet bedöms visar resultaten att ungdomar (15–29 år) oftare tror att andra politiskt präglas mer av erfarenhet än de själva (26%), vilket väl kan ses som en rimlig insikt. När ungdomar som besvarat enkäten tänkt sig ”andra svenskar” är det troligt att man inte bara relaterat till andra ungdomar utan även äldre människor, vilka ganska naturligt borde ha en politikbild mer präglad av erfarenhet än de själva har. De medelålders är minst benägna att tillstå att andras politiska uppfattningar grundas mer av erfarenheter än deras egen. Endast 16 procent bland dessa har den ståndpunkten. Omvända tredjepersonseffekter, dvs. föreställningen att andra påverkas mer av erfarenheter, är dessutom starkare bland lågutbildade, personer från arbetarfamiljer, samt de med litet intresse för politik. Bland dessa antar ungefär en fjärdedel att andras politiska världsbild mer formas av egna erfarenheter än deras egen.

Figur 5 Tredjepersonseffekter och omvända tredjepersonseffekter av olika informationsvägar fördelat på kön, ålder, utbildning, subjektiv klass samt politiskt intresse

	Andra påverkas mer	Andra påverkas mindre
Egen erfarenhet	15-29 år 65-80 år Låg utbildning Arbetarfamilj Litet politiskt intresse	Män 65-80 år hög utbildning Tj. män/ akademikerfamilj Stort politiskt intresse
Social omgivning	30-49 år Hög utbildning Tj. män/ akademikerfamilj	65-80 år Låg utbildning Arbetarfamilj
TV	Män 15-29 år Hög/medelhög utbildning	65-80 år Låg utbildning* Arbetarfamilj*
Dagspress	15-29 år Medelhög utbildning Litet politiskt intresse	65-80 år Stort politiskt intresse
Politisk reklam	15-29 år Hög utbildning Stort politiskt intresse Tj. män/ akademikerfamilj	

Kommentar: I figuren redovisas endast de samband som är statistiskt signifikanta ($p > .95$) samt * = $p > .90$.

Bland personer med hög utbildning och/eller från tjänstemanna-/akademikerbakgrund samt dem med starkt politiskt intresse finns det inte bara fler som i högre grad antar att andra påverkas mindre av erfarenhet. Det finns även en stor grupp som också tror att de själva påverkas *mer* av egna erfarenheter än andra.

Resursstarka grupper är även mer övertygade om att andra mer än de själva påverkas av den sociala omgivningen. Bland högutbildade och politiskt intresserade anser ungefär hälften att andra personer påverkas mer av personer i deras omgivning än de själva gör. Omvända tredjepersonseffekter förekommer inte lika ofta kopplat till omgivningens betydelse och de skiljer sig heller inte mellan olika grupper. Men hos dem uppväxta i arbetarfamiljer samt i de äldsta åldersgrupperna och bland lågutbildade, vilket till viss del sammanfaller, tenderar man att lite oftare föreställa sig att andra människor påverkas mindre av den sociala omgivningen än man själv gör.

Tredjepersonseffekter kopplat till TV är starkast bland högutbildade, de med tjänstemanna- och akademikerbakgrund samt yngre människor. Omvända tredjepersonseffekter finns bland personer med lägre utbildning och män, vilka tenderar att hävda att andra påverkas mer TV än de själva gör.

Synen på dagspress och hur man föreställer sig politisk påverkan skiljer sig lite från synen på TV. Tydligast är sambanden mellan ålder och tredjepersonseffekter. Äldre tror att andra påverkas mindre än de själva (30 % i den äldsta åldersgruppen) och yngre tror att andra påverkas mer (42%). Politiskt intresserade människor föreställer sig att andra påverkas mindre än de själva, men de med litet eller inget politiskt intresse tror å andra sidan att andra människor påverkas mer av dagspress.

Ifråga om politisk reklam antar högutbildade, yngre och de med tjänsteman-/ akademikerbakgrund i mycket högre utsträckning att andra påverkas mer än de själva. Här hittar vi inga säkra samband som indikerar omvända tredjepersonseffekter överhuvudtaget, dvs. att andra påverkas mindre av politisk reklam än man själv gör.

Tredjepersonseffekter och politisk opinionsbildning

Att det finns tredjepersonseffekter inom politisk kommunikation har andra studier visat (Cohen och Davies 1991, Rucinski och Salmon 1990, Duck m fl 1995). Men här ser vi alltså att föreställningar om att andra påverkas mer än man själv gör inte bara handlar om massmedier. Det handlar om en generell tendens till att anta att andra människor påverkas av sin omgivning – medierad eller socialt.

Detaljanalyserna av tredjepersonseffekter har visat ett antal intressanta resultat. Den första är att fenomenet är starkt. Föreställningar om att andra påverkas mer av medier och personer i deras omgivning är utbredda och förekommer i alla sociala grupper, men är starkast bland högresursgrupper. Högutbildade, personer från tjänsteman- och akademikerfamiljer och politiskt intresserade antar att andra människor är mer påverkbara av medier och den sociala omgivningen än de själva. Den omvända tredjepersonseffekten – att man själv påverkas mer än andra – är också därför mer utbredd bland högresursgrupper och politiskt intresserade när det gäller den egna erfarenhetens betydelse. Dessa grupper odlar vad man skulle kunna kalla för den *autonoma politiska självbilden*, där andra påverkas av omgivningen medan de själva i första hand får sina uppfattningar av de erfarenheter de gör. Om man påverkas mer än andra av medier gör man det mer av dagspress, vilket aktualiserar det som tidigare

sagts om smakdimensioner knutna till medier. Dagspress – som sannolikt av de svarande associeras med morgontidningar – uppfattas som ett mer prestigefullt medium än TV och reklam. Prestige kopplat till dessa medier är tydligast accentuerat bland högutbildade och tjänstemän/akademiker, vilket gör att omvända tredjepersonseffekter hos resurstarka grupper som redan påpekats tolkas som att man tror man påverkas mer än andra när det tyder på intelligens och förmåga att ta till sig ny information (Perloff 1993, Gunther och Thorson 1992, Gunther och Mundy 1993).

Bland lågresursgrupper är självbilden till viss del den motsatta. Här finns det mer tendenser till att anta att man själv påverkas mer av personer i ens omgivning och av medier, och då något mer av TV och reklam än vad som gäller för högresursgrupper. Däremot antar man att andras politiska uppfattningar formas mer av prestigemedier och deras egna erfarenheter. Resultaten kan ses som att dessa grupper har en syn på politisk opinionsbildning där de själva har en mer *beroende politisk självbild*, där betydelsen av omgivningen och mindre prestigefulla medier spelar en större roll för ens egna politiska uppfattningar.

En annan förklaringsfaktor bör kanske nämnas i sammanhanget. Forskning om tredjepersonseffekter har visat att man bör ta hänsyn till om människor tror att andra *faktiskt* exponeras sig för de medier det rör sig om. Om man exempelvis inte tror att andra människor exponeras för politisk reklam är det knappast troligt att man antar att de påverkas. Studier av tredjepersonseffekter kopplat till våldsamma rap-texter visar exempelvis att man måste ta hänsyn till föreställningar om möjlig exponering. Tredjepersonseffekter visade sig endast förekomma om det var rimligt att anta att den tänkta publiken faktiskt exponerade sig för de rap-texter det rörde sig om (McLeod m fl 1997). Till viss del kan skillnader mellan hög- och lågresursgrupper i synen på vilka informationsvägar som formar ens egna och andras politiska uppfattningar ses i ljuset av prestige och intresse, men man bör alltså också ta hänsyn till i vilken utsträckning man tror att andra exponeras för olika informationsvägar. Det är inte orimligt att högresursgrupper och politiskt intresserade antar att de själva läser mer om politik i tidningen än vad andra gör och därför påverkas mer. Samma sak kan gälla lågresursgrupper och politiskt ointresserade. De antar i sin tur att andra faktiskt tar del mer av politiska nyheter i dagspress än de själva.

Svenskarna och den medialiserade politiken

Tanken om politikens medialisering i betydelsen att medborgarna är helt beroende av medierna för att orientera sig politiskt kan sägas vara både förankrad och ifrågasatt bland svenskarna. Resultaten visar tydligt att människor tror att medierna spelar en avgörande roll för den egna uppfattningen om politik och framför allt för andra människor. TV och dagspress uppfattas som centrala för politisk opinionsbildning, medan andra medialiserade informationsvägar som politisk reklam uppfattas ha relativt marginell betydelse. Men massmedierna verkar trots allt knappast vara allsmäktiga i människors medvetande. Både när det gäller hur den egna och andras bild av politik

formas ses egna erfarenheter av politiska beslut såväl som personer i ens omgivning som viktiga influenser. Egen erfarenhet bedöms av de allra flesta vara viktigast för både egna och andras uppfattningar om politik.

Motsatsen till medborgarnas relativt balanserade syn på opinionsbildningsprocesser är på många sätt den politiska journalistikens. I massmedierna är medieförklaringar närmast allenarådande. Medierna har en förkärlek för att förklara samhällsförändringar i allmänhet och politik i synnerhet med vad som tas upp i nyheterna. Forskningsresultat visar exempelvis att politisk journalistik i första hand förklarar opinionsframgångar och -motgångar med partiledares och kandidaters karaktärsegenskaper och medieframträdanden trots att omfattande internationell forskning visat att personliga egenskaper är av begränsad betydelse för väljarnas ställningstagande (Johansson 2001). Och kanske kan man även se resultaten i denna studie som ett uttryck för mediernas något mer begränsade makt. Medierna lyckas inte att övertyga medborgarna om massmediernas makt i den utsträckning som borde vara fallet om nu massmedierna så ofta förklarar politiska skeenden med den bild av politik som förs fram i TV, dagspress och politisk reklam. Visst tror vi att massmedierna är mäktiga, men möjligen inte så allsmäktiga som det framställs i massmediernas innehåll.

Noter

- ¹ En effektparametermodell av politiskt intresse och social bakgrund ger i stort sett samma resultat, varför endast en av modellerna presenteras här.

Referenser

- Asp, Kent (1986): *Mäktiga massmedier. Studier i politisk opinionsbildning*. Stockholm: Akademilitteratur.
- Cohen, Jeremy och Robert G Davis, (1991): "Third-Person Effects and the Differential Impact in Negative Political Advertising, i *Journalism Quarterly* Vol. 68:680-688.
- De Fleur, Melvin & Sandra Ball-Rokeach (1984): *Theories of Mass Communication*. New York: Longman.
- Duck, Julie M; Michael A Hogg och Deborah JTerry (1995): "Me, Us and Them. Political Communication and the Third-Person Effect in the Australian Federation Election", i *European Journal of Social Psychology* Vol. 25:195-215.
- Fredriksson, Magnus (2002): *Vanor och bruk. En jämförelse mellan den vanemässiga användningen av press radio och TV och användningen en enskild dag*. JMG: Göteborgs universitet.
- Gunther, Albert C och Paul Mundy (1993): "Biased Optimism and the Third-Person Effect", i *Journalism Quarterly* Vol. 70:58-67.

- Gunther, Albert C och Esther Thorson (1992): "Perceived Persuasive Effects of Product Commercials and Public Service Announcements. Third-Person Effects in New Domains", i *Communication Research Vol. 19:547-596*.
- Hernes, Gudmund (1978): "Det mediavridde samfunn", i *Forhandlingsøkonomi og blandningsadministrasjon*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Holmberg, Sören och Mikael Gilljam (1987): *Väljare och val i Sverige*. Stockholm: Bonniers.
- Hvitfelt, Håkan och Lars Nord (1999): "Nya väljare och politiker i den gamla demokratin", i Holmberg, Sören och Lennart Weibull (red): *Det nya samhället*. SOM-institutet: Göteborgs universitet.
- Johansson, Bengt (2000): "Tredjepersonseffekter och politisk kommunikation", i *Nordicom-Information 2000:2*.
- Johansson, Bengt (2001): *När opinionen ska förklaras – valutgång och väljaropinion i svensk dagspress under valrörelsen 1998 – DMI-rapport 21/2000*
- Livingstone, Sonia M (1996): "On the Continuing Problem of Media Effects", i Curran, James och Gurevitch, Michael (red): *Mass Media and Society*. London, New York: Arnold.
- McLeod, Douglas M ;Benjamin H Detenber;William P Eveland J (2001): "Behind the third-person effect: Differentiating perceptual processes for self and other" i *Journal of Communication Vol 51: 678-695*.
- McLeod, Douglas M; William P Eveland och Amy I Nathanson (1997): "Support for Censorship of Violent and Misogynic Rap Lyrics. An Analysis of the Third-Person Effect", i *Communication Research Vol. 24:153-174*.
- McQuail, Denis (1994): *Mass Communication Theory. An Introduction*. London: SAGE.
- Norris, Pippa, John Curtice, David Sanders, Margaret Scamell och Holli A Semetko (2000): *On message. Communicating the Campaign*. London, New York, New Delhi: SAGE.
- Perloff, Robert M (1993): "Third-Person Effect Research 1983-1992: A Review and Synthesis", i *International Journal of Public Opinion Research Vol 5*.
- Rucinski, D och CT Salmon, (1990): "The "other" as the Vulnerable Voter. A Study of the Third-Person Effect in the 1988 U.S. Presidential Campaign", i *International Journal of Public Opinion Research Vol. 2:345-368*.
- Strömbäck, Jesper (2001): *Gäster hos verkligheten. En studie av journalistik, demokrati och politisk misstro*. Stockholm/Stehag: Bruno Östlings bokförlag Symposiom.
- Swanson, David L och Paolo Mancini (1996): "Politics, Media and Modern Democracy: Introduction", i Swanson, David L och Mancini, Paolo (eds): *Politics, Media and Modern Democracy*. Westport, CT: Praeger Press.
- Thompson, John B. (1995): *The Media and Modernity*. Stanford CA: Stanford University Press.

Ett år med medierna

VANANS MAKT TIDNINGSVANOR 2001

THERESE ERIKSSON

Upplagesiffrorna för dagspressen år 2000 var de första på elva år som kunde presentera en ökning jämfört med året innan. Trots att ökningen inte var stor (endast 0,2 procent) sågs de nya siffrorna som ett tecken på att dagspressens situation på mediemarknaden stabiliserats. Siffrorna för 2001 inväntades därför med spänning. De visade nu, återigen, på en minskning med 0,8 procent för den totala dagstidningsupplagan.¹ Nedgången skapade en ny diskussion om dagspressens ställning. Var siffrorna ett ”nytt” tecken på att dagspressen förlorar i konkurrensen med andra medier eller var de små talen bara ett uttryck för ett slags slumpvariation? Placerar vi in nedgången 2001 i ett längre tids- och rumperspektiv av upplageförändringar blir bilden mera komplex. Å ena sidan har den samlade dagstidnings upplagan minskat med cirka 15 procent sedan början av 1990-talet, å andra sidan faller minskningen till stor del på de lösnummerförsålda tidningarna. Trots att medieutbudet ökat enormt under det gångna decenniet har särskilt den lokala morgonpressen lyckats upprätthålla en relativt stabil upplaga. Efter Norge är Sverige tillsammans med Finland ett världsledande land när det gäller dagtidningsupplagor.

En utgångspunkt för Dagspresspresskollegiets studier är emellertid att det inte räcker med upplagestatistik för att förstå dagspressens ställning på mediemarknaden. Upplagan ger bara svar på antalet sålda tidningsexemplar men säger ingenting om dagtidningsläsarna och dess läsvanor, som i första hand är det som är avgörande för om tidningarna blir sålda eller inte. På ett generellt plan ger analyserna av allmänhetens läsvanor inte någon annorlunda bild: också i fråga om läsvanor uppvisar morgonpressen en stabil bild. När läsvanornas långsiktiga förändring redovisades för år 2000 rubricerades denna ”Dagspressen står pall”. I föreliggande kapitel, som redovisar utfallet av läsvanefrågorna i 2001 års SOM-undersökning, kommer vi se att inte mycket har förändrats. Även årets analys av svenskarnas dagstidningsvanor visar på relativt stabila siffror. De näst intill raka kurvorna visar att det knappt skett några förändringar de senaste femton åren när det gäller andelen dagstidningsläsare (se figur 1). Men trots den generella stabiliteten finns det förändringar att uppmärksamma. Dessutom innebär den överlag höga stabiliteten att även mindre avvikelser i det empiriska materialet är resultat som är viktiga att analysera och förhålla sig till.

För att få en ram för förståelsen av förändringar i fråga om dagstidningsläsning är det viktigt att skilja på sådana som huvudsakligen är tidningsstyrda och sådana som huvudsakligen är publikstyrda (jfr Wadbring och Weibull, 2000:16). Med tidningsstyrda menas då faktorer som har att göra med egenskaper hos dagstidningarna,

exempelvis deras format, deras innehållsprofil eller deras prissättning. Specifikt för dagstidningarna, då framförallt morgontidningarna, i jämförelse med många andra medier är bl.a. att de överlag valt att lägga tyngdpunkten på det lokala materialet. Detta tillsammans med tidningarnas presentation av materialet bör ha varit en bidragande faktor för dagstidningsmarknadens positiva utveckling i en ökad mediekonkurrens (Nilsson och Severinsson, 2000). Med publikstyrd menas faktorer som har att göra med allmänhetens sociala vanor, intressen och attityder. Tidigare studier visar att det just är den lokala morgonpressen som främst använts i ett informativt syfte och då i form av nyhetsbevakning medan kvällspressen oftare står för avkoppling och förströelse. Människors naturliga behov av lokal orientering gynnar den lokala morgonpressen, liksom den grundläggande trögheten i människors medievanor som i sin tur reflekterar de sociala vanorna (Weibull och Wadbring 2001). Men även sådana vanor kan ändras som en följd av olika samhällsförändringar. Studier har t ex visat att människors bristande integration i lokalsamhället respektive ökande social segregering har negativa effekter på intresset för lokal morgonpress (Lithner, 2000). Här är det således inte fråga om en konkurrens från andra medier utan, framförallt, yttre faktorer som har att göra med människor som sociala varelser. De publikstyrda faktorerna innebär också att vi, för att förstå utvecklingstendenserna, måste uppmärksamma skillnader i läsvanorna mellan olika grupper av människor. Exempelvis vet vi av tidigare studier att arbetslösa och andra resurssvaga grupper läser dagspress i mindre utsträckning än högre tjänstemän eller akademiker (Lithner 2000), men den fråga som måste ställas är hur sådana mönster förändras över tid.

Avsikten med denna artikel är inte att detaljgranska utvecklingen i ljustet av tidningsstyrda respektive publikstyrda förändringar. Istället är tanken att en sådan distinktion kan fungera som en viktig referensram vid den följande redovisningen av läsvanorna år 2001.

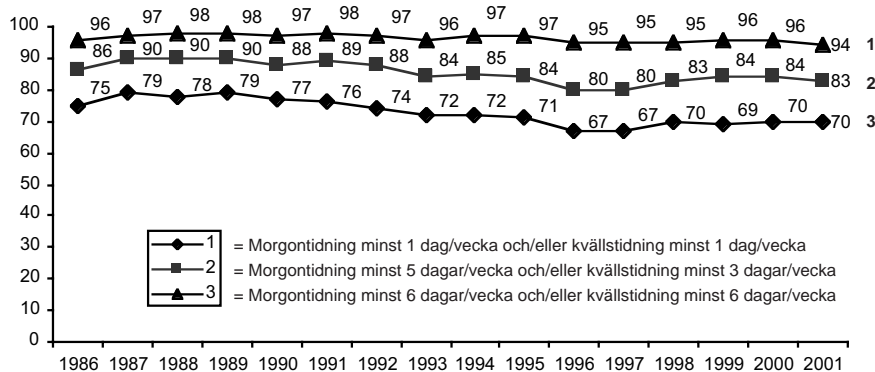
Måtten som mäter våra läsvanor

Det finns åtminstone två olika mått att applicera då det gäller mätning av människors tidningsläsning. När befolkningen tillfrågats om sina läsvanor i denna undersökning är det just *vanan* eller hur ofta man *brukar* ta del av olika dagstidningar som är av intresse. I Mediebarometern är det intressanta hur mycket befolkningen faktiskt läser en *genomsnittlig dag* (Mediebarometern, 2001). Till kategorin regelbundna tidningsläsare hör, i den här analysen, de som läser morgontidning minst fem dagar i veckan och/eller kvällstidningsläsare minst tre dagar i veckan.

Som vi ser i figur 1 visar kurvorna att andelen tidningsläsare minskat sedan 1986. Kurvan för morgon- och kvällstidningsläsning minst 6 dagar i veckan är något jämnare än de två andra samtidigt som samma andelskategori aldrig varit så låg som 2001. I andelen dagstidningsläsare ingår även de som läser Metro men trots detta visar 2001 års undersökning på att det är 6 procent av befolkningen som inte läser morgon- eller kvällstidningar minst 6 dagar i veckan. När det gäller kurvorna för andelen

dagstidningsläsare minst 1 dag per vecka och morgontidningsläsare minst 5 dagar i veckan och/eller kvällstidningsläsare minst 3 dagar i veckan finns det mera variation. Mellan åren 1987-1989 är andelen på topp för dessa båda kurvor. Sedan sker en minskning som kulminerar mellan 1996 och 1997. Sedan dess har andelen återigen ökat något och legat på en stabil nivå med skiftningar på en procent upp eller ned.

Figur 1 Andel dagstidningsläsare (morgon- och/eller kvällstidning) 1986-2001 (procent)



Kommentar: Svenska medborgare mellan 15 och 75 år. Frågorna lyder; Läser eller tittar du i några morgontidningar regelbundet? Om JA, ange tidningens namn samt hur många gånger per vecka du brukar läsa eller titta i den. Om du läser mer än en morgontidning, ange först den som du betraktar som din huvudtidning. Hur ofta brukar du läsa följande tidningar?

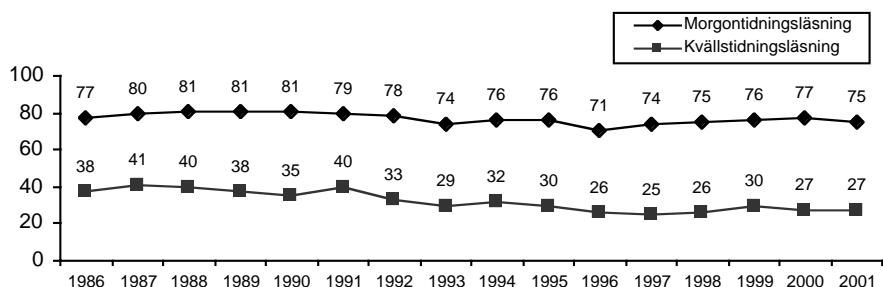
”Dagstidningsläsning” är en övergripande beteckning för både morgon- och kvällstidningsläsning. För att få en uppfattning om hur eventuella upp- eller nedgångar fördelar sig mellan morgon- och kvällspress, ska dagstidningsläsningen delas upp i morgon- och kvällstidningsläsning. De senaste åren visar på en uppgång av morgontidningsläsning och en nedgång för kvällstidningsläsningen. Sedan 1996, som överlag var ett dåligt tidningsår, har andelen regelbundna morgontidningsläsare gradvis ökat medan kurvan för kvällstidningarna varit något ojämnare (figur 2).

Under det senaste året är det morgontidningsläsningen som minskat något medan kvällstidningsläsningen är samma som år 2000. Även om det inte är stora skillnader visar årets siffror ändå på ett brott för de senaste sex åren när det gäller den uppåtgående kurvan för morgontidningsläsning. Men trots årets nedgång är morgontidningsläsandet för de senaste åren stabilt: mellan 1997 och 2001 har andelen regelbundna morgontidningsläsare varierat mellan 74 och 77 procent.

Så långt det allmänna mönstret för morgon- och kvällstidningsläsning. Mot bakgrund av den inledande diskussionen om tidningsstyrda eller publikstyrda

förändringar är det nu viktigt att gå ett steg vidare. Den intressanta frågan är därför inte bara om dagspressen är stark eller svag utan hur regelbundenheten i läsandet skiljer sig mellan olika grupper i samhället, vilken tid på dygnet vi läser, hur stor andel som prenumererar osv.

Figur 2 Regelbundenhet i morgon- och kvällstidningsläsning 1986-2001 (procent)

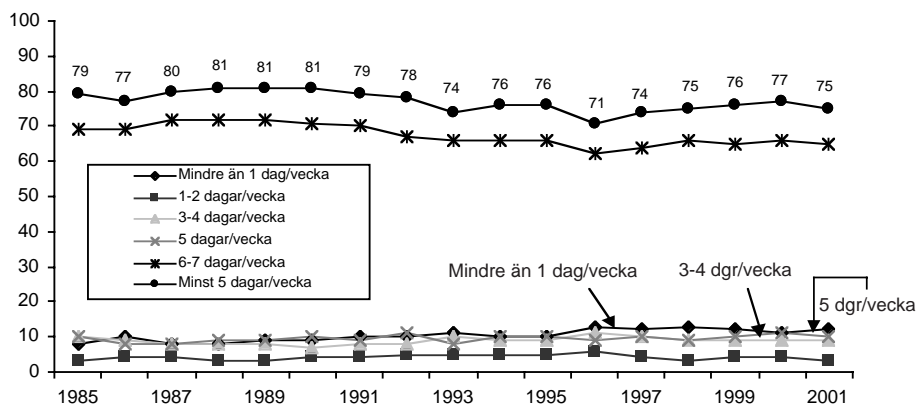


Kommentar: Svenska medborgare mellan 15 och 75 år. Med regelbunden morgontidningsläsning avses läsning minst 5 dagar/vecka. Med regelbunden kvällstidningsläsning avses läsning minst 3 dagar/vecka.

Morgontidningsläsningen

Om vi delar upp morgontidningsläsarna efter hur ofta man läser ligger den större andelen på regelbunden läsning. I figur 3 redovisas överst den samlade kurvan på andelen läsare *minst* 5 dagar i veckan, därunder andelen läsare med olika regelbundenhet. Som vi kan se läser större delen av befolkningen morgontidning regelbundet även om 2001 års undersökning alltså visar på att regelbundenheten minskat något. Andelen dagliga läsare (6-7 dagar i veckan) ligger tämligen stabilt på 65 procent, andelen som läser 5 dagar i veckan är 10 procent, 3-4 dagar 9 procent och 1-2 dagar i veckan 3 procent. Andelen icke-läsarna har ökat något och är 2001 uppe i 12 procent.²

Mellan åren 1988 och 1990 låg andelen regelbundna morgontidningsläsare (dvs. minst 5 dagar/vecka) på topp. I takt med den ekonomiska krisen i början av 90-talet sjunker andelen något och har ännu inte kunnat återhämta sig sedan dess. 1994 sker en ökning som sedan minskar kraftigt 1996. Samma år (dvs. 1996) sker den största ökningen av andelen icke-läsare tillsammans med fådagarsläsarna (1-2 dagar/vecka och 3-4 dagar/vecka). Efter 1996 minskar andelen fådagarsläsare igen samtidigt som andelen läsare minst 5 dagar/vecka ökar. En tänkbar förklaring är att en viss andel av fådagarsläsarna börjar läsa morgontidningen mer regelbundet och så att säga "går över" till kurvan som visar på läsning minst fem dagar/vecka (figur 3).

Figur 3 Regelbundenhet i morgontidningsläsning 1985-2001 (procent)

Kommentar: Svenska medborgare mellan 15 och 75 år.

Våra tidsbundna läsvanor

De flesta av oss fortsätter att läsa tidningen mest innan klockan åtta på morgonen och sedan efter fem på eftermiddagen (tabell 1). Denna trend kan bl.a. indikera att vi helst läser vår morgontidning hemma, innan vi går iväg eller när vi kommit hem. Mitt på dagen (mellan kl. 12 och 17), då de flesta arbetar eller på annat sätt har någon form av sysselsättning, läser vi minst vilket kan vara ett tecken på att vi läser mest under vår "fritid". Här bör tilläggas att bland regelbundna läsare som inte har någon prenumeration uppger 52 procent att de läser tidningen på arbetet eller skolan.

Den tid vi ägnar åt morgontidningen, ungefär en halvtimme per dag, är också stabil liksom antal lästillfällen som ungefär ligger på en och en halv gång per dag (tabell 1).

Tabell 1 Andel regelbundna läsare vid olika tidpunkter under dagen, antal lästillfällen och genomsnittlig lästid 1979 – 2001 (procent, medelvärde och minuter)

	1979	1983	1987	1991	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Före klockan 8	66	68	64	62	60	60	60	61	57	61	61
Mellan kl. 8 och 12	25	31	30	28	32	31	32	34	33	37	33
Mellan kl. 12 och 17	15	18	16	14	15	16	12	14	17	17	16
Efter klockan 17	50	57	46	42	45	42	43	43	44	43	42
Genomsnittligt antal lästillfällen	1,56	1,74	1,56	1,46	1,52	1,49	1,47	1,52	1,51	1,58	1,52
Genomsnittlig lästid (minuter)	30,1	31,7	30,7	28,6	29,4	28,2	29,0	29,7	29,3	30,7	29,1
Antal svar	2135	2126	1530	1474	1466	1413	1399	1392	1688	1429	1429

Kommentar: Svenska medborgare mellan 15 och 75 år. Med regelbunden läsning avses läsning minst 1 dag/vecka. Frågan lyder; Ungefär hur lång tid brukar du ägna åt *din lokala morgontidning* en genomsnittlig vardag?

Definitionen av regelbundna läsare i tabell 1 är de som läser minst 1 dag i veckan. För att få en tydligare bild av hur andelen ser ut bland de mer vanetrogna läsarna dvs. de som läser minst 5 dagar i veckan, ska vi i tabell 2 dela upp andelen regelbundna läsare i *trogna läsare* och *sporadiska läsare*. De siffror vi då får fram visar på skillnader i läsvanorna mellan de trogna och de sporadiska läsarna. Större andelen av de trogna läsarna läser sin morgontidning främst på morgonen före klockan åtta medan tidpunkten bland de sporadiska läsarna varierar mera. Under åren 1999 och 2001 har till och med andelen morgonläsare före klockan 8 ökat bland de trogna läsarna samtidigt som andelen läsare efter klockan 17 minskat. Av de sporadiska läsarna är andelen störst efter klockan 17 med undantag för år 2000 då andelen var något högre för läsning före klockan 8. Det är också större andel bland de sporadiska läsarna som läser tidningen mellan 8 och 17 än hos de trogna tidningsläsarna (tabell 2). Siffrorna kan indikera att de trogna läsarna till större del utgörs av prenumeranter.

Tabell 2 Andel trogna läsare och andel sporadiska läsare vid olika tidpunkter under dagen 1999 – 2001 (procent)

	1999		2000		2001	
	Trogna läsare	Sporadiska läsare	Trogna läsare	Sporadiska läsare	Trogna läsare	Sporadiska läsare
Före klockan 8	64	29	65	39	67	30
Mellan kl. 8 och 12	33	34	37	37	33	35
Mellan kl. 12 och 17	15	28	15	28	15	28
Efter klockan 17	47	37	44	37	43	37

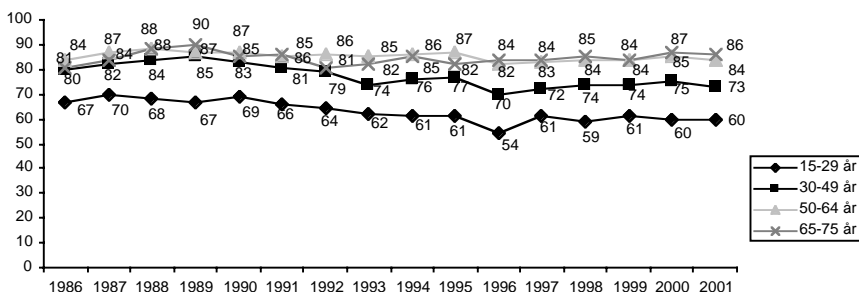
Kommentar: Svenska medborgare mellan 15 och 75 år. Med trogna läsare avses läsning minst 5 dagar/vecka. Med sporadiska läsare avses de som läser mellan 1-4 dagar/vecka.

Morgontidningsläsningen ser, som nämnts, olika ut i olika befolkningsgrupper. Som vi ser i tabell 3 är 1996 det år som under de senaste femton åren uppvisar de lägsta siffrorna för nästan samtliga grupper. Att 1996 var ett dåligt år för dagstidningsläsningen har vi sett i tidigare undersökningar (se exempelvis Wadbring och Weibull 2001) men vad detta egentligen beror på är det ingen som med säkerhet vet. En tänkbar förklaring är att det i mitten av 90-talet hände mycket inom mediemarknaden samtidigt som vi drabbades av ekonomiska kriser och stor arbetslöshet. Användningen av Internet och gratistidningar tog rejäl fart, morgon-TV uppstod osv. och människor blev pga. ökad arbetslöshet mer ekonomiskt resurssvaga (Lithner 1998).

Här bör dock noteras att vilka faktorer (sambällleliga, mediala eller individuella) det än var som bidrog till nedgången 1996 så påverkade det inte den äldsta delen av befolkningen (figur 3). Troligt är att det just är denna grupp som sist förändrar sina vanor. Under det senaste året har morgontidningsläsningen minskat i samtliga grupper

förutom hos männen, 15-29 åringarna, tjänstemännen och egenföretagarna som ligger kvar på samma siffror som året innan.

Figur 4 Morgontidningsläsning minst 5 dagar/vecka i olika åldrar 1986-2001 (procent)



Kommentar: Svenska medborgare mellan 15 och 75 år.

Tabell 3 Morgontidningsläsning minst 5 dagar/vecka i olika grupper 1986-2001 (procent)

	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Totalt	77	80	81	81	81	79	78	74	76	76	71	74	75	76	77	75
Kön																
Man	78	81	82	81	80	80	78	74	74	77	72	74	74	76	75	75
Kvinna	76	79	80	82	81	78	76	75	77	76	69	73	76	75	78	76
Ålder																
15-29 år	67	70	68	67	69	66	64	62	61	61	54	61	59	61	60	60
30-49 år	80	82	84	85	83	81	79	74	76	77	70	72	74	74	75	73
50-64 år	84	87	88	87	87	85	86	85	86	87	82	83	84	84	85	84
65-75 år	81	84	88	90	85	86	81	82	85	82	84	84	85	84	87	86
Utbildning																
Låg	74	*	80	*	79	80	76	76	76	74	72	73	73	76	77	76
Medel	79	*	79	*	76	72	75	71	72	74	68	73	70	72	73	70
Hög	81	*	86	*	82	89	81	77	82	82	73	74	83	79	80	79
Subj.klass																
Arbetare	73	75	76	76	79	74	70	69	69	71	66	66	68	70	71	70
Tjänsteman	83	84	84	85	86	83	81	82	83	81	79	80	82	80	82	82
H tj.m./akad.	92	90	92	87	85	90	90	84	86	87	84	84	89	85	88	84
Egen företagare	78	83	83	87	81	82	81	78	75	78	76	77	77	80	79	79
Civilstånd																
Ensamstående	73	*	71	72	75	66	65	64	64	68	62	66	63	66	67	64
Sambo/gift	79	*	86	86	83	85	82	80	82	80	76	77	81	79	81	80

* Frågan ej ställd på jämförbart sätt

Kommentar: Svenska medborgare mellan 15 och 75 år.

I tabell 3 kan vi urskilja två läsvanegrupper; en som ligger en bit under genomsnittet och en som ligger lite över. Unga (15-29 år), ensamstående och arbetare är grupper som ligger under genomsnittet medan äldre delen av befolkningen (50-75 år) samt högre tjänstemän och akademiker ligger över. För att göra siffrorna än mer intressanta kan vi gå ytterligare ett steg och dela in grupperna utifrån aspekter som tid, intresse/behov och resurser (kompetens). Ofta är intresse förknippat med vilka kunskaper man besitter. Därför har utbildningsnivån viss betydelse för våra läsvanor – högt utbildade har i de flesta fall kunskapskompetenser som ökar den allmänna resursnivån – och därmed morgontidningsläsningen (Lithner 1998). Bland de högt utbildade finns också störst andel som läser fler än en morgontidning per dag (Mediebarometern 2001).

Tidsaspekten kan vara en förklaring till varför å ena sidan ensamstående ligger under genomsnittet och å andra sidan gamla över. Tidsaspekten, då i form av tidsbrist, kan vara av så stor betydelse att den är avgörande för att det bl.a. är de ensamstående tillsammans med småbarnsföräldrar som ligger under det totala genomsnittet för dagspressläsare (Mediebarometer 2001). Här bör tilläggas att i gruppen ensamstående ingår både ensamstående utan barn och ensamstående med barn. På liknande sätt kan faktorer som intresse/behov och resurser förklara varför unga och arbetare skiljer sig åt från högre tjänstemän/akademiker. Utbildningsnivån är oftast lägre hos arbetare vilket kan resultera i minskad kunskapskompetens (i jämförelse med högre tjänstemän och akademiker som oftast besitter en hög utbildningsnivå) och därmed minskat intresse eller behov av tidningsläsning.

Den yngre delen av befolkningen intresserar sig för annat tidningsinnehåll än den äldre. Exempel på innehåll som intresserar de yngre är; nöjen, TV, radio, brott, olyckor och skola medan de äldre är mera intresserade av bl.a. kommunal- och utrikespolitik (Strid 2000). Detta kan vara en anledning till varför morgontidningarna har en övervägande äldre publik och kvällstidningarna en yngre (jmf tabell 3 och 4).

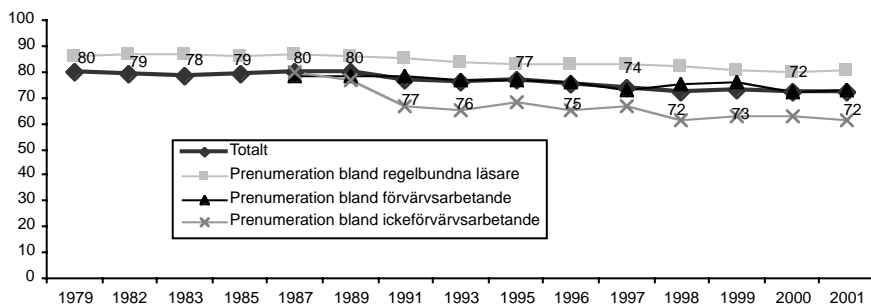
Vi har nu gått igenom morgontidningsläsningen och konstaterat att andelen läsare minskat något det senaste året, vi fortfarande föredrar att läsa vår morgontidning före klockan åtta på morgonen eller efter fem på eftermiddagen, vi fortfarande ägnar den ungefär en halvtimme om dagen. Vidare har vi sett att läsvanor, när det gäller morgontidningsläsning, skiljer sig åt i olika grupper på samma sätt som vi känner igen från tidigare undersökningar.

Prenumerat på morgonpress

Den totala andelen prenumeranter har sedan 1998 varit ungefär densamma. 72 procent av befolkningen har en prenumerat. Under det senaste året har prenumeratjonen bland förvärvsarbetande läsare ökat något medan kurvan bland ickeförvärvsarbetande följer den dalande trenden och i år är nere på samma bottenivå som 1998. I början av 1990-talet sker en minskning av andelen prenumeranter inom alla grupper (figur 5) som kan förklaras av den ekonomiska kris som då drabbade Sverige. Tydligast märks detta i den kraftiga minskningen av andelen prenumeranter bland ickeförvärvsarbetande. De siffror vi får i figur 5 talar för att ekonomin har stor betydelse för om vi prenumererar eller inte. Ser vi på kurvan för förvärvsarbetande ligger denna inte

bara mycket högre än bland ickearbetande utan dessutom jäms med den totala andelen prenumeranter. Att andelen prenumeranter är större bland de förvärvsarbetande än bland de ickeförvärvsarbetande kan indikera att det finns stöd i teorin om att ekonomin i visst avseende har betydelse för om vi prenumererar eller inte (Björkqvist-Hellingwerf 1995).

Figur 5 Andel prenumeranter totalt och efter sysselsättning samt andelen prenumeranter bland de regelbundna läsarna 1979-2001 (procent)



Kommentar: Svenska medborgare mellan 15 och 75 år. Som regelbundna läsare avses de som läser morgontidning minst någon gång per vecka. Som icke förvärvsarbetande avses de som är arbetslösa, studerar eller är sysselsatta i marknadspolitiska åtgärder.

Tabell 4 Andel prenumeranter bland olika grupper (procent)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Totalt	76	78	77	75	74	72	73	72	72
Hushåll med låg inkomst	65	65	65	60	65	54	59	58	56
Ålder									
15-29 år	63	68	65	62	65	59	63	60	59
30-49 år	74	75	73	73	69	70	70	66	68
50-64 år	88	86	88	85	82	83	82	83	80
65-75 år	87	87	88	86	84	80	82	86	83
Utbildning									
Låg	78	76	77	78	72	68	72	72	72
Medel	72	75	73	72	75	72	73	69	69
Hög	79	84	81	76	77	81	78	76	75
Subjektiv klass									
Arbetare	69	70	69	65	66	63	65	64	65
Tjänsteman	83	86	82	84	79	80	81	78	78
H t.j.m./akad.	87	88	92	89	84	88	83	86	82
Egen företagare	82	77	83	82	81	77	80	81	78

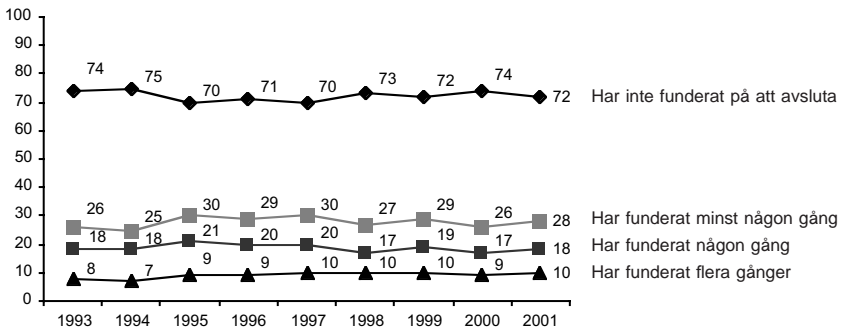
Kommentar: Till låginkomsthushållen hör de som uppgivit en sammanlagd hushållsinkomst på ungefär 0 – 200 000 kronor. Svenska medborgare mellan 15 och 75 år.

Under de senaste fyra åren har den totala andelen prenumeranter till stor del varit densamma.

Ungefär 72 procent av befolkningen har en prenumeration. Även om denna siffra de senaste åren varit stabil finns det ändå variationsskillnader i prenumerationen som märks när vi delar upp prenumerationen i olika prenumurationsgrupper. Till största delen är det den äldre delen av befolkningen (50-75 år), högutbildade samt högre tjänstemän/akademiker som prenumererar mest. En mindre andel i denna grupp har de yngre (15-29 år), arbetarna och låginkomsttagarna.

Som vi kan se i figur 6 är det relativt stabila siffror som visar på andelen prenumeranter som funderat på att avsluta sin prenumeration. Sedan 1993 har andelen som funderat flera gånger ökat från 8 procent till 10 procent (år 2001). Det är också denna grupp som visar på de mest stabila siffrorna. 2001 års undersökning visar att det är 28 procent av prenumeranterna som funderat minst någon gång på att avsluta sin prenumeration. Även om detta är en ganska stor andel har den tidigare varit något högre. Mellan 1995 och 1997 låg andelen tveksamma på ungefär 30 procent (figur 6).

Figur 6 Andel prenumeranter som funderat på att avsluta sin prenumeration 1993-2001 (procent)



Kommentar: Svenska medborgare mellan 15 och 75 år. Andelen; *Har funderat minst någon gång* är en hopslagning av de som funderat någon gång och flera gånger.

De starkaste skälen man uppger till varför man funderat flera gånger på att avsluta sin prenumeration har också med ekonomi att göra. Även om andelen som uppger att *allt annat blivit så dyrt* minskat de senaste åren (32 procent för år 2001 jämfört med 35 procent året innan) är detta fortfarande den vanligast förekommande anledningen till att vilja upphöra med prenumeration. Det näst vanligaste skäl som anges är att *prenumerationspriset har höjts*. 29 procent av de som funderat flera gånger på att avsluta sin prenumeration anger detta skäl (tabell 5).

Som vi kan se i tabell 5 är det inte stora skillnader i svarsandelen mellan de som funderat minst någon gång och de som funderat flera gånger. Att upphöra med sin

prenumeration på grund av att tidningen skulle innehålla för lite annonser eller för att man anser att man istället kan läsa tidningen på kollektivtrafiken verkar inte vara starka skäl. Gratistidningarna verkar inte heller ha någon påverkan för om vi funderar på att upphöra med vår prenumeration eller inte. På det hela taget verkar de flesta vara relativt nöjda med tidningens lokala bevakning och dess distribution och uppger inte detta som något starkare skäl till funderingarna på att upphöra med sin prenumeration (tabell 5).

Tabell 5 Skäl som anges till varför man funderat på att avsluta sin prenumeration, bland prenumeranter 1993-2001 (procent)

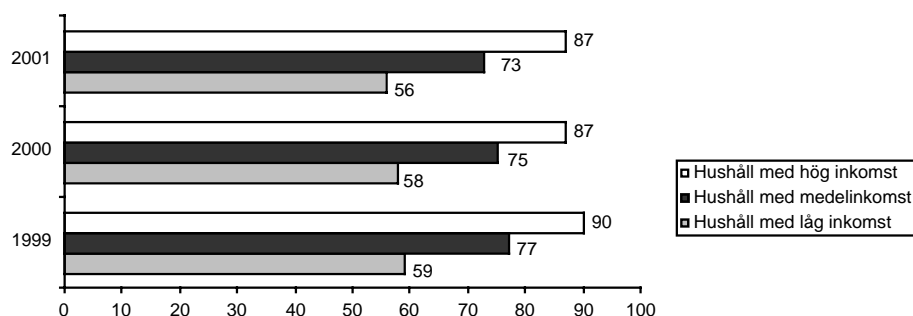
	Funderat minst någon gång										Funderat flera gånger									
	93	94	95	96	97	98	99	00	01	93	94	95	96	97	98	99	00	01		
Allt annat har blivit så dyrt	43	38	42	39	43	48	31	33	32	45	44	48	40	37	52	37	35	32		
Prenumerationspriset har höjts	28	27	30	28	24	20	21	25	27	26	27	31	24	25	18	19	22	29		
Jag har inte tid att läsa den	17	19	19	22	16	22	23	29	21	16	18	24	18	20	27	21	30	21		
Innehållet är inte tillräckligt bra	18	21	16	18	15	16	17	11	17	20	27	15	25	20	19	20	19	17		
Har tillgång till tidningen på arbete/skola	15	15	20	15	15	14	17	16	18	16	19	20	20	15	14	20	18	18		
Får lokal info från radio och TV	12	13	13	11	14	11	15	15	14	14	13	17	16	13	10	17	17	17		
För dålig bevakning av vad som händer i min kommun	11	11	7	6	9	7	8	8	9	14	7	8	5	12	9	9	9	8		
Tidningsutdelningen sköts dåligt	6	8	6	6	6	6	11	9	10	7	15	5	6	9	7	14	15	6		
Tidningen har blivit så förändrad	4	6	5	5	4	2	4	3	4	9	12	7	5	5	4	2	2	8		
Jag kan låna tidningen av bekant/granne	3	2	2	3	2	2	3	2	2	4	2	2	5	3	3	3	2	4		
Tidningens politiska linje passar mig inte	6	8	6	5	4	1	3	1	2	9	8	8	10	8	2	5	1	3		
Tidningen innehåller för lite annonser	2	2	2	3	2	1	1	1	-	2	1	2	1	3	1	0	1	-		
Tidningen innehåller för mycket annonser	-	-	-	5	4	9	5	8	6	-	-	-	10	5	9	8	10	6		
Jag flyttade från orten	1	1	0	3	1	0	1	1	-	1	1	0	1	1	0	2	1	-		
Jag kan läsa tidningen på Internet	-	-	-	-	2	5	6	11	7	-	-	-	-	2	4	4	16	8		
Jag kan läsa tidningen på kollektivtrafiken	-	-	-	-	-	3	3	-	-	-	-	-	-	-	5	3	-	-		
Får de nyheter jag behöver från gratistidningar	-	-	-	-	-	-	-	6	4	-	-	-	-	-	-	-	4	7		

Kommentar: Svenska medborgare mellan 15 och 75 år. Procenten summerar inte till 100 eftersom mer än ett svarsalternativ kan anges. Frågan lyder; Av vilken anledning har du funderat på att upphöra med din prenumeration? (Fler än ett svar kan markeras.)

2000 års höga andel (30 procent) som uppgav tidsbrist som ett skäl har år 2001 sjunkit till 21 procent, en av de lägre uppmätta siffrorna de senaste 9 åren för detta skäl. När det gäller Internetläsningen som ett skäl till att upphöra med prenumeration har även den siffran sjunkit från förra årets 16 procent till nuvarande 8 procent. Siffrorna visar på att nättidningar inte kan ersätta papperstidningarna. Istället kan de fungera som ett komplement till den sedvanliga papperstidningen (Bergström 2000). Ska man ha en tidning vill man att den är som den alltid har varit. Här är det återigen vanans makt som visar på dess stora betydelse för våra läsvanor

Men det är alltså inte enbart vardagligt vanemönster som är av betydelse för om vi har en morgontidning i hushållet eller inte. Hushållsekonomin är en annan viktig faktor, som kanske inte lämnar något "fritt val" att välja om man exempelvis vill ha en prenumeration eller inte.

Figur 7 Prenumeration i olika ekonomiskt starka hushåll (procent)



Kommentar: Svenska medborgare mellan 15 och 75 år. Hushållsinkomsten = sammanlagda årsinkomsten för samtliga personer i ett hushåll. Hushåll med hög inkomst är en sammanslagning av följande inkomst kategorier; 501 000-700 000 eller mer. Hushåll med medelinkomst är en sammanslagning av inkomst kategorierna; 201 000-500 000. Hushåll med låg inkomst är en sammanslagning av inkomst kategorierna; 200 000 eller mindre.

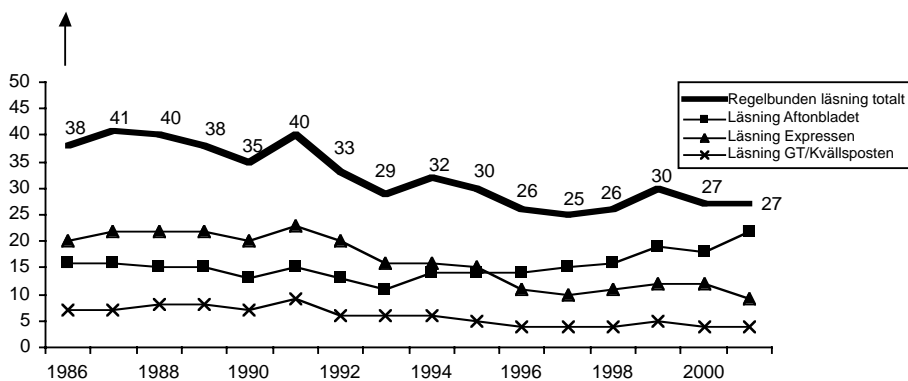
Som figur 7 visar finns det ett samband mellan prenumeration och inkomst. Drygt hälften av befolkningen med låg hushållsinkomst prenumererar medan största delen av höginkomsttagarna har en prenumeration. Men att inte ha råd att köpa tidningen behöver inte innebära att människor avstår från tidningsläsandet. I stället verkar en rimlig förklaring vara att man läser de tidningar som är gratis. Metro väljs bl.a. av de resurssvaga som ett substitut för en traditionell dagstidning (Wadbring 2000).

Kvällstidningsläsning

Den totala andelen regelbundna kvällstidningsläsare har inte förändrats något det sista året utan ligger fortfarande på 27 procent vilket är samma som år 2000. Över tid har andelen kvällstidningsläsare minskat. 1987 låg läsningen på topp för att sedan minska. 1991 steg läsningen igen och var nästan uppe på samma toppnivå som 1987. Denna andra toppnivå som också i stort sett gäller för de enskilda kvällstidningarna kan kanske förklaras av att människor till följd av den ekonomiska krisen i början av 90-talet inte ansåg sig ha råd med en prenumeration och i stället gick över till att köpa lösnummertidningar. Fram till 1995 talas det om en kvällstidningskris då andelen sedan 1980 sjunkit med 25 procent (Hadenius och Weibull 2002). 1994 vek Aftonbladet av från den dalande kvällstidningstrenden och började i stället öka.

Någonstans runt 1997 stabiliserades trenden något samtidigt som Aftonbladet fortsatte sin ökning. Fram till 1993 fanns den största andelen kvällstidningsläsare att finna hos Expressen. Vad som skett därefter är en gradvis ökning av andelen som läser Aftonbladet samtidigt som Expressens andel läsare minskat (figur 8).

Figur 8 Andelen regelbundna kvällstidningsläsare 1986-2001 (procent)



Kommentar: Med regelbunden läsning avses läsning minst tre dagar i veckan. Svenska medborgare mellan 15 och 75 år.

Den största förändringen jämfört med 2000 är att läsningen av Aftonbladet ökat kraftigt och står för nästan hela den totala andelen regelbundna kvällstidningsläsare. Troligt är att en stor del av Expressens tidigare läsare har gått över till Aftonbladet. Förklaringar till detta kan vara de ”politiska kampanjer” som Aftonbladet drivit och där man lyft fram de stora missnöjesfrågorna såsom exempelvis vård och skola. Man har även lyckats nå den yngre delen av befolkningen bl.a. genom att upprätthålla en mängd internetjänster. Man skulle kunna säga att Aftonbladets journalistiska framtoning under de senare åren har varit att verka som ett samhällsengagerat medium. Denna hypotes stärks ytterligare av att Aftonbladets uppgångar uppstår i samband med valår (detta är ett hypotetiskt antagande som inte undersökts närmare).

En annan förklaring till Expressens tillbakagång kan vara att tidningen under de senare åren genomgått olika strukturförändringar. Exempelvis har olika chefsredaktörer kommit och gått, ägarstrukturerna har förändrats bl.a. genom att man köpt upp GT. Tillsammans är detta förändringar som kan antas ha påverkat läsarna och dess förtroende i negativ riktning.

I vissa avseenden skulle vi kunna benämna kvällstidningsläsningen som ”morgontidningsläsningens motsats”. Läsvanorna i olika befolkningsgrupper är i stor utsträckning motsatta. Genomsnittsläsningen bland arbetare och lågutbildade är högre när det gäller kvällstidningsläsning jämfört med högutbildade och högre tjänstemän/akademiker.

Tabell 6 Kvällstidningsläsning minst 3 dagar/vecka i olika grupper 1986-2001 (procent)

	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Totalt	41	40	38	35	40	33	29	32	30	26	25	26	30	27	27
Kön															
Man	44	43	42	36	45	36	31	34	31	28	27	30	31	29	30
Kvinna	37	35	35	34	36	30	26	28	25	22	21	22	27	23	25
Ålder															
15-29 år	47	45	42	39	47	39	29	34	32	25	25	25	32	30	30
30-49 år	39	42	40	34	42	34	31	33	30	29	27	26	30	27	29
50-64 år	44	34	38	36	39	33	29	29	30	25	24	28	31	27	25
65-75 år	28	24	28	29	32	23	21	25	18	18	17	23	21	19	22
Utbildning															
Låg	*	40	*	40	43	39	31	36	32	27	29	31	34	29	31
Medel	*	41	*	40	46	33	32	31	31	29	23	28	31	29	30
Hög	*	33	*	28	29	22	19	22	19	18	14	15	19	19	19
Subj.klass															
Arbetare	46	46	45	41	44	38	35	38	34	29	31	33	37	32	34
Tjänsteman	42	38	38	34	42	30	27	30	28	24	18	22	27	24	23
H tj.m./akad.	25	27	25	17	29	18	11	18	12	14	16	16	16	16	16
Egen företagare	43	39	44	38	40	36	33	32	28	29	28	27	29	32	32
Civilstånd															
Ensamstående	*	41	36	37	40	36	27	32	29	24	23	25	30	27	27
Sambo/gift	*	38	40	35	41	32	30	31	28	25	24	26	28	26	27

Kommentar: Svenska medborgare mellan 15 och 75 år.

Lågutbildade och arbetare tillhör ofta de ekonomiskt resurssvaga grupperna i samhället vilket kan vara en anledning till varför man väljer att köpa lösnummer i stället för att binda upp sig ekonomiskt med en prenumeration. Vidare innehåller kvällstidningarna mera lättsamma nyheter, s k förströelsejournalistik, än morgontidningarna. Sådana nyheter (såsom exempelvis nöje och sport) kräver inte lika hög kunskapsfaktor som morgontidningens, högre andel, ”tyngre” nyheter (politik, debatt, kultur, ekonomi etc). Kvällstidningarna skiljer sig helt enkelt från morgontidningarna och fyller andra funktioner (Hadenius och Weibull 2002). På liknande sätt finns det skillnader hos läsarna som bl.a. kan förklara varför det är en större del av de lågutbildade som väljer kvällstidningarna jämfört med högutbildade. Även tidsaspekten kan vara av betydelse för dem som har arbetsdagar som börjar tidigt på morgonen och inte hinner läsa någon morgontidning före arbetet. När det gäller de högre tjänstemännen/akademikerna kan det i motsats till arbetarna vara just kvällstidningarnas förströelsejournalistik som, i de flesta fall, *inte* lockar. I stället finns ett intresse och ett behov (som till stor

del är utbildningsbaserat) av att läsa mera tyngre nyheter vilket alltså är relativt mera förekommande i morgontidningar än i kvällstidningar.

Det finns även stora skillnader mellan män och kvinnor när det gäller kvällstidningsläsning jämfört med morgontidningsläsning (se tabell 3 och 6). En möjlig hypotes till varför kvinnor läser kvällstidningar i betydligt mindre utsträckning än männen kan ha att göra med skillnaderna i de traditionella könsrollerna. Kvinnor dubbelarbetar mer än männen och tar ett större ansvar för hemmet och familjen. Efter kvinnors avlönande arbete väntar hemarbetet med matlagning, städning, läsläsning med barnen etc. och varken ork eller tidsutrymme finns över för kvällstidningsläsning. Det finns flera studier som visar på att män inte i lika hög grad, som kvinnor, är dubbelarbetande i hemmet (se exempelvis Oskarson och Wägnerud 1995 eller Ahrne m.fl. 1996). Samtidigt har könsskillnaderna i kvällstidningsläsningen minskat över tid, vilket möjligen kan ses som ett uttryck för förändrade könsrollsmönster, men också kan hänga samman med en förändring i kvällspressens journalistik.

Några avslutande reflektioner

Den svenska dagspressen är traditionellt stark och eventuella farhågor om att dagspressen skulle vara på väg att konkurreras ut eller ersättas av andra medier kan vi för närvarande lägga bakom oss. Det finns ingenting, i dag, som tyder på att våra läsvanor skulle vara på väg att förändras de närmsta åren. Inledningsvis berördes två viktiga faktorer till varför människor i relativt sett lika hög grad fortsätter att välja dagspressen. Vi pekade då på de tidningsstyrda och de publikstyrda faktorerna. Det finns ytterligare en minst lika viktig faktor; den samhälleliga som vi också berört något.

Våra läsvanor har redan genomlevt åtminstone två stora prövningar utan några *drastiska* förändringar. Ett bottenår var 1996 då mycket hände både inom medievärlden men också i samhället som stort och hela 90-talet med dess ekonomiska kriser. Därmed inte sagt att dessa båda ”prövningar” eller medie- och samhällsförändringar inte visat på några förändringar i läsaneundersökningarna. Snarare tvärtom ser vi tydliga tecken av en påverkan. Vid lågkonjunktur minskar exempelvis andelen läsare och vid etableringen av nya medier såsom, under mitten av 1990-talet, då Internet, morgon-TV och gratistidningar ger sig in på marknaden, sker också förändringar i våra läsvanor.

Kan vi då tolka årets minskning av andelen dagstidningsläsare som ett resultat av att våra medievänor nu är på väg att förändras även om inte dagspressen kommer att konkurreras ut eller ersättas av andra medier? Det är knappast troligt. Om så skulle vara fallet borde förändringen vara störst bland de yngsta som är mest förändringsbenägna, men så är inte fallet. Mera pekar på att olika sociala förändringar spelar en större roll, t ex ökade inkomstskillnader och social segregering. Samtidigt är det uppenbart att sådana förändringar också kan påverka stabila medievänor och minskad regelbundenheten i läsningen *kan* vara ett tecken på att läsvanorna nu börjar ta nya vägar. Tidsaspekten är också av vikt och att förändra eller bryta vanemönster tar tid.

I framtida läsvanestudier och för all del även inom andra medieundersökningar vore det intressant att mera belysa *viljan* (läs; viljan av att inneha olika medier) tillsammans med *vanan* och sätta dessa i relation till ekonomiska förutsättningar. I dag verkar *vanan* vara så vedertagen att vi glömmet bort att fråga vilka bakomliggande faktorer det är som upprätthåller dessa *vanor*. De resultat som vi kommit fram till här visar på att icke-läsarna ökar (figur 3) och att ekonomin är en yttre faktor som påverkar människors läsvanor oavsett *vanan* eller *viljan* att läsa eller inte. Hur stor andel som skulle *vilja* läsa tidningen av de 12 procent som utgörs av icke-läsare vet vi idag inte. Den ekonomiska påverkan har inte enbart betydelse för utformningen av våra läsvanor utan också eller kanske framför allt för åt vilket håll den demokratiska utvecklingen går. Att inte läsa tidningen på grund av ekonomiska faktorer (exempelvis) kan i längden leda till ett utanförskap hos vissa grupper i samhället vilket i sig även leder till negativa påverkningar av den demokratiska utvecklingen.

Noter

- ¹ Se TS-tidningen, nr 1, 2002
- ² För en mer utförlig analys om den ökande andelen icke-läsare se Lithner (2000)

Referenser

- Ahrne, Göran och Roman, Christine och Franzén, Mats (1996) *Det sociala landskapet – En Sociologisk beskrivning av Sverige från 50-tal till 90-tal*. Göteborg: Bokförlaget Korpen
- Bergström, Annika (2000) Om tidningsläsning på Internet. I Wadbring, Ingela och Weibull, Lennart (red) *Tryckt. 20 kapitel om dagstidningar i början av 2000-talet*. Göteborg: JMG, Göteborgs universitet
- Björkqvist Hellingwerf, Karin (1996) Prenumerationsprisets roll. I Weibull, Lennart och Kratz, Charlotta (red) *Tidningsmiljöer Dagstidningsläsning på 1990-talet*. Göteborg: JMG, Göteborgs universitet
- Hadenius, Stig och Weibull, Lennart (2002) *Massmedier Press, radio & TV i förvandling*. Falun: Albert Bonniers Förlag
- Lithner, Anders (2000) Alla läser tidningen. Nästan. I Wadbring, Ingela och Weibull, Lennart (red) *Tryckt. 20 kapitel om dagstidningar i början av 2000-talet*. Göteborg: JMG, Göteborgs universitet
- Lithner, Anders (1998) Återvändande tidningsläsare – i ny, brokig kostym. I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Ljusnande framtid*. Göteborg: SOM-institutet
- Mediebarometer 2000* Nordicom-Sverige, Göteborgs universitet. Medienotiser Nr 1, 2001

- Nilsson, Åsa och Severinsson, Ronny (2000) Dagspressens innehåll. I Wadbring, Ingela och Weibull, Lennart (red) *Tryckt. 20 kapitel om dagstidningar i början av 2000-talet*. Göteborg: JMG, Göteborgs universitet
- Oskarson, Maria och Wängnerud, Lena (1995) *Kvinnor som väljare och valda*. Lund: Studentlitteratur.
- Strid, Jan (2000) Viktigt innehåll då och nu. I Wadbring, Ingela och Weibull, Lennart (red) *Tryckt. 20 kapitel om dagstidningar i början av 2000-talet*. Göteborg: JMG, Göteborgs universitet
- TS-Tidningen* (2002) nr 1
- Wadbring, Ingela (2000) Om gratistidningar i allmänhet och Metro i synnerhet. I Wadbring, Ingela och Weibull, Lennart (red) *Tryckt. 20 kapitel om dagstidningar i början av 2000-talet*. Göteborg: JMG, Göteborgs universitet
- Wadbring, Ingela och Weibull, Lennart (2001) Dagspressen står pall. I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Land, du välsignade?* Göteborg: SOM-institutet
- Wadbring, Ingela och Weibull, Lennart (2000) Att studera dagspressen i Sverige – utgångspunkter. I Wadbring, Ingela och Weibull, Lennart (red) *Tryckt. 20 kapitel om dagstidningar i början av 2000-talet*. Göteborg: JMG, Göteborgs universitet
- Weibull, Lennart (2000) svenskt medielandskap i förändring. I Wadbring, Ingela och Weibull, Lennart (red) *Tryckt. 20 kapitel om dagstidningar i början av 2000-talet*. Göteborg: JMG, Göteborgs universitet

RADIOLYSSNANDET 2001 – EN UPPDATERING

JAN STRID

På senare tid har radiomediet uppmärksammats i den allmänna debatten. Främst har det gällt att Sveriges Radio totalt sett har tappat lyssnare, främst bland yngre människor. Det har också till en del handlat om att gå ifrån ett analogt distributions-system till ett digitalt. Debatten har främst handlat om att svenska folket inte har visat något större intresse för de digitala boxar som behövs för att ta emot digitala sändningar. I försöksverksamheten med sk DAB-radio har varken den privata radiobranschen eller närradion deltagit. I diskussionen om den nya digitalradion summerar den statlige utredaren Henrik Selin i delbetänkandet Digital Radio: ”För att publiken ska välja digital radio så krävs vid sidan av enkla och billiga radiomottagare att programutbudet upplevs som intressant. Sändningarna måste innehålla både de program som finns i dag och olika typer av helt nytt programutbud och tjänster som publiken efterfrågar” (SOU 2002:38).

Om digital radio skulle införas – något det dock råder delade meningar om – blir det den andra mycket stora förändring som radiomediet står inför sedan det första 1993. Då handlade det om införandet av privat lokalradio, men den gemensamma nämnaren mellan de två förändringarna kan kort sammanfattas som ekonomiska och demokratiska: mångfalden i etern skall öka och samtidigt skall kostnaden hållas på en rimlig nivå. Det är idag omöjligt att veta om och när digital radion kommer att introduceras i större skala och hur den i så fall kommer att utvecklas. Erfarenheterna från 1993 års radioreform torde dock knappast ha levt upp till de förväntningar som inför starten angavs av de flesta politiker och debattörer: ekonomiskt har den privata lokalradion inte varit någon större framgång och mångfalden har knappast ökat på något påtagligt sätt (jfr Hadenius och Weibull, 2002).

I SOM-undersökningarna har vi från starten tagit sikte på vilka kanaler som allmänheten brukar lyssna på. Det som redovisas är årliga uppdateringar som inkluderar någon specialfråga (jfr Strid 2000 och 2001). I och med att mätningen avser lyssnarvanorna kan siffrorna inte direkt jämföras med undersökningar som mäter vad man lyssnade på under gårdagen eller den gångna veckan. Eftersom människors vanor är tämligen stabila och radiolyssnandet i huvudsak äger rum i hemmet, på arbetet/i skolan och eller i bilen, så kan människor lättare svara på vilka kanaler de brukar ta del av. En vanefråga riskerar visserligen att missa de kanaler som man mera tillfälligt råkar lyssna på t ex i varuhus eller annan offentlig miljö men eftersom vi är mera intresserade av tendenser över tid är ”brukarfrågan” om vad vi brukar göra bättre. Vi har dock i årets undersökning också lagt in en fråga om vad personerna lyssnade på igår för att se vilka skillnader som kan återfinnas (jfr även Lennart Weibulls avslutande metodkapitel).

Radiolyssnandet 2001

De nya siffrorna för radiovanorna hösten 2001 erbjuder inga stora överraskningar och stabiliteten är förhärskande (tabell 1). Om vi tar utgångspunkten i det dagliga lyssnandet, den trogna publiken, finns den klart största publiken hos P4 i Sveriges Radio vilken står för de samlade lokala kanalerna runt om i Sverige, men där huvuddelen på nätter och helger sänds nationellt, bl a radiosporten. På andra plats i det dagliga lyssnandet kommer P1 i Sveriges Radio, en talkanal med nationella sändningar huvudsakligen från Stockholm. Om man däremot ser till andelen lyssnare någon gång under veckan kommer P3 på andra plats, en i huvudsak musikkanal också med utsändning från Stockholm.

Bland de privata radiostationerna är Radio Rix störst både i det dagliga lyssnandet och veckolyssnandet. Men skillnaderna är relativt små mellan de privata stationerna. Annan privatradio som ligger på andra plats i det dagliga lyssnandet är en samling av stationer runt om i Sverige vilka huvudsakligen ägs och sköts av svenska dagstidningar. De kan beskrivas som musikkanaler men har oftast egna korta (också lokala) nyhetssändningar.

Tabell 1 Andel som brukar ta del av olika radiokanaler mer eller mindre regelbundet, hösten 2001 (procent)

Kanal	Dagligen	5-6 d/v	3-4 d/v	1-2 d/v	Mer sällan	Aldrig	Antal svar	Summa procent
P1 i Sveriges Radio	13	3	4	6	26	48	1899	100
P2 i Sveriges Radio	3	1	2	4	27	63	1899	100
P3 i Sveriges Radio	7	4	9	14	32	34	1899	100
P4 i Sveriges Radio	34	8	11	10	17	20	1899	100
Radio Rix	6	4	7	7	19	57	1899	100
Radio City	2	2	4	5	17	70	1899	100
NRJ/Energy	3	3	6	6	18	64	1899	100
Mix Megapol	4	3	6	8	20	59	1899	100
Annan privatradio	5	3	4	5	15	68	1899	100
Närradion	4	2	3	4	20	67	1899	100

Källa: SOM-undersökningen 2001

Närradion är en kanal som principiellt skiljer sig från de övriga. Den är samlingsnamnet för de sändningar som genomförs av olika lokala radioföreningar som går ut inom ett begränsat område. Det kan vara religiösa föreningar, invandrarföreningar, politiska partier mm som sänder. Från att i huvudsak ha fungerat på ideell basis har den genom förändringar i lagstiftningen även fått rätt att sända reklam. På senare tid har också lyssnandet ökat något. Det finns säkert flera orsaker, bl a att en del föreningar satsat något på en mera kommersiell profil. En annan och totalt sett viktigare förklaring torde vara att närradion på många håll har utvecklats till en invandrarradio. I tabell

2 jämförs lyssnandet på P2 (där huvuddelen av sändningar för invandrare sker inom Sveriges Radio) med lyssnandet på närradion åtminstone någon gång i veckan bland personer med olika socio-geografisk bakgrund.

Tabell 2 Andel som lyssnar på P2 respektive närradion åtminstone någon gång per vecka (procent)

Lyssnande någon gång per vecka	P2	Närradio	Svarande
Samtliga	10	13	1834
Svensk	11	12	1766
Ej svensk	18	16	68
Själv uppväxt i Europa	14	19	44
Själv uppväxt utanför Europa	15	11	39
Far uppväxt i Europa	18	14	70
Far uppväxt utanför Europa	10	11	56
Mor uppväxt i Europa	15	14	68
Mor uppväxt utanför Europa	10	11	51

Kommentar: Uppväxt avser de personer som definierats som 'ej svenskar' och är således en delmängd av dessa.

Om vi ser till personer som vi kan kalla invandrare eller andra generationens invandrare är skillnaderna ganska små mellan närradion och P2. Det är emellertid svårt att direkt jämföra då P2 sänder över hela riket medan närradions invandrarprogram är ganska koncentrerade kring storstäderna. Syftet här är emellertid inte i första hand att jämföra utan att peka på att närradion fyller en funktion som inte kan sägas vara ringa.

Så långt har vi enbart beskrivit lyssnarvanor. Det vi vet är att vanor ofta brukar innebära en överskattning av det faktiska lyssnandet. Om vi jämför ovanstående siffror med gårdagslyssnandet kan vi säga att ”brukar”-frågorna tenderar att överskatta P1 och P2 medan övriga kanaler underskattas. Dock blir rangordningen mellan kanalerna ungefär densamma. Även en jämförelse med RUAB:s räckviddsmått (RUAB, 2001) visar att SOM-undersökningarna tenderar att överskatta P1 och P2 troligen beroende på att dessa kanaler har en större andel trogna lyssnare (jfr även Lennart Weibulls avslutande metodkapitel).

Radiolyssnandet över tid

När vi nu håller på att gå över till en ny digital teknik när det gäller radiolyssnandet så är det många som förväntar sig ett nytt beteende hos svenska folket. Men eftersom radiolyssnandet bygger på våra vanor, vilka inte ändras så lätt, skall vi nog inte förvänta oss några drastiska förändringar. Om vi ser på hur radiolyssnandet förändrats sedan den stora förändringen med privata lokala radiokanaler 1993 så inte har det skett

några stora omkastningar. År 1994 hade de privata lokala radiostationerna fått ca 12 procents dagligt lyssnande (bortsett från dubbellyssnande) och har år 2001 ca 20 procents lyssnande (med fler kanaler). Sveriges Radio skulle då på samma sätt ha minskat med ca 10 procent. Nästan hela nedgången för Sveriges Radio ligger dessutom på musikkkanalen P3. Det kan också tilläggas att antalet avlyssnade kanaler per person (lyssnande minst 3 gånger per vecka) vilket låg på ca 2 kanaler före den stora förändringen 1993 nu ligger på ungefär samma nivå eller 1,7 kanaler per person.

Tabell 3 Andelen dagliga lyssnare på de olika radiokanalerna 1994-2001 (procent)

Kanal	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
P1 i Sverige Radio	17	13	12	12	13	12	13	13
P2 i Sveriges Radio	4	3	3	2	3	3	3	3
P3 i Sveriges Radio	15	12	9	8	8	8	7	7
P4 i Sveriges Radio	32	34	30	29	31	31	31	34
Radio Rix	4	4	5	5	6	7	6	6
Radio City	4	4	4	2	3	2	2	2
NRJ/Energy	4	6	6	5	4	5	5	3
Mix Megapol	-	-	3	4	5	4	5	4
Annan privat lokalradio								5
Närradio	4	3	4	3	3	3	3	4
Antal svarande	1704	1777	1779	1754	1821	1800	1842	1899

Källa: SOM-undersökningen 2001

Ingen av de privata kanalerna har under den tiden de funnits i etern nått upp till mer än 7 procents dagligt lyssnande och någon tendens till ökat lyssnande kan inte förmärkas. Snarare är det så att ett antal yngre människor fick ett tillskott av musikkkanaler som de direkt gick över till och att nivån därefter är stabil. Den enda signifikanta skillnaden är egentligen lyssnandet på P3 men denna musikkkanal är ju också den enda som kan sägas konkurrera med de privata kanalerna. Det antagandet som tidigare framförts att de privata lokalradiokanalerna skulle ta publik från Sveriges Radios P4-stationer och som tycktes få stöd av lyssnarandelarna under andra hälften av 1990-talet verkar 2001 klart ha jävats.

Eftersom vi trots allt har ett dubbellyssnande kan det vara svårt att utifrån brukar siffror avgöra om radiolyssnandet ökar eller minskar. I tid minskar radiolyssnandet enligt Mediebarometern de senaste åren och det är framför allt unga personer som står för minskningen (Mediebarometern, 2002). Andelen som brukar lyssna är däremot densamma men det förefaller vara en liten minskning i antalet kanaler per person. Det antal kanaler som står till förfogande är åtminstone fem radiokanaler nästan var man än bor.

Tabell 4 Andel personer som lyssnar respektive inte lyssnar till olika antal kanaler minst tre gånger per vecka 1996-2001 (procent)

Antal kanaler	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Ingen kanal	17	18	15	17	19	19
En kanal	34	33	36	37	36	39
Två kanaler	27	26	28	24	21	23
Tre kanaler	12	13	12	12	13	11
Fyra kanaler	6	6	6	7	7	5
Fem kanaler eller fler	4	4	3	3	4	3
Summa procent	100	100	100	100	100	100
Antal svarande	1779	1754	1821	3503	1855	1899

Källa: SOM-undersökningen 2001

Det förefaller som om vi har en nedgång bland de som lyssnar på fler än två kanaler, från 24 2000 till 19 år 2001. Från 1998 har vi dessutom en ökning av antalet som inte lyssnar på någon kanal och här ungdomarna överrepresenterade. Samtidigt skall understrykas att skillnaderna inte är särskilt markanta.

När man kombinerar olika kanaler i sitt lyssnande var ju förhoppningen att lyssnarna skulle kombinera talkanaler och musikkkanaler för att utnyttja den mångfald som skulle följa av att vi fick fler kanaler. Nu blev det inte så utan åldern fick följa utslaget. Personer upp till ca 30 år kombinerar i huvudsak musikkkanaler med musikkkanaler, de mellan 30 och 50 kombinerar musik med musik och talkanaler med talkanaler medan personer över 50 i huvudsak enbart kombinerar talkanaler med talkanaler. Vi kan också se en ökning av andelen trogna kanallyssnare, 39 procent håller sig till en kanal 2001.

Lyssnandet i olika grupper

Radio har i tidigare SOM-undersökningar karaktäriserats som det jämställda mediet (Strid 1998). Några skillnader i kanalval mellan kvinnor och män föreligger inte med ett undantag och det gäller P3. Totalt sett har vi ett dagligt lyssnande på P3 som ligger på 10 procent bland män och 5 procent för kvinnor. Att män har ett dubbelt så högt lyssnande på P3 jämfört med kvinnor gäller oavsett ålder. Bland de äldre är förhållandet 6 procent för män mot 3 procent för kvinnor, bland de medelålders är förhållandet 10 mot 5 och bland de yngre är förhållandet 13 mot 7.

Vi har under alla år som undersökts sett att männen i något högre utsträckning lyssnar på P3 än vad kvinnorna gör. Men skillnaden har blivit tydligare och den skillnad som finns 2001 har inte tidigare uppmätts. Skillnaden ökar om vi ser till ensamstående män jämfört med ensamstående kvinnor. Ensamstående män lyssnar i högre grad på P3 jämfört med män som lever i samboförhållande eller är gifta, medan ensamstående kvinnor lyssnar i lägre grad jämfört med kvinnor i samma situation.

Det förefaller alltså vara en reell könsskillnad och inte en fråga om social påverkan. Eftersom kön ofta är utslagsgivande i fråga om ämnespreferenser i medier (jfr Strid, 2000b) tyder mycket på att de skilda lyssnarvanorna för P3 har att göra med kanalens innehållsprofil. Musikinnehållet i P3 framför allt på kvällar har ett smalare genreindelad material med speciella program för t ex punk, hip-hop och liknande. Musikrelaterad gruppidentitet är vanligare bland manliga ungdomar varför detta skulle kunna vara en förklaring till skillnader i lyssnandet på just P3. De kommersiella kanalerna innehåller ju huvudsakligen modern popmusik där mera udda genrer inte finns med.

När det gäller utbildningsskillnader föreligger de endast beträffande två kanaler P1 och P4. För P1:s del gäller att ju högre utbildning desto högre grad av lyssnande med för P4:s del gäller det omvända ju lägre utbildning desto högre grad av lyssnande. För övriga kanaler finns inga utbildningsskillnader.

Den bakgrundsfaktor som annars förklarar mest av kanalpreferenserna i radiolyssnandet är utan all konkurrens ålder. Yngre lyssnar på privata radiokanaler medan äldre lyssnar på Sveriges Radios kanaler. Det finns sedan länge en tydlig ålderssegregation, i första hand mellan Sveriges Radio och den privata lokalradion. De antaganden som gjort att denna skulle minska över tid har hittills kommit på skam.

Tabell 5 Andel dagliga lyssnare på de olika radiokanalerna efter ålder, 2001 (procent)

Kanal	15-19	20-24	25-29	30-39	40-49	50-59	60-75	76-80
P1 i Sveriges Radio	0	0	3	5	10	14	26	35
P2 i Sveriges Radio	0	0	0	1	1	3	7	9
P3 i Sveriges Radio	5	10	14	10	7	7	5	4
P4 i Sveriges Radio	5	5	7	14	28	51	59	46
Radio Rix	15	12	9	7	7	4	1	1
Radio City	4	5	2	2	1	1	0	1
NRJ/Energy	20	8	6	3	3	1	1	1
Mix Megapol	9	7	3	6	6	3	1	1
Annan Privat Lokalradio								
Närradio	3	3	2	1	3	5	5	5
Antal svarande	234	201	257	589	615	743	737	260

Källa: SOM-undersökningen 2001

Åldersskillnaderna kan bäst illustreras för den ställning Sveriges Radios kanaler P1 och P2 har bland de yngsta. Upp till 25 år har dessa två inte några dagliga lyssnare, och P2 inte heller upp till 30 år. Vi har under hela perioden från 1986 sett en nedgång för P1 bland unga personer upp till 30 år medan publiken från 30 år och uppåt varit tämligen konstant. Det är där inte rimligt att tala om någon generationseffekt vad gäller P1. Om det föreligger någon generationseffekt vad gäller P2 är mera osäkert,

men det hänger främst samman med att siffrorna är för små för att det skall vara möjligt att få en bild av publikens sammansättning bland för personer under 30 år.

Närradion har börjat få lyssnare bland de yngre vilket är ett nytt fenomen. Detta torde ha att göra med invandrare och att några närradiostationer satsat på musik i likhet med de privata kanalerna. Det är ju just de senare som dominerar bland ungdomar upp till 30 år med Energy som den största kanalen bland de allra yngsta och Radio Rix bland dem mellan 20 och 29 år.

Kan radiolyssnandet förändras?

Huvudmönstret i radiolyssnandet är att det råder en närmast förkrossande stabilitet i vanorna. Det fanns stora förhoppningar då den nuvarande radioreformen innebar att privat lokalradio introducerades. Visserligen blev det inte obetydliga förändringar på utbudssidan men när den nya kanalstrukturen efter några år satt sig skedde inget i publikhänseende. Tendensen är snarast att kanalpreferenserna blivit tydligare, vilket bl a märks i att en minskande andel lyssnar till mer än en kanal regelbundet.

En förklaring till stabiliteten är att radiolyssnandet till stor del är åldersrelaterat i så måtto att det tycks återspegla situationen i ålderscykeln. Den enda möjliga generationseffekten kan spåras till P1 som får en allt äldre publik då ungdomen sviker. P3:s problem med minskande publik där man försökt med ett breddat musikutbud (jämfört med de kommersiella kanalerna) tycks man inte bara fått en minskande publik utan också en mer manlig publik.

Vad som kan vara intressant inför framtiden är närradion. Närradion har under större delen av sin tillvaro varit tynande och anonym men det finns tendenser till ett ökat lyssnande, både på grund av invandrarpublik och kommersiell musikverksamhet.

Om Sverige genom digital radio skulle genomföra en ny stor förändring med många nya kanaler kan vi fråga oss vad en sådan skulle innebära för radiovanorna. Om vi utgår från det vi hittills sett så talar det mesta för att det som blir följderna är att de yngre delar upp sig på ännu fler kanaler, medan det kommer att ske ganska lite med medelålders och äldre. Konsekvensen är att det genomsnittligt knappast skulle bli dramatiska förändringar med digital teknik liksom vi har visat att det inte förkom vid den förra förändringen heller. Men en digital radioreform torde komma att dröja och nya tekniker för radio, t ex webbradio, kan dessförinnan ha påverkat de ungas radiovanor.

Referenser

- Hadenius, Stig, Weibull, Lennart (2002) *Massmedier. En bok om press, radio oeg TV i förvandling*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag.
Medibarometern 2001 (2002) Göteborg: Nordicom-Sverige.
RUAB (2001) *Radioundersökningar i Sverige AB Rapport 11 2001*

- Strid, Jan (1998) Radion – det jämställda mediet i Nilsson, Lennart (red): *Region i omvandling*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Strid, Jan (2000a) Och radion bara står på – radiovanor 1999. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Det nya samhället*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Strid, Jan (2000b) Vad är det viktigaste i morgontidningen 1999. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Det nya samhället*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Strid, Jan (2001) En ny radio – och sedan? I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Land, Du välsignade?* Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- SOU 2002:38 *Digital Radio. Kartläggning och analys*.

TV-TITTARNAS PROGRAMPREFERENSER OCH DEN 11 SEPTEMBER

KENT ASP

Vad föredrar svenska folket helst att se på TV? Stämmer tittarnas önskemål överens med det programutbud som erbjuds? Och påverkade även händelserna i USA den 11 september de svenska TV-tittarnas programpreferenser? Det är de tre frågeställningar som här tas upp med utgångspunkt ifrån en fråga i 2001 års SOM-undersökning där de svarande fått ange vilken typ av program de är intresserade av att titta på i TV.

I de flesta svenska och utländska studier av televisionen från 1950-talet och framåt utgör information-underhållning den grundläggande dimensionen både när det gäller undersökningar om TV-publiken och studier av televisionens programutbud. Denna grundläggande dimension i tittande och utbud ligger också till utgångspunkt för de undersökningar som presenteras här.¹

TV-tittarnas programpreferenser

Att mäta vad tittarna vill se på i TV kan vid ett första påseende synas vara enkelt att besvara eftersom MMS (Mediamätning i Skandinavien) sedan reklam-TV:s införande dagligen producerar tittarsiffror för i stort sett alla program som sänds i svensk TV. Man kan tycka att tittarsiffror som registreras för varje enskilt program väl om något torde visa vad svenskarna vill se på TV.

I ett vetenskapligt sammanhang är dock tittarsiffror för enskilda program inte användbara om syftet är att i mer generella termer undersöka tittarnas preferenser; vad tittarna helst föredrar eller är intresserade av att se på TV. Bland annat av det uppenbara skälet att det faktiska tittandet på ett visst program (som MMS mäter) inte enbart bestäms av tittarens egna programpreferenser eller önskemål utan också av det programutbud som faktiskt erbjuds i TV den aktuella kvällen eller av vad andra medlemmar i familjen vill titta på.

Syftet med den fråga om tittarnas programpreferenser som årligen ställs i SOM-undersökningen är med andra ord inte att ta reda på vilka program man faktiskt tittar på, utan vilka program man helst föredrar eller är intresserad av att titta på.

I princip kan två olika frågetekniker användas för att ta reda på tittarnas preferenser längs en information-underhållningsdimension. För det *första* kan preferenserna klarläggas genom att svarspersonerna får besvara en enda fråga där fakta/information ställs mot förströelse/underhållning. En fördel med denna teknik är att de svarande

själva tvingas ge ett endimensionellt svar, nackdelen kan vara att de svarande ställs inför en alltför svår valsituation och löser detta genom att lägga sig i mitten på skalan.

För det *andra* kan preferenserna klarläggas genom att svarspersonerna får besvara två olika frågor där de i den ena får ange sitt intresse för fakta/information och i den andra sitt intresse för förströelse/underhållning. Och att man därefter med utgångspunkt från svaren på de båda frågorna konstruerar ett endimensionellt additivt index. En fördel med denna teknik är att intresset för information/fakta och intresset för förströelse/underhållning kan analyseras var för sig, nackdelen är de svarande själva inte ger ett endimensionellt svar utan att detta i efterhand skapas på analytisk väg.

Den andra frågetekniken har valts här. I den ena frågan har svarspersonerna på en skala från 0 till 10 fått ange hur intresserade de är av att titta på *informations- och faktaprogram*, och i den andra hur intresserade de är av att titta på *förströelse- och underhållningsprogram*. Svaren på frågorna redovisas i tabell 1 (intresset för informations- och faktaprogram) och i tabell 2 (intresset för förströelse- och underhållningsprogram).

Tabell 1 Programpreferenser hos dagliga tittare på olika TV-kanaler – intresset för informations- och faktaprogram 2001 (procent)

Informations- och faktaprogram	Dagliga tittare på...					Alla
	SVT1+2	TV4	TV3	Kanal 5	ZTV	
Inte alls intresserad (0–4)	7	10	12	14	15	11
Mitt emellan (5)	10	11	12	12	11	12
Mycket intresserad (6–10)	83	79	76	74	74	83
	100	100	100	100	100	100
Antal svarande	1 035	1 052	375	281	85	1824

Tabell 2 Programpreferenser hos dagliga tittare på olika TV-kanaler – intresset för förströelse- och underhållningsprogram 2001 (procent)

Förströelse- och underhållningsprogram	Dagliga tittare på...					Alla
	SVT1+2	TV4	TV3	Kanal 5	ZTV	
Inte alls intresserad (0–4)	12	9	8	9	7	15
Mitt emellan (5)	15	12	9	9	6	14
Mycket intresserad (6–10)	73	79	83	82	87	71
	100	100	100	100	100	100
Antal svarande	1 045	1 060	377	281	83	1 842

Svenska folkets intresse för att titta på informations- och faktaprogram i TV är i 2001 års undersökning något större än att titta på förströelse- och underhållningsprogram. 83 respektive 71 procent har räknats tillhöra kategorin ”mycket intresserade” om vi ser till befolkningen i sin helhet (”alla” i tabell 1 och 2). Men frågan är om programpreferenserna är desamma för tittare på olika TV-kanaler?

I tabell 1 och tabell 2 redovisas hur svaren fördelar sig för de svars personer som angett att de *dagligen* tittar på TV4, TV3, Kanal 5 respektive ZTV. När det gäller de som angett att de varje dag ser på SVT1 eller varje dag på SVT2 redovisas medelvärdet för de båda kanalerna eftersom deras tittares programpreferenser under 2001 fördelar sig på exakt samma sätt över de tre svarskategorierna.

Skillnaderna mellan TV-kanalernas olika tittare uppvisar ett tydligt och systematiskt mönster. De som anger att de varje dag ser på SVT:s kanaler är klart mer intresserade av att titta på informations- och faktaprogram än TV3:s och Kanal 5:s tittare (tabell 1). SVT:s dagliga tittare är inte heller lika intresserade som TV3:s och Kanal 5:s tittare av att titta på förströelse- och underhållningsprogram (tabell 2). Programpreferenserna hos de som dagligen tittar på TV4 ligger ungefär däremellan. De som är mest intresserade av underhållning och minst intresserade av information och fakta är dagliga tittare på ungdomskanalen ZTV.

Det bör dock påpekas att även hos de som anger att de varje dag ser på ZTV är andelen *mycket intresserade* av informations- och faktaprogram nästan fem gånger större än de som anger att de *inte alls* är intresserade av informations- och faktaprogram.

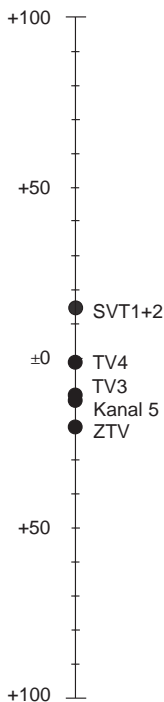
I figur 1 har tittarnas programpreferenser sammanförts till en enda skala – *IU-skalan* (information-underhållningsskala). *IU-skalan* anger förhållandet mellan andelen tittare som är intresserade av faktaprogram och med lågt intresse för underhållningsprogram och andelen tittare som är intresserade av underhållningsprogram och med lågt intresse för faktaprogram. Nollpunkten (+ 0) anger att andelarna hos den aktuella TV-kanalens dagliga tittare är lika stora, medan de båda ytterpunkterna (+ 100) anger att samtliga tittare är intresserade informations- och faktaprogram respektive förströelse- och underhållningsprogram. Värdena på IU-skalan utgörs av ett additivt index baserat på de två frågorna (se kommentar till figur 1).

Programpreferenserna hos SVT:s dagliga tittare hamnar i 2001 års undersökning klart ovanför *IU-skalans* mittpunkt. Hos SVT:s tittare är med andra ord andelen informationsinriktade tittare något större än andelen underhållningsinriktade tittare.

Hos de andra fyra undersökta TV-kanalerna finns en övervikt av underhållningsinriktade tittare. Övervikten är störst hos ZTV. Kanal 5 och TV3 kommer därefter. Programpreferenserna hos TV4:s dagliga tittare befinner sig under 2001 nära *IU-skalans* mittpunkt och hamnar därigenom nästan exakt mellan SVT:s och TV3:s tittare.

Figur 1 Programpreferenser hos tittare på olika TV-kanaler 2001 (IU-skala)

Övervikt av tittare intresserade av informations- och faktaprogram



Övervikt av tittare intresserade av förströelse- och faktaprogram

Kommentar: IU-värdet för programpreferenserna hos TV4:s dagliga tittare är +1 med övervikt för tittare intresserade av förströelse- och faktaprogram. Värdet baseras på att 10 procent av TV4:s dagliga tittare inte alls är intresserade av faktaprogram (se tabell 1) och 79 procent är mycket intresserade av underhållningsprogram (se tabell 2), medan 79 är mycket intresserade av faktaprogram och 9 procent inte alls är intresserade av underhållningsprogram. (11 respektive 12 procent placerar sig på skalans mittpunkt). Detta innebär att IU-värdet blir $(10+79=89) - (79+9=88) = +1$ Motsvarande siffror för SVT1+2 blir $(7+73=80) - (83+12=95) = -15$.

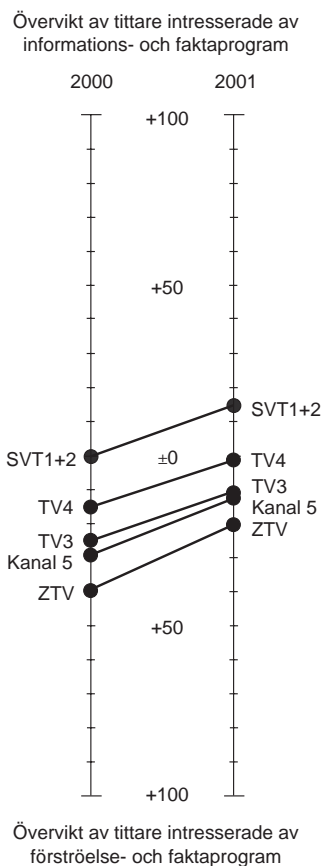
TV-tittarnas programpreferenser och den 11 september

Huvuddelen av de som svarat på de båda SOM-frågorna gjorde det i nära anslutning till händelserna den 11:e september. Frågan är om den 11:e september även påverkade ett så allmänt förhållande som inriktningen hos TV-tittarnas programpreferenser – vad svenska folket helst vill se på TV?

Syftet med frågorna om TV-tittarnas övergripande programpreferenser är att mäta något som kan antas vara förhållandevis stabilt hos individen och som förändras i små steg. Syftet är inte att ta reda på en åsikt utan att klarlägga en grundläggande disposition hos individen. Stora förändringar från det ena året till det andra är därför inte att förvänta.

Det är mot denna bakgrund som resultatet i figur 2 skall ses. I figuren jämförs resultatet från 2001 års undersökning med motsvarande resultat för år 2000.

Figur 2 Programpreferenser hos tittare på olika TV-kanaler år 2000 och 2001 (IU-skala)



Som framgår av figur 2 sker det stora förändringar mellan 2000 och 2001 när det gäller TV-tittarnas programpreferenser. Andelen informationsriktade tittare ökar mycket markant. Och förändringen av programpreferenserna sker i stort sett med samma kraft hos samtliga TV-kanalers tittare.

De förändrade programpreferenserna hos svenska folket mellan de två åren är i första hand ett resultat av att intresset för informations- och faktagram ökar, och i betydligt mindre grad ett resultat av att intresset för underhållnings- och förströelseprogram minskar. Detta framgår av resultatet i tabell 3. Den andel som anger att de är mycket intresserade av se på underhållning och förströelse minskar visserligen med tre procent, men den andel som anger att de är mycket intresserade av informations- och faktagram ökar med hela tio procent – från 73 procent år 2000 till 83 procent år 2001.

Tabell 3 Tittarnas programpreferenser 2000 och 2001 (procent)

Andelen mycket intresserade av informations- och faktagram	Dagliga tittare på...					
	SVT1+2	TV4	TV3	Kanal 5	ZTV	Alla
2000	77	73	67	68	63	73
2001	83	79	76	74	74	83
Skillnad	+6	+6	+9	+6	+11	+10
Antal svarande	1 035	1 052	375	281	85	1 824

Andelen mycket intresserade av förströelse- och underhållningsprogram	Dagliga tittare på...					
	SVT1+2	TV4	TV3	Kanal 5	ZTV	Alla
2000	76	81	84	86	87	74
2001	73	79	83	82	87	71
Skillnad	-3	-2	-1	-4	±0	-3
Antal svarande	1 045	1 060	377	281	83	1 842

I materialet går det också att spåra en svag tendens till att de kommersiella TV-kanalernas dagliga tittare förändrar sina programpreferenser något mer än SVT:s och TV4:s tittare. Den största förändringen sker exempelvis hos ZTV:s dagliga tittare.

Åtminstone två slutsatser kan dras av den förändring som ägde rum i TV-tittarnas programpreferenser mellan 2000 och 2001.

För det *första* tyder det mesta på att händelserna i anslutning till den 11 september även påverkade inriktningen på TV-tittarnas programpreferenser. Intresset för information och fakta i TV ökade markant och intresset för underhållning och förströelse minskade något. Om denna intresseförskjutning hos TV-tittarna helt kan tillskrivas den 11 september kan vi självfallet inte med säkerhet veta. Frågorna har hittills enbart

ställt vid två tillfällen, och det finns därför ingen erfarenhet av vad som så att säga kan räknas som en normal förändring. Men även om det saknas en längre tidsserie tyder både förändringens storlek och dess mönster på att den 11:e september faktiskt också påverkade inriktningen på TV-tittarnas programpreferenser.

För det *andra* tyder förändringen mellan 2000 och 2001 på att de två frågorna om TV-tittarnas programpreferenser tycks mäta det som frågorna är avsedda att mäta. Förändringsmönstret tyder på att förekomsten av sk status effekter inte är så stor, dvs att respondenterna i sina svar tenderar att ange att de är mer intresserade av att titta på informations- och faktaprogram i TV än vad som de i verkligheten är eller på motsvarande sätt underskattar sitt intresse av att se på förströelse och underhållning i TV.

Överensstämmelsen mellan programpreferenser och programutbud

I vilken mån överensstämmer då tittarnas önskemål med det utbud av information och underhållning som erbjuds i svensk TV? Ett svar på denna fråga kräver att tittarnas programpreferenser relateras och jämförs med den inriktning de olika TV-kanalernas faktiska programutbud har under samma tidsperiod. Inom ramen för de undersökningar som JMG utför på uppdrag av Granskningsnämnden för radio och TV görs sådana jämförbara studier av programutbudet (Svenskt TV-utbud 2001, 2002).

I Granskningsnämndens undersökningar mäts programutbudets inriktning enligt samma principer som preferensskalan. Indexvärdet på *IU-skalan* anger i detta fall i sammanfattande form förhållandet mellan andelen informationsinriktat och andelen underhållningsinriktat programutbud i de undersökta TV-kanalerna. IU-skalans nollpunkt anger att utbudet av informationsinriktade program och underhållningsinriktade program är lika stort och de båda ytterpunkterna på skalan (+100) anger att TV-kanalens utbud i sin helhet består av informationsinriktade program respektive underhållningsinriktade program.

Resultatet redovisas i figur 3 där tittarnas programpreferenser under år 2000 relateras till inriktningen i TV-kanalernas programutbud under år 2000 (Svenskt TV-utbud 2000, 2001) och i figur 4 där motsvarande resultat för år 2001 redovisas (Svenskt TV-utbud 2001, 2002).

Två slutsatser kan dras av de resultat som redovisas i figur 3 och i figur 4.

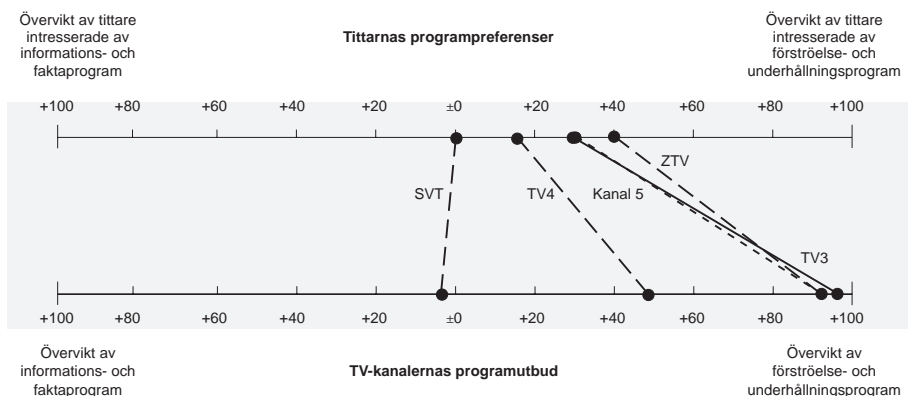
För det *första* finns det en stor överensstämmelse mellan inriktningen i de olika TV-kanalernas programutbud och vad deras publik främst är intresserad av att titta på. TV-kanalerna placerar sig på utbudsskalan och på preferensskalan i stort sett i samma ordning.

TV3:s, Kanal 5:s och ZTV:s programutbud är klart mest inriktat på underhållning och deras tittare är också de som är klart mest intresserade av se på förströelse- och underhållning i TV. I SVT är utbudet av information och underhållning ungefär lika stort och SVT:s tittare är de som relativt sett är de som är mest intresserade av informations- och faktaprogram i TV. Och TV4 hamnar både när det gäller tittarnas

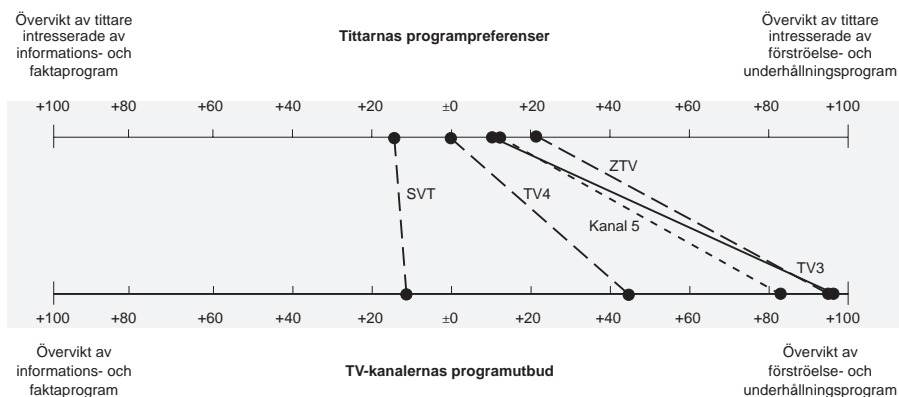
programpreferenser och programutbudets inriktning mittemellan SVT och de tre mer renodlade kommersiella TV-kanalerna.

Detta resultat gäller både för år 2000 (figur 3) och år 2001 (figur 4).

Figur 3 Inriktningen på TV-kanalernas programutbud och tittarnas programpreferenser år 2000 (IU-skala)



Figur 4 Inriktningen på TV-kanalernas programutbud och tittarnas programpreferenser år 2001 (IU-skala)



Sett i ett *systemperspektiv* existerar det en betydande överensstämmelse mellan tittarnas programpreferenser och inriktningen i de olika TV-kanalernas programutbud. Det svenska TV-systemet utmärks med andra ord på ett övergripande plan av en god överensstämmelse mellan TV-kanalernas utbud och TV-publikens efterfrågan.

För det *andra* visar resultaten i figur 3 och i figur 4 att inriktningen i SVT:s programutbud stämmer bäst överens med vad deras tittare säger sig vara intresserade av att titta på i TV. Hos SVT återspeglas en jämvikt i tittarnas intresse för faktagprogram och underhållningsprogram i en liknande jämvikt mellan fakta och underhållning i programutbudet.

Inriktningen i TV3:s och Kanal 5:s programutbud ligger däremot mycket långt ifrån vad TV3:s och Kanal 5:s egna tittargrupper är intresserade av att se på i TV. Den starka inriktningen på förströelse- och underhållning motsvaras inte av ett lika starkt intresse för underhållningsprogram hos tittarna – och svarar dåligt mot det intresse för fakta och information som också finns hos TV3:s och Kanal 5:s tittare.

Inriktningen i TV4:s programutbud ligger också långt ifrån de egna tittarnas önskemål, fast avståndet mellan vad TV4:s tittare är intresserade av att se på i TV och vad som faktiskt erbjuds i TV4 inte är lika stort som för TV3 och Kanal 5. Men TV4:s inriktning på underhållning i programutbudet svarar inte heller helt mot det intresse som finns för information och fakta hos TV4:s tittare.

Även detta resultat gäller både för år 2000 (figur 3) och år 2001 (figur 4).

Sett i ett *kanalperspektiv* råder det därför en betydande brist på överensstämmelse mellan de kommersiella TV-kanalernas programutbud och tittarnas programpreferenser, medan överensstämmelsen mellan programutbud och tittarnas preferenser är betydligt större i public service-kanalerna.

Åtminstone en invändning kan riktas mot denna slutsats. Det gäller *jämförbarheten* mellan skalorna (utöver rangordningen mellan kanalerna). Skalan som visar inriktningen i TV-kanalernas utbud avser det totala programutbudet. Eftersom de reklamfinansierade TV-kanalerna i stort sett sänder dygnet runt består en mycket stor del av utbudet på dagtid och under natten av bulkproduktion som nästan uteslutande består av utländsk TV-underhållning. Denna stora mängd av företrädesvis billig amerikansk TV-underhållning leder till att TV4 och särskilt TV3 och Kanal 5 på utbudsskalan hamnar mycket långt åt underhållningshållet, vilket får till följd att avståndet till tittarnas programpreferenser blir så att säga extra långt genom att utbudsskalan mäter fördelningen mellan information och underhållning i kanalernas totala programutbud.

Men den bättre överensstämmelsen mellan inriktningen i public servicekanalernas programutbud och tittarnas programpreferenser och den sämre överensstämmelsen mellan vad TV-publiken vill se på och vad reklamkanalerna erbjuder sina tittare kan knappast förklaras av mättekniska orsaker som status effekter och skalkonstruktioner. Förklaringen måste sökas på annat håll.

En tänkbar förklaring till den bristande överensstämmelsen mellan tittarpreferenser och inriktningen i reklamkanalernas programutbud är att den stora mängden av

utländskt producerad TV-underhållning i reklamkanalerna primärt inte finns med i kanalernas utbud därför att TV-företagen tror att deras tittare efterfrågar det i någon större utsträckning, utan därför att denna typ av billiga underhållningsprogram kan användas för att fylla kanalernas programtablåer eftersom de kräver måttliga reklamintäkter för att vara lönsamma eller bära sina kostnader (jfr Gustafsson och Weibull, 1995).

Innebörden av resultaten är att det stora avståndet mellan utbud och efterfrågan i de kommersiella TV-kanalerna inte i första hand beror på att reklamkanalerna inte vet vad TV-publiken helst vill titta på, utan mera på att de program som sänds måste vara lönsamma, alltså betinga en förhållandevis låg kostnad i förhållande till den publik man når. Inhemsk faktaprogram (även med stor publik) är därför svåra att få lönsamhet i eftersom de är dyra att producera jämfört med inköpt utländsk bulk-underhållning.

Det stora avstånd som existerar mellan de kommersiella TV-kanalernas programutbud och vad tittarna helst vill se på i TV ger därför troligen en riktig bild av hur det förhåller sig. Programutbudets inriktning i de kommersiella TV-kanalerna svarar dåligt mot det intresse som exempelvis finns för inhemska faktaprogram hos deras tittare, medan inriktningen i public service-kanalernas programutbud bättre stämmer överens med vad deras tittare vill se på i TV.

Förändrade publikpreferenser – förändrat programutbud

Det bakomliggande syftet med mätningarna av TV:s programutbud och TV-publikens programpreferenser efter samma skala är att långsiktigt undersöka förändringar över tid och om dessa förändringar i så fall kan relateras till varandra. Leder exempelvis förändrade programpreferenser på sikt till en förändring av TV-utbudets inriktning? Eller leder en förändring av TV-utbudets inriktning också på sikt till förändrade programpreferenser hos TV-tittarna?

Även om inte något vetenskapligt hållbart svar kan ges på dessa frågor på grundval av två års mätningar, finns det anledning till att avslutningsvis kommentera de förändringar som ägt rum mellan 2000 och 2001 – både när det gäller inriktningen i TV-kanalernas programutbud och när det gäller TV-tittarnas programpreferenser (figur 3 och 4). I båda fallen sker förändringen i samma riktning – TV:s programutbud blir mellan 2000 och 2001 något mer informationsinriktat och TV-tittarna blir mellan 2000 och 2001 klart mer informationsinriktade.

Finns det då något samband?

Att den förändrade inriktningen i TV:s programutbud under 2001 skulle kunna förklaras av TV-publikens förändrade programpreferenser är knappast troligt. Som tidigare framhållits var den kraftiga förändringen i TV-tittarnas preferenser med stor sannolikhet en följd av 11:e september. Att en förändring som inträffar under senare delen av året skulle kunna vara en orsak till något som i huvudsak inträffat tidigare

under året är uteslutet. Dessutom förändras inte utbudet i samtliga TV-kanaler, vilket däremot samtliga TV-kanalers tittare gjorde. Utbudsförändringen är inte heller särskilt markant eller entydig (Svenskt TV-utbud 2001, 2002).

Utbudsförändringen i TV mellan 2000 och 2001 kan med andra ord knappast föras tillbaka till en efterfrågeförändring hos TV-publiken.

Däremot är det omvända sannolikt – att efterfrågeförändringen hos TV-publiken kan föras tillbaka till en utbudsförändring. Det finns skäl att anta att det i första hand var televisionens och mediernas bevakning av den 11:e september och händelser i anslutning till detta som påverkade inriktningen på TV-tittarnas programpreferenser. Intresset för information och fakta i TV ökade markant och intresset för underhållning och förströelse minskade.

Det är just detta som gör medierna så speciella. Mediernas utbud styrs inte enbart av publikens efterfrågan – mediernas utbud bestämmer också i hög grad vad publiken efterfrågar.

Noter

- ¹ För en allmän översikt se Asp (2001)

Referenser

- Asp, Kent (2001) TV-tittarnas programpreferenser och TV-kanalernas programutbud. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Land, Du välsignade?* Göteborg, SOM-institutet
- Gustafsson, Karl Erik, Weibull, Lennart (1995) Sweden. I Bertelsmann Foundation and European Institute of the Media (eds.) *Television Requires Responsibility*. Volume 2: International Studies. Gütersloh 1995, Bertelsmann Foundation Publishers.
- MMS – *Mediamätning i Skandinavien*. Publikstatistik (www.mms.se)
- Svenskt TV-utbud 2000 (2001). Stockholm – *Granskningsnämndens rapportserie nr 7*
- Svenskt TV-utbud 2001 (2002). Stockholm – *Granskningsnämndens rapportserie nr 9*

PÅVERKAS BUDBÄRAREN AV BUDSKAPET?¹

LENNART WEIBULL

Ordet medium betyder förmedlare eller kanal. I den elementära kommunikationsmodellen skiljer man på budskap och kanal. Kanalen är en teknik för sändaren att sprida sitt budskap, låt vara att budskap kan komma att ha olika utformning beroende på vilken kanal de sprids genom. Mottagarens reaktion är bestämd av samspelet mellan synen på sändaren, budskapet och kanalen samt av den situation där kommunikationen äger rum (jfr t ex Dimbleby och Burton, 1998).

Dessa tämligen triviala påpekanden kan vara viktiga att erinra sig vid studier av hur människor värderar olika massmedier. Särskilt finns det anledning att reflektera kring förhållandet mellan budskap och kanal. Ett intressant perspektiv gäller frågan om hur det innehåll som förmedlas påverkar bilden av ett medieföretag. Detta gäller då inte bara när företaget driver en viss linje som exempelvis på partipresens tid, utan även när det strikt handlar om förmedling av nyheter om aktuella händelser. Frågan har ofta aktualiserats genom debatten om sk negativa nyheter. Tanken har varit att de negativa händelser – olyckor, brott och krig – som medierna förmedlar återverkar på människors mediebild. Även om studier visat att så knappast är fallet (Weibull, 1998 och 1999) så återkommer frågan särskilt i anslutning till stora händelser, ofta med hänsyftning på att man skjuter på budbäraren när hemsigheterna väller in i vardagsrummet.

Frågan om budbärarens roll i förhållande till händelseutvecklingen var i hög grad aktuell hösten 2001. Terrorisdåden i New York och Washington förmedlades genom samtliga medier och upprepades ofta under veckorna efter attacken; även landsortspressen som normalt ägnar lite utrymme åt världshändelser gav utvecklingen efter 11 september ett betydande utrymme. Den bild som framträdde i medierna var att den västliga världen var hotad av terrorismen (Nordström, 2002). Frågan är då i vad mån detta massiva, negativa nyhetsflöde hade någon inverkan på allmänhetens förtroende för medierna.

Genom att SOM-undersökningen 2001 genomfördes kort efter händelserna i USA och under den tid på kampen mot den internationella terrorismen stod på den mediala dagordningen och dessutom ställde frågor om förtroendet för olika mediers innehåll finns det möjlighet att belysa frågan. Däremot är det inte möjligt att ge ett slutligt svar; som redan de inledande raderna om den elementära kommunikationsmodellen visar finns det fler saker än händelseutvecklingen som påverkar människors bilder av medier.

Mätningen av medieförtroende

Den utgångspunkt som i SOM-undersökningen valts är förtroendet för mediernas innehåll (jfr Weibull 1999). Förtroende fungerar som en sammanvägning av tre olika egenskaper hos institutionen: hur väl den fungerar, vilken betydelse den har för den enskilde och hur den värderas i den allmänna opinionen (jfr Elliot, 1997). Något förenklat skulle det kunna sägas att förtroende i första hand handlar om förankring. De institutioner eller medier som är väl förankrade i en grupp är de som åtnjuter gruppens förtroende.

När vi utgått från en fråga om mediets innehåll och inte mediet i sig bygger vi tidigare studier som visat att formuleringen fångar upp aktualitetsjournalistiken, i första hand nyheterna. Även om studier av medievanor tidvis kan ge intrycket av att dagstidningsläsning eller TV-tittande endast är ett tidsfördriv som publiken ägnar sig åt utan större engagemang är det uppenbart att just tillförlitligheten hos medieinnehållet är en avgörande faktor bakom valet av ett medium (jfr Hellingwerf, 2000).

I denna mätning av förtroende för medieinnehåll har det bedömts viktigt att inte pressa dem som aldrig tar del av respektive medium på en förtroendebedömning genom att erbjuda detta som ett särskilt svarsalternativ. Detta har särskilt stor inverkan på svaren för medier som relativt få tar del av, t ex nyheter på Internet.

Det som gör mätserien lämplig för att pröva antagandet om möjliga effekter på medieförtroendet av den internationella händelseutvecklingen hösten 2001 är att det finns goda jämförelsemöjligheter genom att det är tredje gången frågorna om medieförtroende ställs. För att underlätta jämförelsen bakåt i tiden kommer framställningen att nära följa tidigare två redovisningar (Weibull, 2000 och 2001).

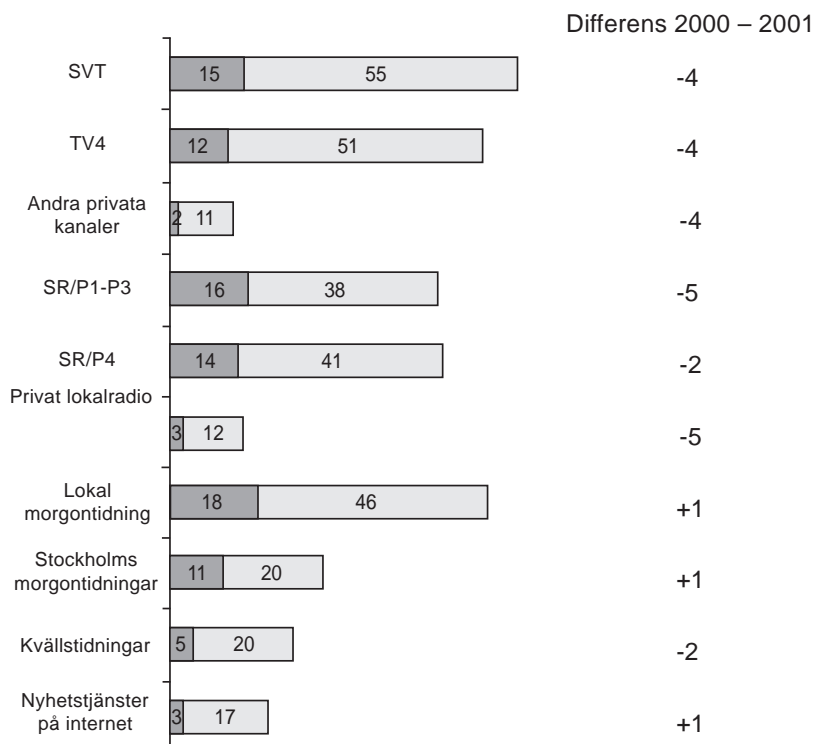
Medieförtroende 2001

Svenskarnas samhällsförtroende hösten 2001 ökade överlag i fråga om de politiska institutionerna, medan det minskade för bl a dagspressen och radio-TV. Detta framgår av ett av de inledande kapitlen i denna volym. Mycket talar för att ökningen i förtroendet för de politiska institutionerna – och FN – delvis kunde hänföras till den internationella utvecklingen, medan försvagningen av andra institutioner inte på något entydigt sätt kunde knytas till denna.

Den bild som gäller förtroendet för enskilda mediernas innehåll hösten 2001 ligger i linje med det allmänna mönstret från tidigare års mätningar. Om vi utgår från andelen som anger ett mycket högt förtroende för innehållet i de angivna medierna – den mörka delen av staplarna i figuren – visar sig att den lokala morgontidningen på den egna orten, Sveriges Radios nationella kanaler, Sveriges Television och Sveriges Radios lokala sändningar ligger högst med andelar på omkring 15 procent: omkring var sjätte person anger således att de hyser mycket högt förtroende för dem. Andelen är här beräknad på hela allmänheten oberoende om man tar del av kanalerna eller ej. TV4 och Stockholms morgontidningar kommer något lägre med drygt 10 procent.

Övriga medier ligger på endast på några få procent i fråga om mycket högt förtroende (figur 1).

Figur 1 Förtroende för medier 2001 (andel med mycket eller ganska högt förtroende)



Kommentar: Procentandel beräknad på samtliga svars personer som besvarat någon del av frågan.

Den samlade bilden i figur 1 inkluderar även den andel av allmänheten som har ganska högt förtroende för respektive medium. Det visar sig då att Sveriges Television ligger klart högst med 70 procent. TV4 och den lokala morgontidningen på orten ligger båda kring 65 procent och Sveriges Radios kanaler, både de nationella och de lokala, på ca 55 procent. Därefter är det ett långt steg ned till Stockholms morgontidningar på 30, kvällspressen på 30 och Internet på 20 procent.

Det är svårt att bedöma innebörden i skillnaden mellan de två svarsalternativen mycket och ganska högt förtroende. Tidigare studier tyder på att 'mycket högt förtroende' i större utsträckning är uttryck för en kvalitetsbedömning av mediet, medan 'ganska högt förtroende' även påverkas av mediets allmänna spridning (Weibull och

Nilsson, 2002). Tendensen är densamma i detta material, där TV-kanalerna och den lokala morgonpressen ligger högre än de två typerna av radiokanaler (jfr Mediebarometern 2001).

I jämförelse med 2000 är mönstret relativt stabilt genom att det är samma medier som åtnjuter mycket högt förtroende båda mätåren. Det finns dock en svag minskning i förtroendet för TV och radio, där särskilt andelen för mycket högt förtroende fallit med några procentenheter. Det senare gäller dock inte TV4. Även kvällspressen har tappat något medan lokal morgonpress och Internet ligger på samma nivå som tidigare eller har ökat något (tabell 1).

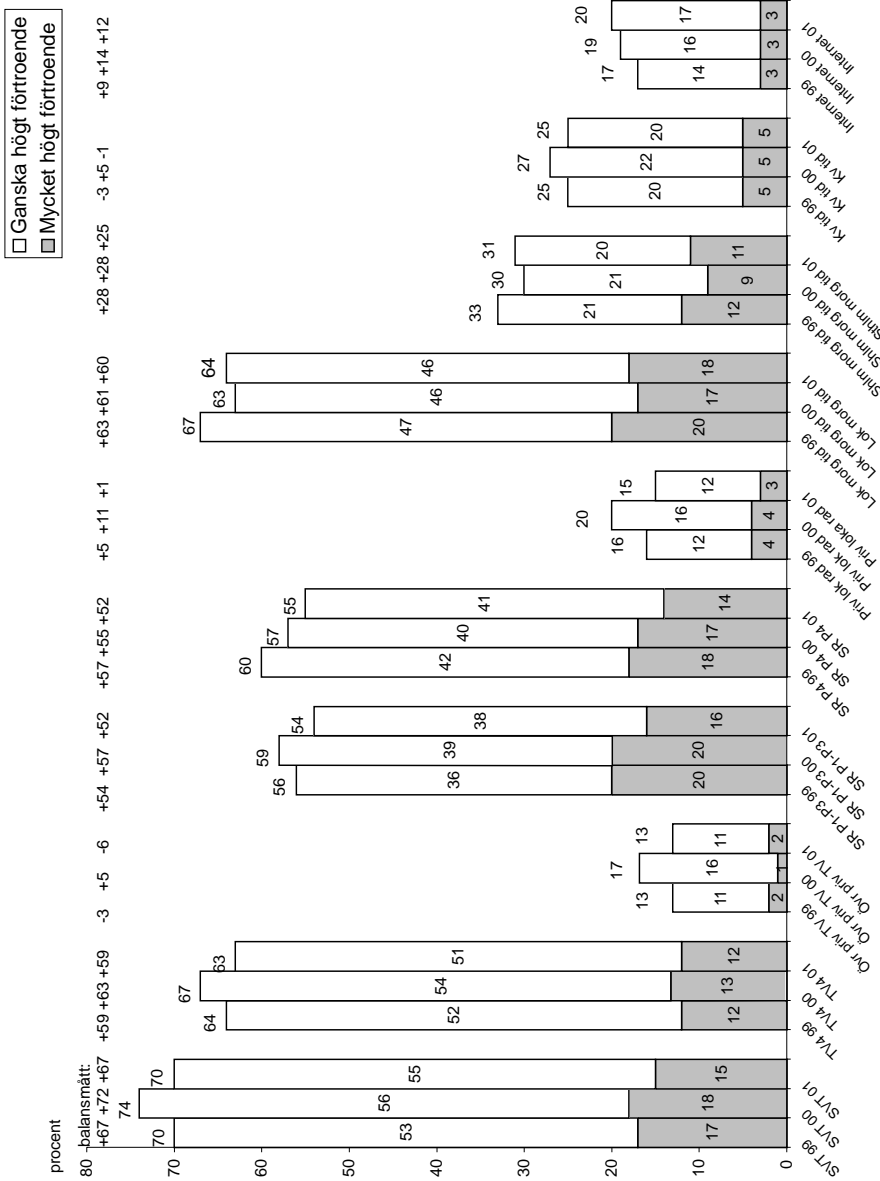
Tabell 1 Allmänhetens förtroende för innehållet i olika medier 2000 och 2001 (procent av samtliga)

	Mycket stort		Ganska stort		Varken stort eller litet		Ganska litet		Mycket litet		Tar ej del av mediet		Vet ej/ ej svar		Balansmätt	
Massmedium	-00	-01	-00	-01	-00	-01	-00	-01	-00	-01	-00	-01	-00	-01	-00	-01
Sv Television	18	15	56	55	19	22	1	2	1	1	2	3	2	3	+72	+67
TV4	13	12	54	51	24	27	3	3	1	1	2	2	3	3	+63	+59
Andra privata TV-kanaler	1	2	16	11	35	33	8	12	4	7	26	29	8	10	+5	-6
Sv radio nat (P1, P2, P3)	20	16	39	38	18	20	1	1	1	1	15	16	7	6	+57	+52
Sv radio lokalt (P4)	17	14	40	41	22	24	2	2	1	1	13	13	6	6	+54	+52
Privat lokalradio	4	3	16	12	27	27	6	8	3	6	34	39	6	9	+11	+1
Den lokala morgontidn på orten Stockholms	17	18	46	46	18	20	2	2	0	2	11	9	4	5	+61	+60
morgontidningar	9	11	21	20	16	16	1	2	2	4	42	43	5	8	+27	+25
Kvällstidningar	5	5	22	20	30	32	16	18	6	8	16	15	5	3	+5	-1
Nyhetsjänster på Internet	3	3	16	17	25	27	3	4	2	4	41	40	5	10	+14	+12

Kommentar: Se figur 1.

Resultatet tycks delvis ge stöd åt antagandet att förtroendet för medierna påverkades negativt av omvärldshändelserna hösten 2001. Att nedgången gäller de stora förmedlarna av utlandsnyheter gör slutsatsen ännu mera rimlig. Problemet är emellertid vilken jämförelsepunkt som skall väljas. Det är riktigt att det sker en nedgång mellan åren 2000 och 2001, men om vi även inkluderar år 1999 finns det inget sådant mönster: andelarna för 1999 och 2001 ligger i stort sett på samma nivå för radion och televisionen. Det enda genomgående mönster som kan iakttagas för de tre mätåren är en försvagning av Sveriges Radios P4-kanal och en svag uppgång för innehållet på nätet. Övriga medier uppvisar ingen entydig bild när det gäller förtroendet bland allmänheten som helhet (figur 2).

Figur 2 Förtroende för medierna 1999-2001 (procent av samtliga och balansmätt)



Svarsmönstret kan synas överraskande med tanke på att det i ett tidigare kapitel redovisats en nedgång för medierna som samhällsinstitutioner mellan 2000 och 2001 (Sören Holmberg och Lennart Weibull artikel om institutionsförtroende). En möjlig förklaring till skillnaderna i utfall är dock det faktum att medierna där värderas som samhällsinstitutioner, indirekt i jämförelse med andra institutioner, medan det i mediemätningen mer kommer att handla om olika medier i förhållande till varandra. Visserligen avser ingen av frågorna några jämförelser men det går inte att bortse ifrån att svarspersonerna kan påverkas av det sammanhang där frågan ställs.

En annan tolkning är att det fanns en uppåtgående tendens för de stora medierna mellan 1999 och 2000 som kunde förväntats fortsätta år 2001. I ett sådant perspektiv skulle nedgången kunna uppfattas som större än vad den siffermässigt är. En sådan slutsats motsägs dock av andra studier som snarast tyder på en längre tids försvagning i förtroendet för särskilt SVT men också TV4.

Användarnas bedömningar

Det som hittills redovisats kan beskrivas som respektive mediums förtroendebas. Det handlar om hur stor del av allmänheten som har förtroende för mediet oavsett andelen som tar del av det. Det kan samtidigt förefalla något orättvist beträffande de medier som enbart ett mindre antal tar del av, t ex nyheter på Internet. I tabell 1 finns redovisat hur stor andel som inte tar del av respektive medium och i tabell 2 en redovisning där det generella förtroendet jämförs med förtroendet bland dem som uppger sig använda respektive medium.

Tabell 2 Förtroendet för innehållet i olika medier bland användare 2001 (procent)

Massmedium	Bland användare			
	Mycket Stort	Åtminstone ganska stort	Balansmått 2001	Antal svar
Sveriges Television	16	74	+70	1 691
TV4	13	67	+63	1 688
Övriga privata kanaler	2	20	-9	1 124
Sv Radio nat (P1,P2,P3)	21	71	+68	1 376
Sv Radio lokalt (P4)	17	68	+65	1 452
Privat lokalradio	6	27	+2	990
Den lokala morgon- tidningen på orten	21	72	+68	+72
Stockholms morgon- tidningar	20	59	+58	+59
Kvällstidningar	6	29	-3	+7
Nyhetsjänster på Internet	6	37	+22	+28

Kommentar: Balansmättet visar andelen personer som angivit mycket/ganska stort förtroende minus dem som angivit mycket/ganska litet förtroende.

Som väntat är andelen med stort förtroende överlag högre bland användarna. Om vi utgår från andelen som har åtminstone ganska stort förtroende ökar den lokala morgonpressen (72%) och Sveriges Radios nationella kanaler (71%) sina andelar och närmar sig nivån för Sveriges Television (74%) – och hamnar högre än TV4 (67%). Relativt mest ökar dock Stockholms morgontidningar och nyhetstjänster på Internet då vi studerar förtroendet bland användare; i båda fallen nästan dubblas andelen med högt förtroende – från 31 till 58 respektive från 20 till 37 procent. Även för kommersiell radio och TV är det en klar ökning när vi utgår från dem som tar del av mediet.

I tabellerna redovisas även ett skiljebalansmått, alltså andelen som har högt minus andelen som har lågt förtroende. Balansmått för Sveriges Radios kanaler, Sveriges Television, TV4 och lokal morgonpress ligger mellan +65 och +70. Att måttet ligger så obetydligt lägre än andelen för åtminstone ganska högt förtroende visar att det är ytterst få som anger lågt förtroende för dessa medier.

Möjligen kan det förvåna att de som tar del av ett medium trots allt inte hyser större förtroende för mediet. Exempelvis är det bara 20 procent som uppger sig ha åtminstone ganska högt förtroende för privata TV-kanaler och bara 29 procent på kvällspress – i jämförelse med andelar omkring 70 procent på Sveriges Radio, Sveriges Television och morgonpress. Två omständigheter är här viktiga att väga in. För det första är inte alla som tar del av respektive medium regelbundna användare; om vi skulle begränsa oss till de senare skulle andelarna öka kraftigt. För det andra påverkas bedömningarna av att förtroende associeras till nyheter; om ett medium inte används för nyheter utan av andra skäl som underhållning eller förströelse behöver detta inte leda till att man har högt förtroende för mediets nyheter.

Tabell 3 Medieförtroende bland användare 1999 – 2001 (balansmått)

	1999	2000	2001
Sveriges Television	+73	+74	+70
TV 4	+63	+67	+63
Övriga TV-kanaler	-4	+7	-9
Sveriges Radio P3	+72	+72	+68
Sveriges Radio P4	+71	+67	+65
Privat lokalradio	+9	+19	+2
Lokal morgontidning	+73	+72	+68
Stockholms morgontidning	+55	+56	+58
Kvällstidningar	-4	+7	-3
Nyheter på Internet	+17	+28	+22

Kommentar: Balansmålet visar andelen personer som angivit mycket/ganska stort förtroende minus dem som angivit mycket/ganska litet förtroende.

Också i fråga om användarna är det möjligt att belysa eventuella förändringar i förtroende över tid. De allmänna tendenserna visar sig vara i huvudsak desamma som bland allmänheten i stort. Om vi för enkelhetens skull utgår från balansmåten kan vi notera en svag nedgång mellan 2000 och 2001. Till skillnad från vad vi såg bland allmänheten ligger användarnas förtroende för Sveriges Television, Sveriges Radios kanaler och lokal morgonpress lite lägre 2001 även i jämförelse med 1999. Skillnaderna är dock mycket små (tabell 3).

En annan tendens som blir tydligare i användaranalysen är det relativt sett större fallet för vad som kan betecknas som de mer underhållningsinriktade kanalerna. Privat radio och TV uppvisar den största nedgången mellan 2000 och 2001 och ligger båda lägre i förtroende bland sin publik än de gjorde 1999.

Det finns således även här svaga tendenser till minskat förtroende, men de är knappast av den styrka att de kan beskrivas som att budbäraren har förlorat publikens förtroende. Snarast pekar resultaten på att bedömningarna även har att göra med mediernas funktion.

Dimensioner i medieförtroendet

En av utgångspunkterna för de nya frågorna om allmänhetens medieförtroende var att det successivt håller på att ske förskjutningar som en följd av olika förändringar i mediasystemet. Ett av de förändringsmönster som ofta framhålls är att de nya medierna i mindre utsträckning står för seriös information och i större utsträckning prioriterar underhållning.

Det visar sig också finnas skillnader i förtroendebedömningarna som kan föras tillbaka till en sådan skiljelinje mellan information och underhållning. I tabell 3a redovisas resultatet av en explorativ faktoranalys. Den första av de två faktorerna kan tolkas som uttryck för en informationsorientering, den andra som uttryck för en underhållningsorientering. De medier som laddar högst i informationsfaktorn är typiskt nog Sveriges Radio och Sveriges Television, men även den lokala morgonpressen och TV4. På underhållningsfaktorn laddar framför allt övriga privata TV-kanaler, kvällstidningarna och den privata lokalradion högt, men även nyheter på Internet. Faktorlösningen är i princip densamma samtliga tre undersökta år.

Bedömningsskillnaderna skall förstås som uttryck för den image som respektive medium har hos allmänheten, inte för hur det faktiskt används. Det hör också till bilden att de flesta medier har både en informations- och en underhållningssida, låt vara att den förra uppfattas som finare än den senare. Det visar här att TV4 visserligen kommer ut relativt sett högre på informationsfaktorn, men samtidigt ligger högt på förströelse, medan Sveriges Radio och Sveriges Television har sin tyngd på informationsdimensionen. Även den lokala morgontidningen uppfattas som både informativa och underhållande.

Tabell 4 Faktoranalys (bland användare) av förtroendet för olika medier 2001 (faktorladdningar)

a) Faktorer enligt Kaisers kriterium

Medium	Faktor 1	Faktor 2
SR:s P1, P2 och P3	.90	.06
SVT	.85	.14
SR:s P4	.77	.16
Stockholms morgontidningar	.69	.12
Den lokala morgontidn där du bor	.59	.25
TV4	.53	.52
Andra privata TV-kanaler	.07	.80
Privat lokalradio	.06	.74
Kvällstidningarna	.07	.69
Nyhetsjänster på Internet	.31	.52
Förklarad varians	39%	17%

Kommentar: Varimaxrotering. Antalet faktorer enligt Kaisers kriterium.

b) Trefaktorslösning

	Breda basmedier	Underhållning	Specialisering
SVT	.84	.09	.21
SR/ P1, P2 och P3	.82	-.14	.35
SR/P4	.81	.14	.09
Lokal morgonpress	.65	.24	.01
TV4	.59	.51	.04
Andra TV-kanaler	.08	.78	.15
Privat lokalradio	.14	.75	-.03
Kvällstidningar	.05	.67	
Stockholms morgonpress	.45	-.02	.74
Nyhetsjänster på Internet	.05	.38	.82
Förklarad varians	39%	17%	10%

Kommentar: Varimaxrotering.

Omvänt gäller att nyheter på Internet även ligger relativt högt på informationsdimensionen. Internet skiljer sig här från andra medier med en 'underhållningsimage'. Detta ger en ytterligare belysning av Internet både som informations- och förströelsemedium.

I diskussionen av mediasystemets förändring som en följd av de nya medierna finns det en förväntan om att underhållningsorienteringen skall öka i betydelse, särskilt hos radio och TV (jfr Djerf-Pierre och Weibull, 2001). Dimensionsanalysen ger inget stöd för detta för Sveriges Television, men väl för TV4. År 1999 laddade TV4 .40 på den mer underhållningsinriktade dimensionen, år 2000 var faktorladdningen .48 och 2001 var den alltså .52; samtidigt har laddningen på den informativa dimensionen minskat. I allmänhetens ögon är således sambandet med information mindre och sambandet med underhållning högre. Resultatet ligger i linje med vad som redovisats i studier av kanalens innehållsprofil (Jfr Asp, 2001).

Om vi provar att utveckla faktoranalysen genom att tillåta fler faktorer visar sig att det finns fler delvis underliggande dimensioner. I en trefaktorlösning (figur 3b) faller SVT, TV4, SR och lokal morgonpress ut tillsammans som ett slags breda basmedier, medan det blir en skillnad mellan de renodlade underhållningsmedierna (övriga TV-kanaler, privat lokalradio och kvällspress) och de mera specialiserade medierna nyhetstjänster på nätet och Stockholms morgonpress). Tendensen att TV4 går mot underhållning är även här tydlig.

För övriga medier är det svårt att se entydiga mönster. Internetnyheternas roll som ett slags specialisering, eller möjligen komplettering, har förstärkts. Nätet laddar 2001 högre än Stockholms morgonpress i denna faktor, men dess relativt höga laddning i underhållningsdimensionen har minskat något. Analysen av medieförtroendets dimensioner ger en antydning om att förtroendet är nära kopplat till de funktioner mediet kan ha för sin publik (se vidare nedan).

Förtroende i olika grupper

Det finns en del skillnader i förtroendebedömningarna mellan olika grupper. I tabell 5 redovisas de olika mediernas förtroendebas inom några olika grupper genom ett balansmått som bygger på samtliga svarspersoner (se ovan om förtroendebas och balansmått). Den största skillnaden finns mellan svenska och utländska medborgare, där de senare generellt ligger lägre i förtroende för samtliga medier utom kommersiell TV. Till del hänger detta samman med att man i mindre utsträckning tar del av medierna.

När det gäller demografi är åldersfaktorn, den som traditionellt strukturerar medieanvändning och medieattityder (jfr Hadenius och Weibull, 2002). Nyhetstjänster på Internet, TV4, övrig privat TV och privat lokalradio, men också Stockholms morgontidningar åtnjuter klart högre förtroende bland yngre än bland äldre. Det omvända förhållandet gäller för Sveriges Radios lokala P4-kanaler och för den lokala morgontidningen. Däremot är åldersskillnaderna oväntat små för Sveriges Television och går snarast mot den förväntade riktningen.

Bakom åldersskillnaderna ligger till stor del skilda innehållspreferenser i olika åldrar. Skillnaderna skall samtidigt inte överdrivas. En majoritet av de yngre har högt förtroende för den lokala morgontidningen och ännu högre andel för Sveriges Television.

Tabell 5 Andel med mycket eller ganska högt förtroende 2001 (av alla som besvarat någon del av frågan)

	Kön:		Ålder:				Utbildning:			Politiskt intresserad:			Vänster		Varken		Höger		Partisynpat:						
	M	Kv	15-29	30-44	45-64	65+	LU	MU	HU	Mycket	Ganska	särskilt	Inte alls	Klart	Något	eller	Något	Klart	v	s	c	fp	m	kd	mp
SVT	71	73	74	74	71	67	64	75	83	78	78	69	55	74	76	64	76	76	69	72	70	86	79	68	69
TV4	64	67	75	66	62	60	63	70	67	63	68	66	58	59	66	62	68	75	59	65	67	69	75	62	56
Övrig privat TV	13	14	23	13	10	8	12	17	12	9	13	15	16	12	14	14	11	13	12	16	6	6	18	8	15
SR/P1-3	59	57	53	52	58	56	47	60	76	78	69	50	36	62	63	50	66	60	61	55	62	80	65	57	66
SR/P4	59	58	41	59	67	63	61	55	58	61	62	59	38	60	66	53	60	55	57	62	67	60	57	59	55
Privat lokalradio	14	18	21	15	16	13	18	18	11	8	14	19	16	14	13	19	14	14	16	16	9	6	17	16	17
Lokal																									
morgontidning	64	67	59	62	68	75	67	63	65	69	66	66	55	64	66	63	69	64	59	67	76	64	69	70	57
Stockholms																									
morgontidn	31	35	37	37	29	26	17	33	56	49	43	23	17	26	31	24	44	48	30	24	22	61	49	30	45
Kvällstidning	24	26	38	26	22	16	29	30	14	17	20	30	31	29	32	25	19	19	28	33	19	14	22	12	21
Nyheter på																									
Internet	23	20	35	26	15	7	14	24	29	20	22	21	19	19	22	17	26	29	20	21	17	29	29	13	19
Antal svar	906	976	337	600	496	348	834	389	505	174	652	731	173	182	366	637	381	159	193	628	102	70	351	157	54

Kommentar: LU = Lågutbildad, MU = Medelutbildad, HU = Högutbildad.

Könsskillnaderna är förhållandevis små i medieförtroendet och speglar delvis generella medievanor. Kvinnor har högre förtroende än män för lokal morgonpress och privat lokalradio, män har högre andelar för Internetnyheter och Sveriges Radios nationella kanaler. Bakom dessa skillnader antyds en skiljelinje mellan nationell och lokal orientering i medieförtroendet.

Förtroendet för Sveriges Television, Sveriges Radios nationella kanaler och Stockholms morgontidningar har ett starkt positivt samband med utbildning. Omvänt gäller att värderingen av kvällspress och i viss mån privat lokalradio, faller med ökande utbildning. Det som framför allt differentierar är de två tidningstyperna: 17 procent av de lågutbildade har högt förtroende för Stockholms morgontidningar, i jämförelse 56 procent bland de högutbildade; för kvällspressen är förhållandet det omvända; 29 respektive 14 procent. Resultatet bekräftar många tidigare studier som visar att det som är särskilt utmärkande för högutbildningsgruppen är deras avståndstagande från kvällstidningarna, men också deras uppslutning kring nationellt spridda medier (jfr t ex Weibull och Börjesson, 1995).

Gruppskillnaderna är i stort sett desamma alla de tre undersökta åren. Möjligen kan noteras att den utbildningsskillnad som fanns i förtroendet för nyheter på Internet minskar över tid. Också åldersskillnaderna är något lägre, även om förtroendebasen är mycket låg bland de äldsta (7% har förtroende för nyheter på nätet), vilket återspeglar den fortsatt begränsade användningen i denna grupp (jfr Annika Bergströms artikel i denna volym).

Med tanke på de ideologiska skiljelinjer som visat sig finnas i förtroendet för samhällsinstitutioner i allmänhet har det i år även lagts in en sådan jämförelse i fråga om medieförtroendet. Nederst i tabell 4 anges vilken förtroendebas de olika medierna har bland personer som skiljer sig åt i vänster-höger-orientering respektive partisynpaty.

Överlag gäller att skillnaderna i synen på medierna efter ideologisk orientering är begränsad. De mönster som syns torde oftast återspegla andra faktorer. Det högre förtroendet för Stockholms morgontidningar bland personer som placerar sig till höger har säkerligen att göra med att dessa tidningar har sin förankring i resursstarka grupper som politiskt står längre åt höger. I fråga om synen på kvällspress som är mer positiv bland personer med sympati åt vänster finns det troligen en Aftonbladsfaktor. Att personer med vänstersympati ställer sig mera kritiska till kommersiell TV än vad personer till höger gör skall rimligen tolkas som en följd av medieideologiska åsiktsskillnader. Samma mönster återkommer i fråga om partisynpaty.

Det är således svårt att se några större ideologiska skilljer i synen på mediernas innehåll, inte ens mellan public service-kanaler och privat radio och TV. Givetvis har detta sin förklaring i att det som här värderas är medierna som helhet; om däremot olika typer av innehåll skulle ha bedömts hade säkerligen de politiska och ideologiska differenserna varit större.

Budbäraren klarade sig

En utgångspunkt för detta kapitel var frågan om något i synen på medierna hösten 2001 kunde relateras till vad som hände i omvärlden efter den 11 september. Antagandet var att den negativa omvärldsbild som under hösten präglade medierna skulle haft en överspridning på budbärarna, de som förmedlade det obehagliga budskapet. Frågan har prövats på grundval av den tidsserie på mätningar av förtroende för medieinnehåll som påbörjades i SOM-undersökningen 1999. Genom att analysen av 2001 års data gjorts på samma sätt som tidigare skulle det vara möjligt att se om det fanns något som pekade i antagandets riktning.

Det allmänna mönstret är att förtroendet för Sveriges Radios kanaler och för Sveriges Television minskat mellan 2000 och 2001. Ett sådant resultat pekar således i antagandets riktning. Ytterligare ett stöd ger det faktum att tendensen är något tydligare bland dem som brukar ta del av mediet, inte i något fall kan dock nedgången betecknas som särskilt dramatisk (jfr Nordström, 2001). Det finns även resultat som pekar i annan riktning. Det viktigaste är att förtroendebedömningarna 1999 ligger på ungefär samma nivå som 2001, vilket tyder på att år 2000 var det avvikande året. En alternativ tolkning som stöder huvudantagandet är att en uppgång i förtroende var på väg men bröts 2001. En sådan tolkning har dock inte stöd i andra studier.

Slutsatsen måste därför bli att budbärarna klarade hösten 2001 och att de inte i någon högre grad drabbades av minskat förtroende. En förklaring till det resultatet är att vi i vår fråga har valt att betona *innehållet* i medierna, inte medierna som institutioner och medborgarna har i huvudsak haft förtroende för detta. Däremot tyder mycket på att de mera underhållningsinriktade medierna (främst i radio och TV) kan ha påverkats. De har tappat i förtroende mer än övriga, även i jämförelse med 1999. En rimlig tolkning är att i en allvarlig situation så sätter allmänheten högre värde på den som prioriterar seriösa nyheter än på den som främst erbjuder underhållning.

Noter

- ¹ I sin framställning följer kapitlet i huvudsak motsvarande kapitel i avrapporteringen från 1999 års SOM-undersökning (Weibull, 2000a).

Referenser

- Asp, Kent (2001) TV-tittarnas programpreferenser och TV-kanalernas programutbud. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Land, Du välsignade?* Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet
- Dimbleby, Richard, Buron, Graeme (1998) *Kommunikation är mer än ord*, 2:a upplagan. Lund: Studentlitteratur

- Djerf-Pierre, Monika, Weibull, Lennart (2001) *Spegla granska tolka. Aktualitetsjournalistiken i svensk radio och TV 1925-1995*. Stockholm: Prisma
- Elliot, Maria (1997) *Förtroendet för medierna*. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
- Hadenius, Stig, Weibull, Lennart (2002) *Massmedier. En bok om press, radio och TV i förvandling*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- Hellingwerf, Karin (2000) Viktiga egenskaper hos dagspressen. I Wadbring, I, Weibull, L (red) *Tryckt. 20 kapitel om dagspress i början av 2000-talet*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2001) *Förtroendebarenmetern 2001*. MedieAkademien, Göteborg
- Mediebarometern (2002). *Mediebarometern 2001*. Göteborg: Nordicom-Sverige
- Nordström, Bengt (2001) Public-servicetelevisionens starka och svaga sidor. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Land, Du välsignade?* Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet
- Nordström, Gert Z (2002) *Terrorkriget i kvällspressen*. Stockholm: Styrelsen för psykologiskt fölrsva
- Weibull, Lennart (1998) Innehållsbrister i dagspressen. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Opinionssambället*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet
- Weibull, Lennart (1999) Vad menas med negativa nyheter? I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Ljusnande framtid*. Göteborg, SOM-Institutet vid Göteborgs universitet
- Weibull, Lennart (2000) Förtroendet för massmedier. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Det nya sambället*. Göteborg: SOM-Institutet, Göteborgs universitet
- Weibull, Lennart (2001) Litar vi på massmediernas innehåll? I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Land, Du välsignade?* Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet
- Weibull, Lennart, Börjesson, Britt (1995) *Publicistiska seder*: Stockholm, Tiden/SJF
- Weibull, Lennart, Nilsson, Åsa (2002) Tilltro till medier – och politik. I Nilsson, L (red) *Flernivådemokrati i förändring*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.

ÄR SVENSKEN MÄTT PÅ INTERNET?

ANNIKA BERGSTRÖM

FFrån att ha varit en komet har Internet långsamt blivit en av många stjärnor i mediasystemet. Inom många områden har kommunikationsteknologin inneburit revolutionerande förändringar, förbättringar och nya möjligheter, inom andra spelar nätet en marginell roll. Vissa av oss skulle inte vilja vara utan möjligheterna som ges via Internet medan andra upptäckt att det går mycket bra att klara sig utan nätet.

De senaste årens mätningar av Internetanvändning i svenska hushåll har visat på en relativt trög publik som inte alls stått i proportion till den snabba teknologiska expansionen. IT-boomen ägde inte rum i svenska vardagshushåll. Sedan IT-bubblan sprack har det varit förhållandevis tyst om Internet i den allmänna debatten. Även den statliga IT-kommissionen för en förhållandevis tillbakadragen tillvaro jämfört med för några år sedan, och dess ordförande näringsminister Björn Rosengren kritiserades våren 2002 för att inte delta i verksamheten.¹

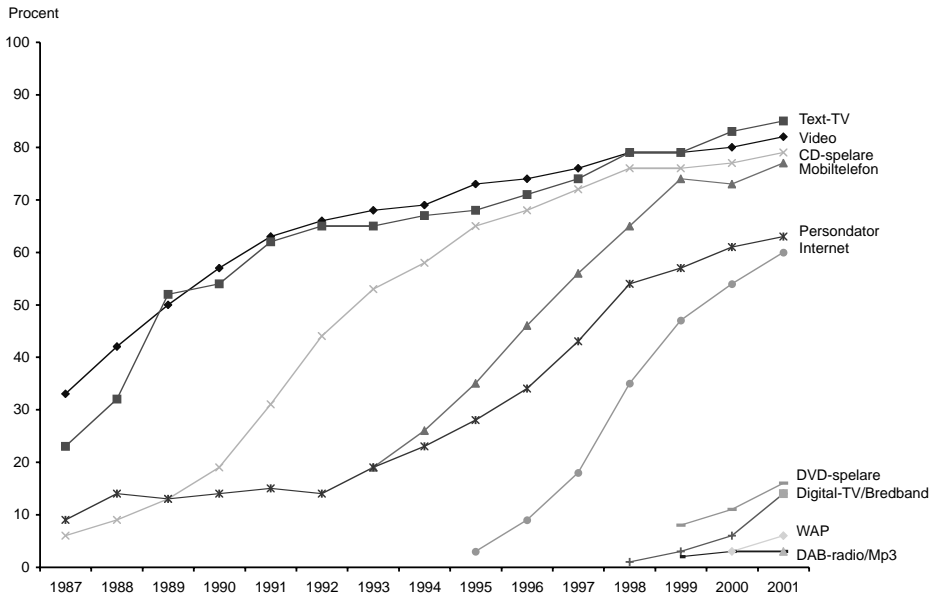
Bredbanden är nedgrävda och det talas inte mycket om vare sig dem eller Framtidsfabrikens Jonas Birgersson längre. Frågan har helt enkelt dalat på den allmänna dagordningen. Har svensken blivit mätt på Internet? Kanske är vi nöjda med hushållstillgång och användningsområden och har hittat former som vi eventuellt har glädje av och är nöjda med i arbetslivet. Det här kapitlet ska belysa svenskarnas förhållande till Internet efter IT-boomen i slutet på 1990-talet.

Teknologier i våra hem

Efter många års mätning börjar vi nu få relativt långa tidsserier på spridning och användning av Internet. När det gäller tillgång till den inte längre så nya teknologin i svenska hushåll kännetecknas situationen 2001 av mätnad (figur 1).

Runt 60 procent av oss har nu persondator i hemmet. Nästan alla persondatorhushåll har tillgång till Internet i en eller annan form. Något tillspetsat kan sägas att persondatorinnehav numera blivit liktydigt med Internetanslutning. Till skillnad från andra typer av medie- och kommunikationsteknologier tycks spridningen av persondator och Internet efter sin ovanligt snabba tillväxt plana ut på en lägre nivå. Det bör dock påpekas i sammanhanget att spridningen av Internet är betydligt högre om man lägger till andelen som har tillgång genom arbetsplatser och skolor: då har tre fjärdedelar av svenskarna möjlighet att använda nätet. Uppgifterna om Internets spridning och den långsamt utplanande kurvan bekräftas också i andra undersökningar.²

Figur 1 Tillgång till några olika medieteknologier i svenska hushåll 1987-2001 (procent av befolkningen)



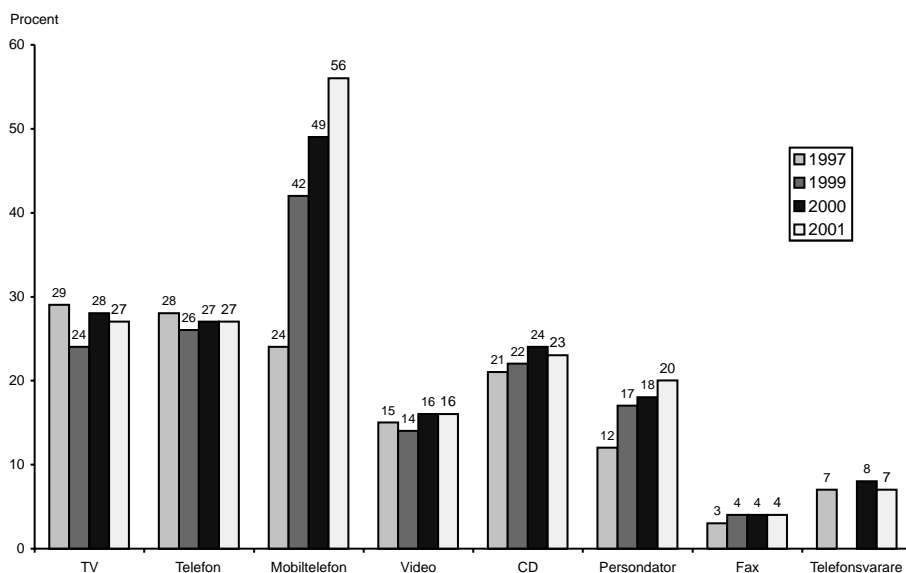
Kommentar: Frågan lyder Vilka typer av utrustning har Du för närvarande tillgång till i Ditt hushåll?

Mobiltefontillgången förefaller tillsvidare ha stannat av och runt tre fjärdedelar av befolkningen har en sådan. WAP-teknologin tycks ännu inte ha nått speciellt långt ut i befolkningen och kan väl betraktas som en teknologi som man kan få med när man köper mobiltelefon, men som man inte efterfrågar i någon stor utsträckning. Det talas ibland om att allt fler överger traditionella telefonabonnemang i bostaden till förmån för enbart mobiltelefon. Av detta märks inget i SOM-undersökningen där andelen som enbart har tillgång till mobiltelefon är ca två procent – en siffra som inte har förändrats nämnvärt de senaste åren.

Andra teknologier som ännu så länge har haft svårt att nå in i de svenska hushållen är digital TV och radio. DVD-spelare hittar långsamt en publik, något som påverkas inte minst av fallande priser på apparaturen och på att moderna persondatorer som regel inkluderar DVD-spelare. Digital-TV har också hittills varit en ganska stor investering och man kan anta att publiken ännu inte sett ett mervärde hos den teknologin – många kanaler når ju oss redan via kabel och parabol. Publikens tröghet för den nya TV-teknologin vållar problem för distributörer och våren 2002 finns det förslag från Sveriges Television att i någon form subventionera digitalboxar till svenskarna för att överhuvudtaget få spridning på dem.³

Det har under slutet av 1990-talet talats mycket om individualiseringstendenser i samhället med bland annat individualiserad medieanvändning som följd.⁴ Tillgången till apparatur i kombination med en enorm ökning av utbudet har inte minst bidragit till att enskilda individer fått ökade möjligheter att själv ha kontroll över en teknik som tidigare var gemensam för hushållet. Om vi betraktar hur tillgången till vad vi betecknar som "egna" medier sett ut över tid visar på ett ganska stadigt mönster för de flesta efterfrågade teknologier (figur 2). Att mobiltelefon ligger så högt är föga förvånande – det torde i allra högsta grad vara något man har för egen del. Det har skett en ganska rejäl ökning senaste åren, vilket tyder på att hushållen i allt högre grad är försedda med flera mobiltelefoner.

Figur 2 Individuell tillgång till några olika teknologier 1997-2001 (procent av befolkningen)



Kommentar: Frågan lyder Finns det någon medieutrustning i hushållet som i stort sett bara Du använder?

Även individualiseringsvågen tycks alltså ha nått en viss mättnad, något som inte minst tyder på att delar av medieanvändningen är en social aktivitet. Samtidigt får man ta i beaktande att vissa medier primärt är sociala medan andra är av mer individuell karaktär. Mobiltelefonen är, som nämnts ovan, till karaktären ett individuellt medium medan TV- och videotittande många gånger är en social aktivitet. Det individuella innehavet av TV och video är också mycket högre i ensamhushåll och i familjer med en vuxen. Tillgången till egna teknologier finns överhuvudtaget i

större utsträckning i ensamhushåll, vilket inte är konstigt. Vuxna och barn delar på persondator och CD-spelare i familjehushåll, medan mobiltelefonen i mycket stor utsträckning är var och ens personliga ägodel även i flerpersoners hushåll.

Den generella tillgången till olika medieteknologier i hushållen ser mycket olika ut i olika grupper i samhället (tabell 1). Mobiltelefonen är vanligast bland yngre och bland personer i högre social position. De nyare teknologierna, som ännu inte nått någon större spridning, är också mer utbredda bland ungdomar.

Tabell 1 Tillgång till några olika teknologier i hushållen i olika grupper (procent av befolkningen)

Medieteknologi	Alla	Kön		Ålder				Social klasstillhörighet			
		M	Kv	15-29	30-49	50-64	65-85	Arb.	Ltj	Htj	Efö
Mobiltelefon	77	78	76	87	85	79	50	76	81	90	84
Mobiltel. med WAP	6	8	5	12	9	4	1	5	8	10	8
Video	82	83	80	86	90	86	57	84	86	86	88
CD-spelare	79	80	79	92	92	81	44	79	83	92	85
Persondator	63	65	60	75	79	66	20	58	72	84	67
Internet någonstans	76	77	75	95	91	78	28	72	83	92	77
- i hemmet	60	62	58	73	76	62	18	55	68	80	67
- på arbetsplats	40	40	40	34	60	47	2	29	57	61	44
- i skola	12	10	14	44	9	2	0	12	8	16	9
- på annan plats	15	16	14	26	14	12	10	16	14	17	13
Bärbar mp3	3	3	3	6	4	2	1	2	2	5	8
DVD-spelare	16	19	12	25	22	12	2	15	16	20	21
Digital-TV	14	14	12	16	16	14	6	14	13	12	24
DAB-radio	3	3	3	7	2	2	3	3	2	3	3
Antal svar	3638	1799	1838	692	1204	1015	725	1483	870	493	277

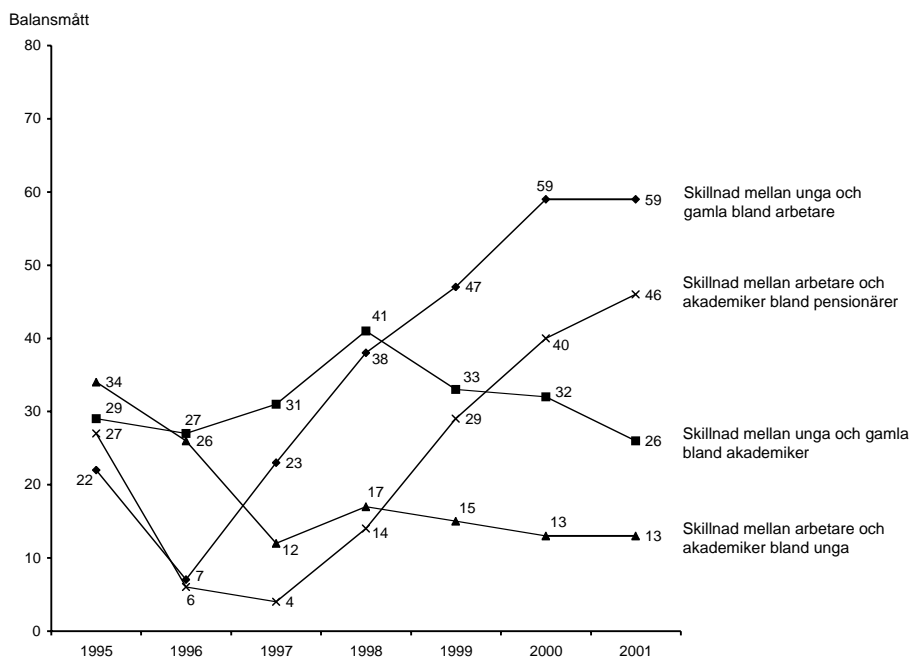
Kommentar: sublektiv klass bygger på människors självklassificering efter familjetillhörighet: Arb=arbetarfamilj, Jbr=jordbrukarfamilj, Ltj=lägre tjänstemannafamilj, Htj=högre tjänstemanna/akademikerfamilj och Efö=egen företagarfamilj.

När det gäller tillgången till Internet, som fortsättningsvis ska beskrivas i den här artikeln, finns det klara skillnader mellan olika grupper i samhället. De skillnader som för några år sedan fick bland annat LO att göra ett upprop om dator åt alla, och debatten att i stor utsträckning handla om vikten av att alla får dator och Internet⁵ kvarstår fortfarande trots ökad spridning. Totalt sett minskar tillgången till Internet med stigande ålder. Tillgången i hemmet är störst bland personer som är 50 år eller yngre, och bland pensionärer är det endast ett fåtal som har Internet hemma. Tillgången i skolor är naturligtvis mest utbredd bland ungdomar. Omvänt gäller för

arbetsplatser, där det Internettillgången är störst bland personer mellan 30-65 år. Ett nedslag i olika sociala grupper visar på störst tillgång bland tjänstmän och högre tjänstemän. Särskilt tydligt är detta för tillgången på arbetsplatser.

Det är också intressant att se hur förhållandena mellan olika grupper ser ut över tid. I figur 3 visas på skillnaden i procentenheter för unga och gamla, arbetare och akademiker mellan åren 1995 och 2001.

Figur 3 Skillnader i Internettillgång mellan unga och gamla samt arbetare och akademiker, 1995-2001 (balansmått)



Kommentar: Värdena i figuren är balansmått för respektive år. Balansmättet utgör skillnaden i Internetinnehav i hushållen i form av procentenhetsdifferens mellan unga och gamla i respektive socialklass samt mellan arbetare och akademiker i respektive åldersgrupp. Unga är personer mellan 15-29 år, gamla mellan 65-80 år. Social position bygger på respondenternas subjektiva uppfattning om social klassstillhörighet.

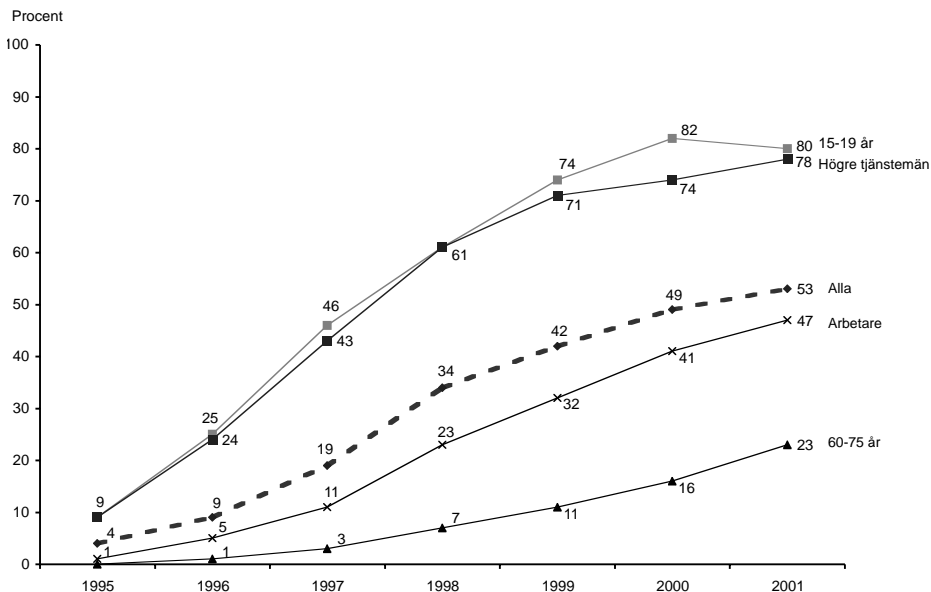
I ett tidsperspektiv ser vi att skillnaderna mellan unga och gamla med avseende på Internettillgång ökar ganska dramatiskt i arbetarfamiljer, medan de är på en lägre nivå och mer eller mindre konstanta bland högre tjänstemän. Skillnaderna mellan arbetare och högre tjänstemän bland unga har först minskat i mitten av 1990-talet för att sedan vara relativt konstanta de senaste åren. Däremot har skillnaderna mellan arbetare och akademiker ökat kraftigt bland pensionärer från 1997 och framåt.

Som det ser ut idag har vi en grupp av pensionerade arbetare som framför andra står utanför Internetvärlden.⁶ I vilken utsträckning detta innebär ett samhällsproblem eller inte finns inte här utrymme för att gå in på.

Internetanvändning

Även om spridningen tycks ha stannat av skulle man kunna ränka sig att andelen användare ökar bland dem som har tillgång till Internet. Figur 4 visar dock att så inte är fallet. Andelen svenskar som använder Internet regelbundet – minst någon gång varje vecka – har ökat från 49 till 53 procent jämfört med 2000. Det är alltså fortfarande i runda tal halva befolkningen som utnyttjar nätet i någon större utsträckning. Figuren visar på liknande mönster som de som nämndes ovan. Unga och högre tjänstemän är flitigast användare, arbetargruppen närmar sig sakta genomsnittet och pensionärerna är ohjälpligt efter trots att de procentuellt sett ökar mest. Detta har uppmärksammats i en färsk rapport från IT-kommissionen som förväntas leda till olika åtgärder för att stimulera Internetanvändningen bland pensionärer.⁷

Figur 4 Användning av Internet minst någon gång varje vecka bland allmänheten och i några olika grupper, 1995-2001

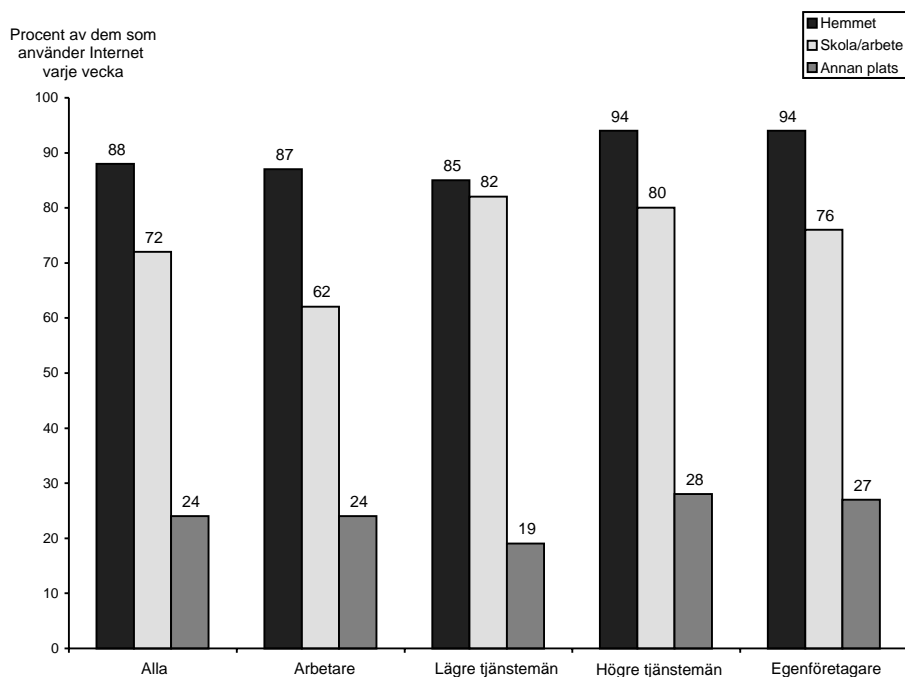


Kommentar: Frågan lyder Hur ofta har Du under de senaste 12 månaderna gjort följande saker? Använt Internet är en av dryga 30 olika aktiviteter.

Genom prediktionsmått – i det här fallet eta – kan man bedöma hur stor sannolikheten är att olika faktorer påverkar ett fenomen. En analys av olika faktors betydelse för Internetanvändningen visar att ålder är den faktor som betyder mest (eta 0.54). Social klassstillhörighet har mindre starkt samband med Internetanvändningen (eta 0.30) och kön spelar obetydlig roll (eta 0.08).⁸ Om vi känner till en persons ålder går det alltså i hög grad att förutse hans eller hennes Internetanvändning.

Precis som tillgången på olika platser visade sig skilja sig åt mellan olika grupper, skiljer sig också användningen på motsvarande sätt. Att olika åldrar genererar användning på olika ställen beroende på livssituation är inte så anmärkningsvärt. Mer intressant är att se på skillnaderna mellan olika sociala grupper (figur 5).

Figur 5 Användningsplats för Internet i olika sociala grupper, hösten 2001 (procent av dem som använder Internet varje vecka)



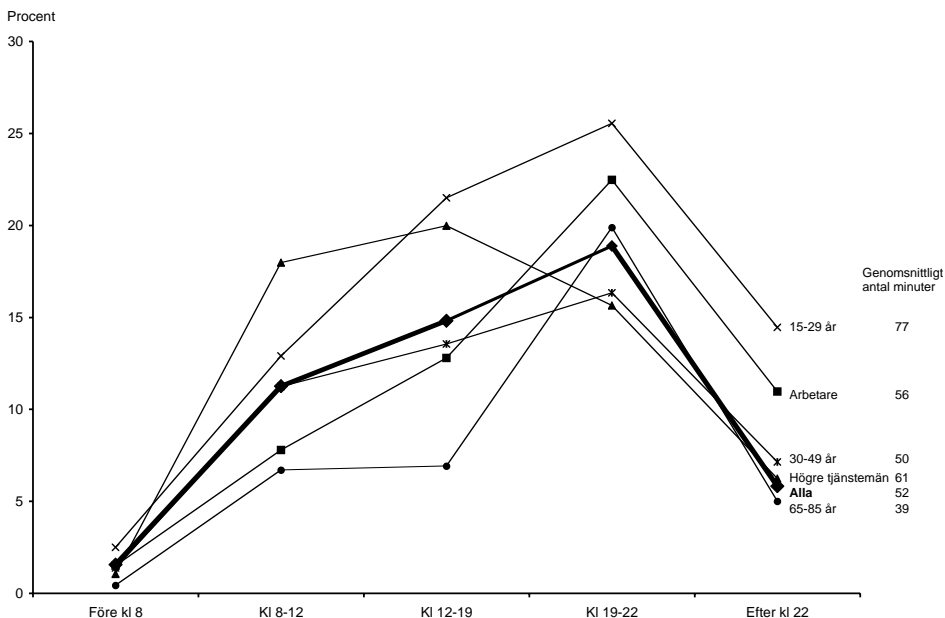
Kommentar: Frågan lyder Om Du har använt Internet, var och i vilka syften har Du gjort det? (Fler än ett kryss kan anges på varje rad). Med annan plats avses t.ex. bibliotek och Internetcafé.

När det gäller användningen i hemmet finns det inga stora skillnader mellan personer i olika social position. Har man Internet och är regelbunden användare så äger en stor del av användningen rum i hemmet i alla grupper. Däremot är användningen

på skolor och arbetsplatser betydligt lägre bland arbetare än bland tjänstemän – något som framför allt torde bero på datortillgången på olika typer av arbetsplatser och möjligheten att använda Internet på arbetstid.

I 2001 års SOM-undersökning har vi också möjlighet att analysera hur lång tid svensken totalt lägger på att använda Internet en genomsnittlig dag, oavsett om användningen sker hemma eller någon annanstans. En knapp timme – 52 minuter per dag – använder vi nätet (figur 6). Siffran är något lägre i SOM-undersökningen än i Mediebarometerns mätning, något som beror på olika skalor för svarsalternativen.⁹ De tunga användarna i tid räknat är ungdomar mellan 15-29 år. De lägger i snitt drygt en timme och en kvart om dagen på Internet, vilket är ungefär dubbelt så mycket som Internetanvändande pensionärer. I olika sociala grupper skillnaderna mellan t.ex. arbetare och högre tjänstemän med avseende på hur mycket tid de lägger på Internetanvändning, är inte så stor. Är man väl över tröskeln för användning tycks tidsåtgången vara ungefär densamma. Män och kvinnor skiljer sig något åt så till vida att männen använder Internet i genomsnitt 20 minuter mer en genomsnittlig dag än vad kvinnorna gör (dessa finns inte med i diagrammet).

Figur 6 Andel användare vid olika tidpunkter på dygnet samt genomsnittlig användning en genomsnittlig dag i några olika grupper, hösten 2001



Kommentar: Frågan lyder Ungefär hur lång tid skulle Du uppskatta att Du brukar ägna åt Internet en genomsnittlig vardag? Här avses användning i hemmet, på skola/arbetsplats samt annan plats sammantaget.

Figur 6 visar också hur användningen ser ut vid några olika tidpunkter på dygnet. Mest tid läggs i stort sett alla mellan klockan 19-22 – alltså hemma på fritiden. Undantaget utgör högre tjänstemän som lägger mest tid mellan klockan 8-19, troligen på arbetet på arbetstid. Vi har fått ytterligare ett mått på arbetsplatsens betydelse för Internetanvändningen. Före klockan 8 är användningen mycket sparsam. Efter klockan 22 är det framför allt ungdomar som är ute på nätet. Vi har en användning som tidsmässigt är relativt jämnt spridd över dagen och kvällen – på arbetet och hemma. Även 2000 års SOM-undersökning visade på motsvarande tendens. Frågan gällde där vid vilken tid på dygnet man använder nyheter på Internet. Svaret blev också där ganska jämnt fördelat över dagen och kvällen.¹⁰ Frågorna i båda undersökningarna gäller användning i hemmet, på skola/arbetsplats eller någon annanstans.

Den generella användningen har alltså inte brett ut sig speciellt mycket jämfört med ett år tidigare. Vi tycks ha nått en mättnad när drygt hälften av befolkningen regelbundet är ute på nätet. Likt tidigare är användningen fortfarande skev sett till olika grupper. Tendensen tycks allt mer peka på en utjämning så när som på pensionärerna som står väldigt långt ifrån resten av befolkningen. Resultaten har visat att detta inte minst beror på avsaknad av tillgång på arbetsplatser, eftersom användningen på skolor och arbetsplatser är förhållandevis utbredd. Detta visar sig tydligt i hur Internetanvändningen fördelar sig på dygnets timmar.

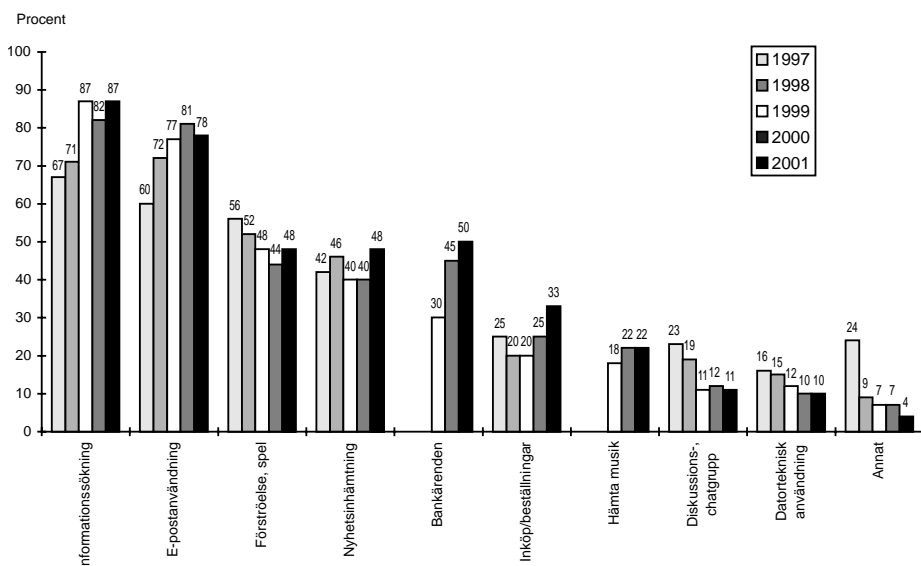
Nytta och nöje på nätet

Som väl alla vid det här laget vet innehåller Internet i stort sett allt man kan tänka ut och lite till. De senaste åren har vi sett tendenser till att användningen blev allt mer specialiserad.¹¹ Det finns anledning att tro att detta kvarstår och förstärkts – att användningen allt mer har vardagsanpassats och att vi tills vidare ska förvänta oss endast små förändringar. I figur 7 ser vi att det i många fall inte har hänt speciellt mycket med användningen inom olika områden. Stora är fortfarande informationssökning och e-post. Några ökning har skett: nyhetsanvändningen har gått upp något jämfört med föregående år. Detta är förmodligen en direkt konsekvens av det som hände i USA den 11 september 2001, bara ett par veckor innan SOM-undersökningen startade. Många människor gav sig ut på nätet för att följa händelseförloppet i USA. Direkt efter terrorattacken kraschade många nyhetsservrar som en följd av nyhetstörstandes sökande, något som snabbt åtgärdades varefter många nyhetsredaktioner snabbt anpassade formatet till den stora publikanstormningen.¹²

Att använda Internet för bankärenden fortsätter att öka men i minskad takt. Inköp och beställningar har i stort sett haft lika stor publikandel senaste åren, vilket i praktiken betyder en ökning i antal kunder i och med att antalet Internetanvändare ökat. I 2001 års mätning ökar andelen som gör inköp och beställningar via nätet ganska ordentligt. Förklaringen till det är sannolikt en kombination av att publiken

har fått upp ögonen för detta sätt att införskaffa varor och tjänster samtidigt som leverantörerna dels kan ha marknadsfört sig mer och bättre men också för att de har blivit bättre på att tillhandahålla varor och tjänster via nätet. Det handlar då om både användargränssnitt och att faktiskt kunna leverera och distribuera det man vill sälja. Men det sker uppenbarligen en ökad differentiering i vad som handlas. Andra studier visar t.ex. att livsmedelsinköpen via Internet gått ner.¹³ I en sammanställning från IT-kommissionen¹⁴ framkommer att det främst är inköp med reseanknytning samt CD-skivor och böcker som man handlar via nätet. Det tycks som om standardiserade varor lämpar sig bäst för distanshandel. En panelstudie visar att det framför allt är de erfarna användarna, de som haft Internet i mer än fyra år, som är återkommande e-handlare.¹⁵

Figur 7 Huvudsakliga syften för privat Internetanvändning (procent av dem som använder Internet varje vecka)



Kommentar: Frågan lyder Vilket/vilka är Dina främsta syften med Din privata Internetanvändning? (Observera att Du kan markera mer än en ruta)

De mönster som nu framträder över tid visar att Internetanvändning blir allt mer individualiserad. Flertalet av oss ägnar sig i huvudsak åt någon form av egenanvändning: vi söker information, skickar och tar emot e-post, läser nyheter, går på banken, beställer varor. Många av de användningsområden som är av mer kollektiv karaktär minskar i betydelse sett till total användning. Spel, chat och musiklyssning är exempel på sådana funktioner som man kan tänkas ägna sig åt tillsammans med

andra, antingen på nätet eller hemma vid datorn, och i dessa användningsområden ser vi en minskning. Det tycks som om den instrumentella användningen – den till nytta för mig personligen i vardagen – kommer ut som den stora.

Användningen av olika Internetfunktioner ser naturligtvis mycket olika ut om man tittar på olika befolkningsgrupper (tabell 2). De allra största skillnaderna finns mellan unga och gamla och för den mer nöjesbetonade användningen. Det är framför allt ungdomar som ägnar sig åt förströelse, spel, musik och chat på Internet. Ser man till social position är dessa användningsområden mer utbredda bland arbetare än bland framför allt högre tjänstemän.

Tabell 2 Syften med den privata Internetanvändningen i olika grupper, hösten 2001 (procent av dem som använder Internet varje vecka)

Syfte	Alla	Kön		Ålder				Social klasstillhörighet			
		M	Kv	15-29	30-49	50-64	65-85	Arb.	Ltj	Htj	Efö
<i>Information:</i>											
Info.sökning	87	87	87	91	89	82	84	84	90	93	86
Nyheter	48	54	42	55	49	41	53	45	56	54	44
<i>Nöjesanvändning:</i>											
Förströelse, spel	48	48	48	70	45	34	22	61	40	36	44
Hämta musik	22	25	19	46	16	9	4	32	15	13	21
<i>Kommunikation:</i>											
E-post	78	78	79	85	78	71	82	75	80	86	77
Diskussions-, chatgrupp	11	11	10	23	9	2	0	14	8	7	7
<i>Service:</i>											
Beställa varor/ tjänster	33	34	32	36	39	24	10	37	29	29	38
Bankärenden	50	52	49	40	56	53	39	42	53	60	69
<i>Datorteknisk användning:</i>											
Göra hemsidor	10	13	7	14	11	6	10	12	10	8	10
Annat	4	5	4	5	4	5	6	4	6	5	2
Antal svar	1047	560	487	279	458	260	49	385	280	205	86

Kommentar: sublektiv klass bygger på människors självklassificering efter familjetillhörighet: Arb=arbetarfamilj, Jbr=jordbrukarfamilj, Ltj=lägre tjänstemannafamilj, Htj=högre tjänstemanna/akademikerfamilj och Efö=egen företagarfamilj. Det låga antalet svars personer i åldersgruppen 65-85 gör svaren mycket osäkra.

Bankärenden uträttas istället av medelålders män, och publiken som beställer varor och tjänster via nätet är också något äldre. Till Internetbanken beger sig framför

allt både lägre och högre tjänstemän medan beställning av varor och tjänster är mer utbredda bland arbetare och egenföretagare.

De mest utbredda användningsområden är relativt jämnt fördelade sett till olika befolkningsgrupper. Är man väl inne på nätet så ägnar man sig åt att e-posta, i viss utsträckning åt att läsa nyheter och framför allt åt att söka information oavsett om man är ung eller gammal, arbetare eller tjänsteman. När det gäller informationssökning har vi också ställt en följdfråga om vilken typ av information man söker. Främst är det information om resor och kommunikationer som eftersöks. Olika typer av nöjesrelaterad information samt nätet som allmän uppslagsbok är också vanligt förekommande. Andra informationsområden som är mindre efterfrågade är samhällsinformation, börs och ekonomi, skola/utbildning och information om varor och tjänster.

En närmare analys av kombinationen var man använder Internet och vad man använder det till visar att det inte finns några stora skillnader mellan olika syften och användning hemma och på skola/arbete. Däremot är det en betydligt större andel ungdomsrelaterad användning som äger rum på annan plats. Man kan anta att bibliotek och Internetcaféer är ställen där man chattar, spelar spel och lyssnar på musik via nätet.

Det visar sig också finnas vissa samband mellan användningen av olika Internetområden, framför allt bland de ”unga” användningsområdena. Den som nöjesanvänder ägnar sig också i stor utsträckning åt chat och musikanvändning men gör troligen inte bankärende. Däremot är de som går på Internetbanken mer troliga som presumtiva kunder av varor och tjänster. Informationssökarna tar också i hög grad del av nyhetstjänster på nätet. E-post samvarierar med alla användningsområden – något som inte är förvånande med tanke på att en så stor andel använder just e-post.

Man kan sammanfattningsvis konstatera att det sakta sker en förskjutning mot Internet som post och telefon snarare än mot Internet som traditionellt massmedium eller nyhetskanal. Ökningen av bankutnyttjande, handel med varor och tjänster samt e-post och information tyder på detta. Också publikens inställning till den nya teknologin på en rad punkter pekar i den riktningen.¹⁶

Behaglig mättnad?

Obetydlig ökning i Internetillgång och andel användare är några av resultaten i 2001 års SOM-undersökning. Olika mönster i olika befolkningsgrupper, men långsamma förskjutningar i skevheterna är ett annat. Arbetsplatsens betydelse för tillgång och användning kvarstår och användningen på dagtid är utbredd. Vi fortsätter att använda Internet framför allt till e-post och informationssökning av olika slag. Vi ser tydliga tendenser till ungdomarnas nöjesfält och den äldre publikens serviceburk.

Allt tyder på att svensken är ganska mätt på Internet så till vida att vi vet vad det är, vad det kan och på vilka sätt vi kan ha nytta och glädje av det, men vi är också mycket medvetna om nätets brister och vilka aktörer man ska vara mer skeptisk mot.

Däremot skulle nog många bli väldigt hungriga ganska snart om Internet försvann. Eftersom det framför allt är olika typer av tjänster som dominerar användningen och eftersom Internet är utomordentligt bra på att hantera information i databaser över hela världen, skulle det innebära ett rejält steg tillbaka till manuella betalningar via post och bank och till uppslagsverk i bokhyllan för många användare. Detta samtidigt som andra inte skulle märka någon större skillnad i sin vardag om Internet försvann.

De som vill ha och behöver Internet får i allt större utsträckning tillgång på olika sätt. Det finns också de som väljer att stå utanför på grund av t.ex. bristande behov och intresse.¹⁷ I IT-kommissionens senaste rapport står att läsa att riskerna med att avstå från IT-mediet är begränsade.

"Att utnyttja respektive avstå från IT-mediet låter sig därför väl diskuteras i termer av fördelar och nackdelar på samma sätt som t.ex. att ha tillgång till privatbil eller TV"¹⁸

Vi skulle med andra ord just nu kunna luta oss tillbaka och känna en behaglig mättnad som mycket väl återigen kan komma att utbytas mot en sugande hunger i framtiden.

Noter

- ¹ Se t.ex. Göteborgs-Posten 2002-03-26, del 2
- ² Internetbarometern (2002); www.mms.se
- ³ www.journalisten.nu (2002-04-18)
- ⁴ Se t.ex. Bjurström m.fl (2000); Reimer (1994)
- ⁵ Se t.ex. IT-kommissionens rapport 8/98
- ⁶ Jfr t.ex. Bergström (1999); SOU 1999:12; IT-kommissionens rapport 2/2002
- ⁷ IT-kommissionens rapport 2/2002
- ⁸ Eta är ett sambandsmått som i det här fallet visar på samband mellan Internetanvändning och kön, ålder och subjektiv klasstillhörighet. Ett totalt samband ger ett etavärde på 1.0, obefintliga samband ger ett etavärde på 0.0. Endast de personer som svarat på respektive fråga ingår i sambandsanalysen. Antal svarande Internetanvändare är 1940 personer.
- ⁹ Mediebarometern (2002). I Mediebarometern är svarsalternativen i intervallen mindre än ½ timme, ½-1 timme, 2-3 timmar, 3-4 timmar, 4-5 timmar och mer än 5 timmar. I SOM-undersökningen får man ange femminutersintervall upp till 60 minuter om dagen. Alla därutöver registreras som 60 minuter. I bearbetningen av båda undersökningarna räknas medelvärde inom varje intervall.
- ¹⁰ Se Bergström (2001a); jfr också Internetbarometern (2002)

- ¹¹ Bergström (2001a, 2001b)
¹² Se t.ex. Pressens Tidning nr 14/2001
¹³ Frostling-Henningsson (2000)
¹⁴ IT-kommissionens rapport 1/2002
¹⁵ Findahl (2001)
¹⁶ Se Lowe Hedmans kapitel i föreliggande volym.
¹⁷ Findahl (2001)
¹⁸ IT-kommissionens rapport 2/2002, sid 15

Referenser

- Bergström, Annika (1999) *Internet i medielandskapet*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet, arbetsrapport nr 95
- Bergström, Annika (2001a) Internet, i Carlsson, Ulla och Facht, Ulrika (red) *Medie-sverige 2001/2002. Statistik och analys*. Nordicom-Sverige
- Bergström, Annika (2001b) Internet – från revolution till vardagsanvändning, i Holmberg, Sören och Weibull, Lennart *Land, Du välsignade?*, SOM-rapport nr 26. SOM-institutet, Göteborgs universitet
- Bjurström, Erling och Fornäs, Johan och Ganetz, Hillevi (2000) *Det kommunikativa handlandet. Kulturella perspektiv på medier och konsumtion*. Nora: Nya Doxa
- Findahl, Olle (2001) *Svenskarna och Internet*. Gävle: World Internet Institute; www.worldinternetinstitute.org
- Frostling-Henningsson, Marie (2000) D@gligvaruhandel över nätet... vad innebär det? En kvalitativ studie av 22 svenska hushåll 1998-1999. Stockholm: Handelshögskolan, licentiatuppsats
- IT-kommissionens rapport 8/98 *Nya tider, nya förutsättningar...*
- IT-kommissionens rapport 1/2002 *Vem använder Internet och till vad? Spridning av Internet bland befolkningen*
- IT-kommissionens rapport 2/2002 *IT och äldre*
- Mediebarometern 2001* (2002). Göteborg, Nordicom-Sverige, Göteborgs universitet
- Pressens Tidning* nr 14/2001
- Reimer, Bo (1994) *The Most Common of Practices. On Mass Media Use in Late Modernity*. Stockholm
- SOU 1999:12 *Elektronisk demokrati*
- www.journalisten.nu (2002-04-18)
- www.mms.se

NÄTTIDNINGEN – ETT KOMPLEMENT TILL PAPPERSTIDNINGEN?

LOWE HEDMAN

Papperstidningens snara död har länge diskuterats. 1982 bjöd dåvarande kulturministern Bengt Göransson in en brittisk medieexpert till departementet och Filminstitutet för att låta honom ge sin syn på medieutvecklingen, som många då uppfattade som turbulent med tanke på den i flera europeiska länder just påbörjade utbyggnaden av kabelnät och embryon till satellit-TV. Experten menade att papperstidningar i den form som de då fanns – och alltså i den form som de fortfarande finns – skulle vara borta från mediemarknaden inom en tioårsperiod. Budskapet resulterade i en stor artikel på förstasidan i Dagens Nyheter, då – liksom nu – den ledande morgontidningen i Sverige. Redan tidigare hade dagstidningarnas snara död förutspåtts av olika sk experter. Bland forskare har bilden av utvecklingen varit något mer nyanserad, men som Ingela Wadbring och Lennart Weibull (2001:226) skriver i förra årets bok från motsvarande studie som denna, hade nog ingen medieforskare för 10 eller 15 års sedan vågat sia om en så positiv utveckling för dagstidningar som den vi sett. ”Dagspressen står pall”, konstaterar de redan i rubriken till artikeln. Gör den det även i fortsättningen, när den nu utmanas av olika nyhetstjänster på nätet?

Efter att IT-aktiebubblan sprack våren 2000 har dagstidningarnas IT-satsningar i stor utsträckning fått stryka på foten. Det gäller framför allt efter terrorattacken i USA den 11 september 2001 och den efterföljande lågkonjunkturen i bl a länder som Sverige. Annonsmarknaden för tidningar runt om i världen sjönk och för vissa tidningsföretag innebar det inkomstbortfall kring 20-25 procent med mycket kort varsel. Den redan tidigare icke lönsamma nätpubliceringen kom därmed att ytterligare ifrågasättas. Flera tidningsföretag har dragit in på den elektroniska verksamheten. En del tidningar har mer än halverat sina satsningar. I praktiken betyder det att samverkan mellan olika bolag, exempelvis i form av Stadsporten Citygate AB, blir viktigare än tidigare. Samverkan kan gälla att minska omkostnaderna för distribution, papper och liknande, dvs det som utgör de stora fasta kostnaderna för tidningsföretagen. Samverkan kan också gälla intäktssidan, exempelvis annonsamarbete både i papperstidningen och på Internet, där exempelvis attraktiviteten hos stora annons sajter blir en avgörande faktor för de potentiella kunderna. Det kan också gälla nyhetstjänster på nätet, exempelvis det samarbete om nyhetsbevakning natttid mellan ett antal regionala dagstidningar, som initierats av *Nerikes Allehanda* i Örebro.

Efter en kraftig ökning av antalet datorer och en ännu större ökning av sådana som är uppkopplade till Internet under senare hälften av 1990-talet (se Annika Bergströms artikel i denna skrift) förefaller det nu som om tillväxten avstannat. Sannolikt är vi

inne i en konsolideringsperiod. Det finns tendenser till att dagspressen, på ett tydligare sätt än tidigare, försöker integrera nätpubliceringen med papperstidningen. Det ser ut som om Internet, generellt, och nättidningen, specifikt, blir ett komplement till den ursprungliga verksamheten. Det är kanske också på det sättet som tidningarna på sikt kan hitta lösningen på de ekonomiska problemen med nätsatsningar, vilka hittills bara varit en ekonomisk belastning. Det är bl a dessa frågor som skall avhandlas i denna artikel.

Tidningar på nätet: struktur och innehåll

Verksamheten med publicering av nyheter och annan information på nätet har sedan mitten av 1990-talet växt mycket kraftigt. Det är inte bara de traditionella informationsleverantörerna, radiokanaler, TV-kanaler och tryckta medier, som tillhandahåller innehållet utan också helt nya informationsleverantör, internationella aktörer med regional förankring, nationella portaler och lokala sådana.

Medier på Internet fungerar inte annorlunda än medier utanför nätet. I varje fall de kommersiella medierna vill ha så många besökare som möjligt för att kunna attrahera annonsörer. Även de som inte har samma behov av kommersiell uppmärksamhet påverkas av detta tänkande och vill uppenbarligen också gärna ha många besökare. En förklaring till det kan vara att man tror att besökarna på nätet kan tänkas bli intresserad av den tryckta eller eteröverförda varianten eller att den potentiella publiken skall hindras från att bli intresserad av konkurrentens produkter. Det är klart att nyhetsverksamheten på Internet innebär en förändrad konkurrenssituation, som medierna har anledning att fundera över, framför allt frågan vad konkurrensen kan ha för konsekvenser framöver.

De första svenska nättidningarna började etableras under 1994. Först ut var *Aftonbladet*. Därefter kom *Helsingborgs Dagblad*, *Nerikes Allehanda* och *Svenska Dagbladet*. 2002 har närmare 70 procent av de svenska dagstidningarna verksamhet på nätet (jfr Presstödsnämnden, 2001; Hedman 2002a och 2002b). Det är framför allt de mindre dagstidningarna som avstår från att publicera sig på nätet. Några av de större koncernerna har dock också avstått från att göra det. Ett skäl, sannolikt det viktigaste, är att det kostar pengar att etablera sig på nätet och än så länge finns det, för de allra flesta medieföretag, inga pengar att tjäna. Det enda motivet för att delta är då att lära sig den nya tekniken för att inte halka efter i teknikutvecklingen. Motargumentet till detta är att man avvaktar tills de deltagande medierna har utvecklat en tillräckligt säker plattform för verksamheten och vid den tidpunkten har det sannolikt visat sig om och var det finns pengar att tjäna.

Motsvarande utveckling som i Sverige äger självfallet rum i andra länder. Medieföretagen i de nordiska länderna förefaller dock något mer intresserade av den nya tekniken i jämförelse med företagen i övriga europeiska länder. Det visar sig i att relativt sett fler medieföretag i Norden har satsat på elektronisk publicering än i länder utanför. Att i dag redovisa hur många nättidningar som finns på marknaden är på något sätt meningslöst, bl a på grund av svårigheten att definiera vad som är en

nättidning.¹ Det stora utbudet av nättidningar betyder att det finns möjligheter att skaffa sig både internationella som nationella och mycket lokala nyheter via nätet.

Självfallet är det i första hand nyheter som läggs ut på nyhetssajter. Inledningsvis valde vissa tidningar att lägga ut hela papperstidningens utbud på nätet, utan speciell journalistisk bearbetning. Det gällde exempelvis den första regionala tidningen på nätet, *Helsingborgs Dagblad* (Verhoeff, 1998). Andra tidningar valde ut ett begränsat antal nyheter, oftast rätt lokala, för publicering på Internet, bearbetade eller obearbetade för just webben. Utvecklingen tycks gå mot en ökad anpassning av utbudet, både innehållsmässigt och formmässigt, till webben. Bara det faktum att innehållet på nätet kan komma att ligga ute en längre tid än vad som är normal användningstid för en papperstidning kräver att exempelvis tidsangivelser måste ses över, om en artikel i papperstidningen förs över till nätversionen.

För papperstidningar med webbeditioner har några av de svåraste frågorna varit, vilka nyheter som skall publiceras i tidningen respektive på webben och när. Det tycks som om det, framför allt bland papperstidningarnas journalister, funnits en ovilja mot att lägga ut egna nyheter på nätet innan de har gått i papperstidningen. Uppenbarligen har det av journalister upplevts som mindre fint att först bli publicerad i nätversionen. Man har samtidigt upplevt en viss osäkerhet, om materialet efter publicering på nätet överhuvud taget kommer att publiceras i papperstidningen. Det har också funnits en rädsla för att nyheter skall stjälas av andra medier. Det förefaller dock som om attityden är på väg att förändras, i varje fall inom redaktionsledningarna (Alström&Hedman, 2002). Det har också blivit allt vanligare att journalister skriver direkt för nättidningen, oftast då en kortare version innan den något längre skrivs för papperstidningen. Därefter kan denna, eventuellt efter vissa modifieringar, föras till webben. Det blir i bästa fall en korsbefruktning. I vilken utsträckning det sker hänger sannolikt samman med hur det redaktionella arbetet är organiserat (Lindskog, 2002).

Det förefaller som att nättidningen i allt större utsträckning integreras med papperstidningen och att tidningsföretagen försöker skapa intressanta nättjänster som komplement till papperstidningen för de kunder man redan har, prenumeranterna i första hand. Ofta är tillvägagångssättet så att man genom detta når två syften, dels behålla prenumeranterna, dels förbereda dem för framtida betalning av tjänster på nätet. Sättet att exempelvis villkora tillgången av visst material kommer sannolikt att göra det lättare att, vid för medieföretagen lämpligt tillfälle, sätta ett pris på dessa. Ett "lämpligt tillfälle" är sannolikt när utbudet är tillräckligt omfattande för att vara intressant för vissa, större målgrupper.

Allmänhetens syn på Internet

Även om både nättillgång och regelbunden nätanvändning ökat är det viktigt att notera att bland de som använder Internet är det fortfarande närmare en fjärdedel (23%) som anser att tekniken är alltför komplicerad (se tabell 1). De som är mindre vana Internetanvändare anser detta i större utsträckning än de mer vana. Vi kan också se det på att dubbelt så stor andel bland dem som använder Internet minst en gång

i månaden som bland mindre flitiga användarna inte tycker att Internet är alltför komplicerat. Egentligen har ingenting hänt sedan vi förra gången, 1998, ställde den frågan. Det var till och med en något lägre andel som tyckte att Internet var alltför komplicerat då. Hur man svarar hänger inte bara samman med hur flitig användare av Internet man är, utan också bl a med ålder, som vi vet också hänger samman med användarfrekvens.

Närmare hälften (48%) av dem som säger sig *inte* ha provat Internet tror – vi får väl använda det uttrycket, eftersom de hävdar att de aldrig använt Internet – att Internet är alltför komplicerat. Det är möjligen förklaringen till att man inte använder Internet. Gruppen utgör en dryg fjärdedel (26%) av de tillfrågade.

Åldersmässigt förefaller det gå en gräns vid 30 år och en vid 50 år. Den senare är mer markant än den förra. Även bland de yngre finns det en del som tycker att Internet är alltför komplicerat. Av de mellan 15 och 19 år är det faktiskt drygt en av tio som anser det (12%). Av de mellan 30 och 39 år är det två av tio (19%) och bland de över 50 år är det närmare fyra av tio (35%). Uppgifterna i tabell 3, där svarsfördelningarna för de olika påståendena finns redovisade för de vanligaste bakgrundsvariablerna, antyder samma sak, men är inte lika tydlig, eftersom skalan endast redovisar tre värden.

Tabell 1 Regelbundna och icke-regelbundna Internetanvändares inställning till Internet (procent)

		Fel	Varken rätt eller fel	Rätt	Antal svar
Internet är än så länge alltför komplicerat	Regelbundna	62	14	21	1167
	Icke-regelbundna	31	25	37	118
	Samtliga	59	15	23	1285
Internet är överskattat som medium för att söka information	Regelbundna	55	15	26	1167
	Icke-regelbundna	33	25	35	118
	Samtliga	53	16	27	1285
Internet kommer på sikt att ersätta post och telefon	Regelbundna	36	17	42	1167
	Icke-regelbundna	41	27	27	118
	Samtliga	37	19	40	1285

Kommentar: Uppgifterna bygger på svar lämnade av dem som säger sig ha använt Internet under de senaste tolv månaderna. Respondenterna har fått ta ställning till påståendena på en elvgradig skala, från 0 (= "Helt felaktigt påstående") till 10 (= "Helt riktigt påstående"). I svarsfördelningen ovan har 0-4 räknats som "Fel", 5 som "Varken rätt eller fel" och 6-10 som "Rätt". Procenttalen summerar ej till 100 procent beroende på att de som ej svarat på påståendet ej tagits med i redovisningen. Med "regelbundna Internetanvändare" avses sådana som uppger sig använda Internet åtminstone någon gång i månaden.

En hypotes har varit att andelen som tror på Internets snabba utbredning skulle öka över tid, bli i takt med att allt fler människor kommer i kontakt med datorer och Internet på sina respektive arbetsplatser och skaffar sig datorer och uppkopplingar i hemmen. Riktigt så förefaller det inte vara. I varje fall är förändringsbenägenheten låg. Den slutsatsen kan vi dra när vi ser hur man exempelvis svarar på påståendet att "Internet kommer på sikt att ersätta post och telefon". Det är ungefär lika stora andelar, fyra av tio, som instämmer respektive tar avstånd för påståendet. Det är exakt lika stora andelar som för ett år sedan. Man skulle kunna förvänta sig att förändringar i samhället, exempelvis det svenska Postverkets pågående omorganisation, skulle kunna spela en viss roll i det här sammanhanget och få fler människor än tidigare att tro på Internet som ersättare för både det ena och andra. Men så är tydligen inte fallet. Däremot kan vi konstatera att de regelbundna Internetanvändarna tror mer på Internet och att nätet kommer att ersätta post och telefon än vad mindre regelbundna användare gör. En rimlig hypotes är att ju fler Internetanvändare samhället får och ju mer flitiga vid datorn de blir, i desto större utsträckning kommer de att sätta tilltro till Internet som alternativ till andra funktioner.

I debatten kring Internet har det funnits synpunkter på Internets sökfunktion. För att få lite mer kunskap om detta presenterades ett påstående, som skulle kunna mäta åtminstone någon aspekt av den frågan, nämligen "Internet är överskattat som medium för att söka information". Av användarna är det en klar majoritet (53%), som inte tycker det. Det är samtidigt en så pass stor andel som drygt en fjärdedel (27%), som faktiskt tycker att Internet är överskattat i det här avseendet. Bland de mindre regelbundna Internetanvändarna tycker drygt en tredjedel samma sak.²

Internet tycks inte, åtminstone inte om man skall döma efter svaren på påståendena i tabell 2, på något avgörande sätt hota papperstidningen. Som i tidigare undersökningar (Hedman, 1999, 2000 och 2001) anser exempelvis närmare åtta av tio (i årets undersökning 78 % och i förra årets 77 %) att Internet aldrig kan ersätta känslan av att bläddra i en papperstidning eller en bok. Några nämnvärda skillnader mellan flitiga och mindre flitiga Internetanvändare finns inte, vilket pekar på papperstidningens starka ställning bland befolkningen.

Ungefär tre fjärdedelar av Internetanvändarna (73%) anser att nyheter på Internet aldrig kan ersätta nyheter i tidningar, radio och TV, utan bara vara ett komplement till dessa kanaler. Denna uppfattning förekommer i större utsträckning bland de regelbundna Internetanvändarna än bland de övriga. Intrycket är just att Internet är ett komplement till andra medier. Det är knappt en av tio (9%), som säger sig i stor utsträckning använda Internetnyheter i stället för nyheter i tidningar, radio och television. Stödet för papperstidningen är således generellt högt, även om lågutbildade och yngre människor inte uppvisar lika starkt stöd, vilket vi kommer att se i tabell 3.

Tabell 2 Internatanvändarnas uppfattning om Internets relation till papperstidningar och annat (procent, bas=1285)

		Fel	Varken rätt eller fel	Rätt	Antal svar
Internet kan aldrig ersätta känslan av att bläddra i en papperstidning eller en bok	Regelbundna	12	8	78	1167
	Icke-regelbundna	9	6	79	118
	Samtliga	12	7	78	1285
Den som har Internet behöver inte ha någon dagstidningsprenumeration	Regelbundna	62	11	24	1167
	Icke-regelbundna	53	18	25	118
	Samtliga	61	11	24	1285
Jag använder i stor utsträckning Internet-nyheter i stället för nyheter i tidningar, radio och TV	Regelbundna	81	6	10	1167
	Icke-regelbundna	85	4	5	118
	Samtliga	82	6	9	1285
Nyheter på Internet kan aldrig ersätta nyheter i tidningar, radio och TV, utan endast komplettera	Regelbundna	15	8	74	1167
	Icke-regelbundna	17	12	64	118
	Samtliga	15	8	73	1285

Kommentar: Uppgifterna bygger på svar lämnade av dem som säger sig ha använt Internet under de senaste tolv månaderna. Respondenterna har fått ta ställning till påståendena på en elvagrädd skala, från 0 (= "Helt felaktigt påstående") till 10 (= "Helt riktigt påstående"). I svarsfördelningen ovan har 0-4 räknats som "Fel", 5 som "Varken rätt eller fel" och 6-10 som "Rätt". Med "regelbundna Internatanvändare" avses sådana som uppger sig använda Internet åtminstone någon gång i månaden.

De som skulle vilja hävda en annan synpunkt skulle kunna peka på att det faktiskt är ungefär en fjärdedel (24%) av de tillfrågade användarna som anser att den som har Internet inte behöver ha någon dagstidning i hemmet. Det är en marginellt högre andel än vid förra årets mätning. Förvånansvärt nog tycker betydligt fler bland de regelbundna användarna av Internet än bland de mindre flitiga användarna att påståendet är fel, dvs att man visst behöver ha en dagstidningsprenumeration även om man har Internet. De har provat och insett att så är fallet, vilket också är ett stöd för papperstidningen.

Tabell 3 Andelen som instämmer i vissa påståenden om Internet av män och kvinnor och av de i olika ålders-, utbildnings- och sociala grupper (procent av dem som använt Internet de senaste tolv månaderna)

	Kön			Ålder			Utbildning			Socialklass-tillhörighet			
	Alla	Män	Kv	15-30	31-60	61-85	Låg	Medel	Hög	Arb	Ltj	Htj	Efö
Internet är än så länge alltför komplicerat	23	21	24	14	24	38	28	22	19	24	22	20	32
Internet är överskattat som medium för att söka information	27	27	26	23	28	29	28	26	26	25	27	20	30
Internet kommer på sikt att ersätta post och telefon	40	42	39	49	38	35	37	42	41	39	39	41	35
Internet kan aldrig ersätta känslan av att bläddra i en papperstidning eller en bok	78	76	79	71	80	85	76	75	82	75	86	82	73
Den som har Internet behöver inte ha någon dagstidningsprenumeration	24	26	23	35	22	7	26	25	22	26	19	21	25
Jag använder i stor utsträckning Internetnyheter i stället för nyheter i tidningar, radio och TV	9	11	7	15	8	3	7	9	12	8	12	7	7
Nyheter på Internet kan aldrig ersätta nyheter i tidningar, radio och TV, utan endast komplettera	73	72	73	65	75	80	73	70	75	69	77	78	72
Antal svar	1285	666	619	356	805	123	454	328	471	463	339	189	96

Kommentar: Uppgifterna bygger på svar lämnade av dem som säger sig ha använt Internet under de senaste tolv månaderna. Respondenterna har fått ta ställning till påståendena på en elvgradig skala, från 0 (= "Helt felaktigt påstående") till 10 (= "Helt riktigt påstående"). Svarsfördelningarna i tabell bygger på de som instämmer i respektive påstående. I det här fallet definierat som de som kryssat i något av alternativen 6-10.

Inställningen till Internet i olika grupper ser i stort sett ut som förväntat. Männen skiljer sig något från kvinnorna – men ändå rätt marginellt – genom att vara något mer positiva och uppvisa större tilltro till att Internet kan ersätta andra företeelse. Män tycker t ex, i större utsträckning än kvinnor, att Internet inte är komplicerat och använder, eller säger sig i varje fall använda, Internet i stället för nyheter i traditionella medier i större utsträckning. De yngre är på samma sätt mer positiva till Internet än de äldre och tror också att Internet kommer att ersätta redan etablerade medier.

Närmare hälften av de under 30 år tror att Internet på sikt kommer att ersätta post och telefon, mot ”bara” en tredjedel bland de över 60 år. Allra tydligast blir skillnaden när det gäller frågan om man behöver en dagstidningsprenumeration eller inte. Drygt en tredjedel av de yngre menar att man inte behöver någon sådan om man har tillgång till Internet. Det kan jämföras med knappt en av tio bland de över 60 år. Det är också i den gruppen som papperstidningen och känslan av att bläddra i en tidning är mest spridd. Det är dock en så stor andel som drygt två tredjedelar även bland de yngre som uppskattar det. De yngre använder, i mer än dubbelt så stor utsträckning som de äldre, Internetnyheter i stället för nyheter från radio, TV och papperstidningar.

De lågutbildade anser i större utsträckning än andra att Internet är för komplicerat och att det är överskattat som medium när det gäller att söka information. De högutbildade, å sin sida, är den grupp som mest uppskattar papperstidningen samtidigt som de i större utsträckning använder Internetnyheter i stället för nyheter i radio, TV och papperstidningar. De tror i mindre utsträckning än övriga att man kan avstå från papperstidningen när man har Internet. De ser uppenbarligen Internet mer som ett komplement än vad andra gör. Eftersom de är mer vana Internetanvändare är det resultatet intressant och styrker hypotesen att Internet – nyheter och annan information på nätet – och traditionella medier snarare kompletterar än konkurrerar med varandra.

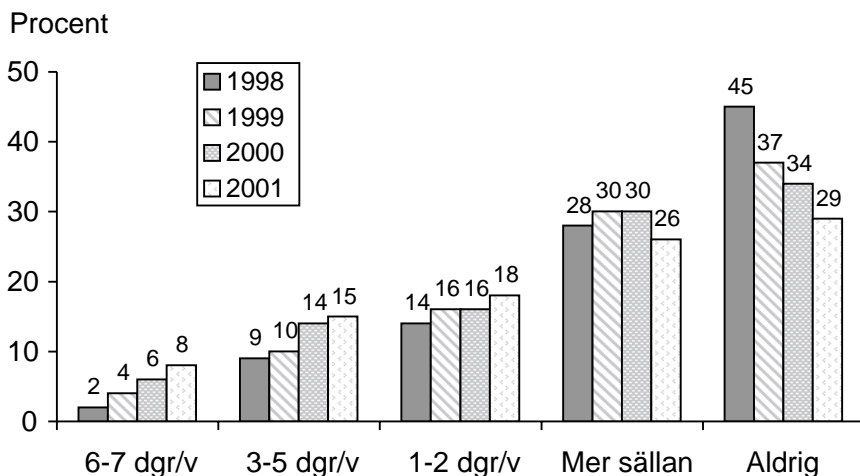
De egna företagen avviker, som i tidigare undersökningar, från de andra grupperna i flera avseenden. De använder Internet mindre, tycker i större utsträckning att Internet är komplicerat och samtidigt överskattat när det gäller informationssökning. I flera avseenden liknar de gruppen av arbetare, t ex när det gäller om man behöver ha någon tidningsprenumeration om man har Internet och känslan för papperstidningen och boken. Båda grupperna anser i större utsträckning än tjänstemännen att har man Internet behöver man ingen tidning i hemmet och i lägre utsträckning än tjänstemännen att Internet aldrig kan ersätta känslan av att bläddra i en tidning eller en bok.

Användningen av nättidningar

Nyheter på nätet och varianter av dagstidningar på nätet är något som kommer att bestå i en eller annan form även i framtiden. Det är naturligt att antalet som använder sig av dessa tjänster kommer att öka tills någon form av mättnadssituation inträffar. Var den gränsen går beror både på vilka tjänster som kommer att erbjudas, till vilka priser och vilka alternativ som kommer att erbjudas på marknaden. Eftersom andelen som använder sig av nätet för att läsa tidningar och nyheter fortfarande är förhållandevis låg kan vi under de närmaste åren räkna med en ökning av denna. Som framgår av figur 1 har så hittills varit fallet under de år som mätningar gjorts. Det är nu åtta procent av de som använt Internet under de senaste tolv månaderna som läser tidningar på nätet så gott som varje dag. Det betyder, omräknat till hela befolkningen, ca fem procent. Jämfört med hur många som läser en dagstidningar varje

dag är det fortfarande en marginell grupp det är fråga om. Även om vi inkluderar dem som läser mer regelbundet (i det här fallet definierat som de som läser minst en gång i veckan) kommer vi inte, om vi räknar på hela befolkningen, inte upp till mer än en dryg fjärdedel. Betydelsen av Internet för allmänheten ökar även på det här området, även om företeelsen än så länge är förhållandevis marginell.

Figur 1 Andelar som i olika utsträckning läser dagstidning på Internet, 1998-2001 (procent av dem som använt Internet under de senaste tolv månaderna)



Kommentar: Bastalen för respektive år är: 1766 (1998), 1059 (1999), 1050 (2000) och 1285 (2001). De utgörs 1998, 1999 och 2001 av dem som använt Internet de senaste tolv månaderna och 2000 av de som använt Internet den senaste månaden.

Internets växande betydelse framgår också av att andelen som läser en papperstidning på annat sätt än via att vara prenumerant ständigt ökar, från tre procent 1997 till 14 procent 2001. Det är lika vanligt som att läsa hos bekanta, i samband med en kollektivresa och nästan lika vanligt som att komma åt tidningen via att köpa ett lösnummer.

Det är fortfarande svårt att avgöra i vilken utsträckning detta har betydelse för läsningen av papperstidningar (jfr Wadbring&Weibull, 2000 och Weibull, 2000). De studier som gjorts och som huvudsakligen varit av självuppskattande karaktär pekar på att nättidningsläsningen har en viss effekt. De som använder sig av Internet upplever att de läser papperstidningar i mindre utsträckning än tidigare. Andra medieaktiviteter tycks dock vara mer drabbade än tidningsläsningen av papperstidningar (Hedman, 2001, Mediebarometer 2001 och Annika Bergströms artikel i denna skrift).

Vilka läser tidningar på nätet?

Ökningen av antalet nättidningsläsare är mindre (tre procent mot exempelvis 13 procent mellan åren 1998 och 1999) än något tidigare år (se tabell 4). Samtidigt har en av klyftorna, den mellan män och kvinnors nättidningsläsning, minskat. Männen har minskat sitt läsande och kvinnor ökat sitt. I övrigt kvarstår, och förstärks, de redan etablerade klyftorna mellan äldre och yngre, de med olika formell utbildningsbakgrund och social klasstillhörighet. I det senare fallet förefaller skillnaden ligga mellan tjänstemän, oavsett typ av tjänst, å ena sidan och arbetare och egna företagare å andra sidan.

Tabell 4 Andelen som läser dagstidningar på nätet bland män och kvinnor respektive i olika ålders-, utbildnings- och sociala grupper, 2001 (procent av dem som använt Internet det senaste året*)

	Kön			Ålder			Utbildning			Socialklass-tillhörighet			
	Alla	Män	Kv	15-30	31-60	61-85	Låg	Medel	Hög	Arb	Ltj	Htj	Efö
1998	54	59	48	55	54	51	53	52	55	53	56	57	53
1999	61	66	55	64	62	55	58	62	62	57	63	63	56
2000	65	73	57	72	63	61	62	64	70	58	71	72	56
2001	67	70	63	76	65	52	61	65	74	63	72	74	56

***Kommentar:** För år 2000 utgörs basen av dem som använt Internet den senaste månaden. Dessutom är den äldsta ålderskategorin förlängd ytterligare fem år, till 85 år. Åldersintervallerna var 1998-2000: 15-29, 30-49 och 50-80 år. Gruppen som läser dagstidningar på nätet har avgränsats utifrån en fråga om och vilka tidningar man läser på Internet.

De flitigaste läsarna av nättidningar finner vi bland de högutbildade och de högre tjänstemännen, vilka till stor del sannolikt är identiska grupper. Minst flitiga läsare är de äldre och egna företagare.

Vilka tjänster från medieföretag på nätet tar man del av?

De flesta sajter med anknytning till medieföretag, med undantag av *Svenska Dagbladet*, har fått fler besökare under de senaste åren (se tabell 6). I tabell 5 redovisas andelen regelbundna läsare, här mätt som de som läser respektive tidning på nätet åtminstone en gång i veckan, medan data i tabell 6 inkluderar även de som varit inne på sidan mer sällan. Att andelen nättidningsläsare har ökat är inte särskilt märkligt med tanke på ökningstakten i Internetuppkopplingar. Det är snarare förvånande att intresset för mediasajterna inte är större än vad som uppges. Liksom tidigare är det

Aftonbladet.se som dominerar. Nu är det en majoritet av de som använt Internet under de senaste tolv månaderna som har varit inne på *Aftonbladets* hemsida åtminstone någon gång. Omräknat till hela den vuxna svenska befolkningen betyder det drygt en tredjedel. *Aftonbladet* är den enda nätsajt som har fler regelbundna läsare än sporadiska, 29 procent mot 24 procent. Det är första gången i SOM-mätningarnas historia. Ledningen för *Aftonbladet Nya Medier*, som driver nättidningen *Aftonbladet.se*, konstaterar vikten av att vara först (jfr Lieberman&Montgomery, 1998):

”Vi har haft stor fördel av att vi var först ut på nätet och därmed snabbt också blev störst. Men nu står vi ändå inför samma utmaning som alla andra tidningsföretag: att fortsätta bygga en stark position i den nya mediavärlden i samklang med samhällsutvecklingen och våra läsares behov – eller att snabbt överflyglas av helt nya konkurrenter.” (Jungkvist, 2002:192)

Det budskapet har nog konkurrenterna noterat. Om vi enbart tittar på det regelbundna läsandet av nättidningar har det närmast legat still för *Dagens Nyheter*, *Svenska Dagbladet* och *Dagens Industri* under de senaste tre till fyra åren. I absoluta tal har det självfallet ökat, eftersom andelen som använder Internet har ökat. Det är kvällstidningarna som lyckats dra till sig en större publik, relativt sett. Båda tidningarna har i princip fördubblat sin publik på nätet.

Tabell 5 Procentandelar som läst vissa dagstidningar på nätet minst en gång i veckan bland dem som använt Internet de senaste tolv månaderna, 1998-2001

	1998	1999	2000	2001
Aftonbladet	16	19	25	29
Dagens Nyheter	6	8	8	7
Expressen	4	7	10	10
Svenska Dagbladet	3	4	3	3
Dagens Industri	5	8	8	8
Antal svarande	1767	1059	1067	1285

Kommentar: För 2000 bygger uppgifterna på de som använt Internet den senaste månaden.

Både SvT:s och TV4:s nätsajter har en tillväxt bland regelbundna läsare under de senaste två åren som är i samma storleksordning, relativt sett, som *Aftonbladets*, fast från en betydligt lägre nivå. Utgår vi från antalet som vi något tillfälle varit inne på respektive sajt har tillväxten totalt varit 70-procentig, från 21 respektive 20 procent av Internetanvändarna 1999 till 34 procent 2001.

Vem läser vad på nätet?

Som förväntat är det männen, som i större utsträckning än kvinnorna, tar del av såväl närtidningars som TV-bolags utbud på nätet. Så var det 1999 och så är det 2001. Någon utjämning kan vi inte se. Särskilt påtagligt är det för en specialtidning som *Dagens Industri*. Åldersmässigt visar undersökningen ett förväntat resultat. Den här gången till och med tydligare än 1999. De äldre är mindre intresserade att ta del av mediasajterna än de yngre. Bland de som är 30 år eller under är det exempelvis dubbelt så många som läser *Aftonbladet* som bland de över 60 år.

När det gäller utbildningsvariabeln har också mönstret förstärkts. De högutbildade tar i större utsträckning än de båda andra utbildningskategorierna del av medietjänsterna på nätet. Sambandet är positivt linjärt mätt med de variabelvärden som använts i det här sammanhanget. När det gäller närtidningar rör det sig om en skillnad på mer än 11 procentenheter. När det gäller *Dagens Nyheter* är skillnaden mycket påtaglig. Drygt fyra av tio läser *DN.se* bland de högutbildade mot bara knappt två av tio bland de lågutbildade.

Tabell 6 *Andelen som någon gång läst vissa dagstidningar bland män och kvinnor respektive i olika ålders-, utbildnings- och sociala grupper, 1999 och 2001 (procent av dem som använt Internet de senaste tolv månaderna)*

	Alla	Kön		Ålder			Utbildning		
		Man	Kvinna	15-30	30-60	61-85	Låg	Medel	Hög
<i>Närtidningar:</i>									
<i>Aftonbladet</i>									
1999	47	53	42	55	48	36	49	50	43
2001	53	59	49	66	52	33	48	56	59
<i>Expressen</i>									
1999	30	32	28	36	28	25	29	32	28
2001	32	35	30	39	32	20	26	36	37
<i>Dagens Nyheter</i>									
1999	26	29	23	25	26	26	18	24	35
2001	28	29	28	31	29	22	17	25	43
<i>Svenska Dagbladet</i>									
1999	19	20	17	20	17	19	13	15	27
2001	19	22	18	22	19	20	11	19	29
<i>Dagens Industri</i>									
1999	18	25	10	14	18	23	14	16	23
2001	22	29	13	17	22	24	16	19	27
<i>Lokaltidning</i>									
2001	25	26	24	27	25	15	23	23	27

<i>Antal svar</i>									
1999	1059	541	518	340	462	254	374	305	370
2001	1285	666	619	356	805	123	454	328	471

Kommentar: Åldersintervallen mellan 1999 och 2001 avviker något, varför full jämförbarhet inte uppnås. 1999 var intervallen 15-29, 30-49 och 50-80 år.

Nyhetsläsning på nätet

Att läsa dagstidningar eller att ta del av TV-bolagens webbsidor på nätet är dock inte det enda sättet att skaffa sig nyheter och annan information på. På en fråga om vad man använder Internet till anger nästan hälften (48%) – 43 procent av de som använt Internet under de senaste tolv månaderna – att deras främsta syfte med det är att söka nyheter. Andelen har, efter att ha legat på samma nivå under de senaste två åren, ökat med 20 procent. Ökningen kan möjligtvis förklaras av att större delen av undersökningens datamaterial samlades in i direkt anslutning till terrorattacken i USA den 11 september 2001. Nyhetsintresset var då, självfallet, större än normalt. Ökningen skulle också kunna vara följderna av att det tar en viss tid att etablera en tjänst av det här slaget. Kanske har tillräckligt många nu upptäckt möjligheten och resultatet blir denna kraftiga tillväxt.

Uppgifterna om nättidningsläsning och intresset för att ta del av nyheter via Internet gör det möjligt att identifiera olika grupper, bl a de verkliga entusiasterna när det gäller att ta del av information på nätet – de som främst använder Internet för att ta del av nyheter och samtidigt läser nättidningar regelbundet – och deras motsats, de som varken är intresserad av att leta nyheter eller läsa tidningar på nätet.

Tabell 7 Typologi över användare av medietjänster på Internet (n=1285)

	Intresserade av nyheter på Internet	Icke intresserade av nyheter på Internet
Regelbunda läsare av nättidningar	Generella nyhetsläsare 32 procent (411)	Nättidningstroga nyhetsläsare 11 procent (136)
Icke regelbunda läsare av nättidningar eller icke-läsare	Internetfrälsta nyhetsläsare 12 procent (160)	Icke-läsare 45 procent (578)

Kommentar: "Intresserade av nyheter på Internet" utgörs av dem som svarat att deras främsta skäl till att använda Internet är för att söka nyheter. Med "Regelbundna läsare av nättidningar" avses de som har läst en tidning på nätet åtminstone någon gång under en vecka.

Som framgår av tabell 7 finns det en relativt stor grupp, närmare en tredjedel av de som använt Internet de senaste tolv månaderna, som säger sig främst använda Internet för att ta del av nyheter och som samtidigt är regelbundna läsare (läser minst en gång i veckan) av tidningar på nätet. Ungefär en av tio läser nättidningar, men är inte primärt intresserade av Internet av det skälet och ungefär en lika stor grupp är primärt intresserade av Internetnyheter, men väljer bort nättidningarna. En förhållandevis stor grupp, nästan hälften (45%), säger sig inte vara intresserad av vare sig nättidningar eller nyheter på nätet.

De fyra grupperna skiljer sig åt rätt väsentligt när det gäller de vanligaste bakgrundsvariablerna (se tabell 8). I gruppen ”Generella nyhetsläsare” finner vi, som förväntat, en överrepresentation av män, yngre och högutbildade. I de båda andra grupperna som läser nyheter på nätet är könsskillnaden i det närmaste borta. Andelen kvinnor är till och med något större än andelen män i gruppen ”Internetfrälsta”.

De yngre och högutbildade är överrepresenterade i samtliga användargrupper beroende på att de generellt är flitiga Internetanvändare på samma sätt som de äldre och lågutbildade är underrepresenterade på grund av gruppernas låga grad av utnyttjande av nätet.

Tabell 8 Olika användargrupperns bakgrundskaraktäristika

	Samtliga	Generella nyhetsläsare	Nättidnings-trogna	Internet-frälsta	Icke nyhetsläsare
Kön					
Man	50	64	51	48	44
Kvinna	51	36	49	52	56
Ålder					
15-30	21	35	27	29	22
31-60	54	58	68	58	67
61-85	26	7	4	13	11
Utbildning					
Låg	47	27	39	33	41
Medel	24	27	24	25	25
Hög	29	44	37	41	34
Antal personer	1899	411	136	160	578

Nätet som komplement

Det är ingen tvekan om att inställningen till och praktiken kring nättidningar har stabiliserats för tillfället. Det har skett på en nivå som många tycker är för låg och i ett läge, där man förväntat sig ytterligare expansion och större kreativitet. Sannolikt har det att göra med den allmänna nedgången i ekonomin och IT-aktiebubbans upplösning redan i början av 2000. Vi kan se det på människors attityder. I många fall hittar vi i det närmaste identiska svarsfördelningar på våra attitydpåståenden år 2000 och 2001. Uppfattningen att Internet på sikt kommer att ersätta post och telefon har exempelvis inte förändrats det senaste året, inte heller andelen som anser att den som har Internet inte behöver någon dagstidning. Svaren på andra påståenden har heller inte förändrats nämnvärt.

Tjänstemännen är de som läser tidningar på nätet i större utsträckning än andra, förmodligen till en del på arbetsplatsen. De kan också antas ha tillgång till en papperstidning på arbetsplatsen, i varje fall i större utsträckning än exempelvis arbetare. Det borde göra dem till den minst prenumerationsbenägna gruppen. Det som talar emot det är att gruppen i fråga samtidigt är den som attitydmässigt mest håller fast vid papperstidningen. Papperstidningen har ett mycket starkt stöd just bland de som använder nätet mest, vilket är intressant.

En inledande fråga var om dagstidningar fortfarande ”står pall”. Svaret är att de i någon mening gör det (jfr Mediebarometern 2001 och Therese Erikssons artikel i denna skrift). Klimatet har blivit lite annorlunda, men frågan är om inte ledningarna för dagstidningsföretagen, trots den turbulenta medievärlden (se Alström, m fl, 2001), har sett möjligheten att klara situationen genom att utnyttja ny teknik för eget syfte och exempelvis använda sig av nätpublikationer för att stärka papperstidningen och hela (nyhets)tidningskonceptet. Några tidningar försöker tydligare än andra koppla greppet ännu lite stadigare kring prenumeranten – den kund man redan har – bl a med hjälp av nättidningen. Nättidningen integreras i papperstidningen och blir ett komplement till denna. På sikt kanske det blir precis tvärtom, men så är det inte i dag.

Noter

- ¹ De som är intresserade av en överblick över världens utbud av tidningar på nätet hänvisas till Kungliga Tekniska Högskolans sajt <http://www.gt.kth.se/publishing/news/html>.
- ² De tendenser vi kan se i resultatet skulle förstärkas något, men bara marginellt, om ”regelbundna Internetanvändare” definierades som sådana som använder Internet minst någon gång under en vecka.

Referenser

- Alström, Börje, Enlund, Nils, Hedman, Lowe och Hvitfelt, Håkan, *En föränderlig medievärld – teknik, ekonomi och journalistik*. Vinnova-rapport VR 2001:13 och TELDOK Rapport 141. Stockholm. 2001.
- Alström, Börje och Hedman, Lowe, *Hot och möjligheter i morgondagens medievärld – en explorativ studie*. FSCN-rapport R-02-29, Mitthögskolan, Sundsvall. 2002.
- Hedman, Lowe, ”Förutsättningar för dagstidningar på Internet” i Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red), *Ljusnande framtid*. SOM-rapport nr 22. SOM-Institutet. Göteborgs universitet. Göteborg, 1999. Sid 223-245.
- Hedman, Lowe, ”Konservatism eller förutseende: Om synen på papperstidningen i den nya IT-världen”, i Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red), *Det nya samhället*. SOM-rapport nr 24. SOM-Institutet. Göteborgs universitet. Göteborg, 2000. Sid 187-203.

- Hedman, Lowe, "Långsamt mot elektronisk publicering" i Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red), *Land, Du välsignade?* SOM-rapport nr 26. SOM-Institutet. Göteborgs universitet. Göteborg. 2001. Sid 297-310.
- Hedman, Lowe, "Dagstidningar på nätet" i Carlsson, Ulla och Facht, Ulrika (red), *MedieSverige 2001/2002*. Nordicom-Sverige. Göteborgs universitet. Göteborg. 2002a. Sid 71-80.
- Hedman, Lowe, "Nätnyheter med gamla och nya aktörer" i Nygren, Gunnar och Hvitfelt, Håkan (red), *På väg mot medievärlden 2020. Utveckling, teknik, marknad*. Studentlitteratur. 2002b (under utgivning).
- Jungkvist, Kalle, "aftonbladet.se – en mötesplats på nätet" i Wadbring, Ingela och Weibull, Lennart (red), *Tryckt*. Dagspresskollegiet. Institutionen för journalistik och masskommunikation. Göteborgs universitet. Göteborg. 2002. Sid 185-192.
- Lieberman, Marvin, B. and Montgomery, David, B., "First Mover (Dis)advantages: retrospective and link with the resource-based view" *Strategic Management Journal*, Vol. 19, 1998. Pp 1111-1125.
- Lindskog, Thorbjörn, *En redaktion – många kanaler! Redaktionella förändringar på lokala dagstidningar*. Tidningsutgivarna. Mars 2000.
- Mediebarometer 2001. *MedieNotiser* Nr 1, 2002. Nordicom-Sverige. Göteborgs universitet. Göteborg. 2002.
- Presstödsnämnden. Rapport 2001-04-25. *Utredning avseende dagstidningsföretags möjligheter att omstrukturera verksamheten till kompletta Mediahus*. Stockholm. 2001.
- Wadbring, Ingela och Weibull, Lennart, "Att studera dagspressen i Sverige – utgångspunkter", i Wadbring, Ingela och Weibull, Lennart (red), *Tryckt*. Dagspresskollegiet. Institutionen för journalistik och masskommunikation. Göteborgs universitet. Göteborg. 2002. Sid 11-24.
- Wadbring, Ingela och Weibull, Lennart, "Dagspressen står pall" i Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red), *Land, Du välsignade?* SOM-rapport nr 26. SOM-Institutet. Göteborgs universitet. Göteborg. 2001. Sid 209-227.
- Weibull, Lennart, "Svensk medielandskap i förändring" i Wadbring, Ingela och Weibull, Lennart (red), *Tryckt*. Dagspresskollegiet. Institutionen för journalistik och masskommunikation. Göteborgs universitet. Göteborg. 2002. Sid 25-42.
- Verhoeff, Mia, "De som vågar – Helsingborgs Dagblad och Sundsvalls Tidning" i Hedman, Lowe (red), *Pressen på Internet*. Working Papers Series 1. Institutionen för informationsvetenskap. Uppsala universitet. 1998. Sid 73-98.

MEDIER I VARDAGEN – RELATIONEN TILL ARBETE OCH FRITID

STINA BENGTTSSON

Medieanvändning är en av de mer naturaliserade aktiviteter som finns. Liksom att handla, laga mat och gå till jobbet använder vi dagligen medier tämligen ofreflekterat. Den mening som skapas ur medieanvändningen måste därmed förstås i sin vardagliga kontext. De flesta medier har sin naturliga plats i hemmet och det är också i relation till hemmet som medierna främst diskuterats (t ex Morley 1986, Hagen 1994 och Steeg Larsen 2000). Medieanvändningen har setts i relation till fritiden och den tidsdisponering som råder där.

Den fria tiden skapas dock alltid i relation till den ”ofria” tiden – arbetet. Detta oavsett om man har, eller saknar, arbete. Arbetet är den enskilda syssla och komponent i livet som spelar störst roll för upplevelsen av TVn s betydelse i vardagen (Jensen et al 1993:63). På detta sätt kan man argumentera för att vi, för att kunna förstå det vardagliga mediebruket, bör sätta detta i relation till den arbetsstruktur som sätter ramar för människors fria tid och uppfattningar om hur denna tid skall disponeras. Idag diskuteras även om arbetets kulturella betydelse, med övergång från ett produktions- till ett konsumtionssamhälle håller på att minska (t ex Castells 1996/1999, Bauman 1998).

Det är därför relevant att analysera hur människors relation till ett organiserat arbete kan bidra till förståelsen av deras användning- och upplevelser av olika typer av medier. Jag ämnar här diskutera arbete på tre olika sätt; dels som ett värde i samhället – en föreställning om vikten av att vara aktiv och strävsam – dels som något som sätter olika praktiska ramar för människors liv – inte minst ekonomiskt – samt som en strukturerande faktor i vardagen med avseende på livsstil och möjlighet att förfoga över sin tid. Alla dessa aspekter av arbetet kan kasta ljus över människors inställning till- och användning av olika typer av medier i sitt vardagsliv.

Det strävsamma idealet – arbete som kulturellt värde

Förutom att vara en syssla, kan arbete också förstås som ett värde. Weber har diskuterat den protestantiska arbetsetikens betydelse för den västerländska kulturen och framväxten av det moderna (kapitalistiska) samhället. I denna etik står plikten och tanken på arbetet som ett kall i centrum och det var detta som passade moderniseringsens rationaliseringsprocesser och industrialiseringen så väl (Weber 1930/1968). Inom denna etik bedöms handlingar främst utifrån aspekter som moralisk nytta, samhällelig betydelse, privatekonomiskt värde och grad av strävsamhet. Idag finns det många

som menar att denna etik mist sitt grepp om den (post)moderna västerlänningen. Istället talar man om ett framväxande konsumtionssamhälle där andra värden gör sig gällande. En mer hedonistiskt inriktad njutningsetik sägs ibland vara på frammarsch (t ex Campbell 1987, Himanen 2001). Med de värdeförändringar som har skett i samhället under det sena 1900-talet skall fokus idag istället riktas mot en individualistisk materialism som har ganska lite gemensamt med den tidigare asketiska puritanismen (Inglehart 1990, Drotner 1991 se även Holmberg/Weibull 2001:20). Detta innebär bl a att yrkesidentiteten blir mindre central och att arbetet rent generellt får mindre betydelse i människors liv och självuppfattning (t ex Bauman 1998). Dessa skillnader har också visat sig vara generationsbundna, vilket innebär att ungdomarna bär med sig dessa värderingar vilka med tiden blir giltiga även för övriga åldersgrupper. Även om dessa skillnader inte är så överhängande mellan svenska generationer, ligger dock de värdeskillnader som finns i linje med ovan beskrivna tendens (Oscarsson 2002:15 f). Värderingen av arbetets betydelse i vardagslivet skiljer sig också åt mellan olika åldersgrupper.

Tabell 1 *Inställning till arbetets och fritidens betydelse för ett gott liv i olika åldersgrupper 2001 (procent)*

Inställning till arbete och fritid	15-29 år	30-49 år	50-64 år	65-85 år
Det är främst fritiden som gör livet värt att leva	50	39	22	5
Fritiden och arbetet är lika viktiga	40	51	55	53
Det är främst arbetet som gör livet värt att leva	10	10	24	41
Totalt	100	100	101	99
Antal svarande	317	531	473	316

Kommentar: Svar på frågan: "Vilken siffra på den här skalan beskriver bäst hur Du ser på arbete (inklusive hushållsarbete och skolarbete) i förhållande till fritid och avkoppling?" Svarsalternativen var från 0 "Det är fritid som gör livet värt att leva, inte arbete" till 10 "Det är arbete som gör livet värt att leva, inte fritid". Här grupperade så att värde 0-3 skapat en "fritidskategori" värdena 4-6 en mittenkategori och värdena 7-10 en mer "arbetsinriktad" kategori.

Som tabellen visar är ålder en viktig skiljelinje för hur människor värderar arbetet och fritiden i sitt liv. Den största skillnaden finns mellan den yngsta och den äldsta åldersgruppen där rakt motsatta värderingsprinciper visas, men fritiden värderas generellt allt mer ju yngre åldersgrupper det gäller, rakt motsatt arbetet. Intressant att notera här är den äldsta åldersgruppen vars låga värdering av arbetet kan förstås på olika sätt. Nära till hands ligger tolkningen att det är den stora tillgången till fri tid i pensionsåldern som ligger bakom denna låga prioritering av fritiden, enligt principen att ju mer ändlig en vara är desto mer dyrbar blir den. Detta skulle således förstås som en aspekt av ålder, och därmed som något som drabbar alla generationer när de når pensionsåldern. Ett annat sätt att se på skillnader mellan olika åldersgrupper är att

anlägga ett generationsperspektiv. Detta innebär att grupper av människor som är födda under en viss tidsperiod har vissa specifika erfarenheter som de, som generation, bär med sig genom hela livet, och som är speciella för just dem. De som var tonåringar under andra världskriget bär t ex på upplevelser om hur det är att vara ung som saknar motsvarigheter hos tidigare och senare generationer, liksom den s k Generation X sägs ha generationsspecifika erfarenheter som är unika för just dem (t ex Bjurström 1997, Coupland 1993, Andersson et al 1993)¹.

I det här fallet skulle ett generationsperspektiv innebära att den höga prioriteringen av arbete i åldersgruppen 65-85 år springer ur en kulturell och värdemässig kontext som präglar just denna grupp, men som saknar motsvarighet i andra, yngre, åldersgrupper. De värdeförändringar som sägs ha präglat 1900-talet skall ha medfört att värden, preferenser och beteende bland människor som fötts under 1900-talets första decennier, ersatts av andra bland senare generationer. Vad som talar för denna tolkning är bland annat att skillnaden mellan arbetande och arbetslösa som är 65 år och yngre (d v s den arbetande gruppen i samhället) är tämligen marginell. Ett stort mått av ofrivillig fritid behöver alltså ej hänga samman med en hög värdering av arbete i livet. De arbetande värderade t o m arbetet något högre än de arbetslösa. Föreställningen om arbetets betydelse i livet är snarare kopplad till en specifik åldersgrupp, med vissa generationsspecifika egenskaper, än i relation till det organiserade arbetets plats i vardagen.

Arbete som ett kulturellt värde kan också förstås utifrån föreställningar om vad man bör respektive inte bör göra. Den goda protestanten förväntas arbeta hårt i sitt anletes svett och inte ägna sig åt lyx och njutning. Inte minst beträffande medieanvändning är detta fenomen tydligt. Forskning har t ex visat att protestantiska TV-tittare i 1960-talets USA kände betydligt mer olust och skuld inför sitt eget TV-tittande än katolska eller judiska tittare (Steiner 1963). Även senare studier har pekat på den problematiska relation till främst fiktions- och underhållningsprogram som många mediekonsumenter vittnar om (Morley 1986, Jensen 1993, Gauntlett och Hill 1999 etc). Andra typer av mer nyttobetonad television däremot, kan bland vissa snarast ses som en plikt och någon som den goda medborgaren *bör* ägna sig åt (Putnam 1996, Hagen 1994, Jensen 1993 etc). Inställningen till olika typer av TV-program skulle därmed kunna antas skilja sig åt mellan olika åldersgrupper på liknande vis som inställningen till arbete och fritid ovan.

Jämfört med tabell 1 ovan visas här andra tendenser än det tydliga sambandet mellan ålder och kulturella värden. Istället framträder ett mönster där smakpreferenserna avseende fakta- och förströelseprogram i TV främst stämmer överens mellan den äldre ålderskategorin (65-85 år) och den yngsta kategorin (15-29 år). På samma sätt uppvisar alltså de båda åldersmässiga mittenkategorierna (30-49 år samt 50-64 år) motsvarande likheter. I anslutning till det tidigare resonemanget om ålder och generation är det här mer relevant att framhålla en skillnad mellan olika faser i livet.

Man kan bl a peka på att människor mellan 30 och 64 år befinner mitt i sitt aktiva vuxenliv. Under denna period präglas livet för de allra flesta av ett ganska hårt

strukturerat vardagsliv där arbete skall samsas med familjeliv, föreningsaktiviteter och andra sociala och medborgerliga plikter. Människor i denna fas av livet har i tidigare studier visat sig ha en mer pliktorienterad syn på sin egen medieanvändning än äldre och yngre, och känner följaktligen också skuld i högre utsträckning än andra över ett alltför omfattande och lågkulturellt TV-tittande (t ex Gauntlett och Hill 1999, Jensen 1993). Detta är också den period i livet då de flesta människor skaffar familj och barn vilket också i hög grad strukturerar synen på medieanvändning och också den faktiska mediekonsumtionen (Jensen 1993, Andersson och Jansson 1998).

Tabell 2 *Inställning till fakta/informations- och förströelse/underhållningsprogram i TV i olika åldersgrupper 2001 (procent)*

Inställning till olika typer av TV-program	15-29 år	30-49 år	50-64 år	65-85 år
<i>Syn på faktaprogram</i>				
Ointresserad	10	6	5	9
Varken eller	29	22	20	25
Intresserad	61	71	75	66
Totalt	100	99	100	100
Antal svarande	345	630	510	338
<i>Syn på underhållningsprogram</i>				
Ointresserad	4	13	12	9
Varken eller	18	29	31	26
Intresserad	78	57	57	64
Totalt	100	100	100	100
Antal svarande	343	629	513	356

Kommentar: Svar på frågan: "Vilken typ av TV-program föredrar du att titta på? Med delkategorierna "Informations- och faktaprogram" respektive "Förströelse- och underhållningsprogram". Svartalternativen bestod av 11 steg mellan 0 och 10, där 0 representerade värdet "Inte alls intresserad av att titta på" och 10 "Mycket intresserad av att titta på", här grupperade i 3, där värde 0-3 skapat en ointresserad kategori, värdena 7-10 skapat en intresserad kategori och värdena 4-6 en kategori som varken är mer intresserad av fakta eller underhållning.

På detta sätt kan man se en människas liv som konstruerat som en arbetsdag, där perioden före och efter den av arbetet strukturerade tiden är fritidsorienterad och därmed tillåter större möjligheter att utifrån egen lust och egna preferenser skaffa sig medievänor som är mer centrerade kring den egna njutningen. Förståelsen för detta kan också hämtas i den protestantiska arbetsmoralen där ett väl förrättat värv (i det här fallet ett fullbordat yrkesliv) ger tillåtelse att vila och roa sig på ålderns höst med motiveringen att man gjort sitt mot samhälle och moraliska plikter (Gauntlett och Hill 1999). Trots att perioden mellan 30 och 65 år är den del av livet som är mest styrd av plikter och oegennyttigt arbete verkar detta inte skapa ett behov att ägna

fritiden åt avkopplande underhållningsprogram, utan verkar snarast öka lusten att förkovra sig genom televisionen även på den fria tiden.

Arbete som ekonomiska ramar och tillgång

Den andra aspekten av arbete rör arbete som strukturell ram i vardagslivet. Detta handlar inte minst om ekonomi. För även om arbete kan förstås som ett existentiellt värde och något som skänker mening åt tillvaron (särskilt i vissa åldersgrupper) finns det givetvis en rent krasst materiell aspekt av att arbeta. Arbete ger lön, möjlighet att förverkliga sina materiella och andliga önskningar och sätter därmed även ramar för görbarheten i människans liv. Inte minst gäller detta tillgången till olika medieformer, speciellt medier som är ekonomiskt mer svårtillgängliga (se t ex Lithner 2000:108). En medieform som visat sig känslig för ekonomisk förändring är dagstidningen. Under 1990-talet minskade dagstidningsläsningen, för att med stigande konjunkturutveckling åter öka (Lithner 2000:57). Denna dagstidningsläsningens ekonomiska dimension kan också anas genom det faktum att minskad dagstidningsläsning i Stockholm tidsmässigt sammanföll med gratistidningen Metros inträde på tidningsmarknaden (Wadbring 2000:197). En viktig faktor här är också att viljan att betala för tidningar (och andra medier) successivt minskat. Det är också tydligt att det är de resurssvaga grupperna som främst lämnat dagstidningen och som med stigande konjunktur heller inte återkommit som prenumeranter och läsare (Lithner 2000:61f). När det gäller morgontidningar ser man också att det finns en tydlig skillnad i dagstidningsläsning och prenumeration mellan de som förvärvsarbetar och de som inte arbetar.

Här ser man att de som har arbete läser morgontidning i högre grad än de som saknar arbete. När man tittar på hur stor andel som prenumererar – vilket i än högre grad ger indikationer om den ekonomiska prioriteringen bland medieanvändarna – är skillnaden ännu högre. Av de arbetande prenumererar nästan tre fjärdedelar på en morgontidning, medan motsvarigheten hos de arbetslösa endast är drygt hälften. Viktigt att notera här är att skillnaden mellan arbetande och arbetslösa vad gäller läsning och prenumeration ser något olika ut i olika åldersgrupper. Skillnaden i dagstidningsläsning skiljer sig marginellt mellan äldre och yngre arbetande och arbetslösa, den är, på några procentenheter när, likadan i alla åldersgrupper. Prenumerationen däremot skiljer sig mer mellan arbetande och arbetslösa i vissa åldersgrupper. Den åldersgrupp som här skiljer sig från övriga är de äldre arbetslösa (50-64 år). Här är skillnaden mellan arbetande och arbetslösa betydligt mindre än i övriga åldersgrupper. Med tanke på vad man vet om ungdomars generellt minskande dagstidningsläsning visar dessa resultat att tillgång till arbete är en viktig strukturerande faktor även i denna grupp. Arbetet sätter på detta sätt ekonomiska ramar för vilka medievanor en människa kan tillåta sig att ha.

Tabell 3 Andel av förvärvsarbetande och arbetslösa som prenumererar på- respektive läser någon morgontidning minst en gång per vecka 2001 (procent)

	Arbetslös	Förvärvsarbetande
<i>Morgontidningsläsning</i>		
Läser morgontidning	79	87
Läser aldrig morgontidning	21	13
Totalt	100	100
Antal svarande	208	2118
<i>Morgontidningsprenumeration</i>		
Prenumererar på morgontidning	54	70
Prenumererar ej på morgontidning	46	30
Totalt	100	100
Antal svarande	208	2105

Kommentar: Svar på frågorna: "Läser eller tittar du i någon eller några morgontidningar regelbundet?" respektive "Prenumererar Du eller någon i Ditt hushåll på någon morgontidning?" Här har separerats mellan den som kryssat i att de läser en/flera morgontidningar minst en gång i veckan och de som kryssat att de aldrig gör det. Urvalet baseras på människor mellan åldrarna 15-64 år.

Ett annat medium där tillgången fortfarande är beroende av användarnas ekonomiska status är Internet, liksom innehav av radio- eller TV-mottagare i radions och televisionens barndom var något endast för de ekonomiskt välbeställda. På motsvarande sätt kostar det idag mer att skaffa dator hemma än att alla kan göra det obehindrat. Här är relationen till arbete intressant även ur andra aspekter. Även de som inte själva tagit sig råd att skaffa en dator i hemmet har i många fall tillgång till Internet på arbetsplatsen (speciellt bland de högutbildade). De som alltså saknar arbetsplats saknar också denna biljett till Internetanvändning. Tillgången till Internet skiljer sig också åt mellan de som har och de som saknar arbete.

Av hela svenska folket anger 71 procent att de har tillgång till Internet och 29 procent menar att de saknar tillgång. De arbetslösa ligger här under det totala genomsnittet medan de med arbete ligger över. Även om det finns åldersskillnader här kvarstår diskrepansen mellan arbetande och arbetslösa även vid kontroll för ålder. Inte i någon åldersgrupp var skillnaden mellan upplevelse av tillgång till Internet mindre än elva procent mellan de som har och de som saknar arbete. Denna relation ökar dessutom om man beaktar olika former av tillgång. En viktig faktor här är förstas just möjligheten att använda dator på arbetsplatsen. Av naturliga skäl saknar de som saknar arbete också tillgång till Internet på arbetsplatsen. Men även tillgången i hemmet skiljer sig åt mellan arbetande och arbetslösa, en skillnad som visserligen motsvaras av skillnader i tillgång till andra medier. Tillgång till mindre kostsamma medier, som t ex TV, är dock inte lika knutet till arbete.

Tabell 4 Andel av förvärvsarbetande och arbetslösa som har tillgång till Internet, allmänt och i hemmet 2001 (procent)

	Arbetslös	Förvärvsarbetande
<i>Tillgång till Internet</i>		
Tillgång	68	87
Ej tillgång	32	13
Totalt	100	100
Antal svarande	185	1902
<i>Tillgång till Internet i hemmet</i>		
Tillgång i hemmet	54	75
Ej tillgång i hemmet	46	25
Totalt	100	100
Antal svarande	204	2090

Kommentar: Svar på frågorna "Har du tillgång till Internet?" respektive svarsalternativen "hemmet, arbetsplatsen, skolan, annan plats". Urvalet baseras på människor mellan åldrarna 15-64 år.

Tillgång till Internet i hemmet skiljer sig åt mellan de som har och de som saknar arbete med ca 20 procent. För ett billigare medium som televisionen är motsvarande skillnad endast ca 6 procent, även om tillgången varierar mellan olika åldersgrupper. Bland 65-85-åringarna är tillgången generellt lägre än bland de yngre grupperna, även om proportionerna är liknande. De som har arbete använder dessutom generellt Internet oftare än de som saknar arbete. Detta leder in på den sista aspekten av arbetets relation till medieanvändning, arbete som en aspekt av vardagens organisering.

Arbete, medier och vardagens organisering

I senare tiders medieforskning har livsstilsbegreppet fått ett uppsving som förståelseelement för hur människor använder medier. Med livsstil menas hela den väv av praktiker som flätar samman en människas vardagsbeteende och skapar en helhet där varje enskild enhet är ett bidrag till den sammanhållna helheten (Reimer 1994). I livsstilen ligger även faktorer som organisering av tiden, smak- och stiluttryck och praktiker. När man talar om identiteter och livsstilar idag hävdas emellanåt att dessa, i den "senmodernitet" som vi lever i, relativt fritt kan skapas och väljas av den enskilda individen, mindre styrt av yttre makrostrukturella faktorer (t ex Featherstone 1991). Tittar man på de klassiska sociologiska parametrarna; kön, ålder, social klass etc kastar dessa faktorer dock fortfarande ljus över det mänskliga beteendet. Detta gäller inte minst medieanvändningen.

Arbete är en sådan faktor som är viktig för hur medieanvändandet organiserats i människors vardagsliv. Den tidigare diskuterade ekonomiska aspekten av arbete sätter

ramar för mer kostsamma medier – (prenumererad) dagstidning och Internet – än andra billigare vardagsmedier – TV och radio. En fråga är vilka skillnader som finns gällande dessa, billigare, medier? TV-tittande och radiolyssnande skiljer sig åt mellan förvärvsarbetande och arbetslösa; arbetslösa tittar i snitt 2 timmar och 39 minuter på TV varje dag och de som har arbete 2 timmar och 3 minuter. För radio är motsvarande siffror 1 timma och 9 minuter för arbetslösa och 1 timma och 39 minuter för de som har arbete. Tabell 5 nedan visar hur användningen i grupperna fördelar sig mellan de två medierna.

Tabell 5 *Genomsnittligt TV-tittande och radiolyssnande per dag bland förvärvsarbetande och arbetslösa 2001 (procent)*

Antal minuter/timmar	TV		Radio	
	Arbetslös	Förvärvs- arbetande	Arbetslös	Förvärvs- arbetande
0-30 minuter	15	15	55	37
En halv till en timma	11	20	22	27
En till en och en halv timma	2	10	0	3
En och en halv till två timmar	22	24	8	10
Två till tre timmar	20	17	4	6
Mer än tre timmar	29	14	11	17
Totalt	100	100	100	100
Antal svarande	91	1008	83	954

Kommentar: Svar på frågorna: Oavsett kanal, ungefär hur länge skulle Du uppskatta att Du tittade på TV *i går?* respektive Oavsett kanal, ungefär hur länge skulle Du uppskatta att Du lyssnade på radio *i går?*. Öppna svarsalternativ i antal minuter. Urvalet baseras på människor mellan åldrarna 15-64 år.

Här visas hur konsumtionen av de båda medierna skiljer sig åt mellan människor som har respektive saknar arbete. Det är värt att lyfta fram den skillnad som framträder mellan användningen av radio och TV. Det är tydligt att radio är ett medium som attraherar arbetande människor mer än de som saknar arbete. För TV är fallet det motsatta. Av de arbetslösa tillhör 29 procent, mellan en fjärdedel och en tredjedel av alla, storkonsumenterna av TV, d v s de tittar på TV mer än 3 timmar dagen. Bland de arbetande var motsvarande siffra 14 procent, en knapp sjättedel. För radiopubliken är förhållandet det motsatta; av de arbetande lyssnade 23 procent mer än två timmar om dagen, medan motsvarande siffra för de arbetslösa endast var 15 procent.

Det är inte osannolikt att dessa diskrepanser har att göra med skillnader i hur medierna TV och radio skiljer sig åt med avseende på aktivitetsgrad. TV-tittande kräver en högre grad av uppmärksamhet, och även om man t ex kan stryka eller sticka samtidigt är det svårt att både hålla koncentrationen uppe kring ett TV-program och samtidigt sköta en annan syssla – som t ex ett arbete. Där fungerar radio bättre, som

en ljudmatta som krävlöst ligger i bakgrunden (om man vill), med korta inslag som inte kräver ett långt tidsmässigt engagemang utan som man kan glida in och ut ur alltefter behov. Är det en mer ”krävande” syssla man söker, för att känna att man *gör* något, fungerar radio sämre. Ätminstone i dagens mediekultur kräver radiolyssnande nästan en bisyssla som kan motivera lyssnandet – t ex laga mat eller köra bil – till skillnad från TV-tittande som på detta vis mer anses som en självständig aktivitet, som är nog i sig. Här ser man också att skillnaden mellan användningen av olika kanaler är stor.

Tabell 6 Arbetslösas respektive förvärvsarbetandes lyssnande på de största svenska radiokanalerna 2001 (procent)

Radiokanal	Lyssnande	Arbetslös	Förvärvsarbetande
SR/P1	Regelbundet	8	13
	Sällan	85	76
	Antal svarande	200	1977
SR/P2	Regelbundet	1	2
	Sällan	91	91
	Antal svarande	92	1023
SR/P3	Regelbundet	10	14
	Sällan	63	57
	Antal svarande	198	2000
SR/P4	Regelbundet	31	36
	Sällan	46	39
	Antal svarande	211	2365
Radio Rix	Regelbundet	17	12
	Sällan	61	69
	Antal svarande	87	1034
Radio City	Regelbundet	9	5
	Sällan	76	88
	Antal svarande	88	1025
NRJ	Regelbundet	8	7
	Sällan	72	75
	Antal svarande	88	1039
Mix Megapol	Regelbundet	13	9
	Sällan	67	72
	Antal svarande	88	1033

Kommentar: Svar på frågan: ”Hur ofta brukar Du lyssna på följande radiokanaler?”. Med regelbundna lyssnare menas de som lyssnar minst fem dagar i veckan på kanalen, med sällan menas att man lyssnar mindre än en dag i veckan. Urvalet baseras på människor mellan åldrarna 15-64 år.

Tabellen visar en skillnad mellan användningen av kommersiella respektive public serviceorganiserade radiokanaler mellan arbetande och arbetslösa. Förutom för radiokanalen P2, som generellt har mycket låga lyssnarsiffror (se t ex Strid 2001) varierade de förvärvsarbetandes användning av public service kanalerna (P1, P3 och P4) mer än fem dagar i veckan mellan 13 procent (P1) och 36 procent (P4). För de arbetslösa var motsvarande siffror 8 procent (P1) respektive 31 procent (P4). För de kommersiella kanalerna var förhållandet det motsatta; de arbetslösa lyssnarna lyssnade mer på alla dessa kanaler än de arbetande. Samma tendens kan urskiljas i TV-tittandet.

Tabell 7 Arbetslösas respektive förvärvsarbetandes tittande på de största svenska TV-kanalerna 2001 (procent)

TV-kanal	TV-tittande	Arbetslös	Förvärvsarbetande
SVT1	Regelbundet	62	67
	Sällan	14	5
	Antal svarande	197	2064
SVT2	Regelbundet	61	66
	Sällan	13	6
	Antal svarande	197	2018
TV3	Regelbundet	61	45
	Sällan	15	23
	Antal svarande	143	1489
TV4	Regelbundet	76	75
	Sällan	4	3
	Antal svarande	201	2053
Kanal 5	Regelbundet	50	36
	Sällan	26	31
	Antal svarande	141	1496

Kommentar: Svar på frågan: "Hur ofta brukar Du titta på följande TV-kanaler". Med regelbundna lyssnare menas de som tittar minst fem dagar i veckan på kanalen, med sällan menas att man tittar mindre än en dag i veckan. Urvalet baserat på människor mellan åldrarna 15-64 år.

När man diskuterar förhållandet mellan de svenska TV-kanalerna kan detta göras på flera olika sätt. En uppdelning kan skapas utifrån organiseringen av kanalerna. Utifrån detta perspektiv är SVT1 och SVT2 public servicekanaler som, utifrån sitt avtal med staten, delvis är styrda beträffande både innehåll, publiktilltal och ekonomisk organisering (Edin 2000). Dessa kanalers raka motsatser är här TV3 och Kanal 5, helt kommersiellt styrda, utan innehållsliga förpliktelser annat än gentemot sina

annonsörer. Mittenalternativet, TV4, är både kommersiellt organiserad, men har samtidigt avtalsreglerade förpliktelser gällande innehållets karaktär och produktion som delvis styr programtablån.

Ett annat sätt att skikta mellan kanalerna är att utgå från den syn på dessa som finns hos publiken. Bengt Nordström (2001) har visat att svenska folkets bedömning av de svenska TV-kanalerna visar på ganska tydliga uppfattningar om vad de olika kanalerna är bra på och kan erbjuda. De program som främst förknippades med Sveriges Television var Kulturprogram/magasin, Teater/Opera/Konserter, Barnprogram, Samhällsprogram/magasin, Naturprogram, Dokumentärer, Nyheter samt ungdomsprogram. TV4 däremot ansågs istället bäst på genrererna Svenska- och utländska TV-serier, Sport, Lätt underhållning, och långfilmer. Denna värdering kan ganska lätt också skiktas efter ålder och utbildning, där de äldre och högutbildade tittarna främst föredrar Sveriges Televisions kanaler medan de yngre värderade de kommersiella kanalerna mer (ibid). TV3 och Kanal 5 sågs huvudsakligen som kanaler för musik, TV-serier och lättare underhållning.

Även detta ”preferensperspektiv” leder fram till samma uppdelning av kanalerna; de seriösa faktakanalerna (SVT1 och SVT2), de lätta underhållningskanalerna (TV3 och Kanal5) samt kanalen mittemellan, TV4. I relation till vardagens organisering, blir denna uppdelning intressant. Förvärvsarbete eller avsaknad av arbete är en viktig aspekt av denna tidsorganisering. Och tittar man på TV-tittandet bland människor som har eller saknar arbete ser man att en tydlig skillnad framträder. De som har arbete tittar mer frekvent på de public serviceorganiserade kanalerna SVT1 och SVT2. Även om de skillnader som här framträder inte överskrider 10 procent mellan de båda grupperna är denna tendens tydlig. Bland de arbetslösa finns också främst den grupp som aldrig eller sällan tittar på SVTs kanaler. Bland de arbetande är denna grupp endast ca 5 procent.

Inte minst i relation till de kommersiella förströelsekanalerna, TV3 och Kanal 5, blir dessa skillnader uppenbara. De som saknar arbete tittar betydligt mer på dessa kanaler. Dels för att den mest aktiva tittargruppen, de som tittar minst 5 dagar i veckan, är större bland arbetslösa än bland arbetande. Dessutom är den andel som aldrig tittar på dessa kanaler större bland arbetande än bland arbetslösa. Tendensen är densamma även för övriga grupper som står utanför arbetsmarknaden som studenter, de som går AMS-utbildningar eller kunskapslyftet. Den enda grupp, med relativt fri tidsdisponering som skiljer ut sig är pensionärer som inte är lika frekventa tittare på dessa kanaler.

TV4 däremot är den TV-kanal som samlar såväl arbetande som arbetslösa, här är den procentuella skillnaden mellan grupperna nästan obefintlig. Sett i ljuset av tidigare diskussion om publikens värdering av kanalernas olika funktioner och de genrer de är bäst på att tillgodose tittarna med ger tabellen ovan en ganska tydlig bild. De – enligt svenska folket – tyngre fakta och informationspäckade kanalerna i Sveriges Television lockar främst de som arbetar större delen av sin tid, medan de lättare underhållningskanalerna TV3 och Kanal 5 lockar de med mer fritid. Endast TV4

som ansågs som en kanal för såväl dokumentärer och samhällsprogram som serier och underhållning lockade både arbetande och arbetslösa i samma utsträckning.

Denna fördelning av TV-tittandet är föga förvånande med tanke på den stora mängd fri tid som arbetslösa förfogar över jämfört med dem som förvärvsarbetar. Främst gäller detta tid på dagarna, då de flesta arbetande befinner sig på jobbet. Dagtidstittandet uppvisar också helt andra mönster om man jämför de två grupperna med varandra.

Tabell 8 Andel av förvärvsarbetande och arbetslösa som tittat på TV dagtid under det senaste året 2001 (procent)

Förvärvsarbetande/ arbetslös	Någon gång i halvåret eller mer sällan	En till flera gångar i kvartalet	Någon gång i veckan	Flera gångar i veckan	Totalt	Antal svarande
Arbetslös	10	23	13	54	100	92
Förvärvsarbetande	22	24	29	25	109	1061

Kommentar: Svar på frågan: "Hur ofta har du under det senaste 12 månaderna gjort följande saker? Tittat på TV dagtid". Urvalet baserat på människor mellan åldrarna 15-64 år.

Föga förvånande ser de arbetslösa mer TV på dagarna är de som förvärvsarbetar. Detta är en fråga dels om möjligheten att själv disponera sin tid men också om *hur* denna tid skall disponeras. Av de arbetande sade sig över 20 procent aldrig eller ytterst sällan titta på TV dagtid, medan motsvarande siffra för de arbetslösa var 10 procent. 54 procent av de arbetslösa tittande flera gånger i veckan, motsvarande siffra bland de arbetande var endast 25 procent. Här bör också tilläggas att åldersfördelningen inte spelar någon väsentlig roll för detta beteende. Dock är skillnaderna i dagligt TV-tittande något mindre mellan arbetande och arbetslösa bland dem som är 15-29 år. Inte heller utbildning i de båda grupperna spelar här någon större roll. Däremot har även studenter, som utgör en stor grupp bland de yngre en frekvent TV-användning dagtid. Även om denna unga grupp mediekonsumenter (15-29 år) har starkare preferenser för förströelse- och underhållningsprogram i TV än övriga åldersgrupper är det alltså främst deras relation till arbetsmarknad, studier och fritid som spelar roll för när man ser på TV. Detta talar alltså för att vardagskulturen och makrostrukturernas organisering av vardagsfären här blir viktigare än den enskilda individens egna preferenser och intressen.

Dessa siffror kastar också ytterligare ljus över den diskussion som fördes ovan, om tittandet på kommersiella respektive public servicekanaler på TV. En stor del av förklaringen till det myckna användandet av kommersiella TV-kanaler som uppvisades av dem som saknar arbete torde finnas här. I Sveriges television visas program med början främst under sen eftermiddag, medan de kommersiella TV-kanalerna

visar TV-serier och såpoppor i princip dygnet runt. Är man alltså hemma dagtid och saknar sysselsättning är det dessa kanaler och deras utbud som står till buds.

Arbete som smakpreferens eller tidsorganisering?

Trots den diskussion som förts om arbetets minskade betydelse i samhället visar analysen att arbete fortfarande är en faktor att räkna med – om än stadd i förvandling. Jag har resonerat kring arbete och dess relation till medieanvändningen, på tre olika sätt. Dels som ett kulturellt värde, dels som rent materiella ramar och förutsättningar i form av pengar och tillträde till speciella arenor, samt slutligen som en faktor som organiserar vår tid och vår vardag oavsett om vi har eller saknar organiserat arbete.

Diskussionen om arbete som ett kulturellt värde visade att denna värdepreferens främst skall förstås utifrån faktorerna ålder och generation, där den äldre generationen (65-85 år) kan antas besitta erfarenheter som skiljer dem från övriga generationer. Den höga värderingen av arbetet kan alltså förmodas försvinna successivt med denna äldre generation. Preferenser för nytta- och nöjesprogram i TV förstås bäst utifrån vilken fas i livet man befinner sig i, bl a i relation till arbetsmarknaden. Här är det dock viktigt att göra en distinktion mellan de värderingar och den smak vi utvecklar och vårt faktiska beteende. Exempelvis är skillnaden mellan förvärvsarbetandes respektive icke-arbetandes preferenser för fakta- och informationsprogram respektive förströelse- och underhållningsprogram i TV marginell, trots att TV-tittandet skiljer sig ganska väsentligt mellan grupperna. Även annan medieanvändning skiljer sig åt; arbetande läser morgontidning i högre grad än arbetslösa och lyssnar också mer på radio. Arbetslösa å sin sida tittar mer på TV – inte minst dagtid. Dessutom skiljer sig grupperna åt beträffande kanalval. Arbetande ägnar större delen av sin tid åt public servicekanaler, både för radio och TV, medan arbetslösa ägnar mer tid åt kommersiella kanaler. Dessa distinktioner kan förstås på flera sätt; dels att olika medier inbjuder användaren till olika grad av aktivitet, som passar bättre och sämre att kombinera med andra aktiviteter (t ex arbete), men också att vissa (kommersiellt organiserade) mediers rent ekonomiska struktur skapar typer av utbud och tabbläggning som bättre passar den som har en större mängd fri tid.

Detta tyder på att det är vardagens organisering av tid och rum snarare än rena preferenser som främst styr hur vårt mediebruk organiseras. Det tyder också på att arbete, trots omstruktureringar och snabba förändringar, fortfarande har stor betydelse för människors liv och hur man förhåller sig till övriga vardagsaktiviteter.

Slutligen kan man fundera över vad det kommer innebära om de strukturomvandlingar av arbete som kan skönjas i västvärlden kommer fortgå och eventuellt breda ut sig globalt. Kommer en eventuell uppluckring av arbetet följas av förändringar av mediebetenden och preferenser och hur kommer dessa förändringar då att se ut?

Noter

- ¹ D v s den s k ”ironiska generation” som föddes mellan år 1961 och 1971 (Coup-land 1993)

Referenser

- Andersson, Magnus/André Jansson (1998) “The Blurring of distinctions: Media Use and the Progressive Cultural Lifestyle” ur *Nordicom Review* nr 2 1998: 63-77
- Andersson, Åke/Tomas Fürth/Ingvar Holmberg (1993) *70-talister: omvärderingar förr, nu och i framtiden*, Stockholm: Natur och Kultur
- Bauman, Zygmunt (1998) *Work, consumerism and the new poor*, Buckingham: Philadelphia, Open University Press
- Bjurström, Erling (1997) *Högt och lågt. Smak och stil i ungdomskulturen*, Umeå: Boréa
- Campbell, Colin (1987) *The romantic ethic and the spirit of modern consumerism*, Oxford: Basil Blackwell
- Castells, Manuel (1996/1998) *Nätverkssamhället framväxt: Informationsåldern: ekonomi, samhälle och kultur*, del 1, Göteborg: Daidalos
- Coupland, Douglas (1993) *Generation X: sagor för en accelererad kultur*, Höganäs, Wiken
- Drotner, Kirsten (1991) *Att skabe sig – selv*. Köpenhamn: Gyldendal
- Edin, Anna (2000) *Den föreställda publiken: Programpolitik, publikbilder och tilltalsformer i svensk public service-television*. Stockholm: Symposion
- Gauntlett, David/Anette Hill (1999) *TV living: television, culture and everyday life*, London: Routledge in association with the British Film Institute
- Featherstone, Mike (1991) *Consumer culture and postmodernism*, London: Sage
- Hagen, Ingunn (1994) “The ambivalence of TV News Viewing: Between Ideals and everyday Practices” ur *European Journal of Communication* Vol 9 (1994) sid. 193-220
- Himanan, Pekka (2001) *The Hacker Ethic and the Spirit of the Information Age*. New York: Random House
- Holmberg, Sören/Lennart Weibull (2001) *Land, du välsignade?*, Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs Universitet
- Inglehart, Ronald (1990) *Cultural Shift in Advanced Industrial Society*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Jensen, Klaus Brun (red) (1993) *Når danskere ser TV: En undersøgelse af danske seeres brug og oplevelse af TV som flow*. Fredriksberg: Samfundslitteratur
- Larsen, Bent Steeg (2000) ”Radio as Ritual. An Approach to Everyday Use of Radio” ur *Nordicom Review*, nr 2/2000 sid. 259-275
- Lithner, Anders (2000) “Dagspressens läsare” ur Wadbring, Ingela/Lennart Weibull (2000) *Tryckt: 20 kapitel om dagstidningar i början av 2000-talet*, Göteborg: Dagspresskollegiet, Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs Universitet

- Lithner, Anders (2000) ”Alla läser tidningen. Nästan.” Ur Wadbring, Ingela/Lennart Weibull (2000) *Tryckt: 20 kapitel om dagstidningar i början av 2000-talet*, Göteborg: Dagspresskollegiet, Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs Universitet
- Morley, David (1986) *Family television: Cultural power and domestic leisure*, London: Routledge
- Nordström, Bengt (2001) ”Public servicetelevisionen starka och svaga sidor” ur Holmberg, Sören/Lennart Weibull (2001) *Land, du välsignade?*, Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs Universitet
- Oscarsson, Henrik (red) (2002) *Spår i framtiden*, Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs Universitet
- Putnam, Robert D (1996) *Making democracy work: civic traditions in modern Italy*, Princeton: N.J., Princeton University Press,
- Reimer, Bo (1994) *The most common of practices: on mass media use in late modernity*, Stockholm: Almqvist&Wiksell
- Steiner, Gary A (1963) *The people look at television: a study of audience attitudes: a report of applied social research*, New York: Columbia university,
- Strid, Jan (2001) ”En ny radio – och sedan?” ur Holmberg, Sören/Lennart Weibull (2001) *Land, du välsignade?*, Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs Universitet
- Wadbring, Ingela (2000) ”Om gratistidningar i allmänhet och Metro i synnerhet” ur Wadbring, Ingela/Lennart Weibull (2000) *Tryckt: 20 kapitel om dagstidningar i början av 2000-talet*, Göteborg: Dagspresskollegiet, Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs Universitet
- Wadbring, Ingela/Lennart Weibull (2000) *Tryckt: 20 kapitel om dagstidningar i början av 2000-talet*, Göteborg: Dagspresskollegiet, Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs Universitet
- Weber, Max (1930/1968) *The protestant ethic and the spirit of capitalism*, London

Ett år av
samhällsfrågor

FEMTON ÅR AV ARBETSLÖSHET

JOHAN MARTINSSON

De senaste femton åren har den svenska arbetsmarknaden förändrats dramatiskt. Under 1980-talet, innan nittiotalskrisens början, låg arbetslösheten på en mycket låg nivå i förhållande till omvärlden. Den drastiska utvecklingen i början av 1990-talet medförde rekordnivåer vad gäller arbetslösheten såväl bland unga som äldre. Som högst nådde den totala arbetslösheten enligt arbetsmarknadsstyrelsens (AMS) siffror år 1994 med nivåer omkring 15 procent. Därefter har den återigen långsamt sjunkit ned mot betydligt lägre nivåer. År 2001 nådde den öppna arbetslösheten enligt AMS ned till 4,4 procent av arbetskraften, vilket fortfarande är något högre än innan nittiotalskrisens början. Vi har även fått se problem med obalans på arbetsmarknaden såväl mellan regioner som mellan yrkeskategorier. Stora regionala skillnader har bestått och vi kan se arbetskraftsbrist inom vissa yrken samtidigt som en relativt hög arbetslöshet består inom andra.

I föreliggande artikel skall frågan om hur allmänna opinionen har reagerat på denna dramatiska utveckling adresseras. Genom SOM-institutet årligt återkommande frågeundersökningar sedan 1986 finns en utomordentlig möjlighet att analysera opinionsutvecklingen vad gäller frågor om arbetslöshet och arbetsmarknad och relatera denna till utvecklingen på arbetsmarknaden under de senaste femton åren.

I första hand kommer medborgarnas bedömningar av hur viktig arbetslösheten är som politisk fråga samt hur nöjda de är med sysselsättningspolitiken att analyseras. En mindre del av artikeln kommer även ägnas åt människors åsikter i politiska sakfrågor och hur dessa kan påverkas av eller samvariera med arbetslöshetens utveckling.

Hur viktig är arbetslösheten för medborgarna?

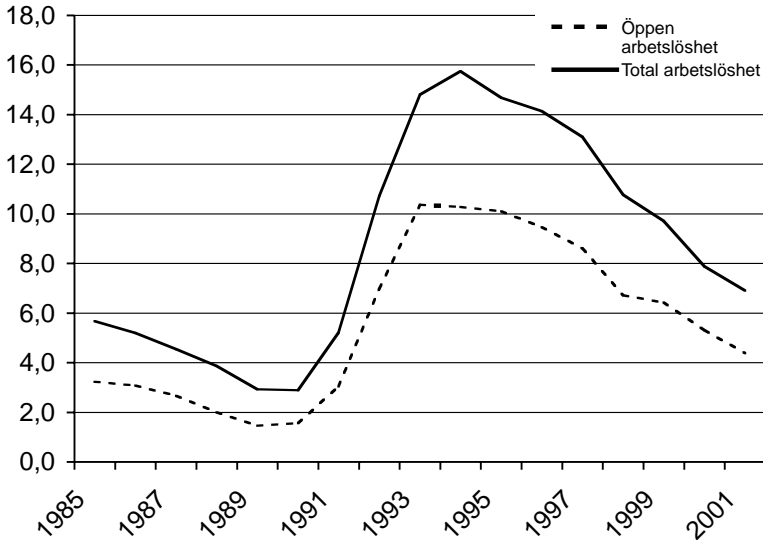
Redan tidigt i surveyforskningens vagga konstaterade en del forskare att de flesta människors politiska intresse, engagemang och kunskaper lämnade en del i övrigt att önska ur demokratisk synpunkt. Det visade sig bland annat, föga förvånande, att medborgare i allmänhet till exempel inte resonerade i ideologiska termer i någon större utsträckning trots att den politiska diskussionen bland de politiska eliterna i samhället tycktes baserad på sådana termer och begrepp (Converse 1974, 1964). Människor var helt enkelt inte beredda att lägga all sin tid och energi på att sätta sig in i politiska frågor, de hade andra, mer näralliggande, behov och intressen att uppfylla. Vad gäller stora och viktiga förändringar, exempelvis i samhällsekonomin, kan vi dock vänta oss att de flesta medborgare uppfattar dessa och att de därmed även påverkas

hur de tänker politiskt. Först och främst ska vi nu titta på i vilken grad arbetslöshetens utveckling har påverkat människors uppfattningar om olika politiska frågor vikt. Inom medie- och dagordningsforskningen är uppfattningen att massmediernas innehåll inte i första hand påverkar *hur* människor tänker politiskt, men desto mera *om vad* de tänker, det vill säga vilka politiska frågor som finns i deras medvetande och uppfattas som viktiga (Asp 1986). Att medborgarnas uppfattning om arbetslöshetsfrågan vikt i någon mån reagerat på de dramatiska förändringarna när det gäller arbetslöshetsnivån under senaste femton åren torde således inte orsaka några höjda ögonbryn.

Vad vi däremot inte lika säkert kan veta är hur olika grupper av medborgare har reagerat på utvecklingen. En av de nyare, så kallade icke-spatiala, modeller för att studera väljarnas röstningsbeteende i allmänna val som har framförts är den om *issue-ownership* där olika politiska frågor ”ägs” av olika politiska partier eller grupperingar då de allmänt sett förknippas med frågorna (Budge och Farlie 1983a, 1983b; se även Holmberg 1981), eller ses som bättre, mer kompetenta, än andra på att hantera dessa frågor (Schmitt 2001). Valkampanjer skulle således enligt denna långt ifrån oomtvistade teori främst handla om dagordningen. De partier som lyckas få väljarna att tycka att „deras“ frågor är de viktigaste tar enligt teorin hem segern.

Om alla partiets anhängare tycker att arbetslöshetsfrågan är ungefär lika viktig kan inte denna teori äga någon större giltighet i Sverige under perioden ifråga, åtminstone inte vad gäller arbetslöshetsfrågan. Å ena sidan brukar arbetslöshetsbekämpning traditionellt ses som ett av arbetarrörelsens och vänsterblockets paradnummer. Å andra sidan kan den även sägas vara något av en valensfråga, ett av alla omfattat värde. Frågan gäller knappast *om* arbetslösheten skall bekämpas, utan istället *hur*. Möjligen kan även de olika politiska partierna sägas tillskriva arbetslöshetsfrågan olika prioritet i förhållande till andra politiska målsättningar.

Skillnader mellan partierna skulle kunna uppkomma på många olika sätt. Exempelvis skulle medborgarna kunna välja parti efter prioriteringar mellan olika frågor. Det parti som matchar väljarnas uppfattningar om de viktigaste politiska problemen i samhället väljs således. Naturligtvis kan sambandet även uppkomma genom den rakt motsatta processen: medborgarna lyssnar till sitt favoritpartis uttalanden i media och andra fora och tar till sig det budskap de hör. Det kan även vara så att klasstrukturen i samhället och dess samband med partiernas väljarbas via arbetsmarknadens struktur ger olika väljargrupper skilda erfarenheter i arbetslivet samt i umgängeskretsen. Dessa erfarenheter, som således inte direkt grundar sig på media eller de politiska partierna, formar sedan människors uppfattningar om vilka samhällsproblem som är mest angelägna. I föreliggande artikel skall dock inte uppkomsten till skilda frågeprioriteringar mellan olika samhällsgrupper fokuseras. I detta sammanhang nöjer jag mig med att undersöka utvecklingen av arbetslöshetsfrågans prioritet bland olika partiets sympatisörer över tid och att jämföra denna med den faktiska arbetslöshetsnivån. Men låt oss nu börja med att först se på arbetslöshetsnivåns utveckling och arbetslöshetsfrågans vikt bland allmänheten.

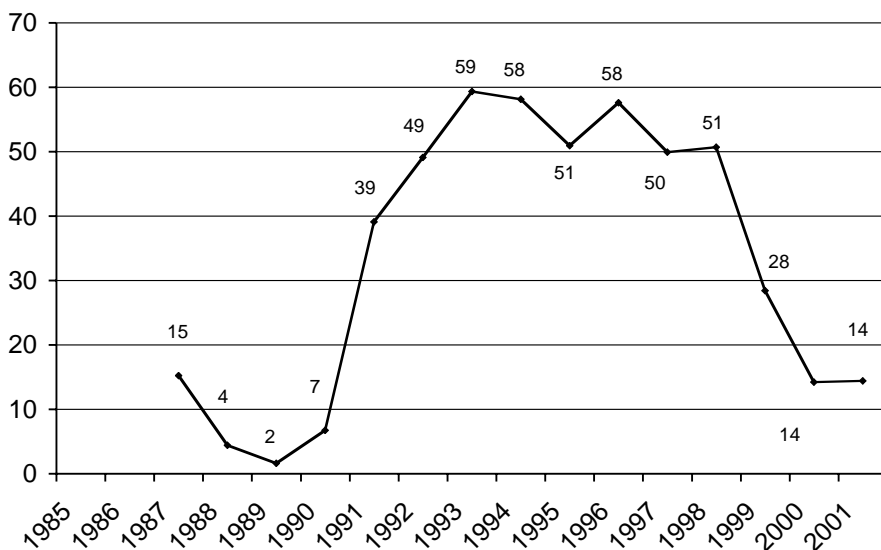
Figur 1 Arbetslöshetens utveckling i Sverige enligt AMS (procent)

Av figur 1 ser vi tydligt den dramatiska arbetslöshetsökningen i början av nittiotalet. Vändningen kom mellan 1990 och 1991. Under år 1991 var dock arbetslösheten fortfarande relativt låg – endast 3 procent i genomsnitt var öppett arbetslösa under året. En ökning av stor omfattning kom istället nästföljande år och kulmen nåddes sedan 1993 till 1994. Sedan nittiotalets mitt har arbetslösheten stadigt sjunkit och nu åter nått betydligt lägre nivåer än under nittiotalets första hälft. Trots det var arbetslösheten under 2001 fortfarande högre än 1991. Drygt fyra procent av arbetskraften var fortfarande öppet arbetslösa. Av figur 1 kan vi även se att den totala och den öppna arbetslösheten följs åt över tid. Det visar att nedgången inte i huvudsak har åstadkommit av att fler och fler har sysselsatts i olika former av arbetsmarknadspolitiskt motiverade åtgärder och program, även den totala arbetslösheten har minskat avsevärt.

Det första intrycket när figur 1 och 2 jämförs är att de båda kurvorna följer varandra mycket väl över tid. Allmänhetens bedömning av arbetslöshetens vikt som politisk fråga följer alltså utvecklingen på arbetsmarknaden synnerligen väl. Korrelationen mellan de båda tidsserierna ligger på hela +.90, vilket får betraktas som mycket högt.¹ Tittar vi närmare på utvecklingen kan vi se att de båda storheterna inte följer varandra helt exemplariskt. Det framgår bland annat att allmänhetens problemuppfattning skjuter i höjden relativt tidigt, det tycks alltså finnas antingen en viss tröskelnivå eller en icke-linjaritet i sambandet. Bland allmänheten uppfattade närmare 40 procent arbetslösheten som ett av de viktigaste samhällsproblemen redan 1991, innan den stora uppgången av de objektiva siffrorna hade kommit. På motsatt sätt kan vi se att uppfattningen av arbetslöshetsfrågans vikt bland allmänheten redan 1999 sjönk rejält

och att den de senaste två åren har landat på en avsevärt lägre nivå än 1991, trots att de faktiska arbetslöshetssiffrorna fortfarande är högre än för tio år sedan. Snarare än att betrakta sambandet som icke-linjärt, kan vi se det som att det finns en tröskelnivå vid vilken allmänna opinionen reagerar kraftigt, men att denna tröskelnivå har förflyttats uppåt under 1990-talet. Efter krisen är allmänheten mer tolerant mot en högre arbetslöshetsnivå än tidigare.²

Figur 2 Andel som nämnt arbetslösheten som ett av de viktigaste samhällsproblemen 1987-2001 (procent)



Kommentar: Figuren visar andelen svarspersoner som på en öppen fråga om vilket eller vilka frågor eller samhällsproblem de tycker är viktigast i Sverige idag har nämnt arbetslösheten. Upp till tre olika frågor/problem kunde anges.

Vi vet dock ännu inte om det starka sambandet mellan människors bedömning av arbetslöshetens vikt som politisk fråga och den faktiska arbetslöshetsnivån återfinns bland olika politiska partiers sympatisörer eller inte. Det kan exempelvis vara så att arbetslösheten aldrig är viktig för vissa partiers väljare samtidigt som den alltid är viktig för vissa, även om det utifrån det starka samband vi konstaterat ovan tycks osannolikt.

Som framgår av tabell 1 följer alla partiers sympatisörer samma mönster och sambandet återfinns i alla partier.³ Inget enskilt parti uppvisar en korrelationskoefficient under +.88.⁴

Tabell 1 Arbetslöshetens vikt som politisk fråga efter partisympati (procent)

år	v	s	c	fp	m	kd	mp	nyd	alla
1987	24	17	4	16	18	11	14		15
1988	7	9	3	7	2	10	4		4
1989	3	4	1	2	2	2	2		2
1990	7	11	9	3	4	7	3		7
1991	39	49	37	43	35	35	16	37	39
1992	55	57	47	42	43	44	41	43	49
1993	63	67	63	65	52	56	45	50	59
1994	62	67	51	57	54	56	48	46	58
1995	58	59	44	51	48	46	42		51
1996	67	63	54	68	57	61	57		58
1997	59	57	41	59	49	44	46		50
1998	60	53	53	59	50	45	47		51
1999	36	34	28	35	24	24	29		28
2000	19	19	18	14	11	10	11		14
2001	20	18	12	10	12	9	15		14

Kommentar: Procentalen anger andelen inom varje parti som angett frågan som ett viktigt samhällsproblem på en öppen fråga.

Vi skall nu undersöka om de olika partierna uppvisar systematiska skillnader när det gäller bedömningen av hur viktig arbetslöshetsfrågan är. För detta ändamål kommer den genomsnittliga avvikelser från genomsnittet för alla partier under de femton åren 1987-2001 kort redovisas nedan.

Tabell 2 Avvikelse från genomsnittet för partiernas sympatisörers bedömning av arbetslöshetsfrågans vikt

	Genomsnittlig avvikelse från medelvärdet
v	5.3
s	5.5
c	-2.4
fp	2.0
m	-2.6
kd	-2.7
mp	-5.3

Kommentar: Siffrorna visar partiernas sympatisörers genomsnittliga avvikelse från genomsnittet för alla när det gäller andelen som bedömer arbetslösheten som ett av de viktigaste samhällsproblemen 1987-2001.

Det visar sig alltså att det finns systematiska och inte helt oväntade skillnader mellan partiernas sympatisörer. Anhängare till v och s tenderar generellt att bedöma arbetslöshet och sysselsättning som en viktigare politisk fråga än borgerliga partier. Vårt att lägga märke till i sammanhanget är att miljöpartiet är det parti vars sympatisörer tenderar att lägga minst vikt vid arbetslösheten samt att folkpartiet befinner sig betydligt närmare vänsterblocket än sina borgerliga kolleger. Miljöpartiets position skulle kunna förklaras av att partiet kan ses som ett parti som lägger mindre vikt än andra vid traditionella ekonomiska eller materiella frågor. Under lång tid var det även så att när ekonomi och arbetslöshet var viktiga frågor så uppfattades miljön inte som viktig och vice versa (Bennulf 1998). Möjligen är detta vad vi observerar bland miljöpartisterna i vårt fall.

På det stora hela får vi dock inte glömma att partiskillnaderna är små, om än systematiska. Med tanke på den stora andel som bedömt arbetslösheten som viktig mellan 1991 och 1999 är partiskillnaderna tämligen små. Det bestående intrycket är att samtliga väljares problemuppfattning oavsett partipreferens följer den faktiska utvecklingen på arbetsmarknaden väl och att skillnaderna mellan partierna är små, men dock systematiska.

Medborgarna utvärderar politiken

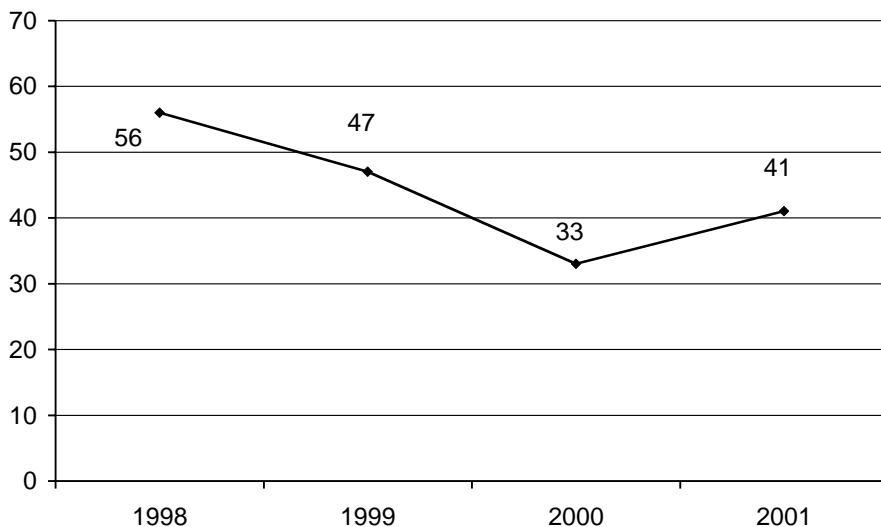
I tider då arbetslösheten sjunker bör vi kunna förvänta oss att medborgarna ska bli mer nöjda med den politik som bedrivs i Sverige angående sysselsättningen. En sådan reaktion underlättas av att folket åtminstone i någon grad uppfattar att det är regeringens förtjänst att arbetslösheten har minskat.

Vi har redan sett att arbetslösheten upplevs som en mindre viktig fråga när arbetslösheten sjunker (figur 2), vi ska nu se huruvida även missnöjet med arbetslöshetspolitiken sjunker i takt med arbetslöshetssiffrorna.

Figur 3 visar en tydlig nedgång av missnöjet i takt med arbetslöshetens minskning fram till och med år 2000. I de flesta fall stämmer de empiriska resultaten överens med förväntningarna, men alltså inte 2001. Varför den senaste mätningen avviker från mönstret kommer inte att försöka förklaras inom ramen för denna artikel. Vad som gör resultaten än mer paradoxala är den uppgång för medborgarnas bedömning av hur regeringen sköter sitt jobb som har synts i SOM-undersökningarna det senaste året. Hur medborgarna bedömer att regeringen sköter sin uppgift bör rimligen hänga samman med hur de bedömer den politik som bedrivs inom konkreta politikområden.

År 1998 bedömde 33 procent av svarspersonerna att regeringen skötte sin uppgift mycket bra eller ganska bra. Följande år var andelen 35 procent och år 2000 åter 33 procent. I den senaste undersökningen år 2001 uppgick andelen däremot till hela 41 procent, en markant uppgång. Hur kan då detta komma sig? Hur kan medborgarna prisa regeringens insats som helhet samtidigt som de blivit signifikant mer missnöjda med arbetsmarknadspolitiken, ett område som av tradition setts som viktigt i svensk politik?

Figur 3 Andel som bedömer arbetslöshetspolitiken som dålig 1998-2001 (procent)



Kommentar: Procentalen visar andelen som på en femgradig skala från mycket bra till mycket dålig angett att den politik som bedrivs i Sverige när det gäller arbetslösheten är mycket eller ganska dålig.

I det följande skall ett begränsat försök att förklara uppgången i helhetsbedömningen av regeringens insatser företas. För det första kan nedgången i bedömningen av arbetslöshetspolitiken ha kompenseras med råge av en uppgång i medborgarnas bedömningar av andra politikområden. För det andra kan det vara så att den vikt olika politiska sakområden har för medborgarna har ändrats. För att analysera den senare frågan kommer jag inte använda den subjektiva viktighetsbedömningen, där medborgarna själva anger vilka områden som är viktiga, utan resultaten från en analys av den effekt nöjdheten med olika konkreta politikområden har på bedömningen av regeringen som helhet hos medborgarna. Förklaringsförsöket kommer att begränsas till en jämförelse mellan år 2000 och år 2001. Men låt oss nu ta oss an den första frågan och se hur medborgarnas bedömningar av olika politikområden har förändrats de senaste åren.

Det omedelbara intrycket av tabell 3 är att resultaten är rätt stabila över tid. Såväl nivåerna på missnöjet samt inom vilka områden det finns tycks relativt likartat de båda åren. Ökat missnöje med politiken kan dock skönjas inom vissa områden, exempelvis Sveriges ekonomi, jämställdheten, arbetslösheten och möjligen även företagets villkor. Ett problem för jämförelser av medborgarnas nöjdhet med olika politikområden år 2000 och år 2001 är tillägget av ingen-uppfattningalternativet år

2001. Detta svarsalternativ fanns inte med tidigare år. Det är därför inte lämpligt att rakt av jämföra nivåerna på andelen som bedömt den politik som bedrivs inom ett politikområde som bra eller dålig. Vi ser även av tabell 3 att andelen som bedömer politiken som varken bra eller dålig minskade när det nya svarsalternativet tillkom. Vi måste på något sätt ta hänsyn till det nya svarsalternativet.

Tabell 3 Bedömning av förd politik inom olika politikområden 2000 och 2001 (procent)

	2000			2001			Ingen uppfattning
	Bra	Varken eller	Dålig	Bra	Varken eller	Dålig	
Miljön	35	39	26	34	37	25	4
Barnomsorgen	26	37	37	27	31	31	11
Sveriges ekonomi	36	38	26	26	36	31	7
Lag och ordning	25	36	39	27	32	35	6
Företagens villkor	23	51	26	19	37	27	17
Jämställdheten	34	41	25	26	34	35	5
Arbetslösheten	30	37	33	20	33	41	6
Energi/kärnkraft	19	39	42	17	34	38	11
Hälsa- och sjukvården	18	24	58	19	22	56	3
Flyktingar/invandring	14	38	48	11	29	50	10
Skolan och utbildningen	13	27	60	14	24	58	4
Äldreomsorgen	11	23	66	10	19	67	4

Kommentar: Andel bra politik avser andelen som svarat att den politik som bedrivs inom området är mycket eller ganska bra. Andel dålig avser andelen som svarat att politiken är mycket eller ganska dålig. År 2001 lades svarsalternativet "Ingen uppfattning" till.

Det finns åtminstone tre uppenbara sätt att jämföra åren på. Antingen kan andelen som bedömer politiken som bra eller dålig jämföras, eller så kan balansmåten⁵ för de båda åren jämföras.

Vi ser av tabell 4 att resultaten i stort sett blir desamma oavsett hur vi väljer att jämföra de båda åren.⁶ Det finns ett klart ökat missnöje med ett flertal politikområden år 2001 jämfört med året innan. Tydligast är detta för jämställdheten, arbetslösheten och Sveriges ekonomi.

Tabell 4 Olika mått på förändring av medborgarnas bedömning av den politik som bedrivs inom olika politikområden 2000-2001

	förändring av andel bra politik	förändring av balansmått	förändring av andel dålig politik
Jämställdheten	-8	-18	+10
Arbetslösheten	-10	-18	+8
Sveriges ekonomi	-10	-15	+5
Flyktingar/invandring	-3	-5	+2
Företagens villkor	-4	-5	+1
Äldreomsorgen	-1	-2	+1
Miljön	0	+1	-1
Hälsa- och sjukvården	+1	+3	-2
Skolan och utbildningen	+1	+3	-2
Lag och ordning	+2	+6	-4
Energi/kärnkraft	-2	+2	-4
Barnomsorgen	+1	+7	-6

Kommentar: Tabellen är sorterad efter förändring av andel dåligt. Balansmåten för de enskilda åren räknas ut genom att subtrahera andelen dålig från andelen bra.

Det paradoxala med uppgången för bedömningen av hur regeringen sköter sin uppgift och bedömningen av konkreta politikområden blir nu än tydligare. Den andra förklaringen skall nu därför prövas, det vill säga att andra politikområden är viktiga för medborgarnas bedömning av regeringen år 2001 än år 2000. För detta ändamål skall en relativt enkel multipel regressionsanalys företas där bedömningen av ett flertal konkreta politikområden samt inställningen till socialdemokraterna ingår som oberoende variabler och effekterna av dessa på den beroende variabeln, hur regeringen sköter sin uppgift, uppskattas. Inställningen till socialdemokraterna inkluderas i modellen för att politikområdesbedömningarna inte till stor del skall reflektera partisympati, utan just politikområdesbedömningar.

Det första vi kan se i tabell 5 är att förklaringskraften i modellen är relativt god. R^2 , som brukar betecknas som andelen förklarad varians i den beroende variabeln, uppgår till hela .55 respektive .46, vilket får anses vara en relativt högt för individdata som dessa. Det tyder även på att beroende och oberoende variabel ligger relativt nära varandra. Det framgår även att många av politikområdesbedömningarna inte har någon signifikant eller substantiell effekt på bedömningen av hur regeringen sköter sin uppgift. De politikområden som sticker ut och visar tydlig effekt är arbetslösheten och Sveriges ekonomi.

Det finns visserligen vissa tecken i tabell 5 på att uppgången i bedömningen av hur regeringen sköter sitt jobb kan ha underlättats av förändringar i den vikt medborgarna gett till olika politikområden 2000 och 2001. Ett exempel är nedgången i koefficienten för Sveriges ekonomi. Överlag är dock skillnaderna mycket små och resultaten mycket stabila över de två åren i denna undersökning. Det tycks alltså inte heller som om

förändringar i den vikt medborgarna ger till olika områden kan utgöra en huvudförklaring till den stora uppgången för regeringsbedömningen och nedgången i bedömningen av konkreta inrikespolitikområden. Förklaringen måste sannolikt sökas utanför bedömningarna av de enskilda politikområdena. Nedgången i sammanlagd förklaringskraft för de oberoende variablerna i modellen är ett tecken i samma riktning. Andelen förklarad varians (R^2) sjönk från .55 år 2000 till .46 år 2001.

Tabell 5 Bedömningar av hur regeringen sköter sin uppgift 2000 och 2001

	2000	2001
Inställning till Socialdemokraterna	-.13 ***	-.11 ***
Arbetslösheten	.15 ***	.15 ***
Jämställdheten	.04 *	.00
Miljön	.04 *	.06 **
Äldreomsorgen	.07 ***	.03
Skolan och utbildningen	.00	-.05 *
Företagens villkor	.04 *	.07 ***
Flyktingar/invandring	.02	.02
Energi/kärnkraft	.00	-.04 *
Lag och ordning	.06 ***	.05 **
Barnomsorgen	.03	.03
Hälso- och sjukvården	.01	.03
Sveriges ekonomi	.26 ***	.22 ***
R^2	.55	.46
SER	.65	.63

Kommentar: Tabellen visar ostandardiserade regressionskoefficienter. Beroende variabel är bedömningen av hur regeringen sköter sin uppgift på en skala från 1-5 där 1 står för mycket bra och 5 för mycket dåligt. Inställningen till socialdemokraterna mäts med en gillar-ogillar skala från -5 till +5. De olika policyområdena är kodade från 1 till 5, där 1 står för mycket bra politik och 5 för mycket dålig politik. SER står för Standard Error of Regression och anger den genomsnittliga skillnaden mellan det predicerade värdet och det observerade värdet på den beroende variabeln, dvs hur mycket "fel" vi har om vi skulle gissa värdet utifrån den information de oberoende variablerna ger oss. Asterixerna anger signifikansnivå: *** = signifikant på 99%-nivån, ** = signifikant på 95%-nivån och * = signifikant på 90%-nivån.

Vi måste dock tänka på att inga frågor om människors bedömningar av den politik som bedrivs inom internationella frågor eller liknande är inkluderade i modellen. Troligtvis kan händelserna i anslutning till 11 september 2001 ha haft en inverkan som materialet i analysen inte fångar upp. Det betyder i så fall att det inte är vad regeringen har uppnått inrikespolitiskt som har orsakat uppgången i popularitet, utan att den positiva bedömningen beror på helt andra faktorer och händelser i omvärlden.

Arbetslöshet och sakfrågor, goda tider – hårda tag?

Arbetslöshetens utveckling över tid kan inte bara förväntas påverka människors uppfattningar om frågans vikt och hur nöjda medborgarna är med situationen, utan möjligtvis även deras åsikter i politiska sakfrågor. Denna påverkan är dock sannolikt mer indirekt än uppfattningar om viktigheten eller nöjdheten med den bedrivna politiken eller dess resultat.

En möjlighet är att påverkan på sakfrågeåsikter sker via förändrade verklighetsuppfattningar, exempelvis angående de arbetslösa. Dessa uppfattningar kan sedan i sin tur påverka människors politiska åsikter. Om arbetslösa uppfattas som oskyldiga offer för storföretags beslut, den internationella konjunkturen eller liknande är det möjligt att allmänhetens inställning till dem är relativt generös då deras situation inte i första hand beror på dem själva. Om de istället uppfattas som lata, ovilliga att arbeta eller som bidragsfuskare kan inställningen tänkas bli mindre generös och röster för hårdare tag och liknande kan måhända höjas.

Tidigare forskning från Nederländerna har visat att allmänna opinionen där blev mer positiv gentemot arbetslösa när arbetslösheten steg i början av åttiotalet för att sedan åter bli mer negativ när arbetslösheten vände nedåt under senare halvan av årtiondet (Maassen och de Goede 1989). En anledning till en sådan reaktion skulle kunna vara att det i tider av högre arbetslöshet uppfattas som svårare att hitta ett jobb och därmed som mindre av egen förskyllan samt även att det är ett utbrett fenomen som därmed kan tänkas drabba vem som helst. Naturligtvis är det även så att större grupper i samhället är direkt eller indirekt berörda av arbetslösheten och har bekanta eller anhöriga som drabbats på ett eller annat sätt.

Utifrån ovanstående resonemang skulle vi alltså kunna förvänta oss att allmänna opinionen i tider av högre arbetslöshet skulle vara mindre positiv till hårdare tag, eller åtgärder för att minska arbetslösheten som på ett eller annat sätt drabbar de arbetslösa, då attityderna gentemot de arbetslösa torde vara mer positiva. Enligt samma resonemang kan allmänheten i tider av lägre arbetslöshet antas vara mer benägen att vilja vidta hårdare, mot arbetslösa mindre generösa, åtgärder.

Detta är dock inte den enda tänkbara reaktionen. En alternativ hypotes, eller förväntning, skulle kunna vara att allmänheten i tider av högre arbetslöshet, när den uppfattas som ett större problem för samhället, är mer villig att vidta kraftigare åtgärder för att komma tillrätta med problemet. Åtgärderna må ses som oönskade i sina konsekvenser för de arbetslösa, men likväl som mer eller mindre nödvändiga antingen för att sätta press på dem och öka intensiteten i arbetssökandet eller med hänsyn till ekonomin. Det är även möjligt att reaktionerna ser olika ut i olika samhällsgrupper

För att testa de nämnda antagandena om allmänna opinionens reaktioner på arbetslöshetsutvecklingen kommer jag att använda mig av data från SOM-undersökningarna 1996-2001. Arbetslöshetens utveckling under den korta perioden är för frågeställningen närmast idealisk. Under denna period har vi en situation där arbetslösheten har minskat, liksom allmänhetens uppfattning om hur viktigt problemet är.

Redan av figur 2 kunde utläsas att arbetslöshetsfrågans vikt bland allmänheten har minskat i takt med den faktiska arbetslöshetsnivåns färd nedåt. År 1996 var andelen som på den öppna frågan i SOM-undersökningarna nämnde arbetslöshet och sysselsättning som ett av de tre viktigaste samhällsproblemen 58 procent och år 1998 51 procent. År 2000, samt senare även år 2001, hade andelen sjunkit betydligt till omkring 14 procent. År 1999 kan sägas vara något av ett mellanår med 28 procent. I de följande analyserna kommer jag att beteckna 1996 och 1998 som år med högre arbetslöshet, och år 2000 och 2001 som år med lägre arbetslöshet.

Främst kommer två frågor i SOM-undersökningarna angående arbetslöshetsförsäkringen att användas. Båda handlar om åtgärder som direkt berör de arbetslösa och hur generöst eller restriktivt dessa skall behandlas. Allmänna opinionens inställning till förslagen angående arbetslöshetsförsäkringen under år med högre respektive lägre arbetslöshet kommer i all enkelhet att jämföras.

Tabell 6 Inställning till arbetslöshetsförsäkringen 1996-2000 (procent)

	Sänka a-kassan				Tidsbegränsa a-kassan			
	bra	varken eller dåligt	balansmätt		bra	varken eller dåligt	balansmätt	
1996	15	23	62	-47				
1997								
1998					28	24	48	-20
1999					29	26	45	-16
2000	22	28	50	-28	34	27	39	-5

Kommentar: Balansmåttarna är uträknade genom att andelen negativa till förslaget subtraherats från andelen positiva.

Som vi ser av tabell 6 har allmänna opinionen blivit mer positiv till såväl att sänka a-kassan som till att tidsbegränsa densamma. Det tycks alltså som om goda tider leder till mera krav på hårda tag när det gäller de arbetslösa i samhället. Svenskarnas politiska åsikter verkar, i likhet med tidigare holländska studier, visa att människors attityder gentemot arbetslösa blir mindre generösa när arbetslösheten går ned.⁷

Det kan tyckas som att skillnaderna vad gäller åsikterna om sänkt eller tidsbegränsad a-kassa är rätt beskedliga, trots att de är signifikanta. Ett svårare problem är dock att den verkliga frågorna i SOM-undersökningarna refererar till inte är konstant utan förändras. Här är det viktigaste som skett att ersättningsnivån för arbetslöshetsersättningen har förändrats flera gånger under 1990-talet. Det som främst berör vår korta tidsserie är att ersättningsnivån 1996 sänktes till 75%, varpå den höjdes till 80% igen 1997. Då ersättningsnivån faktiskt var högre år 2000 än år 1996 då den första mätningen gjordes är det rätt naturligt att fler personer kan tänka sig att sänka nivån

detta år. Tyvärr kan vi därmed inte fastställa om den opinionsförändring vi observerar när det gäller förslaget att sänka a-kassan är baserad på att arbetslösheten blivit lägre eller på att ersättningsnivån har höjts. Emellertid stämmer resultatet väl överens med förändringen när det gäller den andra frågan, den om att tidsbegränsa a-kassan. Detta faktum tillsammans med liknande resultat i tidigare studier gör att den sammanfattande bedömningen blir att det verkar som om goda tider leder till krav på hårda tag även i Sverige.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att allmänhetens uppfattning om hur viktig arbetslösheten är som politisk fråga följer den faktiska arbetslöshetsnivån mycket väl. Det tycks dessutom finnas någon form av tröskelnivå vid vilken allmänheten snabbt reagerar kraftigt, såväl uppåt som nedåt. Denna tröskelnivå verkar efter den tidiga 1990-talskrisen ha förflyttats uppåt, det vill säga allmänheten är mer politiskt tolerant mot arbetslöshet idag än tidigare.

Uppfattningarna bland olika partiers sympatisörer om hur viktig arbetslösheten är skiljer sig inte åt i någon större utsträckning. De skillnader som finns är dock systematiska. Anhängare till v och s uppfattar i allmänhet arbetslösheten som ett viktigare problem än borgerliga partiers sympatisörer. Minst viktig är arbetslösheten dock för mp-anshängare.

En olöst paradox har även skådats. Medborgarna bedömer regeringens sätt att sköta sin uppgift mer positivt än tidigare samtidigt som den politik som bedrivs inom konkreta politikområden i allmänhet bedöms mer negativt. Förklaringen till detta måste sökas utanför bedömningarna av inrikespolitiken och har sannolikt med terroristattacken i USA att göra.

Det har även visat sig att allmänhetens uppfattningar i sakfrågor relaterade till arbetslöshetsförsäkringen tycks följa arbetslöshetsnivån genom att skilja sig åt mellan år med hög respektive låg arbetslöshet. Medborgarnas åsikter verkar gå i riktning mot krav på hårdare tag i goda tider.

Noter

- ¹ Om den öppna arbetslösheten används i analysen blir korrelationen .90 och om den totala arbetslösheten används blir korrelationen .91. Pearsons korrelationskoefficient är ett statistiskt sambandsmått som löper mellan -1 och $+1$. Koefficienten mäter grad av *linjärt* samband där noll betyder frånvaro av samband.
- ² Här bör dock tilläggas att massmedia troligtvis har en viktig roll att spela som förmedlare av information och utsikter, vilket inte har medtagits i ovanstående analys.
- ³ Andelen svarspersoner för v varierar mellan 41 och 499, för s mellan 392 och 1253, c mellan 74 och 205, för fp mellan 83 och 303, för m mellan 233 och 763, för kd mellan 28 och 408, mp mellan 50 och 201 och för nyd mellan 22 och 184.

Som exempel kan nämnas att konfidensintervallet för en statistisk säkerhetsnivå på 95% för 1000 respondenter är omkring plus-minus tre procentenheter. För 500 respondenter drygt plus-minus fyra procentenheter och för 100 respondenter närmare plus-minus tio procentenheter.

- 4 Ny demokrati har uteslutits ur korrelationsanalyserna för enskilda partier då partiet endast finns representerat under ett fåtal år. Vi kan dock se av siffrorna i tabell 1 att även detta partis sympatisörer tycks följa samma mönster som de övriga. Det låga antalet respondenter inom vissa mindre partier utgör en begränsning för ovanstående analys. I vissa fall blir felmarginalerna väl stora för säkra nivåskattningar. Vi ser däremot av siffrorna att mönstret framstår som fullt rimligt och nivåerna för de små partierna hoppar inte heller upp och ner på oväntade vis.
- 5 Med balansmått avses differensen mellan den andel som bedömer politiken som bra och den andel som bedömer den som dålig.
- 6 Det säkraste, i betydelsen mest restriktiva, måttet på ökat missnöje torde i detta sammanhang vara förändringen av andel dålig politik. Anledningen är att vi när ett ingen-uppfattningalternativ läggs till förutom en minskning av andelen varken-ellersvar även kan se det som sannolikt att en viss proportion av dem som uppger sig sakna uppfattning i avsaknad av det nya alternativet skulle ha svarat antingen bra eller dålig på frågan. Vi kan dock aldrig veta hur många dessa svarspersoner är.
- 7 Vi vet dock ännu inte om detta enbart är ett resultat av att de arbetslösa eller de med utsatt situation på arbetsmarknaden blivit färre, eller om även de andra har blivit mindre generösa gentemot arbetslösa. Det vill säga om goda tider leder till hårdare tag även bland de som inte är, eller aldrig varit, arbetslösa. Det kan ju även vara så att de som är mot hårdare tag på grund av egenintresse eller liknande, helt enkelt har blivit färre.

Referenser

- Asp, Kent (1986) *Mäktiga massmedier: studier i politisk opinionsbildning*. Stockholm: Akademilitteratur
- Bennulf, M (1998) "Trafikanterna och miljöfrågorna" i Holmberg och Weibull (red) *Opinionssamhället*. SOM-rapport nr. 20. Göteborg: SOM-institutet
- Budge, I och D. J Farlie, (1983a) "Party Competition: Selective Emphasis of Direct Confrontation?" i *Western European Party Systems, H Daalder och P. Mair* (red) London: Sage
- Budge, I och D. J Farlie, (1983b) *Explaining and Predicting Elections. Issue Effects and Party Strategies in Twenty-Three Democracies*. London: George Allen & Unwin

- Converse, Philip E. (1974, 1964) "The Nature of Belief Systems in Mass Publics" in Luttbeg, Norman R. (red) *Public Opinion and Public Policy. Models of Political Linkage*. Homewood: The Dorsey Press
- Edwards, Mitchell och Welch, *Explaining Presidential Approval: the significance of Issue Salience*, *AJPS*, vol 39, no1 Feb 1995 pp 108-134
- Holmberg, Sören (1981) *Svenska väljare*, Stockholm: LiberFörlag
- John R. Petrocik, *Issue Ownership in Presidential Elections, with a 1980 Case Study*, *AJPS*, vol 40, no 3, aug 1996, pp 825-50
- Maassen G. och Degoede M. (1989) "Public Opinion about Unemployed People in the period 1975-1985 – The Case of the Netherlands" in *Netherlands Journal of Social Sciences* 25(2): 97-113
- Schmitt, H (2001) *Der Prozeß der Repräsentation*. Frankfurt: Campus Verlag

SOCIALT KAPITAL – ETT GENOMBROT FÖR EN NY SAMHÄLLSVETENSKAPLIG TEORI

BO ROTHSTEIN

År 1990 publicerade James Coleman sin monumentala bok "Foundations of Social Theory", en tegelsten om 992 sidor (Coleman 1990). Coleman som var en av efterkrigstidens mera betydande samhällsvetare, lanserade där teorin om det sociala kapitalets betydelse. Tankegången såg i stora drag ut som följer. Individer och samhällen har inte bara tillgångar i form av *fysiskt kapital* (materiella tillgångar), *finansiellt kapital* och *humankapital* (kunskaper), vilket varit utgångspunkten för den neoklassiska nationalekonomins tänkande. Till dessa tre typer av kapital fogar Coleman en fjärde sort, nämligen det *sociala kapitalet*. Utgångspunkten är att individer inte agerar oberoende av varandra och att deras olika målsättningar kan inte nås oberoende av andra aktörer. En viktig utgångspunkt för Coleman var dessutom att människors intressen inte är så egoistiska som den neo-klassiska ekonomiska teorin antagit. En mängd empiriska resultat har visat att den renodlat egenintresserade nyttomaximeraren är en tämligen sällsynt figur (Jones 1999). Särskilt när det gällde att åstadkomma kollektiva nyttigheter (t ex en ren miljö, en fungerande rättsordning, etc.), så spelade det sociala kapitalet enligt Coleman en avgörande roll.

Coleman var emellertid inte särskilt precis i sin definition av socialt kapital utan nöjde sig med en funktionell definition, dvs socialt kapital var det som åstadkom vissa typer av nyttigheter av ovan nämnda sort. Det kunde handla om normer om tillit och förtroende, om sociala nätverk, och om familjerelationer (Coleman 1990, s. 300ff). Colemans lansering av begreppet och teorin om det sociala kapitalets betydelse gick emellertid i stort sett obemärkt förbi. Det kan ha berott på att han begravnade det i den massiva textmassan som boken utgjorde, det kan också ha berott på att han inte var tillräckligt övertygande i sin argumentation. Det arbete som kom att få betydelse för teorins genomslag var istället Robert D. Putnams *Making Democracy Work* som publicerades 1993 och som numera har status av en "modern klassiker" inom samhällsvetenskapen (Putnam 1993, svensk utgåva 1996, Den fungerande demokratin). Vad Putnam gjorde var att i en omfattande empirisk studie visa på begreppets och teorins användbarhet för att förklara skillnader i vad som kan kallas för *demokratins kvalitet*. I sin studie, som handlade om den italienska regionala demokratins utveckling 1970 till 1990, menade han sig visa att ju större tillgång till socialt kapital som en region hade, desto bättre fungerade dess demokratiska institutioner.

Genomslaget för teorin har sedan dess varit mycket stort (se t ex Fukuyama 1999; Knack and Keefer 1997; Newton 1999; Ostrom and Ahn 2001; Rothstein 2001;

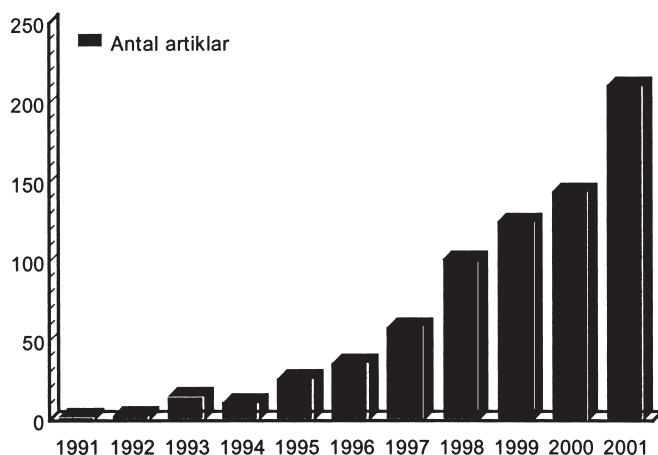
Stolle 1997; Whiteley 1999; Woolcock 1998). Det finns naturligtvis olika sätt att mäta detta – man kan t ex se på vad som står i fokus på internationella vetenskapliga konferenser och givetvis också se på hur forskningsresultat från teorin får praktisk betydelse. Ser vi till det förra kan man konstatera att Robert Putnam är detta års *President* för det amerikanska statsvetarförbundet, vilket (på gott och ont) dominerar statsvetenskapen internationellt. Detta är ingalunda en administrativ post, utan brukar tilldelas forskare vars resultat och insatser man anser värda uppmärksamhet. Bland annat trycks det anförande som vederbörande håller vid förbundets årsmöte i *American Political Science Review* vilken anses vara den ledande vetenskapliga tidskriften inom statsvetenskapen. Anförandena brukar inte utgöras av sedvanliga forskningsrapporter utan vara av linjekaraktär, dvs handla om vilken inriktning som forskningen bör anta framöver och vilka problem som det är angeläget att disciplinen ägnar sig åt. Som sådana har de historiskt haft stor betydelse för disciplinens utveckling.

Ser man till teorins genomslag i praktiken kan man konstatera att en organisation som Världsbanken tagit teorin till sig. På organisationens hemsida finns länkar till en mängd konferenser och forskningsrapporter om socialt kapital som man tagit initiativet till (se www.worldbank.org/poverty/scapital). Många av Världsbankens utvecklingsprojekt är numera inriktade på att bekämpa fattigdom och underutveckling genom att öka tillgången på socialt kapital. Även i svensk politik har teorin om det sociala kapitalets betydelse fått genomslag, t ex i den omfattande Demokratiutredningen vilken leddes av Bengt Göransson och som presenterade sitt huvudbetänkande i januari år 2000 (SOU 2000:1).

Ett annat sätt att mäta genomslaget för en forskningsinriktning är att använda sig av en databas som heter Social Science Citation som drivs av The Institute for Scientific Information. I denna databas listas ca 1700 samhällsvetenskapliga tidskrifter och man kan där söka efter publicerade artiklar efter om vissa sökord finns i rubriken, i sammanfattningen (abstract) eller i de nyckelord som författaren angett. Sökordet ”social capital” ger då följande resultat för åren 1991-2001.

Det som framgår av figur 1 är ett kraftigt ökat intresse för teorin om det sociala kapitalets betydelse inom samhällsvetenskaperna – från några få publicerade artiklar i början av 1990-talet till nästan 250 år 2001. Det skall naturligtvis tilläggas att det kan vara så att en del av artiklarna innehåller kritik av teorin om det sociala kapitalets betydelse och teorins användbarhet. Det är emellertid inom vetenskap så att det inte alltid är bäst att ha rätt, det kan vara likaså betydelsefullt att ha fel på ett intressant sätt. Tveklöst är det så att Colemans teori och dess applicering av Putnam skapat en ny diskurs inom samhällsvetenskaperna. Istället för att här gå in på den nog så intressanta teoretiska diskussionen om det sociala kapitalets betydelse vill jag försöka illustrera problematiken med en historia som är hämtad ur det verkliga livet.

Figur 1 Publicerade vetenskapliga artiklar om socialt kapital 1991-2001



Källa: Institute for Scientific Information (<http://wos.isiglobalnet.com/>)

Att åka taxi i Palermo

En av de bästa illustrationerna till betydelsen av socialt kapital har kommit från en av de främsta forskarna på hur den syd-italienska samhället skall begripas, nämligen Diego Gambetta. Hans fall handlar om taxichaufförerna i Palermo på Sicilien. Dessa är nog som taxichaufförer mest, men de har en rätt så unik egenskap, nämligen att de inte använder sin kommunikationsradio för att få körningar och de har inte har bruk för någon ledningscentral. Skälet, enligt Gambetta, var att när man i början av 1980-talet införde denna nymodighet, urartade det hela i kaos och allmän anarki inom taxinäringen i staden (Gambetta 1993, s 220-25).

Fördelen för taxibilägare med en ledningscentral som kan anropa taxibilar via radio är uppenbara, nämligen att kunderna bara behöver hålla reda på ett telefonnummer, att de kan betjäna av den bil som är närmast och därför vinner tid, och att taxibilägarna därmed får både fler kunder och kortare körvägar. Både kunder, taxibilägare och anställda tjänar på ett sådant system. Därför har också på de flesta ställen i världen taxibilägare, som faktiskt är varandras konkurrenter, gått samman och gemensamt bekostat dylika ledningscentraler. Detta är ett intressant exempel på att effektiv konkurrens mellan vinstmaximerande aktörer på en marknad som regel förutsätter att dessa inte bara konkurrerar. De måste också kunna samarbeta om vissa institutioner som är gemensamma och där konkurrens och egennytta inte kan råda. Istället bygger dessa institutioner på normer som tillit, opartiskhet och allmänintresse. Som rationell vinstmaximerare har således taxibilsägare både intresse av att vara varandras hårda konkurrenter och av att lojalt samarbeta med varandra för att skapa gemensamma institutioner som de alla har nytta av (jfr Ostrom 1990). Principen är enkel: Kunder

som vill ha taxi ringer till en ledningscentral, denna frågar vilken bil som är närmast adressen och anmodar den att ta körningen.

Men detta tämligen enkla system kunde inte fås att fungera i Palermo (till skillnad från i Neapel, Rom och Milano). Skälet var enligt Gambetta enkelt, nämligen att de flesta av de enskilda sicilianska taxichaufförerna för att få mest körningar ljög om hur nära de var de platser i staden där de skulle plocka upp kunderna enligt ledningscentralens anrop. Snart visste alla att alla skarvade och så skarvade alla lite till och lite till, varefter det hela bröt samman. Principen med en ledningscentral bygger på den fundamentala men osäkra principen att taxiförarna kan lita varandra att man, trots att man är konkurrenter, inte uppger sig vara närmare än vad man i verkligheten är för att få den av ledningscentralen utbudna körningen. Rimligen är detta en mycket rationell strategi för kollektivet taxiförare, eftersom det över tid av sannolikhetsskäl måste jämna ut sig hur många körningar de erhåller om de ärligt uppger var de befinner sig. Men, eftersom taxiförarna i Palermo inte kunde lita på varandra, började snabbt en snöbollseffekt av ljugande och mera ljugande ta fart och till sist ljög alla om att de var ”precis i grannskapet” för att få körningen ifråga. Taxiförare A som uppger var han är, inväntas av B som uppger att han är lite närmare varefter C anropas och säger sig vara ännu närmare, osv.

Det fanns enligt Gambetta inga otvetydiga bevis för att många fuskade på detta sätt, men själv föreställning hos merparten av taxiförarna att ”de flesta” fuskade gjorde att systemet bröt samman eftersom alltfler valde att lämna organisationen. ”Utan förtroende finns det ingen möjlighet att etablera ett jämviktsläge av samarbete” skriver Gambetta (1993, s. 224). Detta ledde till att ledningscentralen fick läggas ner och taxiförarna fick istället stå i kö vid taxistolar i staden med följd att de fick betydligt färre körningar och längre till varje kund. Den bristande tillgången till ett fungerade socialt kapital hade visat sig i att deras misstron mot varandra hade lett dem alla till en situation där alla var förlorade, trots att alla kunde inse att alla skulle ha tjänat på om de kunde lita på varandra. Till frågan varför detta just inträffade i Palermo på Sicilien och inte i Rom, Milano, Oslo eller Neapel ger Gambetta följande svar: ”Det är inte bara en cliché att den sicilianska kulturen uppmuntrar människor att se konspirationer även i slumpartade händelser. Om en förare hade haft tur och fått några extra körningar under en dag, skulle de andra förarna nästan automatiskt dra slutsatsen att han fuskade” (Gambetta 1993, s. 224).

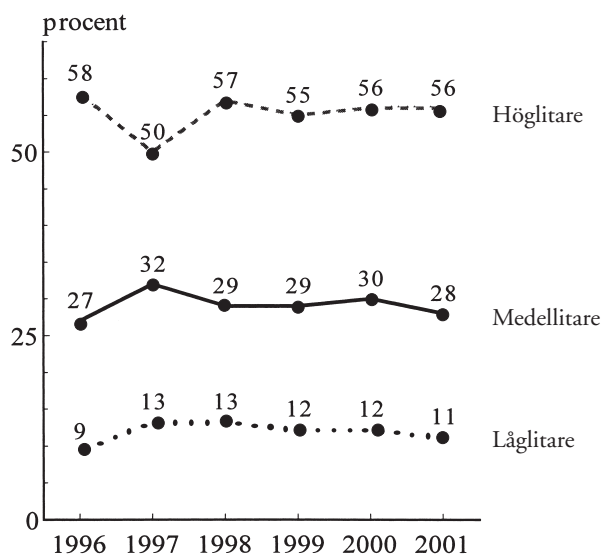
Det sociala kapitalet i Sverige

Socialt kapital brukar mätas på två olika sätt. Dels undersöks i vilken mån människor är involverade i olika sociala nätverk som ligger utanför den omedelbara familje- och vänskretsen. Vanligt är att man undersöker deltagande i olika frivilliga föreningar. Tankegången är att, allt annat lika, ju mera sociala kontakter individerna har, desto större är deras sociala kapital. Detta är intuitivt lätt att förstå – om man som individ behöver hjälp med något (skaffa arbete t ex) är det en tillgång att ha ett omfattande socialt nätverk. Detta är således det sociala kapitalets kvantitativa dimension.

Det andra sättet att mäta det sociala kapitalet handlar om de sociala kontakternas kvalitet – nämligen om man anser att man ”kan lita på de flesta människor” i det samhälle där man lever. Tankegången är att det inte räcker med att känna många människor, man måste också ha något slags förtroende för dem. Utan tillit inget samarbete för gemensamma ändamål. I senare studier av det sociala kapitalets betydelse är det framförallt denna kvalitativa dimension som kommat att stå i centrum (Stolle 2000; Uslaner 2002; Wuthnow 1998).

Sverige hamnar, tillsammans med de övriga nordiska länderna, regelmässigt högst i internationella jämförelser av tillgången på socialt kapital. Det gäller både deltagande i olika sociala nätverk och i svar på surveyfrågan om tillit till andra människor. Surveyfrågor om tillit till andra människor har ställts i de sk. World Value Surveyundersökningarna sedan 1981. I Sverige är det omkring 60 procent som svarar ja på frågan om man anser att ”man kan lita på de flesta människor”. Variationerna mellan olika länder är stora – som jämförelse kan nämnas att i länder som Brasilien, Rumänien och Turkiet är det under 10 procent som svarar ja på frågan, medan de flesta kontinentala länder i Europa ligger mellan 30 och 40 procent. I SOM-undersökningarna har frågan ställts sedan 1996, men på ett något annorlunda sätt. Istället för ett enkelt ”ja” eller ”nej” har svarsalternativet getts i form av en 0-10 skala. Resultatet visas i figur 2.

Figur 2 Mellanmänsklig tillit 1996-2001 mätt på en 0-10 skala



Källa: Riks-SOM 1996-2001. Andelen ej svar varierar mellan 1 och 6 procent. Svarspersoner som angett värde 7-10 på litaskalan har klassificerats som *höglitare*, 4-6 som *medellitare* och 0-3 som *låglitare*.

Det är som framgår en mycket stabil bild av de sociala kapitalet som framträder i dessa siffror vilket kan tolkas som hög grad av validitet i mätningarna. Hur detta kan förklaras är föremål för en omfattande forskning vilken till delar rapporterats i tidigare SOM-rapporter och kommer därför inte att upprepas här (se Rothstein 1997; Rothstein and Kumlin 2001). Resultatet talar åtminstone för att systemet med taxicentraler kommer att fortleva i Sverige (se dock Lind and Wigren 1993).

Referenser

- Coleman, James S. 1990. *Foundations of Social Theory*. Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Fukuyama, Francis. 1999. Social Capital and Civil Society. Paper read at Conference on Second Generation Reform, Nov. 8-9, 1999, at Washington.
- Gambetta, Diego. 1993. *The Sicilian Mafia: the business of private protection*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Jones, Bryan D. 1999. Bounded Rationality. *Annual Review of Political Science* 2:297-321.
- Knack, Stephen, and Philip Keefer. 1997. Does Social Capital Have an Economic Payoff? A Cross-Country Investigation. *The Quarterly Journal of Economics* 112 (4):1251-1288.
- Lind, Hans, and Anders Wigren. 1993. *Ordning på taximarknaden – var god dröj*. Stockholm: SNS Förlag.
- Newton, Kenneth. 1999. Social Capital and democracy in Modern Europe. In *Social Capital and European Democracy*, edited by J. W. van Deth, M. Maraffi, K. Newton and P. F. Whiteley. London: Routledge.
- Ostrom, Elinor. 1990. *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*. New York: Cambridge University Press.
- Ostrom, Elinor, and T. K. Ahn. 2001. A Social Science Perspective on Social Capital: Social Capital and Collective Action. Exeter, U.K.: Social Capital: Interdisciplinary Perspectives.
- Putnam, Robert D. 1993. *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.
- Rothstein, Bo. 1997. Sociala fällor och tillitens problem. In *Ett missnöjt folk?*, edited by S. Holmberg and L. Weibull. Göteborg: The SOM institute, Göteborg University.
- Rothstein, Bo. 2001. Social Capital in the Social Democratic State. The Swedish Model and Civil Society. *Politics and Society* 29 (2):209-240.
- Rothstein, Bo, and Staffan Kumlin. 2001. Demokrati, socialt kapital och förtroende. In *Land du välsignade: SOM-rapport 2001*, edited by S. Holmberg and L. Weibull. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

- Stolle, Dietlind. 1997. In a League of Their Own. Towards a Micro-Theory of Social Capital. Paper read at Annual Meeting of the American Political Science Association, August 28-31, 1997, at Washington D. C.
- Stolle, Dietlind. 2000. Clubs and Congregations: The Benefit of Joining Organizations. In *Trust in Society*, edited by K. S. Cook. New York: Russell Sage Foundation.
- Uslaner, Eric. 2002. *The Moral Foundation of Trust*. New York: Cambridge University Press.
- Whiteley, Paul F. 1999. The Origines of Social Capital. In *Social Capital and European Democracy*, edited by J. W. van Deth, M. Maraffi, K. Newton and P. F. Whiteley. London: Routledge.
- Woolcock, Michael. 1998. Social Capital and Economic Development. *Theory and Society* 27 (2):151-208.
- Wuthnow, Robert. 1998. *The Foundations of Trust*. College Park, Maryland: Institute for Philosophy & Public Policy.

VEM VILL HA JÄMSTÄLLDHET?

MONIKA DJERF-PIERRE OCH BIRGITTA NIKLASSON

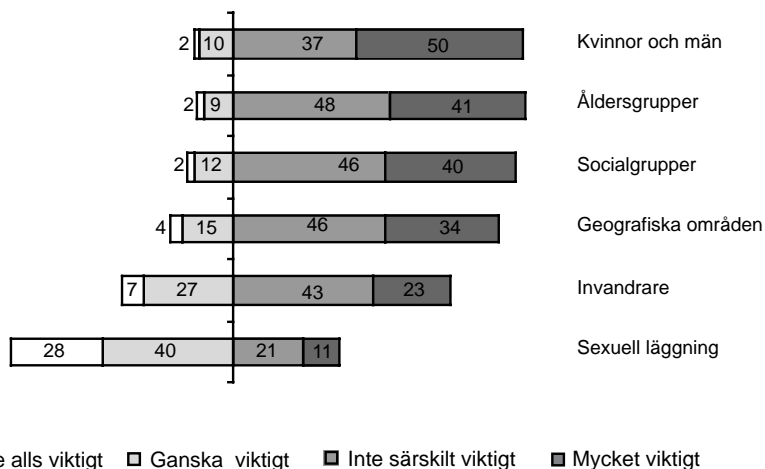
Vill man ha jämställdhet? undrade Tomas Wetterberg i en rapport som genomfördes på uppdrag av jämställdhetsministern och presenterades i april 2002. “[F]ör att jämställdhet ska bli en verklighet på alla områden i samhället, krävs en vilja till förändring och en aktiv medverkan från både kvinnor och män”¹, påpekade regeringen och därför ansågs det viktigt att försöka hitta ett sätt att öka mäns involvering i jämställdhetsarbetet. Frågan är emellertid hur man åstadkommer detta och i vilken utsträckning män är intresserade av ett mer jämställt samhälle? Är vi inte tillräckligt jämställda som det är? Sverige framhålls ju ofta som ett av de länder som har kommit längst när det gäller jämställdhet,² så borde vi inte i stället lägga ner vår energi på något annat? Det finns kanske andra grupper vars rättigheter är i större behov av att uppmärksammas än just kvinnors?

I det här kapitlet kommer vi att behandla allmänhetens inställning till en jämn könsfördelningen på inflytelserika positioner i samhället, men också till andra typer av grupprepresentation. Avslutningsvis kommer vi även att jämföra hur viktigt människor tycker att det är med jämställdhet med hur den faktiska fördelningen av könen ser ut på toppositionerna på olika samhällsområden. Kapitlet bygger på tre frågor om inställningen till grupprepresentation på samhällets toppositioner ställda i 2000 och 2001 års SOM-undersökningar.

En ideologisk fråga?

När man frågar svenska folket hur viktigt det är med en jämn fördelning mellan kvinnor och män på ledande positioner i samhället visar det sig att jämställdhet har ett mycket starkt stöd. Så hög andel som 87 procent uppger att det är viktigt³, men det är inte bara jämställdhet som anses vara betydelsefullt. Överhuvudtaget är svenskarna övervägande positiva till olika typer av grupprepresentation. Att olika åldersgrupper, socialgrupper och geografiska områden finns representerade på ledande positioner anses vara nästan lika viktigt som könsrepresentation (Figur 1). Representation av grupper med olika sexuell läggning är det som bedöms vara minst angeläget, endast 11 procent ser det som mycket viktigt, men generellt finns det en stark koppling mellan synen på de olika typerna av grupprepresentation, dvs om man ser nödvändigheten av en viss typ ser man oftast behovet även av andra.⁴ Grupprepresentation är alltså i hög grad en endimensionell fråga i Sverige.

Figur 1 Allmänhetens inställning till hur viktigt det är att representationen av personer på ledande positioner i samhället avspeglar befolkningen i olika avseenden 2000 (procent)

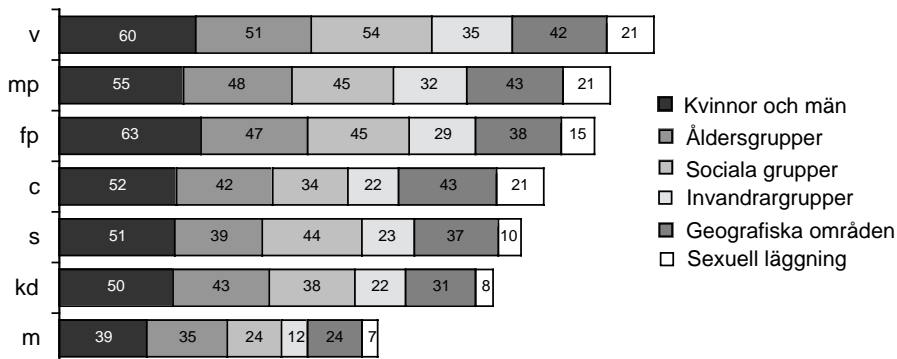


Kommentar: Frågan lyder: "Hur viktigt anser Du att det är att representationen av personer på ledande positioner i samhället avspeglar befolkningens fördelning i följande avseenden?" Antal svarspersoner varierar mellan 1682 och 1704.⁵ **Källa:** SOM-undersökningen 2000.

Det finns emellertid en rad olika faktorer som påverkar hur positiv man är till grupprepresentation. Generellt är kvinnor mer positiva än män, högutbildade mer än lågutbildade⁶ och vänster-, miljö- och folkpartister mer än kristdemokrater och moderater (Figur 2). Inställningen till grupprepresentation är i hög grad en ideologisk fråga, men den följer inte entydligt en vänster-högerskala. Visserligen är vänsterpartiets sympatisörer mest och m-sympatisörerna minst positiva, men folkpartister och centerpartister är mer benägna än socialdemokrater att se grupprepresentation som viktiga frågor. Könrepresentation betonas starkast av folkpartister, geografisk representation av miljöpartister och centerpartister och åldersgruppsrepresentation av vänsterpartiets sympatisörer.

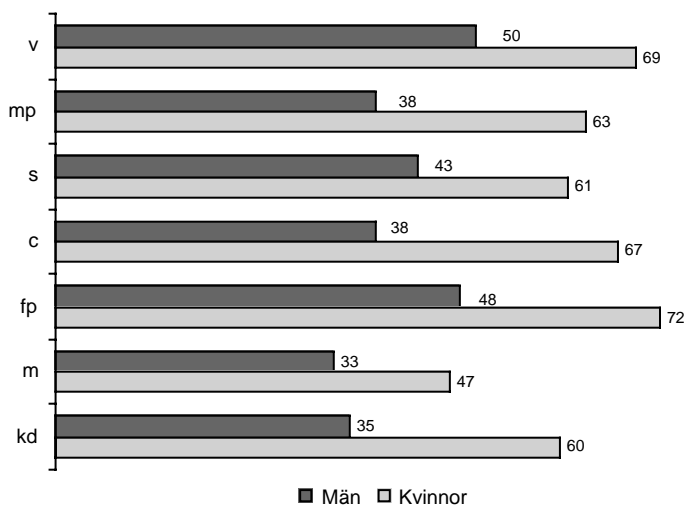
Exakt vilken betydelse olika bakgrundsfaktorer har för inställningen till grupprepresentation beror på hur de är kombinerade. När det gäller partisympati finns det stora skillnader mellan kvinnor och män, speciellt när det gäller inställningen till representation grundad på kön. Kvinnor som sympatiserar med moderaterna är mindre positiva till fler kvinnor på inflytelserika positioner än kvinnorna i de övriga partierna, men de är samtidigt mer positiva än de moderata männen (Figur 3). Gapet mellan män och kvinnor när det gäller inställningen till könsrepresentation är minst bland moderater, socialdemokrater och vänsterpartister och störst bland centerpartister, kristdemokrater och miljöpartister.

Figur 2 *Inställning till representation av olika grupper (kvinnor och män, åldersgrupper, sociala grupper, invandrargrupper, geografiska områden och sexuell läggning) bland personer med olika partisympati 2000 (procentandel som svarat "mycket viktigt")*



Kommentar: För frågans formulering, se Figur 1. Samtliga fält anger andelen partisympatisörer som svarat "mycket viktigt" på frågan om hur viktigt man anser det vara att representationen av personer på ledande positioner i samhället avspeglar befolkningens fördelning i olika avseenden. T ex anser 63 procent av folkpartiets sympatisörer att det är viktigt att det finns lika många män som kvinnor på toppositionerna, medan endast 39 procent av de moderata sympatisörerna tycker detsamma. **Källa:** SOM-undersökningen 2000.

Figur 3 *Inställning till hur viktigt det är att representationen av personer på ledande positioner i samhället avspeglar befolkningens könssammansättning bland män och kvinnor med olika partisympati 2000 (procentandel som svarat "mycket viktigt")*



Kommentar: För frågans formulering, se Figur 1. Antalet svarspersoner i de olika grupperna varierar mellan 26 och 270. **Källa:** SOM-undersökningen 2000.

Det finns dock två grupper där det starka stödet för grupprepresentation sviktar något och det är för invandrargrupper och grupper baserade på sexuell läggning. När det gäller invandrare är det visserligen en majoritet som tycker att det är viktigt att det finns företrädare för dessa grupper på framträdande positioner i samhället, men andelen är betydligt lägre än när det gäller kön, sociala grupper, ålder och geografi. När det gäller representation av grupper med olika sexuell läggning tycker de flesta att det inte är särskilt viktigt, eller till och med inte viktigt alls. Men även bland de personer som i undersökningen har visat sig vara mest positiva till grupprepresentation generellt, dvs högutbildade kvinnor som sympatiserar med vänster-, folk- och miljöpartiet, är stödet för grupper med olika sexuell läggning svalt. De enda grupperna där man är övervägande positiv till den typen av representation är bland kvinnor som sympatiserar med vänsterpartiet och folkpartiet. Mest negativa är män som sympatiserar med moderaterna och kristdemokraterna. Könsskillnaderna i åsikter är stora inom alla partier, men störst bland centerpartiets och folkpartiets sympatisörer.

Hur kommer det sig då att representation av grupper med olika sexuell läggning betraktas som så mycket mindre viktigt än andra typer av representation? Det kan bero på att lika rättigheter för personer med en sexualitet som avviker från den etablerade heterosexuella normen fortfarande är en kontroversiell fråga i den svenska debatten, vilket märks inte minst i diskussionen om homosexuellas rätt att adoptera barn. SOM-undersökningen 2001 visade t ex en klart negativ opinion i denna fråga. Det är också en relativt ny fråga på den politiska dagordningen, åtminstone om man jämför med diskussionerna kring kvinnors inflytande som har pågått i över hundra år.

Det mindre entusiastiska stödet för invandrarrepresentation kan delvis förklaras på samma sätt. Frågan om invandras bristande inflytande har lyfts fram som ett problem i den offentliga debatten först under de senaste decennierna. Det är därmed möjligt att stödet för representation av grupper med olika sexuell läggning och invandrare kommer att öka med tiden.

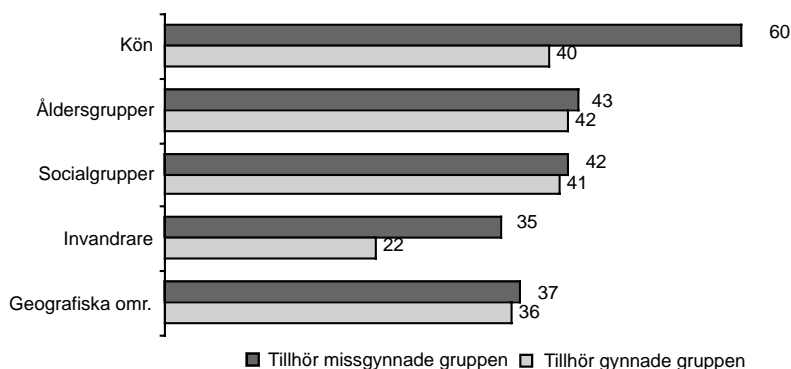
Det svagare stödet för invandrarrepresentation kan också ha sin grund i att detta är en av de frågor där åsikterna påverkas av om man själv tillhör den missgynnade gruppen eller inte (Figur 4). Utgångspunkten för detta resonemang är att forskningen visat att män, personer med svensk bakgrund, samt personer som vuxit upp i storstadsområden och som kommer från högre tjänstemannafamiljer är kraftigt överrepresenterade på samhällets toppositioner, samtidigt som kvinnor, personer med arbetar- och invandrarbakgrund och som kommer från landsorten är underrepresenterade.⁷ För alla grupper, utom grupper baserade på kön och etnisk bakgrund, är människor lika positiva till olika gruppers representation oavsett om de själva skulle missgynnas eller gynnas av det; det finns med andra ord ingen skillnad mellan hur viktigt gamla och unga tycker att det är med en jämn åldersfördelning på ledande positioner, eller mellan stads- och en landsortsbors syn på betydelsen av ledare från olika geografiska områden.

Inte heller kan man hitta någon skillnad i betoningen av olika sociala gruppers representation mellan arbetare eller högre tjänstemän, men huruvida man är svensk

eller invandrare spelar alltså en avgörande roll för hur viktigt man anser att det är med fler invandrare på ledande positioner. 35 procent av personerna med invandrarbakgrund tycker att det är mycket viktigt med fler invandrare på ledande positioner i samhället, men endast 22 procent av de infödda svenskarna tycker likadant.⁸ Samma polarisering finns när det gäller kön; 60 procent av kvinnorna tycker att det är mycket viktigt med en jämn könsfördelning på ledande positioner medan bara 40 procent av männen gör det.

En möjlig tolkning är att polariseringen i åsikter om köns- och invandrarrepresentation mellan gynnade och missgynnade grupper beror på att de identiteter som är knutna till köns- och invandradimensionerna uppfattas som mer stabila än andra. Antingen har man invandrat till Sverige eller också har man det inte. Likaså är kön en egenskap som de flesta människor upplever som tämligen permanent. Däremot har vi alla varit unga en gång och de flesta av oss kommer också att bli gamla, vilket kanske är orsaken till att det är lättare att sympatisera med olika åldersgruppers krav på representation. Samma sak gäller geografiska områden. Att flytta från en ort till en annan är ju inte helt ovanligt och om inte annat, så kanske vi har vänner och släktingar på andra platser än där vi själva bor. En sådan tolkning innebär att inställningen till olika gruppers representation delvis handlar om egenintresse så till vida att människor är mer positiva till representation av grupper som de själva tillhör eller kan tänkas komma att tillhöra.

Figur 4 *Inställningen till olika typer av grupprepresentation beroende på om de själva tillhör den missgynnade gruppen eller inte 2000 (procentandel som svarat "mycket viktigt")*



Kommentar: Frågan som har ställts lyder: "Hur viktigt anser Du att det är att representationen av personer på ledande positioner i samhället avspeglar befolkningens fördelning i följande avseenden?" Respondenterna har fått välja mellan följande svarsalternativ: mycket viktigt, ganska viktigt, inte särskilt viktigt, inte alls viktigt. Figuren skiljer mellan svarepersoner som tillhör den gynnade respektive missgynnade gruppen på varje område. Som gynnade respektive missgynnade grupper räknas följande: kön (män resp. kvinnor), åldersgrupper (medelålders 30-60 år resp. yngre 15-29 år), social bakgrund (högre tjänstemän resp. arbetare), invandrare (personer utan invandrarbakgrund resp. personer med invandrarbakgrund)⁹, geografiska områden (boende i storstad resp. boende på ren landsbygd). Se vidare texten.

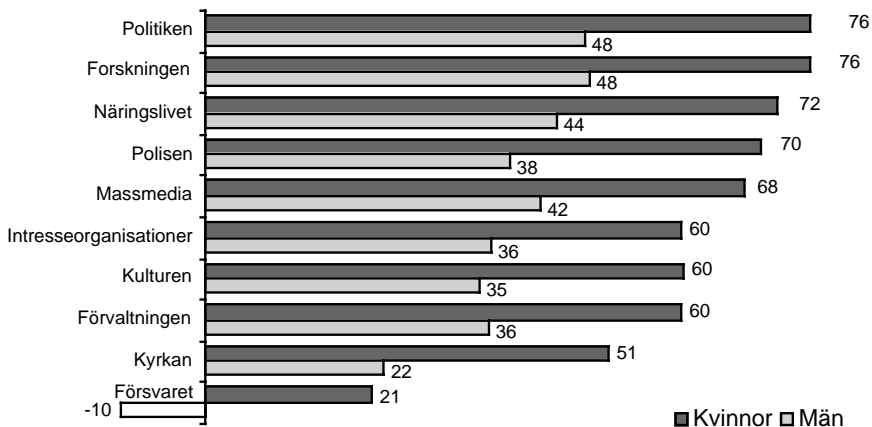
Källa: SOM-undersökningen 2000.

Jämställdhet – en fråga om egenintresse?

Som vi såg i det tidigare avsnittet tycker de allra flesta människor att det är viktigt med lika många kvinnor som män på ledande positioner, men är de beredda att acceptera åtgärder för att målet ska uppnås? Ja, det beror på vilket samhällsområde det handlar om.¹⁰ Inom politik, forskning, näringsliv, massmedia och polis- och rättsväsende anser en stor del av befolkningen att det är legitimt att tillämpa åtgärder för att uppnå en jämnare könsfördelning på toppositioner, men inom organisationer, förvaltning, kultur, kyrka och försvaret är det inte lika självklart (Figur 5). I samtliga fall är emellertid en majoritet av allmänheten, både män och kvinnor, positiva till åtgärder med undantag av försvaret, där en övervägande andel av männen inte tycker att det är viktigt.

På en övergripande nivå är inställningen till åtgärder för att uppnå en jämnare könsfördelning på toppositioner inom olika samhällsområden en endimensionell fråga, precis som den generella inställningen till grupprepresentation. Tycker man att det är viktigt att män inte tillåts att sitta på mer än hälften av de tyngsta posterna på ett område tycker man oftast att det bör gälla även för andra områden. Den faktor som har störst betydelse för om en person är positiv till åtgärder för att få in fler kvinnor bland samhällets makthavare eller ej är framför allt kön; kvinnor är genomgående mer positiva än vad män är.

Figur 5 Kvinnors och mäns inställning till åtgärder för att uppnå en bättre könsbalans inom olika samhällssektorer 2001 (balansmätt)



Kommentar: Frågan som har ställts lyder: "Hur viktigt anser du att det är att åtgärder vidtas för att uppnå en jämn könsfördelning på toppositionerna inom följande samhällssektorer?" Respondenterna har fått välja mellan följande svarsalternativ: mycket viktigt, ganska viktigt, varken viktigt eller oviktigt, mindre viktigt och helt oviktigt. Antalet svarpersoner varierar något mellan olika samhällsområden, men de understiger aldrig 863 för kvinnor och 911 för män. Balansmättet anger andelen positiva (mycket viktigt och ganska viktigt) minus andelen negativa (mindre viktigt och helt oviktigt).

Utbildningsnivå är ytterligare en faktor som påverkar hur positiv man är, men intressant nog har den olika betydelse för kvinnor och män. Kvinnor är nämligen mer positiva till jämställdhetsåtgärder ju högre utbildning de har, medan utbildning inte alls har samma effekt på män. Istället blir män mer och mer negativa med högre utbildningsnivå.¹¹

En tänkbar förklaring är att högutbildade kvinnor röstar mer till vänster än vad högutbildade män gör.¹² Eftersom partisympati spelar roll för hur positiv man är till jämnare könsbalans¹³ så kanske detta kan förklara varför åsiktsskillnaderna mellan högutbildade kvinnor och män är större än bland de lågutbildade. Vid en kontroll för vilket parti man föredrar kvarstår emellertid mönstret. För kvinnor är det fortfarande uppenbart att högre utbildning leder till att man är mer positiv till åtgärder både när det gäller invandrar- och könsrepresentation, men för män finns det bara en sådan entydig effekt när det gäller invandrarfrågan.

Även vid en kontroll för inom vilken sektor man arbetar (offentlig eller privat) är betydelsen av hög utbildning likartad. De som arbetar inom privat sektor är oftast mindre positiva till jämställdhetsåtgärder än de inom offentlig sektor. Åsiktsskillnaden mellan kvinnor och män inom privat sektor är dock stor och oavsett om man arbetar inom privat eller offentlig sektor medför högre utbildning inte att män blir mer positiva till grupprespresentation, medan den definitivt har en sådan betydelse för kvinnor.

När vi undersöker i vilken utsträckning utbildningsnivån påverkar inställningen till invandrarrepresentation får vi inte samma mönster. Frågan är exakt likadant ställd med undantaget att vi frågar om en jämnare balans mellan invandrare och svenskar,¹⁴ men resultatet vi får är ändå att både högutbildade män och kvinnor är mer positiva till att vidta åtgärder för att uppnå ett sådant mål än lågutbildade.¹⁵ Vi vet att uppfattningarna i dessa två frågor är nära korrelerade med varandra,¹⁶ så varför får högre utbildning en negativ effekt på män när det gäller inställningen till jämställdhetsåtgärder, men inte när det gäller åtgärder för att uppnå förbättrad representation för invandrare?

En hypotes är att det rör sig om egenintresse. Det är högutbildade män som i första hand riskerar att få träda tillbaka om kvinnor vinner tillgång till fler toppositioner i samhället och det vore därför inte förvånande om yngre, högutbildade män är de som är minst positiva till åtgärder för att uppnå en jämnare könsfördelning på eftertraktade toppjobb, eftersom de ännu inte har hunnit etablera sig på arbetsmarknaden. Högutbildade män mellan 15-29 år är också mer skeptiska till jämställdhetsåtgärder än vad män mellan 30-64 år är (Tabell 1). Dessutom förändras åsikterna när personerna lämnar arbetslivet bakom sig och går i pension. Män som är över 65 år är genomgående mer positiva till att införa åtgärder för att jämna till könsbalansen än vad män i arbetsför ålder är.

Kvinnornas åsikter tenderar däremot att utvecklas i motsatt riktning och de blir istället mindre positiva med åldern. Mönstret är dock inte alls lika tydligt som bland männen. Resultatet är att manliga pensionärer till och med är mer positiva till jämnare

könsrepresentation än kvinnliga pensionärer. Detta är anmärkningsvärt och är det enda tillfälle då vi har funnit att kvinnor är mindre positiva än män. Utifrån de här siffrorna kan vi alltså inte avfärda tanken på att de stora könsskillnaderna mellan högutbildade kvinnor och män grundar sig i egenintresse. Antalet svarande är förvisso lågt i de högre ålderskategorierna, men resultaten antyder ändå att så länge folk befinner sig på arbetsmarknaden så konkurrerar de om toppjobben och då ligger det i kvinnors intresse att vara mycket positiva till jämställdhetsåtgärder medan männen är mindre entusiastiska.

Tabell 1 Andelen bland högutbildade kvinnor och män som är positiva till åtgärder för att uppnå en jämnare könsbalans 2001 (procent)

	Kvinnor	Män	Differens
15-29 år	72	41	+31
30-49 år	75	55	+20
50-64 år	76	47	+29
65-85 år	63	70	-7

Kommentar: Frågan som har ställts lyder: "Hur viktigt anser du att det är att åtgärder vidtas för att uppnå en jämn könsfördelning på toppositionerna inom följande samhällssektorer?" Respondenterna har fått välja mellan följande svarsalternativ: mycket viktigt, ganska viktigt, varken viktigt eller oviktigt, mindre viktigt och helt oviktigt. Siffrorna är genomsnittet för hur man har svarat på de olika samhällssektorerna. Antal svarande i de olika kategorierna varierar mellan 14 och 137.

Frågan är vad hög utbildning egentligen står för i detta sammanhang. Hög utbildning som sådan är kanske egentligen inte så intressant, utan snarare vad man har fått lära sig under sin studietid och vilket yrkesområde utbildningen är riktad mot. Och det händer intressanta saker med sambandet mellan utbildning och inställningen till jämställdhetsåtgärder när man gör skillnad på de som har läst humanistiska och samhällsvetenskapliga inriktningar och de som har ägnat sig åt ekonomi, naturvetenskap eller teknik.¹⁷

Bland kvinnorna kvarstår mönstret att de som har hög utbildning är mer positiva än de med låg utbildning och det finns heller ingenting som pekar på att någon speciell utbildning skulle leda till att kvinnorna blir mer eller mindre positiva. För männen spelar däremot typen av utbildning stor roll; de som har läst ekonomi, naturvetenskap, eller teknik blir mer negativa ju längre utbildning de har, medan de som har ägnat sig åt humanistiska eller samhällsvetenskapliga studier tvärtom blir mer positiva! Gapet mellan könen består visserligen, men skillnaden mellan de högutbildade männen och kvinnorna inom humaniora och samhällsvetenskap är mindre än bland de lågutbildade, vilket inte är fallet bland de som läst ekonomi, naturvetenskap och teknik.

Män som har en utbildning som är orienterad mot de sektorer i samhället som har sämst könsbalans på toppositionerna, nämligen näringslivet och de tekniskt och

naturvetenskapligt inriktade yrkesområdena, är därmed betydligt mindre positiva till åtgärder för att förbättra kvinnorepresentationen. Även detta kan tolkas som att åsikterna grundas i egenintresset. Det är männen inom de mest mansdominerade områdena som har mest att förlora på jämställdhetsförbättrande åtgärder, t ex kvotering. Typen av utbildning har dessutom inte alls lika stor betydelse när det gäller mäns inställning till åtgärder för att förbättra invandras representation.

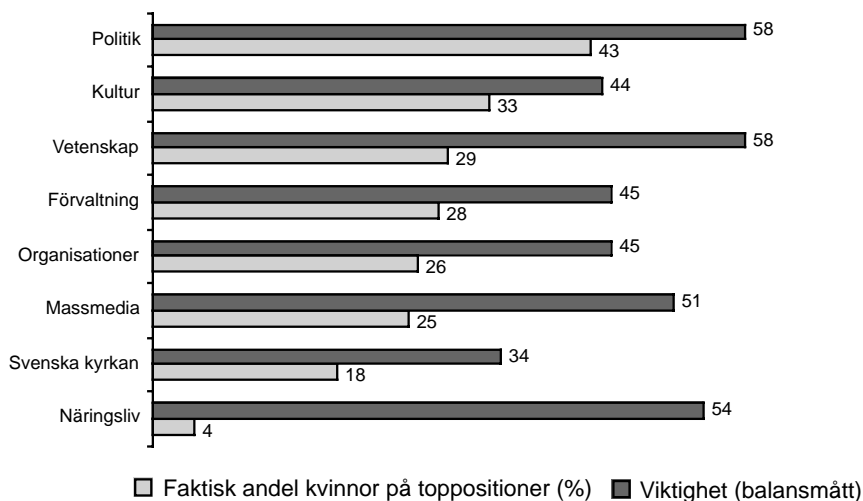
Det finns emellertid ytterligare en förklaringsfaktor till skillnaderna mellan högutbildade mäns och kvinnors åsikter i kvinnorepresentationsfrågan som vi bör diskutera och det är skillnader i verklighetsuppfattningar. Kanske är det så att män i högre grad än kvinnor redan uppfattar att det finns en tillräckligt bra könsbalans på en rad olika samhällsområden? Och kanske anser många män att det redan genomförts tillräckligt många åtgärder för att förbättra kvinnorepresentationen, åtminstone inom deras egna verksamheter. Detta är dock något som inte undersökts inom ramen för denna studie. Däremot kan vi jämföra svenska folkets bedömning av behovet av åtgärder med hur könsrepresentationen på toppositionerna i samhället faktiskt ser ut.

Ideal och verklighet

Vi inledde med att fråga oss hur starkt stödet för jämställdhetsarbetet egentligen är när Sverige redan uppfattas av många som ett land som har kommit relativt långt i frågan. De resultat vi har fått visar att svenska folket är mycket positivt till ett aktivt jämställdhetsarbete. En faktor som sannolikt bidrar till det stora intresset är hur sammansättningen mellan könen på ledande positioner ser ut i verkligheten. En närmare studie av makt-havarna i Sverige visar nämligen att det inte finns något område där det inte råder en mansdominans. Egentligen är det bara inom politiken som kvinnor verkligen har lyckats uppnå något som liknar en jämn könsfördelning. Där utgör de numera 43 procent (Figur 6). På de övriga samhällsområdena är det bara inom kulturen som de är mer än 30 procent, men i de allra flesta samhällssektorer ligger andelen kvinnor någonstans mellan 20 och 30 procent. Allra sämst är näringslivet där den manliga dominansen är bedövande; 96 procent av de mäktigaste positionerna innehas av män.

Om man jämför hur viktigt människor tycker att det är med en jämn könsfördelning med hur stor andel kvinnor det faktiskt finns på ledande positioner inom just de områdena så följer dessa kurvor varandra tämligen väl. Politiken är det område som uppfattas som viktigast och det är ju också där kvinnorna sitter på flest poster. Vårre är det emellertid med vetenskapen och medierna som pekas ut som viktiga områden för åtgärder, men där kvinnor på makt-positioner endast utgör 29 respektive 25 procent.¹⁸ Allra sämst är det inom näringslivet där gapet mellan kravet på jämställdhet och andelen kvinnor är störst.¹⁹

Figur 6 Jämförelse mellan andelen kvinnor på maktpositioner på olika samhällsområden och medborgarnas värdering av vikten av jämställdhetsåtgärder på samma områden 2001



Kommentar: Frågan som har ställts lyder: "Hur viktigt anser du att det är att åtgärder vidtas för att uppnå en jämn könsfördelning på toppositionerna inom följande samhällssektorer?" Respondenterna har fått välja mellan följande svarsalternativ: mycket viktigt, ganska viktigt, varken viktigt eller oviktigt, mindre viktigt och helt oviktigt. Antalet svarspersoner är 1899. Balansmättet anger andelen positiva (mycket viktigt och ganska viktigt) minus andelen negativa (mindre viktigt och helt oviktigt). Siffrorna som anger den reella fördelningen av kvinnor på maktpositioner inom olika samhällsområden är tagna från enkätundersökningen "Ledarskap i förändring".¹⁹

Att det är mycket som återstår att göras innan kvinnor och män har lika mycket makt i Sverige är uppenbart och det är ett faktum som kan upplevas som nedslående efter en så lång tid av jämställdhetssträvanden från olika håll. Det som är positivt är dock att det finns ett starkt stöd bland befolkning när det gäller att förbättra könsbalansen på ledande positioner i samhället; de allra flesta verkar även beredda att vidta direkta åtgärder för uppnå detta mål inom många viktiga samhällsområden.

Detta är en inställning som inte är specifik just för balansen mellan kvinnor och män på ledande positioner, utan även andra grupper grundade på ålder, social klass och geografiska områden anses också ha en självklar rätt att vara representerade på inflytelserika positioner i samhället. När det gäller två andra grupper är stödet emellertid inte lika självklart, nämligen invandrargrupper och grupper baserade på sexuell läggning.

Olika grupper i samhället har olika stort intresse av att fler grupper får tillträde till inflytelserika poster. Vår slutsats är att de åsiktsskillnader som finns när det gäller grupprepresentation har sin grund både i ideologi och i egenintresse. Särskilt när det

gäller kön finns det en tydligt skillnad mellan kvinnor och män när det gäller hur viktig denna fråga anses vara, en skillnad som inte kan förklaras av parti, yrkessektor, grad av utbildning, typ av utbildning, eller ålder. Även om en majoritet av männen vill ha jämställdhet är det långt ifrån alla som är villiga att vidta konkreta åtgärder för att uppnå ett mer jämställt samhälle.

Noter

- ¹ *Män och jämställdhet. Faktablad*. Stockholm: Näringsdepartementet 1999, s. 1
- ² Se exempelvis Karam 1998, Bergqvist m.fl. 1999 och DN 1999-03-08.
- ³ Den exakta frågan lyder: "Hur viktigt anser Du att det är att representationen av personer på ledande positioner i samhället avspeglar befolkningens fördelning i följande avseenden?" Respondenterna har fått välja mellan följande svarsalternativ: mycket viktigt, ganska viktigt, inte särskilt viktigt och inte alls viktigt. Till "viktigt" räknas de som har svarat "mycket viktigt" och "ganska viktigt".
- ⁴ Korrelationen mellan inställningarna till de olika typerna av grupprepresentation (kön, åldersgrupper, socialgrupper, geografiska områden, invandrare och grupper med olika sexuell läggning) varierar mellan 0,3 och 0,6. Samtliga korrelationer är signifikanta på 0.01-nivån.
- ⁵ Frågan som är ställd bygger på en enkätfråga som tidigare ställts till avgående riksdagsledamöter inom ramen för projektet "Att representera folket: yrkesbana eller sidospår i karriären" som leds av Shirin Ahlbäck och Jörgen Hermansson (Uppsala universitet) samt Lena Wängnerud (Göteborgs universitet).
- ⁶ I samtliga frågor är högutbildade mer positivt inställda än lågutbildade, men skillnaderna är inte stora. Störst skillnad finns när det gäller synen på invandrepresentation (bland lågutbildade är det 19 procent som tycker det är viktigt, mot 30 procent bland de högutbildade). Antal svarspersoner i varje utbildningsgrupp varierar mellan 408 och 760.
- ⁷ Se t ex den svenska Maktutredningens huvudrapport (SOU 1990:44: 301ff).
- ⁸ Definitionen av invandrarbakgrund är om personen själv, mamman eller pappan är uppvuxna i annat land än Sverige.
- ⁹ Definitionen av invandrarbakgrund är om personen själv, eller mamman eller pappan är uppvuxna i annat land än Sverige.
- ¹⁰ Frågan som har ställts lyder: "Hur viktigt anser Du att det är att åtgärder vidtas för att uppnå en jämn könsfördelning på toppositionerna inom följande samhällssektorer?" De olika samhällssektorerna är politik, försvar, kyrka, polis- och rättsväsende, näringsliv, massmedia, kultur, forskning, förvaltning och

- intresseorganisationer. Respondenterna har fått välja bland svarsalternativen: mycket viktigt, ganska viktigt, varken viktigt eller oviktigt, mindre viktigt och helt oviktigt.
- 11 Det genomsnittliga balansmättet (andel positiva minus andel negativa) för samtliga undersökta samhällssektorer för högutbildade kvinnor är +63 (antal svarande är minst 284 st) och för högutbildade män +24 (antal svarande är minst 220 st). Motsvarande balansmätt för lågutbildade kvinnor är +53 och +33 för män.
 - 12 Oskarson och Wängnerud 1995
 - 13 Se Figur 2.
 - 14 Den exakta frågan lyder: "Hur viktigt anser Du att det är att åtgärder vidtas för att få fler personer med invandrarbakgrund på toppositionerna inom följande samhällssektorer?" Respondenterna har fått välja bland svarsalternativen: mycket viktigt, ganska viktigt, varken viktigt eller oviktigt, mindre viktigt och helt oviktigt.
 - 15 Det genomsnittliga balansmättet (andel positiva minus andel negativa) för samtliga undersökta samhällssektorer för högutbildade kvinnor är +49 (antalet svars personer är minst 281 st) och för högutbildade män +23 (antalet svars personer är minst 221). Motsvarande balansmätt för lågutbildade kvinnor är +10 (antalet svars personer är minst 371) och -6 för män (antalet svars personer är minst 448 st).
 - 16 Korrelationen ligger mellan 0,4 och 0,6 beroende på vilket samhällsområde det gäller. Värdena är signifikanta på minst 95%-konfidensnivå.
 - 17 Till utbildningar med humanistisk och samhällsvetenskaplig inriktning räknas: estetik/design/hantverk, hotell/restaurang/service, humanistisk, media/journalistik/reklam, pedagogik, samhällsvetenskap och vård och omsorg. Till utbildningar med ekonomisk, teknisk och naturvetenskaplig inriktning räknas: ekonomi/handel, jordbruk/skogsbruk/miljövård, naturvetenskap och teknik/industri. Kategoriseringen av utbildningarna grundar sig på Lena Wängneruds indelning av kvinnliga och manliga politikerområden (Wängnerud 1998).
 - 18 Andelen kvinnliga professorer är dessutom betydligt lägre än siffrorna i Figur 5 anger. Anledningen till att andelen kvinnor på toppositioner inom vetenskapen uppgår till hela 29 procent är att även ledamöter i alla större vetenskapliga forskningsråd inkluderats i urvalet och där finns många kvinnor.
 - 19 Siffrorna är tagna från enkätundersökningen "Ledarskap i förändring", som genomfördes under våren och sommaren 2001 av projektet "Kön och eliternas reproduktion i ett komparativ perspektiv", som leds av professor Anita Göransson vid Göteborgs Universitet.
 - 20 "Ledarskap i förändring" genomfördes under våren och sommaren 2001 av forskningsprogrammet "Kön och eliternas reproduktion i ett komparativ perspek-

tiv", som leds av professor Anita Göransson vid Göteborgs Universitet. Undersökningen kartlade könsfördelningen på samtliga toppositionerna inom 9 olika samhällssektorer. Totalt ingick knappt 3000 personer som innehar toppositioner i undersökningen. Även hovet undersöktes, men ingår inte i Figur 5.

Referenser

- Bergqvist, Christina m.fl. red. (1999): *Likestilte demokratier? Kjønn og politikk i Norden*. Oslo: Universitetsforlaget.
DN 1999-03-08
- Karam, Azza red. (1998): *Women in Parliament: Beyond Numbers*. Stockholm: International IDEA.
- Män och jämställdhet. Faktblad*. Stockholm: Näringsdepartementet 1999
- Oskarson, Maria & Lena Wängnerud (1995): *Kvinnor som väljare och valda*. Lund: Studentlitteratur.
- SOU 1990:44, *Demokrati och makt i Sverige*. Stockholm: Allmänna förlaget.
- Wetterberg, Tomas (2002): *Vill man ha jämställdhet?* Stockholm: Fritzes.
- Wängnerud, Lena (1998): *Politikens andra sida. Om kvinnorepresentation i Sveriges Riksdag*. Göteborg: Göteborg Studies in Politics.

ALLT JÄMNARE PÅ KÄRNKRAFTSFRONTEN

SÖREN HOLMBERG

Kärnkraftsfrågan politiserades i mitten av 1970-talet. Det opinionsmönster som etablerades då gäller alltjämt. Kärnkraftsmotståndarna är fler än kärnkraftsanhängarna.¹ Det är fler svenskar som långsiktigt vill avveckla kärnkraften än som vill ha den kvar (Holmberg, Westerståhl och Branzén 1977). Men opinionsläget blir allt jämnare. Andelen personer som vill avveckla kärnkraften på lång sikt är fortfarande större än andelen som vill utnyttja kärnkraften. Men kärnkraftsmotståndarnas försprång krymper. I den senaste SOM-mätningen 2001 höll sig andelen som långsiktigt ville avveckla kärnkraften kring 40 procent medan andelen som istället ville använd kärnkraften var cirka 35 procent. Övriga 20-25 procent har ingen åsikt. Olika enkätfrågor ger något olika resultat men trenden är densamma (se tabellerna 1 och 2). Kärnkraftsmotståndarna tappar samtidigt som kärnkraftsanhängarna vinner ökat stöd.

Opinionsframgången för kärnkraftsanhängarna har dock inte inneburit att tanken på att nysatsa på kärnkraften och bygga nya reaktorer fått någon riktig vind i seglen. Andelen personer som vill satsa på fler kärnkraftsreaktorer i framtiden har hållit sig mellan 5-10 procent under senare år, 9 procent år 2001. Dock, vid tiden för folkomröstningen 1980 var det endast 2 procent som ville bygga fler kärnkraftsreaktorer. Sett i ett tjuugoårsperspektiv har alltså tanken på att bygga ut kärnkraften vunnit ökat stöd. De flesta kärnkraftsanhängare vill emellertid endast förnya befintliga reaktorer men inte bygga några nya. En åsikt som kanske kan betecknas som begränsat entusiastisk för kärnkraft – ja till det vi har men inte mer. Totalt sett omfattade denna åsiktsgrupp 29 procent av befolkningen i senaste SOM-undersökningen 2001.

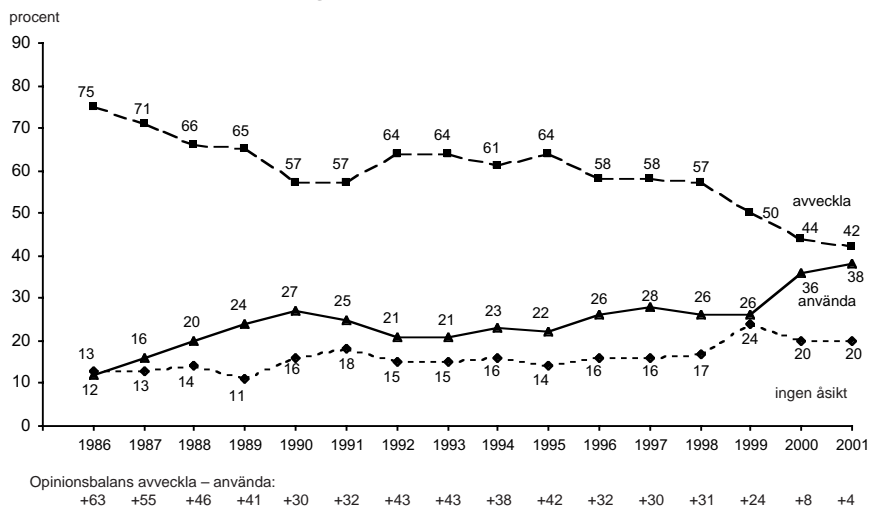
På motståndarsidan blir snabbavvecklarna allt färre. Andelen svenskar som vill avveckla kärnkraften till det gamla slutdatumet 2010 har minskat från 22 procent 1996 till 14 procent 2001. Åren omedelbart efter Tjernobylolyckan var tanken att avveckla kärnkraften till 2010 en majoritetsståndpunkt med stöd av 68 procent 1986 och 52 procent 1987 (Holmberg 1995). Den mest populära ståndpunkten bland dagens kärnkraftsmotståndare är att avveckla kärnkraften långsamt. Totalt 28 procent av svenska folket ansluter sig till åsikten att ”avveckla kärnkraften, men använd de kärnkraftsreaktorer vi har tills de har tjänat ut.” Det kan betyda att avvecklingen är klar först om tjuo, trettio eller kanske t o m fyrtio år. En bekväm ståndpunkt kan man tycka. Uppskjut till morgondagen vad du inte vill uppleva idag. För alla dessa kärnkraftsmotståndare är ett skarpt läge långt borta. Deras inställning kan karaktäriseras som att de i princip är emot kärnkraft, men i praktiken kan leva med den länge än.

Tabell 1 Åsikter om kärnkraftens långsiktiga användning i Sverige (procent)

fråga: ”Vad är din åsikt om kärnkraftens långsiktiga användning som energikälla i Sverige?”

åsikt	1996	1997	1998	1999	2000	2001
avveckla kärnkraften senast till år 2010	22	19	17	16	15	14
avveckla kärnkraften, men använd de kärnkraftsreaktorer vi har tills de har tjänat ut	31	32	40	34	29	28
använd kärnkraften och förnya efterhand kärnkraftsreaktorerna, men bygg inga fler	18	19	21	19	26	29
använd kärnkraften och satsa på fler kärnkraftsreaktorer i framtiden	6	7	5	7	10	9
ingen bestämd åsikt/ej svar	23	23	17	24	20	20
summa procent	100	100	100	100	100	100
antal personer	1779	1754	1740	1703	1704	1739

Kommentar: Frågeformuleringen år 2000 och 2001 skiljer sig något åt från formuleringen åren 1996-1999.

Figur 1 Avveckla eller använda kärnkraften på lång sikt? Opinionsutvecklingen 1986-2001 (procent)

Kommentar: Se tabell 1 för enkätfrågans utformning år 2001. Svartalternativ 1-2 har definierats som 'avveckla' medan svartalternativ 3-4 klassificerats som 'använda'. Åren 1986-1995 respektive 1996-1999 användes delvis annorlunda utformade enkätfrågor.

Tabell 2 Avveckla kärnkraften på lång sikt

påstående: ”Sverige bör på lång sikt avveckla kärnkraften?”

åsikt	SOM 1998	SOM 1999	SOM 2000	SOM 2001
mycket bra förslag	22	21	22	19
ganska bra förslag	25	23	22	21
varken bra eller dåligt förslag	21	22	21	23
ganska dåligt förslag	16	16	18	17
mycket dåligt förslag	13	13	12	14
ej svar	3	5	5	6
summa procent	100	100	100	100
antal personer	3561	3503	1842	3638
andel bra	47	44	44	40
andel dåligt	29	29	30	31
övertikt bra förslag	+18	+15	+14	+9

Nedgången i andelen kärnkraftsmotståndare har dock inte ändrat de grundläggande mönstren när det gäller vilka sociala eller politiska grupper som tenderar att vara för respektive emot kärnkraft. Kvinnor, yngre personer och landsbygdsbor är fortfarande relativt sett mest skeptiska till kärnkraft som energikälla. Mest positiva är män, äldre personer och storstadsbor. Resultaten känns igen sedan 1970-talet. Partipolitiskt är också mönstret välkänt sedan länge. Mest kärnkraftsnegativa är mp-, v- och c-sympatisörer medan moderata sympatisörer är mest positiva. Jämfört med resultaten 2000 har alla partiers sympatisörer blivit något mer positiva till att använda kärnkraften, mest påtagligt bland centerpartiets anhängare (se tabell 3).

Det statistiska sambandet mellan partisympati och kärnkraftsåsikt är relativt högt. Kärnkraftsfrågan är fortfarande partipolitiserad på massnivå. Mätt med sambandsmåtten *eta*, som kan variera mellan .00 och 1.00, blir värdet .33 år 2001. Något lägre än de flesta tidigare mätningar under 1980- och 1990-talen och klart lägre än under 1970-talet när motsvarande *eta*-värden höll sig kring .45-.50, men fortfarande på ungefär samma nivå som under de senaste tio-femton åren (Holmberg 1999). En tendens till minskad partipolitisering finns med andra ord, om än långsam.

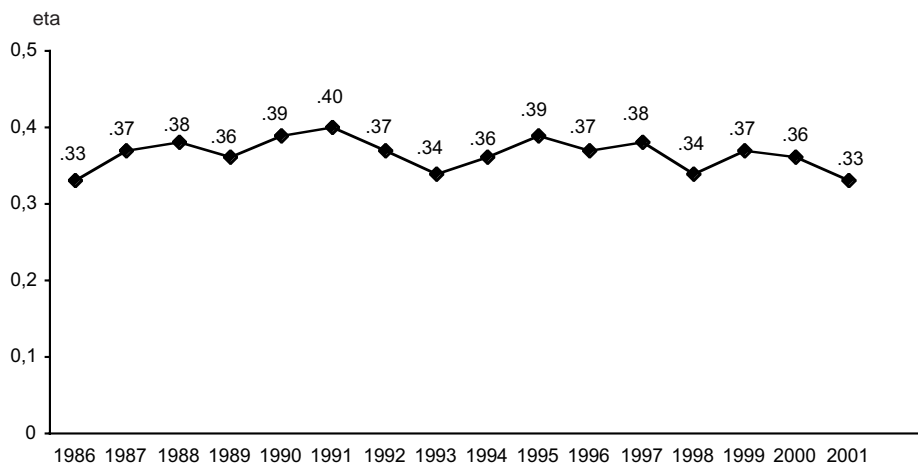
Resultaten i figur 2 visar de exakta *eta*-värdena för kopplingen mellan svenska folkets partisympatier och kärnkraftsåsikter under åren 1986-2001. Det är inte bara medieforskningen som har sina i allt väsentligt raka och stabila kurvor. Även väljarforskningen kan understundom presentera lika raka kurvor. Resultaten i figur 2 är ett sådant exempel. Sambandet mellan partisympati och kärnkraftsåsikt har inte förändrats mycket under de senaste femton åren. Partipolitiseringsen kvarstår bland väljarna även om kärnkraftsfrågan inte längre uppfattas som ett viktigt problem av särskilt många människor. Kärnkraften tillhör inte längre de frågor som placerar sig högt på väljarnas dagordning (se kapitel 1).

Tabell 3 Avveckla eller använda kärnkraften på lång sikt efter social gruppstillhörighet och partisympati (procent)

	avveckla	använd	ingen åsikt	summa procent	antal personer	övertikt avveckla
kön						
man	38	49	13	100	840	-11
kvinna	45	28	27	100	898	+17
ålder						
18-30	42	29	29	100	368	+13
31-60	43	41	16	100	923	+2
61-85	38	40	22	100	447	-2
utbildning						
grundnivå	41	35	23	100	450	+6
mellannivå	40	39	21	100	857	+1
universitet/högskola	46	43	11	100	240	+3
bostadsort						
landsbygd	51	32	17	100	249	+19
tätort	43	38	19	100	404	+5
stad	40	40	20	100	520	±0
storstad	38	40	22	100	501	-2
partisympati						
v	60	24	16	100	191	+36
s	42	34	24	100	600	+8
c	54	30	16	100	98	+24
fp	49	42	9	100	65	+7
m	26	61	13	100	331	-35
kd	42	43	15	100	182	-1
mp	64	17	19	100	64	+47
övrigt parti	35	44	21	100	43	-9
inget parti	30	28	42	100	165	+2
samtliga	42	38	20	100	1739	+4

Kommentar: Intervjufrågan om kärnkraften redovisas i tabell 1.

Kärnkraften som politiska attityd har genom åren genomgått en märklig förändring. När frågan politiserades i mitten av 1970-talet var människors åsikter i stort sett orelaterade till den i Sverige dominerande vänster-högerdimensionen. Kärnkraftsmotståndare och kärnkraftsanhängare tenderade att återfinns såväl till vänster som till höger; i själva verket något oftare till höger än till vänster i de första mätningarna 1976 (Holmberg, Westerståhl, Branzén 1977, Holmberg och Asp 1984, Holmberg 1999:330). Men sedan dess har kärnkraftsattityderna ändrat karaktär. Kärnkraftsmotstånd har bland väljarna alltmer kommit att förknippas med vänsteråsikter och kärnkraftsförespråkande med högeråsikter. Korrelationen mellan kärnkraftsåsikt och

Figur 2 Sambandet mellan väljarnas partisympati och kärnkraftsåsikt 1986 – 2001 (eta)

Kommentar: Eta är ett sambandsmått som kan variera mellan .00 (lågt) och 1.00 (högt). Antalet partier (oberoende variabel) har varierat genom åren. De var sju alla år utom 1991-1994 då de var åtta när ny demokrati var representerat i riksdagen. Partivariabeln har definierats som bästa parti. Kärnkraftsåsikterna (den beroende variabeln) har mätts med en fråga med fem svarsalternativ 1986-1995 och fyra svarsalternativ sedan 1996 (se tabell 1).

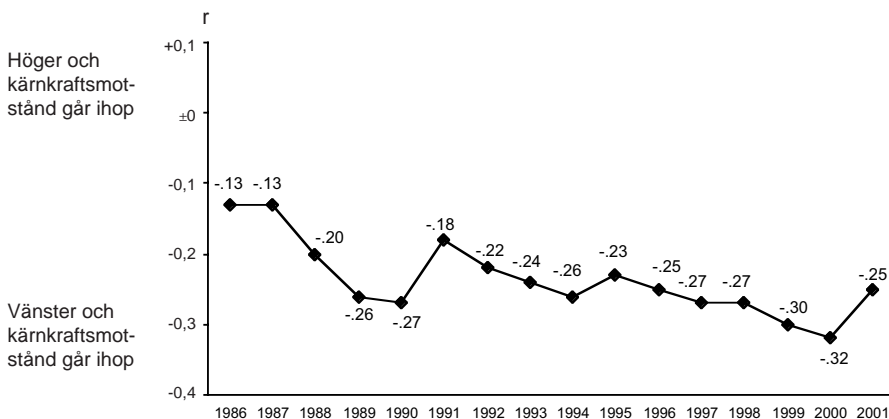
vänster-högerideologi har långsamt förstärkts. Kärnkraftsåsikter är inte längre en självständig och alternativ attityddimension i Sverige, skild från den traditionella vänster-högerkonflikten. Kärnkraften har tenderat att bli inkorporerad i vänster-högerdimensionen.

Den gamla vänster-högerdimensionen har besegrat och erövrat uppstickaren, som numera alltså är en före detta alternativ konfliktdimension. Eller mer nyanserat uttryckt, tendensen har varit sådan under de senaste decennierna, men helt erövrad har naturligtvis inte kärnkraftsdimensionen blivit. Korrelationen (r) mellan kärnkraftsåsikt och väljarnas subjektiva vänster-högerposition, som var omkring .00 åren kring folkomröstningen 1980 och kring -.15 till -.20 under slutet av 1980-talet, har de senaste åren hållit sig kring -.25 till -.30, där negativa värden betyder att vänster och kärnkraftsmotstånd går ihop. En ökande trend men än så länge långt ifrån ett hundra procentigt samband. Kärnkraftsdimensionen uppvisar med andra ord fortfarande ett visst eget liv; som dessutom förstärkts något i den senaste mätningen 2001. Korrelationen mellan kärnkraftsåsikt och vänster-högerideologi minskade till -.25 från -.32 år 2000. Bakom denna förändring ligger framförallt att personer längst ut till vänster blivit något mindre positiva till att avveckla kärnkraften – från 81 procent 2000 som vill avveckla till 70 procent 2001. Lägg härtill att kärnkraftsopinionen

förändras något lite åt andra hållet längst ut till höger – från 25 procent som vill avveckla 2000 till 29 procent 2001 – och man förstår varför korrelationen minskat en aning.

Men huvudmönstret består. Kärnkraftsopinionen har fått en koppling till den ideologiska vänster-högerdimensionen. Vänster tenderar att gå samman med kärnkraftsmotstånd och höger med kärnkraftsförespråkande.

Figur 3 Sambandet mellan väljarnas kärnkraftsåsikter och självvuppskattad vänster-högerposition (r)



Kommentar: Den subjektiva vänster-högerskalan är femgradig i SOM-studierna. Väljarnas kärnkraftsåsikter har mätts med fem svarsalternativ 1986-1995 och med fyra svarsalternativ sedan 1996 (se tabell 1). Korrelationskoefficienten (r) kan variera mellan -1.00 och +1.00.

I en föga vardagsnära fråga som kärnkraften kan förtroende spela en väl så viktig roll som ideologi. Få av oss har någon direktkontakt eller kännedom om kärnkraftens tekniska och naturvetenskapliga sidor. Vi måste förlita oss på vad diverse debattörer och informatörer säger oss. Förtroendet för kärnkraftsdebattens deltagare blir central. Budbärare vi litat på har lättare att nå fram än budbärare vi misstror. SOM-undersökningarnas förtroendemätningar av hur mycket människor litat på olika aktörer i kärnkraftsfrågan säger alltså något väsentligt.

Resultaten i tabell 4 visar att forskarna fortfarande toppar förtroendeligan klart med journalisterna i botten. Men för övriga aktörer kan vissa förskjutningar spåras. Tilltron till regeringen och statliga myndigheter är t ex på klar tillväxt sedan fyra-fem år tillbaka. Förtroendet för regeringen har ökat speciellt tydligt senaste året. Kanske har det allmänt ökade förtroendet för regeringen i terrorattackens fotspar även spritt sig till kärnkraftsområdet? En sådan tolkning vinner i trovärdighet när vi ser att tilltron till journalisternas energiinformation gått ned 2001, precis som all tilltro till olika slags medier minskade efter 11 september.

Tabell 4 Förtroende för olika aktörer i energi- och kärnkraftsfrågan. Andel svarspersoner som anger ett mycket stort eller ganska stort förtroende (procent)

fråga: ”Hur stort förtroende har Du för följande grupper när det gäller information om energi och kärnkraft?”

	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	00	01
miljöorganisationer	57	65	63	64	61	64	69	68	65	71	67	59	59	65	59	55
kärnkraftsindustrin	36	46	47	49	58	52	45	48	42	45	45	41	52	53	52	54
regeringen	52	52	49	37	36	44	36	43	46	39	38	28	43	42	44	54
forskare	81	89	88	85	87	83	80	83	81	81	85	81	82	85	87	85
journalister	16	21	28	26	20	24	28	30	26	28	29	26	26	30	29	22
statliga myndigheter	40	40	44	35	36	38	36	45	42	41	40	33	45	47	56	58
kommunstyret där Du bor												26	35	36	33	37
elbolagen																29

Kommentar: Frågan innehöll också svarsalternativen ganska litet respektive mycket litet förtroende. Personer som ej besvarat förtroendefrågorna (mellan 4-10 procent genom åren) är inte medtagna i procentbasen.

Förtroendet för miljöorganisationers kärnkraftsinformation är på väg nedåt. Siffran år 2001 är den lägsta som uppmätts i SOM sedan vi började undersökningarna 1986. För kärnkraftsindustrin däremot pekar förtroendekurvan åt andra hållet. Den pekar svagt uppåt sedan ett antal år. Resultatet 2001 är det näst högsta vi uppmätt för kärnkraftsindustrins förtroende. Endast mätningen 1990 uppvisar ett högre värde.

Trenderna går med andra ord hand i hand för budskap och budbärare. Kärnkraftsmotstånd och miljö rörelse tappar opinionsstöd samtidigt som kärnkraftsförespråkare och kärnkraftsindustrin har vinden i ryggen. Så ser opinionsläget ut inför kampen om den fortsatta kärnkrafts-utvecklingen och nedläggningen av Barsebäck II.

Noter

- ¹ Motståndare respektive anhängare till kärnkraften kan naturligtvis definieras på många olika sätt. I detta sammanhang utgår vi ifrån svarspersonernas åsikter om kärnkraftens långsiktiga varande i Sverige. Personer som vill avveckla på lång sikt definieras som kärnkraftsmotståndare medan personer som istället vill använda kärnkraften benämns kärnkraftsanhängare.

Referenser

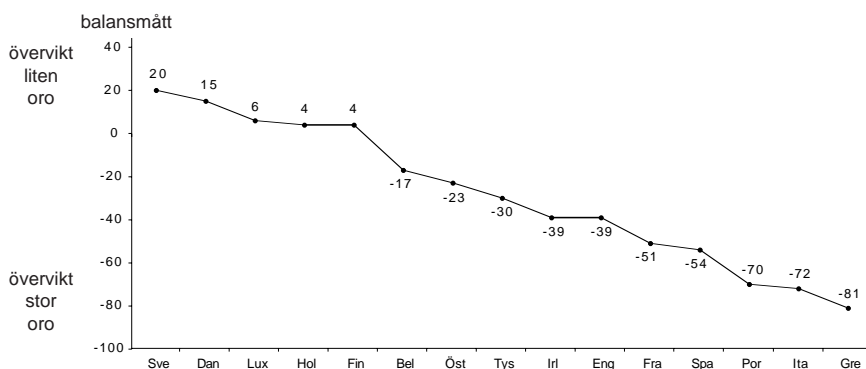
- Holmberg, Sören, Westerståhl, Jörgen och Branzén, Karl 1977. *Väljarna och kärnkraften*. Stockholm: Liber.
- Holmberg, Sören 1995. Kärnkraften II. I Holmberg, S. och Weibull, L. (red) *Det gamla riket*. Göteborg: SOM- institutet.
- Holmberg, Sören 1999. Kärnkraftsopinionen på tröskeln till 2000-talet. I Holmberg, S. och Weibull, L. (red) *Ljusnande framtid*. Göteborg: SOM-institutet.
- Holmberg, Sören och Asp, Kent 1984. *Kampen om kärnkraften*. Stockholm: Liber.

KÄRNAVFALL

PER HEDBERG

Oron för hur radioaktivt avfall hanteras varierar i EU:s medlemsländer. I undersökningen "Europeans and radioactive waste" ställdes en fråga om hur oroliga medborgarna i respektive EU-land var för hantering av radioaktivt avfall.¹ I figur 1 redovisas resultaten från frågan "Would you say you are very worried, fairly worried, not very worried or not at all worried about the way radioactive waste is managed in (COUNTRY)?". Siffrorna i figuren utgörs av ett balansmått där andelen ganska och mycket oroade dragits från andelen medborgare som ej uttrycker någon oro eller endast lite oro. Fem länder hamnar på plussidan, i resterande tio länder överväger oron. Resultaten visar att Sverige är det land i Europa där oron för hur radioaktivt avfall hanteras är lägst, +20. En förklaring till resultatet kan vara att Sverige under lång tid arbetat med metoder för att hantera det låg- och högaktiva kärnavfallet. Ett lager för lågaktivt avfall finns redan i Forsmark. Även i arbetet med att ta fram ett slutförvaringslager för det använda kärnbränslet ligger Sverige långt framme. Svensk Kärnbränslehantering AB (SKB) har sedan länge arbetat med att utveckla en bestämd djupförvaringsmetod. Och i processen att finna en lokalisering för ett slutförvaringslager har SKB kommit fram till det skede där förstudier avslutats i flera kommuner och direkta platsundersökningar är på väg att startas i ett par kommuner.

Figur 1 Oro för hantering av radioaktivt avfall i EU:s medlemsländer (balansmått)



Kommentar: Vet ej svar ingår i procentbasen. Frågeformulering: "Would you say you are very worried, fairly worried, not very worried or not at all worried about the way radioactive waste is managed in country?". Balansmättet utgör andelen ej oroade (inte alls oroade och inte särskilt oroade) minus andelen oroade (mycket och ganska oroade). Källa: International Nuclear Regulators Association (INRA), "Europeans and radioactive waste". EuropeanCoordination Office, 2002. Eurobarometer 56.2.

Även om Sverige är det land i Europa där oron för hantering av radioaktivt avfall är lägst innebär det inte att medborgarna anser att hantering och slutförvaring av högaktivt kärnavfall är riskfri. Resultaten i tabell 1 bygger på en fråga där personer får bedöma risker på en skala från 1 till 10. Med några få undantag har rangordningen varit identisk sedan 1986.² Absolut störst bedöms risken vara för att länder i östeuropa inte kan hantera sina kärnkraftverk och sitt kärnavfall på ett säkert sätt. Därefter är det ett stort hopp till bedömningar av risker för att kärnkraften leder till att allt fler länder skaffar sig kärnvapen. Riskerna med kärnavfallet har bedömts vara större än riskerna för en reaktorolycka vid varje mättillfälle sedan starten 1986. Mätserierna präglas av stor stabilitet när väl effekterna av Tjernobylolyckan klingat ut. Vad gäller riskerna kring kärnvapensspridning och det svenska kärnavfallet visar resultaten på en mycket svagt vikande trend under senare år. Det genomsnittliga medeltalet för riskbedömningar av frågan om kärnvapensspridning har under den senaste femårsperioden (1997-2001) sjunkit från 5,8 till 5,2 jämfört med femårsperioden därförinnan (1992-1996). Motsvarande tillbakagång i riskbedömningar för hantering och slutförvaring av kärnkraftens avfall är 0,4 enheter, från 5,1 till 4,7.

Tabell 1 Riskbedömningar i kärnkraftsfrågan 1986-2001 (medeltal)

fråga: "Vad anser Du om följande risker som har diskuterats i samband med kärnkraften? Hur stor är risken för..."

Hur stor är risken för:	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	00	01
att kärnkraften leder till att allt fler länder skaffar sig atomvapen?	6,8	6,5	5,8	5,7	5,5	5,9	5,7	5,9	5,8	5,6	5,9	5,2	5,2	5,5	5,0	4,9
att vi i Sverige inte kan hantera och slutförvara kärnkraftens avfall på ett säkert sätt?	6,1	6,1	5,9	5,7	5,2	5,4	5,3	5,1	5,3	4,8	5,2	4,5	5,0	4,6	4,8	4,6
en större olycka med radioaktivt utsläpp i ett kärnkraftverk i Sverige?	4,8	4,4	3,9	3,9	3,5	3,7	3,7	4,0	3,9	3,6	3,9	3,7	3,6	3,6	3,5	3,6
att länderna i Östeuropa inte kan hantera sina kärnkraftverk och sitt kärnavfall på ett säkert sätt?	---	---	---	---	---	---	---	---	8,8	8,7	8,9	8,4	8,5	8,5	8,5	8,1

Kommentar: Medeltalet kan variera mellan 1,0 (mycket lite risk) och 10,0 (mycket stor risk).

Debatten om det svenska kärnavfallet handlade från frågans politiseringen i början av 1970-talet till slutet av 1970-talet mycket om hur avfallet skulle kunna slutförvaras på ett säkert sätt. Metoden med djupförvaring i bergrunden introducerades redan i

AKA-utredningen och det är i princip den samma metod som SKB idag utvecklatoch arbetar med.³ Kortfattat går metoden ut på att det högaktiva kärnavfallet innesluts i metallkapslar som sedan placeras i förvaringshål 500 meter ner i urberget. Hålrummen mellan kapslar och bergvägg fylls med lera. Resterande gångar fylls igen och lagret försluts. Tanken är att ett slutlager inte skall behöva övervakas och kontrolleras av kommande generationer. Debatt har givetvis förekommit om huruvida metoden är säker eller inte, men också om förvaringen skall vara sluten eller mer öppen för kommande generationer, t ex för att ha beredskap för ny teknik.⁴ I SOM-undersökningarna ställdes 1987 för första gången en fråga om förvaringen skulle vara definitiv eller mer åtkomlig för framtidens människor. Frågan har upprepats i sex SOM-undersökningar varav undersökningen 2001 är den senaste. Resultaten redovisas i tabell 2.

Tabell 2 Åsikt om ett definitivt eller åtkomligt slutförvar 1987-2001 (procent)

fråga: "Det finns olika åsikter om hur vi i Sverige skall slutförvara det högaktiva avfallet från kärnkraften, dvs det mest farliga avfallet. En del anser att det högaktiva avfallet en gång för alla skall slutförvaras så att det inte går att komma åt i framtiden, medan andra tycker att det skall slutförvaras så att framtidens människor kan övervaka och komma åt det. Vad anser Du?"

slutförvaringsåsikt	SOM 1987	SOM 1988	SOM 1990	SOM 1992	SOM 1995	SOM 1998	SOM 2001
en gång för alla slutförvara det högaktiva avfallet så att det inte går att komma åt i framtiden	40	37	30	34	33	27	27
slutförvara det högaktiva avfallet så att framtidens människor kan övervaka och komma åt det	27	33	33	34	33	41	36
ingen bestämd åsikt i frågan/ej svar	33	30	37	32	34	32	37
summa procent	100	100	100	100	100	100	100
antal personer	1673	1643	1582	1889	1777	1740	1739
bland personer med en åsikt:							
andel definitivt slutförvaring	60	53	52	48	50	40	43
andel åtkomlig förvaring	40	47	48	52	50	60	57

En stor andel av svenska folket, 37 procent år 2001, har ingen uppfattning om förvaringen av det högaktiva avfallet bör vara definitiv eller åtkomlig för framtida generationer. Men resultaten från den senaste SOM-undersökningen visar liksom 1998 års undersökning att det är fler som förespråkar en åtkomlig förvaring, 36

procent, än som förordar en definitiv förvaring, 27 procent. Jämfört med sent 1980-tal har en opinionssvängning skett i frågan. Då var opinionen mer positiv till en definitiv förvaring.⁵

I 1998 års undersökning var kön och utbildning de bakgrundsfaktorer som var starkast kopplade till frågan om hur det högaktiva kärnavfallet skall förvaras. Samma mönster återfinns tre år senare. Män är i högre utsträckning för en åtkomlig förvaring (48 procent) än kvinnor (24 procent) liksom högutbildade i högre utsträckning förordar en åtkomlig förvaring (49 procent) jämfört med lågutbildade (25 procent). Även ålder har betydelse där vi finner en övervikt för det definitiva alternativet bland de äldsta åldersgrupperna (över 60 år).

Politiskt tycks frågan inte väcka strid. Oavsett partisynpati föredras det åtkomliga alternativet före det definitiva. Undantaget är kd:s sympatisörer där det väger jämt mellan de båda alternativen. Störst stöd för det åtkomliga alternativet återfinns bland moderaternas sympatisörer (48 procent).

Sedan tidigare vet vi att frågan om definitiv eller åtkomlig förvaring är kopplad till andra delområden inom kärnkraftsproblematiken. Personer som vill använda kärnkraften och de som är positiva till ett slutförvar i den egna kommunen ser annorlunda på frågan om en sluten eller definitiv förvaring jämfört med dem som vill avveckla kärnkraften och de som är negativa till en slutförvaring i den egna kommunen. Kärnkraftsförespråkare väljer i betydligt högre utsträckning en åtkomlig förvaring (49 procent) framför en definitiv jämfört med personer som vill avveckla kärnkraften (34 procent). Detsamma gäller personer som är positiva till en slutförvaring i den egna kommunen där 59 procent föredrar det åtkomliga alternativet jämfört med 35 procent bland dem som är negativa till en slutförvaring i den egna kommunen.

Metoden för slutförvaring utgör ett delkomplex i kärnavfallsfrågan. Ett annat gäller lokalisering av ett slutförvaringslager. Det senare handlar naturligtvis om var ett slutförvar bör förläggas, men också om var det avgörande beslutet bör fattas – på lokal eller nationell nivå. Formellt kan regeringen ge tillstånd till anläggningar av nationellt intresse, till vilket slutförvaring av använt kärnbränsle räknas. Det kommunala vetot gäller alltså inte i kärnavfallsfrågan. I realiteten har emellertid SKB hittills givit kommunerna vetorätt. SKB har lämnat kommuner där fullmäktige eller medborgarna har sagt nej till undersökningar eller till ytterligare studier för lokalisering av ett slutförvar. SKB menar att en av de faktorer som avgör platsvalet är att kommunen och dess invånare är positiva till en etablering. I SOM-undersökningarna har det ställts en fråga om det kommunala vetot i kärnavfallsfrågan sedan 1987.⁶ Resultatet redovisas i tabell 3.

En majoritet bland befolkningen var för ett kommunalt veto i kärnavfallsfrågan 2001. Resultaten visar att 51 procent var för ett kommunalt veto, 17 procent emot och 32 procent som inte vet eller svarar att de saknar uppfattning i frågan. Resultaten från 2001 skiljer sig inte från tidigare års undersökningar. Vetoopinionen har varit påfallande stabil över de 15 år mätserien sträcker sig.

Tabell 3 Svenska folkets åsikt om kommunalt veto i kärnavfallsfrågan 1987-2001 (procent)

fråga: "Riksdagen har bestämt att kärnkraftens högaktiva avfall skall slutförvaras på en plats i Sverige som bedöms som säker och lämplig. Tycker Du att den kommun som väljs som slutförvaringsplats skall ha rätt att säga nej, s k *kommunalt veto*, eller skall kommunalt veto inte finnas i avfallsfrågan?"

åsikt i frågan om kommunalt veto	SOM 1987	SOM 1988	SOM 1989	SOM 1990	SOM 1991	SOM 1993	SOM 1996	SOM 1998	SOM 2001
ja, kommunalt veto skall finnas i kärnavfallsfrågan	54	51	52	46	48	52	53	55	51
nej, kommunalt veto skall inte finnas i kärnavfallsfrågan	17	17	17	21	17	17	15	16	17
har ingen bestämd åsikt i frågan/ej svar	29	32	31	33	35	31	32	29	32
summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100
antal personer	1624	1672	1643	1578	1573	1857	1748	1740	1739

Kommentar: Vid 1986 års SOM-undersökning ställdes frågan utan svarsalternativ för de som inte hade någon bestämd åsikt i frågan. Svartsfördelningen blev då 72 procent ja, 24 procent nej och 4 procent som ej besvarade frågan.

Tidigare SOM-undersökningar har visat på endast svaga samband med bakgrundsfaktorer som kön, ålder och utbildning. Politiseringen av frågan i valmanskåren har heller inte varit särskilt stark. Kvinnor varit något mer positiva till det kommunala vetot än män och sympatisörer till miljöpartiet, centerpartiet och vänsterpartiet har varit mer positiva än framförallt sympatisörer till moderaterna. Kopplingen till attityder i kärnkraftsfrågan har varit tydlig. Personer som vill avveckla kärnkraften har varit betydligt mer positiva till det kommunala vetot än de som önskat använda kärnkraften, liksom de som ej vill se en etablering av ett slutförvar i den egna kommunen varit mer positiva än de som anser det vara bra med en etablering av ett slutförvar i den egna kommunen.

Resultaten från SOM-undersökningen 2001 är i det här sammanhanget inget undantag. Kvinnor är något mer positiva till det kommunala vetot (54 procent) än män (47 procent). Sambandet med ålder och utbildning är svagt. Liksom 1998 visar resultaten att högutbildade är något mindre positiva (48 procent) än låg- och medelutbildade (51 respektive 54 procent). Sympatisörer till miljöpartiet och vänsterpartiet är mest positiva, 67 respektive 62 procent, medan moderaternas sympatisörer är minst positiva – 45 procent. Till skillnad från 1998 års resultat har centerpartiets sympatisörer blivit mindre positiva till det kommunala vetot. De återfinns i 2001 års

undersökning i mellangruppen mellan vänsterpartiet och miljöpartiet å ena sidan och moderaterna å andra. Vetofrågan antar något tydligare än tidigare karaktären av en vänster-högerfråga. Personer som placerar sig klart eller svagt till vänster är något mer positiva (58 respektive 56 procent) än personer som placerar sig i mitten eller svagt till höger (51 respektive 49 procent) och betydligt mer positiva jämfört med personer som placerar sig klart till höger (44 procent). Liksom tidigare år finner vi i 2001 års undersökning att personer som vill avveckla kärnkraften är mer positiva till det kommunala vetot (65 procent) än personer som vill använda kärnkraften (43 procent), liksom personer som ej vill ha en etablering av ett slutförvar i den egna kommunen är mer positiva till vetot (62 procent) jämfört med dem som ser positivt på en etablering (37 procent).

När det gäller lokaliseringsproblematiken har SOM-undersökningarna visat att mycket få medborgare ser positivt på en slutförvaring av högaktivt kärnavfall i den egna kommunen. Av resultaten i tabell 4 framgår att från 1994 till 2001 varierar andelen positiva till en etablering mellan 7 och 9 procent. Man bör ha i åtanke att SOM-undersökningarna bygger på ett rikstäckande urval och att lokala variationer kan förekomma. Tidigare studier har visat på lokala variationer i kärnkraftsopinionen och vad gäller inställning till ett slutförvar i den egna kommunen. Invånare i kommuner med erfarenhet av kärnteknisk verksamhet är något mer positiva till kärnkraft och etablering av ett slutförvar än invånare i andra kommuner.⁷

Tabell 4 Åsikt om ett slutförvar för kärnkraftens högaktiva avfall i den egna kommunen 1994-2001 (procent)

fråga: "Hur ställer Du Dig till en etablering ett slutförvar för kärnkraftens högaktiva avfall i den kommun där Du bor?"

åsikt om slutförvaring i den egna kommunen	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
mycket positiv	2	2	2	3	3	2	1	2
ganska positiv	5	5	5	5	6	6	6	6
varken positiv eller negativ	19	19	17	20	24	17	26	23
ganska negativ	12	14	14	15	14	13	15	14
mycket negativ	62	60	62	57	53	62	57	55
summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100
antal personer	1629	1702	1650	1614	1671	1579	1579	1612
andel negativa	74	74	76	72	67	75	72	69

Kommentar: Personer som inte besvarade frågan ingår ej i procentbasen.

Tabell 5 *Andel negativa till ett slutförvar i den egna kommunen efter social grupptillhörighet, partisympati och åsikt i kärnkraftsfrågan 1994-2001 (procent)*

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
<i>kön</i>								
man	65	64	67	63	55	67	61	59
kvinna	83	82	84	80	77	83	84	79
<i>ålder</i>								
15-30	72	70	76	71	67	72	70	65
31-60	74	75	75	72	66	76	74	71
61-85	76	74	77	73	69	76	73	70
<i>bostadsort</i>								
ren landsbygd	76	80	79	72	67	81	76	72
mindre tätort	73	72	74	75	70	73	74	71
stad, större tätort	74	72	76	70	67	75	69	68
de tre storstäderna	77	70	73	68	66	74	73	69
<i>utbildning</i>								
grundnivå	73	75	78	72	70	77	75	71
mellannivå	74	72	73	73	66	73	71	68
universitet/högskola	75	74	77	68	66	77	71	73
<i>partisympati</i>								
v	81	85	79	83	78	86	85	77
s	76	69	76	71	64	75	73	69
c	84	77	89	80	86	75	82	81
p	72	71	78	70	68	82	64	70
m	64	66	67	62	54	67	59	63
kd	76	79	88	75	70	72	76	67
mp	85	82	84	83	82	88	78	82
<i>kärnkraftsåsikt</i>								
använd kärnkraften	47	46	53	50	43	56	56	56
avveckla kärnkraften	84	83	85	81	78	85	84	84
samtliga	74	73	76	72	67	75	72	69

Kommentar: Personer som ej besvarat frågan om ett slutförvar i den egna kommunen ingår ej i procentbasen. Kategoriseringen av utbildningsvariabeln är gjord enligt följande. Till grundnivå har personer med endast obligatorisk utbildning förts. Till mellannivån har personer med påbyggnads/gymnasial utbildning, dock ej högskoleutbildning först.

Den negativa bilden av etablering av ett slutförvar i den egna kommunen slår igenom i alla sociala grupper (se tabell 5). Man eller kvinna, gammal eller ung, hög- eller lågutbildad, boende på landsbygd eller stad, sympatiserande med vänsterpartiet eller moderaterna; i alla grupper finner vi sedan mätningarnas början 1994 en majoritet som är negativt inställd till ett slutförvar i den egna kommunen. Kvinnor har sedan 1994 varit mer negativa till ett slutförvar i den egna kommunen än män. Skillnaden har varierat mellan 16 procentenheter (1999) och 23 procentenheter (2000). Resul-

taten från SOM-undersökningen 2001 visar att 79 procent bland kvinnor var negativa till ett slutförvar i den egna kommunen medan motsvarande siffra bland män var 59 procent. Vi kan även finna en svag koppling till partisympati. De ”gröna” partiernas sympatisörer är något mer negativa än övriga partiers sympatisörer och då främst moderaternas. Andelen negativa var 2001 82 procent bland miljöpartiets, 81 procent bland centerpartiets och 77 procent bland vänsterpartiets sympatisörer medan motsvarande siffra bland moderaternas sympatisörer var 63 procent.

Attityd till ett slutförvar i den egna kommunen har en tydlig koppling till vad man anser om kärnkraftens vara eller icke vara. Personer som vill använda kärnkraften har varit mindre negativa till ett slutförvar i den egna kommunen jämfört dem som vill avveckla kärnkraften. Resultaten från 2001 års undersökning visar att bland personer som förespråkar fortsatt användning eller utbyggnad av kärnkraften är en majoritet emot en etablering av ett slutförvar i den egna kommunen (56 procent), men bland personer som vill avveckla kärnkraften är motståndet ännu kraftigare – 84 procent.

Det är alltså en negativ bild som växer fram av svenskarnas inställning att ta emot ett slutförvar i den egna kommun. Men är en sådan negativ inställning unik för just etablering av ett slutförvar för använt kärnbränsle eller är svenska folket lika negativa till andra typer av energietableringar? Sedan 1994 har vi i SOM-undersökningarna förutom frågan om etablering av ett slutförvar i den egna kommunen även ställt frågor om etablering av oljeraffinaderi, kärnkraftverk, vindkraftverk och anläggning för miljöfarligt avfall. Sedan 1999 har det också ställts en fråga om etablering av gasnät för fossil- och naturgas. Resultaten redovisas i tabell 6.

Tabell 6 *Andel motståndare till etablering av vindkraftverk, oljeraffinaderi, kärnkraftverk, anläggning för miljöfarligt avfall, ett slutförvar för kärnkraftens högaktiva avfall och gasnät för fossil- och naturgas i den egna kommunen 1994-2001 (procent)*

fråga: "Hur ställer Du Dig till en etablering av följande verksamheter i den kommun där Du bor?"

etablering av:	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
vindkraft	7	9	8	11	9	9	11	11
oljaffinaderi	62	59	59	57	58	73	64	65
kärnkraftverk	64	65	65	59	58	68	67	64
anläggning för miljö- farligt avfall	69	69	67	70	66	75	68	69
slutförvar för kärnkraftens högaktiva avfall	74	74	76	72	67	75	72	69
gasnät för fossil- och naturgas	--	--	--	--	--	38	34	30

Kommentar: Svartalternativen i frågan var: mycket positiv, ganska positiv varken positiv eller negativ, ganska negativ och mycket negativ. Här redovisas andelen ganska negativa och mycket negativa. Personer som inte besvarade frågan ingår ej i procentbasen.

Resultaten visar att den negativa bilden inte allena gäller ett slutförvar för kärnkraftens högaktiva avfall. Visserligen har ett slutförvar varit mest impopulär men skillnaderna till övriga typer av etableringar har varit små och dessutom minskat något över tid. I den senaste undersökningen var 69 procent bland medborgarna negativa till ett slutförvar i den egna kommunen, 69 procent var negativa till en anläggning för miljöfarligt avfall, 65 procent var negativ till etablering av oljeraffinaderi och 64 procent till etablering av kärnkraftverk. Resultaten visar på ett stort undantag. Det gäller vindkraftverk.

Inställning till vindkraftverk i den egna kommunen är positiv i Sverige. Resultaten från SOM-undersökningen 2001 visar att 70 procent var positiva, 11 procent negativa och 19 procent varken positiva eller negativa till en etablering av vindkraftverk i den egna kommunen. Andelen positiva har legat mellan 70 och 76 procent under hela undersökningsperioden.

Vindkraftens populära ställning visar sig även när vi frågar om vilka energikällor Sverige bör satsa på under de närmaste 5-10 åren. Resultaten i tabell 7 visar att vindkraft tillsammans med solenergi är de energislag svenska folket anser vi bör satsa mest på. I SOM-undersökningen 2001 var det 71 procent av medborgarna som ville satsa mer på vindkraft medan 75 procent ville satsa mer på solenergi. Kol respektive olja ville endast 2 procent satsa mer på. För kärnkraften var motsvarande siffra 11 procent. Resultaten visar att kol är den mest impopulära energikällan såtillvida att 38 procent anser att vi helt skall avstå från den. Därefter följer kärnkraften och olja som 18 respektive 17 procent anser vi helt bör avstå från.⁸

Lokalt har det under senare tid debatterats om vindkraftsparker och vilka effekter de medför på närmiljö vad gäller miljöpåverkan, landskapsbilden, buller m m. Två av de lägsta noteringarna när de gäller etablering av vindkraft i den egna kommunen är uppmätta under de två senaste SOM-mätningarna. I frågan om vilka energikällor vi skall satsa på i Sverige de kommande åren var andelen som ville satsa mer på vindkraft 74 procent 1999, 72 procent 2000 och 71 procent 2001. Måhända kan det tolkas vara en effekt av de debatter som på lokal nivå förts om vindkraft och vindkraftsparker. Återigen bör det dock påpekas att avsikten med SOM-undersökningen inte handlar om att studera lokala opinioner.⁹ Syftet är att studera opinionsbildningsprocesser i befolkningen som helhet. Och då kan vi konstatera att ett slumpvis representativt urval av den svenska befolkningen ser mycket positivt på en etablering av vindkraft i den egna kommunen, liksom de ser mycket negativt på en etablering av ett slutförvar för högaktivt avfall i den egna kommunen.

Tabell 7 Vilka energikällor bör Sverige satsa på? (procent)

fråga: "Hur mycket bör vi i Sverige satsa på nedanstående energikällor under de närmaste 5-10 åren?"

Svarsalternativ	satsa mer	satsa ungefär som idag	satsa mindre än idag	helt avstå från energi-källan	ingen åsikt	Summa procent
vattenkraft						
1999	41	44	6	1	8	100
2000	39	48	6	1	6	100
2001	40	46	7	1	6	100
vindkraft						
1999	74	14	3	1	8	100
2000	72	17	4	2	5	100
2001	71	16	5	2	6	100
solenergi						
1999	77	12	2	1	8	100
2000	77	14	2	1	6	100
2001	75	14	3	1	7	100
kärnkraft						
1999	9	34	26	20	11	100
2000	11	34	30	19	6	100
2001	11	36	29	18	6	100
biobränslen						
1999	29	27	13	3	28	100
2000	44	28	10	3	15	100
2001	46	29	8	2	15	100
fossil-/naturgas						
1999	21	26	17	5	31	100
2000	30	32	17	4	17	100
2001	31	32	16	4	17	100
kol						
1999	1	9	39	34	17	100
2000	2	10	39	37	12	100
2001	2	11	38	38	12	100
olja						
1999	2	17	48	18	15	100
2000	2	20	52	16	10	100
2001	2	19	51	17	11	100

Kommentar: Resultaten omfattar enbart svarspersoner som kryssat för något svarsalternativ. Andelen personer som hoppade över de olika delfrågorna varierade mellan 6-8 procent.

Avslutningsvis kan konstateras att 2001 års SOM-undersökning bekräftar den stabilitet vi tidigare sett i kärnavfallsopinionen, både vad gäller etablering av slutförvar i den egna kommunen och vetoopinionen. I de två senaste mätningarna, 1998 och

2001, kan vi emellertid skönja en förändring vad gäller frågan om förvaringsmetoden i den mening att fler förordar en åtkomlig framför en sluten förvaring av det högaktiva kärnavfallet. Vi kan också konstatera att vindkraft är en attraktiv energikälla i svenska folkets ögon. Det är vindkraft och solenergi som svenska folket anser Sverige skall satsa på de kommande åren och en bred majoritet ser positivt på etablering av vindkraft i den egna kommunen.

Noter

- ¹ Se International Nuclear Regulators Association (INRA), European Coordination Office, 2002. Eurobarometer 56.2.
- ² Undersökningen av den svenska kärnavfallsopinionen ingår i forskningsprojektet Energiopinionen i Sverige som finansieras av Energimyndigheten.
- ³ Se SOU 1976:30. Använt kärnbränsle och radioaktivt avfall.
- ⁴ I en undersökning av oskarhamnsungdomars attityder till kärnkraft och kärnavfall som utfördes i samarbete mellan forskare vid Göteborgs universitet och Oskarshamns kommun 1996 var 43 procent bland ungdomarna positiva till förslaget att "inte slutförvara det högaktiva avfallet utan avvakta eventuella tekniska lösningar för att oskadliggöra det högaktiva avfallet" medan 23 procent ansåg det vara ett dåligt förslag.
- ⁵ Se Holmberg 1993 och Hedberg 1999.
- ⁶ Se Holmberg 1988 och Hedberg 1999.
- ⁷ Se Hedberg och Sundqvist 1998, Hedberg, 1999 och 2000.
- ⁸ Bland personer som vill satsa mer på vindkraft är det 87 procent som också ser positivt på en etablering av vindkraft i den egna kommunen. Bland de som vill satsa mer på kärnkraft är det 56 procent som ser positivt på en etablering av kärnkraftverk i den egna kommunen och 28 procent som ser positivt på en etablering av ett slutförvar för det högaktiva avfallet i den egna kommunen.
- ⁹ Ett försök att undersöka opinioner i mer geografiskt begränsade område har gjorts genom att slå samman data för flera års SOM-undersökningar. Men det handlar ändå om förhållandevis omfattande geografiska enheter. Resultaten visade en mycket positiv syn på vindkraft oavsett i vilket område man är bosatt. Endast något mindre positiv till vindkraft var invånare i Mellansveriges östkust, inklusive Stockholm (se Hedberg 2000). I SOM-undersökningen 2000 ställdes frågan om etablering av vindkraftverk i närheten av den fasta bostaden och fritidsbostaden. Andelen positiva minskar då markant, 41 procent positiva till vindkraftverk nära den egna bostaden och 39 procent positiva till vindkraft i närheten av fritidsbostaden (se Hedberg 2001).

Referenser

- Hedberg, Per 1999. "Meningar om kärnavfall". I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red). *Ljusnande framtid*. SOM-rapport 24. Göteborg: SOM-institutet.
- Hedberg, Per 2000. "Kärnavfall och vindkraft i den egna kommunen". I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red). *Det nya samhället*. SOM-rapport 24. Göteborg: SOM-institutet.
- Hedberg, Per 2001. "Vindkraft i medvind". I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red). *land, Du välsignade?* SOM-rapport 26. Göteborg: SOM-institutet.
- Hedberg, Per och Sundqvist, Göran (1998). "Slutstation Oskarshamn?" i Rolf Lidskog (red), *Kommunen och kärnavfallet. Svensk kärnavfallspolitik på 1990-talet*. Stockholm. Carlssons Bokförlag.
- Holmberg, Sören, 1988. "Vetooinionen". I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red). *SOM-undersökning 1987*. SOM-rapport 2. Göteborg: SOM-institutet.
- Holmberg, Sören, 1993. "Åtkomlig eller ej åtkomligslutförvaring av kärnkraftens högaktiva avfall". I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red). *Perspektiv på krisen*. SOM-rapport 9. Göteborg: SOM-institutet.
- International Nuclear Regulators Association (INRA), "Europeans and radioactive waste". European Coordination Office, 2002. Eurobarometer 56.2.
- SOU 1976:30. "Använt kärnbränsle och radioaktivt avfall". LiberFörlag, Allmänna förlaget. Stockholm.

SYNEN PÅ INDUSTRISAMHÄLLET

MARIA PETTERSSON, SÖREN HOLMBERG OCH
LENNART WEIBULL

Den 10 december 2001 meddelade Continental att produktionen vid företagets däckfabrik i Gislaved skulle läggas ner och att samtliga drygt 750 anställda skulle förlora sina jobb. Nedläggningen av däckfabriken i Gislaved är bara ett exempel de senaste åren där industriföretag valt att skära ner eller helt lägga ner produktionen, ofta till förmån för billigare produktion i låglöneländer. Bengtsfors, Linköping, Motala och Karlskrona är exempel på orter som vi de senaste åren kommit att förknippa med nedläggning.

Ett annat perspektiv på den industriella utvecklingen sedan andra hälften av 1990-talet handlar om IT-sektorns uppgång och senare fall. Hela atmosfären kring IT-boomen kännetecknades av ett annat slags näringsliv med en stor tjänstesektor och kanske ytterst ett annat sätt att leva. Borta var industriarbete förknippat med stora maskiner och mycket buller och i centrum stod nu tysta datorer i vackra kontorslandskap omgivna av energiska ungdomar i fleecetröjor. Det handlade om ett nytt samhälle (jfr Holmberg och Weibull, 2001:7ff).

Oavsett perspektivet på de senaste årens industriella utveckling har näringslivsfrågorna på nytt kommit i centrum för diskussionen. De har å ena sidan handlat om industrins behov av utbildad arbetskraft och å andra sidan om vilken typ av samhälle vi vill ha. Svårigheterna för Ericsson har givit aningar om en försämrad konjunktur, men debatten om direktörlöner har även givit frågan ett politiskt perspektiv. Förtroendet för storföretagen är dessutom det lägsta som uppmätts på lång tid (se det tidigare kapitlet om institutionsförtroende i denna volym).

Sådana frågor är bakgrunden till att det inom ramen för SOM-institutet startades ett forskningsprojekt benämnt *Arbete & Industri*. Projektet som startade redan 1998 syftar till att belysa svenska folkets syn på industrisamhället och på det goda arbetet.¹ Det bygger på frågor om människors verklighetsföreställningar och värderingar av aktuella förhållanden.

I detta kapitel fokuserar vi på två frågor. För det första, hur har synen på industrisamhället och svensk industri förändrats de senaste åren? Och för det andra, vilka åsikter har svenska folket om vad som behövs göras i framtiden?

Synen på industrisamhället

När det gäller svenskarnas syn på industrisamhället har vi framförallt byggt på frågor som sökt komma åt människors verklighetsuppfattningar. Dessa har vi sökt mäta

med hjälp av ett tiotal enkätfrågor där svarspersonerna på en skala mellan 0-10 fått ange om ett antal påståenden är riktiga eller felaktiga. Påståendena har varierats mellan "positiva" och "negativa" och under de fyra undersökningsåren har olika varianter prövats. I figur 1 redovisas utfallet av de nio alternativ som fanns med i 2001 års undersökning. Figuren visar andelar som anser att respektive påstående är felaktigt respektive riktigt.

En första iakttagelse är att flertalet svars personer har kunnat ta ställning till påståendena. Det interna bortfallet ligger under 10 procent. Samtidigt kan vi i figuren se att procenttalen inte summerar till 100 procent, vilket innebär att de som valt att placera sig i mitten och således undviker att ta klar ställning utgör en inte obetydlig del. När det gäller påståendet om att "Industrin tar sitt ansvar för miljön" är det nästan hälften som lägger sig i mitten.

Vissa kritiska uppfattningar framträder dock tydligt. En klar majoritet uppfattar läget som att industrin är mer intresserad av vinster än av de anställdas arbetssituation och att det är aktieägarnas krav på vinster som bestämmer utvecklingen inom industrin. Samtidigt uppfattar dock omkring hälften att den svenska industrin är internationellt konkurrenskraftig och att storföretagen sköts effektivt och inte sköts sämre än utländska företag.

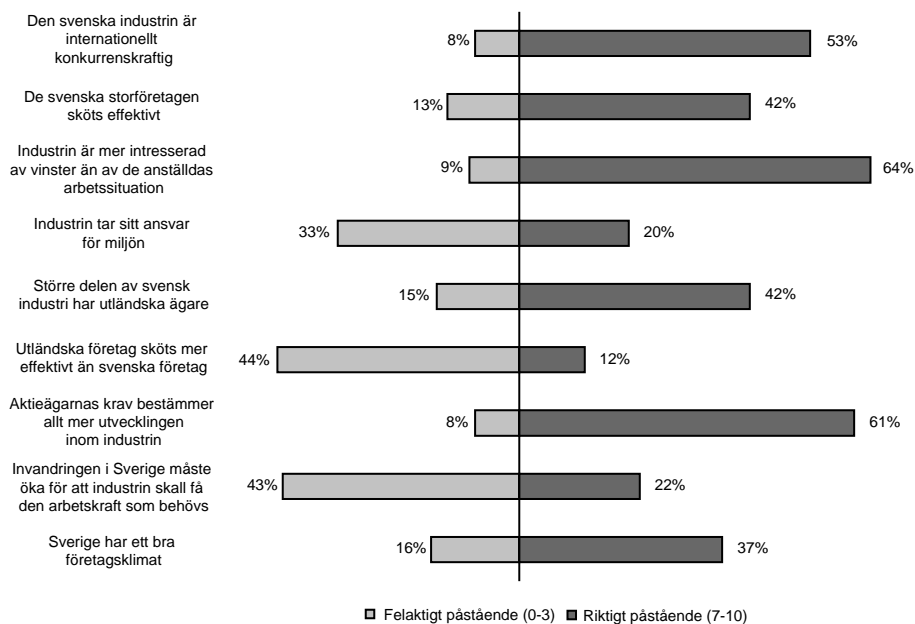
Om vi ser till utvecklingen de senaste fyra åren kan noteras att opinionen år 2001 är något mindre övertygad om att svensk industri är internationellt konkurrenskraftig än den var i den första mätningen 1998. Andelen personer som anser påståendet riktigt har minskat från 61 procent 1998 till 53 procent 2001. Nedgången har varit störst mellan 2000 och 2001 (från 64 till 53 procent). Det förefaller rimligt att se detta mot bakgrund av den tilltagande oron för Ericsson under år 2001. På motsvarande sätt kan man tolka nedgången i synen på hur effektivt de svenska storföretagen sköts. Mellan 1998 och 2001 har andelen som anser det riktigt att svenska storföretag sköts på ett effektivt sätt minskat från 59 till 42 procent. Dessutom har andelen som anser påståendet felaktigt ökat från 7 till 13 procent.

Den industrikritik som skymtar bakom föreställningen att företagets vinster betyder mer än de anställdas arbetssituation ligger på samma nivå alla undersökta år. Det samma gäller synen på att "Aktieägarnas krav på vinster bestämmer allt mer utvecklingen inom industrin". Möjligen kunde förväntas att den intensifierade diskussionen om direktörernas löner skulle påverkat bedömningarna, men på en generell nivå tycks så inte vara fallet.

När det gäller andra indikatorer på hur svensk industri uppfattas kan det noteras att det i fråga om industrins miljöansvar inte finns någon tydlig opinionsbild. Även om en tredjedel inte uppfattar att industrin tar ett sådant ansvar – medan 20 procent menar att man gör det, är det kanske mest intressanta att över hälften placerar sig på det neutrala mittenalternativet. Opinionsbalansen mellan dem som menar att industrin tar sitt miljöansvar och de som menar att man inte gör det har varit stabil sedan 1998.

Drygt 40 procent av svenska folket anser det *inte* riktigt att invandringen till Sverige måste öka för att industrin skall få den arbetskraft som behövs. 22 procent tycker dock det är rätt att arbetskraftsinvandringen måste öka. Andelen som uppfattar att svenskt näringsliv domineras av utländska ägare – ett påstående som kan prövas mot verkligheten och då inte visar sig stämma – är fler än de som inte tror det. Andelen som anser att det stämmer att större delen av svensk industri har utländska ägare har dock minskat något.

Figur 1 Svenska folkets syn på industrisambället 2001 (procent)



Kommentar: Antal personer som totalt kan besvara frågan är 1739 stycken. Frågan är ställd "Vad är Din uppfattning om följande påståenden som man ibland hör om svensk industri? Ange för vart och ett av påståendena om det enligt Din uppfattning är felaktigt eller riktigt". Svarsskalan går från 0 till 10 där 0 motsvarar "Helt felaktigt påstående" och 10 "Helt riktigt påstående". I figurerna ovan har svarsalternativen 0-3 slagits ihop till "Felaktigt påstående" och 7-10 till "Riktigt påstående". Andelen personer som ej besvarat frågan/någon av delfrågorna är mellan 7,2 och 9,6 procent.

Källa: Riks-SOM 2001

Bedömning i olika grupper

Även om vissa påståenden relativt enkelt kan ställas mot verkligheten är detta inte det primära syftet med att ställa frågor om verklighetsföreställningar. Vårt intresse är snarare att se verklighetsföreställningarna som ett slags glasögon genom vilka svars-

personerna ser världen – där vi vill belysa såväl varför man har just dessa glasögon som vilka konsekvenser det har med just en viss typ av slipade glas.

I ett sådant perspektiv blir den första viktiga frågan hur föreställningar om industrisamhället ser ut i olika grupper av befolkningen. Vi har här valt att exemplifiera genom en fördjupad analys på grundval av hur olika svarspersoner tagit ställning till påståendena ”Den svenska industrin är internationellt konkurrenskraftig” och ”De svenska storföretagen sköts effektivt”. I tabell 1 redovisas andelen som anser respektive påstående som felaktigt eller riktigt samt ett balansmått (andelen som anser det riktigt minus andelen som anser det felaktigt) för totalt nio demografiska, socioekonomiska och politiska bakgrundsvariabler. Resultaten kan tolkas så att ju högre positiva balansmått (+), desto positivare syn på svensk industri.

Om vi startar med påståendet om den svenska industrins konkurrenskraft uppvisar det förhållandevis små skillnader mellan olika grupper. Överlag instämmer alla i påståendet, inte någon minusbalans noteras. De största differenserna inom någon grupp finns i fråga om partisympati, där miljöpartiet ligger lägst (+29) och moderaterna högst (+53), ålder, där de unga är mindre övertygade (+31) än de äldsta (+52) och politiskt intresse, där de intresserade tror mer på svensk industri (+55) än de ointresserade (+37). Att det också finns ett högt samband med vilket allmänt förtroende man har för storföretagen validerar närmast påståendet.

Det kan i övrigt noteras att det är små skillnader mellan personer i privat och offentlig sektor. Vidare har TCO-medlemmar och SACO-medlemmar en mer industripositiv syn än LO-medlemmar.

Påståendet om de svenska storföretagens effektivitet uppvisar allmänt samma positiva mönster: i alla grupper ligger balansmättet på plus. Samtidigt är det uppenbart att synen på svenska storföretags sätt att arbeta är mera differentierad än synen på svensk industri i en internationell jämförelse. I synen på storföretagens effektivitet är differensen med hänsyn till partisympati betydande; även här är miljöpartiets sympatisörer mest tveksamma med ett balansmått på endast +9, i jämförelse med moderaternas +45. Också ålderskillnaderna är större i synen på storföretagen, +12 bland de yngsta och +47 bland de äldsta. Bland de yngsta är det dock många som placerar sig i mitten.

Den samlade bilden på industrin måste betraktas som klart positiv. De partipoliska skillnader som uppträder är i förväntade och torde ha förstärkts av de senaste årens debatt. Huruvida ålderskillnaderna i första hand har att göra med åldersbetingad erfarenhet av industrin eller om det rör sig om en skillnad över generationer kan inte avgöras på detta underlag.

Tabell 1 Uppfattningarna om påståendena "Den svenska industrin är internationellt konkurrenskraftig" respektive "De svenska storföretagen sköts effektivt" i olika befolkningsgrupper 2001 (procent och balansmätt)

	Den svenska industrin är internationellt konkurrenskraftig			De svenska storföretagen sköts effektivt			Antal svar
	Riktigt påstående	Felaktigt påstående	Balansmätt	Riktigt påstående	Felaktigt påstående	Balansmätt	
Alla	53	8	+45	42	13	+29	1572
Män	61	8	+53	47	12	+35	792
Kvinnor	45	9	+36	37	14	+23	779
15-29 år	39	8	+31	27	15	+12	299
30-49 år	52	8	+44	38	15	+23	462
50-64 år	60	9	+51	46	12	+34	458
65-85 år	59	7	+52	56	9	+47	304
Låg utbildning	53	9	+42	41	16	+25	650
Medelhög utbildning	51	8	+43	39	12	+27	382
Hög utbildning	57	7	+50	46	10	+36	462
Arbetarfamilj	47	9	+38	34	16	+18	641
Jordbrukarfamilj	60	9	+51	53	12	+41	34
Tjänstemannafamilj	57	5	+52	44	11	+33	397
Högre tjänstemanna/akademikerfamilj	63	7	+56	55	6	+49	223
Företagarfamilj	54	14	+40	46	13	+33	120
Förvärvsarbetande	56	8	+48	41	12	+29	844
Offentlig sektor	52	8	+44	41	11	+30	310
Privat sektor	59	8	+51	41	12	+29	516
Arbetslösa	48	12	+36	31	21	+10	102
LO	52	8	+44	36	17	+19	319
TCO	59	6	+53	43	8	+35	243
SACO	56	5	+51	45	11	+34	108
Ren landsbygd	62	10	+52	45	15	+30	221
Mindre tätort	48	11	+37	37	15	+22	369
Stad eller större tätort	52	8	+44	41	12	+29	482
Stockholm, Göteborg eller Malmö	54	6	+48	45	11	+34	453
Vänsterpartiet	53	9	+44	35	16	+19	173
Socialdemokraterna	55	5	+50	39	13	+26	556
Centerpartiet	58	11	+47	48	8	+40	86
Folkpartiet	57	8	+49	38	14	+24	58
Moderaterna	61	8	+53	54	9	+45	319
Kristdemokraterna	48	6	+42	43	7	+36	166
Miljöpartiet	36	7	+29	31	22	+9	58
Mycket intresserad av politik	66	11	+55	56	11	+45	154
Ganska intresserad av politik	60	7	+53	46	12	+34	673
Inte intresserad av politik	45	8	+37	35	14	+21	724

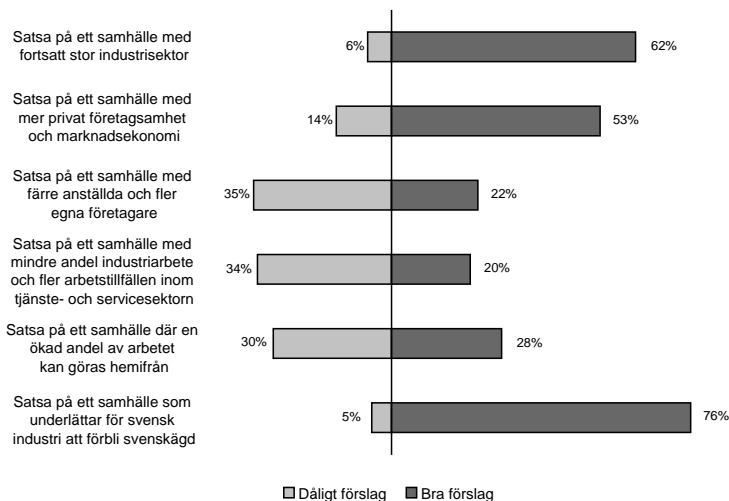
Kommentar: Antal personer som totalt kan besvara frågan är 1739 stycken. Då olika många besvarat de två delfrågorna anges N-talet för den delfråga där minst personer svarat. Frågan är ställd: "Vad är Din uppfattning om följande påståenden som man ibland hör om svensk industri? Ange för vart och ett av påståendena om det enligt Din uppfattning är felaktigt eller riktigt." Svarsskalan går från 0 till 10, där 0 motsvarar "Helt felaktigt påstående" och 10 "Helt riktigt påstående". I tabellen ovan har svarsalternativen 0-3 slagits ihop till "Felaktigt påstående och 7-10 till "Helt riktigt påstående". I gruppen Arbetslösa ingår de som har angivit att de "Har arbete i arbetsmarknadspolitiska åtgärder", "Genomgår arbetsmarknadsutbildning i AMS regi", "Genomgår utbildning i det sk kunskapslyftet" samt "Arbetslös". I kategorin Inte intresserad av politik ingår de som angivit att de är "Inte särskilt intresserade av politik" respektive "Inte alls intresserade av politik". Balansmättet kan variera mellan -100 och +100. Om samtliga svarar "Riktigt påstående" blir balansmättet +100 och svarar samtliga "Felaktigt påstående" blir balansmättet -100.

Framtidssamhällen

Svenska folket har en övervägande positiv syn på svensk industri men föreställningarna har blivit aningen mer negativa över de senaste åren. Med de resultaten i åtanke är det intressant att ta reda på hur allmänheten ser på framtiden. Vad anses vara viktigt att satsa på i det framtida samhället? Inom ramen för den nationella SOM-undersökningen har projektet *Arbete & Industri* vid två tillfällen, 1999 och 2001, ställt frågor om olika framtidssatsningar. Framtidsfrågorna har formulerats som förslag och svarspersonerna har fått ta ställning om förslagen är bra eller dåliga. Flera av frågorna är också relevanta att jämföra med opinionsutvecklingen i fråga om synen på industrin. Utfallet för de frågor som ställdes år 2001 återfinns i figur 2.

Av de förslag som formulerades 2001 var det som hade störst uppslutning att i framtiden satsa på ett samhälle som underlättar för svensk industri att förbli svenskägd. Drygt tre fjärdedelar ansåg att det var ett mycket eller ganska bra förslag. Andra förslag med stor uppslutning är att det skall satsas på ett samhälle med stor industrisektor och ett samhälle med mer privat företagsamhet och marknadsekonomi. Däremot är en stor del tveksamma till ett tjänste- och servicesamhälle med mindre andel industriarbete och till ett samhälle med fler egna företagare och färre anställda. När det gäller de två senare förslagen är det dock en hög andel som väljer att inte ta ställning – i båda fallen över 40 procent.

Figur 2 Svenska folkets åsikter om olika samhällen som det eventuellt bör satsas på i framtiden 2001 (procent)



Kommentar: Antal personer som totalt kan besvara frågan är 1739 stycken. Frågan är ställd: "Här är en lista med förslag på olika slags samhällen som en del människor anser att vi bör satsa på i framtiden. Ange för vart och ett av förslagen om Du anser att det är bra eller dåligt.". De fem svarsalternativen är "Mycket bra förslag", "Ganska bra förslag", "Varken bra eller dåligt förslag", "Ganska dåligt förslag" samt "Mycket dåligt förslag". I figuren ovan har svarsalternativen "Mycket bra förslag" och "Ganska bra förslag" slagits ihop till "Bra förslag" och "Ganska dåligt förslag" och "Mycket dåligt förslag" till "Dåligt förslag". Andelen personer som hoppat över frågan är mellan 8,3 och 9,1 procent. **Källa:** Riks-SOM 2001

Det finns vissa förändringar över tid när det gäller synen på några av framtidssamhällena. I fråga om satsningen på ett samhälle med en fortsatt stor industrisektor har andelen positiva minskat något – från 66 procent 1999 till 62 procent 2001. Men nivåerna ligger så stabilt att resultatet får betraktas som att svenska folket fortfarande står bakom industrisamhället. Det finns samma svaga tendens i fråga om attityderna till tjänste- och servicesamhället: det finns en liten minskning i andelen som är negativa.

I samma frågebatteri ingick även förslag om att vi i framtiden skall satsa på ett samhälle där en ökad andel av arbetet görs hemifrån. Opinionen väger här mycket jämt – i stort sett en lika stor andel anser förslaget bra som anser det dåligt. År 1999 var något fler positivt inställda. Den högre andelen 1999 torde kunna förklaras av att flexibelt hemarbete var ett av de centrala budskapen från de nya IT-entreprenörerna, vilket senare kom att omvärderas som en följd av att IT-utvecklingen inte gick som man trott.

Bedömning i olika grupper

Bedömningar av framtiden tar givetvis sin utgångspunkt i personlig erfarenhet och personliga visioner. Jag är intresserad av ett samhälle där jag känner mig hemma och ett samhälle som ligger nära mina ideal. På detta sätt är det rimligt att förvänta sig större skillnader mellan olika grupper än i den allmänna synen på industrin. Detta bekräftas också av våra analyser. Vi koncentrerar oss på åsikterna om industrisektorns storlek och tjänstesamhällets framväxt. Positiva balansmätt visar på en positiv uppfattning om industrisamhället. Skillnaderna mellan olika gruppers bedömningar visar sig inte så mycket gälla synen på industrisektorns framtida storlek, utan mera förslaget om ett framtida tjänste- och servicesamhälle.

När det gäller synen på industrisektorns storlek finns det ett allmänt stöd i alla grupper. Inte på någon punkt uppträder minustecken även om skillnaderna på några punkter är stora. Det är på nytt ålder och partisynpaty som skiktat svarspersonerna mest. Att satsa på ett samhälle med en stor industrisektor tycker endast drygt 40 procent av de yngsta vara ett rimligt förslag, medan nästan 80 procent av de äldre anser det bra. Balansmåtten är +34 och +74. Av miljöpartiets sympatisörer anser 36 procent att förslaget är bra, av socialdemokraternas hela 68 procent (balansmätt +24 och +64).

Även andra skillnader är värda att notera. Det är lågutbildade som mer än högutbildade som slår vakt om industrisamhället. Däremot är det små skillnader beroende på om man arbetar i privat eller offentlig sektor eller vilken facklig organisation man är med i.

Det är i synen på ett framtida tjänste- och servicesamhälle som skillnaderna mellan olika grupper framträder tydligast. Här uppträder både plus- och minustecken. Vissa tar avstånd från en expansion för tjänste- och servicesamhället (+), medan andra sluter upp kring ett sådant samhällsideal (-).² Här är det partisynpaty som tydligast skiktat svarspersonerna.

Tabell 2 Åsikter om förslagen "Satsa på ett samhälle med en fortsatt stor industrisektor" respektive "Satsa på ett samhälle med mindre andel industriarbete och fler arbetstillfällen inom tjänste- och service-sektorn" i olika befolkningsgrupper 2001 (procent och balansmått)

	Fortsatt stor industrisektor			Mindre andel industriarbete och fler arbets-tillfällen inom tjänste- och servicesektorn			
	Bra förslag	Dåligt förslag	Balans-mått	Dåligt förslag	Bra förslag	Balans-mått	Antal svar
Alla	62	6	+56	34	20	+14	1581
Män	68	5	+63	42	16	+26	789
Kvinnor	56	6	+50	27	24	+3	791
15-29 år	42	8	+34	18	27	-9	305
30-49 år	56	7	+49	29	21	+8	517
50-64 år	71	5	+66	46	17	+29	457
65-85 år	77	3	+74	44	16	+28	301
Låg utbildning	69	4	+65	42	14	+28	675
Medelhög utbildning	53	6	+47	31	21	+10	382
Hög utbildning	58	9	+49	26	29	-3	459
Arbetarfamilj	61	3	+58	33	17	+16	653
Jordbrukarfamilj	58	11	+47	52	11	+41	35
Tjänstemannafamilj	67	7	+60	38	19	+19	398
Högre tjänstemanna/akademikerfamilj	58	9	+49	26	29	-3	222
Företagarfamilj	65	7	+58	42	24	+18	120
Förvärvsarbetande	62	5	+57	36	20	+16	848
Offentlig sektor	60	6	+54	31	21	+10	314
Privat sektor	63	5	+58	39	18	+21	512
Arbetslösa	54	6	+48	29	24	+5	105
LO	65	3	+62	39	14	+25	325
TCO	65	6	+59	36	22	+14	242
SACO	59	7	+52	28	34	-6	107
Ren landsbygd	60	5	+55	38	21	+17	224
Mindre tätort	61	6	+55	35	20	+15	371
Stad eller större tätort	64	5	+59	36	17	+19	478
Stockholm, Göteborg eller Malmö	60	7	+53	31	22	+9	463
Vänsterpartiet	57	8	+49	23	27	-4	173
Socialdemokraterna	68	4	+64	35	18	+17	559
Centerpartiet	64	6	+58	51	9	+42	86
Folkpartiet	53	13	+40	31	34	-3	61
Moderaterna	65	4	+61	39	16	+23	318
Kristdemokraterna	64	7	+57	39	21	+18	163
Miljöpartiet	36	12	+24	22	38	-16	58
Mycket intresserad av politik	57	15	+42	34	31	+3	156
Ganska intresserad av politik	68	6	+62	37	19	+18	669
Inte intresserad av politik	57	3	+54	32	19	+13	734

Kommentar: Frågan är ställd: "Här är en lista med förslag på olika slags samhällen som en del människor anser att vi bör satsa på i framtiden. Ange för vart och ett av förslagen om Du anser att det är bra eller dåligt". De fem svarsalternativen är "Mycket bra förslag", "Ganska bra förslag", "Varken bra eller dåligt förslag", "Ganska dåligt förslag" samt "Mycket dåligt förslag". I tabellen ovan har svarsalternativen "Mycket bra förslag" och "Ganska bra förslag" slagits ihop till "Bra förslag" och "Ganska dåligt förslag" och "Mycket dåligt förslag" till "Dåligt förslag". Balansmålet kan variera mellan +100 och -100. Om alla anser förslaget om fortsatt stor industrisektor som bra blir balansmålet +100 och omvänt, anser alla att förslaget är dåligt blir balansmålet -100. För förslaget om mindre andel industriarbete och fler inom tjänste- och servicesektorn är svarsalternativen vända i tabellen och balansmålet är beräknat med andel dåligt förslag minus andel bra förslag. Om samtliga anser förslaget om mindre andel industriarbete och fler inom tjänste- och servicesektorn som *dåligt* blir balansmålet +100 och om alla anser att förslaget är bra blir balansmålet -100. För mer information om hur variabler är konstruerade, se kommentaren under tabell 1

Av miljöpartiets sympatisörer är det en klar övervikt för tjänstesamhället (-16) och även bland folkpartiets och vänsterpartiets anhängare finns en viss övervikt för ett framtida tjänste- och servicesamhälle. Omvänt är centerpartiets (+42) och i viss mån moderaternas, kristdemokraternas och socialdemokraternas sympatisörer tveksamma och mer positivt inställda till industrisamhället.

Partiskillnaderna reflekterar delvis åldersskillnader. Bland de yngsta är det en övervikt för att satsa på ett tjänste- och servicesamhälle (-9), bland de äldsta en klar övervikt för att behålla industrisektorn (+28). Bland högutbildade och akademiker finns också en övervikt för tjänster och service (-3), liksom bland SACO-medlemmar (-6). LO-medlemmar håller på industrin (+25). Det gör även jordbrukare (+41), liksom egna företagare, arbetare och tjänstemän.

Som inledningsvis framhölls speglar människors bild av framtidssamhället den position man har i dagens samhälle, men också i vad mån den egna gruppen skulle komma att stärkas om samhället utvecklas i en viss riktning. Det senare talar för en tolkning där egenintresset spelar en viktig roll för människors bedömningar. Fortfarande är det dock svårbedömbart hur åldersskillnaderna skall tolkas. Det är tydligt att yngre människor har vissa förhoppningar om ett samhälle som skiljer sig från dagens. Till detta finns åtminstone två alternativa tolkningar. Den ena är att yngre alltid har trott på ett nytt samhälle, men att de senare socialiseras in i det existerande. Den andra är att vi faktiskt har en ny generation, en generation X (jfr Stina Bengtssons artikel i denna volym), som ser världen annorlunda och som kommer att behålla den synen även när de blir äldre. Vissa analyser på grundval av SOM-undersökningarna pekar i en sådan riktning (Holmberg och Weibull, 2000; Oskarsson, 2002). Vad vi ser embryon till kan alltså vara klara generationsskillnader. Morgondagens tjänstesamhälle mot gårdagens industrisamhälle? Ung mot gammal? Växande generationsmot-sättning? Är det vad vi har att se fram emot?

Förändrad industrisyn?

Att svenskarna fått en mer industrinegativ syn under de senaste åren är kanske inte så oväntat med tanke på den utveckling vi sett. Neddragningarna har inte gått opinionen osedd förbi. Folkets tro på industrin är däremot inte helt i botten, trots låga förtroendesiffror. Våra resultat gällande vilket samhälle det skall satsas på i framtiden visar att svenska folket fortfarande vill ha en svensk industri där industriarbete utgör kärnan i näringslivet. Uppslutningen bakom förslaget att underlätta för svensk industri att förbli svenskägd är ännu ett tecken i den riktningen. Men hur länge kommer stödet för industrisamhället att bestå? Utvecklingen bara hittills i år med ytterligare besparingar från Ericsson och den våldsamma kritiken mot ABB:s vd-pensioner är inte faktorer som förbättrar föreställningarna om industrin. Det är rubriker i stil med de som SAAB levererat under våren 2002 – rubriker som vittnar om satsning och produktionsökning som kanske krävs för att vinden skall vända?

Noter

- ¹ Föreliggande kapitel är en rapport från forskningsprojektet Arbete & Industri. Syftet med projektet är att belysa medborgarnas föreställningar om industrisamhället. Den övergripande tanken är att få en bild av vilka åsikter olika grupper i samhället har om näringslivet och arbetsförhållanden inom industrin. Ett särskilt syfte i projektet är också att studera synen på utbildningens roll för den svenska industrin. Huvudansvariga för Arbete & Industri är Sören Holmberg och Lennart Weibull. Projektet finansieras från och med 2001 av Svenskt Näringsliv och Sveriges Verkstadsindustrier. Under åren 1998-2000 finansierades projektet av SKF AB. Avrapportering av resultaten från 1998-2000 återfinns i Sören Holmberg och Lennart Weibull (2002) *Arbete & Industri*. SOM-institutet, Göteborgs universitet respektive i Maria Pettersson, Sören Holmberg och Lennart Weibull (2002) *Arbete & Industri*. Teknisk rapport. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- ² Observera att balansmättet här beräknas som andel dåligt förslag minus andel bra förslag. Att ha ett positivt balansmått (+) betyder här att man är tveksam till en expansion för tjänste- och servicesamhället och positiv till industrisamhället.

Referenser

- Holmberg, Sören och Lennart Weibull (red) (2000) *Det nya samhället*. SOM-rapport nr 24. SOM-institutet: Göteborgs universitet
- Holmberg, Sören och Lennart Weibull (2002) *Arbete & Industri*. Arbetsrapport?. SOM-institutet: Göteborgs universitet
- Oscarsson, Henrik (2002) Ungdomars värderingar. I Oscarsson, Henrik (red) *Spår i framtiden*. SOM-rapport nr 28. SOM-institutet: Göteborgs universitet
- Pettersson, Maria, Sören Holmberg och Lennart Weibull (2002) *Arbete & Industri*. Teknisk rapport. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

DE STUDERANDE OCH BIBLIOTEKEN

KAREN NOWÉ, CECILIA BERGLUND OCH LARS HÖGLUND

Biblioteksbesöken ligger kvar på hög nivå. I SOM-undersökningen 2000 uppgav 69 procent att de gått på biblioteket under det senaste året. Även i den senaste mätningen, hösten 2001, uppgav 69 procent av de svarande mellan 15 och 85 år, att de besökt bibliotek under det senaste året. En faktor som torde bidra till att hålla uppe biblioteksanvändningen är en allt mer omfattande utbildningsverksamhet. Även förändrad pedagogik med ökande inslag av självständig problemlösning och med krav på informationssökning har här betydelse. Upprepade satsningar på vuxenutbildning, allt fler högskolestuderande och utökad distansutbildning bidrar till att studerandegruppen i dagens samhälle innehåller fler kategorier än tidigare.

Tabell 1 Biblioteksbesök år 2000 och år 2001 fördelat på kön, ålder, utbildning, familjetyp (procent)

	År 2000				År 2001			
	Ingen gång	Ngn gång/år eller mer	Summa procent	Antal svarande	Ingen gång	Ngn gång/år eller mer	Summa procent	Antal svarande
Alla	31	69	100	3363	29	71	100	1795
Kön								
Män	36	64	100	1647	35	65	100	900
Kvinnor	25	75	100	1715	23	77	100	895
Ålder								
15-29	17	83	100	708	18	82	100	338
30-49	27	73	100	1102	27	73	100	620
50-64	40	60	100	905	36	64	100	499
65-85	39	61	100	647	35	65	100	337
Utbildning								
Låg	44	56	100	1554	40	60	100	833
Medel	24	76	100	809	25	75	100	402
Hög	14	86	100	945	15	85	100	511
Nuvarande familjetyp								
Arbetsfamilj	36	64	100	1361	34	66	100	747
Jordbrukarfamilj	41	59	100	102	-	-	-	(38)*
Tjänstemannafamilj	26	74	100	876	24	76	100	434
Högre tjänstemanna-/akademikerfamilj	14	86	100	440	18	82	100	252
Egen företagare	39	61	100	299	33	67	100	144

Kommentar: Personer som ej svarat på frågan ingår ej i procentbasen. Låg utbildning har definierats som folkskola, enhetsskola, grundskola, folkhögskola, tvåårigt gymnasium samt fackskola. Medelhög utbildning har definierats som flickskola, realexamen eller treårigt gymnasium. Hög utbildning har definierats som studier vid högskola/universitet eller examen från högskola/universitet.

*) Antalet svarande från jordbrukarfamilj är alltför litet för säkerställda slutsatser, jfr SOM 2000.

De svenska biblioteken är välbesökta institutioner med höga och stabila besöksiffror. Även den positiva attityden till bibliotek i stort och till deras betydelse i samhället ligger kvar på hög nivå. Användningen av bibliotek och deras tjänster varierar dock mellan olika sociala kategorier. Att vara kvinna, högutbildad och tjänsteman ger högre sannolikhet för biblioteksanvändning. Bibliotekens besökare har också en övervikt för yngre, men även i de högre åldersgrupperna är majoriteten användare, vilket framgår av tabell 1. Skillnader mellan olika kategorier kan användas för att belysa i vilken mån olika specifika målgrupper nås. Framförallt då sådana data knyts till lokala och regionala insatser, ger de material också för bibliotekens planering och uppföljning av verksamheten.

Biblioteksanvändningen skiljer sig tydligt mellan olika grupper, men endast obetydligt mellan enskilda år. De stora skillnaderna mellan specifika kategorier motiverar riktade insatser av olika slag. Ett exempel på sådana insatser fann vi vid ett bibliotek i England, där man vände sig till nyblivna mödrar med information om barnlitteratur och speciellt ville man därvid nå invandrarkvinnor. Tydliga skillnader i biblioteksvanor ger faktorer som utbildning, kön, ålder och familjetyp. Då sådana faktorer kombineras kan intressanta resultat uppstå. Det visar sig att den bekanta skillnaden mellan män och kvinnor återfinns bland lågutbildade och bland högutbildade, men inte alls i gruppen med medelhög utbildning (tabell 2). Om vi utelämnar gruppen med medelhög utbildning, kan effekten av kön respektive hög utbildning illustreras med ett enkelt effektmått. Att utbildning kan ge upphov till mer än dubbelt så stora skillnader i biblioteksanvändning som kön framgår här (23 respektive 26 procent jämfört med 12 respektive 9 procent, se kommentar till tabell 2).

Tabell 2 Andel som besökt bibliotek det senaste året efter utbildning och kön (procent)

Utbildning: Kön:	Låg		Medel		Hög		Samtliga
	Man	Kvinna	Man	Kvinna	Man	Kvinna	
Besökare	54	66	81	79	80	89	69
Antal svarande (n)	441	388	210	191	221	288	1739

Kommentar: Effekt av kön respektive utbildning beräknat på extremgrupperna låg- och högutbildad (procent):

	Lågutbildad	Högutbildad	Procentskillnad (utbildning)
Man	54	80	+26
Kvinna	66	89	+23
Procent- skillnad (kön)	12	9	

Bibliotek och livslångt lärande

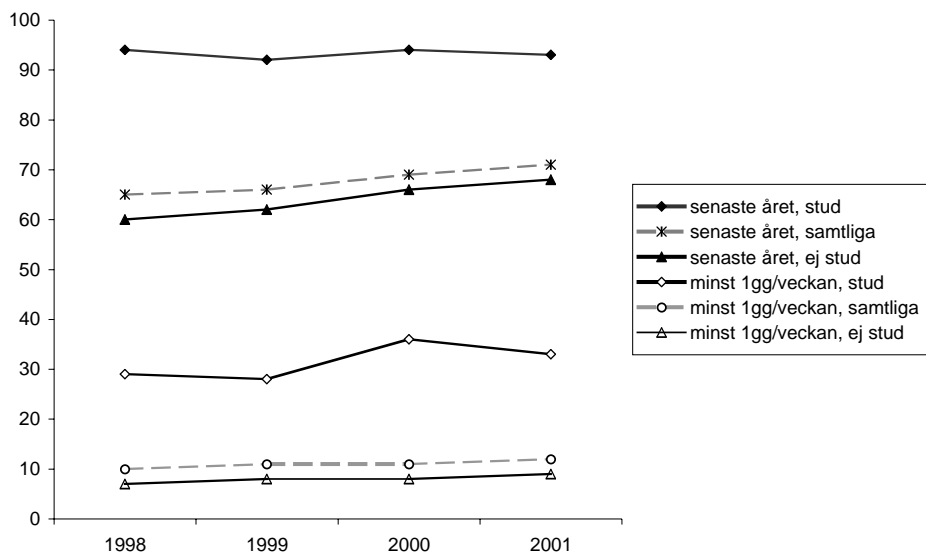
En särskilt intressant grupp att belysa är vuxna studerande, som utgör en sammansatt kategori med varierande informationsbehov. Denna grupp har inte heller studerats lika ingående som ungdomsstuderande vad gäller informationsbehov och biblioteksvanor. Även gruppen yngre skolelever som följer formella utbildningar upp till gymnasiet utgör en viktig användargrupp för biblioteken, men inom gymnasiet och grundutbildningen tillgodoses skolelevernas behov av information för studier delvis av skolbibliotek. Däremot har utbildning för vuxna, t.ex. Komvux eller Kunskapslyftet, vanligen inte samma tillgång till särskilda bibliotek. Det finns signaler från folkbiblioteken att denna växande grupp vuxenstuderande söker sin tillflykt till folkbiblioteken för att kunna tillgodose sina informationsbehov i samband med studierna.

Högskolestuderande har i de flesta fall tillgång till ett högskolebibliotek. Undersökningar har dock visat att många högskolestuderande inte nöjer sig med att använda ett bibliotek, utan också använder folkbiblioteken i hög grad för sina studier. Rapporten *Ett bildat folk* (1995) menar att "De kommunalt finansierade folkbiblioteken spelar fortfarande en viktig roll i den högre utbildningen genom att tillhandahålla litteratur och läsplatser för de högskolestuderande. När högskolebiblioteken inte kan tillgodose behoven, vänder sig studenterna till folkbiblioteken." (Statens Kulturråd, 1995, s. 76). För studenterna spelar det naturligtvis ingen roll vem som finansierar bibliotekets verksamhet. Man går till det bibliotek som ligger närmast, som har de böcker och tidskrifter man vill ha, som har gott om studieplatser och som har öppettider som passar behovet. Dessutom finns det en växande grupp högskolestuderande som läser på distans och som därför i mindre utsträckning har fysisk tillgång till sina högskolors bibliotek. Denna artikel undersöker närmare vad vuxna studerande på olika nivåer inom den formella utbildningen gör på högskole- och folkbiblioteken, och hur användning av högskolebiblioteken påverkar användningen av folkbiblioteken. Vilka skillnader finns mellan gruppen studerande och icke-studerande, mellan studerande med olika utbildningsbakgrund eller mellan olika grupper av studerande?

Biblioteket är ett viktigt informations- och kunskapscentrum. Möjligheten att söka information, att låna litteratur och material, att sitta och läsa osv. tillgodoser många studerandes informationsbehov. Men inte bara studier skapar informationsbehov. Dagens samhälle gör att vi idag fortlöpande måste förbättra våra kunskaper och kompetenser för att kunna motsvara de behov och krav som samhällets förändringar aktualiserar och biblioteken får en allt tydligare roll i detta sammanhang (Klasson, 1997). Livslångt lärande har idag blivit ett nyckelbegrepp som inkluderar både formell utbildning och informellt lärande. Europeiska Gemenskapernas Kommission skriver t.ex. i sin text *Att förverkliga det europeiska området för livslångt lärande* att livslångt lärande kan vara "all inlärningsverksamhet som företas under livets gång och som syftar till att förbättra kunskaper, färdigheter och kvalifikationer ur ett personligt, medborgerligt, socialt eller sysselsättningsrelaterat perspektiv" (Europeiska Gemen-

skapernas Kommission, 2001, s. 10). Högskole- och skolbibliotekens roll i det formella lärandet är ganska självskriven, men även folkbiblioteken spelar en betydande roll i detta sammanhang. Enligt en studie av Thórsteinsdóttir & Arvidsson (som bygger på resultat från användarundersökningar gjorda på sexton svenska folkbibliotek med 1212 enkätsvar under våren 1997), tyckte 62 procent av användarna att bibliotekets roll i den formella utbildningen var den viktigaste av bibliotekets roller och 43 procent ansåg att bibliotekets roll i livslångt lärande var den viktigaste (Thórsteinsdóttir & Arvidsson, 1999). Dessutom erbjuder folkbiblioteken användare i alla åldrar kultur- och nöjesupplevelser genom att tillhandahålla skönlitteratur, musik, videofilmer, tidningar och tidskrifter osv.

Figur 1 *Biblioteksbesök 1998-2001. Studerande, icke-studerande och samtliga respondenter som besökt bibliotek minst en gång det senaste året respektive minst en gång i veckan (procent)*



Kommentar: SOM-undersökningarna respektive år. Frågan har ställts i båda formulären från 1998 till 2000, men bara i ett formulär år 2001. Antal som svarat på frågan hösten 2001 är totalt 1795, varav 172 studerande. Med studerande menas både de som angett sin nuvarande aktivitet som "student", och de som angett att de utbildar sig med stöd av arbetspolitiskt åtgärd eller med stöd av Kunskapslyftet.

De studerande besöker biblioteken i högre utsträckning än de som inte studerar. I den senaste mätningen svarar 93 procent av de studerande att man besökt ett bibliotek det senaste året mot de icke-studerandes 68 procent. Ungefär samma förhållande gäller mellan besök senaste veckan, 33 procent mot 9 procent. Att studier skapar ett

stort informationsbehov är ganska självklart. Tidigare undersökningar visar också att de studerande är flitiga biblioteksbesökare (Höglund & Johansson, 2001, Kulturbarmetern 2000 osv). I figur 1 ingår dessutom besök på högskolebibliotek, där studerande av naturliga skäl är den största användargruppen. Men även om man endast ser till besök på folkbibliotek utgör studerande en stor grupp av användarna. *Kulturbarmetern 2000* visar t ex att de studerande (över 16 år) som besökt biblioteket den senaste veckan är 46 procent och under det senaste året 91 procent. De studerande är den grupp som under de senaste 12 månaderna läst tidningar eller tidskrifter, lånat eller lämnat tillbaka böcker, läst böcker eller sökt information t ex i uppslagsverk, använt dator, lånat eller lyssnat på skivor och lånat eller tittat på video mest av alla de undersökta grupperna (Statens Kulturråd, 2000). Här har studerande i gymnasieåldern stort genomslag i statistiken genom sitt stora antal. Alla kommuner skall ha tillgång till bibliotek och i glesbygd är ofta gymnasiet förlagt till en centralort där också biblioteket vanligen finns.

Internetanvändning på bibliotek

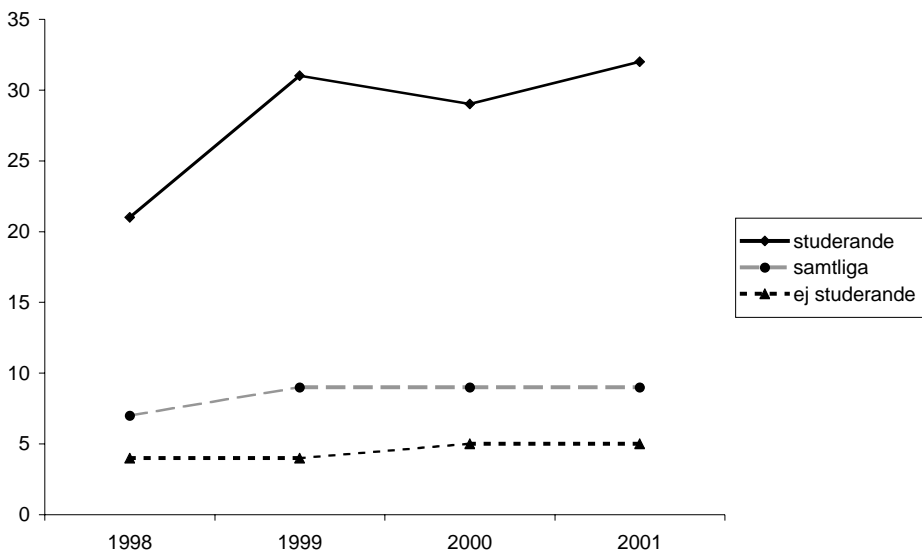
En relativt ny möjlighet att söka information på biblioteken ger också bibliotekens Internetuppkopplade datorer. De flesta bibliotek, både folk- och högskolebibliotek, har idag åtminstone någon Internetuppkopplad dator som biblioteksbesökarna har gratis tillgång till. Sedan 1998 har Internetanvändningen på biblioteken ökat för studerandegruppen och ligger 2001 på ca 32 procent, medan de icke-studerande fortfarande ligger på en låg användningsnivå (ca fem procent 2001).

Att studerande använder sig så mycket mer av denna tjänst beror möjligen på att de har ett större behov av att söka och använda information, att de inte har tillgång till dator på en arbetsplats eller att de är mer vana datoranvändare. De flesta unga mellan 15 och 19 år är studerande och det är framförallt bland de unga som Internetanvändningen ligger högt. Vuxna studerande, som ofta använder Internet, varierar mellan 15 procent (1998) och 26 procent (1999 och 2001) och de ligger därmed ca 6 procentenheter lägre än samtliga studerande. Om vi ser till samtligas användning av Internet på bibliotek uppdelat på åldersgrupper, finner vi att de yngres användning ökat mellan 2000 och 2001, så att drygt 72 procent uppger att de åtminstone någon gång använt Internet på biblioteket. Bland medelålders och äldre har ingen förändring skett under det senaste året. Redan i åldersgruppen 30-49 år har motsvarande andel sjunkit till 25 procent och faller sedan successivt.

Att sökningen på bibliotekets Internetdatorer har ökat betydligt mer för studerande än vad det har gjort för icke-studerande, kan bland annat bero på att vetenskapligt material i allt högre grad görs tillgängligt i elektronisk form och att undervisningen anpassats efter detta. Flexibla distansutbildningar blir ett allt vanligare sätt att läsa på högskolan och för många studerande är tillgång till en Internetuppkopplad dator ett krav för att kunna delta i undervisningen. Detta krav verkar snarast ha ökat sedan 1998. Många som arbetar har fått allt bättre tillgång till Internetuppkopplade datorer

på sina arbetsplatser eller i sina hem, vilket kan ha lett till att deras användning av Internet har ökat under de senaste åren utan att de börjat använda datorerna på biblioteket i högre utsträckning.

Figur 2 Andelen av alla studerande, icke-studerande och samtliga respondenter som ganska eller mycket ofta använder Internet för att söka information på biblioteket 1998-2001 (procent)

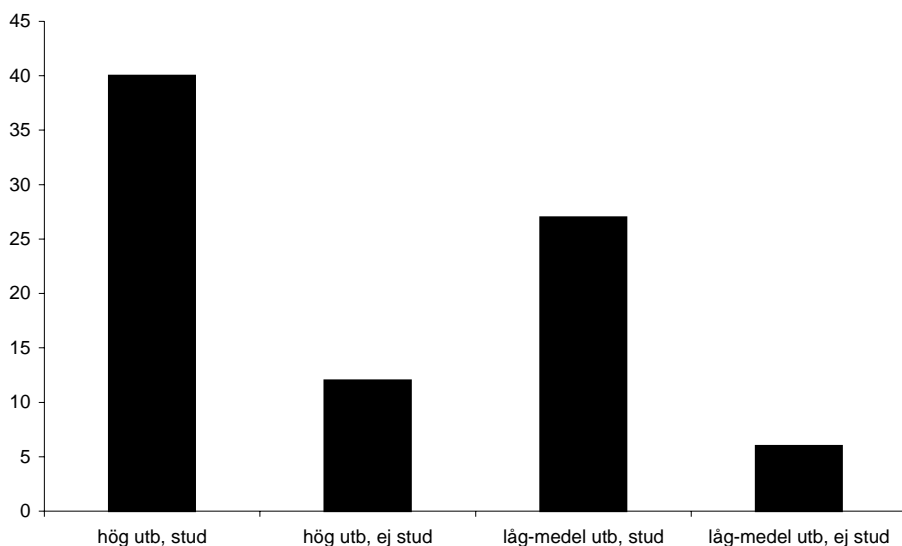


Kommentar: SOM-undersökningarna respektive år. Frågan har ställts i ett av formulären från 1998 till 2001. Antal som svarat på frågan hösten 2001 är 1737, varav 1456 ej studerande och 171 studerande. Med studerande menas både dem som angett sin nuvarande aktivitet som "student", och de som angett att de utbildar sig med stöd av arbetspolitiskt åtgärd eller med stöd av Kunskapslyftet.

Studieaktivitet och utbildningsbakgrund

Som vi inledningsvis påpekade, har också utbildningsbakgrund stor betydelse för biblioteksanvändning. I *Kulturbarometern 2000* framkommer t ex att samtliga typer av bibliotek, folk- eller filialbibliotek, forsknings-, institutions- eller universitetsbibliotek, arbetsplatsbibliotek, skolbibliotek och förenings- eller folkrörelsebibliotek, används i högre utsträckning av högutbildade än av lågutbildade (Statens Kulturråd, 2000). Detta visar även SOM-undersökningarna och årets undersökning är inget undantag. Frågan är vilken av variablerna "studieaktivitet" och "utbildningsbakgrund" som spelar störst roll för hur ofta biblioteken besöks och vad man gör när man är på biblioteket. I detta avsnitt undersöker vi endast den vuxna befolkningen, dvs respondenter äldre än 19 år.

Figur 3 Andelen bland vuxna studerande och ej studerande med hög och låg/medelhög utbildningsbakgrund som besöker biblioteket minst en gång i veckan (procent)

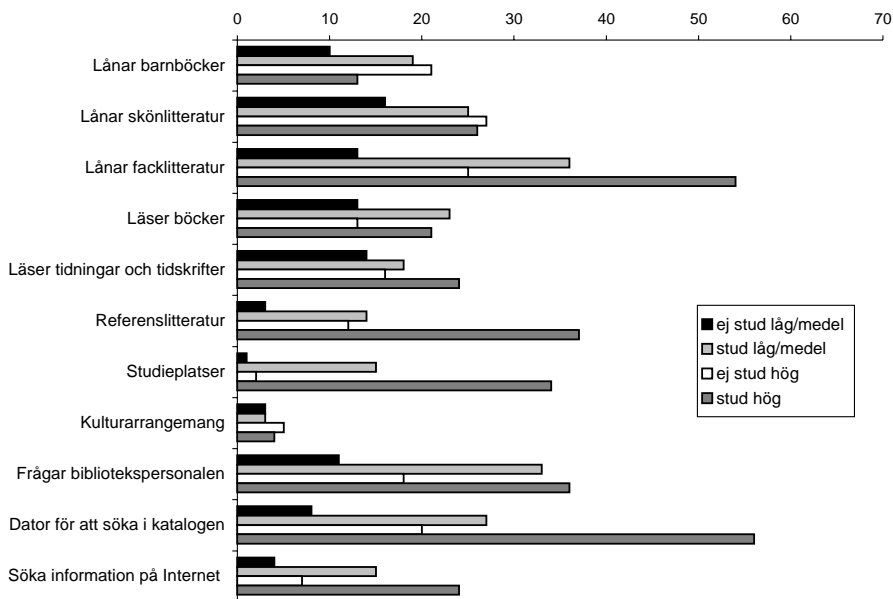


Kommentar: SOM-undersökningarna 1998 till 2001 sammanslagna. Som vuxna studerande betraktar vi respondenter över 19 år som uppgivit att de är studerande, utbildar sig med stöd av arbetspolitisk åtgärd eller med stöd av Kunskapslyftet. Som hög utbildningsbakgrund betraktar vi de respondenter som uppgitt sin högsta (pågående) utbildning som "högskoleutbildning" eller "högskoleexamen". Gruppen högskolestuderande uppgår till 477 och gruppen ej studerande med hög utbildningsbakgrund uppgår till 2582. Som medelhög eller låg utbildningsbakgrund betraktar vi respondenter som har angivit högst treårigt gymnasium som sin högsta (pågående) utbildning. Gruppen består av 270 studerande och 6640 ej studerande. Respondenter som inte har svarat på åtminstone en del av frågan har inte tagits med i underlaget. Frågan gjorde ingen skillnad mellan folk- eller högskolebibliotek.

Bland högutbildade som inte studerar besöker 12 procent ett bibliotek minst en gång i veckan, alltså precis dubbelt så mycket som de med låg/medelhög utbildning (6 procent). Av studerande med hög utbildningsbakgrund använder 40 procent biblioteket minst en gång i veckan, drygt tre gånger så mycket som icke-studerande med samma utbildningsbakgrund. En ännu större skillnad finns mellan studerande och icke-studerande med låg/medelhög utbildningsbakgrund. Gruppen studerande som använder biblioteket minst en gång i veckan är här 27%, de använder alltså biblioteket drygt fyra gånger oftare än de icke-studerande med samma utbildningsbakgrund. Skillnaden mellan studerande och icke-studerande med låg utbildning, d.v.s. med tvåårigt gymnasium som högsta angivna utbildning, är ännu större eftersom icke-studerande respondenter med låg utbildningsbakgrund sällan använder biblioteket, medan de studerande i denna grupp använder biblioteket ungefär lika mycket som

de studerande med medelhög utbildning. Under den tid man studerar minskar skillnaden mellan gruppen ”högt och lågt/medelhögt utbildade vuxna” något. Pågående studieverksamhet har alltså ännu större effekt på biblioteksbesöken än utbildningsbakgrund, men studier verkar också så att skillnaderna i biblioteksbesök mellan grupper med olika utbildningsbakgrund tenderar att jämnas ut något. Vilka biblioteksaktiviteter som påverkas mest av studierna får man en uppfattning om i Figur 4.

Figur 4 Biblioteksaktiviteter som utförs ganska eller mycket ofta av vuxna studerande och ej studerande med hög och låg/medelhög utbildningsbakgrund (procent)



Kommentar: SOM-undersökningarna 1998 till 2001 sammanslagna. Respondenter som inte har svarat på åtminstone en del av frågan har inte tagits med i underlaget. Svaren kan gälla aktiviteter på både folk- och högskolebibliotek. Som vuxna studerande betraktar vi respondenter över 19 år som uppgivit att de är studerande, utbildar sig med stöd av arbetspolitiskt åtgärd eller med stöd av Kunskapslyftet. Som hög utbildningsbakgrund betraktar vi de respondenter som uppgett sin högsta (pågående) utbildning som ”högskoleutbildning” eller ”högskoleexamen”. Gruppen studerande med hög utbildningsbakgrund uppgår till 261 personer och gruppen ej studerande med hög utbildningsbakgrund uppgår till 1367. Som medelhög eller låg utbildningsbakgrund betraktar vi respondenter som har angivit högst treårigt gymnasium som sin högsta (pågående) utbildning. Gruppen ej studerande består av 3069 och gruppen studerande av 150 respondenter.

Man kan dela upp de biblioteksaktiviteter enkäten efterfrågade dels i aktiviteter som hjälper användaren att navigera i biblioteket – att söka i en datorbaserad katalog och

att fråga personalen om hjälp – och dels aktiviteter som handlar om att utnyttja den information eller annan service som biblioteket erbjuder. De allra flesta bibliotek har idag datorbaserade kataloger och i alla bibliotek finns det möjlighet att be personalen om hjälp. Däremot erbjuder olika bibliotek media, information och tjänster som datorer för informationssökning eller studieplatser i varierande utsträckning. Här finns det en skillnad mellan folkbiblioteken, som erbjuder mer av ”kulturella” eller ”allmänna” tjänster som skönlitteratur, barnlitteratur och kulturarrangemang och högskolebiblioteken, som i huvudsak specialiserar sig på forsknings- eller studiebetonade tjänster.

Tabell 3 Biblioteksaktiviteter som utförs ganska eller mycket ofta av vuxna studerande och ej studerande med olika utbildningsbakgrund (procent). Data från 1998-2001 sammanslagna

Studieaktivitet Utbildningsbakgrund	Studerande			Ej studerande		
	Hög	Medel/låg	Diff	Hög	Medel/låg	Diff
Lånar barnböcker	13	19	-6	21	10	+11
Lånar skönlitteratur	26	25	+1	27	16	+11
Lånar facklitteratur	54	36	+18	25	13	+12
Läser böcker	21	23	-2	13	13	0
Läser tidningar och tidskrifter	24	18	+6	16	14	+2
Använder referenslitteratur	37	14	+23	12	3	+9
Använder studieplatser	34	15	+19	2	1	+1
Går på kulturarrangemang	4	3	+1	5	3	+2
Frågar personalen om hjälp	36	33	+3	18	11	+7
Söker i bibliotekskatalogen	56	27	+29	20	8	+12
Söker på Internet	24	15	+9	7	4	+3

Kommentar: Vi har slagit samman svaren från SOM-undersökningarna 1998 till 2001. Respondenter som inte har svarat på åtminstone en del av frågan har inte tagits med i underlaget. Svaren kan gälla aktiviteter på både folk- och högskolebibliotek. Som vuxna studerande betraktar vi respondenter över 19 år som uppgivit att de är studerande, utbildar sig med stöd av arbetspolitiskt åtgärd eller med stöd av Kunskapslyftet. Som hög utbildningsbakgrund betraktar vi de respondenter som uppgett sin högsta (pågående) utbildning som ”högskoleutbildning” eller ”högskoleexamen”. Gruppen studerande med hög utbildningsbakgrund uppgår till 261 personer och gruppen ej studerande med hög utbildningsbakgrund uppgår till 1367. Som medelhög eller låg utbildningsbakgrund betraktar vi respondenter som har angivit högst treårigt gymnasium som sin högsta (pågående) utbildning. Gruppen ej studerande består av 3069 och studerande av 150 respondenter.

Både för den grupp som definierats som högt utbildad och för den grupp med medelhög eller låg utbildningsnivå gäller att studerande utför så gott som alla aktiviteter signifikant oftare än icke-studerande med samma utbildningsbakgrund. Studerande känner sig tydligen både mer hemma på biblioteket när det gäller navigeringsaktiviteter och använder sig mer av de möjligheter till upplevelser eller

information som biblioteken erbjuder. Detta gäller särskilt för gruppen med låg utbildningsbakgrund, som har eller läser en utbildning upp till tvåårigt gymnasium. I denna grupp är skillnaden mellan studerande och icke-studerande mycket hög även när det gäller mindre studiebetonade aktiviteter som lån av skönlitteratur och läsning av böcker. Undantaget är lån av barnböcker och besök av kulturarrangemang bland de högutbildade – typiska ”kulturaktiviteter” med andra ord. Av ”studieaktiviteterna” ligger högskolestudenternas användning av facklitteratur, referenslitteratur, studieplatser och katalogsökning mer än dubbelt så högt som för studerande med låg eller medelhög pågående utbildning.

Skillnaden mellan dessa studerande med olika utbildningsnivåer jämförs med skillnaderna mellan olika utbildningsbakgrund för icke-studerande i tabell 3.

Utbildningsbakgrund är en utslagsgivande förklarande variabel för samtliga aktiviteter i gruppen icke-studerande. Högutbildade icke-studerande utför alla biblioteksaktiviteter signifikant oftare än icke-studerande med medelhög eller låg utbildning. För alla aktiviteter förutom bokläsning på biblioteket är $p < 0.001$, för bokläsningen är $p < 0.05$. Däremot finns det bara några aktiviteter där utbildningsbakgrund signifikant påverkar aktivitetsnivån för gruppen studerande. Studerande på minst högskolenivå använder mer referenslitteratur, datoriserade kataloger och studieplatser, samt lånar mer facklitteratur och läser fler tidningar eller tidskrifter på biblioteket. För alla dessa aktiviteter är $p < 0.001$. Det finns dock inga signifikanta skillnader mellan studerande med hög eller medelhög/ låg utbildning när det gäller att söka på Internet, att läsa böcker på biblioteket, be personalen om hjälp, gå på kulturarrangemang eller låna skönlitteratur. När det gäller lån av barnlitteratur finns det även en signifikant skillnad ($p < 0.05$), där vuxna studerande med medelhög eller låg utbildning lånar fler barnböcker än studerande som läser på minst högskolenivå.

Studerandeaktivitet och ålder

Skillnaden mellan högskolestuderande och unga studerande upp till gymnasienivå är betydligt större när det gäller de mer studiebetonade aktiviteterna än skillnaden mellan vuxna studerande på högst gymnasienivå och unga studerande på högst samma nivå. Detta kan tyda på att grund- och gymnasieutbildningen för vuxna har liknande krav på informationssökning som den formella utbildningen för unga skolelever. Dessutom är högskolestuderande i varje aktivitet, förutom sökning på Internet, betydligt mera aktiva än unga, medan unga studerande i många fall är mera aktiva än vuxna studerande med medelhög eller låg utbildning. Framför allt är unga studerande mer aktiva än vuxna studerande när det gäller datoranvändning, både vad gäller sökning i katalogen och sökning på Internet. Däremot lånar de vuxna studerande under högskolenivå mer facklitteratur. Kan detta betyda att det inom grund- och gymnasieutbildningen för de vuxna fortfarande finns mer traditionella medel, medan de unga mer naturligt lär sig att använda datorn som ett verktyg i informationssökning?

Tabell 4 Studieaktiviteter på bibliotek som utförs ganska eller mycket ofta av högskole-studerande, unga studerande och vuxna studerande på annan nivå (procent)

	Högskolestud.	Vuxna låg/medel	Unga	Diff 1-3	Diff 2-3
Lånar facklitteratur	54	36	27	+27	+9
Använder referenslitteratur	36	14	16	+20	-2
Använder studieplatser	34	15	17	+17	-2
Söker på Internet	25	15	36	-11	-21
Söker i bibliotekskatalogen	56	27	38	+18	-11
Frågar om hjälp	36	33	34	+2	-1

Kommentar: Vi har slagit samman svaren från SOM-undersökningarna 1998 till 2001. Bara de som svarat på delfrågorna har tagits med i beräkningen. Antal svar för högskolestuderande ligger mellan 279 och 281 beroende på delfrågan. Av dessa är 20 studerande under 20 år. Antal svar för vuxna studerande låg/medelhög nivå (upp till gymnasienivå) uppgår till 145–150 och för unga studerande (15-19 år) på låg- medelhög nivå (upp till gymnasienivå) ligger svarsfrekvensen mellan 349 och 352.

Vad tycker vuxna studerande om biblioteken?

Eftersom studerande utgör en mycket aktiv grupp bland biblioteksbesökarna är det inte förvånande att de har uppfattningar om bibliotekets service och kvalitet. I tabell 5 ser man att de studerande i mycket mindre omfattning har angett alternativet ”ej uppfattning” när de ombeds att bedöma servicen ”på det bibliotek de oftast besöker” än de icke-studerande. Endast frågan om litteratururval känns lika angelägen för icke-studerande som för studerande att svara på – hela 90 procent av både de studerande och icke-studerande som besvarade frågan hade en uppfattning.

I Gudrún Þórsteinsdóttirs och Ulla Arvidssons artikel framkommer att de användare som var helt nöjda med bibliotekets service står för mellan 75 och 95 procent. De som inte var nöjda med bibliotekets service anger att orsaken till missnöjet beror på att man inte hittar vad man söker, att böckerna man ville ha var utlånade, att biblioteket inte köpt in en viss bok och bibliotekets förseningsavgifter/böter (Þórsteinsdóttir & Arvidsson, 1999). Överlag är de vuxna studerande nöjda med biblioteksservicen på ”sitt” bibliotek. Urval av litteratur och personalens bemötande är de mer nöjda med än de icke-studerande som har någon uppfattning i frågan. Eftersom studerande ställer högre krav på biblioteket och vet vilka aktiviteter som kan finnas där, har de antagligen högre förväntningar än de som inte studerar. Framför allt tillgången till datorplatser och läs- och studieplatser samt öppetiderna bedöms som betydligt mindre tillfredsställande av studerande än av icke-studerande. Det är med andra ord den fysiska biblioteksmiljön som de studerande är minst nöjda med, medan personalen och medierna får mycket bra betyg.

Tabell 5 Bedömningar av bibliotekets service bland vuxna studerande och icke-studerande (procent)

	Studerande					Ej studerande				
	Bra	Varken/ eller	Dålig	Balans- mått	Ingen uppf.	Bra	Varken/ eller	Dålig	Balans- mått	Ingen uppf.
Personalens bemötande	85	13	3	+82	6	76	19	6	+70	21
Personalens kompetens	80	17	3	+77	8	85	14	1	+84	25
Personalens hjälp med att söka och finna information	82	15	3	+79	8	87	12	2	+85	25
Tillgång till läs-/studieplatser	59	23	19	+40	18	62	29	10	+52	56
Urvalet av litteratur	77	16	7	+70	10	73	21	6	+67	10
Öppettiderna	64	14	21	+43	9	66	21	13	+53	28
Tillgång till datorplatser	42	28	30	+12	21	54	31	15	+39	56

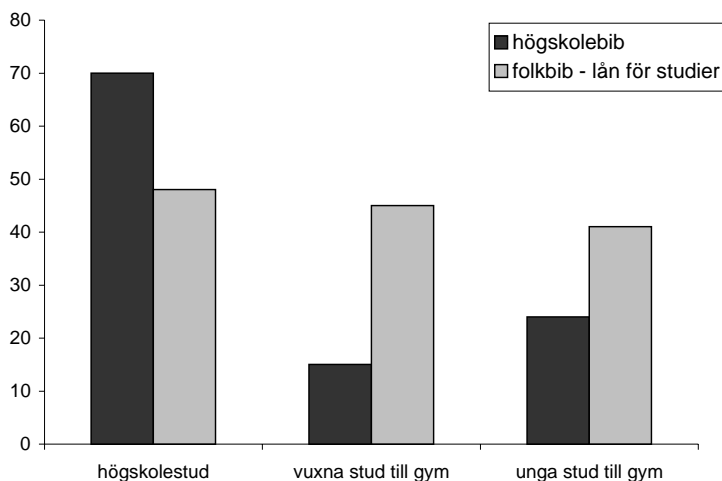
Kommentar: Vi har slagit samman svaren från SOM-undersökningarna 1998 till 2001. Respondenter som inte har svarat på delfrågorna har inte tagits med i underlaget. Frågan löd "Vad tycker du om biblioteket du oftast besöker då det gäller...". Svaren kan alltså gälla servicen på både folk- och högskolebibliotek. I tabellen är svarsalternativen "mycket bra" och "ganska bra" sammanslagna till "bra". Svarsalternativen "ganska dålig" och "mycket dålig" har slagits samman till "dålig". Balansmättet visar andelen som svarar "bra" minus andelen som svarar "dålig". För alternativen "bra", "varken/eller" och "dåligt" samt för beräkningen av balansmättet har endast de respondenter som har någon uppfattning i frågan tagits med. Antal vuxna studerande som har svarat på delfrågorna varierar mellan 410 och 401, varav mellan 409 och 323 utgör underlaget för balansmättet av dem som har någon uppfattning. Antal icke-studerande vuxna respondenter på delfrågorna varierar mellan 4477 och 4343 beroende på frågan. Därav utgör mellan 3529 och 1900 underlaget för dem som har en uppfattning.

Vem använder högskolebibliotek och vad gör man där?

Att högskolestuderande använder sig mycket mer än andra vuxenstuderande av de mest studiebetonade tjänsterna på bibliotek, hänger troligen samman med deras högre tillgång till högskolebibliotek och annorlunda studiekraav. Som figuren nedan visar använder flertalet högskolestuderande (70 procent) ett högskolebibliotek minst någon gång i månaden, medan endast 15 procent av de vuxna studerande på högst gymnasienivå använder högskolebibliotek lika ofta. Det är, lite förvånande, betydligt fler unga studerande upp till gymnasienivå som regelbundet besöker ett högskolebibliotek (24 procent). Antingen har en del misstolkat frågan och trott att den gällde skolbibliotek i allmänhet, eller så börjar högskolebiblioteken få en ny användargrupp. Denna grupp unga är idag alltför liten (endast 40 personer) för att kunna dra några slutsatser om varför de söker sig till högskolebiblioteket. Tendensen i materialet verkar dock vara att de är mer flitiga i nästan alla aktiviteter jämfört med den större gruppen unga som inte använder högskolebibliotek och framför allt verkar de använda sig mer av Internet och be personalen oftare om hjälp. Tydligt använder inte bara högskolestuderande andra bibliotek än "sitt eget", utan de unga upp till gymnasienivå går också till högskolebiblioteket. Det skulle vara intressant att utföra en djupare studie på just denna användargrupp. Närhetsfaktorn har härvid betydelse, men är svår att belysa

med övergripande data då lokala avståndsförhållanden mellan bostad, skola och bibliotek spelar stor roll. Skillnader mellan landsbygd, stad och storstad finns, men är måttliga när det gäller biblioteksbesök i allmänhet. Även inom storstads-områdena kan det finnas stora skillnader.

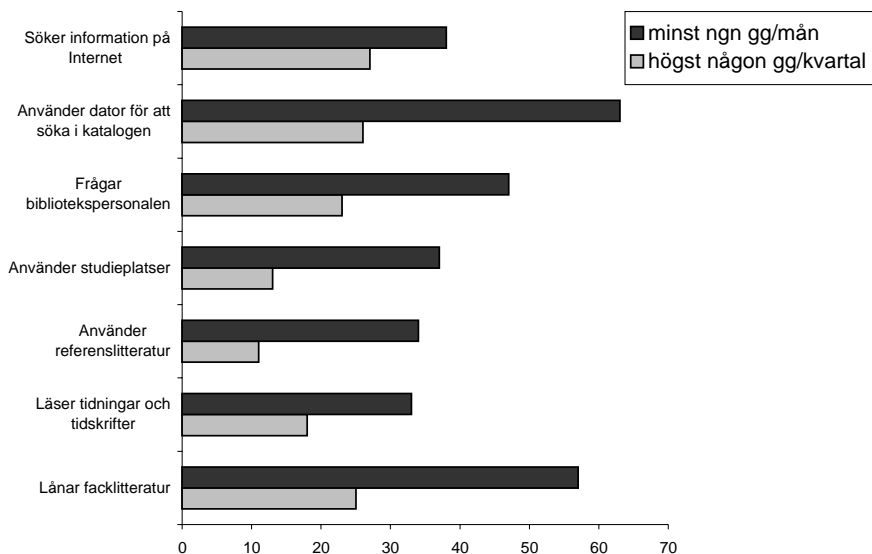
Figur 5 Andel studerande som minst en gång i månaden använder högskolebibliotek respektive lånar för studier på folkbibliotek (procent)



Kommentar: Vi har slagit ihop svaren från SOM-undersökningarna 2000 och 2001. Respondenter som inte har svarat på frågorna har inte tagits med i underlaget. Bland högskolestuderande svarade 129 personer på frågan om högskolebiblioteket och 126 på frågan om folkbiblioteket. Av dessa var 11 personer under 20 år. Bland vuxna studerande som inte läser på högskolan svarade 72 respektive 74 personer på frågorna och bland de unga (15-19 år) som läser på högst gymnasienivå svarade 168 på den första och 177 på den andra frågan.

Intressant är också att alla tre grupper studerande använder sig ungefär lika mycket av folkbiblioteket när det gäller just lån för studier. Medan folkbiblioteket för de vuxna studerande med låg eller medelhög utbildning troligen är det bibliotek som de använder för sina studier, använder både unga studerande och högskolestuderande det snarare som komplement till sitt skolbibliotek respektive högskolebibliotek. Vuxna studerande som inte läser på högskolan har däremot ofta inte något bibliotek på sin skola. Det kan förklara varför de utöver sina studieaktiviteter också använder sig mycket mer av folkbibliotekets ”kulturella” tjänster än de icke-studerande med samma utbildningsbakgrund; när de ändå befinner sig på folkbiblioteket utnyttjar de flera tjänster. Högskolestuderande har delvis sitt högskolebibliotek som bas och ökningen jämfört med de högutbildade icke-studerande när det gäller de typiska folkbiblioteksaktiviteterna är inte lika stor.

Figur 6 Biblioteksaktiviteter som utförs ganska eller mycket ofta av de studerande som använder högskolebibliotek minst någon gång i månaden respektive högst någon gång per kvartal (procent)



Kommentar: Vi har slagit samman svaren från SOM-undersökningarna 2000 och 2001. Bara de som svarat på delfrågorna har räknats med i underlaget. Gruppen studerande som använder högskolebiblioteket aldrig eller högst någon gång i kvartalet består av 221 – 225 respondenter beroende på delfrågan. Gruppen studerande som använder högskolebiblioteket minst någon gång i månaden uppgår till mellan 136 och 141 svaranden. Även här gäller frågan om aktiviteter inte specifikt aktiviteter på folk- eller högskolebibliotek.

Som figur 6 visar utför gruppen studerande som regelbundet utnyttjar högskolebiblioteket både navigeringsaktiviteter (fråga personalen och söka i katalogen) samt alla studieaktiviteter betydligt oftare än de studerande som aldrig eller sällan använder högskolebiblioteket. Det ligger nära till hands att anta att de som ofta använder högskolebibliotek utför dessa aktiviteter mest på just högskolebiblioteket men även de kan dessutom använda folk-biblioteket till dessa tjänster (se figur 5).

Slutdiskussion

De vuxna studerande, både högskolestuderande och studerande på annan utbildningsnivå, är alltså en av grupperna som använder både folkbibliotek och högskolebibliotek mest. Under studietiden använder studerande med olika utbildningsbakgrund alla aktiviteter på biblioteken signifikant mer än de icke-studerande med samma bakgrund. Studieaktiviteten leder för vuxna studerande med låg eller medelhög

utbildning, upp till gymnasieexamen, till en mycket stark ökning av typiska folkbiblioteksaktiviteter som läsning och lån av skönlitteratur och barnlitteratur. Hos studerande på högskolan ökar dessa kulturella aktiviteter endast marginellt under studietiden jämfört med högutbildade icke-studerande. Med andra ord har studieaktiviteten en utjämnande effekt på skillnaden i biblioteksanvändning som orsakas av utbildningsbakgrund när det gäller dessa biblioteksaktiviteter.

Däremot använder sig högskolestuderande i mycket hög grad av mer studiebetonade aktiviteter som lån av facklitteratur, användning av referenslitteratur, studieplatser och sökning i bibliotekskatalogen och på Internet. Skillnaden mot de vuxna studerande på lägre utbildningar är betydande. Detta hänger samman med användning av högskolebibliotek, eftersom det är just högskolebibliotek som erbjuder dessa studiebundna aktiviteter i någon större utsträckning. Medan högskolestuderande i hög grad använder högskolebibliotek som sitt studiebibliotek och dessutom använder folkbibliotek som komplement i sina studier, använder vuxna studerande på lägre nivå folkbibliotek som sitt huvudsakliga studiebibliotek. Det väcker frågan om folkbibliotek som ser studerande endast som en grupp av den allmänhet de vill tjäna, kan eller vill erbjuda tillräckligt med studierelaterade tjänster för att täcka informationsbehoven hos de studerande som är hänvisade till folkbibliotek för sina studier.

Till syvende och sist är det en fråga om resurser. Folkbiblioteken har en mängd olika roller i det svenska samhället och ska helst tillfredsställa allas behov av läsning, kulturupplevelser och information. Frågan är om folkbiblioteken, med det breda uppdraget att erbjuda service till allmänheten, kan räkna till som främsta studiebibliotek åt denna växande grupp vuxenstuderande utanför högskolan? I så fall krävs det antingen extra resurser eller så måste de göra avkall på andra mål, som att främja läsningen bland både barn och vuxna. En fråga som de lokala politikerna och bibliotekarierna måste ställa sig är hur viktig samhällseffekten av fortsatt utbildning är jämfört med dessa andra mål. I alla tider har folkbiblioteken strävat efter att tillgodose allas lika rätt till information. Denna artikel visar, liksom många andra, att det fortfarande är de högutbildade som i högre utsträckning utnyttjar bibliotekens tjänster. Tydligt har man ännu inte nått fram till sitt mål utan måste arbeta vidare med nya metoder för att öka tillgängligheten. Resultaten pekar på att folkbiblioteken genom att möta studiebehoven hos vuxna i grund- eller gymnasieutbildning även öppnar ögonen hos denna grupp för de andra, mer kulturella, tjänsterna bibliotek kan erbjuda. Genom att även utlåna av skönlitteratur och barnlitteratur ökar rejält framförallt hos de vuxna studerande med lägst utbildning, kan folkbibliotek nå nya grupper vuxna och deras barn. På detta sätt kan ökat stöd för denna grupps studier bidra till att minska klyftan mellan olika grupper på biblioteken och i förlängningen kanske också i samhället.

Det krävs fler studier av vuxna studerandes behov och beteende på folkbibliotek. Även högskolebibliotekens roll i samband med studier utanför högskolan behöver studeras närmare. Bör man också utveckla högskolebibliotekens uppdrag, att utöver sin egen högskola mer aktivt ge service även till allmänheten, till att nå de studerande

på andra nivåer? Det livslånga lärandet angår alla och alla bibliotek kan spela en naturlig roll i detta sammanhang.

Referenser

- Europeiska Gemenskapernas kommission (2001) *Att förverkliga det europeiska området för livslångt lärande*, tillgänglig online:
http://europa.eu.int/comm/education/life/communication/com_sv.pdf [hämtad 2002-04-19]
- Höglund, Lars & Johansson, Margareta (2001) *Vad gör folk på biblioteket?* I Holmberg S och Weibull, Lennart (red.) Land, du välsignade?, SOM-undersökningen 2000, SOM-rapport nr. 26, Göteborgs Universitet, s. 339-351.
- Klasson, Maj (1997) *Temat bibliotek, folkbildning och livslångt lärande* i Folkbildning och bibliotek? På spaning efter spår av folkbildning och livslångt lärande i biblioteksvärlden, red. Maj Klasson, Borås: Valfrid, s. 13-21.
- Skolverket (1999) *Det livslånga och livsvida lärandet*, Stockholm: Liber.
- Statens Kulturråd (2000) *Kulturbarometern 2000*, Kulturen i siffror 2001:1, Stockholm.
- Statens Kulturråd (1995) *Ett bildat folk – de högskolestuderande och folkbiblioteken*, Rapport från Statens Kulturråd 1995:1, Stockholm.
- Thórsteinsdóttir, Gudrún & Arvidsson, Ulla (1999), Folkbibliotekets roller och dess användare – en undersökning som speglar användarnas åsikter på sexton svenska folkbibliotek, Svensk biblioteksforskning 1999, nr 1, sid 4-26
- Torstensson, Magnus (1996) *Att analysera genombrottet för de moderna folkbiblioteks-idéerna: exemplet Sverige och några jämförelser med USA*. Göteborg: Göteborgs universitet, (Uppsatser från Avd för biblioteks- och informationsvetenskap, 1).
- Vestheim, Geir (1995) *Fornuft, kultur og velferd: en historisk sosiologisk studie av norsk folkbibliotekpolitikk*. Oslo: Det Norske Samlaget.

SAMARBETE OCH ÖKAT FÖRTROENDE

MARIE FRIDOLF

Samarbete ses ofta som den form som ska stödja människor med sammansatt problematik så att de återfår arbetsförmågan (Andersson & Hjern 2000, Björklund 2000, Fridolf 2000). Gemensamt har dessa personer att de behöver stöd från flera olika verksamheter. Nya begrepp utvecklas för att beskriva deras behov såsom "mångfaldsbehov", "diffus problematik", "psykosocial problematik", "smärta och värk", samt "psykiskt sjuka missbrukare". Det finns också begrepp som tydligt anger att personer inte ingår i någon aktörs ansvar såsom "arbetsföra socialbidragstagare" och "arbetsför men inte anställningsbar". Gemensamt har även dessa personer att de omfattas av långvarig offentlig försörjning (Socialstyrelsen 2001).

I förra årets SOM-undersökning påvisades att fem procent av befolkningen i arbetsför ålder hade långvarig offentlig försörjning genom att de var arbetslösa eller sjukskrivna i mer än tolv månader (Fridolf 2001b). Om arbetslöshet och sjukskrivning istället anges till mer än sex månader blir gruppen något större, sju procent. Dessa personer kan definieras som särskilt utsatta med risk för att hamna i rundgång mellan organisationer och därför med ett större behov av samarbete¹. I förra årets SOM-undersökning konstaterades att samarbetet ökar med försörjningens längd. I andra studier har visats att individerna ofta har en kombination av flera behov: psykiska, fysiska, sociala och arbetsmässiga (Socialstyrelsen 2001). Samarbete sker vanligen kring personer med psykiska och psykosociala behov, medicinska och kroniska behov, missbruksproblem samt funktionshinder (Fridolf 2001c). Personer med behov av socialt stöd, med otillräcklig utbildning samt personer med språksvårigheter omfattas av samarbete i syfte att få ett arbete.

Behoven är ofta diffusa. Smärta, ångest, kriser, ensamhet, mobbning, sociala problem och olika former av arbetshinder i kombination med dåligt utvecklade sociala nätverk och brist på energi/ork är exempel som lyfts fram (Fridolf 2001a). Behovet av samarbete är särskilt påtagligt när personerna har dåligt utvecklade nätverk och mindre ork/livsenergi.

Syftet med denna artikel är att kartlägga förekomsten av samarbete mellan myndigheter och att studera om samarbete påverkar förtroendet för olika samhällsinstitutioner. I denna undersökning behandlas inte samarbetets form och kvalitet. Däremot kan samarbete och individernas hälsa diskuteras. Hypoteserna som testas är:

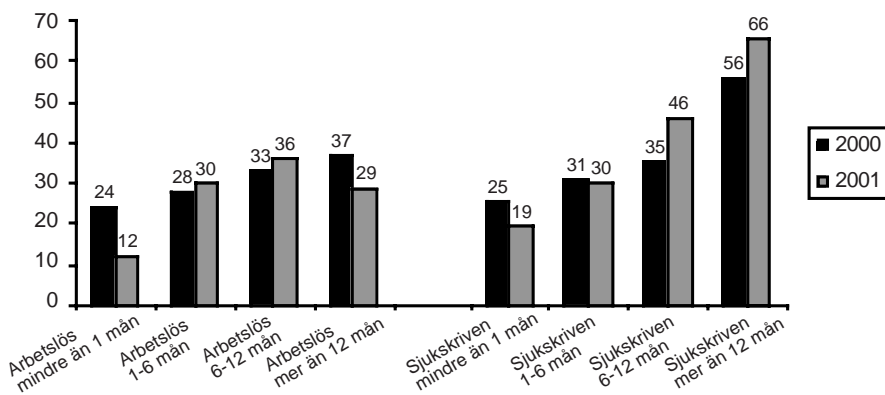
- Samarbete erbjuds dem som står längst från arbetsmarknaden
- Samarbete påskyndar en förändring av hälsotillståndet.
- Samarbete leder till ett ökat förtroende för verksamheterna

Samarbete en metod framförallt för sjukskrivna

I årets undersökning har de särskilt utsatta ökat med en procent – från 7 till 8 procent – om riskgruppen anges vara de som är arbetslösa eller sjukskrivna i mer än sex månader. Den huvudsakliga ökningen finns i gruppen sjukskrivna i mellan sex till tolv månader och arbetslösa i mindre än en månad. Det förefaller som att samarbetet ökat för dem med längre sjukskrivning – se diagram 1.

Både för arbetslösa och sjukskrivna har däremot samarbetsinsatser snarare avtagit när det gäller de personer som har kortare försörjningsperiod. Skillnaden är 50 procentenheter mellan dem som varit sjukskrivna i upp till en månad och dem som varit sjukskrivna i över tolv månader. När det gäller de arbetslösa blir bilden inte lika tydlig.

Figur 1 Andel personer som omfattas av samarbete efter olika arbetslöshets- och sjukskrivningslängd (procent)



Kommentar: Diagrammet beskriver faktiskt samarbete för befolkningen i arbetsför ålder som är arbetslösa eller sjukskrivna vid undersökningens genomförande². Frågor: Om du för närvarande är arbetslös, hur länge har Din arbetslöshet varat? I mindre än 1 månad, 1-2 månader, 2-6 månader, 6-12 månader, mer än 12 månader? Är Du för närvarande sjukskriven? Ja, jag har varit sjukskriven i mindre än 1 månad, 1-2 månader, 2-6 månader, 6-12 månader, mer än 12 månader, är inte sjukskriven för närvarande. Om Du har haft kontakt med fler än en verksamhet har dessa samarbetet med varandra? – alternativet ja.

Sannolikheten för att erbjudas samarbete ökar om man är sjukskriven. I undersökningen framkommer att det finns ett samband mellan samarbetet samt att ha sjukpenning, sjukbidrag/sjukpension och socialbidrag, se tabell 1. Däremot är sambandet mindre mellan samarbete och att uppbära a-kassa. I sambandsanalysen syns en koppling mellan längd och samarbete. Påtagligt är det för sjukskrivningslängden.

Tabell 1 Samband mellan samarbete och försörjningsform samt längden på sjukskrivning och arbetslöshet (Pearsons r)

	Korrelation (r)
Försörjning	
• Sjukpenning	0,25
• Sjukbidrag/förtidspension	0,25
• A-kassa	0,11
• Socialbidrag	0,17
Längden	
• Arbetslöshetslängd	0,12
• Sjukskrivningslängd	0,25

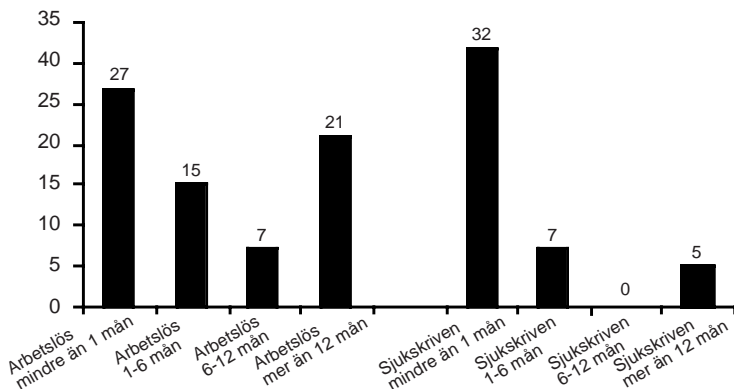
Kommentar: I tabellen återges sambandet mellan dem som svarat ja på att de omfattats av samarbete samt hur länge de för närvarande har sjukpenning, sjukbidrag/förtidspension, a-kassa och socialbidrag. Tabellen återger också dem som svarat ja på att de fått samarbete samt sambandet med längden på sjukskrivningen och arbetslösheten. Det mått som används är Pearsons r som kan gå från minus ett till plus ett, där minus visar på ett negativt samband och plus på ett positivt. * Ej signifikant. Samarbete 0= nej 1=ja. Sjukpenning, sjukbidrag/förtidspension, a-kassa, socialbidrag 0= nej 1= ja. Arbetslöshet och sjukskrivningslängd 1= mindre än 1 månad, 2= 1-2 månader, 3= 3-6 månader 4= 6-12 månader, 5= mer än 12 månader.

En intressant fråga är om de arbetslösa inte behöver samarbete i samma utsträckning som andra grupper. Detta kan bl.a. utläsas av hur många kontakter som de anser sig ha. I diagram 2 visas de personer som anger att de enbart har en kontakt. Som framgår av diagrammet har personer som varit arbetslösa i mellan sex och tolv månader fler kontakter än de med både kortare och längre tid. Det är enbart en tredjedel som omfattas av samarbete trots att de har flera kontakter. Trettionio procent anger att de inte erbjudits samarbete och 18 procent att de inte vet.

Även personer med arbetslöshet i en till sex månader har till en tredjedel erbjudits samarbete. Fyrtiotvå procent anger att de inte omfattats av samarbete och 13 procent att de inte vet. Av diagrammet kan utläsas att en stor grupp långtidsarbetslösa i över tolv månader enbart har kontakt med en verksamhet. Personer som erbjudits samarbete anger att de finns i arbetsmarknadsutbildning, kunskapslyftet och arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Personer som är öppet arbetslösa säger sig inte i samma utsträckning omfattas av samarbete. De arbetslösa i mellan sex och tolv månader som varit i kontakt med flera olika myndigheter har relationer framförallt med försäkringskassan och sjukvården.

De sjukskrivna har efter en månads sjukskrivning flera olika kontakter. De som är sjukskrivna i en till sex månader anger till en tredjedel att de inte vet om samarbete sker och en tredjedel att de inte erbjudits samarbete. De som är sjukskrivna i sex till tolv månader anger med 42 procent att de inte omfattas av samarbete och med 13 procent att de inte vet. Det finns en stor grupp sjukskrivna i sex till tolv månader som säger sig ha kontakt med arbetsförmedlingen.

Figur 2 Andel personer som enbart har kontakt med en verksamhet efter olika arbetslöshets- och sjukskrivningslängd (procent)



Kommentar: Diagrammet beskriver de personer som anger att de enbart har en kontakt och som är arbetslösa eller sjukskrivna vid undersökningens genomförande.³ Frågor: Om du för närvarande är arbetslös, hur länge har Din arbetslöshet varat? I mindre än 1 månad, 1-2 månader, 2-6 månader, 6-12 månader, mer än 12 månader? Är Du för närvarande sjukskriven? Ja, jag har varit sjukskriven i mindre än 1 månad, 1-2 månader, 2-6 månader, 6-12 månader, mer än 12 månader, är inte sjukskriven för närvarande. Om Du har haft kontakt med fler än en verksamhet har dessa samarbetet med varandra? – alternativet – har inte haft kontakt med flera myndigheter.

En viktig riskgrupp för samarbete förefaller vara personer som varit sjuka eller arbetslösa från sex månader och framåt. Gruppen som har en kombination av arbetslöshet/sjukskrivning har dessutom ökat mellan år 2000 och 2001.

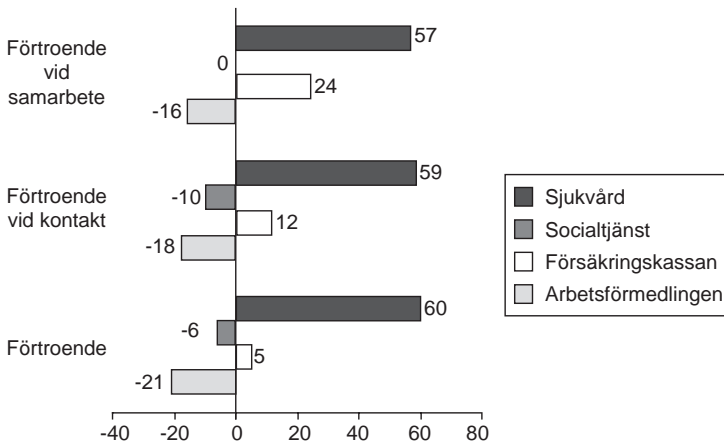
Hur är dessa personer försörjda? Av de arbetslösa har 14 procent socialbidrag, 50 procent a-kassa, 28 procent sjukpenning och 8 procent sjukbidrag/förtidspension. Av de sjukskrivna har 5 procent socialbidrag, 9 procent a-kassa 74 procent sjukpenning och 12 procent sjukbidrag/förtidspension. Sannolikheten för att få samarbete är större för de personer som har sjukpenning, sjukbidrag/förtidspension och socialbidrag. Personer med a-kassa har inte erbjudits samarbete i samma utsträckning.

Samarbete ökar förtroendet för försäkringskassan

I förra årets undersökning konstaterades en signifikant ökning av förtroendet för försäkringskassan vid samarbete. Även detta år finns ett ökat förtroende vid samarbete. Det finns redan en hög tilltro till sjukvården, vilket inte förändras i någon större grad vid kontakt eller samarbete. Förtroendet för arbetsförmedlingen ligger lägre än för övriga aktörer. Förtroendet för socialtjänsten ligger också lägre men inte i samma utsträckning som för arbetsförmedlingen – se diagram 3. Små förändringar i positiv riktning kan utläsas vid samarbete också för socialtjänst. Förändringarna är dock inte signifikanta.

När det gäller arbetslösa är förtroendet lägre vid längre arbetslöshetsperiod. Särskilt påtagligt är lågt förtroende för arbetsförmedlingen. För de sjukskrivna är förhållandet omvänt genom att förtroendet är större vid längre sjukskrivning.

Figur 3 Förtroende för personalen i olika verksamheter i förhållande till kontakt och samarbete. Balansmätt



Kommentar: I diagrammet återges förtroende för de olika verksamheterna sjukvård, socialtjänst, försäkringskassan och arbetsförmedlingen. Förtroendet vid kontakt med verksamheten och vid samarbete återges också. Fråga: Allmänt sett, hur stort förtroende har Du för personalen inom följande samhällsinstitutioner? Balansmätt redovisas som är ett index som redovisar dem som är har mycket stort och stort förtroende minus dem som har litet eller mycket litet förtroende.⁴

Det finns ett samband när det gäller förtroendet mellan olika verksamheter. De som har förtroende för en av verksamheterna förefaller också ha det för de andra. En intressant fråga är om förtroendet för personalen i de fyra verksamheterna också har ett samband med förtroende för de politiska institutionerna. Signifikanta samband finns mellan förtroende för personalen inom socialtjänst, sjukvård, försäkringskassa och arbetsförmedling med förtroende för regering, riksdag, kommunstyrelse och partier.

Utifrån förtroende kan vi inte uttala oss om samarbetets värde för individen. *Behov av samarbete* finns inte hos alla med långvarig offentlig försörjning (Fridolf 2001a). Individernas behov är dessutom mycket varierande. Det *faktiska samarbetet* kan definieras på olika sätt. Det kan handla om utbyte av information och erfarenheter, koordinering av arbete samt gemensamt arbete. Samarbete kan delas upp i följande faser: bedömning, planering och val av insatser, själva insatserna och värderingen av insatserna samt en värdering av hela processen och dess resultat (Andersson & Hjern 2000, Björklund 2000, Fridolf 2000). Varje individs process är unik. Att samarbete

per automatik skulle leda till ett *värde för individen* är inte givet utan *samarbetets kvalitet* har stor betydelse. En fokusering på behov utifrån en helhetssyn, delaktighet hos individen och ett engagerat bemötande är några av de faktorer som har visat sig ha stor betydelse för kvaliteten. Individernas egen motivation och livssituation är av stor vikt för vilket värde olika insatser får för dem (Fridolf 2000, Björklund, 2000). Går det att diskutera samarbete utifrån individernas hälsa? I föregående års artikel påvisades att samarbete är en av de faktorer som kan förklara ökad hälsa. Hälsa har dock också samband med livskvalitet, aktivitet, kontakt med flera verksamheter och offentlig försörjning.

Samarbete snabbar upp hälsotillståndet

I föregående års artikel konstaterades att personer som har kontakt med socialtjänsten och försäkringskassan mår sämst, medan de i förbindelse med arbetsförmedlingen och sjukvården skattar sin hälsa som något bättre. Cirka 20 procent mår sämre idag i förhållande till för tolv månader sedan och ca 25 procent mår bättre. De personer som har offentlig försörjning mår sämre än andra. Hälsa kan relateras till livskvalitet (Ferrez-Nunes, 2000). Det kan också relateras till sociala nätverk. Ett samband har i föregående års artikel kunnat konstateras mellan hälsa, hur nöjda de svarande är med livet och om de är aktiva i föreningar. De som mår dåligt är också mindre nöjda med livet och mindre aktiva i föreningslivet.

Det finns ett visst samband mellan samarbete och uppskattad hälsa hos de sjukskrivna. De som mår sämst förefaller alltså vara en viktig grupp för samarbete. Hälsotillståndet är generellt sett sämre hos personer som varit i kontakt med flera verksamheter. En förmodad förklaring är att de som har kontakt med fler verksamheter är sjukare, har svårare problematik etc. Bland dem som varit i kontakt med flera verksamheter är hälsotillståndet generellt något sämre för dem där verksamheterna samarbetat. Om samarbete är bra borde det synas en skillnad i graden av förbättring av hälsan hos dem där verksamheterna samarbetat jämfört med andra. Det är tydligt att en större andel personer där verksamheterna samarbetat upplever sitt hälsotillstånd som bättre efter ett år (31 procent jämfört med 23 procent). Detta trots det sämre utgångsläget för denna grupp (deras hälsotillstånd var sämre från början). Mot detta kan ställas att det generellt är så att förbättringen är större för dem som varit i kontakt med fler verksamheter (25 procent jämfört med 16 procent). Det är därför svårt att med större säkerhet fastslå att själva samarbetet är den enda orsaken till den snabbare förbättringen.

Samarbete kan öka förtroendet och ge viss förbättring av hälsan

I denna artikel påvisas att de som mår som sämst samt är långtidsarbetslösa och långtidssjukskrivna är en viktig grupp att samarbeta kring. Studien visar att det finns en brytpunkt vid sex månader. Kontakt, offentlig försörjning och hälsa, tre faktorer,

har alla betydelse för att identifiera behovet av samarbete. Av studien framgår att sannolikheten att få samarbete är större för dem som är sjukskrivna. Samtidigt påvisas att det sker en kraftsamling vid längre sjukskrivning. Det finns också en grupp arbetslösa i mellan sex och tolv månader som har kontakt med flera verksamheter och som inte erbjuds samarbete. Av artikeln framgår att sjukvården åtnjuter ett högt förtroende även om individen inte har kontakt med den. Förtroendet för socialtjänsten och arbetsförmedlingen är lågt. Samarbete förefaller ha betydelse för förtroendet för försäkringskassan. Vid samarbete ökar förtroendet. En viss förändring i positiv riktning kan skönjas vid samarbete för socialtjänsten. Materialet är dock alltför begränsat för att kunna påvisa signifikanta skillnader.

Studien visar att samarbete är en av de faktorer som kan förklara ökad hälsa. Hälsa har samband med livskvalitet, aktivitet, kontakt med flera verksamheter och offentlig försörjning.

Sammanfattningsvis påvisas att

- sannolikheten för att erhålla samarbete är större för de sjukskrivna.
- det faktiska samarbetet leder till ett ökat förtroende för personalen vid försäkringskassan,
- förtroendet för personalen i sjukvården, socialtjänsten, försäkringskassan och arbetsförmedlingen påverkar förtroendet för regering, riksdag, kommunstyrelse och partier
- de som erhåller samarbete är de som mår sämst
- de som får samarbete anser sig få en förbättring av hälsan.

Noter

- ¹ Här inkluderas inte personer med sjukbidrag, där samarbete också är ett medel för att förhindra förtidspensionering. Personer som har sjukbidrag utgör en procent av befolkningen i arbetsför ålder. Inte heller inkluderas den grupp av förtidspensionärer som behöver samarbete för sin dagliga sysselsättning pga. fysiska eller psykiska funktionshinder. Eftersom analysen utgått från aktuell försörjning ingår inte de personer som har sammanlagd försörjning i olika system i över tolv månader men under kortare tid än tolv månader i aktuellt system vid denna undersöknings genomförande.
- ² År 2000: Arbetslösa i mindre än 1 månad N= 17, arbetslösa 1-6 månader N=65, arbetslösa 6-12 N=21, arbetslösa över 12 månader N=83, Sjukskrivna mellan 2 veckor och 1 månad N=36, Sjukskriven 1-6 månad N= 48, Sjukskriven 6-12 månader N=17, Sjukskriven över 12 månader N= 64. År 2001: Arbetslösa i mindre än 1 månad N= 26, arbetslösa 1-6 månader N=53, arbetslösa 6-12 N=28,

- arbetslösa över 12 månader N=89, Sjukskrivna mellan 2 veckor och 1 månad N=37, Sjukskriven 1-6 månad N= 44, Sjukskriven 6-12 månader N=24, Sjukskriven över 12 månader N= 65.
- ³ Arbetslösa i mindre än 1 månad N= 26, arbetslösa 1-6 månader N=53, arbetslösa 6-12 N=28, arbetslösa över 12 månader N=89, Sjukskrivna mellan 2 veckor och 1 månad N=37, Sjukskriven 1-6 månad N= 44, Sjukskriven 6-12 månader N=24, Sjukskriven över 12 månader N= 65.
- ⁴ Förtroende för sjukvård N= 2096, socialtjänst N= 203, försäkringskassa N= 1058, arbetsförmedlingen N= 517.

Referenslista

- Andersson, U.-C.& Hjern, B., (2000). *Sammanfattning av tjugosex behovsgruppsbase-
rade organiseringsstudier i sju Socsam-områden*. Arbetsrapport, Socialstyrelsen.
- Björklund, M., (2000). *För vem ska vi samverka och hur? Intervjuer med individer och
aktörer i åtta kommuner*. Stockholm, Socialstyrelsen 2000:2.
- Berglund, H., (1995) *Handlingsteori och mänskliga relationer*. Stockholm, Natur och
kultur
- Bokelund, A., (1995). *Olikheter som berikar? Möjligheter och hinder i samarbetet mellan
socialtjänstens äldre- och handikappomsorg, barnomsorg samt individ- och familjeom-
sorg*. Rapport i socialt arbete nr 71. Stockholms universitet, institutionen för socialt
arbete
- Brännberg, T., (1995). *Plus för unga i Göteborg. En studie av projekt samverkan och
eldsjälar*. Civildepartementet. DS 1995:54, bilaga 1.
- Danemark, B., & Kullberg, C., (1999). *Samverkan: välfärdsstatens nya arbetsform*.
Lund Studentlitteratur.
- Ferrez-Nines, J., (2000). *Hälsa-ett värde utan pris* i Holmberg, S.& Weibull, L (red).
Det nya samhället. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Fridolf, M., (2000). *Att samverka kring sammansatta behov – intervjuer med individer
i tio samverkansprojekt*. Stockholm. Socialstyrelsen 2000:4.
- Fridolf, M., (2001a). *Samarbetets kvalitet för individer med sammansatta behov –
intervjuer med individer i tio olika samverkansprojekt*. Socialstyrelsen.
- Fridolf, M., (2001b). *Samarbete – en arbetsform för de särskilt utsatta* i Holmberg, S.
& Weibull, L. (red). Land, Du välsignande? SOM-institutet, Göteborgs universi-
tet.
- Fridolf, M., (2001c). *Samarbetets värde för personer med offentlig försörjning – personer
med a-kassa, sjukpenning, sjukbidrag och socialbidrag*. Socialstyrelsen.
- Lindqvist, R., (red). (1998). *Organisation och välfärdsstat*. Umeå, Studentlitteratur.
- Marklund, S., (red). *Rehabilitering i ett samhällsperspektiv*. Lund, Studentlitteratur.

- Prop 1996/97:63 Samverkan, Socialförsäkringens ersättningsnivåer och administration m.m.
- Prop. 1993/94:205 *Finansiell samordning mellan socialförsäkring, hälso- och sjukvård samt socialtjänst, SOCSAM*
- Riksförsäkringsverket – Socialstyrelsen, (1997). *FINSAM en slutrapport*. Finansiell samordning 1991:1.
- Socialstyrelsen följer upp och utvärderar 1999:4, *Samverkan inom rehabiliteringsområdet*.
- Socialstyrelsen följer upp och utvärderar 2000:5, *Lönsam samverkan för individ och samhälle*.
- Socialstyrelsen (2001). *Samverkan för särskilt utsatta*. Stockholm. Socialstyrelsen.

Ett internationellt år

EN GLOBAL FÖRDELNINGSPOLITIK?

ANN-MARIE EKENGREN

Terroråderna i USA och det efterföljande kriget i Afghanistan var helt dominerande händelser på den internationella dagordningen hösten 2001. Inledningsvis framställdes terrorattackerna som så annorlunda från allt annat som tidigare inträffat i världshistorien att en ”ny värld” såg dagens ljus. Omfattningen på terrorattacken, metoderna för genomförandet av attacken, att USA attackerades på hemmaplan och inte minst att al Qaida var sammansatt som ett nätverk, användes som argument för den nya världens intåg.

När den amerikanske presidenten George W Bush förklarade krig mot terrorismen och arbetet inleddes för att samla världen mot terrorn var det dock stater som ingick i denna heterogena koalition. FN, en sammanslutning av just stater, utökade självförsvarsrätten till att gälla också terrorattacker. Gästprofessorn i journalistik vid JMG i Göteborg, Stig Fredriksson, har även noterat hur den amerikanska administrationen långsamt stärkte sitt grepp om nyhetsflödet till media och i allt större utsträckning kontrollerade informationen och därmed hemmaopinionen i USA.¹ Det som först beskrevs som nätverkens intåg på den världspolitiska scenen kan alltså i andra steget beskrivas som statens återtag.

Efter att militärer och underrättelsetjänstpersonal dominerade scenen i svenska media när terrorattackerna kommenterades, väcktes på senhösten frågan om också andra perspektiv vore användbara för att begripliggöra händelserna. Exempel som då nämndes var flykting-, bistånds- och moderniseringsperspektiv. En omfördelning av ekonomiska resurser mellan rika och fattiga länder, exempelvis genom biståndsinsatser har inte bara varit ett perspektiv som kan användas för att förstå höstens händelser, utan också blivit en fråga som långsamt börjat få fotfäste på den internationella dagordningen.

Vid FN:s millenniekonferens fastställdes målet att halvera fattigdomen i världen, i praktiken innebar det att man önskade halvera andelen människor som lever på mindre än en dollar om dagen till år 2015. Millenniekonferensens målsättningar har ånyo uppmärksamats av världens ledare i terrorattackernas efterdyningar, eftersom frågan om relationen mellan fattigdom och terrorism aktualiserades.

Vid WTO:s ministermöte i hösten 2001, vinterns World Economic Forum-möte mellan politiska ledare, akademiker och företagsledare, EU:s ministermöte i Barcelona samt FN:s utvecklingskonferens i Mexico i mars var frågor om bistånd, skuldavskrivning och handel med världens fattiga centrala spörsmål. EU beslutade till exempel att öka biståndet till världens fattiga med 40 miljarder år 2006. Även USA lovade att höja sina biståndsanslag. Fortfarande får dock världens rika länder mycket

kritik från ledarna för de fattiga länderna och från nationella hjälporganisationer för att göra alldeles för lite.²

Terrorattackerna har alltså bidragit till att biståndsfrågan fått förnyad aktualitet och blivit en fråga också på den internationella politiska dagordningen. Frågan vi kan ställa oss är vad som hänt med den svenska biståndsupinionen efter terrorattackerna i USA? Har politikernas vilja att ta klarare ställning för ett ökat stöd till Tredje världen fått positiva effekter på den svenska biståndsupinionen? I tabell 1 redovisas svenska folkets inställning till u-hjälp under perioden 1987-2001.

Tabell 1 Svenska folkets inställning till u-hjälp 1987-2001 (procent, balansmätt)

Förslag: ”minska u-hjälpen”

År	1987	1988	1993	1994	1995	1996	1997	1999	2000	2001
dåligt förslag varken bra eller	50	54	39	39	36	32	31	42	46	46
dåligt förslag	29	30	31	31	32	30	31	33	30	32
bra förslag	21	16	30	31	31	38	38	25	24	22
summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
antal svarande	1609	1525	1779	1619	1711	1671	1666	3338	3315	1603
balansmätt	+29	+38	+9	+8	+5	-6	-7	+17	+22	+24

Kommentar: Svartalternativen har varit: mycket bra förslag, ganska bra förslag, varken bra eller dåligt förslag, ganska dåligt förslag och mycket dåligt förslag. I tabellen har de två svartalternativen mycket eller ganska bra förslag liksom svartalternativen mycket eller ganska dåligt förslag slagits samman. Balansmättet visar andelen som tycker att det är ett dåligt förslag att minska u-hjälpen minus andelen som tycker att det är ett bra förslag. Värdena kan variera mellan +100 (alla tycker att det är ett dåligt förslag att minska u-hjälpen) och -100 (alla tycker att det är ett bra förslag att minska u-hjälpen). Positiva värden anger att det finns en övervikt biståndspositiva (negativa till att minska u-hjälpen) och negativa värden anger att det finns en övervikt biståndsnegativa (positiva till att minska u-hjälpen).

Hösten 2001 uppgick andelen biståndspositiva, det vill säga personer som är negativt inställda till att minska u-hjälpen, till 46 procent. Det innebär att svenska folkets biståndsvilja ligger kvar på samma nivå som år 2000. Det var under slutet av 1990-talet, i takt med förbättrat budgetläge och politiska signaler om att återigen satsa på biståndet, som biståndsupinionen blev alltmer positiv. Fortfarande når dock biståndsviljan inte upp till rekordnoteringen på 54 procent biståndspositiva som noterades år 1988. Men samtidigt har andelen biståndspositiva ökat med 15 procentenheter sedan bottennoteringen 1997. Under större delen av 1990-talet, under budgetsanering och minskade biståndsanslag, sjönk andelen biståndspositiva.

Samtidigt som andelen biståndspositiva ökat sedan slutet av 1990-talet har andelen biståndsnegativa minskat, från 38 procent som tyckte att det var ett bra

förslag att minska u-hjälpen åren 1996 och 1997 till 22 procent 2001. Andelen personer som anser att det är ett bra förslag att minska u-hjälpen har minskat med två procentenheter jämfört med föregående år. År 1988 utmärker sig som ett ovanligt år i den befintliga tidserien, då andelen personer som var positiva till att minska u-hjälpen uppgick till endast 16 procent.

Opinionsbalansen är +24, vilket innebär att det idag finns en övervikt biståndspositiva i den svenska opinionen. Opinionsbalansen har alltså ökat kraftigt jämfört med de negativa nivåer som fanns åren 1996 och 1997 då balansmättet var -6 respektive -7, men har långt kvar till toppnoteringen på +38 från 1988.

Hur kan vi förklara den aggregerade opinionens förändring över tid i u-hjälpsfrågan? Det vi sett i tidigare studier är att det finns ett tydligt samband mellan generell ekonomisk utveckling och biståndsoptionen.³ I svårare ekonomiska tider, då arbetslösheten stigit och tilltron till den ekonomiska utvecklingen varit låg, har andelen biståndspositiva minskat. På motsvarande sätt har en positiv ekonomisk utveckling och ljusa framtidsprognoser för samhällsekonomin lett till en ökad andel biståndspositiva.

Det vi sett i Sverige det senaste året har varit en osäker ekonomisk utveckling. Antalet varsel ökade under 2001, börsens utveckling var negativ och ekonomiska prognoser pekade i riktning mot minskad ekonomisk tillväxt. Många förutspådde en ökad påfrestning på västerländska ekonomier som ett resultat av terrorattackerna och kriget i Afghanistan. Allt detta har bidragit till en mer pessimistisk ekonomisk bild. Kort sagt fanns tecken på en minskad tilltro till den svenska ekonomin bland medborgarna hösten 2001.⁴

I det perspektivet är det något förvånande att opinionen förblivit stabil. Det som möjligen kan bidra till att förklara att opinionen inte blivit mer biståndsnegativ är osäkerhetsfaktorn i den ekonomiska utvecklingen och att partierna är oense om verklighetsbeskrivningen. Regeringen vill framhålla de positiva effekterna efter budgetsaneringen, medan den borgerliga oppositionen menar att indikatorer på tillväxt, arbetslöshet och sysselsättningsgrad är negativa.

En alternativ tolkning av stabiliteten i u-hjälpsopinionen är att den internationella dagordningsförändringen motverkat eventuella effekter från ett kärvare ekonomiskt läge. Fattigdomsfrågor och biståndsfrågor har diskuterats i det internationella offentliga samtalet, både i anslutning till terrorattackerna och som en egen viktig sakfråga.

Biståndsfrågan – en fråga med politiseringspotential?

Generellt sett tar partierna sällan strid i utrikes- och säkerhetspolitiska frågor. Sakfrågor av det slaget präglas istället av en hög grad av konsensus och väljarna har därför sällan några tydliga alternativ att ta ställning till. Vissa utrikes- och säkerhetspolitiska frågor har dock större potential än andra att användas av partierna för att profilera sig ideologiskt. Det gäller bland annat så kallade internationalistiska

frågor. Internationalistiska frågor rör avlägsna förhållanden, saknar direkt betydelse för Sveriges säkerhet och gäller värderingsfrågor.

Biståndsfrågan kan karaktäriseras som en i huvudsak internationalistisk fråga. Frågan handlar om vilka medel man vill använda för att få till stånd en förändring av rådande förhållanden i Tredje världen och kan betraktas som en fråga om omfördelning av resurser mellan fattiga och rika länder. Biståndsfrågans säkerhetspolitiska betydelse för Sverige brukar beskrivas som indirekt. Det innebär att Sverige genom att ge biståndsmedel till andra länder kan bidra till demokratisering och ekonomisk stabilitet i vissa regioner, vilket kan bidra till en fredlig utveckling i dessa områden. Regional fred bidrar i sin tur till global fred och därigenom befrämjas också den svenska säkerheten.

Biståndsfrågans internationalistiska karaktär gör att den har potential att politiseras och så har också skett. Biståndsprojektet i Bai Bang och demokratiseringsbiståndet är två exempel på detta.⁵

I tabell 2 studeras opinionsförändringar över tid i olika befolkningsgrupper. Det kan ge oss en fingervisning om vilka grupper som har mer uttalat biståndspositiva eller biståndsnegativa åsikter. Därigenom får vi också en uppfattning om vilka befolkningsgrupper partiernas biståndspolitik appellerar till och om det finns partistrategiska förutsättningar för en förnyad partipolitiserings av biståndsfrågorna.

Miljöpartiet, vänsterpartiet och folkpartiets sympatisörer är betydligt mer biståndspositiva än övriga partisympatisörer, 64 procent kategoriseras som biståndspositiva år 2001. I det här fallet är partiledning och partisympatisörer helt överens och för dessa partier innebär en politisering en mindre risk än för andra partier. Även kristdemokraterna har försökt profilera sig på biståndsfrågorna, men enbart 48 procent av partiets sympatisörer är biståndspositiva år 2001; motsvarande andel var 81 procent år 1987.

Socialdemokraterna, moderaterna och centerpartiet är de tre partier som drivit biståndsfrågorna mindre eftertryckligt än övriga partier. 47 procent av socialdemokraternas sympatisörer, 40 procent av centerpartiets och 34 procent av moderaternas är biståndspositiva.

Miljöpartiet, vänsterpartiet och folkpartiet är de tre partier som under den senaste femton-årsperioden haft de mest biståndspositiva sympatisörerna. Folkpartiets sympatisörer är lika biståndspositiva idag som rekordåret 1988. Alla andra partiers sympatisörer har blivit mindre biståndspositiva, även om det skett en upphämtning under de senaste åren. Kristdemokraternas sympatisörer är den enda grupp som inte blivit mer positiva under slutet av 1990-talet och det är också bland dessa partisympatisörer som den största minskningen ägt rum över tid.

I vilka andra befolkningsgrupper har biståndsviljan ökat eller minskat under perioden 1988-2001? Kvinnor, unga och högutbildade utgör de mer biståndspositiva grupperna, men även i dessa grupper har en svag minskning av biståndsviljan skett sedan 1988. I Riks-SOM 2001 är kvinnor 10 procentenheter mer biståndspositiva än män, unga är 21 procentenheter mer biståndspositiva än äldre och högutbildade är 28 procentenheter mer biståndspositiva än lågutbildade.

Tabell 2 Andel biståndspositiva i olika befolkningsgrupper 1987-2001 (procent, procentdifferenser)

	1987	1988	1993	1994	1995	1996	1997	1999	2000	2001	Differens 1988-2001
<i>samtliga</i>	50	54	39	39	36	32	31	42	46	46	-8
<i>kön</i>											
kvinna	57	59	42	45	40	35	34	45	52	51	-8
man	42	48	36	33	33	29	28	38	39	41	-7
differens kvinna – man	+15	+11	+6	+12	+7	+6	+6	+7	+13	+10	
<i>ålder</i>											
15-19 (ung)	69	61	52	61	55	54	47	52	56	58	-3
20-29	56	64	51	44	47	41	38	52	58	59	-5
30-39	53	63	47	43	37	34	39	46	52	51	-12
40-49	49	50	35	38	38	35	29	43	48	49	-1
50-59	41	44	36	34	29	24	26	39	40	39	-5
60-69	41	43	29	30	26	20	21	29	38	37	-6
70-80 (gammal) ⁶	36	45	24	29	24	22	21	34	33	37	-8
differens ung – gammal	+33	+16	+28	+32	+31	+34	+26	+18	+23	+21	
<i>utbildning⁷</i>											
hög		71	56	50	51	51	48	58	62	62	-9
medel		59	44	44	39	32	34	40	47	49	-10
låg		46	31	31	27	21	19	34	34	34	-12
differens högutbildade – lågutbildade		+25	+25	+19	+24	+30	+29	+24	+28	+28	
<i>partisynpati</i>											
miljöpartiet	61	67	72	51	40	43	43	53	60	64	-3
vänsterpartiet	71	75	56	52	44	42	43	54	52	64	-11
socialdemokraterna	51	54	40	40	38	30	29	42	47	47	-7
centerpartiet	36	48	34	34	34	34	23	37	49	40	-8
folkpartiet	55	64	55	59	50	49	42	59	66	64	0
moderaterna	31	40	29	23	27	22	21	30	32	34	-6
kristdemokraterna	81	68	66	62	53	64	48	48	48	48	-20
antal svars personer	1609	1525	1779	1619	1711	1671	1666	3338	3315	3383	

Kommentar: I "antal svars personer" ingår enbart de personer som svarat på frågan. Observera även att procentdifferensen är beräknad på en jämförelse mellan åren 1988 och 2001. Skälet till det är att på aggregerad nivå var andelen biståndspositiva som störst 1988. Det innebär att i enskilda befolkningsgrupper kan den mest biståndspositiva noteringen ägt rum något annat år.

Resultaten bekräftar de mönster vi sett i tidigare studier.⁸ Opinionsdifferensen mellan könen har varierat mellan 6 och 15 procentenheter genom åren och det är svårt att utläsa någon trend att storleken på differensen ändrar sig över tid. Opinionsdifferensen mellan unga och gamla har varierat mellan 16 och 21 procentenheter. De senaste åren har skillnaderna mellan unga och gamla minskat något. Den största opinionsdifferensen hittar vi i jämförelsen mellan låg- och högutbildade personer. Skillnaden mellan låg- och högutbildade har varierat mellan 19 och 30 procentenheter under perioden 1987-2001.

Sammanfattningsvis är alltså unga, välutbildade kvinnor som sympatiserar med miljöpartiet, vänsterpartiet eller folkpartiet mest biståndspositiva. De mest biståndsnegativa hittar vi bland äldre, lågutbildade män som sympatiserar med moderaterna. Valrörelsen 2002 får visa om partierna vill tydliggöra sina utrikespolitiska profiler, och därigenom sina grundläggande ideologiska skillnader, genom att politisera biståndsfrågan och därigenom utnyttja de opinionsskillnader som finns i olika befolkningsgrupper.

Ny ekonomisk världsordning?

I diskussionen mellan världens ledare är det en stor arsenal av åtgärder som diskuteras för att komma till rätta med problemen i de fattiga länderna. Skuldavskrivning är ett av flera förslag som diskuteras. Frågan är om det finns något samband mellan svenska folkets inställning till bistånd och förslaget att efterskänka Tredje världens skulder?

I tabell 3 studeras sambandet mellan inställningen till förslaget att minska u-hjälpen och förslaget att efterskänka Tredje världens skulder. I tabellen kan vi se om svenska folket betraktar skuldavskrivning som ett komplement eller ett alternativ till u-hjälp eller om man inte vill ha någon av åtgärderna.

Tabell 3 *Inställning till u-hjälp och skuldavskrivning (totalprocent)*

	ej minska u-hjälpen	minska u-hjälpen
efterskänka Tredje världens skulder	63%	12%
ej efterskänka Tredje världens skulder	7%	17%

Kommentar: Förslag 1: Minska u-hjälpen. Svartalternativen mycket bra förslag och ganska bra förslag har slagits samman till kategorin minska u-hjälpen. Svartalternativen ganska dåligt förslag och mycket dåligt förslag har slagits samman till kategorin ej minska u-hjälpen. Förslag 2: Efterskänka Tredje världens skulder. Svartalternativen mycket bra förslag och ganska bra förslag har slagits samman till kategorin efterskänka Tredje världens skulder. Svartalternativen ganska dåligt förslag och mycket dåligt förslag har slagits samman till kategorin ej efterskänka Tredje världens skulder. Antal svarande: 746. Observera att personer som angivit mittenalternativet "varken bra eller dåligt förslag" på någon av de båda frågorna har utelämnats ur analysen. Det generella sambandet mellan de båda frågorna är starkt negativt (pearsons $r = -.46$; $n=1\ 408$).

Personer som motsätter sig en minskning av u-hjälpen, är även i stor utsträckning positiva till förslaget att efterskänka Tredje världens skulder. Hela 63 procent betraktar u-hjälp och en skuldavskrivning som komplementära åtgärder och ingår i den mest biståndspositiva gruppen. Den näst största gruppen, 17 procent, vill både se en minskning av u-hjälpen och tycker att förslaget att efterskänka skulder till Tredje världen är dåligt. Dessa personer kan karaktäriseras som klart biståndsnegativa.

Sammanlagt 19 procent anser att skuldavskrivning och u-hjälp är alternativa förslag. Tolv procent menar att det är ett bra förslag att efterskänka Tredje världens skulder, men att u-hjälpen bör minska. 7 procent förespråkar en bibehållen u-hjälp, men motsätter sig en skuldavskrivning.

Hur skall man förstå att positiva attityder till u-hjälp och skuldavskrivning inte alltid går hand i hand? Ett skäl till varför man förespråkar skuldavskrivning, men inte u-hjälp, kan vara den omfattande kritik som riktats mot många biståndsprojekt. En skuldavskrivning skulle i det sammanhanget vara en mer långtgående åtgärd, ett nytt grepp som skulle kunna motverka exempelvis korruption med biståndsmedel. De som vill ha kvar u-hjälpen, men inte skuldavskrivning, kan på motsvarande sätt uppfatta skuldavskrivning som ett alltför långtgående förslag.

Biståndsfrågor i valet 2002?

Den svenska biståndsopinionen 2001 visar ett positivt överskott, det vill säga det är fler som är positivt inställda till u-hjälp än som är negativa. Om partierna vill bibehålla en positiv opinionsbalans skall de i första hand se till att den svenska ekonomin går bra. I andra hand kan en positiv uppmärksamhet i medierna kring biståndsfrågor bidra till att öka andelen biståndspositiva.⁹ Det är i det sammanhanget vi bland annat kan betrakta den internationella dagordningsförändringen under hösten 2001.

Att biståndsfrågor blivit en fråga på den internationella dagordningen kan bidra till biståndspositiva partiers vilja att driva biståndsfrågor med större eftertryck. Den internationella debatten kan ge näring åt partiernas argument och underlätta att föra fram budskapet att frågorna är viktiga för den internationella utvecklingen.

Den franske presidentkandidaten Lionel Jospin använde skuldavskrivningsfrågan som en profileringsfråga i det franska presidentvalet, men lyckades inte presentera ett tillräckligt attraktivt program för franska väljare eller föra en lyckosam kampanj. Det är inte otänkbart att något av de svenska partier som hittills har hållit en hög profil i biståndspolitiska frågor också väljer att diskutera biståndsfrågor i valrörelsen. Det som hittills har saknats är att partierna relaterar flera biståndspolitiska förslag till varandra, argumenterar för frågan ideologiskt och också kritiserar andra partiers ställningstaganden, exempelvis utifrån ideologiska argument. Därigenom får väljarna tydliga alternativ att förhålla till varandra också i utrikespolitiska frågor.

Noter

- ¹ Stig Fredriksson i anförande till seminariet i Internationell politik 2002-03-04, vid statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- ² Göteborgs-Posten 2002-02-05 "De mäktiga lyfter fram fattigdomen", 2002-02-07 "Så vill världsbanken halvera fattigdomen", Svenska Dagbladet 2002-03-15 "EU höjer biståndet till fattiga länder med 40 miljarder", 2002-03-23 "Bush kopplar bistånd till reformkrav", International Herald Tribune 2002-03-16 "U.S aid boost is applauded and criticized".
- ³ Ekengren och Oscarsson 1999.
- ⁴ Se Sören Holmberg och Lennart Weibulls första kapitel i denna volym.
- ⁵ Bjereld och Demker 1995, Brodin 2000.
- ⁶ År 2001, 2000 samt 1999 ingår personer i åldern 70 till 85 i gruppen gammal.
- ⁷ Låg utbildning har definierats som folkskola, grundskola, enhetsskola, yrkesskola, 2-årigt gymnasium och fackskola. Medelhög utbildning har definierats som folkhögskola, 3-årigt gymnasium, studentexamen, flickskola och realexamen. Hög utbildning har definierats som högskoleutbildning/-examen.
- ⁸ Ekengren 1998, 2000.
- ⁹ Ekengren och Oscarsson 1999.

Referenser

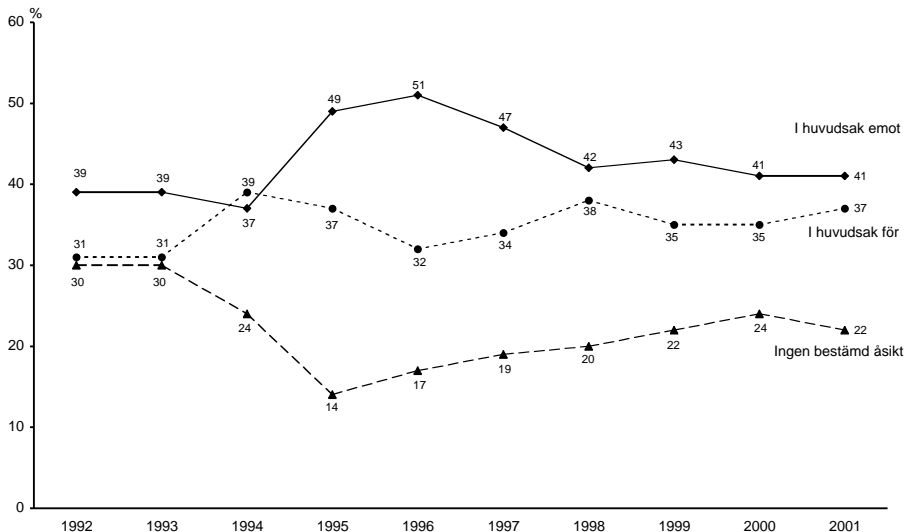
- Bjereld, Ulf och Demker, Marie (1995): *Utrikespolitiken som slagfält. De svenska partierna och utrikesfrågorna*. Stockholm: Nerenius & Santérus.
- Brodin, Anna (2000): *Getting Politics Right. Democracy Promotion as a New Conflict Issue in Foreign Aid Policy*. Göteborgs universitet.
- Ekengren, Ann-Marie (1998): "Biståndsviljan fortsatt låg" i Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red), *Opinionssambället*. SOM-rapport nr 20.
- Ekengren, Ann-Marie och Oscarsson, Henrik (1999): *Solidaritet med omvärlden? Biståndsviljan i Sverige 1956-1998*. Sverige under kalla kriget, Arbetsrapport nr 8.
- Ekengren, Ann-Marie (2000): "Det frivilliga biståndet?" i Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red): *Det nya sambället*. SOM-rapport nr 24.

VÅREN DRÖJER I EU-POLITIKEN

RUTGER LINDAHL

Enligt teorier om social inlärning vore det rimligt att förvänta sig att det nu skulle börja "våras för EU-politiken" på så vis att svenskarna visar ökad acceptans när det gäller medlemskapet i EU och göra en mer positiv bedömning av medlemskapets effekter på samhällslivet i Europa och i synnerhet i Sverige. SOM institutets allmänt formulerade fråga om man är i huvudsak för eller emot, eller inte har någon bestämd åsikt när det gäller Sveriges EU medlemskap kan tyckas vara ett trubbigt analysinstrument i en så komplex fråga, men den ger ändå en god bild av opinionsläget och dess förändring över tid. När frågan ställdes under senhösten 2001 var en av de centrala frågorna om resultaten skulle visa att sju års medlemskap successivt förändrat svenskarnas inställning till EU-medlemskapet i positiv riktning. Till en sådan utveckling antogs också den stora uppmärksamhet som massmedia visade Sveriges ordförandeskap i EU under våren 2001 ge ett betydande bidrag.

Figur 1 Attityd till Sveriges medlemskap i EU 1992-2001 (procent)



Kommentar: Under åren 1992-1997 utgörs underlaget för det redovisade resultatet av ca 1600 svar och av ca 3200 svar under åren därefter. Frågeställningen har följande lydelse: *Vilken är din åsikt om det svenska medlemskapet i EU? Är du i huvudsak för, i huvudsak emot eller har du ingen bestämd åsikt i frågan.*

En analys av undersökningsresultaten visar att så inte blev fallet. Den klivna opinionen i EU-frågan kvarstår. Andelen svenskar som är positiva till EU-medlemskapet ökar visserligen svagt men andelen motståndare minskar inte och fortfarande kvarstår en övervikt för dem som uppger sig vara i huvudsak emot Sveriges medlemskap i EU. Vårstämningen verkar ha svårt att infinna sig i EU-politiken. Åtminstone om man ser det från regeringens och EU-sympatisörernas synvinkel.

En fördjupad analys visar att attitydmönstret inom olika samhällsgrupper är stabilt. Kvinnor är fortfarande mer negativa till EU-medlemskapet än män. Samma förhållande gäller för lågutbildade jämfört med högutbildade, landsbygdsboende jämfört med storstadsboende, låginkomsttagare jämfört med höginkomsttagare, osv. Den klassiska vänster-högerdimensionen i svensk politik framträder också mycket tydligt i åsiktsmönstret. Ju mer till vänster man subjektivt placerar sig på denna dimension, desto större är sannolikheten att man är emot Sveriges EU-medlemskap. (Holmberg m.fl, 2001; Lindahl, 2000) I den senaste undersökningen kan dock noteras en svag ökning av EU-positiva bland svenskar som uppger sig sympatisera med vänsterpartiet och miljöpartiet. Någon motsvarande förändring bland socialdemokraternas sympatisörer framträder emellertid inte, vilket hade förväntats som ett resultat av den socialdemokratiska regeringens ordförandeskap i EU under våren 2001. Bland sympatisörer med centerpartiet, folkpartiet, kristdemokraterna och moderata samlingspartiet sker i stort sett ingen förändring under de senaste åren.

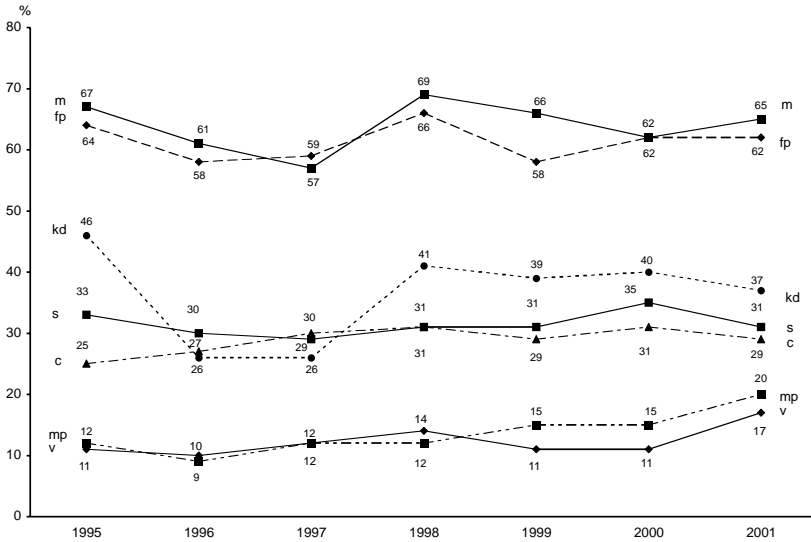
Sett över hela medlemskapsperioden framträder ett sjunkande motstånd mot EU-medlemskapet bland alla partiets sympatisörer. Starkaste förändringarna noteras bland sympatisörerna med miljöpartiet, vänsterpartiet och centerpartiet.

Som jämförelse kan noteras att Eurobarometern hösten 2001 (EB Nr 56, 2002) visar upp resultat som pekar på en kraftig uppgång i stödet för Sveriges medlemskap i EU jämfört med den mätning som gjordes under våren 2001. Av de tillfrågade svenskarna anser fyrtiotre procent att medlemskapet i EU är "en bra sak" (+10% jämfört med våren 2001). Att det är "en dålig sak" uppger tjugonio procent av de tillfrågade (-8%). Liknande starka ökning i positiv EU-syn uppmättes bl.a. i Danmark, Tyskland, Grekland, Nederländerna och Österrike. I Finland var dock förändringen svag. Då SOM undersökningen genomfördes med tyngdpunkt i början av oktober månad, medan Eurobarometern genomfördes ungefär en månad senare, kan här finnas ett samband med det under hösten 2001 successivt förstärkta stöd som gavs internationella samarbetsinstitutioner, som en effekt av starka reaktioner på terrorattackerna den 11 september.

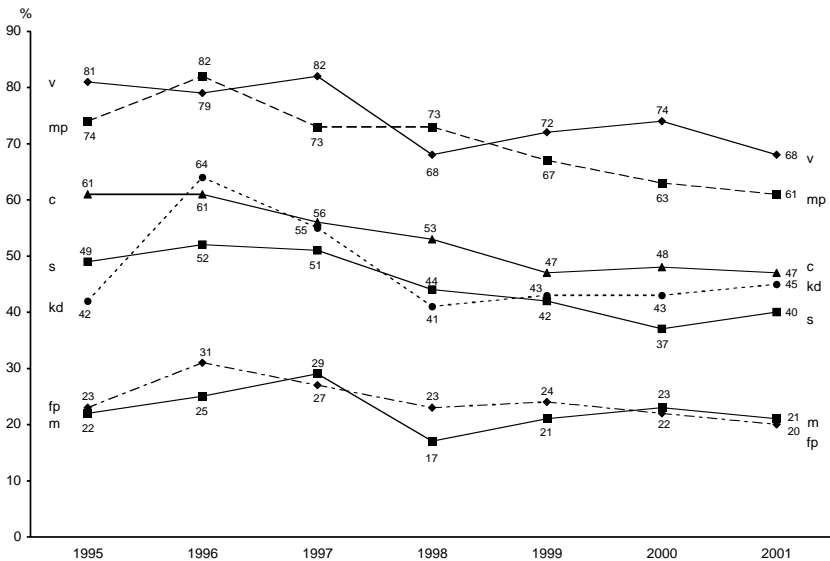
Fortsatt missnöje med vad EU levererar

En bärande idé i de flesta politiska system är att de till medborgarna skall utveckla politik som är till nytta för medborgarna. I den debatt som föregick folkomröstningen om Sveriges medlemskap i EU utgjorde argument rörande nyttiga och skadliga effekter av ett medlemskap ett tungt inslag. Ett politiskt system som inte förmår leverera det

Figur 2a Andel svenskar som i huvudsak är för Sveriges medlemskap i EU efter partisympati 1995-2001 (procent)



Figur 2b Andel svenskar som i huvudsak är emot Sveriges medlemskap i EU efter partisympati 1995-2001 (procent)



Kommentar: Under åren 1995-1997 utgörs underlaget för det redovisade resultatet av ca 1600 svar och av ca 3200 svar under åren därefter. Frågeställningen har följande lydelse: *Vilken är din åsikt om det svenska medlemskapet i EU? Är du i huvudsak för, i huvudsak emot eller har du ingen bestämd åsikt i frågan?*

som medborgarna upplever som nytta löper stor risk att kritiseras och, om inte någon förändring sker, i sista hand förkastas av medborgarna. (Lindahl och Oskarson, 2001) En inträngande analys av nyttofrågornas betydelse i opinionsbildningen kring EU är svår att genomföra, bl.a. för att vad som uppfattas som nytta kan starkt variera mellan olika människor och över tid. De flesta studier tvingas nöja sig med att på ett mycket allmänt plan kartlägga medborgarnas inställning i frågan om nyttan av olika samhällsinstitutioner eller den politik som blir ett resultat av de folkvalda organens beslutsfattande.

I Eurobarometerns studier ställs en fråga som försöker fånga synen på nyttan av det egna landets medlemskap i EU. Ett generellt drag som framträder är att uppfattningen att det egna landet har nytta av medlemskapet i EU visade en sjunkande tendens under hela 1990-talet. I början av 2000-talet har kurvan planat ut och under 2001 stigit något. Det kan också noteras att nivån när det gäller bedömningen av vilken nytta det egna landet har av EU-medlemskapet ligger kraftigt under kurvan som indikerar den allmänna inställningen till frågan om EU-medlemskapet är något bra eller dåligt. I många EU-länder gör medborgarna alltså bedömningen att medlemskapet är bra, men nyttoutfallet är mindre tillfredsställande. Detta attitydmönster återfinns i resultaten för bl.a. Sverige och Tyskland, medan irländarna anser sig ha mycket stor nytta av medlemskapet i EU.

I den svenska debatten har nyttan eller skadan av medlemskapet i EU utgjort ett ständigt återkommande inslag. Sedan 1994 har SOM-institutets undersökningar innehållit frågor som rör svenskarnas syn på EU-medlemskapets effekt på det svenska samhället. I frågan som ställdes 1994 efterfrågades medborgarnas förväntningar på effekter av ett medlemskap i EU. Från 1997 har frågan gällt hur man bedömer de reella effekterna.

1994 var som synes förväntningarna höga när det gällde EU-medlemskapets gynnsamma effekt på den ekonomiska utvecklingen. Femtiofem procent bland svenskarna förväntade sig en sådan positiv effekt. Inom sysselsättningsområdet fanns liknande positiva förväntningar, liksom när det gällde EU-medlemskapets bidrag till ökad säkerhet och stabilitet i omvärlden och därmed trygghet för Sverige. Att Sverige vid ett medlemskap i EU skulle förlora en stor del av sin nationella självständighet var ett ofta använt argument bland motståndare till EU-medlemskap. Även bland EU-anhängare uppfattades detta som en konsekvens av anslutning till EU, men de sökte kompensera denna förlust med vinster av ökade möjligheter att påverka utvecklingen i Europa genom EU:s institutioner. Tilltron till denna typ av kompensering var svag bland EU-motståndarna. Andra förväntade negativa effekter fanns inom områden som miljö, jämställdhet och social trygghet.

Det attitydmönstret som framkommit vid årliga analyser sedan 1997 innehåller flera intressanta förändringar. Både när det gäller ekonomin och sysselsättningen var opinionsläget i mitten av 1990-talet negativt. Mellan 1998 och 2000 utvecklades opinionen starkt i positiv riktning. Resultaten för år 2001 pekar dock på att

Tabell 1 Uppfattning om konsekvenser för Sverige av medlemskapet i EU 1994, 1997-2001 (procent)

	Effekt av Sveriges EU-medlemskap																				Summa procent	Balansmätt									
	Förbättring					Varken eller					Försämring					Ingen uppfattning						94	97	98	99	00	01				
Ämnesområde	94	97	98	99	00	01	94	97	98	99	00	01	94	97	98	99	00	01	94	97	98	99	00	01		94	97	98	99	00	01
Miljö	25	12	10	11	12	13	34	62	52	51	51	46	41	26	21	21	20	19	-	-	17	17	17	22	100	-16	-14	-11	-10	-8	-6
Ekonomi	55	16	15	19	21	15	24	48	38	38	38	34	21	36	35	27	24	30	-	-	12	16	17	21	100	+34	-20	-20	-8	-3	-15
Sysselsättning	42	10	12	16	19	15	32	61	49	50	51	44	26	29	26	17	12	17	-	-	13	17	18	24	100	+16	-19	-14	-1	+7	-2
Jordbruk	33	27	16	12	16	16	28	37	25	22	21	22	39	36	42	45	45	35	-	-	17	21	18	27	100	-5	-9	-26	-33	-29	-19
Social trygghet	7	3	3	4	3	4	42	66	58	53	53	47	51	31	21	21	22	19	-	-	18	22	22	30	100	-44	-28	-18	-17	-19	-15
Jämställdhet	13	6	5	6	7	6	50	80	64	61	61	54	37	14	13	10	11	13	-	-	18	23	21	27	100	-24	-8	-8	-4	-4	-7
Militär säkerhet	48	20	17	15	20	21	32	70	51	45	42	33	20	10	11	15	14	15	-	-	21	25	24	31	100	+29	+10	+6	+0	+6	+6
Nationell självständighet	5	3	2	4	2	3	24	44	34	31	30	28	71	53	51	49	51	47	-	-	13	16	17	22	100	-65	-50	-49	-45	-49	-44
Möjlighet att påverka utvecklingen i EU	57	34	31	30	29	26	23	42	30	31	29	29	20	24	25	21	24	22	-	-	14	18	18	23	100	+37	+10	+6	+9	+5	-4
Livsmedelspriser	-	35	36	34	30	24	-	41	35	34	39	35	-	24	20	19	19	23	-	-	9	13	12	18	100	-	+11	+16	+15	+11	+1
Brottsbekämpning	-	7	10	8	8	13	-	52	43	42	46	37	-	41	33	31	28	27	-	-	14	19	18	23	100	-	-34	-23	-23	-20	-14
Företagens konkurrensmöjligheter	-	43	32	28	35	23	-	46	37	35	33	32	-	11	11	12	9	14	-	-	20	25	23	31	100	-	+32	+21	+16	+26	+9
Högre utbildning och forskning	-	-	28	26	25	23	-	-	45	41	43	37	-	-	4	5	4	4	-	-	23	28	28	36	100	-	-	+24	+21	+21	+19
Invandrare och flyktingar	-	-	-	6	6	6	-	-	-	51	49	38	-	-	-	15	18	25	-	-	-	28	27	31	100	-	-	-	-9	-12	-19

Kommentar: Svartalternativen var 1997: "stor förbättring", "viss förbättring", "varken förbättring eller försämring", "viss försämring" och "stor försämring". 1998 lades alternativet "ingen uppfattning" till. 1997 tillkom ämnesområdena "livsmedelspriser", "brottsbekämpning" och "företagens konkurrensmöjligheter" till. 1998 och 1999 tillkom ämnesområdena "högre utbildning och forskning" respektive "invandrare och flyktingar". I tabellen har svartalternativen "stor förbättring" och "viss förbättring" liksom "viss försämring" och "stor försämring" sammanslagits under rubriken "förbättring" respektive "försämring". Balansmättet är framräknat genom att för varje ämnesområde minska procentandelen i kategorin "förbättring" med procentandelen i kategorin "försämring".

bedömningen av EU-medlemskapets effekter åter har blivit mer negativa. Sannolikt har rapporteringen i massmedia om friställning av arbetskraft, utflyttning av företag och arbetsplatser, liksom problem med sjunkande börskurser en betydande inverkan på attitydbildningen under den aktuella perioden.

En successivt mer positiv attityd har utvecklats när det gäller EU:s effekt på miljön. Trenden är liknande för synen på förhållandena inom området brottsbekämpning och, under de senaste åren, inom jordbruket. I de båda senare fallen är dock balansmättet fortfarande negativt, vilket orsakas av att det är väsentligt fler svenskar som anser att EU-medlemskapet har en negativ effekt än som anser motsatsen. De från början positivt bedömda områdena ”företagens konkurrensmöjligheter” och ”livsmedelspriserna” har delvis omvärderats. Båda noteras ännu för en positiv opinionsbalans, men under de senaste åren har attityden hos alltfler svenskar blivit mer negativ. EU-medlemskapet anses inte längre ha en lika positiv effekt på prisnivån på livsmedel och på de svenska företagens konkurrenskraft. EU-effekten på den militära säkerheten är fortfarande positiv, men på en relativt låg nivå. Högre studier och forskning är ett av de politikområden där EU-anhängare och EU-motståndare gör en någorlunda likvärdig bedömning och där opinionsbalansen inom båda grupperna är positiv.

Som förväntat gör EU-anhängare och EU-motståndare i de flesta fall kraftigt skilda bedömningar av EU-medlemskapets effekter. Analyser av grad av överensstämmelse i bedömning ger till resultat att bedömningarna varierar relativt mycket även inom de båda grupperna. Det bör i detta sammanhang observeras att andelen svenskar som anser att EU-medlemskapet varken haft positiv eller negativ effekt på förhållandena i Sverige är betydande. Detta gäller t.ex. i synen på EU-medlemskapets inverkan på den sociala tryggheten. Ett genomgående drag i resultaten är att EU-motståndare är radikalare i sin bedömning än EU-förespråkare. De opinionsbalansvärden som framkommer inom gruppen EU-motståndare är starkare negativt präglade, än motsvarande positiva bedömningsnivå bland EU-anhängare. Snittvärdet är 28 för EU-motståndare mot 19 för EU-anhängare. EU-anhängare ser i större utsträckning än EU-motståndare både för- och nackdelar med EU-medlemskapet. De senare omfattar en mer genomgående negativ syn på effekterna på Sverige. Detta skulle i sin tur kunna indikera att EU-motståndarnas attityder, relativt sett, är svårare att ändra än EU-förespråkarnas.

Största avståndet i uppfattning mellan de båda grupperna finns i fråga om synen på Sveriges möjligheter att påverka utvecklingen i EU. Inom detta område är avståndet sextiotvå procentenheter. Därefter följer ekonomin (60), sysselsättningen (52), livsmedelspriserna (49), den militära säkerheten (49) och företagens konkurrensmöjligheter (48). Minsta avståndet i uppfattning om EU-medlemskapets effekter på Sverige återfinns när det gäller synen på invandrare och flyktingar (21). Noteras kan att det både bland EU-anhängare och EU-motståndare finns en negativ opinionsbalans när det gäller synen på effekten av EU-medlemskapet.

Hade Sverige ordförandeskap i EU någon attitydpåverkande effekt?

Både inför, under och efter Sveriges period som ordförandeland i EU framfördes, inte minst från EU-anhängarnas sida, förhoppningar om att denna konkreta kontakt med verksamheten inom EU skulle betyda en positiv vändning i det allmänna opinionsläget när det gäller synen på EU. Resultaten från SOM institutet undersökning hösten 2001 visar att den förväntade effekten blev svag eller ingen alls inom ett antal utvalda politikområden.

I SOM-institutets undersökning ombads de tillfrågade att ta ställning till om och i så fall på vilket sätt regeringens insatser som ordförande i EU påverkat synen på Sveriges medlemskap i EU. Närmare hälften uppger att de inte funnit anledning att ändra ståndpunkt, men bland den tredjedel som ändrat sig har en majoritet blivit mer positiv. Inga nämnvärda skillnader kan noteras mellan kvinnor och män eller mellan olika åldersgrupper. Däremot är det tydligt att utbildningsnivå spelar roll, ju högre utbildning desto mer utbredd åsiktsförändring i positiv riktning. Även när det gäller boenderegion återfinns ett klart mönster som visar att boende i storstadsområden – Storstockholm, Skåne och Västsverige – har rört sig oftare i positiv riktning än boende på landsbygden. Småland, Öland och Gotland noteras för det enda exemplet på en omvänd utveckling, vilket möjligen skulle härledas dels till ett traditionellt starkt motstånd mot EU-medlemskapet, men också till att inget rådsmöte ägde rum i denna del av landet.

I det frågebatteri som användes ingick också de fyra frågeområden som kom att inta en framskjuten plats i det svenska ordförandeskapets arbetsprogram, nämligen EU:s utvidgning, miljön, sysselsättningen och öppenheten i EU:s institutioner och verksamhet. Av dessa ingick de tre förstnämnda i det av regeringen officiellt lanserade arbetsprogrammet "Tre E" (Enlargement, Environment och Employment). Det var också dessa frågor som fick störst uppmärksamhet både i den officiella informationen och i massmedias rapportering. Anmärkningsvärt är att attitydpåverkan bland svenskarna, genom ordförandeskapets agerande i dessa frågor, blev relativt svagt och att positiv attitydförändring hos vissa togs ut av negativ attitydförändring hos i stort sett lika många andra svenskar.

Några större könsskillnader finns inte i attitydmönstret. Däremot kan noteras att den yngsta åldersgruppen (15-29 år) i samtliga frågor visar en svagt positiv attitydförändring. Mönstret i övriga åldersgrupper är mer splittrat. Utbildningsnivån visar sig vara en betydande faktor som ger relativt stora skillnader mellan hög- och lågutbildade. Högutbildade har angivit attitydförändring i positiv riktning inom samtliga områden, medan motsatt förhållande gäller för de lågutbildade. Den starkaste EU-positiva attitydförändringen noteras för Stockholmsområdet och Skåne, medan Småland och öarna, mellersta Sverige och nedre Norrland uppvisar den starkaste EU-negativa attitydförändringen. Behandlingen av sysselsättningsfrågor, som var huvudpunkten vid det extra toppmötet i Stockholm i mars 2001, har föranlett den tydligaste attitydförändringen i EU-negativ riktning.

Tabell 2 Påverkan på attityden till Sveriges EU-medlemskap av Sveriges tid som ordförande i EU (procent och balansmätt)

	Mer positiv	Ingen skillnad	Mer negativ	Ingen uppfattning	Summa procent	Balansmätt
Regeringens insatser som ordförande	19	45	11	25	100	+8
Besluten angående utvidgningsfrågan	15	39	14	32	100	+1
Besluten rörande miljöfrågan	13	43	13	31	100	+/-0
Besluten rörande öppenhetsfrågan	16	39	15	30	100	+1
Besluten rörande sysselsättningsfrågan	9	47	11	33	100	-2

Kommentar: Tabellen baseras på erhållna svar på frågan: *Hur har följande saker under Sveriges tid som ordförande i EU under första halvåret 2001 påverkat din syn på Sveriges medlemskap i EU?* Balansmättet är framräknat genom att andelen procentandelen "mer positiv" minskats med procentandelen "mer negativ". Mättet kan variera mellan +100 och -100.

EU-frågor upplevs inte som viktiga

Uppfattningen att en politisk fråga är viktig har stor betydelse för medborgarnas engagemang och därmed för sökandet av information att grunda ställningstaganden på. Av tradition är det i huvudsak inrikespolitiska frågor som kommer högst upp på svenskarnas prioriteringslista. Sjukvård, skola, omsorg, sysselsättning och ekonomi hör till de traditionellt topprankade frågorna när medborgarna ombeds att själva ange viktiga samhällsfrågor. För de två sistnämnda områdena kan dock konstateras att bedömningen av hur viktiga de är tydligt varierar med den ekonomiska konjunkturen och läget på arbetsmarknaden. Samma förhållande kan konstateras för EU-frågan. Inte oväntat nådde den sin toppnotering mellan 1992 och 1994, dvs. under Sveriges medlemskapsförhandlingar och inför folkomröstningen hösten 1994. Därefter har svenskarna i allt lägre utsträckning angivit EU-frågor som viktiga.

Detta kan vara en möjlig förklaring till varför så stor andel saknar uppfattning i frågor som rör Sveriges EU-medlemskap.

När det gäller att ta ställning till en direkt fråga om EU/EMU-frågor är viktiga eller ej blir dock resultatet att nästan två tredjedelar av svarspersonerna uppger att de är viktiga. Knappt femton procent anser dem som ganska eller helt oviktiga. Inte oväntat är det EU-anhängare som i störst utsträckning anser dessa frågor som viktiga. Närmare en fjärdedel bland EU/EMU-motståndare anser att de är ganska eller helt oviktiga.

När det gäller orsaker till detta attitydmönster ligger det nära till hands att anta att EU-relaterade frågor fortfarande i stor utsträckning uppfattas höra till den utrikespolitiska sfären och dessutom vara komplexa och kräva stor bakgrundkunskap för att möjliggöra ett välgrundat ställningstagande. De verkar, kort sagt, upplevas som mer främmande än flertalet andra politiska frågor.

Att EU/EMU-frågor dessutom inte behandlas av politikerna i valrörelser ökar troligen medborgarnas känsla för att dessa frågor är annorlunda och ur ett nationellt perspektiv inte lika politiskt viktiga som mer traditionella politiska frågor. Inför en kommande folkomröstning om Sveriges medlemskap i EMU, framstår det som särskilt angeläget att stor uppmärksamhet ägnas åt att påverka svenskarnas syn på EU/EMU-frågornas viktighet. Att separera EU/EMU-frågorna från vardagspolitiken i Sverige, och därmed från valrörelsen hösten 2002, kan möjligen vara ett kortsiktigt framgångsrikt taktiskt drag för att inte bredda politikens fokus utöver den välkända trippeln ”vård, skola, omsorg”. Detta trots att EU/EMU-relaterade frågor har stor betydelse för svensk samhällsutveckling. Att hantera dem ”i särskild ordning” kan innebära att värdefull, kompletterande information inte når ut till medborgarna och därigenom minska det politiska systemets trovärdighet. Något som på sikt kan visa sig vara starkt kontraproduktivt ur ett demokratiskt perspektiv.

Referenser

- Eurobarometern Nr 56 (2002), Bryssel, Europeiska kommissionen.
- Holmberg, S. m.fl. (2001) *EuropaOpinionen*. Göteborg, Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet
- Lindahl, R. (2000) ”Svenskarna och EU – kraftmätningar om folkopinionen inleder det nya millenniet” i Bernitz, Gustavsson och Oxelheim *Europaperspektiv*, Stockholm, Santéris.
- Lindahl, R. och Oskarson, M. (2001) ”EU-medlemskap på gott och ont” i Holmberg m.fl. *EuropaOpinionen*, Göteborg, Statsvetenskapliga institutionen.
- Lindahl, R. (2001) ”Stabilitet och rörlighet i EU-opinionen” i Holmberg S. och Weibull, L. *Land, Du välsignade?* Göteborg, SOM-institutet.
- Lindahl, R. (2002) ”Swedes volatile in question of EMU membership” i *Economic Trends 1-2002*. Helsinki, Statistics Finland.

EU-TOPPMÖTET I SVENSK OPINION

LENNART WEIBULL OCH LENNART NILSSON

EU-toppmötet i Göteborg i juni 2001 var slutpunkten på det svenska ordförandehalvåret för den Europeiska Unionen. Det var nu Sveriges stora hjärtefrågor skulle redovisas och få stöd av de andra EU-länderna. Mötet fick en extra glans genom att även USA:s president George Bush skulle besöka Göteborg. Dessutom skulle det skapas olika slags debattfora runt omkring mötet, där olika åsikter i EU-frågorna skulle ställas mot varandra.

Mötet blev på många sätt en framgång för Sverige. Tidsplanen för de nya kandidatländerna lades fast och på miljöområdet gjordes framsteg. Också de möten som anordnades av olika organisationer i syfte att skapa opinion samlade många deltagare. Men inget av detta ingår i den allmänna bilden av vad som hände på EU-toppmötet i Göteborg. TV-bilderna och dagspressens förstasidor dominerades istället av svartklädda, stenkastande demonstranter, brinnande utemöbler och stora mängder jagande poliser.

Bilderna som kablades ut kom att på en enda dag göra att EU-toppmötet i medierna blev 'Göteborgskravallerna'. Händelserna i Göteborg sattes in i en kedja av våldsamma protester med start på WTO-mötet i Seattle och med fortsättning i Nice, Prag och senare Genua. Den fråga som vi här ställer är hur allmänheten uppfattade skeendet. Hur följde man det som hände i Göteborg och hur värderade man olika gruppers insatser? I det följande kommer vi att kortfattat redovisa den nationella opinionen om händelserna vid EU-toppmötet.¹

EU-toppmötet – en mediehändelse?

Det som kallas Göteborgskravallerna var för de flesta människor något som kan kallas en mediehändelse. Med mediehändelse (*Media Event*) menas stora, delvis omvälvande skeenden som direkt televiseras till allmänheten och därmed skapar en gemensam referensram eller historia för ett helt samhälle (Dayan och Katz, 1992:1ff). Det som hände på EU-toppmötet i Göteborg uppfyller inte på alla punkter kriterierna på att vara *media event*. Exempelvis var det inte fråga om direktsändningar av planerade händelser, men å andra sidan kom mediebevakningen att få stor omfattning och händelserna var i en viss mening förväntade med tanke på vad som hänt i Nice och vad man visste om polisens uppladdning (Peterson och Persson, kommande).

Även om händelserna i Göteborg således till stor del uppfyller kravet på att vara *media event* skiljer de sig från flertalet andra händelser av detta slag genom sin ideologiska resonansbotten. Hela situationen ligger inom ett politiskt konfliktfyllt

fält, där inställningen till EU delar befolkningen. På samma sätt innehåller debatten om internationella fördelningsfrågor starka politiska laddningar. Till detta kommer att även åsikter om olika sätt att bilda opinion på skiljer sig åt mellan olika grupper.

Vår utgångspunkt är således inte att definiera EU-toppmötet som en *media event*. Snarast är syftet att empiriskt pröva i vilken utsträckning händelsen har fungerat på ett motsvarande sätt genom att belysa hur den svenska allmänheten tagit till sig vad som hände och hur de värderade händelserna. Det leder fram till tre frågeställningar som kan belysas utifrån frågor ställda inom ramen för den nationella SOM-undersökningen hösten 2001:

- Hur informerade sig svenska folket om vad som hände under EU-toppmötet? Vilka medier användes och vilka skillnader fanns det mellan olika grupper?
- Hur värderades de olika aktörerna under EU-toppmötet och vilka skillnader finns det mellan olika gruppers bedömningar?
- Påverkande EU-toppmötet synen på opinion och demokrati i Sverige – och i så fall hur?

Medierna som informationskälla

Det är ett närmast självklart resultat att bilden av händelserna har förmedlats genom de stora medierna dagspress, radio och TV. Ytterst få följde händelserna på plats; inte ens bland de boende i Göteborgsregionen var andelen som såg demonstrationer och kravaller högre än 15 procent.² Någon motsvarande fråga om närvaro finns inte i den nationella undersökningen.

Massmedierna var den dominerande informationskällan och följdes flitigt av allmänheten. Det stora intresset att följa med kommer till uttryck i att relativt höga andelar följt händelsen i mycket eller ganska stor utsträckning. TV spelade störst roll: var fjärde svensk följde i mycket stor utsträckning TV-rapporteringen, ca 60 procent följde den i åtminstone ganska stor utsträckning (tabell 1). Också dagspressen har höga uppmärksamhetsiffror. Däremot är det svårare att bedöma hur andelarna för utländska nyhetssändningar skall värderas. Mycket tyder på att de trots allt är jämförelsevis höga.

Allmänhetens medieexponering för nyheter från EU-toppmötet var i viss utsträckning kumulativ. De som följde nyheterna i TV gjorde det som regel även i dagspress och radio. Av allmänheten hade 60 procent följt bevakningen i minst tre medier. Också denna bredd i exponeringen är en indikation på intresset, liksom att endast drygt 10 procent inte följt bevakningen i minst något medium. Om vi begränsar oss till andelen som följt bevakningen i åtminstone ganska stor utsträckning gäller detta fortfarande närmare 2/3 av allmänheten och 1/4 hade gjort det i tre eller fler medier.

Det finns dock klara variationer i intresset att följa mediebevakningen. Äldre personer är mer intresserade än yngre, medan skillnaderna med hänsyn till utbildning

är relativt små. Den största differensen finns, föga oväntat, mellan politiskt intresserade och politiskt ointresserade. I den förra gruppen följde närmare 50 procent händelserna åtminstone ganska mycket i tre eller fler medier, i den senare gruppen är motsvarande andel ca 10 procent.

Tabell 1 Andelar som följde bevakningen av EU-toppmötet och händelserna i anslutning till mötet i olika medier, 2001 (procent)

	I mycket stor utsträckning	I ganska stor utsträckning	I någon utsträckning	Inte alls	Vet ej/ ej svar	Totalt
Dagspress	14	31	31	15	8	99
Radio	10	20	33	27	10	100
TV	24	35	25	9	7	100
Utländsk nyhetssändning	2	3	11	73	11	100

Antal svar: 1 899

Kommentar: Frågan löd: "I vilken utsträckning följde Du massmediernas bevakning av EU:s toppmöte i Göteborg och händelserna i samband med mötet?" Andelen har som framgår av tabellen beräknats på samtliga svarspersoner utifrån antagandet att de som inte vet troligen inte ägnade mediernas bevakning någon större uppmärksamhet.

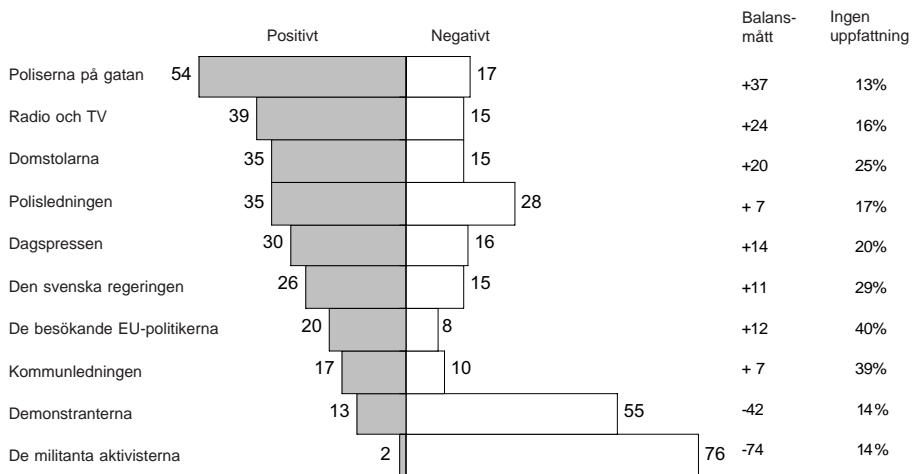
Resultaten pekar otvetydigt på att EU-toppmötet var en stor mediehändelse genom att den övervägande delen av svenska folket åtminstone i någon utsträckning följde händelserna i Göteborg. Frågan är då hur man bedömde toppmötets olika aktörer, både de på gatan och de som konfererade i de kraftigt bevakade möteslokalerna.

Bedömningar av EU-toppmötets olika aktörer

EU-toppmötets aktörer definierades brett i SOM-studien. Sammantaget fick svarspersonerna ta ställning till tio olika aktörer. Bland dessa ingick å ena sidan både demonstranter och militanta aktivister och å andra sidan poliserna på gatan, polisledningen och kommunledningen i Göteborg. Dessutom inkluderades mötets tänkta huvudaktörer – de besökande EU-politikerna och den svenska regeringen. Även domstolarna togs med. De senare var visserligen inte aktörer i juni månad, men då SOM-undersökningen gick i fält hade det blivit en diskussion om domstolarnas roll, vilket motiverade att dessa också fick bedömas.

Svarspersonerna fick ta ställning till EU-toppmötets aktörer på en sjugradig skala från mycket negativ till mycket positiv. Vidare fanns det möjlighet att ange att man saknade uppfattning.³ I figur 1 redovisas de samlade bedömningarna.

Figur 1 Allmänhetens bedömningar av tio olika aktörer vid EU-toppmötet i Göteborg i juni 2001 positivt respektive negativt (procent)



Kommentar: Frågan löd: Den här frågan gäller Din bedömning av olika gruppers agerande i samband med EU:s toppmöte i Göteborg. Är Din bedömning i huvudsak positiv eller i huvudsak negativ? Svaren ges på en skala mellan -3 (mycket negativ) till 3 (mycket positiv) och med 0 som mittpunkt och med ett explicit alternativ 'Ingen uppfattning'. Positivt avser andelarna för mycket, ganska och något positivt, negativt andelarna för mycket, ganska eller något negativt. Andelen som uppgivit att de varken är positiva eller negativ anges ej i figuren. Hela sifferunderlaget redovisas i not 3. Balansmättet anger andelen som är positiva minus andelen som är negativa och kan gå mellan +100 (alla positivt inställda) till -100 (alla negativt inställda). Basen för procentberäkningen inkluderar även dem som explicit uppger att de saknar uppfattning, men inte dem som lämnat delrägorna obesvarade.

En första iakttagelse är att allmänheten framför allt har uppfattningar om de mest synliga aktörerna som poliserna på gatan, demonstranter, de militanta aktivisterna och om medierna. Däremot är andelen som saknar uppfattning mycket stor när det gäller de besökande EU-politikerna, kommunledningen och den svenska regeringen. Dessutom är det i det senare fallet många svarspersoner som varken är positiva eller negativa: de gör en bedömning men lägger sig i mitten av skalan, något som kan tolkas som att man saknar en uttalad uppfattning. Utfallet är knappast överraskande, eftersom det i hög grad speglar medierapporteringen. Det är de aktörer som fått störst utrymme i medierna som man också har åsikter om.

De aktörer som allmänheten har uppfattningar om får med två undantag en relativt positiv bedömning. Mest positivt inställd är man till poliserna på gatan: närmare 55 procent gör en positiv bedömning, varav hälften uppger sig vara mycket positiva. Drygt 15 procent av allmänheten ställer sig mera kritisk, men totalt får ändå polisen det högsta balansmättet (+37). Resultatet kan kontrasteras mot bedömningen av polisledningen, där bedömningarna är klart mera polariserade – 35 procent positiva och 28 procent negativa, vilket resulterar i ett balansmätt på endast +7.

Medierna får i huvudsak godkänt. Televisionen anses ha fungerat något bättre än dagspressen. Resultatet är helt i linje med vad vi vet om allmänhetens generella medieförtroende (jfr Holmbergs och Weibulls artikel om institutionsförtroende och Weibulls artikel om medieförtroende i denna volym). Även den positiva bedömningen av domstolarna ligger nära allmänhetens generella förtroende för domstolarna. Det senare kan vara ett uttryck för att svarspersonerna haft svårt att värdera hur domstolarna specifikt fungerat i efterspelet till EU-toppmötet.

De två aktörer som får den mest negativa bedömningen är demonstranterna och de militanta aktivisterna. Demonstranterna (-42) bedöms dock klart mindre negativt än aktivisterna (-74). Att de senare överlag får en negativ bedömning av allmänheten är knappast överraskande med tanke på efterhandsdebatten – möjligen förvånar det att två procent bedömer dem positivt – men att en så pass hög andel som nästan 50 procent också har en negativ bild av demonstranterna är något oväntat.

Skilda bedömningar

I bedömningarna finns det givetvis skillnader mellan olika grupper. I tabell 2 finns en samlad redovisning av balansmått för olika grupper, både efter demografi och politisk ideologi.

Om vi väljer ut de fyra aktörer som varit i centrum för efterhandsdiskussionen – demonstranterna, de militanta aktivisterna, poliserna på gatan och polisledningen – och där meningarna ofta varit delade – finns det en del tydliga bedömningsskillnader. Allmänt gäller dock att de militanta aktivisterna överlag värderas negativt. Bedömningarna av poliserna på gatan och demonstranterna skiljer sig efter ålder: med ökande ålder ökar andelen positiva till polisen och andelen negativa till demonstranterna; det är bara den äldsta åldersgruppen som är övervägande positiv till polisledningen. Kvinnor är i något större utsträckning än män mindre negativa till demonstranterna och mindre positiva till poliserna på gatan.

Äldre är generellt mera positiva i fråga om samtliga aktörer som bedömts. Även män är i de flesta fall mera positiva än kvinnor. Högutbildade skiljer ut sig som något mindre positiva, utom till demonstranterna där de är klart mindre negativa än snittet. Samtidigt avviker de genom att de är klart negativa till polisledningen.

Skillnaderna efter ålder och utbildning är emellertid förhållandevis små i jämförelse med dem som finns med hänsyn till ideologisk position. Visserligen gäller även här att de militanta aktivisterna är lika negativt bedömda av alla, men bedömningen av demonstranterna går från -14 bland dem som placerar sig klart till vänster till -67 bland dem som placerar sig klart till höger på vänster-högerskalan. För poliserna på gatan är bedömningen den omvända: +16 bland personer klart till vänster och +66 bland dem som placerar sig klart till höger.

De är således uppenbart att det finns en mycket klar politisk skiljelinje i synen på händelserna vid EU-toppmötet. De moderata sympatisörerna ger starkt stöd åt polisen och de etablerade institutionerna, medan de är mycket negativa till demonstranterna – en nästan lika negativ bedömning som av de militanta aktivisterna.

Tabell 2 Andelen som bedömer tio olika aktörer vid EU-toppmötet i Göteborg i juni 2001 positivt respektive negativt efter demografi och ideologi (balansmått)

	Kön		Ålder				Utbildning				Politiskt intresse			
	Män	Kvinnor	15-29	30-44	45-64	65+	LU	MLU	MHU	HU	MPI	GPI	ISP	IAP
Dagspressen	+16	+12	+20	+6	+15	+24	+18	+11	+13	+13	+20	+14	+13	+15
Radio – TV	+28	+20	+28	+18	+24	+31	+29	+23	+24	+19	+29	+25	+22	+24
Demonstranterna	-45	-38	-28	-38	-49	-50	-47	-51	-41	-29	-23	-44	-47	-34
De militanta aktivisterna	-77	-71	-73	-74	-78	-67	-65	-69	-78	-85	-86	-83	-69	-47
Poliserna på gatan	+41	+33	+32	+34	+40	+44	+37	+41	+39	+35	+30	+41	+39	+33
Polisledning	+4	+10	+3	+5	+4	+18	+15	+15	+5	-8	-22	+2	+15	+22
Domstolarna	+23	+18	+13	+20	+19	+30	+16	+23	+21	+26	+25	+26	+15	+21
Kommunledningen	+8	+6	+4	+4	+7	+16	+7	+7	+3	+11	+12	+9	+6	+1
Den svenska regeringen	+13	+9	+6	+9	+8	+24	+13	+7	+7	+17	+16	+18	+7	±0
EU-politikerna	+12	+11	+8	+13	+12	+22	+11	+6	+11	+18	+18	+16	+9	±0
Antal svar	865	828	319	587	463	323	451	332	513	353	168	630	681	166

Kommentar: LU = lågutbildad, MLU = medellåg utbildning, MHU = medelhög utbildning, HU = högutbildad; MPI = mycket politiskt intresserad, GPI = ganska politiskt intresserad, ISP = inte särskilt politiskt intresserad, IAP = inte alls politiskt intresserad.

	Vänster-höger självplacering				Partisympati				EU-åsikt						
	MV	NV	M	NH	MH	v	s	c	fp	m	kd	mp	För EU	Mot EU	Tveksam
Dagspressen	+6	+12	+10	+18	+29	-2	+16	+14	+13	+24	+13	±0	+21	+4	+12
Radio – TV	+19	+30	+18	+24	+34	+10	+33	+21	+16	+28	+15	+15	+31	+19	+20
Demonstranterna	-14	-39	-39	-60	-67	-4	-41	-48	-39	-66	-56	-13	-48	-41	-33
De militanta aktivisterna	-71	-78	-66	-81	-84	-76	-71	-78	-82	-82	-80	-62	-84	-76	-55
Poliserna på gatan	+16	+25	+33	+52	+66	-7	+42	+38	+28	+58	+51	+4	+49	+30	+28
Polisledning	-13	-7	+9	+13	+32	-33	+14	+3	+11	+19	+13	-13	+5	+4	+13
Domstolarna	+4	+14	+19	+29	+37	-7	+23	+23	+19	+34	+29	±0	+34	+22	+13
Kommunledningen	+4	+10	+5	+6	+10	-5	+14	+8	-1	+9	+4	+7	+14	+3	+2
Den svenska regeringen	+5	+13	+6	+14	+12	-19	+22	±0	+13	+16	+6	+11	+24	+3	+4
EU-politikerna	-3	+12	+7	+18	+25	-11	+16	+8	+20	+18	+17	+9	+26	+2	+5
Antal svar	172	359	596	365	151	185	591	93	69	328	151	55	610	664	382

Kommentar: KV = klart vänster, NV = något vänster, VE = varken vänster eller höger, NH = något höger, KH = klart höger.

Vänsterpartiets sympatisörer gör en genomgående kritisk bedömning av alla aktörer utom radio-TV och är särskilt kritiska till poliserna på gatan. Det som i den samlade bilden av v-sympatisörernas bedömningar står ut något är att man inte har ett positivt balansmått för demonstranterna som aktör vid EU-toppmötet. En annan iakttagelse är att personer som placerar sig klart till vänster på vänster-högerskalan på en väsentlig punkt skiljer sig något från vänsterpartiets sympatisörer: man har ett positivt balansmått för poliserna på gatan.

När det gäller förhållandet mellan EU-förespråkare och EU-motståndare är de förra överlag mer positiva till flertalet aktörer, inte minst till medierna liksom till den svenska regeringen och de besökande EU-politikerna. Däremot är det ingen stor skillnad i den kritiska bedömningen av demonstranterna efter synen på EU – båda grupperna är i stort sett lika kritiska.

Resultatet tyder på att bedömningarna trots allt inte utgår från en renodlad ideologisk resonansbotten utan att det också finns andra faktorer i bakgrunden. En sådan faktor är allmän kritik av etablissemangen, något som framträder i att yngre generellt är något mindre positiva, vilket inte är det vanliga mönstret i ungdomars bedömningar (jfr Holmbergs och Weibulls kapitel om institutionsförtroende). Att miljöpartiets sympatisörer ligger förhållandevis nära vänsterpartiets i många bedömningar, medan de socialdemokratiska sympatisörerna ofta ligger nära de borgerliga är ett annat tecken på att det finns en skiljelinje mellan etablerade och icke-etablerade.

Samtidigt finns det inget i den nationella opinionsbilden som tyder på att demonstrationerna vid EU-toppmötet var en samlad protestmanifestation från ungdomen av det slag som det i efterhand har talats om. Majoriteten av ungdomarna i Sverige var faktiskt negativa till demonstranterna i Göteborg, liksom de även hade lågt förtroende för Attack som organisation. Det som möjligen är ägnat att förvåna är snarare det låga engagemanget i fråga bland de yngre.

EU-toppmötet, opinionen och demokratin

Även om det finns klara skiljelinjer i bedömningarna är ändå den sammantagna bilden att poliserna på gatan vann slaget om den allmänna opinionen över både fredliga demonstranter och militanta aktivister. Frågan är hur ett sådant resultat skall förstås. Innan ytterligare analyser genomförts och särskilt den lokala opinionen ställs mot den nationella är frågan svårbesvarad, men några tänkbara förklaringar kan ändå antydast. Den ena handlar om lag ordning och den andra om ideologiska bevekelsegrunder.

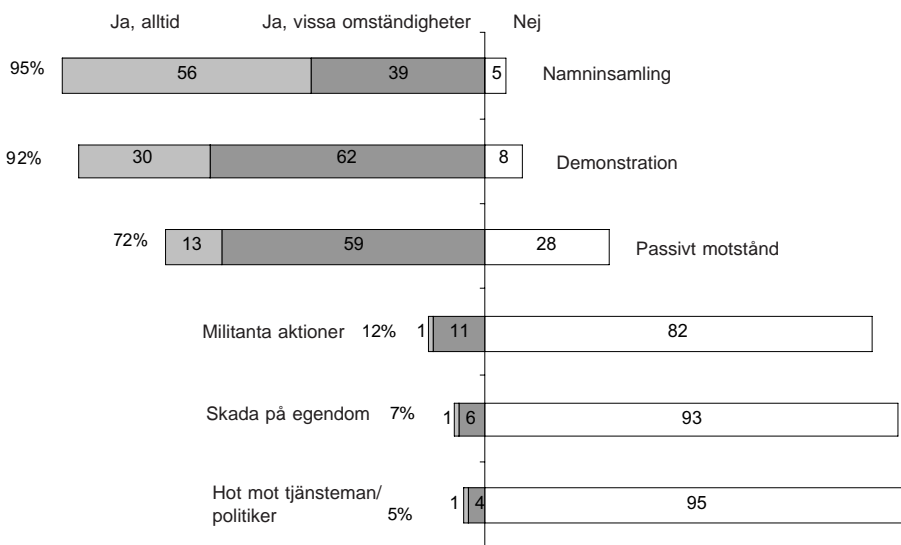
En första förklaring är att allmänheten uppfattar stabilitet och ordning som positiva värden och hyser en stor oro för våld. Stöd för ett sådant antagande finner vi i svenskarnas höga samhällsförtroende, inte minst det höga förtroendet för polisen. Polisen är i svenskarnas ögon närmast en symbol för ordningen. I ett sådant perspektiv kommer grupper som ifrågasätter eller stör den rådande ordningen att till en början mötas med tveksamhet särskilt om man är osäker på vad de står för. Det är möjligt

att det var just denna typ av reaktion som medförde att demonstranterna fick en negativ bedömning medan polisen bedömdes positivt av i stort sett alla grupper, även betydande delar av dem som ideologiskt placerade sig till vänster om mitten.

En andra och komplementär förklaring är att allmänheten ställde sig tveksam till de idéer som framfördes av demonstranterna; de passade uppenbarligen inte klart in i en vänster-högerdimension. Den organisation som ofta kom att uppfattas som företrädare för protesten mot global frihandel, *Attac*, fick visserligen en allmänt positiv framtoning i medierna (jfr Heimersson, 2001) men hade knappast någon större förankring hos den svenska allmänheten. I SOM-undersökningen hösten 2001 uppgav 6 procent att de hade mycket eller ganska högt förtroende för *Attac*, medan 61 procent sa sig ha ganska eller mycket litet förtroende.

EU-toppmötet blev därför inte någon politiskt kristalliserande händelse. Den viktiga förklaringen var att den fråga som demonstranterna hade avsett att placera på dagordningen kom att försvinna genom att de militanta aktivisterna tog över scenen. Det är också troligt att globaliseringsproblematiken inte heller hade det nödvändiga stödet i opinionen. Istället blev det främst frågan om protester mot ett officiellt toppmöte och till sådana ställde sig majoriteten tveksam.

Figur 2 Allmänhetens bedömningar av berättigade medel för att bilda opinion 2001 (procent)



Kommentar: Frågan löd: "Vad anser Du vara berättigat när det gäller att föra fram politiska åsikter i Sverige?" Alternativen var 'Ja, alltid, Ja, under vissa omständigheter, Nej, aldrig'. Basen för procentberäkningen inkluderar inte dem som inte besvarat delfrågorna. Antal svar varierar mellan 1697 och 1731. *Källa:* Riks-SOM 2001.

Att de kritiska bedömningarna av demonstrationerna vid EU-toppmötet inte hade någon överspridningseffekt framgår också av det faktum att svarspersonerna i samma undersökning menade att demonstrationer är ett i hög grad legitimt sätt att bilda opinion på, precis som namninsamlingar och passivt motstånd. Trettio procent menar att demonstrationer alltid är berättigade vid opinionsbildning, 62 procent att de är det under vissa omständigheter. Det man vänder sig emot är militanta aktioner och hot; några procent menar dock att även sådana aktioner under vissa omständigheter är berättigade (figur 2).

Även i svaren på denna fråga finns det en del politiska skiljelinjer, t ex att moderata sympatisörer till skillnad från vänsterpartiets är något mera tveksamma till om det alltid är berättigat med demonstrationer, men det finns i stort sett inga skillnader när det gäller att detta tidvis kan vara berättigat.

EU-toppmötet som mediehandling

EU-toppmötet i Göteborg har i efterhand kommit att handla om hur polisen skötte sig och vilka straff som är rimliga för dem som deltog i militanta aktioner. Mediebildningen av händelserna är i detta avseende konsekvent: de var dessa två huvudaktörer som medierna lyfte fram redan i juni och de är fortfarande kvar där när utvärderingen skall göras.

Det som har kallats Göteborgskravallerna måste betraktas i den kedja av händelser som Seattle, Nice och Prag utgör. Gemensamt för dem är att de varit mötesplatser för internationella organisationer som WTO, Världsbanken och EU. Men vid sidan av att städerna blivit en arena för den internationella organisationens agenda, som under stor uppmärksamhet från medierna förlagts till respektive stad, har andra organisationer och grupper i mediernas strålkastarljus försökt etablera en alternativ arena med en annan dagordning. För att kunna nå ut med det egna budskapet har det för de senare gällt att dra till sig mediernas uppmärksamhet med spektakulära metoder. Samtidigt har kravet på legitimitet för den egna saken krävt att både det egna programmet och de använda metoderna tolereras av den breda allmänheten, om de än inte får ett aktivt stöd.

Om vi betraktar Göteborgshändelserna i ett sådant ljus var EU-toppmötet i ett avseende en mediehandling. Det fanns i medierna en förväntan på att det skulle ske demonstrationer av det slag som tidigare skett i exempelvis Nice. I ett avseende var också aktivisterna mycket framgångsrika, nämligen i att dra till sig mediernas och allmänhetens uppmärksamhet och intresse. Samtidigt kom uppmärksamheten att genom händelseutvecklingen att förskjutas från de fredliga demonstranterna till de militanta aktivisterna. I medborgarnas ögon blev bilden av händelserna och av de olika grupperna att de inte uppfyllde de övriga kraven för att nå genomslag i opinionen. De aktörer, som uppfattades som pådrivande, väckte negativa reaktioner inte bara för de egna organisationerna utan också för de fredliga demonstrationerna. Den opinionsmässiga konsekvensen, som under hösten även påverkades av senare händelser i Genua och av terrorattacken den 11 september, blev att allmänheten kom

att ta starkt avstånd från de metoder som använts i Göteborg för att hamna i TV-kamerornas fokus. Därmed lyckades aktivisterna inte etablera den nödvändiga legitimiteten för sin alternativa arena – och för sig själva.

Noter

- ¹ Kapitlet ingår i ett projekt, där särskilt det lokala och regionala perspektivet på händelserna i Göteborg står i centrum. I det senare fallet kommer det även att genomföras analyser av hur de som deltog i händelserna uppfattade situationen i jämförelse med dem som var beroende av mediebilderna. Projektet genomförs av SOM-institutet inom ramen för Väst-SOM-undersökningen. En publicering av lokala och regionala data är planerad till hösten 2002.
- Av de boende i Göteborg med kranskommuner var det dock över 50 procent som i efterhand såg skadegörelsen i samband med kravallerna. En fördjupad analys av förhållandet mellan egen erfarenhet av Göteborgshändelserna och erfarenhet endast byggd på mediernas rapportering kommer att ingå i det fortsatta arbetet inom projektet.
- Skalan och svarsfördelningen framgår av följande tabell (för förklaringar se kommentaren till figur 1):

aktör	Mycket negativ					Mycket positiv		Ingen uppfattning	Summa procent	Antal svar
	-3	-2	-1	0	1	2	3			
Dagspressen	3	5	7	35	9	12	9	20	100	1 693
Radio-TV	3	4	8	30	11	15	13	16	100	1 683
Demonstranterna	36	11	8	18	5	5	4	14	100	1 694
De militanta aktivisterna	69	5	2	8	1	0	1	14	100	1 694
Poliserna på gatan	3	6	8	17	9	16	29	13	100	1 712
Polisledningen	9	10	9	20	8	11	16	17	100	1 706
Domstolarna	5	5	6	25	8	12	15	25	100	1 693
Kommunledningen	2	3	5	33	6	6	5	39	100	1 683
Den svenska regeringen	4	4	7	30	8	10	9	29	100	1 697
De besökande EU-politikerna	3	2	3	33	4	8	8	40	100	1 699

Referenser

- Dayan, Daniel, Katz, Elihu (1992) *Media Events. The Live Broadcasting of History*. Cambridge, Mass., Harvard University Press.
- Heimerson, Staffan (2001) *Attac utan motstånd: en studie i lämmeljournalistik*. Stockholm: Näringslivets mediainstitut.
- Peterson, Abby, Persson, Mikael (kommande) *Öppenhetens övervakning. Om växelverkan mellan polis och demonstranter under EU-toppmötet i Göteborg 14–16 juni 2001*. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet

SVENSK NATO-OPINION EFTER DEN 11 SEPTEMBER

ULF BJERELD

Neutraliteten fortsätter att väcka starka känslor. I överläggningarna mellan regering och opposition om den svenska säkerhetspolitiska doktrinen var just ordet neutralitets vara eller inte vara det främsta hindret för en partiöverskridande överenskommelse.

Neutralitetens kontroversialitet ligger inte endast i huruvida den anses vara en användbar säkerhetspolitisk strategi för att hålla Sverige utanför krig. Bland neutralitetens anhängare är ordet också ett uttryck för en svensk självständighet och för Sveriges oberoende av stormaktskonstellationer. Bland neutralitetens kritiker är ordet ett uttryck för svenskt utanförskap och isolationism.

Ordet neutralitet finns kvar i den nya säkerhetspolitiska doktrinen, om än på ett mer nedtonat sätt än tidigare. Ett av skälen till att neutralitetsdörren fortfarande hålls öppen är neutralitetens och den svenska alliansfrihetens starka ställning i svensk folkopinion. Trots det svenska EU-medlemskapet och kalla krigets slut har svenska folket hittills envist vägrat lyssna till lockropen från dem som vill avskaffa alliansfriheten och föra Sverige in i Nato.

Terrordåden den 11 september och det efterföljande kriget i Afghanistan har aktualiserat frågan om folkopinionens syn på den svenska säkerhetspolitiken. Har händelserna hösten 2001 på något avgörande sätt förändrat svenska folkets åsikter om alliansfrihet och Nato-medlemskap?

Svaret på den frågan är entydigt nej. Andelen personer som motsätter sig ett svenskt Nato-medlemskap har i stället t o m ökat något. Av 2001 års SOM-undersökning framgår att Nato-motståndarna är drygt dubbelt så många som Nato-anhängarna. Motståndet mot ett svenskt Nato-medlemskap är oförändrat starkt.

Av de tillfrågade anser 22 procent att det är ett bra förslag att Sverige söker medlemskap i Nato, mot 24 procent 2000 och 19 procent 1999. Andelen som tycker att det är ett dåligt förslag att Sverige söker medlemskap i Nato uppgår hösten 2001 till 49 procent, mot 45 respektive 47 procent i föregående års undersökningar.

Resultaten stämmer väl överens med den undersökning som Styrelsen för Psykologiskt Försvar (SPF) genomfört. SPF använder frågan ”Om du fick bestämma – tycker du att Sverige skall söka fullt medlemskap i Nato eller skall vi hålla fast vid alliansfriheten?” I 2001 års SPF-studie ansåg 26 procent att Sverige skulle söka medlemskap i Nato medan 62 procent ansåg att Sverige skulle hålla fast vid alliansfriheten. En Sifo-mätning från hösten 2001 – med frågan ”Tycker du att

Sverige ska ansluta sig till försvarsalliansen Nato” – visade att 27 procent svarade ja och 48 procent svarade nej.

Tabell 1 Svenska folkets inställning till NATO-medlemskap 1994-2001 (procent)

Förslag: Sverige bör söka medlemskap i Nato

År	Bra förslag	Varken eller	Dåligt förslag	Summa procent	Opinionsbalans
1994	15	37	48	100	-33
1995	17	37	46	100	-29
1996	21	34	45	100	-24
1997	24	38	38	100	-14
1998	22	35	43	100	-21
1999	19	34	47	100	-28
2000	24	31	45	100	-21
2001	22	29	49	100	-27

Kommentar: Opinionsbalansen visar andelen som tycker att det är ett bra förslag minus andelen som tycker att det är ett dåligt förslag. Värdena kan därmed variera mellan +100 (alla tycker att det är ett bra förslag) och -100 (alla tycker att det är ett dåligt förslag). Positiva värden anger en övervikt för andelen som anser att det är ett bra förslag, medan negativa värden anger en övervikt för andelen som anser att det är ett dåligt förslag. Personer som ej besvarat frågan ingår inte i procentbasen.

Vi skall nu se vilka åsiktsskillnader som återfinns i olika befolkningsgrupper. Tabell 2 visar åsikt i Nato-frågan 1994-2001 efter kön, ålder och partisympati.

Kvinnor har en mer negativ inställning än män till ett svenskt Nato-medlemskap. Så har det varit vid varje enskilt mätillfälle, men denna gång är åsiktsskillnaden större än tidigare. Åldersskillnaderna har varierat över tid. Vid flera mätillfällen har de äldsta varit minst negativa till ett svenskt Nato-medlemskap. Så är det även i 2001 års mätning. Gruppen mellan 61-75 år är minst negativ, medan Nato-motståndet är störst i åldersgruppen 31-60 år.

Bland olika partisympatisörer är Nato-motståndet störst bland vänsterpartister, miljöpartister, socialdemokrater och centerpartister. Moderaterna är det enda parti som uppvisar en övervikt för dem som förespråkar ett svenskt Nato-medlemskap. Inom kristdemokraterna – där det förra året vägde i princip jämt – är Nato-motståndarna nu betydligt fler än Nato-anhängarna. Folkpartiet är det enda parti som driver ståndpunkten att Sverige skall söka medlemskap i Nato nu. Men den linjen möter fortfarande motstånd bland folkpartiets egna anhängare, där Nato-motståndarna är klart fler än Nato-anhängarna.

Tabell 2 Svenska folkets inställning till Nato-medlemskap, efter kön, ålder och partisympati 1994-2001 (opinionsbalans)*Förslag: Sverige bör söka medlemskap i Nato*

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Samtliga	-33	-29	-24	-14	-21	-28	-21	-27
Kön								
Man	-30	-22	-20	-13	-18	-25	-18	-18
Kvinna	-35	-33	-28	-16	-24	-36	-24	-35
Ålder								
15-30	-45	-29	-30	-16	-12	-26	-28	-24
31-60	-32	-32	-26	-15	-27	-30	-26	-35
61-75	-20	-17	-16	-14	-12	-28	-7	-11
	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Partisympati								
Vänsterpartiet	-58	-53	-46	-57	-39	-55	-51	-61
Socialdemokraterna	-36	-39	-38	-30	-33	-40	-41	-36
Centerpartiet	-35	-26	-28	-32	-29	-40	-23	-37
Folkpartiet	-27	-4	-24	+11	-7	-31	-27	-21
Moderaterna	-17	+2	+7	+21	+9	+4	+16	+8
Kristdemokraterna	-32	-9	-24	+2	-12	-14	+1	-17
Miljöpartiet	-61	-42	-50	-43	-52	-50	-36	-52

Kommentar: Se tabell 1. Ju mer negativ opinionsbalans, desto svagare stöd för att Sverige bör söka medlemskap i Nato.

Inställningen till ett svenskt Nato-medlemskap förändrades inte heller under den tid som följde efter 11 september och det påföljande kriget i Afghanistan. I de svar som inkom från slutet av september 2001 till att de amerikanska bombningarna av Afghanistan inleddes i början av oktober uppgick andelen Nato-anhängare till 24 procent. Under den tid som bombningarna pågick, men utgången av kriget fortfarande var oviss, sjönk andelen Nato-anhängare något till 22 procent. Från mitten av november, när taliban-regimen började falla samman och fram till början av 2002 uppgick andelen Nato-anhängare till 21 procent. Under samma perioder sjönk även andelen Nato-motståndare något, medan andelen osäkra ökade. Men sammantaget hade bombningarna och krigsutvecklingen ingen inverkan på den svenska Nato-opinionen.

Frågan är i vilken utsträckning motståndet mot ett svenskt Nato-medlemskap motsvaras av ett stöd för den svenska alliansfriheten? Tabell 3 visar svenska folkets inställning till bibehållen alliansfrihet 1994-2001.

Tabell 3 Svenska folkets inställning till bibehållen alliansfrihet, 1994-2001 (procent)*Förslag: Sverige bör i fredstid föra en alliansfri politik, syftande till neutralitet i krig*

År	Bra förslag	Varken eller	Dåligt förslag	Summa procent	Opinionsbalans
1994	70	23	7	100	+63
1995	69	21	10	100	+59
1996	69	21	10	100	+59
1997	67	21	11	99	+56
1998	62	25	13	100	+49
1999	69	23	8	100	+61
2000	66	21	13	100	+53
2001	66	24	10	100	+56

Kommentar: Se tabell 1. Ju högre positiv opinionsbalans, desto starkare stöd för att Sverige skall bibehålla alliansfriheten.

På frågan om Sverige i fredstid bör föra en alliansfri politik, syftande till neutralitet i krig svarade 66 procent av de tillfrågade att det var ett bra förslag, medan andelen som svarade att det var ett dåligt förslag uppgick till 10 procent. I föregående års undersökning uppgick motsvarande andelar till 66 respektive 13 procent.

Tabell 4 visar svenska folkets inställning till bibehållen alliansfrihet 1994-2001 efter kön, ålder och partisympati.

De åsiktsmönster som återfinns i olika befolkningsgrupper överensstämmer i huvudsak med de åsiktsmönster som återfinns i synen på svenskt Nato-medlemskap. Alliansfriheten har starkare stöd bland kvinnor än bland män. Yngre är något mindre positivt inställda till alliansfriheten, men åsiktsskillnaderna är små mellan olika åldersgrupper. Stödet för alliansfriheten är starkast bland vänsterpartister, miljöpartister, socialdemokrater och centerpartister, medan det är svagast bland moderater.

För första gången i SOM-undersökningen ingick också frågor om vilka skäl som svarspersonerna uppger som stöd för sin åsikt i Nato-frågan. Svarsalternativen är utvalda bland de argument som förekommer i den svenska Nato-debatten och de kretsar kring Sveriges säkerhet, Europas säkerhet, ideologi och värdegemenskap, samt möjlighet till inflytande och påverkan.

Bland anhängare till ett svenskt Nato-medlemskap uppvisar svaren mycket liten spridning. Av de tillfrågade Nato-anhängarna anför 66 procent som viktigt skäl att "ett svenskt Nato-medlemskap skulle öka säkerheten i Europa som helhet" samt att "ett Nato-medlemskap skulle öka Sveriges inflytande i europeiska säkerhetsfrågor". Av Nato-anhängarna anför vidare 64 procent som viktigt skäl att Sverige bör gå med i Nato eftersom "Sverige är en västlig demokrati och Nato är de västliga demokratiernas

säkerhetsorganisation” samt 60 procent att ”ett Nato-medlemskap skulle minska risken för att Sverige mot sin vilja blev indraget i militära krigshandlingar”. Samtliga fyra skäl anses således som viktiga av mellan 60 och 66 procent av Nato-anhängarna. Resultaten kan tolkas som att Nato-anhängarna antingen inte vill välja mellan de olika argumenten, eller att de faktiskt tycker att samtliga argument är ungefär lika viktiga.

Tabell 4 Svenska folkets inställning till bibehållen alliansfrihet, efter kön, ålder och partisympati, 1994-2001 (opinionsbalans)

Förslag: Sverige bör i fredstid föra en alliansfri politik, syftande till neutralitet i krig

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Samtliga	+63	+59	+59	+56	+49	+61	+53	+56
Kön								
Man	+61	+53	+50	+52	+44	+55	+49	+48
Kvinna	+65	+66	+67	+59	+56	+68	+58	+62
Ålder								
15-30	+62	+50	+54	+52	+39	+56	+48	+45
31-60	+61	+61	+59	+56	+42	+62	+56	+59
61-75	+69	+63	+64	+58	+59	+61	+50	+53
	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Partisympati								
Vänsterpartiet	+83	+72	+76	+81	+66	+74	+69	+75
Socialdemokraterna	+69	+67	+64	+72	+57	+70	+65	+64
Centerpartiet	+65	+66	+61	+74	+66	+67	+74	+63
Folkpartiet	+45	+49	+62	+33	+33	+48	+51	+58
Moderaterna	+49	+42	+37	+29	+24	+46	+30	+36
Kristdemokraterna	+70	+52	+52	+61	+49	+55	+50	+50
Miljöpartiet	+81	+71	+80	+65	+63	+79	+48	+69

Kommentar: Se tabell 1. Ju högre positiv opinionsbalans, desto starkare stöd för att Sverige skall bibehålla alliansfriheten.

Bland Nato-motståndare är spridningen betydligt större. I denna grupp anför hela 90 procent som viktigt skäl att ”ett Nato-medlemskap skulle öka risken för att Sverige mot sin vilja blev indraget i militära krigshandlingar”. Bland Nato-motståndare anför vidare 76 procent som viktigt skäl att Sverige inte bör gå med i Nato eftersom ”ett Nato-medlemskap skulle öka Sveriges säkerhetspolitiska beroende av andra

stater” samt 70 procent att ”ett Nato-medlemskap skulle minska Sveriges möjligheter att agera medlare i internationella konflikter”. Endast 37 procent anför som viktigt skäl att ”ett svenskt Nato-medlemskap skulle minska säkerheten i Europa som helhet”. Resultaten – med den starka betoningen på Sveriges säkerhet – kan tolkas som att Nato-motståndet väl illustrerar Per Albin Hanssons yttrande om svenskarna som ett ”fredsegoistiskt folk”.

Tabell 5 Nato-anhängarnas respektive Nato-motståndarnas argument. Andel som uppger respektive argument som mycket eller ganska viktigt

Nato-anhängare	Viktigt skäl
Ett svenskt Nato-medlemskap skulle öka säkerheten i Europa som helhet	66
Ett Nato-medlemskap skulle öka Sveriges inflytande i europeiska säkerhetsfrågor	66
Sverige är en västlig demokrati och Nato är de västliga demokratiernas säkerhetsorganisation	64
Ett Nato-medlemskap skulle minska risken för att Sverige mot sin vilja blev indraget i militära krigshandlingar	60
Nato-motståndare	Viktigt skäl
Ett Nato-medlemskap skulle öka risken för att Sverige mot sin vilja blev indraget i militära krigshandlingar	90
Ett Nato-medlemskap skulle öka Sveriges säkerhetspolitiska beroende av andra stater	76
Ett Nato-medlemskap skulle minska Sveriges möjligheter att agera medlare i internationella konflikter	70
Ett svenskt Nato-medlemskap skulle minska säkerheten i Europa som helhet	37

Kommentar: Svartalternativen var mycket viktigt skäl, ganska viktigt skäl, inte särskilt viktigt skäl samt inte alls viktigt skäl. I tabellen redovisas andelen som svarat mycket viktigt skäl eller ganska viktigt skäl. Personer som ej besvarat frågan ingår inte i procentbasen.

Men tolkningen är inte självklar. Liksom vid tidigare mätningar visar det sig att Nato-motståndare inte är mer isolationistiska eller likgiltiga för händelser i omvärlden än vad Nato-vännerna är. Snarare tvärtom. Om vi t ex undersöker biståndsvilja och vilja att ta emot fler flyktingar i Sverige hos Nato-vänner och

Nato-motståndare, finner vi att Nato-motståndare är mer positiva till att ge bistånd och till att ta emot fler flyktingar än Nato-anhängare. Sambandet återfinns även efter kontroll för partisympati. En Nato-kritisk socialdemokrat, moderat eller folkpartist tenderar att vara mer positivt inställd till flyktingmottagning och bistånd än en Nato-vänlig socialdemokrat, moderat eller folkpartist.

I debatten har socialdemokratiska partiet lättare att peka på Nato-medlemskapets avigsidor än att konkretisera alliansfrihetens fördelar. Svårigheterna kan hänga samman med frånvaron av en socialdemokratisk vision för utrikespolitiken överhuvudtaget. Som EU-medlem skall Sverige samordna sin utrikespolitik med andra EU-staters, av vilka flera styrs av borgerliga regeringar. Vilket utrymme finns det då att låta en socialdemokratisk ideologi genomsyra utrikespolitiken? Är verkligen den utrikespolitiska värdegemenskapen mellan socialdemokratin och borgerligheten så stark att de ideologiska skillnaderna blir ointressanta?

Bekymret för socialdemokratin är hur t ex jämlikheten och solidariteten – två av den socialdemokratiska ideologins mest centrala element – skall överföras till det internationella planet efter det kalla krigets slut. Först när socialdemokratin lyckas göra tydligt att alliansfriheten inte bara fungerar som motpol till Nato-medlemskap, utan också är det medel som bäst värnar de centrala värden som socialdemokratin sätter högt, kan man lita på att stödet från de egna sympatisörerna i fråga om alliansfriheten bibehålls. I årets utrikespolitiska deklaration – som lästes upp i riksdagen av utrikesminister Anna Lindh den 13 februari – var de ideologiska formuleringarna kring kravet på ”en rättvisare värld” betydligt flera och mer långtgående jämfört med tidigare deklarationer. Årets utrikesdeklaration skall kanske ses som en början till att utveckla en sådan gränsöverskridande jämlikhetsvision.

Ett vanligt år

A REAFFIRMATION OF PUBLIC OPINION

DONALD GRANBERG

When astronomers send radio signals into outer space, they do so in order to obtain evidence of intelligent life beyond our solar system. They are asking, in effect, "Is there anyone out there?" If they would receive a response with a non-random pattern, the answer would be in the affirmative.

When public opinion pollsters place a survey in the hands of a sample of citizens, it raises a similar question. Is there something out there that could realistically be said to comprise a coherent pattern of public opinion? There are, of course, significant numbers of people who have a vested interest in the answer being yes. After all, many people are employed in the private and public sectors of the polling industry.

At the same time, there is no small amount of skepticism as to whether public opinion exists, and whether it can be measured with reliability and validity. The cynical view, widely believed, is that one can get the results one wants from a survey by clever and deliberate variations in the wording of questions, the ordering of questions, and the format provided for respondents to answer. "He who pays the piper calls the tune," so to speak.

This skepticism has many origins, but among them one stands out, and that is the very influential essay on the nature of mass belief systems by Philip Converse (1964). After considering a lot of evidence from the U.S. election studies, he concluded that many people were giving vacuous answers to open-ended questions, and that the answers to other questions were not constrained and lacked stability. This led to the formulation of the concept of "non-attitude," with the implication that many people who lacked an attitude or belief, would nonetheless express an utterance as if they did. More recently, Jon Krosnick (1991) introduced the concept of satisficing to the field of public opinion which implied that people respond to surveys by doing just enough to get by and get it over with – rather than take it seriously.

Converse's elitist thesis has been subject to a counterattack from many directions. His work focused too much on the U.S. in a particular epoch. Individual citizens in other political contexts have shown considerably more constraint and stability in their attitudes (e.g. Granberg and Holmberg, 1988; Niemi and Westholm, 1984).

However, in defense of public opinion research, perhaps the most effective strategy has been to shift attention away from the individual level and focus instead on the aggregate level (Inglehart, 1985). Benjamin Page and Robert Shapiro (1992) found that aggregated public opinion had considerable stability over time, and that when

it changed, the change was coherent and occurred for sensible reasons. Following this lead, Gilljam and Granberg (1995) reported an analysis of the aggregated responses to a set of items used with three year and six year lags in the Swedish Election Studies. They found considerable stability in several facets of public opinion, including the most important, direction and intensity. It appears that a given question evoked a similar pattern of responses with up to a six year lag.

In this article, I report an analysis of a large number of repeated questions used in the SOM Studies, using the annual surveys done in 1986-2001. The questions used here all have the same format, presenting people with a concept or proposal, e.g. "Sweden should in the long run end its use of nuclear power [plants]," and then people indicate whether they think it is a very good idea, a rather good idea, neither a bad nor good idea, a rather bad idea or a very bad idea. Also, some people leave the question blank.

The method of analysis is relatively simple and can be described rather briefly. Imagine a two dimensional space with an x-axis and a y-axis, and assume the unit of analysis is not the individual person but rather an issue used in two years. For example, one of the items has to do with the idea of forbidding all forms of pornography. A certain percentage of responses were in favor in 1987 and in 1988. Each instance like that comprises one data point with the time 1 response determining placement on the x-axis and the time 2 response the position on the y-axis. In addition each issue is characterized by a number of different facets of public opinion, including percentage in favor, percentage opposed, a balance measure, the mean response, issue intensity, pro-and anti-intensity, and percentage of no answer responses. This enables us to check for the relative stability of different facets of public opinion. The method used is described more fully in the article by Gilljam and Granberg (1995).

The overall results are shown in the left-hand column of Table 1. The correlation for the balance measure was $+.96$, based on 245 instances in which a question was asked with the same wording in two successive years. The correlation using mean values for time 1 and time 2 was essentially the same ($+.95$). Thus, how people respond to a given proposal at time 1 is a very strong predictor of how a comparable but different sample of people respond at time 2. It is *practically impossible* to imagine that such a correlation would occur if there was "nothing out there." On the contrary, the results are entirely consistent with the notion that public opinion in the aggregate is real and capable of being measured consistently.

While the balance measure and the mean are perhaps the most important dimensions, the other correlations in Table 1 pertaining to intensity are also robust. Furthermore, the results here dovetail nicely with the results reported by Gilljam and Granberg (1985). For example, they found the 3 year lag for the balance measure to be $+.80$, while here that correlation is $+.83$. It may also be noted that their analysis was based on in-person interviews, while here the data are based on mailed surveys.

Table 1 Correlations Between Aggregate Opinion Measures Across Time

	Lag 1 (Unweighted)	Lag 1 (Weighted)	Lag of Two Years	Lag of Three Years
Pct Pro	.96	.96	.91	.83
Pct Con	.95	.95	.91	.82
Balance Measure	.96	.96	.91	.83
Issue Intensity	.92	.93	.86	.80
Pro Intensity	.92	.94	.89	.84
Con Intensity	.90	.90	.86	.83
Mean	.95	.96	.91	.83
Percent Don't Know	.65	.65	.44	.51
Percent Opinionation	.87	.87	.84	.78
Number of Cases	245	73	190	150

Comment: Entries are positive product moment correlations between facets of public opinion measured at different times (autocorrelations).

While the correlations in Table 1 are based on a large number of cases (245), some of the item pairs appear in several surveys, while others may have appeared only once in successive years. Only the proposal to “reduce the size of the public sector” appeared in all 15 surveys. So, it could be argued, these correlations are as large as they are because of certain stable items being asked in many years and thus such items may have a disproportionate effect. Therefore, the analysis was repeated so that each issue was weighted the same. For example, If an issue was asked in successive years only once, it was weighted at 1.0. If an issue appeared in four sets of successive years, each instance of that issue was weighted at 0.25. When the analysis was repeated, with the weighting procedure in effect, the results were essentially unchanged (see column 2 in Table 1).

Columns 3 and 4 show what happens when the lag is increased from one year to two and three years. If aggregate public opinion is stable and slowly evolving, one would expect the two year lag to yield a slightly lower correlation than the one-year lag, and for the three year lag to produce a slightly lower correlation than the two year lag. That is *exactly* what happens. For the balance measure, the correlations were +.96 for the one year lag, +.91 for the two year lag, and +.83 for the three year lag. The comparable correlations for issue intensity were +.92, +.86, and +.80 for the one, two, and three year lags, respectively. Time, as such, cannot cause anything or any change to occur, but it does give greater allowance for other things to occur in a dynamic system. The picture then is of public opinion as a stable but evolving force. The only exception to this type of trend was in the percentage leaving the item blank where the three year lag yields a somewhat higher correlation than the two year lag.

The data can be used to test a variety of hypotheses. For example, it is quite common for political scientists to assume that attitudes regarding foreign policy are more unstable than domestic policy, in part because of the remoteness of foreign affairs. In this analysis, each issue was categorized by two experts who had no trouble deciding domestic or foreign. The exception was proposals to take in more or fewer refugees. Thus, the analysis omits them. There were 167 cases involving a question of domestic policy and 60 concerning foreign policy. For domestic policy, the correlation was $+0.96$ for both the means and the balance measure, compared to $+0.91$ for the foreign policy. Thus, there is a hint of support for the hypothesis.

It deserves mention, however, that there were some relatively volatile domestic issues. In fact, the most volatile issue during this period appears to be the proposal to “Direct more of health care into the private sector.” This idea received the most support in 1990 (mean= $+0.32$), but by 1994 it had shifted to about the same level in the negative direction (-0.33). Cases like this are clearly showing some interesting and important trends across time (cf. Nilsson, 2000). So it deserves emphasis that the thesis here is *not* that public opinion is so stable as to be called stagnant. Rather the idea is that in general public opinions tend to be stable and, in most instances change rather gradually.

Sometimes people are prone to exaggeration, like when the suicide attack on the New York Trade Towers occurred in September 11, 2001. Some people were quick, most likely too quick, to suggest, “This changes *everything!*” Most likely this sort of hyperbole is neither helpful nor accurate. Time and reflection are needed to assess what changes could be expected in light of this critical event.

References

- Converse, Philip (1964). “The Nature of Belief Systems in Mass Publics.” In David Apter (ed.) *Ideology and Discontent*, pp. 206-261.
- Gilljam, Mikael and Donald Granberg. 1995. “Intense Minorities and the Pattern of Public Opinion.” *International Journal of Public Opinion Research* 7:199-210.
- Granberg, Donald and Sören Holmberg. 1988. *The Political System Matters: Social Psychology and Voting Behavior in Sweden and the United States*. Cambridge University Press.
- Inglehart, Ronald. 1985. “Aggregate Stability and Individual-Level Flux in Mass Belief Systems: The Level of Analysis Paradox.” *American Political Science Review* 79: 97-116.
- Krosnick, Jon. 1991. “Response Strategies for coping with the Cognitive Demands of Attitude Measures in Surveys.” *Applied Cognitive Psychology* 5: 213-23.
- Niemi, Richard and Anders Westholm. 1984. “Issues, Parties, and Attitudinal Stability: A Comparative Study of Sweden and the United States.” *Electoral Studies* 3: 65-83.

Nilsson Lennart 2000. "Förnyad Polarisering: Välfärdspolitiken. I Sören Holmberg and Lennart Weibull (eds.) *Land, Du Välsignade?* Göteborg: SOM Institutet.

Page, Benjamin and Robert Shapiro. 1992. *The Rational Public: Fifty Years of Trends in Americans' Policy Preferences*. University of Chicago Press.

UMGÄNGE ÖVER GENERATIONERNA

ÅSA NILSSON

Människan är en social varelse. Familj och släkt är viktiga sociala byggstenar. Men också vänner. De senaste årens SOM-undersökningar visar att cirka en tredjedel av Sveriges 15–85-åringar umgås med sina vänner flera gånger i veckan, och att cirka två tredjedelar gör det åtminstone varje vecka. Vidgar vi detta slags kriterium för socialt beteende till umgänge minst varje månad, kan vi räkna med 9 av 10 sociala svenskar.¹

Socialt umgänge människor emellan är ett kitt som främjar förståelse och inlevelseförmåga i andra människors liv och situation. Det sociala livet blir på så vis mer än en privat angelägenhet; umgänge över olika gränser – kön, ålder, nationalitet, yrke, socioekonomi – ökar insikten om hur samhället och dess olika instanser ser ut och upplevs ur olika perspektiv. Under senare år har inte minst betydelsen av umgänget över generationsgränserna diskuterats. Det har sagts att yngre och äldre umgås i minskande utsträckning. Att samhällets olika former och funktioner blivit alltmer åldersuppdelade: vi bor isär, vi ägnar oss åt olika fritidsaktiviteter, vi tar del av olika medier, vi närmar oss ny teknologi olika snabbt, vi har olika sätt att uttrycka vårt engagemang – allt med resultatet att de åldersgemensamma referensramarna krymper. Studier av ålderssegregation har som regel utgått från hur yngre och äldre skiljer sig åt just ifråga om sådant som valet av fritidsaktiviteter och inriktning på engagemang. Det finns däremot få representativa studier av i vilken grad människor över huvud taget umgås över generationsgränserna. Det här kapitlet är ett första försök till en sådan beskrivning. Först dock en mer allmän översikt över svenskarnas umgängesvanor.

Umgängesvanor

Vissa människor är mer sociala än andra. Inte helt överraskande är ålder en viktig faktor i sammanhanget, särskilt när det handlar om det mest frekventa umgänget (tabell 1). Bland 15–19-åringar umgås 76 procent med vänner flera gånger i veckan; andelen krymper därefter med stigande ålder till dess vi närmar oss de fyrtio, då det högfrekventa umgänget stabiliseras till att gälla var fjärde, var femte individ oavsett hur långt vi sträcker oss upp i åldrarna. Sätter vi gränsen för ett socialt aktivt liv vid umgänge med vänner minst *någon* gång i veckan är andelen sociala 15–19-åringar 93 procent; även här minskar andelen mest fram till fyrtiostrecket – i de redovisade åldersgrupperna över fyrtio år varierar andelen mellan 56 och 62 procent. Vad är då avgörande för vårt sociala liv efter de fyrtio; vad mer än ålder spelar in?

Tabell 1 Andel som umgåtts med vänner den senaste månaden respektive veckan efter ålder, 2001 (procent)

Ålder	Flera gånger i veckan	Minst någon gång i veckan	Minst någon gång i månaden	Antal personer
15–19 år	76	93	98	225
20–24 år	61	87	94	197
25–29 år	49	85	96	249
30–39 år	31	70	93	569
40–49 år	22	59	89	598
50–65 år	22	56	87	1 038
66–75 år	26	62	87	398
76–85 år	25	56	79	245
<i>Samtliga</i>	<i>32</i>	<i>66</i>	<i>90</i>	<i>3 521</i>

Kommentar: Frågan ingår i ett större batteri om fritidsvanor; frågans formulering lyder "Hur ofta har Du under de senaste 12 månaderna gjort följande saker?", med delfrågans formulering: "Umgåtts med vänner". I procentbasen ingår samtliga personer som besvarat åtminstone någon del av frågebatteriet.

Det finns en liten generell tendens till att kvinnor är mer socialt aktiva än män. Bland kvinnorna uppger 67 procent att de under de senaste tolv månaderna umgåtts med vänner åtminstone någon gång i veckan, bland männen 64 procent. Men bryter vi ner svaren på olika åldersgrupper visar det sig att könsskillnaden varierar betydligt i storlek och tvärtom är den omvända på sina håll. När pensionsåldern är passerad tycks dock det generella mönstret vara att kvinnor umgås med vänner i högre utsträckning än män.

Andra faktorer som vid en första anblick tycks vara av betydelse för intensiteten i umgänge är utbildning, om man bor i storstad eller på landet, om man bor i lägenhet eller i hus, om man är ensamboende eller sambo/gift, om man har barn eller ej, om man studerar, är arbetslös eller arbetar. Det generella mönstret är att studerande, ensamstående och ensamboende utan barn och boende i lägenhet i en av våra tre storstäder är mer socialt aktiva än lågutbildade, förvärvsarbetande, samboende och gifta föräldrar på landsbygden. Den första raden egenskaper är dock samtidigt de ungas egenskaper i långt högre utsträckning än de äldres – och många av egenskaperna hänger dessutom samman med varandra. Även här är det alltså viktigt att ta hänsyn till ålder när man försöker se vilka faktorer som kan tänkas hänga samman med ett socialt aktivt liv.

Oavsett ålder har det betydelse om man bor själv eller inte, särskilt för det mer högfrekventa umgänget. Totalt sett umgås 73 procent av de ensamboende med vänner varje vecka, att jämföra med 63 procent av dem som sambor med någon annan vuxen. Att ha barn har precis som samboende en negativ inverkan på vännumgänget: 80 procent av dem utan (egna) barn träffar sina vänner minst varje vecka, mot 59 procent

av dem med barn. Skillnaden minskar dock alltefter man kommer upp i åldrarna och för dem över sjuttio saknas ett entydigt mönster; andelen som träffar sina vänner flera gånger i veckan är i denna grupp till och med större bland dem med egna barn.

Om vi ser enbart till de yngre (under 25), tycks det vara så att studielivet är förknippat med ett mer frekvent socialt umgänge jämfört med arbetslivet; ifråga om äldre studenter saknas dock ett entydigt samband. Vilken utbildningsgrad man har tycks i övrigt inte ha någon konsekvent betydelse för det sociala umgänget. Men däremot tycks det vara något i tjänstemannayrket som inte är förenat med ett aktivt socialt umgänge i samma utsträckning som är fallet för arbetare och egenföretagare.

Att storstadsmänniskor har ett mer högaktivt socialt liv än andra, särskilt jämfört med dem som bor på landsbygden, gäller fram till pensionsåldern. Totalt sett träffar nästan hälften (47 procent) av storstadsborna sina vänner flera gånger i veckan, jämfört med en dryg fjärdedel av de boende på landsbygden (26 procent). Det verkar vara den aktuella miljön som spelar in här; var någonstans i Sverige man är uppvuxen tycks helt sakna betydelse. Ser vi däremot till dem som är uppvuxna utanför landets gränser, minskar andelen som ofta umgås med sina vänner: 66 procent av de svenskfödda umgås med vänner minst varje vecka, 55 procent av första generationens invandrare. Antalet svarspersoner medger inte statistiskt säkra jämförelser mellan olika åldersgrupper härvidlag, men den tendens som kan anas i materialet pekar på att den generella skillnaden vi ser i umgänget mellan uppvuxna i Sverige och utanför minskar/försvinner uppåt i åldrarna.

För att summera: vad är det som avgör om man fortsätter att umgås flitigt med vänner när man passerat de fyrtio? Att vara kvinna tycks bidra i något liten men tämligen försumbar utsträckning (59 procent av kvinnorna över fyrtio umgås med vänner varje vecka, 56 procent av männen). Att *inte* bo samman med någon annan vuxen har en mer uppenbar inverkan på det sociala umgänget i övrigt (66 procent mot 54 procent för sammanboende), liksom i någon mån att *inte* ha barn (63 procent mot 57 procent för föräldrar). Att bo centralt i Stockholm, Göteborg eller Malmö i stället för på landsbygden har även det en positiv effekt på det vänsociala umgänget (66 procent mot 55); i första hand gäller effekten umgänget flera gånger i veckan (32 procent mot 20). Att undvika tjänstemannasektorn tycks för övrigt vara ett klokt val för den som värdesätter ett rikt socialt liv (eller om det nu är så att socialt mer aktiva personer i mindre utsträckning alls överväger den yrkesbanan): bland tjänstemän/akademiker över fyrtio umgås 17 procent med vänner flera gånger i veckan – att jämföra med arbetarnas respektive egenföretagarnas andel på 28 procent. Skillnaden minskar dock om gränsen för socialt umgänge sätts vid åtminstone någon gång i veckan: 54 procent för tjänstemän/akademiker mot arbetarnas 60 och egenföretagarnas 61 procent.

Men är ett socialt liv då något att sträva efter? Låt oss nöja oss med att konstatera att de som oftast umgås med vänner är de som säger sig vara mest nöjda med livet (tabell 2). Av dem som under det senaste året umgått med vänner flera gånger i veckan är 36 procent mycket nöjda med livet, av dem som umgått mer sällan än någon

gång per kvartal är motsvarande andel 24 procent. I den senare gruppen hittar vi i stället 8 procent som inte alls är nöjda – mot 1 procent bland dem med ett mer flitigt socialt umgänge. Det är framför allt före femtioårsåldern som umgänget spelar roll för hur man trivs med livet.

Tabell 2 Nöjd med livet, efter umgänge med vänner, 2001 (procent)

	Mer sällan	Någon gång i kvartalet	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan	Samtliga
Mycket nöjd	24	24	28	32	36	32
Ganska nöjd	57	64	62	60	57	60
Inte särskilt nöjd	11	12	9	8	6	8
Inte alls nöjd	8	1	1	1	1	1
Summa	100	100	100	100	100	100
Antal personer	199	160	838	1 167	1 111	3 491

Umgänge över generationerna

Vem umgås man då med; hur ser de sociala umgängesstrukturerna ut i åldershänseende? I Riks-SOM 2001 ställdes inom ramen för ett nytt forskningsprojekt² frågan om hur ofta man på fritiden brukar umgås med personer utanför familjen i olika åldrar.³ De åldersgrupper som utgjorde delfrågorna framgår av tabell 3a och 3b; grupperna omfattar som synes olika stora åldersintervall, en konsekvens av att indelningen i första hand är gjord i syfte att fånga upp de mer generella faserna i livet: tonår (15–19 år), ungdom/unga vuxna (20–34 år), medelålder (35–64 år), vital pensionsålder (65–79 år) samt ålderdom (80–85 år). Skillnaden i intervallstorlek – dvs. att människor i olika åldrar ingår i åldersgrupper med olika stor åldersbredd – komplicerar delvis en analys av hur umgänget ser ut inom och utom olika åldersgrupper, men indelningen är inte desto mindre förtjänstfull när man vill studera i vilken mån människors sociala nätverk omfattar personer som kan sägas befinna sig i olika livsfaser.

För det första kan konstateras att vårt sociala umgänge i första hand sker inom ramen för vår egen (vidare) åldersgrupp. Av de gråskuggade fälten i tabell 3a och 3b framgår att 15–19-åringar i första hand umgås med människor under 20 år, 20–34-åringar med andra 20–34-åringar osv. I en grupp håller dock inte denna generella regel; 80–85-åringar umgås mer med gruppen 65–79-åringar än med sin egen åldersgrupp – ett rimligt resultat med tanke på vad dagens genomsnittsålder på kring 80 år innebär. Men redan hos gruppen 35–65-åringar ser vi hur man utöver den egna åldersgruppen oftare har sitt umgänge nedåt än uppåt i åldrarna.

För det andra återspeglar resultaten tydligt det faktum att yngre generellt umgås mer flitigt med vänner jämfört med äldre (jfr. ovan). Gruppen 15–19-åringar umgås flitigast inom den egna gruppen men också generellt; det gäller på vecko- såväl som

på månadsbasis. Samtidigt visar resultaten hur äldre i något större utsträckning än yngre umgås med människor i åldrar långt från den egna; andelen pensionärer som umgås på veckobasis med vänner under 20 år är större än andelen under 20 år som umgås med pensionärer. Sett till månadsumgänge gäller detta förhållandet dock bara om vi skiljer ut de äldsta pensionärerna.

Tabell 3 Andel som umgås med personer utanför familjen i olika åldersgrupper, 2001 (procent)

a: Minst någon gång i veckan

I umgänget:	Åldersgrupp:					Samtliga
	15–19 år	20–34 år	35–64 år	65–79 år	80–85 år	
Under 20 år	88	29	26	17	10	29
20–34 år	58	79	36	17	18	42
35–64 år	31	45	56	42	29	49
65–79 år	12	11	24	51	33	25
80 år eller äldre	5	4	12	29	29	13
Antal personer	119	356	987	281	72	1 820

Kommentar: Antal personer avser lägsta antal svars personer per delfråga och åldersgrupp.

b: Minst någon gång i månaden

I umgänget:	Åldersgrupp:					Samtliga
	15–19 år	20–34 år	35–64 år	65–79 år	80–85 år	
Under 20 år	93	48	42	29	21	44
20–34 år	72	92	57	32	29	60
35–64 år	51	71	83	63	41	74
65–79 år	30	27	50	73	60	48
80 år eller äldre	18	12	23	42	53	25
Antal personer	119	356	987	281	72	1 820

Kommentar: Se ovan.

Om vi fortsätter att fokusera umgänget utanför den egna åldersgruppen, men bortser från vilka åldersgrupper detta gäller, visar det sig att andelen som alls umgås utanför den egna åldersgruppen är förhållandevis jämnstor över åldrarna – både sett till vecko- och månadsfrekvent umgänge. Andelen med ett veckoumgänge utanför egna åldersgruppen varierar mellan 51 procent (80–85 år) och 67 procent (15–19-år).

Motsvarande andel beträffande månadsumgänget varierar mellan 68 procent (80–85 år) och 84 procent (20–34 år). Det är alltså framför allt via det flitigare umgänget inom den egna åldersgruppen som de yngre skiljer ut sig. Sammanfattningsvis kan konstateras att yngre visserligen umgås mer, men att de socialt aktiva bland äldre har en större åldersspridning i sitt umgänge.

Om vi bortser från det faktum att åldersgrupperna är av varierande storlek och skapar ett index utifrån *hur många* av de specificerade åldersgrupperna som ingår i det *månatliga* umgänget *på individnivå*, erhålls ett redskap för att studera hur åldersbredden i umgänget hänger samman med andra egenskaper hos individer. Indexet antar då ett värde mellan 0 (inget månatligt umgänge) och 5 (umgås med samtliga specificerade åldersgrupper minst varje månad). Av de sammanlagt drygt 1 800 personer som svarat på hur ofta de umgås med varje åldersgrupp är det 5 procent som umgåtts med samtliga grupper senaste månaden och 4 procent som inte umgåtts med några vänner, oavsett ålder. Resterande 91 procent fördelar sig relativt jämnt över antalet grupper i umgänget.

Använder vi samma index för att jämföra yngres och äldres åldersbredd i umgänget, erhåller vi resultatet att den yngsta gruppen, 15–19-åringarna, umgås med i genomsnitt 2,6 av de specificerade åldersgrupperna medan den äldsta gruppen, 80–85-åringarna, umgås med 2,0 grupper. De övriga åldersgruppernas genomsnitt följer denna riktning; 20–34-åringarnas respektive 35–64-åringarnas genomsnitt är 2,5 och 65–79-åringarnas 2,4.

Resultaten om åldersbredden i umgänget kopplat till vad vi tidigare sett ifråga om olika åldersgruppers umgänge med andra åldrar, visar att yngre jämfört med äldre visserligen umgås betydligt mer flitigt med sina vänner, hämtade från totalt sett något fler åldersgrupper/livsfaser, men samtidigt i mindre utsträckning umgås med människor som befinner sig ”längst bort” i åldershänseende, dvs. med de äldsta i samhället. Det är (som vi såg i tabell 3a och 3b) långt ifrån alla under trettiofem som regelbundet umgås med äldre.

Frågan är nu vilka unga det är som främst svarar för umgänget med äldre. Med utgångspunkt i det umgänge som äger rum åtminstone någon gång i månaden, visar resultaten att unga kvinnor i större utsträckning än unga män umgås med vänner som uppnått pensionsåldern; det gäller 35 procent av kvinnorna mot 25 procent av männen. Det gäller vidare i högre grad dem som är samboende (33 procent mot 23 procent för ensamstående), liksom dem med egna barn (34 procent mot 29 för dem utan). Det finns också tendenser i materialet som pekar mot att unga som bor utanför storstäderna, särskilt ute på landsbygden, i större utsträckning inkluderar äldre i sitt sociala nätverk än vad unga i storstäderna gör.

Om vi i stället fokuserar de äldre – med ett generellt mindre frekvent socialt umgänge – vad karakteriserar dem som umgås med yngre? Det visar sig att de egenskaper som tycks bidra till ett åldersöverskridande umgänge bland de yngre inte rakt av kan användas för att beskriva de äldres umgänge med yngre. Till exempel är andelen ålderspensionärer som minst varje månad umgås med vänner under trettio-

fem i princip densamma bland männen som bland kvinnorna (41 respektive 40 procent). Liksom hos yngre finner vi däremot att egna barn tycks fungera som ett åldersöverskridande socialt kitt – även om barnens ”funktion” måste antas se annorlunda ut i äldres sociala nätverk jämfört med i yngres. Samboende verkar dock sakna betydelse för äldres umgänge nedåt i åldrarna. I stället tycks utbildningsfaktorn ha viss betydelse: det finns en tendens i materialet att personer med (åtminstone) en gymnasieutbildning (eller motsvarande) i högre grad inkluderar yngre i sin umgängeskrets än de utan (46 mot 38 procent), liksom de som identifierar sig som tjänstemän/akademiker respektive egenföretagare jämfört med arbetare.

Ett ålderssegregerat samhälle?

Vi har sett att umgängesmonstren tenderar att variera en del beroende på våra mer grundläggande egenskaper – inte minst vår ålder. Och även om analysen pekar på en hel del umgänge över generationsgränserna, tycks människans sociala natur inrymma ett inte oväsentligt mått av ålderssegrering. Vi umgås inte hur som helst över åldersgränserna. Av resultaten framgår hur yngre, mitt i den socialt mest aktiva fasen av livet, i första hand bygger sitt sociala nätverk på relationer med människor som i ålder inte avviker alltför mycket från dem själva. Detta är knappast något att förvånas över; ungdomstiden innebär ju för de flesta just att vända sig bort från den äldre (föräldra-)generationen för att i stället bygga upp ett eget nätverk av jämnåriga. Men vi har också sett hur vänskapskontakterna någonstans mellan 35 och 64 år tenderar att vända sig nedåt i åldrarna i högre grad än uppåt. Ungdom attraherar inte bara ungdomar. Frågan som inställer sig är hur länge ”ungdomsfasen” egentligen varar – och hur dagens samhälle kan tänkas skilja sig från gårdagens i detta avseende. Var det samma faktorer som var avgörande för umgänget mellan människor för ett sekel sedan som i dag? Eller har samhällets sociala nätverksbyggen påverkats av att de rumsliga dimensionerna krympt till följd av kommunikationsteknikens landvinningar? Eller har kanske ålder alltid varit en av de mer betydande faktorerna i mellanmännsliga relationer?

Det sägs att en människas kön är det första vi registrerar när vi möter en okänd; hennes ålder är något annat de flesta av oss försöker avgöra mer eller mindre automatiskt. Vad man sedan menar när man beskriver någon som ung eller gammal är en annan sak. I Riks-SOM-undersökningen 2001 ingick en fråga som mycket enkelt gick ut på att svarspersonen skulle fylla i det år vid vilket man bedömde att en människa blir medelålders. Frågan resulterade i svar allt mellan 15 och 90 år – även om bedömningarna i ytterkanterna hörde till ovanligheterna. Tar vi bort fåtalet svar som ligger under 25 och över 80⁴, erhålls ett medelvärde på 47 år (med en standardavvikelse på 7,3 år). Svarspersonerna tenderade att svara med ”jämna” år: 35, 40, 45 år etc.; nio av tio svar lade sig mellan 40 och 60 år och hälften mellan 45 och 50. Inte helt överraskande skiljer sig bedömningen åt mellan ”unga” och ”gamla”. Men samstämmigheten tycks ändå ganska god: bland de yngsta – där gränsen sattes som

lägst – blev medelvärde 43 år; bland de äldsta – där gränsen sattes som högst – 52 år. I övrigt varierade synen på medelålderns inträde med egen ålder enligt en rak regressionslinje – ju äldre man är, desto högre sätter man gränsen.

Vi tenderar alltså att skjuta ålderdomen framför oss. Att anpassa vår syn på medelåldern alltefter åren går är ett sätt. Att umgås med yngre kan vara ett annat.

Noter

- ¹ Enligt Riks-SOM-undersökningen 2001: 32, 66 respektive 90 procent.
- ² Projektet har namnet *Äldre i samhället* och finansieras av utredningen *Senior 2005*. Ansvariga forskare är Sören Holmberg och Lennart Weibull.
- ³ Frågan kunde valideras med hjälp av den tidigare redovisade umgängesfrågan i det större frågebatteriet om fritidsvanor. På aggregerad nivå var överensstämmelsen mellan resultaten för de bägge frågorna mycket god. Andelen som i den åldersspecifika frågan svarat att man brukar umgås utanför familjen med åtminstone någon av åldersgrupperna minst någon gång i månaden skilde sig som mest 3 procentenheter från andelen som i det större frågebatteriet angett att man senaste året umgått med vänner minst någon gång i månaden. Begränsar vi oss till veckoumgänget var skillnaden som störst 9 procentenheter. Genomgående var det den åldersindelade frågan som resulterade i störst andel (där skillnader förekom). Den tolkning som ligger nära till hands är att minnet generellt tenderar att bli hjälpt av att man konkretiserar frågan, i det här fallet i det att man ber svarspersonen beakta människor i sin omgivning i olika åldrar – och därmed bättre påminner om det umgänge han/hon haft den senaste tiden. Om vi ser till hur en och samma person besvarat de två frågorna visar det sig att 86 procent av dem som sade sig under det senaste året ha umgått med vänner minst någon gång i veckan samtidigt svarade att de brukade umgås med någon åldersgrupp åtminstone någon gång i veckan. Överensstämmelsen var sämre hos dem med mindre intensivt umgänge.
- ⁴ Totalt 12 av 1 768 svar.

EN VANLIG DAG: OM VARDAGSAKTIVITET OCH MEDIEXPONERING

LENNART WEIBULL

Den som är intresserad av att med kvantitativa metoder undersöka mänskligt beteende står ofta i en valsituation mellan att studera vanor eller att studera det faktiska beteendet under en begränsad tidsrymd. Med vanor menas då vad människor brukar göra, med faktiskt beteende vad människor gjort under t ex en dag. Varje infallsvinkel har sina starka och sina svaga sidor. Brukarstudier ger en god översikt, men är ofta känsliga för prestigesar; studier av faktiskt beteende kommer förbi prestigeproblemet men är istället mer osäkra när det gäller möjligheten till generalisering.

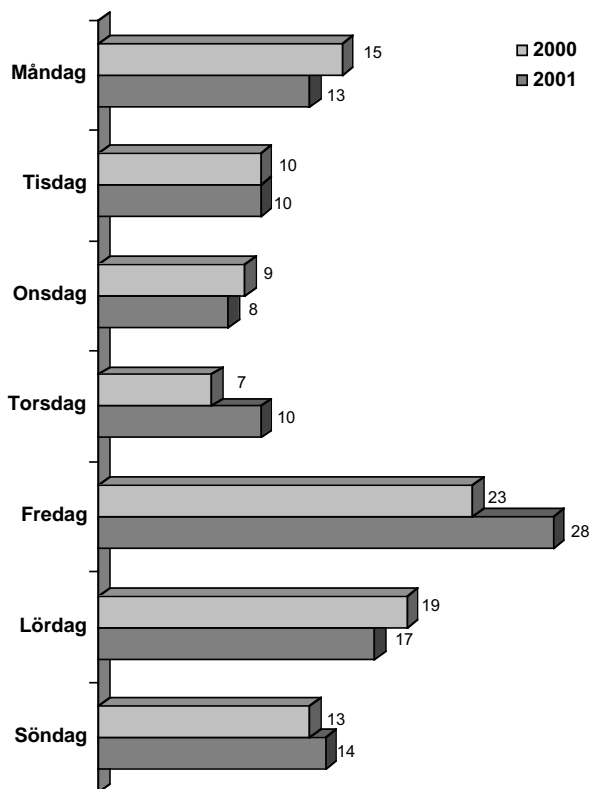
Inom forskning om mediepublik har just frågor om vanemässig eller faktisk användning traditionellt varit en viktig fråga (Weibull, 1983:24ff). Det har rätt enighet om att vanemått och faktiskt nyttjande ger två olika belysningar av medieanvändning, men det har samtidigt diskuterats vad de enskilda måtten egentligen säger (Wadbring och Weibull, 1995). Särskilt när avsikten varit att predicera människors medievanor har det ofta på ett komplicerat sätt gjorts sammanvägningar av resultat från frågor om vanor och frågor om gärdagsanvändning (Henry, 1982 och 1987). I Sverige har den största kommersiella mediastudien (Orvesto) dock i huvudsak byggt på en fråga som närmast mäter vad vi skulle kalla vanor beroende på att frågan är inriktad på en så lång tidsperiod som ett år. På den vetenskapliga sidan finns det två långa tidsserier: dels Dagspresskollegiets¹ läsvaneundersökning (Wadbring och Weibull, 2000), vilken som namnet anger, avser vanor och är en del av SOM-undersökningen, dels Mediebarometern, som görs av Nordicom-Sverige, som frågar hur man tagit del av medier en enskild dag (Mediebarometern, 2002).

Vanemåttet och måttet på faktisk användning kan appliceras parallellt i intervjuundersökningar där man vid samma intervjutillfälle kan fråga människor om både vad de brukar göra och vad de gjorde igår. Men frågan är i vilken utsträckning detta är möjligt i en postenkät. Inom ramen för Dagspresskollegiets metodforskning har sådana analyser prövats i mindre skala (Ohlsson, 1989), men med åren har tanken uppkommit att göra detta även inom ramen för en större studie som SOM-undersökningen. Ett sådant arbete påbörjades inom ramen för 2000 års undersökning (jfr Hellingwerf, 2001 och Fredriksson, 2002) och har år 2001 utvecklats ytterligare. Följande kapitel syftar till en kortfattad avrapportering från det pågående metodarbetet med särskild inriktning på måtten på medieanvändning.

Design och mätning

Tanken på att kunna inkludera frågor om enskilda dagar i en postenkät bygger på förutsättningen att olika människor fyller i en enkät olika dagar och att det samlade ifyllandet av enkäter äger rum under en relativt lång tidsperiod. Utifrån inflödesstatistiken i de senaste årens SOM-undersökningar vet vi att huvuddelen (över 80%) av de ifyllda enkäterna kommer in under den första månaden efter utsändningen. Det finns vissa toppar i inflödet som är effekter av påminnelser. Erfarenheten visar att inflödet varierar mellan vecklans olika dagar, men att det inte förekommer några dramatiska skillnader, om man bortser från det större inflödet närmast efter ett veckoslut. De senare är en naturlig följd att det rör sig om två eller tre dagars svar samt den extra tid veckoslutet ger den som fyller i formuläret.

Figur 1 Ifyllningsdag för SOM-formulärets sista frågor 2000 och 2001 (procent)



Kommentar: Resultatet bygger på en fråga om vilken dag det var igår (se not 1). Frågan ställdes enbart i SOM-formulär II.

Källa: SOM-undersökningen 2000 och 2001

I ljuset av dessa erfarenheter antogs att även ifyllandet av enkätformuläret var förhållandevis jämnt fördelat över veckans dagar. Detta testades i 2000 års mätning genom att svarspersonerna som en sista fråga fick svara på frågan om vilken veckodag de fyllde i formuläret.² Resultatet bekräftar antagandet att enkäten, åtminstone dess avslutande del, ifylldes på olika dagar och i stort sett samma bild återkom då frågan på nytt ställdes år 2001. Den vanligaste ifyllningsdagarna låg båda åren vid veckoslutet, där fredag och lördag var mest frekventa (figur 1).

Frekvensen på enskilda ifyllningsdagar gör inte anspråk på att redovisa en generell bild av när postenkäter fylls i. Att det tenderar att bli veckoslutet hänger säkerligen till stor del samman med att den första utsändningen av SOM-undersökningens frågeformulär sker i början av veckan med avsikten att nå människor kort före veckoslutet; detsamma gäller de större påminnelserna (se Åsa Nilssons avslutande metodkapitel i denna volym). Resultatet skulle således även kunna tas som ett uttryck för att flertalet av dem som svarar faktiskt gör det i mycket nära anslutning till att de fått formuläret med posten.

Vi kan också gå vidare med en analys av vilken typ av personer som svarar på olika dagar. Finns det någon skillnad i fråga om ifyllningsdag mellan män och kvinnor, yngre och äldre eller låg- och högutbildade?

Tabell 1 Ifyllningsdag med hänsyn till kön, ålder och utbildning 2001 (procent)

Svarsdag	Kön		Ålder				Utbildning		
	Män	Kvinnor	15-29	30-44	45-64	65-85	Låg	Medel	Hög
Måndag	13	14	14	12	12	15	11	12	17
Tisdag	9	10	13	8	8	12	10	12	8
Onsdag	7	8	8	8	8	7	8	9	8
Torsdag	10	10	11	8	11	11	10	9	10
Fredag	29	28	30	32	25	27	30	29	26
Lördag	17	17	15	17	20	15	17	17	16
Söndag	15	14	10	15	17	14	15	12	15
Totalt	100	101	101	100	101	101	101	100	100
Antal svar	932	906	345	630	507	355	863	404	519

Kommentar: Se kommentaren till figur 1.

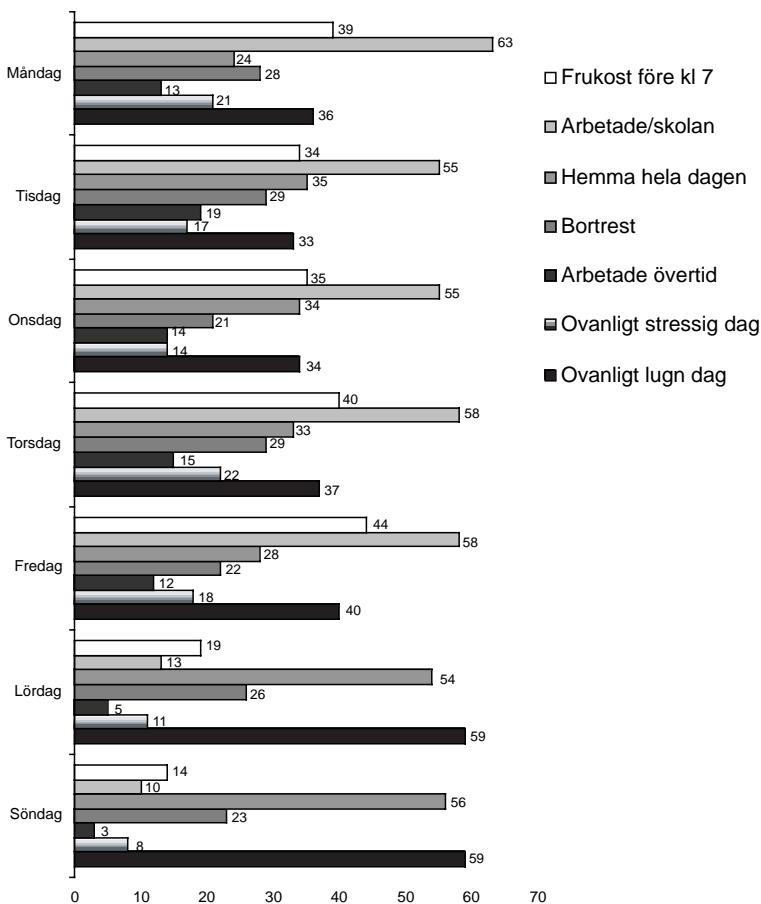
Källa: SOM-undersökningen 2001

Det visar att ifyllningsdagarna varierar förhållandevis litet mellan olika grupper: fredagar och lördagar är överlag de mest frekventa. Ungdomar har en relativt mindre andel som fyller i på veckoslutet, medan pensionärernas svar är relativt jämnt fördelade över veckans dagar. Det förefaller rimligt att se detta som uttryck för den tillgängliga tiden och hur denna disponeras.

Aktiviteter en vanlig dag

För att få en bild av vad människor gör enskilda dagar och därigenom delvis kunna validera resultatet i fråga om ifyllningsdag ställdes det även frågor om vilken typ av aktiviteter man ägnat sig åt. Frågorna rörde dels faktiska beteenden som att arbeta eller vara hemma huvuddelen av dagen, dels bedömningar av dagens karaktär som lugn eller stressig. I figur 2 finns en sammanfattande bild av människors redovisning av sitt beteende respektive av sin bedömning av gårdagen, redovisat efter vilken veckodag det rör sig om.

Figur 2 Olika typer av aktiviteter respektive bedömningar efter veckodag 2001 (procent)



Kommentar: Se kommentaren till figur 1.

Källa: SOM-undersökningen 2001

Resultatens karaktär tyder på att frågorna väl fångar upp det typiska beteendet för olika veckodagar. Det visar sig att andelen som förvärvsarbetat eller varit i skolan under vardagarna ligger på mellan 55 och 63 procent med högsta siffran för måndag, medan andelarna på lördag och söndag är 10 procent vardera. Procentandelarna ligger på nivåer som väl svarar mot andelen förvärvsarbetande svarspersoner (se Sören Holmbergs och Lennart Weibulls inledande kapitel) och som på ett förväntat sätt skiljer sig mellan veckodagarna.³ En närmare analys visar att i genomsnitt drygt 80 procent av dem som klassificerat sig som förvärvsarbetande har uppgivit att de varit på arbetet en genomsnittlig vardag.

Andelen som uppger att de varit hemma hela dagen är drygt 30 procent på vardagar – med den lägsta andelen för måndagar, och ca 55 procent på lördag och söndag.

Det ställdes också mera specifika kontrollfrågor med inriktning på dygnsrytm. Andelen som ätit frukost före kl 7 följer i huvudsak mönstret för förvärvsarbete/skola: högre på vardagar (i genomsnitt ca 35%) än på lördag och söndag (drygt 15%). Övertidsarbete är vanligare på vardagar (drygt 10%) än i veckoslutet (ca 5%).

Andelen som uppger sig varit bortrest är omkring 25 procent oavsett veckodag. Eftersom frågan är något oprecis och det exempelvis inte framgår om det var för eller i arbetet eller för nöjes skull är resultatet dock svårbedömt.⁴

Också bedömningarna av dagarnas karaktär följer ett förväntat mönster. Frågan gällde där om gårdagen varit särskilt stressig eller särskilt lugn. Vardagarna är föga överraskande stressigare än veckoslutet med toppar på måndag och torsdag. Lördag och söndag uppfattas som de lugnaste dagarna: nästan 60 procent av dem som bedömer lördag respektive söndag uppger att det var en särskilt lugn dag, endast ca 10 procent att den var särskilt stressig; ca 40 procent menar att dagen var genomsnittlig, alltså varken särskilt lugn eller särskilt stressig. Resultaten är även i andra avseenden konsistenta. Exempelvis är det en högre andel av dem som varit hemma hela dagen som betraktar dagen som lugn än av dem som arbetat eller varit i skolan. De som arbetat över uppfattar sin dag som mera stressig (46%) än de som inte gjort det (13%).

Om vi utgår från olika gruppers bedömningar visar det sig att kvinnor och medelålders personer oftare upplever en vanlig dag som stressig än vad män respektive de yngsta och de äldsta gör. Ålderspensionärer anger i betydligt högre utsträckning (61%) än övriga åldrar (mellan 31 och 44%) att dagen varit lugn – endast 7 procent uppfattar en vanlig dag som stressig. Det finns dock inga skillnader mellan storstäder och landsbygd i bedömningarna av hur dagen varit. En annan tendens är att övertidsarbete är vanligare bland personer i yngre medelåldern samt bland akademiker och egna företagare.

Den samlade bilden kan på allmänna grunder tolkas så att den relativt enkla tillägsfrågan i enkätformuläret förhållandevis rimligt sätt fångar upp situationen enskilda veckodagar under den tid undersökningen ligger i fält.

Medieanvändning en vanlig dag

Som redovisades i inledningen var utgångspunkten för metodförsöket att kunna göra jämförelser mellan allmänhetens medievanor – vad man brukar ta del av – och den faktiska användningen – vad man tog del av igår. SOM-undersökningens frågebatteri om vad svarspersonerna gjorde igår innehöll därför ett jämförelsevis stort antal delfrågor om vilka medier svarspersonen tog del av under gårdagen. Det visade sig exempelvis att 91 procent sett åtminstone något på TV, 74 procent lyssnat på radio, 77 procent tagit del av en morgontidning och 28 procent av en kvällstidning (figur 3). Det går också att iakta skillnaderna mellan olika dagar. Exempelvis framgår att morgonpressen ligger lägre men kvällspressen högre på söndag (tabell 2).

Tabell 2 *Medieexponering under gårdagen och efter veckodag, 2001 (procent)*

Medium	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag	Söndag
Morgonpress	77	85	79	82	85	77	68
Kvällstidning	28	29	26	30	27	30	33
Vecko-/månadstidning	36	33	31	37	35	32	32
TV	93	96	93	93	92	92	95
Radio	79	78	76	77	78	76	71
Internet	42	44	41	41	39	25	39
SVT1	75	70	68	70	77	65	80
SVT2	69	66	67	62	71	62	71
TV3	32	27	23	30	22	23	28
TV4	74	82	76	76	79	74	76
Kanal 5	25	21	22	24	18	15	16
SR/P1	22	13	15	14	20	15	19
SR/P3	13	11	15	13	14	11	11
SR/P4	46	51	49	47	46	48	44
Antal svar	176	144	182	522	312	261	241

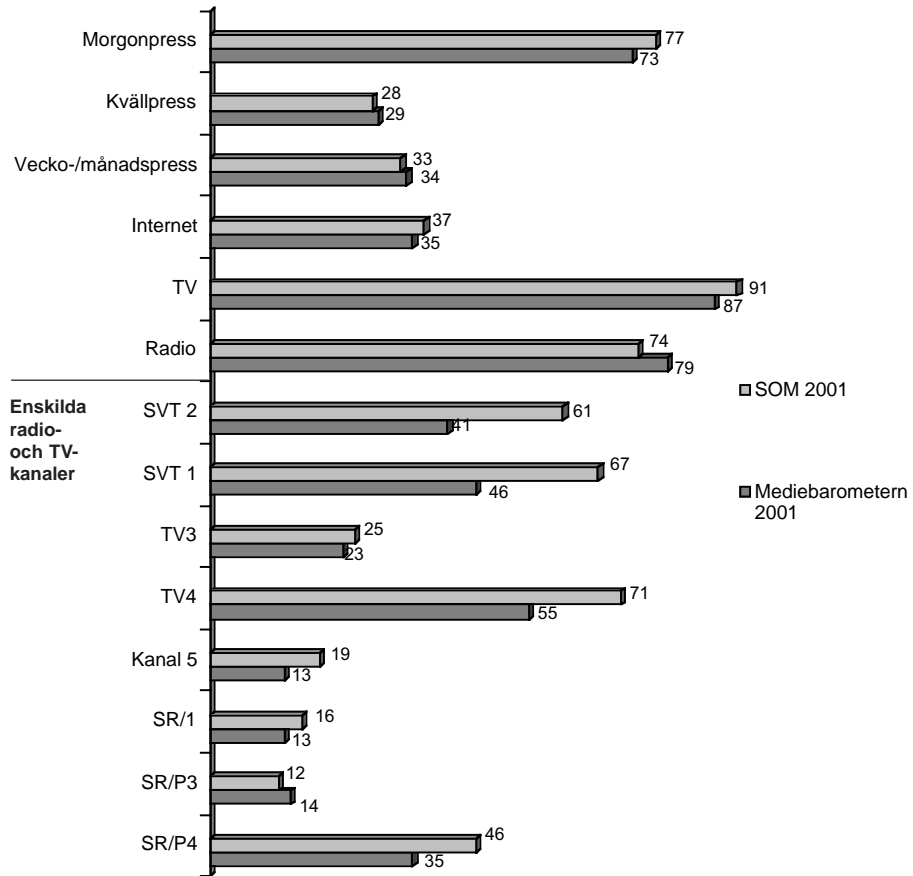
Kommentar: Se kommentaren till figur 1.

Källa: SOM-undersökningen 2001

När det gäller medieanvändning finns det även möjlighet att göra jämförelser med en undersökning som på ett systematiskt sätt har studerat medieexponering en genomsnittlig dag 2001, Mediebarometern (Mediebarometern, 2002). Mediebarometern bygger på telefonintervjuer med ett urval på ca 100 personer per dag för 28 slumpmässigt valda dagar fördelade över hela året utom sommaren. Visserligen skiljer sig Mediebarometern undersökningstekniskt från SOM-undersökningen i några avseenden – den har en 'yngre' urvalsram (15-79 år), avser hela år 2001 (utom sommaren) och är gjord per telefon⁵ – men utgör ändå ett rimligt jämförelsematerial.

Frågan gäller hur väl SOM-undersökningen med sin något trubbigare metodik kan skatta medieexponeringen som den redovisas i Mediebarometern. I figur 3 redovisas jämförelsen, i den övre delen för medier generellt, i den nedre för ett urval TV- och radiokanaler.

Figur 3 Medieexponering under gårdagen enligt SOM-undersökningen 2001 och Mediebarometern 2001 (procent)



Kommentar: Se kommentaren till figur 1.

Källa: SOM-undersökningen 2001 och Mediebarometern 2001

Det allmänna mönstret är att SOM-undersökningens trubbigare metodik ändå ger en bild som i hög grad överensstämmer med Mediebarometerns när det gäller medier generellt: avvikelserna går mellan 1 (kvällspress och vecko/månadspress) och 5 procent

(radio). SOM-enkäten överskattar användningen av morgonpress, TV och Internet något, men underskattar radio. Skillnaderna är dock inte större än att det kan påstås att resultaten ger en rimlig bild av medieexponeringen.

I fråga om enskilda kanaler är skillnaderna dock väsentligt större. Generellt ger SOM-undersökningens resultat en högre gårdagsexponering än Mediebarometerns. Avvikelserna är störst för SVT (ca 20%) och TV4 (ca 15%), men de är också höga för Sveriges Radios P4-kanal (ca 10%). Motsvarande skillnader iaktogs redan i den första metodjämförelsen år 2000. Det prövades då om skillnaden kunde ha att göra med skillnader i urvalsram, vilka veckodagar som ingår eller svarsfrekvens (Fredriksson, 2001; Hellingwerf, 2001). Även då jämförbarheten maximerades kvarstod dock skillnaderna mellan SOM-undersökningen och Mediebarometern i fråga om exponeringen mellan olika radio- och TV-kanaler. Slutsatsen drogs att detta måste ha att göra med en kombination av undersökningssituation och frågeteknik. Den som i en telefonintervju får en fråga om man igår sett något i en viss TV-kanal förväntar sig troligen en uppföljningsfråga om vilka program man sett; detta kan leda till att man inte uppger något tittande om man t ex bara har 'kollat av' vad som fanns i kanalen. Den som däremot på en lista i en enkät skall besvara vilka kanaler som man tog del av något igår kan däremot utan problem ange kanaler man bara varit inne något i. Samma problem uppträder däremot knappast när man talar om medier i allmänhet, där följaktligen skillnaderna mellan Mediebarometern och SOM-undersökningen är små.

Slutsatsen är således att SOM-undersökningens gårdagsfrågor på ett relativt rimligt sätt kan skatta medieexponeringen en genomsnittlig dag. När det gäller enskilda TV-kanaler ger SOM snarare en bild av vilka kanaler man överhuvudtaget 'kollat av' och mindre av tittande. Frågetekniken blir därför sämre på att skatta det mera programinriktade tittandet.

Medievanor och faktisk medieanvändning

Att det kan finnas vissa problem i att använda SOM-undersökningens exponeringsfrågor för enkla nivåskattningar utgör inte något avgörande problem för det som var det egentliga syftet med metodstudien, nämligen att belysa förhållandet mellan vanor och faktisk användning inom ramen för samma undersökning. Utgångspunkten för denna jämförelse är att relatera de frågor om medievanor som finns i frågeformulärets första del till gårdagsfrågorna i formulärets slut. Genom de skilda placeringarna av frågorna skulle svarspersonerna inte känna något tryck att vara konsistenta, utan dessa skulle uppfattas som just två olika typer av frågor.

Utgångspunkten för jämförelsen är hur väl vanefrågan skattar exponeringen en genomsnittlig dag. Det vi från andra analyser förväntar oss är att vi från dem som uppger att de har en viss daglig vana försvinner personer som just den dagen av en eller annan orsak inte tagit del av mediet. Samtidigt skall det komma till användare bland dem som inte uppger sig ta del av mediet särskilt ofta men som just den dagen

har gjort det (jfr Weibull, 1983; Ohlsson, 1989). Det är också i huvuddrag vad som framkommer på grundval av SOM-undersökningen 2001 (tabell 3).

Tabell 3 Medievana i förhållande till faktisk användning en genomsnittlig dag: dagspress, TV, radio och Internet, 2001 (procent)

	Brukar läsa morgontidning/kvällstidning							Mer sällan/aldrig	
	7 d/v	6 d/v	5 d/v	4 d/v	3 d/v	2 d/v	1 d/v		
Läste morgontidning igår	95	95	82	(68)	59	(44)	(36)	17	•
Läste kvällstidning igår	86	(90)	73	74	47	34	23	9	3

	Använder respektive kanal					
	Dagligen	5-6 g/v	3-4 g/v	1-2 g/v	Mer sällan	Aldrig
SVT 1 igår	87	(68)	(59)	38	19	(0)
SVT2 igår	83	64	49	28	10	(8)
SVT igår	86	66	60	35	(19)	(0)
TV3 igår	71	58	32	14	10	1
TV4 igår	88	75	61	39	(8)	(25)
Kanal 5 igår	73	46	26	15	3	1
SR/P1 igår	89	77	37	16	3	0
SR/P3 igår	73	51	32	12	5	0
SR/P4 igår	91	75	56	23	9	3
Privat lokalradio igår	75	62	42	23	7	1

	Brukar använda Internet			
	Flera ggr/v	Ngn ggn/v	Mer sällan	Aldrig
Använde Internet igår	74	33	6	1

Kommentar: Avser dem som svarat på minst någon del av frågan. Antalet svarspersoner varierar kraftigt mellan olika grupper. I flertalet fall ligger det på 200 personer eller fler. I grupper med färre än 75 svarspersoner har procenttalet redovisats inom parentes; endast i fråga om dem som "aldrig" tittar på SVT1, SVT2 och TV understiger antalet 25. • = alternativet fanns inte med för morgonpress.

Källa: SOM-undersökningen 2001

Tabellen skall läsas så att bland dem som uppger att de har för vana att läsa en morgontidning sju dagar per vecka har 93 procent gjort det igår; av dem som säger att de läser morgonpress en dag per vecka har 35 procent gjort det igår. Även om

vaneskalorna skiljer sig något åt gäller det generella mönstret för alla redovisade medier och kanaler; det finns ett entydigt samband mellan vad man anger att man brukar göra och vad man gjort igår. De relativt största avvikelserna finner vi för SR:s P3 samt de kommersiella radio och TV-kanalerna, där förhållandevis hög andel av dem som uppger sig se på respektive kanal dagen inte tagit del av den igår.

Vi kan således slå fast att det finns ett rimligt samband mellan vanor och gårdagsanvändning och att nivån ligger i stort på vad som kunde förväntas utifrån tidigare studier. Men det finns även möjlighet att för morgon- och kvällspress gå ett steg till och stämma av konsistensen mot en teoretisk idealmodell. Med idealmodell menas vilken gårdagsexponering vi skulle förvänta oss om gårdagsläsningen helt stämde överens med den uppgivna vanan. Ytterligheterna är här lätta att bestämma: för de som säger att de läser tidningen varje dag är den beräknade sannolikheten för att de skall ha läst en genomsnittlig dag 100 procent, för dem som säger att de aldrig brukar läsa en tidning är sannolikheten för gårdagsläsning 0 procent. På motsvarande sätt kan vi nu för varje nivå på läsvanan ange en sannolikhet, t ex är den 86 procent för dem som uppger sig läsa sex dagar i veckan och 14 procent för dem som brukar läsa tidningen en dag i veckan.

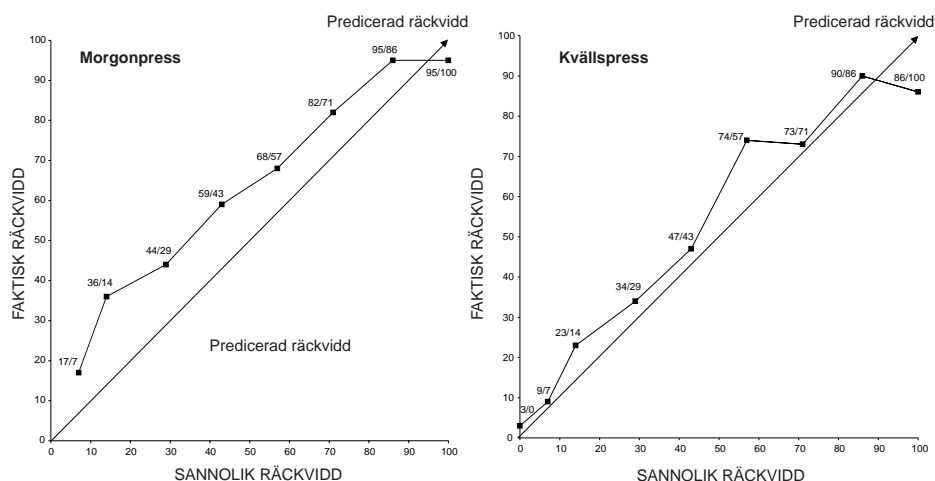
De perfekta sannolikheterna kan vi nu sätta av som en regressionslinje i ett koordinatsystem. I samma system kan vi sedan lägga in de observerade värdena enligt tabell 3. Utfallet framgår av figur 4. Det visar sig att den observerade räckvidden för morgon- och kvällspress en genomsnittlig med ett undantag (dagliga läsare) är högre än vad som kunde förväntas utifrån vanefrågan; de ligger alltså ovanför regressionslinjen. Skillnaden är något mindre bland de regelbundna morgontidningsläsarna.

Frågan är hur resultatet skall tolkas: är det primärt en metodfråga eller finns det någon substantiell förklaring till utfallet? Om vi gör en jämförelse med tidigare studier visar det sig å ena sidan en betydande överensstämmelse med utfallet av motsvarande analys på grundval av 2000 års SOM-undersökning, å andra sidan en betydande skillnad i förhållande till motsvarande studier i slutet av 1980-talet; i de senare studierna var tendensen överlag omvänd: gårdagsläsningen låg lägre än vad som kunde förväntas på grundval av den vanemässiga läsningen. Bilden är således svårtydd.

Om vi skulle välja en metodologisk tolkning kunde det kunna vara att svarsfrekvensen på postenkäterna i slutet av 1980-talet var högre än de är i början av 2000-talet. De svarande skulle därmed vara mera representativa och de inkomna formulären troligen ha högre kvalitet när det gäller hur de fyllts i. Skillnaderna mellan undersökningarna är dock större än vad som skulle kunna förklaras med dessa relativt små skillnader. Mera sannolikt är att det här kan röra sig om en substantiell förändring i förhållningssättet till dagspress. I slutet av 1980-talet låg andelen vanemässiga läsare högre; närmare 80 procent i jämförelse med 75 procent idag (jfr Therese Erikssons artikel i denna volym); i den situationen låg den faktiska läsningen en genomsnittlig lägre än vad man uppgav sig bruka läsa. Idag när vanorna ligger lägre är den faktiska användningen högre. Det finns en grundläggande konsistens i detta: medan andelen regelbundna läsare gått ner har den faktiska läsningen hållit sig på samma nivå. En

sådan slutsats är i linje med Mediebarometerns långtidsserie, som klart visar på en mycket hög stabilitet i fråga om faktisk läsning (Mediebarometern, 2002). Detta är även i linje med ett tidigare antagande om att svenskarna i minskade utsträckning uppfattar sig som regelbundna tidningsläsare, men att de av olika skäl ändå läser tidningar regelbundet (Wadbring och Weibull, 1995).

Figur 4 Andelen morgon- respektive kvällstidningsläsare en genomsnittlig dag i förhållande till sannolik räckvidd beräknad efter vanemässig läsning, 2001 (procent)



Kommentar: Se texten

Källa: SOM-undersökningen 2001

Det är möjligt att samma resonemang kan appliceras på TV-tittande. Den ökande andelen tittare som tar del av TV kan tänkas innebära att man möjligen 'följer' med i vad kanalen har, men att en viss dag inte finner något att se i den. Det skulle således handla om förhållandet mellan förhandsinställning och faktiskt tittande (jfr Nordström, 2001).

Mot en ny undersökningsansats

Det som började som en renodlad metodologisk problemställning har visat sig leda till en tentativ slutsats med hög relevans för förståelsen av hur medier, särskilt dagstidningar, fungerar. Mot denna bakgrund är det rimligt att utveckla mätinstrumentet ytterligare. Som framhölls redan i Magnus Fredrikssons (2002) analys av data från 2000 finns det anledning att pröva olika sätt att kombinera vanemåttet och

gårdagsmåtten. Detta skulle även ge möjlighet att mer ingående studera mediernas bruksrespektive symbolvärde (jfr Christiansen och Bergström, 2000).

Men metoanalysen tyder också att det även kan vara möjligt att utveckla bättre mått på människors dagliga rutiner. Sedan lång tid är forskningen om kultur och medier angelägen att belysa vardagslivets sammanflätning av medier och andra aktiviteter. Normalt låter sig detta inte göras i intervjuer, eftersom sådana frågor kräver lång tid. Alternativet är att bygga på en dagboksteknik (Jfr Bergström och Wadbring, 2001), men här ligger problemet i att få representativitet bland svarspersonerna. Att genom en postenkät till ett stort, slumpmässigt urval kunna få underlag att belysa beteenden även enskilda dagar öppnar därför mycket intressanta möjligheter som fortsatt måste prövas.

Noter

- ¹ Dagspresskollegiet är ett forskningsprogram vid Institutionen för journalistik och masskommunikation vid Göteborgs universitet (JMG). Syftet är att bedriva långsiktiga studier av medieanvändningen i Sverige, särskilt om samspelet mellan tryckta och andra medier. Programmet startade 1979 och finansieras bl a av Tidningsutgivarna (jfr Weibull och Björkqvist, 1989, Weibull och Kratz, 1995 och Wadbring och Weibull, 2000).
- ² Frågan var dock ställd på ett direkt sätt genom att det som efterfrågades var vilken veckodag det var *igår* (jfr frågeformulär II i appendix). Anledningen till detta var att frågan låg i slutet av en svit där svarspersonerna skulle ange ett antal gårdagsaktiviteter (se texten).
- ³ Också Mediebarometern 2001 ställde frågor om förvärvsarbete och skola en genomsnittlig dag. För åldersintervallet 15-79 år uppmättes där mellan 45 och 51 procent för förvärvsarbete på vardagar (på lördag och söndag 10%) och mellan 10 och 13 procent för skola (1%). Siffrorna är inte helt jämförbara med SOM-undersökningen, men ligger på nästan exakt samma nivå (Mediebarometern, 2002).
- ⁴ I Mediebarometern 2001, där bortrest kan tolkas som för nöjes skulle ligger andelen på under 10 procent (Mediebarometern, 2002).
- ⁵ Även bortfallet skiljer undersökningarna åt: SOM-undersökningens formulär 2, där 'gårdagsfrågorna' ingick har ett bortfall på drygt 30 procent, medan Mediebarometern redovisar ett bortfall på endast ca 20 procent.

Referenser

- Bergström, Annika, Wadbring, Ingela (2001) *Test av en dagboksteknik för att studera medievanor och vardagsliv*. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Christiansen, Birgitte, Bergström, Annika (2000) Dagstidningars symbol- och bruksvärde. I Wadbring, I, Weibull, L (red) *Tryckt. 20 kapitel om dagspress i början av 2000-talet*. Göteborg, Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Hellingwerf, Karin (2001) *Gårdagsanvändning – en jämförelse mellan Mediebarometern 2000 och SOM-undersökningen 2000*. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Henry, Harry (1982) *Readership Research: Theory and Practice*. London: Sigmatext
- Henry, Harry (1987) *Readership Research: Theory and Practice*. Amsterdam: North Holland.
- Fredriksson, Magnus (2002) *Vanor och bruk: En jämförelse mellan den vanemässiga användningen av press, radio och TV och användningen en enskild dag*. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Nordström, Bengt (2001) Public servicetelevisionens starka och svaga sidor. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Land, du välsignade?* Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Ohlsson, Anders (1989) Läste Du tidningen igår? Om läsvana och gårdagsläsning. I Weibull, L, Björkqvist, K (red) *Dagspressen och dess läsare*. Uppsala: Almqvist & Wiksell International
- Wadbring, Ingela, Weibull, Lennart (1995) Mediemätningar i Sverige. Mediebarometerns roll. I Carlsson, U (red) *Mediemätningar: teori, tolkning, tillämpning*. Göteborg 1995, NORDICOM-Sverige
- Wadbring, Ingela, Weibull, Lennart (2000) *Tryckt. 20 kapitel om dagspress i början av 2000-talet*. Göteborg, Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Weibull, Lennart (1983) *Tidningsläsning i Sverige*. Stockholm: Liber
- Weibull, Lennart (2000) Att studera dagspressen i Sverige – utgångspunkter. I Wadbring, I, Weibull, L (red) *Tryckt. 20 kapitel om dagspress i början av 2000-talet*. Göteborg, Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Weibull, Lennart, Björkqvist, Karin (1989) *Dagspressen och dess läsare*. Uppsala: Almqvist & Wiksell International
- Weibull, Lennart, Kratz, Charlotta (1995) *Tidningsmiljöer*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet

Dokumentation

DEN NATIONELLA SOM-UNDERSÖKNINGEN 2001

ÅSA NILSSON

SOM-institutet vid Göteborgs universitet genomför sedan 1986 årligen en nationell frågeundersökning – Riks-SOM – i syfte att kartlägga bland annat människors medievanor och attityder i olika samhällsfrågor. Riks-SOM-undersökningen 2001 är således nummer 16 i ordningen. Data samlas genomgående in via postala enkäter. Varje undersökning genomförs under så identiska förutsättningar som möjligt för att resultat från de olika åren ska vara jämförbara.

SOM-institutet är ett samarbete mellan tre institutioner vid Göteborgs universitet: Institutionen för journalistik och masskommunikation (JMG), Statsvetenskapliga institutionen samt Förvaltningshögskolan. En rad forskningsprojekt medverkar i Riks-SOM – flertalet med förankring i någon av dessa tre institutioner, men också externa projekt deltar.

Riks-SOM-undersökningen – liksom den västsvenska motsvarigheten Väst-SOM¹ – resulterar i årliga publikationer där de medverkande forskarna presenterar analyser baserade på resultaten samt så långt det är möjligt belyser mer långsiktiga opinions- och medietrender. Det här kapitlet ska ägnas åt undersökningen i sig: urvalet, fältarbetet och resultatens representativitet.

Population och urval

Riks-SOM-undersökningen har sedan starten 1986 genomförts i form av en post-enkät, som går ut till ett obundet slumpmässigt urval (OSU) av svenska befolkningen. Från och med undersökningen 2000 är åldersintervallet 15–85 år. Utländska medborgare har ingått sedan 1992.

Omfattningen av Riks-SOM har ökat efterhand både vad gäller om antalet frågor och antalet svarspersoner. I och med 1998 års undersökning fördubblades Riks-SOM jämfört med tidigare år i syfte att kunna möta det tilltagande intresset för att delta med frågor. Riks-SOM omfattar sedan dess *två* parallella riksrepresentativa undersökningar. Från och med 2000 års undersökning baseras vardera undersökning på ett urval om 3 000 personer. De förändringarna i urval och population som Riks-SOM-undersökningen genomgått sedan 1986 framgår av tabell 1.

Datansamlingen för de båda formulären i Riks-SOM 2001 genomfördes parallellt och under helt identiska förutsättningar. Ungefär en tredjedel av frågorna i undersökningen ställdes i bägge formulär och kan därmed analyseras med dubbla urvalsstorleken som grund.

Tabell 1 Riks-SOM-undersökningens utformning 1986–2001

	Antal formulär	Total urvalsstorlek	Medborgarskap	Åldrar
1986	1	2 500	Både sv. & utl.	15–75 år
1987	1	2 500	Endast sv.	15–75 år
1988	1	2 500	Endast sv.	15–75 år
1989	1	2 500	Både sv. & utl.	15–75 år
1990	1	2 500	Endast sv.	15–75 år
1991	1	2 500	Endast sv.	15–75 år
1992	1	2 800	Både sv. & utl.	15–80 år
1993	1	2 800	Både sv. & utl.	15–80 år
1994	1	2 800	Både sv. & utl.	15–80 år
1995	1	2 800	Både sv. & utl.	15–80 år
1996	1	2 841	Både sv. & utl.	15–80 år
1997	1	2 800	Både sv. & utl.	15–80 år
1998	2	5 600	Både sv. & utl.	16–80 år
1999	2	5 600	Både sv. & utl.	15–80 år
2000	2	6 000	Både sv. & utl.	15–85 år
2001	2	6 000	Både sv. & utl.	15–85 år

Frågeformulär

De enskilda frågorna utarbetas av de deltagande forskningsprojekten i samarbete med SOM-institutet. De båda formulären (se bilaga) består till en viss del av gemensamma frågor. Dessa frågor är dels sådana som syftar till att belysa centrala frågeställningar inom statsvetenskap, förvaltningsforskning och medie- och kommunikationsvetenskap, dels sådana som främst är av bakgrundskaraktär. Ytterligare ett antal frågor har ställts i bägge formulär för att utnyttja det större urvalet till att kunna göra bearbetningar av svarsgrupper som annars vore för små för statistiskt säkerställda analyser.

De båda formulären skiljer sig något åt i det att tyngdpunkten i det ena formuläret (Riks-SOM I) ligger på politik, ekonomi och demokrati, medan det andra (Riks-SOM II) i stället har en övervikt av frågor om medier och kultur. Dispositionen av innehållet i formulären framgår av tabell 2.

Huvuddelen av frågorna har fasta svarsalternativ med rutor för respondenterna att kryssa i. I några fall svarar respondenten genom att skriva ett tal i en ruta; ytterligare några frågor är helt öppna men kräver endast ett kort svar (de rör bland annat vilken morgontidning man läser och vilka samhällsproblem man tycker är viktigast). Ett fåtal frågor riktar sig explicit endast till vissa svarspersoner, exempelvis internetanvändare.

Tabell 2 Innehållsöversikt för frågeformulären i Riks-SOM 2001

Riks-SOM I		Riks-SOM II	
Fråga 1–4	Massmedier	Fråga 1–9	Massmedier
Fråga 5–31	Politik och samhälle	Fråga 10–26	Politik och samhälle
Fråga 32–37	Omvärldsfrågor	Fråga 27–40	Medier och samhälle
Fråga 38–40	Invandrar- och flyktingfrågor	Fråga 41–43	EU:s toppmöte i Göteborg
Fråga 41–54	Energi, kärnkraft, miljö och framtid (m.m.)	Fråga 44–49	Bibliotek
Fråga 55–57	Arbete och industri	Fråga 50–58	Teknikinnehav och internet
Fråga 58–61	Teknikinnehav, internet, radio och TV	Fråga 59–69	Fritid (m.m.)
Fråga 62–65	Fritid och intressen	Fråga 70–98	Bakgrundsfrågor
Fråga 66–67	Kyrka	Fråga 99	Gårdagsaktiviteter
Fråga 68–69	Hälsa		
Fråga 70–74	Demokrati och inflytande		
Fråga 75–104	Bakgrundsfrågor		

Kommentar: Frågeformulären för Riks-SOM I respektive Riks-SOM II återfinns i bilaga i slutet av boken.

Fältarbete och undersökningsplan

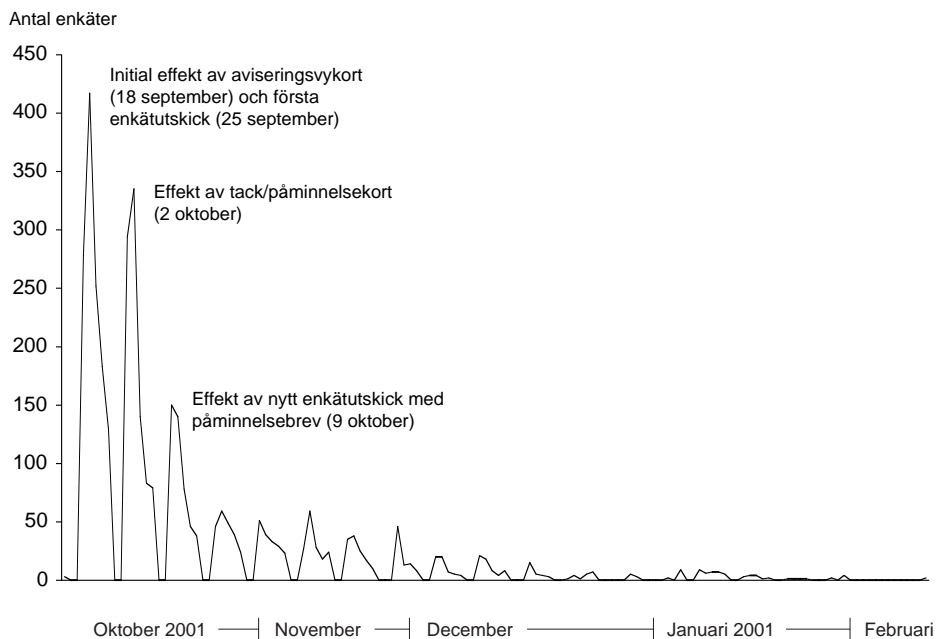
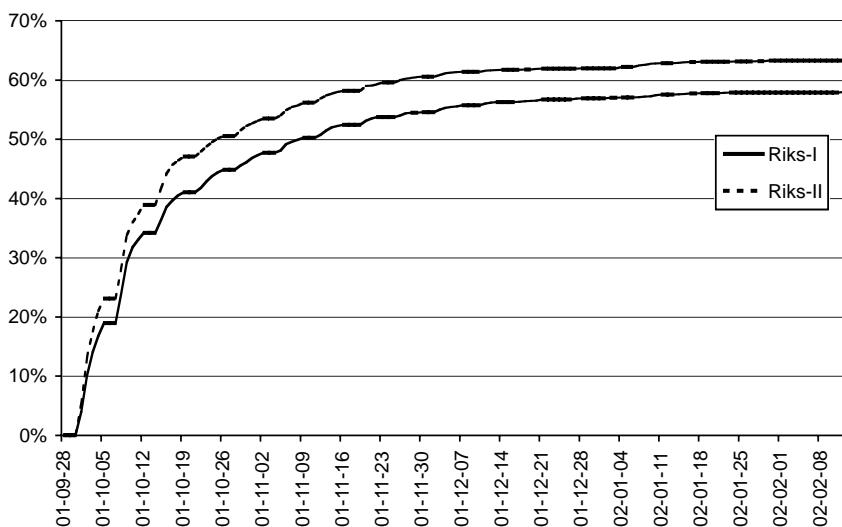
Fältarbetet i SOM-undersökningen 2001 genomfördes av undersökningsföretaget *Kinnmark DM*. Arbetet var upplagt så att Kinnmark – med samarbetspartners *Nomina* och *Detector* – ombesörjde urvalsdragning, utskick av formulär och påminnelser, telefonuppföljning, scanning av formulärsvaren samt datauppläggning. SOM-institutet har stått för framtagning av frågeformulär, följebrev och annat material som skickats ut samt kodning av öppna svar och iordningställande av en sammanslagen och fullständig datamängd.

Själva fältarbetet för Riks-SOM 2001 följer i princip tidigare års upplägg. Huvuddelen av datainsamlingsarbetet genomfördes under hösten 2001. Arbetet inleddes i andra halvan av september med att ett vykort skickades ut till respondenterna för att informera om att de var utvalda att delta i undersökningen. Veckan därpå skickades enkäten ut tillsammans med ett kortare följebrev, en informationsbroschyr om SOM-institutet och dess undersökningar samt en penna. Under resterande del av fältperioden genomfördes successivt en serie påminnelseinsatser postalt och per telefon – sammanlagt sju insatser. Den 12 februari avslutades fältarbetet. I nedanstående uppställning framgår i detalj tidsramarna för fältarbetet och dess olika insatser.

18 sept.	Utskick av aviseringsvykort.
25 sept.	Utskick av enkät, följebrev, informationsbroschyr, svarskuvert och penna.
2 okt.	Utskick av tack- och påminnelsevykort.
9 okt.	Utskick av enkät, följebrev, informationsbroschyr och svarskuvert till intervju- personer som ännu inte sänt in enkäten.
18–30 okt.	Telefonpåminnelse till svarspersoner som ej sänt in enkäten.
24 resp. 31 okt.	24 oktober: Tackbrev till alla som i telefon sagt att de ska delta. 31 oktober: Tackbrev till ytterligare personer som i telefon sagt att de ska delta samt postal påminnelse till personer utan känt telefonnummer och till personer som ej kunnat nås per telefon i föregående telefonpåminnelse.
7–12 nov.	Telefonpåminnelse (jfr. 18–30 okt.).
13 nov.	Postal påminnelse (jfr. 31 okt.).
21–26 nov.	Telefonpåminnelse (jfr. 18–30 okt.).
27 nov.	Postal påminnelse (jfr. 31 okt.).
5–11 dec.	Endast Riks-I: Extra telefonpåminnelse enbart till dem som tidigare meddelat att de ska delta.
12 dec.	Endast Riks-I: Postal uppföljning med tack till dem som sagt att de ska medverka.
2 jan. 2002	Utskick av enkät, följebrev, svarskuvert samt minienkät (med frågan om varför man inte önskar/kan delta) till svarspersoner utan känt telefonnummer, personer som ej kunnat nås vid tidigare telefonpåminnelser samt till personer som ej sänt in enkäten, men vid senaste telefonpåminnelsen lovat att göra det.
12 feb.	Fältarbetet avslutades.

Under första undersökningsveckan fyllde 1 262 personer i och skickade tillbaka enkäten – motsvarande en dryg femtedel av det totala urvalet och en dryg tredjedel av dem som skulle komma att svara. Efter andra veckan hade 60 procent av svaren kommit in. Efter dryga tre veckor – i slutet på oktober – hade 80 procent av dem som skulle komma att svara gjort det och i mitten på november uppnåddes 90 procent. Resterande 10 procent krävde nära tre månaders ytterligare påminnelseinsatser. Figur 1 visar hur inflödet såg ut under fältperioden och hur det kommer i vågor, tydligt i fas med enkätutskick och påminnelseåtgärder. Observera dock det faktum att helgdagarna (utan postutdelning) ingår i redovisningen, något som lite bedrägligt förstärker vågbilden i det att varje ”dalgång” därmed går ända ner till 0. Men även bortsett från de något vilseledande dalgångarna kvarstår vågbyggeffekten med all tydlighet.

När fältarbetet avslutades den 12 februari var bruttosvarsfrekvensen – dvs. andelen inkomna enkäter av det totala antalet utskickade – 60,6 procent. Inflödet för respektive delundersökning följer i huvudsak samma mönster under fältperioden, men som antytts ovan skiljde sig nivån något åt. Efter första inflödesveckan låg Riks-II 4,1 procentenheter före Riks-I. Skillnaden kom att öka allteftersom fältarbetet fortskred – som mest uppgick den till 6,2 procentenheter – varför en extrainsats sattes in i början av december för att höja svarsfrekvensen på Riks-I. Figur 2 visar inflödet per delundersökning; härur kan anas hur skillnaden i inflöde minskade något under andra halvan av december – som lägst gick den ned till 5,0 procentenheter, men ökade sedan ytterligare något och låg när fältarbetet avslutades på 5,3 procentenheter.

Figur 1 Inflöde av enkäter i Riks-SOM 2001 (antal)**Figur 2** Inflöde för Riks-I respektive Riks-II (kumulativ procent av bruttourvalet)

Motsvarande skillnad mellan den jämförelsevis mer politikinriktade Riks-I och den mer medieinriktade Riks-II har observerats samtliga år sedan 1998 då Riks-SOM för första gången genomfördes i form av två delundersökningar. Skillnaden är dock något större i 2001 års undersökning än den varit tidigare (jfr. nedan).

Svarsfrekvens och bortfall

Från bruttourvalet (i Riks-SOM 2001 totalt 6 000 personer) bortdefinierar man normalt avlidna samt personer som är långtidssjukskrivna, ej talar svenska, har flyttat från orten eller av dylika skäl inte ingår i populationen – varmed man erhåller undersökningens nettourval (se not i tabell 3 för en mer uttömmande definition). Normalt är det nettourvalet som ligger till grund för redovisningar av undersökningars svarsfrekvens. SOM-undersökningarna har under alla år haft en relativt hög svarsfrekvens. För samhällsvetenskapliga postenkäter har svarsfrekvensen tidigare brukat ligga på mellan 60 och 70 procent, men det har under senare år blivit svårare att nå dessa nivåer. SOM-undersökningarna har samtidigt successivt ökat i omfång, vilket inverkar negativt på svarsfrekvensen. Årets undersöknings nettoresultat på 67 procent ligger dock väl i nivå med tidigare års undersökningar; genomsnittet för de 16 åren är 68 procent (tabell 3).

Tabell 3 Svarsfrekvens i Riks-SOM-undersökningarna 1986–2001

	Antal svarande	Svarsfrekvens av hela urvalet (brutto)	Svarsfrekvens med hänsyn till naturligt bortfall (netto)	Fältarbete
1986	1 624	65%	68%	SCB
1987	1 672	67%	70%	SOM-institutet
1988	1 643	66%	69%	SCB
1989	1 578	63%	66%	IMU-Testologen
1990	1 582	63%	66%	IMU-Testologen
1991	1 573	63%	67%	IMU-Testologen
1992	1 889	67%	71%	Sifo
1993	1 857	66%	70%	Sifo
1994	1 704	61%	67%	Gallup
1995	1 777	63%	65%	Temo
1996	1 779	63%	69%	Gallup
1997	1 754	63%	69%	Gallup
1998	3 561	64%	68%	Sifo
1999	3 503	63%	67%	Kinnmark DM
2000	3 546	59%	63%	Kinnmark DM
2001	3 638	61%	67%	Kinnmark DM

Kommentar: Med nettourval avses bruttourval minus naturligt bortfall. Som naturligt bortfall räknas: adress okänd, avflyttad; sjuk, institutionsvård, förståndshandikappad; avlidna; bortrest, studier på annan ort, militärtjänstgöring; bosatt/studerar/arbetar utomlands; ej svensktalande/ej kommuniserbar.

Det totala antalet personer som besvarat och skickat in formuläret i 2001 års Riks-SOM-undersökning är 3 638 personer. Från det ursprungliga urvalet på 6 000 har 592 personer räknats bort som naturligt bortfall.² I tabell 4 redovisas bortfallsstorleken i årets undersökning totalt samt för båda enkäterna.

Tabell 4 Svarande och bortfall i Riks-SOM-undersökningen 2001

	Riks-SOM I	Riks-SOM II	Totalt
Ursprungligt urval (brutto)	3 000	3 000	6 000
Bortdefinierade (naturligt bortfall)	336	256	592
Nettourval	2 664	2 744	5 408
Antal svarsvägrare, ej anträffade	925	845	2 040
Antal svarande	1 739	1 899	3 638
Svarsfrekvens (brutto)	58%	63%	61%
Svarsfrekvens (netto)	65%	69%	67%

Det något lägre antal svarande i Riks-SOM I jämfört med Riks-SOM II kan till någon del förklaras med att det i Riks-I finns en större grupp definierad som naturligt bortfall, vilket delvis var ett resultat av den särskilda insatsen att söka nå respondenterna i Riks-I. Skillnaden i naturligt bortfall gör samtidigt att skillnaden mellan delundersökningarna sett till nettoresultatet blir något mindre: 4 procentenheter (jfr. ovan). Ungefär samma skillnad återfinns i tidigare års undersökningar då undersökningen genomförts som två delundersökningar, med två olika formulär; 1998 och 1999 uppgick den till 3 procentenheter, 2000 var den liksom 2001 4 procentenheter.

I 1998 och 2001 års undersökningar var formuläret i Riks-I längre än det i Riks-II (2,5 respektive 2 sidor längre), medan formulären i 1999 respektive 2000 års undersökning var i princip lika långa. Det är därför svårt att entydigt tolka betydelsen av mindre skillnader i formulärens omfattning. Orsaken torde snarare hänga samman med de båda formulärens innehållsmässigt lite olika karaktär. Betydelsen av skillnader i layout, frågetäthet och frågornas inbördes disposition är svårare att bedöma, då det inte finns något genomgående mönster som i detta avseende skiljer Riks-I från Riks-II.

Skillnaden i svarsfrekvens mellan de två undersökningarna är dock liten och den har inte avsatt sig i några demografiska olikheter mellan de båda svarsurvalens sammansättning.

Representativitet och svarsbenägenhet i olika grupper

Vilka som svarar och vilka som faller bort i en frågeundersökning kan ha stor betydelse för tolkningen av undersökningens resultat. Om en viss grupp är underrepresenterad och samma grupps svar tenderar att skilja sig från övriga, blir också studiens generella resultat mindre giltiga för denna grupp. Om svarsbenägenheten i en grupp varierar påtagligt mellan åren kan det också förklara variationer i svarsmönster för enskilda

frågor. Av tabell 5 framgår hur svarsbenägenheten i Riks-SOM 2001 varierar i olika grupper.

Tabell 5 Svarsandelen (netto) i olika grupper, 2001 (procent)

	2001	Riks-I	Riks-II
TOTALT	67	65	69
<i>Kön</i>			
Män	66	64	68
Kvinnor	68	67	70
<i>Ålder</i>			
15–19 år	56	52	59
20–24 år	57	54	60
25–29 år	59	62	56
30–39 år	62	60	64
40–49 år	67	62	72
50–59 år	76	77	75
60–69 år	76	71	80
70–79 år	74	72	76
80–85 år	67	62	70
<i>Region</i>			
Stockholm	64	60	68
Östra Mellansverige	68	68	68
Småland med öarna	73	69	76
Sydsverige	62	61	63
Västsverige	66	65	68
Norra Mellansverige	69	66	72
Mellersta Norrland	73	71	76
Övre Norrland	72	73	72

Resultaten från undersökningen visar att kvinnor svarar i något större utsträckning än män – något som gäller oavsett delundersökning och som följer mönstret i tidigare undersökningar. Vi ser också hur yngre svarar i mindre utsträckning än äldre. Störst är svarsviljan i åldersgruppen 50–79 år. Det föreligger vissa skillnader mellan Riks-I och Riks-II härvidlag; i Riks-II är åldersintervallet som bidrar till att höja svarsandelen (dvs. de åldersgrupper vars svarsandel är högre än det totala genomsnittet) något bredare än vad är fallet i Riks-I (40–85 år jämfört med 50–79 år). Vidare kan konstateras att de boende i Stockholmsregionen samt Sydsverige drar ner svarsandelen totalt sett, medan smålänningar och norrlänningar bidrar till att lyfta den. Den största skillnaden mellan Riks-I och Riks-II ligger här i det faktum att boende i Stockholm, Småland och norra Mellansverige tycks vara mer benägna att besvara formuläret i Riks-II än det i Riks-I.

Sammansättningen bland undersökningens svarande bildar ett slags Sverige i miniatyr. Hur ser då detta Sverige ut i Riks-SOM-undersökningen 2001? I tabell

6–10 redovisas fördelningen beträffande kön, ålder, region, yrkessektor respektive fackföreningsmedlemskap bland de svarande, med jämförelser med tidigare års Riks-SOM-undersökningar samt för 2001 års undersökning med svenska befolkningen. Av uppställningarna framgår hur de svarande i huvudsak utgör en mycket god representation av svenska befolkningen som helhet. Några skillnader mellan de deltagande i årets undersökning och svenska befolkningen samt skillnader i de två delundersökningarna förtjänas dock att kommenteras.

Tabell 6 Könfördelning bland de svarande 1986–2001 samt 2001 i urvalen respektive hos svenska befolkningen (procent)

År	Grupp	Kön		Summa
		Män	Kvinnor	
1986	Svarande	51	49	100
1987	Svarande	49	51	100
1988	Svarande	47	53	100
1989	Svarande	48	52	100
1990	Svarande	51	49	100
1991	Svarande	52	48	100
1992	Svarande	52	48	100
1993	Svarande	50	50	100
1994	Svarande	49	51	100
1995	Svarande	50	50	100
1996	Svarande	46	54	100
1997	Svarande	49	51	100
1998	Svarande	49	51	100
	<i>Riks-I</i>	49	51	100
	<i>Riks-II</i>	49	51	100
1999	Svarande	49	51	100
	<i>Riks-I</i>	50	50	100
	<i>Riks-II</i>	48	52	100
2000	Svarande	49	51	100
	<i>Riks-I</i>	49	51	100
	<i>Riks-II</i>	49	51	100
2001	Befolkningen	50	50	100
	Svarande totalt	49	51	100
	<i>Riks-I</i>			
	Bruttourval	50	50	100
	Nettourval	49	51	100
	Svarande	48	52	100
	<i>Riks-II</i>			
	Bruttourval	51	49	100
	Nettourval	51	49	100
	Svarande	51	49	100

Kommentar: Uppgifterna om befolkningen är hämtade från SCB (www.scb.se/databaser).

Könsfördelningen bland svenska 15–85-åringar 2001 är mycket jämn, så också i SOM-undersökningen (tabell 6). I Riks-I finns en liten övervikt av kvinnor bland de svarande, i Riks-II en än mindre övervikt av män. I Riks-I uppstod en del av könsskill-

naden redan i och med det naturliga bortfallet, och förstärktes sedan ytterligare något via svaren. Svarsmönstret överensstämmer med erfarenheter i tidigare års undersökningar: att män svarar i något mindre utsträckning än kvinnor. I Riks-II så var den omvända könsfördelningen något som uppstod redan i urvalet.

Tabell 7 Åldersgruppernas fördelning bland de svarande 1986–2001 samt 2001 i urvalen respektive hos svenska befolkningen (procent)

År	Grupp	Åldersgrupp					Summa
		15–29 år	30–49 år	50–75 år	76–80 år	76–85 år	
1986	Svarande	30	34	36			100
1987	Svarande	26	37	37			100
1988	Svarande	27	36	37			100
1989	Svarande	26	39	35			100
1990	Svarande	26	37	37			100
1991	Svarande	26	37	37			100
1992	Svarande	25	37	34	4		100
1993	Svarande	25	37	34	4		100
1994	Svarande	24	35	37	4		100
1995	Svarande	21	38	38	4		101
1996	Svarande	24	35	37	4		100
1997	Svarande	22	35	38	5		100
1998	Svarande	22	36	38	5		101
	Riks-I	22	36	38	4		100
	Riks-II	22	35	39	4		100
1999	Svarande	21	34	40	5		100
	Riks-I	22	33	39	5		99
	Riks-II	21	35	40	5		101
2000 (15–80 år)	Svarande	21	33	41	5		100
	Riks-I	21	33	42	4		100
	Riks-II	22	33	40	5		100
2000 (15–85 år)	Svarande	21	32	40		7	100
	Riks-I	20	32	41		7	100
	Riks-II	21	32	40		7	100
2001 (15–80 år)	Befolkning	23	36	36	5		100
	Bruttourval	24	35	36	5		100
	Nettourval	23	37	36	4		100
	Svarande	19	34	42	5		100
	Riks-I	20	32	43	5		100
	Riks-II	19	35	41	5		100
2001 (15–85 år)	Befolkning	23	34	35		8	100
	Bruttourval	23	34	35		8	100
	Nettourval	22	35	36		7	100
	Svarande	19	33	41		7	100
	Riks-I	19	32	42		7	100
	Riks-II	18	34	40		8	100

Kommentar: I syfte att kunna jämföra med undersökningarna 1992–1999 redovisas för 2000 och 2001 även fördelningarna avseende ett urval omfattande det begränsade åldersintervallet, 15–80 år. Uppgifterna om befolkningen är hämtade från SCB (www.scb.se/databaser).

Åldersfördelningen i de dragna urvalen är mycket representativa för svenska befolkningen (tabell 7). Men genom att yngre, särskilt gruppen 15–29 år, svarar i något mindre utsträckning än äldre, och då särskilt gruppen 50–75-åringar, uppkommer en viss snedfördelning i undersökningen. Tendensen har vuxit fram och förstärkts under senare år. Det finns samtidigt tecken på att de äldsta och de yngsta tenderar att falla bort i större utsträckning som naturligt bortfall.³ Bland de svarande blir därför gruppen 50–75-åringar ytterligare något överrepresenterad.

Ser vi till den *geografiska fördelningen* (tabell 8), är huvudintrycket att undersökningen mycket väl representerar Sverige som helhet. Boende i Stockholmsregionen svarar i något mindre utsträckning än andra, boende i Mellansverige (östra och norra) och mellersta Norrland i något större utsträckning. Riks-I och Riks-II är mycket lika i detta avseende. Något av denna skevhet i representationen grundlades redan i och med det dragna urvalet.

Tabell 8 Fördelning på region bland de svarande i Riks-SOM 2001 jämfört med svenska befolkningen (procent)

Region	Svarande Riks-I	Svarande Riks-II	Svarande TOTALT	Nettourval (totalt)	Bruttourval (totalt)	Befolkning
Stockholm	17	18	18	19	19	21
Östra Mellansverige	18	18	18	18	18	17
Småland med öarna	9	9	9	8	9	9
Sydsverige	14	13	13	14	14	14
Västsverige	20	20	20	20	20	20
Norra Mellansverige	11	11	11	11	10	9
Mellersta Norrland	6	5	5	5	5	4
Övre Norrland	5	6	6	5	5	6
Summa	100	100	100	100	100	100

Kommentar: Uppgifterna om befolkningen är hämtade från SCB (www.scb.se/databaser).

Vad gäller *yrkessektor* (tabell 9) är statligt anställda något överrepresenterade och privatanställda tvärtom något sämre representerade bland de svarande – samma sak i bägge delundersökningar. Vi finner likaledes en skillnad mellan befolkningen och de svarande beträffande *fackföreningsmedlemskap* (tabell 10), i det att SACO-medlemmar är överrepresenterade på bekostnad av både LO- och TCO-medlemmar. Detta gäller Riks-SOM totalt sett; här skiljer sig nämligen delundersökningarna åt. I Riks-I är även TCO-medlemmar något överrepresenterade medan LO-medlemmar är underrepresenterade. I Riks-II gäller i stället att enbart TCO-medlemmar är underrepresenterade. Utifrån svaren kan vi också se att Riks-I-formuläret i sämre utsträckning besvaras av lågutbildade jämfört med Riks-II-formuläret, en skillnad som iakttagits även tidigare år.

Tabell 9 Yrkessektor bland de svarande 1986–2001 samt 2001 hos svenska befolkningen (procent)

År	Grupp	Sektor			Summa
		Statlig	Kommunal	Privat	
1986	Svarande	17	28	55	100
1987	Svarande	17	28	55	100
1988	Svarande	18	27	55	100
1989	Svarande	16	31	53	100
1990	Svarande	15	27	58	100
1991	Svarande	13	30	57	100
1992	Svarande	16	27	57	100
1993	Svarande	15	28	57	100
1994	Svarande	15	29	56	100
1995	Svarande	15	26	59	100
1996	Svarande	12	31	57	100
1997	Svarande	14	29	56	99
1998	Svarande	11	28	60	99
	<i>Riks-I</i>	12	28	60	100
	<i>Riks-II</i>	11	28	61	100
1999	Svarande	13	28	60	101
	<i>Riks-I</i>	13	28	60	101
	<i>Riks-II</i>	12	28	59	99
2000	Svarande	12	29	59	100
	<i>Riks-I</i>	12	29	59	100
	<i>Riks-II</i>	12	29	59	100
2001	Befolkningen	7	32	61	100
	Svarande	11	31	58	100
	<i>Riks-I</i>	11	31	58	100
	<i>Riks-II</i>	12	30	58	100

Kommentar: Data om befolkningen är hämtade från SCB och avser yrkesverksamma i Sverige år 2000 och inte helt jämförbara beroende på skillnader i insamlingsmetod.

Tabell 10 Fackföreningsmedlemskap bland de svarande 1986–2001 samt 2001 hos svenska befolkningen (procent)

År	Grupp	Fackförening			Summa
		LO	TCO	SACO	
1986	Svarande	59	33	8	100
1987	Svarande	59	33	8	100
1988	Svarande	55	33	12	100
1989	Svarande	56	34	10	100
1990	Svarande	56	32	13	101
1991	Svarande	56	32	12	100
1992	Svarande	53	33	13	99
1993	Svarande	56	32	12	100
1994	Svarande	56	31	13	100
1995	Svarande	56	32	12	100
1996	Svarande	54	29	17	100
1997	Svarande	53	34	13	100
1998	Svarande	55	32	13	100
	<i>Riks-I</i>	52	34	14	100
	<i>Riks-II</i>	58	31	12	101
1999	Svarande	54	32	15	101
	<i>Riks-I</i>	53	33	14	100
	<i>Riks-II</i>	54	30	15	99
2000	Svarande	54	32	15	101
	<i>Riks-I</i>	53	32	15	100
	<i>Riks-II</i>	54	31	15	100
2001	Befolkningen	54	33	13	100
	Svarande	52	31	17	100
	<i>Riks-I</i>	49	35	16	100
	<i>Riks-II</i>	55	28	17	100

Kommentar: Data om befolkningen är hämtade från SCB.

På det hela taget visar dock jämförelserna mellan den svenska befolkningen och relevanta undersökningsdata att de svarande i Riks-SOM-undersökningen som grupp betraktad är mycket lik befolkningen som helhet. Träffbilderna har varit god ända sedan den första undersökningen 1986 och årets studie utgör inget undantag.

Noter

- ¹ Parallellt med Riks-SOM-undersökningen genomför SOM-institutet också en motsvarande enkätundersökning i Västra Götalandsregionen. För en utförlig redovisning av resultaten från 2000 års undersökning, se Nilsson, Lennart (red.)

(2001) *Flernivådemokrati i förändring*, SOM-rapport nr 27, SOM-institutet, Göteborgs universitet. En resultatpublikation av Väst-SOM 2001 kommer att ges ut under hösten 2002.

- ² Dessa utgör en något större andel av urvalet jämfört med de senaste årens undersökningar; orsaken har bedömts vara en förbättrad redovisning av bortfallet samt ökad information om dem som ingår i urvalet genom en förstärkt telefoninsats (fler telefonnummer har kunnat spåras) – snarare än en förändring i populationen.
- ³ Gruppen 81–85-åringar som inkluderades från och med 2000 års undersökning upptar dock 3 procent såväl i urval (minskar från 3,3 till 2,7 mellan brutto och netto) som ibland de svarande (3,4). Gruppens andel överensstämmer också med den i befolkningen: 3 procent.

FÖRFATTARNA

Kent Asp, professor vid institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet (JMG). Han leder forskningsprogrammet Journalistik och demokrati och forskar kring medier, makt och demokrati.

Stina Bengtsson, fil kand och doktorand vid Institutionen för journalistik och masskommunikation vid Göteborgs universitet samt verksam som forskare och lärare i medie- och kommunikationsvetenskap vid Södertörns högskola.

Cecilia Berglund, fil mag, är adjunkt och från och med september 2002 doktorand vid Institutionen för biblioteks- och informationsvetenskap, Högskolan i Borås/Göteborgs universitet. Hennes forskning är främst riktad mot informationssökning och informationsanvändning.

Annika Bergström, fil kand, är doktorand samt verksam inom Dagspresskollegiet vid Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

Ulf Bjereld, professor, är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Han sysslar med forskning om internationell politik, svensk utrikes- och säkerhetspolitik samt konflikterna i Mellanöstern.

Chris von Borgstede, fil dr, är verksam vid Psykologiska institutionen, Göteborgs universitet. Huvudsakligt forskningsområde är sociala dilemman, med inriktning på miljöbeteende och normers inverkan på agerande i sociala dilemman. Hon är även verksam i forskningsprogrammet COPE.

Martin Brothén, fil dr, är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet, och bedriver forskning om förtroendet för riksdagen och om internationaliseringen av det parlamentariska arbetet.

Monika Djerf-Pierre, fil dr, är lektor vid Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. Hon bedriver f n forskning om makt, ledarskap och kön i journalistiken i ett historiskt perspektiv.

Ann-Marie Ekengren, fil dr, är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hennes forskning är inriktad mot internationell politik, svensk utrikes- och säkerhetspolitik samt övervakningsfrågor.

Therese Eriksson, fil kand, är verksam inom Dagspresskollegiet vid Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

Marie Fridolf, pol mag, doktorand, är verksam vid CEFOS, Göteborgs universitet. Hon forskar om samverkan och är projektledare vid Socialstyrelsen för den nationella utvärderingen av samverkan inom rehabiliteringsområdet.

Mikael Gilljam, professor i statsvetenskap vid Göteborgs universitet. Hans intresseområden är demokrati, politiska opinioner, valforskning och vetenskapliga metoder.

Donald Granberg, professor i sociologi vid University of Missouri, gästprofessor vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet, vid flera tillfällen de senaste 30 åren. Hans intresseområden är särskilt allmän opinion, socialpsykologi och väljarbeteende.

Per Hedberg, fil kand, är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på opinionsbildningen kring kärnavfallsfrågan.

Lowe Hedman, professor i medie- och kommunikationsvetenskap vid Institutionen för informationsvetenskap, Uppsala universitet. Hans forskning är inriktad på mediepolitik och medietveckling, främst elektronisk publicering.

Sören Holmberg, professor vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Han är ledare för valforskningsprogrammet och forskar kring opinionsbildning, väljarbeteende och representativ demokrati.

Lars Höglund, professor vid Institutionen för biblioteks- och informationsvetenskap, Göteborgs universitet. Hans forskning är framför allt inriktad mot informationsvanor i olika grupper.

Ola Jodal, fil mag, är doktorand vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Han sysslar med forskning om demokrati och politisk opinionsbildning.

Bengt Johansson, fil dr, är verksam som lärare och forskare vid Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på politisk kommunikation.

Rutger Lindahl, Jean Monnet-professor i europeisk statsvetenskap och chef för Centrum för Europaforskning vid Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på europafrågor samt på säkerhetspolitisk opinion och debatt.

Lennart J. Lundqvist, professor vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet, med särskild inriktning mot organisation och genomförandeprocesser inom miljöområdet. Han är verksam i klimatforskningsprogrammet COPE.

Johan Martinsson, fil kand, är doktorand vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad mot arbetsmarknadspolitik och opinionsbildning.

Birgitta Niklasson, fil kand och doktorand vid statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hon skriver sin avhandling om informella strukturer i rekryteringsprocessen till den politiska eliten och förvaltningseliten.

Lennart Nilsson, universitetslektor vid Förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet, samt föreståndare för CEFOS, Centrum för forskning om offentlig sektor. Han sysslar med forskning kring den offentliga sektorn och offentlig service.

Åsa Nilsson, fil kand, är verksam vid SOM-institutet, Göteborgs universitet och undersökningsledare för Riks-SOM-undersökningarna.

Karen Nowé, fil mag, är adjunkt och från och med september 2002 doktorand vid Institutionen för biblioteks- och informationsvetenskap vid Högskolan i Borås/Göteborgs universitet. Hennes forskningsintresse gäller i första hand informationshantering i organisationer (Information Management).

Henrik Oscarsson, fil dr, är lärare och forskare vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på väljarbeteende och opinionsbildning.

Maria Oskarson, fil dr, är verksam som lärare och forskare vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hennes forskning är främst inriktad på väljarsforskning och politikens sociala baser.

Maria Pettersson, pol mag, är verksam som undersökningsledare för Student-SOM-undersökningarna vid SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Helena Rohdén, fil kand och doktorand vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hennes inriktning är arbetsmarknadspolitisk forskning och genusforskning.

Bo Rothstein, August Röhss professor i statsvetenskap vid Göteborgs universitet. Han forskar för närvarande om den svenska modellens uppgång och fall.

Jan Strid, universitetslektor i medie- och kommunikationsvetenskap vid Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. Han sysslar med forskning om tidningar och radio.

Lennart Weibull, professor i massmedieforskning vid Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på mediehistoria, medieanvändning och IT-utveckling.

DELTAGANDE PROJEKT

Arbete och industri

Statsvetenskapliga institutionen och Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
Sören Holmberg och Lennart Weibull

Arbetsmarknadens politik

Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet
Bo Rothstein, Sören Holmberg och Maria Oskarson

Bibliotek i förändring

Högskolan i Borås
Lars Höglund

Bilder av mediemakt

Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
Bengt Johansson

Dagspresskollegiet

Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
Lennart Weibull och Ingela Wadbring

Den lokala demokratins potential

CEFOS, Göteborgs universitet
Mikael Gilljam och Ola Jodal

Energiopinionen i Sverige

Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet
Sören Holmberg och Per Hedberg

Från papper till elektronik – den nya tidningens framväxt

Institutionen för informationsvetenskap, Uppsala universitet
Lowe Hedman

Kön och eliternas reproduktion

Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
Monika Djerf Pierre

Mediernas och allmänhetens integrationsbilder

Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
Kent Asp

Publik- och utbudsanalys

Sveriges Television
Bengt Nordström

SNS Demokratiråd

Olof Petersson

Samhällsorganisation och socialt kapital

Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet
Bo Rothstein

Skilda valdagar och vårval

Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet
Henrik Oscarsson

Svensk opinion och EU

Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet
Rutger Lindahl

Svensk utrikespolitisk opinion

Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet
Ulf Bjereld

Utvärdering av samverkan (FRISAM)

Socialstyrelsen
Marie Fridolf

Valforskningsprogrammet

Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet
Sören Holmberg

Yrkesroller i medier

Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
Kent Asp och Lennart Weibull

Äldre i samhället

Institutionen för journalistik och masskommunikation och Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet
Sören Holmberg och Lennart Weibull

ADRESSER

SOM-institutet
Göteborgs universitet
Box 710
SE 405 30 GÖTEBORG

E-postadress: info@som.gu.se. Hemsida: www.som.gu.se

Beställningar av publikationer kan göras hos Kerstin Gidsäter på tfn 031 - 773 12 17 eller faxas in på nummer 031 - 773 45 54. För beställningar via e-post är adressen order@som.gu.se. Det går också att beställa publikationer via vår hemsida: www.som.gu.se. Information lämnas även av Åsa Nilsson på tfn 031-773 12 39.

Om Du vill kontakta någon av de medverkande författarna i *Det våras för politiken* följer här e-postadresser.

Namn	E-mailadress
Kent Asp	kent.asp@jmg.gu.se
Stina Bengtsson	stina.bengtsson@sh.se
Cecilia Berglund	cecilia.berglund@hb.se
Annika Bergström	annika.bergstrom@jmg.gu.se
Ulf Bjereld	ulf.bjereld@pol.gu.se
Chris von Borgstede	cvb@psy.gu.se
Martin Brothén	martin.brothen@pol.gu.se
Monika Djerf-Pierre	monika.djerf-pierre@jmg.gu.se
Ann-Marie Ekengren	ann-marie.ekengren@pol.gu.se
Therese Eriksson	therese.eriksson@jmg.gu.se
Marie Fridolf	marie.fridolf@spa.gu.se
Mikael Gilljam	mikael.gilljam@pol.gu.se
Donald Granberg	donald.granberg@pol.gu.se
Per Hedberg	per.hedberg@pol.gu.se
Lowe Hedman	lowe.hedman@dis.uu.se
Sören Holmberg	soren.holmberg@pol.gu.se
Lars Höglund	lars.hoglund@hb.se
Ola Jodal	ola.jodal@pol.gu.se
Bengt Johansson	bengt.johansson@jmg.gu.se
Rutger Lindahl	rutger.lindahl@pol.gu.se
Lennart J. Lundqvist	lennart.lundqvist@pol.gu.se
Johan Martinsson	johan.martinsson@pol.gu.se
Birgitta Niklasson	birgitta.niklasson@pol.gu.se
Lennart Nilsson	lennart.nilsson@spa.gu.se
Åsa Nilsson	asa.nilsson@jmg.gu.se
Karen Nowé	karen.nowe@hb.se
Henrik Oscarsson	henrik.oscarsson@pol.gu.se
Maria Oskarson	maria.oskarson@pol.gu.se
Maria Pettersson	maria.pettersson@som.gu.se
Helena Rohden	helena.rohden@pol.gu.se
Bo Rothstein	bo.rothstein@pol.gu.se
Jan Strid	jan.strid@jmg.gu.se
Lennart Weibull	lennart.weibull@jmg.gu.se



SAMHÄLLE OPINION MASSMEDIA

2001

**INFORMATION TILL
DIG SOM INGÅR I
UNDERSÖKNINGEN**

SOM-INSTITUTET
samhälle opinion massmedia



GÖTEBORGS
UNIVERSITET

- Vilket förtroende har svenskarna för sina massmedier?
- Hur ser medborgarna på demokrati och inflytande?
- Hur ser vi på offentlig service?
- Hur ser våra fritidsvanor ut?

Detta är exempel på frågor som *Samhälle Opinion Massmedia 2001* försöker besvara. Undersökningen görs gemensamt av tre forskningsinstitutioner vid Göteborgs universitet.

Varför görs Samhälle Opinion Massmedia?

Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet har sedan mitten av 1950-talet genomfört studier om väljare, massmedier och opinionsbildning. Det viktigaste syftet med studierna är att öka kunskapen om hur den svenska demokratin fungerar.

Resultaten utgör ett väsentligt underlag för debatten kring demokrati- och massmediefrågor i Sverige.

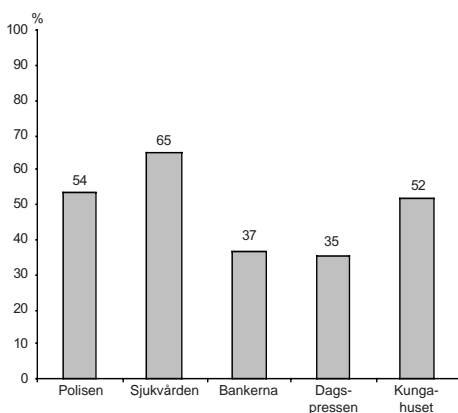
Bland de resultat som under senare år har uppmärksammas märks till exempel mätningarna av medborgarnas förtroende för olika samhällsinstitutioner.

Under många år har också forskningen om den offentliga sektorn – särskilt kommunerna – bedrivits vid Statsvetenskapliga institutionen och *Förvaltningshögskolan*.

Forskningen vid *Institutionen för journalistik och masskommunikation* har gett kunskap om hur vi tar del av olika medier. Exempelvis har morgontidningsläsningen varit stabil i Sverige, medan Internetanvändningen nu ökar snabbt.

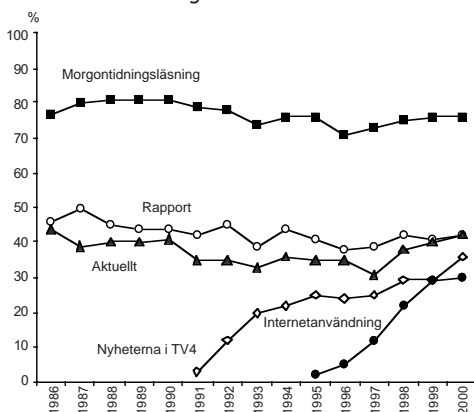
De tre ovannämnda institutionerna har tillsammans bildat SOM-institutet som genomför SOM-undersökningen varje år. Det ger möjligheter att studera hur vanor och åsikter förändras. Den första undersökningen gjordes 1986.

Andel av befolkningen som har stort förtroende för olika samhällsinstitutioner



Källa: Riks-SOM 2000

Morgontidningsläsning och nyhetstittande i TV minst 5 dagar per vecka samt regelbunden Internetanvändning



Källa: Riks-SOM 1986–2000

Ett Sverige i miniatyr

Vi har slumpmässigt valt ut 6 000 personer i Sverige. Det är alltså slumpen som gjort att just Du kommit med i undersökningen. Urvalet har gjorts via befolkningsregistret med uppgift om kön, ålder samt hemkommun. Tillsammans ger de utvalda personerna en god bild av befolkningen i Sverige. För att få rättvisande resultat i undersökningen är det mycket viktigt att alla svarar. Varje svar som uteblir försämrar undersökningens tillförlitlighet. Men det är givetvis Du själv som avgör om Du vill vara med eller inte.

Frågeformuläret

I undersökningen Samhälle Opinion Massmedia samarbetar ett antal olika forskningsprojekt. Det innebär att frågorna spänner över ett mycket stort antal olika områden. Formuläret inleds med frågor om massmedier och fortsätter sedan med frågor om politik, samhällsservice, fritid osv. Antalet frågor kan verka stort, men de flesta kan besvaras enkelt med ett kryss i tillämplig ruta.

Vad händer med svaren?

Svaren behandlas anonymt och resultaten publiceras bara som siffror i tabeller. Vad någon enskild person svarat framgår **aldrig**. Alla som arbetar med undersökningen har tystnadsplikt.

Årets undersökning genomförs i samarbete med *Kinnmark Direct Marketing* som står för utskick och insamling av frågeformulär.

Varje år kommer två böcker från SOM-institutet. Där presenterar olika forskare resultat från sina specialområden. Exempel på sådana böcker är: *Land, Du välsignade?* (2001) och *Det nya samhället* (2000). De kan beställas från SOM-institutet (telefon-, faxnummer, post- samt e-postadress finns nedan). Du kan även besöka SOM-institutets hemsida för att få veta mer om vår verksamhet. Där kan Du också ta del av ett urval av tidigare undersökningsresultat. Adressen är: www.som.gu.se

Forskarna som deltar i årets undersökning

Professor Kent Asp:
Integrationsfrågor

Doktorand Annika Bergström:
Nyheter och Internet

Professor Ulf Bjered:
Utrikesfrågor

Docent Ulla Carlsson:
Medieanvändning

Fil. dr. Monika Djerf-Pierre:
Jämställhet och inflytande

Doktorand Marie Fridolf:
Sociala frågor

Professor Mikael Gilljam:
Demokrati och inflytande

Professor Lowe Hedman:
Internet

Professor Sören Holmberg:
Politik och energi

Professor Lars Höglund:
Bibliotek

Professor Rutger Lindahl:
EU-frågor

Professor Lennart J Lundqvist:
Miljöopinion

Universitetslektor Lennart Nilsson:
Kommunal service

Fil. dr. Henrik Oscarsson:
Demokratifrågor

Professor Bo Rothstein:
Civila samhället

Universitetslektor Jan Strid:
Kyrkovalet

Doktorand Ingela Wadbring:
Dagspress

Professor Lennart Weibull:
Massmedier

De tre institutionerna bakom SOM-institutet

Statsvetenskapliga institutionen

Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet är Sveriges ledande forskningsinstitution när det gäller undersökningar om politisk opinionsbildning.

Institutionen för journalistik och masskommunikation

Institutionen för journalistik och masskommunikation studerar massmedier och populärkultur, bl. a. frågor om hur svenskar tar del av press, radio och TV samt vad de anser om svensk journalistik.

Förvaltningshögskolan

Förvaltningshögskolan vid Göteborgs universitet är den enda i sitt slag i landet. Forskning bedrivs om medborgarna och den offentliga sektorn samt om kommunal ekonomi och organisation.

Vi svarar gärna på frågor

Om Du har frågor som rör Din medverkan i undersökningen, ring gärna till Kinmark Direct Marketing. Telefonnummer är: **020 - 28 28 30** (samtalet är gratis)

Om Du har frågor till SOM-institutet, ring eller skriv till:

SOM-institutet, Göteborgs universitet

Box 710

405 30 Göteborg

Telefon: Åsa Nilsson 031-773 12 39

Fax: 031-773 45 54

E-post: info@som.gu.se

Internet: www.som.gu.se

SOM-INSTITUTET

samhälle opinion massmedia

GÖTEBORGS UNIVERSITET



**SAMHÄLLE
OPINION
MASSMEDIA**

2001

SOM-INSTITUTET
samhälle opinion massmedia



**GÖTEBORGS
UNIVERSITET**

SÅ HÄR FYLLER DU I FORMULÄRET

Här är ett exempel:

Fråga 1 Hur väl anser Du att påståendet *'I dag skiner solen'* stämmer?

	Stämmer helt och hållet	Stämmer ganska bra	Stämmer varken bra eller dåligt	Stämmer ganska dåligt	Stämmer inte alls
Om Du tycker att påståendet <u>inte stämmer alls</u> , sätt då ett kryss längst till höger på följande sätt:	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input checked="" type="checkbox"/>
Om Du tycker att påståendet <u>stämmer ganska bra</u> , markerar Du så här:	<input type="checkbox"/>	<input checked="" type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Skulle Du råka sätta ett kryss i fel ruta, rätta till det genom att stryka över hela rutan. Sätt därefter kryss i rätt ruta på följande sätt:	<input checked="" type="checkbox"/>	<input checked="" type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Formuläret läses optiskt av en dator. Håll därför om möjligt kryssen innanför rutorna.

Kryssa så här:

Kryssa ej så här:

Använd helst kulspeppenna och inte tusch eller blyerts

FORMULÄRETS INNEHÅLL

Frågenummer

1–4
5–31
32–40
41–54
55–57
58–61
62–69
70–74
75–104

Frågeområde

Massmedier
Politik och samhälle
Sveriges förhållande till omvärlden
Energi, kärnkraft, miljö och framtid
Arbete och industri
Teknikinnehav och Internet
Fritid, intressen och hälsa
Demokrati och inflytande
Bakgrund

VI BÖRJAR MED DIN MASSMEDIEANVÄNDNING

Fråga 1 Hur ofta brukar Du titta på eller lyssna till följande program i radio och TV?

	Dagligen	5–6 ggr/ vecka	3–4 ggr/ vecka	1–2 ggr/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Lokalnyheter i radions P4	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Ekonyheterna i riksradiön	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Nyheter i privat lokalradio	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Aktuellt i SVT	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Rapport i SVT	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Regionala nyheter i SVT	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Morgon-TV i SVT	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Nyheterna i TV4	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Lokala nyheter i TV4	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Morgon-TV i TV4	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
TV3 Direkt	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 2 Läser eller tittar Du i någon eller några morgontidningar regelbundet? Om JA, ange tidningens namn samt hur många gånger per vecka Du brukar läsa eller titta i den. Om Du läser mer än en morgontidning, ange först den som Du betraktar som Din huvudtidning.

	7 dagar	6 dagar	5 dagar	4 dagar	3 dagar	2 dagar	1 dag
..... (tidningens namn)	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
..... (tidningens namn)	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
..... (tidningens namn)	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Nej, läser inte någon morgontidning minst en gång i veckan

Fråga 3 Prenumererar Du eller någon i Ditt hushåll på någon morgontidning?

Ja

Nej → Om Du ändå läser en morgontidning, på vilket sätt har Du då tillgång till tidningen?

- | | |
|--|--|
| <input type="checkbox"/> Läser hos bekant/granne | <input type="checkbox"/> Läser på kollektivtrafiken (buss, tåg etc.) |
| <input type="checkbox"/> Lånar av bekant/granne | <input type="checkbox"/> Köper lösnummer |
| <input type="checkbox"/> Läser på arbetet/skolan | <input type="checkbox"/> Läser på Internet |
| <input type="checkbox"/> Läser på bibliotek | <input type="checkbox"/> Annat sätt: |

Fråga 4 Hur ofta brukar Du läsa följande tidningar?

	7 dagar/ vecka	6 dagar/ vecka	5 dagar/ vecka	4 dagar/ vecka	3 dagar/ vecka	2 dagar/ vecka	1 dag/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Aftonbladet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Expressen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
GT	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Kvällsposten	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Metro	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Annan gratistidning eller lokalt annonsblad	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

POLITIK OCH SAMHÄLLE

Fråga 5 Hur stort förtroende har Du för det sätt på vilket följande samhällsinstitutioner och grupper sköter sitt arbete?

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende
Regeringen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Polisen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Sjukvården	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Försvaret	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Riksdagen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Bankerna	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Dagspressen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
De fackliga organisationerna	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Radio och TV	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Grundskolan	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Storföretagen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Svenska kyrkan	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Domstolarna	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Kungahuset	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Kommunstyrelserna	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Universitet/högskolor	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
De politiska partierna	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
EU-kommissionen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Europaparlamentet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Förenta Nationerna (FN)	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 6 Och om Du använder samma svarsalternativ för att bedöma följande:

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende
Arbetsmarknadsstyrelsen (AMS)	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Systembolaget	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Organisationen <i>Attac</i>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Partiet <i>Sverigedemokraterna</i>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 7 Allmänt sett, hur stort förtroende har Du för svenska politiker?

Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende
<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 8 Hur pass intresserad är Du i allmänhet av politik?

Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 9 Hur pass intresserad är Du av politiska frågor som rör den kommun där Du bor?

Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 10 Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker Du är viktigast i Sverige i dag?
Ange högst tre frågor/samhällsproblem.

Svar:

.....

.....

Fråga 11 På det hela taget, hur nöjd är Du med det sätt på vilket demokratin fungerar i:

	Mycket nöjd	Ganska nöjd	Inte särskilt nöjd	Inte alls nöjd
EU	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Sverige	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Den kommun där Du bor	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 12 Vad tycker Du om den politik som bedrivs i Sverige på följande samhällsområden?

	Mycket bra politik	Ganska bra politik	Varken bra eller dålig politik	Ganska dålig politik	Mycket dålig politik	Ingen uppfattning
Arbetslösheten	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Jämställdheten mellan kvinnor och män	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Miljön	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Äldreomsorgen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Skolan och utbildningen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Företagens villkor	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Flyktingar/invandring	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Energi/kärnkraft	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Lag och ordning	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Barnomsorgen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Hälso- och sjukvården	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Sveriges ekonomi	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Skatterna	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
EU-politiken	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Tillgången på bostäder	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 13 Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högerskala. Var någonstans skulle Du placera Dig själv på en sådan vänster-högerskala?

Klart till vänster	Något till vänster	Varken till vänster eller till höger	Något till höger	Klart till höger
<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 14 Vilket parti tycker Du bäst om i dag?

<input type="checkbox"/> Vänsterpartiet	<input type="checkbox"/> Moderaterna
<input type="checkbox"/> Socialdemokraterna	<input type="checkbox"/> Kristdemokraterna
<input type="checkbox"/> Centerpartiet	<input type="checkbox"/> Miljöpartiet
<input type="checkbox"/> Folkpartiet	<input type="checkbox"/> Annat parti (v.g. ange vilket):

Anser Du Dig vara en övertygad anhängare av detta parti?

Ja, mycket övertygad Ja, något övertygad Nej

Fråga 15 Vilket parti tycker Du näst bäst om?

<input type="checkbox"/> Vänsterpartiet	<input type="checkbox"/> Moderaterna
<input type="checkbox"/> Socialdemokraterna	<input type="checkbox"/> Kristdemokraterna
<input type="checkbox"/> Centerpartiet	<input type="checkbox"/> Miljöpartiet
<input type="checkbox"/> Folkpartiet	<input type="checkbox"/> Annat parti (v.g. ange vilket):.....

Fråga 16 Nedan finns ett antal förslag som har förekommit i den politiska debatten. Vilken är Din åsikt om vart och ett av dem?

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
Minska den offentliga sektorn	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Ta emot färre flyktingar i Sverige	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan män och kvinnor	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Satsa på ett miljövänligt samhälle även om det innebär låg eller ingen ekonomisk tillväxt	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Låta privata företag svara för äldreomsorg	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Satsa mer på friskolor	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Bedriva mer av sjukvården i privat regi	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Sverige bör på lång sikt avveckla kärnkraften	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Införa sextimmars arbetsdag	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Sänka skatterna	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Sverige bör bli medlem i EMU	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Införa republik med vald president	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Behålla fastighetsskatten	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Stoppa privatbilismen i innerstäderna	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Förhindra företag med vinstsyfte att driva akutsjukhus	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Öka det ekonomiska stödet till glesbygden	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 17 Hur tycker Du regeringen sköter sin uppgift?

Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt
<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 18 Hur viktigt tycker Du det är vilket eller vilka partier som är med i regeringen?

Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt
<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 19 Vilket eller vilka partier skulle Du vilja ha med i regeringen efter riksdagsvalet nästa år (september 2002)? Fler än ett parti kan anges.

- | | |
|---|--|
| <input type="checkbox"/> Vänsterpartiet | <input type="checkbox"/> Kristdemokraterna |
| <input type="checkbox"/> Socialdemokraterna | <input type="checkbox"/> Miljöpartiet |
| <input type="checkbox"/> Centerpartiet | <input type="checkbox"/> Annat parti (v.g. ange vilket): |
| <input type="checkbox"/> Folkpartiet | |
| <input type="checkbox"/> Moderaterna | <input type="checkbox"/> Ingen bestämd åsikt |

Fråga 20 Vilket eller vilka partier skulle Du absolut inte vilja ha med i regeringen efter riksdagsvalet nästa år (september 2002)? Fler än ett parti kan anges.

- | | |
|---|--|
| <input type="checkbox"/> Vänsterpartiet | <input type="checkbox"/> Moderaterna |
| <input type="checkbox"/> Socialdemokraterna | <input type="checkbox"/> Kristdemokraterna |
| <input type="checkbox"/> Centerpartiet | <input type="checkbox"/> Miljöpartiet |
| <input type="checkbox"/> Folkpartiet | <input type="checkbox"/> Ingen bestämd åsikt |

Fråga 21 I debatten om demokratin i Sverige diskuteras olika förslag till förändringar. Vad tycker Du om följande förslag?

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
Sänka rösträttsåldern till 16 år i alla val	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Alltid överlåta beslut i viktiga frågor till experter	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Genomföra fler nationella folkomröstningar	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Genomföra val till riksdag och kommun vid olika tidpunkter	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 22 Den här frågan gäller hur mycket man allmänt sett gillar respektive ogillar de politiska partierna. Var skulle Du personligen vilja placera de olika partierna på nedanstående skala?

	Ogillar starkt		Varken gillar eller ogillar						Gillar starkt		
	-5	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4	+5
Centerpartiet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Moderaterna	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Vänsterpartiet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Folkpartiet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Socialdemokraterna	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Miljöpartiet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Kristdemokraterna	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Om Du skulle använda samma skala för partiledarna, var skulle Du placera:

	Personen okänd för mig	-5	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4	+5
Maud Olofsson	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Bo Lundgren	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Gudrun Schyman	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Lars Leijonborg	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Göran Persson	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Matz Hammarström	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Lotta Nilsson-Hedström	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Alf Svensson	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 23 Under de senaste 12 månaderna, har Du haft någon form av kontakt med någon riksdagsledamot?

Ja Nej

Fråga 24 Hur tycker Du att kommunstyrelsen i den kommun där Du bor sköter sin uppgift?

Mycket bra Ganska bra Varken bra eller dåligt Ganska dåligt Mycket dåligt Ingen uppfattning

Fråga 25 Vilka möjligheter anser Du att Du har att påverka politiska beslut i den kommun där Du bor?

Mycket goda möjligheter Ganska goda möjligheter Varken goda eller dåliga möjligheter Ganska dåliga möjligheter Mycket dåliga möjligheter Ingen uppfattning

Fråga 26 Hur viktiga anser Du att följande politiska frågor är?

	Mycket viktig fråga	Ganska viktig fråga	Varken viktig eller oviktig fråga	Ganska oviktig fråga	Helt oviktig fråga
Sysselsättningen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Jämställdheten mellan kvinnor och män	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Miljön	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Äldreomsorgen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Skolan och utbildningen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Företagens villkor	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Flyktingar/invandring	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Energi/kärnkraft	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Lag och ordning	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Barnomsorgen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Hälso- och sjukvården	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Sveriges ekonomi	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Skatterna	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
EU/EMU	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Tillgången på bostäder	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Regeringsfrågan	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 27 Nedan finns ett antal förslag som har förekommit i den politiska debatten om arbetslösheten. Vilken är Din åsikt om vart och ett av dem?

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
Mjuka upp arbetsrätten	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Satsa mer på arbetsmarknadspolitiska åtgärder i AMS regi	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Förkorta arbetstiden	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Ställa hårdare krav på arbetslösa att ta de jobb som finns	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Tillåta skatteavdrag för hushållsnära tjänster	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Öka löneskillnaderna	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Stimulera efterfrågan även om det innebär en något högre inflation	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Ställa hårdare krav på arbetslösa att flytta dit jobben finns	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 28 Vilka av följande verksamheter har Du haft kontakt med under de senaste 12 månaderna?

	Har varit i kontakt med	Har <u>inte</u> varit i kontakt med
Sjukvården	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Socialtjänsten	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Försäkringskassan	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Arbetsförmedlingen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Om Du har haft kontakt med mer än en av dessa verksamheter, har de samarbetat med varandra i Ditt ärende?

Ja Nej Vet ej Har ej haft kontakt med mer än en verksamhet

Fråga 29 Allmänt sett, hur stort förtroende har Du för personalen inom följande samhällsinstitutioner?

Personalen inom...	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende	Ingen uppfattning
Socialtjänsten	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Sjukvården	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Försäkringskassan	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Arbetsförmedlingen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 30 Vad anser Du om servicen i den kommun där Du bor på följande områden:

	Mycket nöjd	Ganska nöjd	Varken nöjd eller missnöjd	Ganska missnöjd	Mycket missnöjd	Vet inte
Föräldrakooperativ barnomsorg	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Kommunal barnomsorg	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Kommunal grundskola	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Kommunal gymnasieskola	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Friskola	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Barnavårdscentral	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Vårdcentral	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Sjukhusvård	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Privatläkare	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Folktandvård	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Privattandläkare	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Äldreomsorg	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Socialtjänst	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Färdtjänst	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Handikappomsorg	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Kollektivtrafik	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Idrottsanläggningar	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Bibliotek	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Kulturaktiviteter	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Fritidsverksamhet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Turism	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Miljövård	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Tillgång på bostäder	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Gator och vägar	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Renhållning på allmänna platser	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Möjligheten att få jobb	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 31 Hur tycker Du på det hela taget att den kommunala servicen fungerar i den kommun där Du bor?

Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning
<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

SVERIGES FÖRHÅLLANDE TILL OMVÄRLDEN

Fråga 32 Vad är Din åsikt om det svenska medlemskapet i EU?

- I huvudsak för det svenska medlemskapet i EU
 I huvudsak emot det svenska medlemskapet i EU
 Har ingen bestämd åsikt i frågan

Har Du en bestämd uppfattning i denna fråga eller är Du mer tveksam?

- Bestämd uppfattning
 Mer tveksam

Fråga 33 Hur skulle Du rösta om det var folkomröstning i dag om ett svenskt medlemskap i EMU (den ekonomiska och monetära unionen)?

- Ja till svenskt medlemskap i EMU
 Nej till svenskt medlemskap i EMU
 Blankt
 Vet ej

Fråga 34 Vad anser Du att medlemskapet i EU hittills inneburit för Sverige inom följande områden:

	Stor förbättring	Viss förbättring	Varken förbättring eller försämring	Viss försämring	Stor försämring	Ingen uppfattning
Miljön	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Ekonomi	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Sysselsättningen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Jordbruket	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Sociala tryggheten	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Jämställdheten mellan män och kvinnor	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Den militära säkerheten	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Den nationella självständigheten	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Möjligheten att påverka utvecklingen i EU	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Prisnivån på livsmedel	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Brottsbekämpningen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Företagens konkurrensmöjligheter	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Högre utbildning/forskning	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Invandrare och flyktingar	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 35 Hur har följande saker under Sveriges tid som ordförande i EU under första halvåret 2001 påverkat Din syn på Sveriges medlemskap i EU?

	Blivit mycket mer positiv till EU-medlemskapet	Blivit något mer positiv till EU-medlemskapet	Ingen skillnad	Blivit något mer negativ till EU-medlemskapet	Blivit mycket mer negativ till EU-medlemskapet	Ingen uppfattning
Regeringens insatser som ordförande i EU	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Besluten rörande EU:s utvidgning	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Besluten rörande EU:s miljöpolitik	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Besluten rörande öppenheten i EU	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Besluten rörande sysselsättningen i EU	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Kravallerna i anslutning till EU:s toppmöte i Göteborg	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 36 Hur ställer Du Dig till följande förslag som bland annat gäller svensk utrikes- och säkerhetspolitik?

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
Sverige bör i fredstid föra en alliansfri politik, syftande till neutralitet i krig	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Sverige bör söka medlemskap i NATO	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Minska försvarsutgifterna	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Minska u-hjälpen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 37 Vad är Din åsikt om ett svenskt medlemskap i Nato? Bedöm samtidigt i vilken utsträckning Ditt ställningstagande för eller emot ett svenskt medlemskap i Nato grundar sig på de skäl som anges.

	Mycket viktigt skäl	Ganska viktigt skäl	Inte särskilt viktigt skäl	Inte alls viktigt skäl
<input type="checkbox"/> Jag är i huvudsak för ett svenskt medlemskap i Nato				
Ett Nato-medlemskap skulle minska risken för att Sverige mot sin vilja blev indraget i militära krigshandlingar	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Ett svenskt Nato-medlemskap skulle öka säkerheten i Europa som helhet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Sverige är en västlig demokrati och Nato är de västliga demokratiernas säkerhetsorganisation	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Ett Nato-medlemskap skulle öka Sveriges inflytande i europeiska säkerhetsfrågor	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

→ *Gå till fråga 38*

	Mycket viktigt skäl	Ganska viktigt skäl	Inte särskilt viktigt skäl	Inte alls viktigt skäl
<input type="checkbox"/> Jag är i huvudsak emot ett svenskt medlemskap i Nato				
Ett Nato-medlemskap skulle öka risken för att Sverige mot sin vilja blev indraget i militära krigshandlingar	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Ett svenskt Nato-medlemskap skulle minska säkerheten i Europa som helhet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Ett Nato-medlemskap skulle öka Sveriges säkerhetspolitiska beroende av andra stater	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Ett Nato-medlemskap skulle minska Sveriges möjligheter att agera medlare i internationella konflikter	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

→ *Gå till fråga 38*

Jag har **ingen bestämd åsikt** i frågan om ett svenskt medlemskap i Nato

INVANDRAR- OCH FLYKTINGFRÅGOR

Fråga 38 Vilken är Din bedömning av vart och ett av följande påståenden om vad som *hindrar* att invandrare integreras i det svenska samhället?

	Helt felaktigt påstående											Helt riktigt påstående	
	↓	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	↓
Invandras dåliga kunskaper i svenska är det avgörande hindret för integrationen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Invandranas integration förhindras av att svenskar och invandrare bor åtskilda	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Diskrimineringen på arbetsmarknaden är ett hinder	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Ointresset hos invandranas själva hindrar integrationen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Svenskarnas negativa attityder mot invandrare är ett hinder	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Invandranas bidragsberoende hindrar integrationen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 39 Har Du uppfattat att det finns någon eller några personer som är speciellt kända som talesmän/taleskvinnor för invandrare, i så fall vem/vilka?

..... Ingen uppfattning
 (namn)

.....
 (namn)

Fråga 40 Vilken är Din bedömning av vart och ett av följande påståenden om eventuella *följder* av att invandrare integreras i det svenska samhället?

	Helt felaktigt påstående											Helt riktigt påstående	
	↓	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	↓
Sverige blir ett bättre land att leva i	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Motsättningarna mellan invandrare och infödda svenskar kommer att minska	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Rasism och främlingsfientlighet kommer att öka	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

ENERGI, KÄRNKRAFT, MILJÖ OCH FRAMTID

Fråga 41 Vad är Din åsikt om kärnkraftens långsiktiga användning som energikälla i Sverige?

- Avveckla kärnkraften senast till år 2010
- Avveckla kärnkraften, men använd de kärnkraftsreaktorer vi har tills de har tjänat ut
- Använd kärnkraften och förnya efterhand kärnkraftsreaktorerna, men bygg inga fler
- Använd kärnkraften och satsa på fler kärnkraftsreaktorer i framtiden
- Har ingen bestämd åsikt i frågan

**Fråga 42 Vad anser Du om följande risker som har diskuterats i samband med kärnkraften?
Hur stor är risken för:**

	Mycket liten risk											Mycket stor risk
	↓	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
En större olycka med radioaktivt utsläpp i ett kärnkraftverk i Sverige		<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
Att vi i Sverige inte kan hantera och slutförvara kärnkraftens högaktiva avfall på ett säkert sätt		<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
Att kärnkraften leder till att allt fler länder skaffar sig atomvapen		<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
Att länderna i Östeuropa inte kan hantera sina kärnkraftverk och sitt kärnavfall på ett säkert sätt		<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	

Fråga 43 Hur stort förtroende har Du för följande grupper när det gäller information om energi och kärnkraft?

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende
Miljöorganisationer	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Kärnkraftsindustrin	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Regeringen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Forskare	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Journalister	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Statliga myndigheter på energiområdet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Kommunstyrelsen i den kommun där Du bor	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Elbolagen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 44 Hur mycket bör vi i Sverige satsa på nedanstående energikällor under de närmaste 5-10 åren?

	Satsa mer än i dag	Satsa ungefär som i dag	Satsa mindre än i dag	Helt avstå från energi källan	Ingen åsiikt
Vattenkraft	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Vindkraft	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Solenergi	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Kärnkraft	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Biobränslen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Fossil-/naturgas	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Kol	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Olja	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 45 Hur ställer Du Dig till en etablering av följande verksamheter i den kommun där Du bor?

	Mycket positiv	Ganska positiv	Varken positiv eller negativ	Ganska negativ	Mycket negativ
Oljeraffinaderi	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Anläggning för miljöfarligt avfall	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Kärnkraftverk	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Vindkraftverk	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Slutförvar för kärnkraftens högaktiva avfall	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Gasnät för fossil-/naturgas	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 46 Om Ditt hushåll redan nu har eller i framtiden får möjlighet att välja s.k. miljövänlig el (grön el), hur mycket mer tror Du Ditt hushåll är villigt att betala för miljövänlig el?

- Inte villigt att betala mer för miljövänlig el än för annan el
- Villigt att betala upp till ca. 200 kronor mer per år för miljövänlig el
- Villigt att betala upp till ca. 500 kronor mer per år för miljövänlig el
- Villigt att betala upp till ca. 1000 kronor eller mer per år för miljövänlig el
- Ingen uppfattning

Fråga 47 Riksdagen har bestämt att kärnkraftens högaktiva avfall ska slutförvaras på en plats i Sverige som bedöms som säker och lämplig. Tycker Du att den kommun som väljs som slutförvaringsplats ska ha rätt att säga nej, s.k. *kommunalt veto*, eller ska kommunalt veto inte finnas i avfallsfrågan?

- Ja, kommunalt veto ska finnas i avfallsfrågan
- Nej, kommunalt veto ska inte finnas i avfallsfrågan
- Har ingen bestämd åsikt

Fråga 48 Det finns olika åsikter om hur vi i Sverige ska slutförvara det högaktiva avfallet från kärnkraften, dvs. det mest farliga avfallet. En del anser att det högaktiva avfallet en gång för alla ska slutförvaras så att det inte går att komma åt i framtiden, medan andra tycker att det ska slutförvaras så att framtidens människor kan övervaka och komma åt det. Vad anser Du?

- Vi ska en gång för alla slutförvara det högaktiva avfallet så att det inte går att komma åt i framtiden
- Vi ska slutförvara det högaktiva avfallet så att framtidens människor kan övervaka och komma åt det
- Har ingen bestämd åsikt

Fråga 49 I vilken utsträckning tycker Du att den svenska elmarknaden bör vara offentligt reglerad? Svara med hjälp av nedanstående skala.

Helt offentligt reglerad					Inte alls offentligt reglerad	
↓					↓	Ingen åsikt
1	2	3	4	5		
<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 50 Hur intresserad är Du i allmänhet av miljöfrågor?

Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 51 Hur ofta gör Du personligen nedanstående saker?

	Aldrig	Ibland	Ganska ofta	Mycket ofta	Alltid	Kör aldrig bil
Av miljöskäl, sänker hastigheten vid bilkörning	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Väljer att gå eller cykla istället för motor-driven transport (bil, buss etc.)	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
Sorterar hushållsavfall	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
Äter biodynamiskt odlade grönsaker	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
Handlar miljömärkta varor	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	

Fråga 52 Nedanstående lista omfattar ett antal miljöproblem. Hur allvarliga hot mot miljön i Sverige anser Du att dessa problem är?

	Mycket litet hot					Mycket stort hot				
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Utsläpp från industrier	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Avgaser från biltrafiken	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Oljeutsläpp vid kusterna	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Utrotning av djur- och växtarter	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Användandet av kemikalier i jordbruket	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Uttunnningen av ozonskiktet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Hanteringen av kärnkraftens högaktiva avfall	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 53 Om Du ser till läget i dag, vad upplever Du själv som mest oroande inför framtiden?

	Mycket oroande	Ganska oroande	Inte särskilt oroande	Inte alls oroande
Terrorism	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Miljöförstöring	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Ekonomisk kris	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Ökat antal flyktingar	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Fattigdomen i tredje världen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Stor arbetslöshet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Nynazism	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Förändringar i jordens klimat	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Organiserad brottslighet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Ett nytt världskrig	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 54 Här återfinns ett antal förslag hämtade från den svenska samhällsdebatten. Vilken är Din åsikt om vart och ett av dem?

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag	Ingen uppfattning
Stärka djurens rätt	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Efterskänka tredje världens skulder	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Tillåta homosexuella par att adoptera barn	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Tillåta aktiv dödshjälp i Sverige	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Förbjuda alla former av pornografi	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Begränsa rätten till fri abort	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Tillåta försäljning av starköl, vin och sprit i livsmedelsbutiker	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Förbjuda djurförsök inom medicinsk forskning	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Begränsa utvecklingen av genmanipulerad mat	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Förbjuda kloning av människor	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Förbjuda forskning som använder befruktade ägg (embryonala stamceller)	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Införa en världsomfattande skatt på alla internationella valutatransaktioner (s.k. Tobinskatt)	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

ARBETE OCH INDUSTRI

Fråga 55 Vad är Din uppfattning om följande påståenden som man ibland hör om svensk industri? Ange för vart ett av påståendena om det enligt Din uppfattning är felaktigt eller riktigt.

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Den svenska industrin är internationellt konkurrenskraftig	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
De svenska storföretagen sköts effektivt	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Industrin är mer intresserad av vinster än av de anställdas arbetssituation	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Industrin tar ansvar för miljön	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Större delen av svensk industri har utländska ägare	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Utländska företag sköts mer effektivt än svenska företag	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Aktieägarnas krav på vinster bestämmer alltmer utvecklingen inom industrin	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Invandringen till Sverige måste öka för att industrin skall få den arbetskraft som behövs	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Sverige har ett bra företagsklimat	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 56 Här är en lista med förslag på olika slags samhällen som en del människor anser att vi bör satsa på i framtiden. Ange för vart och ett av förslagen om Du anser att det är bra eller dåligt.

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
Satsa på ett samhälle med en fortsatt stor industrisektor	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Satsa på ett samhälle med mer privat företagssamhet och marknadsekonomi	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Satsa på ett samhälle med färre anställda och fler egna företagare	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Satsa på ett samhälle med mindre andel industriarbete och fler arbetstillfällen inom tjänste- och servicesektorn	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Satsa på ett samhälle där en ökad andel av arbetet görs hemifrån	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Satsa på ett samhälle som underlättar för svensk industri att förbli svenskägd	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 57 Vilken siffra på den här skalan beskriver bäst hur Du ser på arbete (inkl. hushållsarbete och skolarbete) i förhållande till fritid och avkoppling?

Det är fritid som gör livet värt att leva, inte arbete	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Det är arbete som gör livet värt att leva, inte fritid
↓	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	↓

TEKNIKINNEHAV OCH INTERNET

Fråga 58 Vilka typer av utrustning har Du för närvarande tillgång till i Ditt hushåll?

- | | |
|--|--|
| <input type="checkbox"/> Telefon (fast anslutning)
<input type="checkbox"/> Mobiltelefon ...med WAP <input type="checkbox"/>
<input type="checkbox"/> TV-apparat
<input type="checkbox"/> Text-TV
<input type="checkbox"/> Video
<input type="checkbox"/> Kabel-TV
<input type="checkbox"/> Digital-TV/Set Top Box
<input type="checkbox"/> Hushållsparabol
<input type="checkbox"/> Persondator
<input type="checkbox"/> DAB-radio
<input type="checkbox"/> DVD-spelare | <input type="checkbox"/> Fax
<input type="checkbox"/> CD-spelare
<input type="checkbox"/> Bärbar mp3-spelare
<input type="checkbox"/> Bredband
<input type="checkbox"/> Fritidshus
<input type="checkbox"/> Fritidsbåt
<input type="checkbox"/> Bil,
märke:..... årsmodell: <input style="width: 40px;" type="text"/> <input style="width: 40px;" type="text"/> <input style="width: 40px;" type="text"/>
<input type="checkbox"/> Ytterligare bil
märke:..... årsmodell: <input style="width: 40px;" type="text"/> <input style="width: 40px;" type="text"/> <input style="width: 40px;" type="text"/>
<input type="checkbox"/> Körkort för personbil |
|--|--|

Fråga 59 Har Du tillgång till Internet? (Fler än ett kryss kan göras.)

- Ja → ...i hemmet Nej, har inte tillgång
 ...på arbetsplats
 ...i skola
 ...på annan plats:

Fråga 60 Hur ofta brukar Du titta på program i följande TV-kanaler?

	Har ej tillgång	<i>Tittar på kanalen:</i>					
		Dagligen	5-6 ggr/ vecka	3-4 ggr/ vecka	1-2 ggr/ vecka	Mer sällan	Aldrig
SVT1	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
SVT2	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
TV3	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
TV4	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Kanal 5	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
ZTV	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Filmkanal	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Annan svensk kanal (TV6, TV8, etc.)	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 61 Hur ofta brukar Du lyssna på följande radiokanaler?

	Dagligen	5-6ggr/ vecka	3-4ggr/ vecka	1-2ggr/ vecka	Mer sällan	Aldrig
		<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
P1 i Sveriges Radio	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
P3 i Sveriges Radio	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
P4 i Sveriges Radio/Lokalradion	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Privat lokalradio (Rix FM, Radio City, NRJ/Energy, Mix Megapol)	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Närradio	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

FRITID OCH INTRESSEN

Fråga 62 Hur ofta har Du under de senaste 12 månaderna gjort följande saker?

	Ingen gång	Någon gång under de senaste 12 månaderna	Någon gång i halvåret	Någon gång i kvartalet	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan
Sysslat med sport/idrott	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Gått på bio	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Spelat kort/sällskapsspel	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Läst någon bok	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Läst vecko-/månadstidning	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Diskuterat politik	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Besökt gudstjänst eller religiöst möte	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Umgåtts med vänner	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Spelat på Tips, Lotto eller V75	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Bett till Gud	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Åkt kollektivt (buss, tåg etc.)	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Umgåtts med grannar	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Använt Internet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Rökt/snusat	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Druckit sprit/vin/starköl	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Arbetat övertid	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Skänkt pengar eller på annat sätt stött någon hjälporganisation	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 63 Ange nedan vilken/vilka föreningar Du är medlem i, samt hur aktiv Du är i dessa föreningar.

	Icke medlem	Medlem, men har <u>inte</u> varit på möte under de senaste 12 månaderna	Medlem och har varit på möte under de senaste 12 månaderna	Medlem och har någon typ av uppdrag
Idrotts- eller friluftsförening	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Miljöorganisation	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Politiskt parti (även kvinno- eller ungdomsförbund)	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Facklig organisation	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Hyses-, bostadsrätts- eller villaägareförening	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Kulturförening, musik, dans etc.	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Pensionärsorganisation	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Humanitär hjälporganisation	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Annan förening	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 64 Hur nöjd är Du på det hela taget med det liv Du lever?

Mycket nöjd Ganska nöjd Inte särskilt nöjd Inte alls nöjd

Fråga 65 Enligt Din mening, i vilken utsträckning går det att lita på människor i allmänhet? Svara med hjälp av nedanstående skala:

Det går inte att lita på människor i allmänhet



0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Det går att lita på människor i allmänhet



Fråga 66 Är Du medlem i Svenska Kyrkan, i någon frikyrka, samfund eller annan religiös organisation? (Fler än ett svar kan anges.)

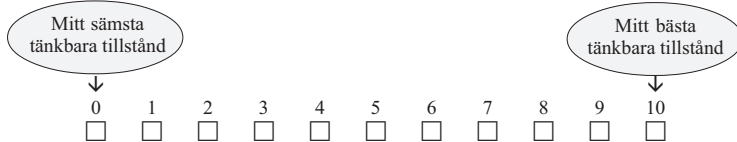
- Ja, i Svenska kyrkan
- Ja, i annat kristet samfund
- Ja, i annat samfund eller annan religiös organisation
- Nej, ej medlem i Svenska kyrkan, i någon frikyrka, samfund eller annan religiös organisation
- Vet ej

Fråga 67 Röstade Du i valet till kyrkomötet i september 2001?

- Ja, på: (parti)
- Nej Ej röstberättigad

HÄLSA

Fråga 68 Med hjälp av nedanstående skala kan Du ange Ditt nuvarande hälsotillstånd. På skalan har Ditt bästa tänkbara tillstånd markerats med 10 och Ditt sämsta tänkbara tillstånd markerats med 0. Bedöm Ditt nuvarande hälsotillstånd genom att sätta ett kryss i den ruta på skalan som markerar hur bra eller dåligt Ditt nuvarande hälsotillstånd är.



Fråga 69 Om Du jämför, hur är Ditt allmänna hälsotillstånd i dag jämfört med hur det var för 12 månader sedan?

- Bättre
- Oförändrat
- Sämre

DEMOKRATI OCH INFLYTANDE

Fråga 70 Två personer, A och B, har olika uppfattningar om hur den politiska demokratin i samhället fungerar bäst. Håller Du med person A eller B?

Medborgarna bör främst påverka politiken genom att rösta på partier och politiker. Därför är det viktigt att väljarna, särskilt inför valen, får veta vad partierna står för. Mellan valen är det de folkvalda politikerna som ska sköta beslutsfattandet. Naturligtvis ska politikerna lyssna på medborgarna även mellan valen, men då på hela opinionen och inte enbart på de som ropar högt om problem som berör dem själva.

A

Håller på det hela taget med person A

Håller något med bägge men mest med person A

Medborgarna ska delta i val och rösta på partier och politiker. Men medborgarna bör vara aktiva även mellan valen. Därför är det bra med många folkomröstningar. Dessutom är det viktigt att olika grupper kontinuerligt för fram sina uppfattningar via namninsamlingar, uppvaktningar, aktioner och demonstrationer.

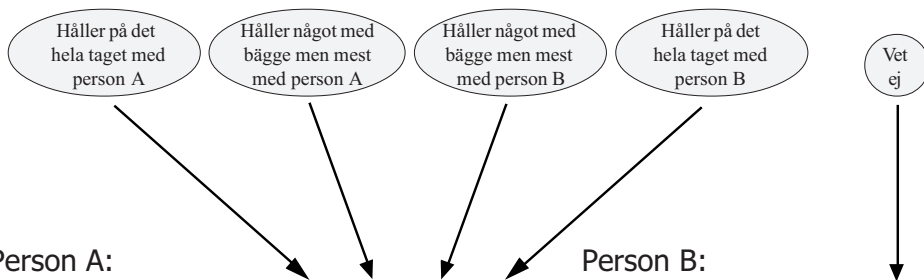
B

Håller något med bägge men mest med person B

Håller på det hela taget med person B

Vet ej

Fråga 71 Här följer sex korta diskussioner om sådant som skulle kunna bidra till att förbättra demokratin. Ange för var och en av diskussionerna om Du håller med person A eller B.



Person A:

Person B:

- | | | | | |
|---|--|---|--|--------------------------|
| 1 | Politikernas löner och förmåner ska förbättras för att locka dugliga människor från andra samhällssektorer till politiken. | <input type="checkbox"/> <input type="checkbox"/> <input type="checkbox"/> <input type="checkbox"/> | Politikernas löner och förmåner ska ligga på en relativt låg nivå så att politikerna har samma levnadsvillkor som folk i allmänhet. | <input type="checkbox"/> |
| 2 | Öka antalet politiska förtroendeuppdrag så att fler människor får ta ett aktivt politiskt ansvar. | <input type="checkbox"/> <input type="checkbox"/> <input type="checkbox"/> <input type="checkbox"/> | Minska antalet politiska förtroendeuppdrag så att varje politiker får större resurser och kan göra ett bättre jobb. | <input type="checkbox"/> |
| 3 | Öka antalet folkomröstningar så att medborgarna får större möjligheter att påverka politiken i enskilda frågor. | <input type="checkbox"/> <input type="checkbox"/> <input type="checkbox"/> <input type="checkbox"/> | Undvik folkomröstningar för att motverka att politiken styckas upp i delar och att helhetsperspektivet förloras. | <input type="checkbox"/> |
| 4 | Öka de lokala användarnas (brukarnas) inflytande över t ex skola och barnomsorg så att de direkt berörda (föräldrarna) får mer att säga till om. | <input type="checkbox"/> <input type="checkbox"/> <input type="checkbox"/> <input type="checkbox"/> | Begränsa de lokala användarnas (brukarnas) inflytande över t ex skola och barnomsorg så att alla kommuninvånare, via politikerna, i princip får lika stort inflytande. | <input type="checkbox"/> |
| 5 | Partier med olika ståndpunkter bör försöka komma överens i politiska frågor genom att resonera med varandra och med experter. Det leder ofta till bra beslut som får stöd i opinionen. | <input type="checkbox"/> <input type="checkbox"/> <input type="checkbox"/> <input type="checkbox"/> | Eftersom det är svårt för partier med olika ståndpunkter att komma överens i politiska frågor bör varje parti formulera sitt eget alternativ och sedan får majoriteten avgöra. | <input type="checkbox"/> |
| 6 | Det behövs betydligt fler möten mellan politiker och medborgare så att fler än i dag får säga sitt och fler argument tas i beaktande. | <input type="checkbox"/> <input type="checkbox"/> <input type="checkbox"/> <input type="checkbox"/> | Det behövs inte fler möten mellan politiker och medborgare. Möten tar tid, försämrar handlingskraften och gör bara att försigkomna medborgare får mer att säga till om. | <input type="checkbox"/> |

TILL SIST NÅGRA FRÅGOR OM DIG SJÄLV

När man sammanställer resultatet av sådana här undersökningar brukar man dela upp svaren i olika grupper. För att kunna göra detta behöver vi Dina svar på dessa avslutande frågor.

Fråga 75 Hur länge har Du bott i den kommun där Du bor nu?

- Har alltid bott här
- Född i kommunen, har alltid bott här bortsett från kortare perioder, t. ex. studier på annan ort
- Inflyttad, har bott här mer än 10 år
- Inflyttad, har bott här 1 till 10 år
- Inflyttad, har bott här mindre än ett år

Fråga 76 I vilken typ av område bor Du?

- Storstad, centralt
- Storstad, ytterområde/förort
- Stad eller större tätort, centralt
- Stad eller större tätort, ytterområde
- Mindre tätort
- Ren landsbygd

Fråga 77 Hur bor Du för närvarande?

- På lantgård eller ensamliggande villa på landsbygden
- I villa eller radhus i småhusområde
- I lägenhet i flerfamiljshus
- I lägenhet/rum i servicehus, ålderdomshem eller gruppbostad

Fråga 78 Var någonstans har Du, respektive Din far och Din mor, huvudsakligen vuxit upp?

	Du själv	Din far	Din mor
Ren landsbygd i Sverige	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Mindre tätort i Sverige	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Stad eller större tätort i Sverige	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Stockholm, Göteborg eller Malmö	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Annat land i Norden	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Annat land i Europa	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Land utanför Europa	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 79 Hyr eller äger Du eller någon i Ditt hushåll Din nuvarande bostad?

- Hyr bostaden
- Äger bostaden (även bostadsrätt/insatslägenhet)

Fråga 80 Vilket är Ditt civilstånd?

- Ensamstående
- Sambo
- Gift

Fråga 81 Vilket år är Du född?

Årtal:

<p>Fråga 82 Är Du man eller kvinna?</p> <p><input type="checkbox"/> Man <input type="checkbox"/> Kvinna</p>
<p>Fråga 83 Är Du svensk medborgare?</p> <p><input type="checkbox"/> Ja <input type="checkbox"/> Nej</p>
<p>Fråga 84 Har Du någon vän eller nära bekant som har invandrarbakgrund?</p> <p><input type="checkbox"/> Ja <input type="checkbox"/> Nej</p>
<p>Fråga 85 Delar Du Ditt hushåll med en eller flera vuxna (personer 20 år eller äldre)?</p> <p>Ja Nej</p> <p><input type="checkbox"/> <input type="checkbox"/></p>
<p>Fråga 86 Har Du egna barn och i så fall i vilka åldrar?</p> <p>Har ej egna barn 0–3 år 4–6 år 7–15 år 16–19 år 20 år eller äldre</p> <p><input type="checkbox"/> <input type="checkbox"/> <input type="checkbox"/> <input type="checkbox"/> <input type="checkbox"/> <input type="checkbox"/></p>
<p>Fråga 87 Hur många barn i åldrarna 0–19 år bor i <u>Ditt nuvarande hushåll</u>?</p> <p>Antal barn som bor i mitt nuvarande hushåll: <input type="text"/> <input type="checkbox"/> Inga barn i åldrarna 0-19 år bor i hushållet</p> <p>Om det bor barn i Ditt nuvarande hushåll, i vilka åldrar är de?</p> <p>0–3 år 4–6 år 7–15 år 16–19 år</p> <p><input type="checkbox"/> <input type="checkbox"/> <input type="checkbox"/> <input type="checkbox"/></p>
<p>Fråga 88 Vilken skolutbildning har Du? Sätt ett kryss i rutan framför det alternativ Du anser stämma bäst in på Dig. Om Du ännu inte avslutat Din utbildning, markera då den typ av skola Du just nu går i.</p> <p><input type="checkbox"/> Folkskola/enhetskola/grundskola <input type="checkbox"/> Minst treårigt gymnasium</p> <p><input type="checkbox"/> Folkhögskola <input type="checkbox"/> Studerat vid högskola/universitet</p> <p><input type="checkbox"/> Tvåårigt gymnasium/fackskola <input type="checkbox"/> Examen från högskola/universitet</p> <p><input type="checkbox"/> Flickskola/realexamen</p>
<p>Fråga 89 Vilken inriktning har Din utbildning i <u>huvudsak</u>? Kryssa för det alternativ som bäst stämmer in på Din utbildning.</p> <p><input type="checkbox"/> Ekonomi/handel <input type="checkbox"/> Media/journalistik/reklam <input type="checkbox"/> Samhällsvetenskap</p> <p><input type="checkbox"/> Estetisk/design/hantverk <input type="checkbox"/> Naturvetenskap <input type="checkbox"/> Teknik/industri</p> <p><input type="checkbox"/> Hotell/restaurang/service <input type="checkbox"/> Pedagogik <input type="checkbox"/> Vård/omsorg</p> <p><input type="checkbox"/> Humanistisk <input type="checkbox"/> Jordbruk/skogsbruk/miljövard <input type="checkbox"/> Annan:</p>
<p>Fråga 90 Hur intresserad är Du för egen del av att satsa på <u>mer utbildning</u>?</p> <p>Mycket intresserad Ganska intresserad Inte särskilt intresserad Inte alls intresserad</p> <p><input type="checkbox"/> <input type="checkbox"/> <input type="checkbox"/> <input type="checkbox"/></p>

Fråga 91 Vilken av de här grupperna tillhör Du för närvarande?

- | | |
|--|---|
| <input type="checkbox"/> Förvärvsarbete | <input type="checkbox"/> Ålderspensionär |
| <input type="checkbox"/> Har arbete i arbetsmarknadspolitiska åtgärder | <input type="checkbox"/> Förtidspensionär |
| <input type="checkbox"/> Genomgår arbetsmarknadsutbildning i AMS regi | <input type="checkbox"/> Hemarbetande |
| <input type="checkbox"/> Genomgår utbildning med stöd av det s.k. Kunskapslyftet | <input type="checkbox"/> Studerande |
| <input type="checkbox"/> Arbetslös | |

Fråga 92 Om Du för närvarande är arbetslös, hur länge har Din arbetslöshet varat?

- | | | | | | |
|--------------------------|--------------------------|--------------------------|--------------------------|--------------------------|--------------------------|
| Mindre än 1 månad | 1–2 månader | 2–6 månader | 6–12 månader | Mer än 12 månader | Är ej arbetslös |
| <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |

Fråga 93 Är Du för närvarande sjukskriven?

- | | | | | | |
|---|---|---|--|---|--------------------------|
| Ja, har varit sjukskriven i mindre än 1 månad | Ja, har varit sjukskriven i 1–2 månader | Ja, har varit sjukskriven i 2–6 månader | Ja, har varit sjukskriven i 6–12 månader | Ja, har varit sjukskriven i mer än 12 månader | Nej, är inte sjukskriven |
| <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |

Fråga 94 Har Du under de senaste 12 månaderna fått stöd i någon av följande former?

- | | | |
|------------------------------------|--------------------------|--------------------------|
| | Ja | Nej |
| Sjukpenning från Försäkringskassan | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Sjukbidrag/förtidspension | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| A-kassa | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Socialbidrag | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |

Fråga 95 Vilket yrke har/hade Du?

-
- (yrke/sysselsättning)
- Har aldrig förvärvsarbetat → **Gå till fråga 101**

Fråga 96 Hur nöjd är/var Du med Ditt arbete?

- | | | | | | | | |
|--------------------------|--------------------------|--------------------------|----------------------------|--------------------------|--------------------------|--------------------------|--------------------------|
| Helt nöjd | Mycket nöjd | Ganska nöjd | Varken nöjd eller missnöjd | Ganska missnöjd | Mycket missnöjd | Helt missnöjd | Vet ej |
| <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |

Fråga 97 Arbetar/arbetade Du hel- eller deltid?

- Heltid Deltid, minst 15 timmar i veckan Deltid, mindre än 15 timmar i veckan

Fråga 98 Arbetar/arbetade Du i statlig, kommunal, landstingskommunal eller privat tjänst?

- Statlig Kommunal Landstingskommunal Privat

Fråga 99 Vilken av de här yrkesgrupperna hör/hörde Du till?

- | | |
|--|--|
| <input type="checkbox"/> Tjänsteman | <input type="checkbox"/> Företagare: ingen anställd |
| <input type="checkbox"/> Tjänsteman med arbetsledande funktion | <input type="checkbox"/> Företagare: 1–9 anställda |
| <input type="checkbox"/> Tjänsteman med företagsledande funktion | <input type="checkbox"/> Företagare: 10 eller fler anställda |
| <input type="checkbox"/> Arbetare | <input type="checkbox"/> Jordbrukare: ingen anställd |
| <input type="checkbox"/> Arbetare med arbetsledande funktion | <input type="checkbox"/> Jordbrukare: en eller flera anställda |
| <input type="checkbox"/> Egenanställd arbetare | |

Fråga 100 Du som för närvarande är anställd:

- | | Ja | Nej |
|--|--------------------------|--------------------------|
| Har Du fast anställning (tillsvidareanställning)? | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Har Du eget företag vid sidan om Din anställning? | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Arbetar Du regelbundet med någonting annat vid sidan om Din ordinarie anställning? | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
- Är ej anställd*

Fråga 101 Är Du medlem i någon fackförening?**Ja, förbund inom:**

- LO (Landsorganisationen) v.g. ange vilket förbund:
- TCO (Tjänstemännens Centralorganisation) v.g. ange vilket förbund:
- SACO (Sveriges Akademikers Centralorganisation) v.g. ange vilket förbund:
- Annan facklig organisation
- Nej

Fråga 102 Var vänlig sätt ett kryss i den ruta som motsvarar den ungefärliga sammanlagda årsinkomsten för samtliga personer i Ditt hushåll före skatt (pension och studiemedel ska räknas in i den ungefärliga årsinkomsten).

- | | |
|---|--|
| <input type="checkbox"/> 100 000 eller mindre | <input type="checkbox"/> 401 000 – 500 000 |
| <input type="checkbox"/> 101 000 – 200 000 | <input type="checkbox"/> 501 000 – 600 000 |
| <input type="checkbox"/> 201 000 – 300 000 | <input type="checkbox"/> 601 000 – 700 000 |
| <input type="checkbox"/> 301 000 – 400 000 | <input type="checkbox"/> Mer än 700 000 |

Fråga 103 Om Du skulle beskriva Din nuvarande familj och den familj Du växte upp i, vilken av nedanstående kategorier stämmer då bäst?**Din nuvarande familj**

- Arbetarfamilj
- Jordbrukarfamilj
- Tjänstemannafamilj
- Högre tjänstemanna-/akademikerfamilj
- Företagarfamilj

Den familj Du växte upp i

- Arbetarfamilj
- Jordbrukarfamilj
- Tjänstemannafamilj
- Högre tjänstemanna-/akademikerfamilj
- Företagarfamilj

Fråga 104 Hur har enligt Din mening nedanstående ekonomiska förhållanden förändrats under de senaste 12 månaderna?

- | | Förbättrats | Förblivit ungefär densamma | Försämrats |
|-------------------------------|--------------------------|----------------------------|--------------------------|
| Din egen ekonomiska situation | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Ekonomi i Din kommun | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Den svenska ekonomin | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |

Hur tror Du att ekonomin kommer att förändras under de kommande 12 månaderna?

- | | Förbättras | Förbli ungefär densamma | Försämras |
|-------------------------------|--------------------------|--------------------------|--------------------------|
| Din egen ekonomiska situation | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Ekonomi i Din kommun | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Den svenska ekonomin | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |

SAMHÄLLE OPINION MASSMEDIA

Samhälle Opinion och Massmedia (SOM) är en vetenskaplig frågeundersökning som årligen genomförs av SOM-institutet. SOM-institutet drivs gemensamt av Institutionen för journalistik och masskommunikation, Statsvetenskapliga institutionen samt Förvaltningshögskolan vid Göteborgs universitet. SOM-undersökningen är en del av institutionernas forskning om opinionsbildning i det svenska samhället i dag. Undersökningen genomförs i samarbete med Kinnmark Direct Marketing och går ut till 6 000 slumpmässigt utvalda personer i Sverige.

Ansvariga för undersökningen är professor Sören Holmberg och professor Lennart Weibull. Magnus Kinnmark är projektsamordnare och undersökningsledare är Åsa Nilsson.

Har Du frågor som rör Din medverkan i undersökningen, ring gärna
Kinnmark Direct Marketing. Telefon: 020 – 28 28 30 (samtalet är gratis)

Du kan också ringa eller skicka e-post till SOM-institutet:
Åsa Nilsson, telefon: 031-773 12 39, e-post: asa.nilsson@som.gu.se
Vill Du läsa mer om SOM-institutet finns vi på Internetadressen: www.som.gu.se

*Denna streckkod är endast till för att
inkomna svar skall kunna prickas av
vid datorns optiska läsning. Då slipper
Du få påminnelse i onödan.*



**SAMHÄLLE
OPINION
MASSMEDIA**

2001

SOM-INSTITUTET
samhälle opinion massmedia



**GÖTEBORGS
UNIVERSITET**

SÅ HÄR FYLLER DU I FORMULÄRET

Här är ett exempel:

Fråga 1 Hur väl anser Du att påståendet 'I dag skiner solen' stämmer?

	Stämmer helt och hållet	Stämmer ganska bra	Stämmer varken bra eller dåligt	Stämmer ganska dåligt	Stämmer inte alls
Om Du tycker att påståendet <u>inte stämmer alls</u> , sätt då ett kryss längst till höger på följande sätt:	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input checked="" type="checkbox"/>
Om Du tycker att påståendet <u>stämmer ganska bra</u> , markerar Du så här:	<input type="checkbox"/>	<input checked="" type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Skulle Du råka sätta ett kryss i fel ruta, rätta till det genom att stryka över hela rutan. Sätt därefter kryss i rätt ruta på följande sätt:	<input checked="" type="checkbox"/>	<input checked="" type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Formuläret läses optiskt av en dator. Håll därför om möjligt kryssen innanför rutorna.

Kryssa så här:

Kryssa ej så här:

Använd helst kulspeppenna och inte tusch eller blyerts

FORMULÄRETS INNEHÅLL

Frågenummer

1–9
10–26
27–40
41–43
44–49
50–58
59–69
70–98
99

Frågeområde

Nyheter och tidningar
Politik och samhälle
Massmedier och samhälle
EU:s toppmöte i Göteborg
Bibliotek
Teknikinnehav och Internet
Fritid
Bakgrund
Din gårdag

NYHETER OCH TIDNINGAR

Fråga 1 Hur ofta brukar Du titta på eller lyssna till följande program i radio och TV?

	Dagligen	5–6 ggr/ vecka	3–4 ggr/ vecka	1–2 ggr/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Lokalnyheter i radions P4	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Ekonyheterna i riksradiön	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Nyheter i privat lokalradio	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Aktuellt i SVT	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Rapport i SVT	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Regionala nyheter i SVT	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Morgon-TV i SVT	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Nyheter i TV4	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Lokala nyheter i TV4	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Morgon-TV i TV4	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
TV3 Direkt	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 2 Läser eller tittar Du i någon eller några morgontidningar regelbundet? Om JA, ange tidningens namn samt hur många gånger per vecka Du brukar läsa eller titta i den. Om Du läser mer än en morgontidning, ange först den som Du betraktar som Din huvudtidning.

	7 dagar	6 dagar	5 dagar	4 dagar	3 dagar	2 dagar	1 dag
..... (tidningens namn)	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
..... (tidningens namn)	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
..... (tidningens namn)	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Nej, läser inte någon morgontidning minst en gång i veckan

Fråga 3 Ungefär hur lång tid brukar Du ägna åt Din lokala morgontidning en genomsnittlig vardag?

	Ca 0 min	Ca 5 min	Ca 10 min	Ca 15 min	Ca 20 min	Ca 25 min	Ca 30 min	Ca 35 min	Ca 40 min	Ca 45 min	Ca 50 min	Ca 55 min	Ca 60 min	Över 60 min
Före kl. 08	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Kl. 08–12	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Kl. 12–17	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Efter kl. 17	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 4 Prenumererar Du eller någon i Ditt hushåll på någon morgontidning?

Ja

Nej → Om Du ändå läser en morgontidning, på vilket sätt har Du då tillgång till tidningen?

- | | |
|--|--|
| <input type="checkbox"/> Läser hos bekant/granne | <input type="checkbox"/> Läser på kollektivtrafiken (buss, tåg etc.) |
| <input type="checkbox"/> Lånar av bekant/granne | <input type="checkbox"/> Köper lösnummer |
| <input type="checkbox"/> Läser på arbetet/skolan | <input type="checkbox"/> Läser på Internet |
| <input type="checkbox"/> Läser på bibliotek | <input type="checkbox"/> Annat sätt: |

Fråga 5 Har Du själv funderat på att upphöra med den/någon av de prenumerationer Du nu har, eller har detta diskuterats inom familjen under det senaste halvåret?

Nej Ja, någon enstaka gång Ja, flera gånger Tveksam, vet ej Prenumererar ej på någon tidning

Om ja, av vilken anledning har Du funderat på att upphöra med Din prenumeration? (Fler än ett svar kan markeras.)

- | | |
|--|---|
| <input type="checkbox"/> Allt har blivit så dyrt att pengarna inte räcker till | <input type="checkbox"/> Jag kan läsa tidningen på Internet |
| <input type="checkbox"/> Prenumerationspriset har höjts | <input type="checkbox"/> Jag kan låna tidningen av bekant/granne |
| <input type="checkbox"/> Jag får lokal information i radio och TV | <input type="checkbox"/> Tidningens politiska linje passar mig inte |
| <input type="checkbox"/> Tidningsutdelningen sköts dåligt | <input type="checkbox"/> Tidningens innehåll är inte tillräckligt bra |
| <input type="checkbox"/> Jag har inte tid att läsa den | <input type="checkbox"/> Tidningen har blivit så förändrad |
| <input type="checkbox"/> Jag har tillgång till tidningen på arbetet/i skolan | <input type="checkbox"/> Dålig bevakning av vad som händer i min kommun |
| <input type="checkbox"/> Tidningen innehåller för mycket annonser | <input type="checkbox"/> Jag får de nyheter jag behöver från en gratistidning |

Fråga 6 Om Du tänker på hur Du brukar läsa Din morgontidning, hur ser Din morgontidningsläsning ut nu jämfört med för ett år sedan?

Jag läser mer nu Jag läser ungefär lika mycket nu som för ett år sedan Jag läser mindre nu Jag brukar inte läsa morgontidningar

Fråga 7 Hur väl anser Du att följande omdömen stämmer in på den morgontidning Du oftast läser?

	Stämmer helt	Stämmer delvis	Stämmer knappast	Stämmer inte alls	Ingen uppfattning
Är seriös	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Har ett lågt prenumerationspris	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Är tillförlitlig i sin nyhetsbevakning	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Innehåller sådant Du har nytta av	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Är lätt att hitta i	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Har ett modernt format	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Har ett lagom stort format	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Läser ingen morgontidning

Fråga 8 Om Du tänker på hur Din morgontidning är i dag och jämför med hur den var för ett år sedan, tycker Du då att tidningen blivit bättre eller sämre?

Mycket bättre Något bättre Ingen skillnad Något sämre Mycket sämre Tveksam/vet ej

Läser ingen morgontidning

Fråga 9 Hur ofta brukar Du läsa följande tidningar?

	7 dagar/ vecka	6 dagar/ vecka	5 dagar/ vecka	4 dagar/ vecka	3 dagar/ vecka	2 dagar/ vecka	1 dag/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Aftonbladet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Expressen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
GT	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Kvällsposten	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Metro	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Annan gratistidning eller lokalt annonsblad	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

POLITIK OCH SAMHÄLLE

Fråga 10 Hur pass intresserad är Du i allmänhet av politik?

Mycket intresserad

Ganska intresserad

Inte särskilt intresserad

Inte alls intresserad

Fråga 11 Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker Du är viktigast i Sverige i dag? Ange högst tre frågor/samhällsproblem.

Svar:

.....

.....

Fråga 12 Hur stort förtroende har Du för det sätt på vilket följande samhällsinstitutioner och grupper sköter sitt arbete?

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende
Regeringen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Polisen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Sjukvården	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Försvaret	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Riksdagen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Bankerna	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Dagspressen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
De fackliga organisationerna	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Radio och TV	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Grundskolan	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Storföretagen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Svenska kyrkan	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Domstolarna	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Kungahuset	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Kommunstyrelserna	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Universitet/högskolor	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
De politiska partierna	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
EU-kommissionen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Europaparlamentet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Förenta Nationerna (FN)	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 13 Allmänt sett, hur stort förtroende har Du för personalen inom följande samhällsinstitutioner?

Personalen inom...	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende	Ingen uppfattning
Socialtjänsten	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Sjukvården	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Försäkringskassan	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Arbetsförmedlingen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 14 Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högerskala. Var någonstans skulle Du placera Dig själv på en sådan vänster-högerskala?

Klart till vänster
 Något till vänster
 Varken till vänster eller till höger
 Något till höger
 Klart till höger

Fråga 15 Vilket parti tycker Du bäst om i dag?

- | | |
|---|---|
| <input type="checkbox"/> Vänsterpartiet | <input type="checkbox"/> Moderaterna |
| <input type="checkbox"/> Socialdemokraterna | <input type="checkbox"/> Kristdemokraterna |
| <input type="checkbox"/> Centerpartiet | <input type="checkbox"/> Miljöpartiet |
| <input type="checkbox"/> Folkpartiet | <input type="checkbox"/> Annat parti (v.g. ange vilket):..... |

Anser Du Dig vara en övertygad anhängare av detta parti?

- Ja, mycket övertygad
 Ja, något övertygad
 Nej

Fråga 16 Vad är Din åsikt om det svenska medlemskapet i EU?

- I huvudsak för det svenska medlemskapet i EU
 I huvudsak emot det svenska medlemskapet i EU
 Har ingen bestämd åsikt i frågan

Har Du en bestämd uppfattning i denna fråga eller är Du mer tveksam?

- Bestämd uppfattning
 Mer tveksam

Fråga 17 Nedan finns ett antal förslag som har förekommit i den politiska debatten. Vilken är Din åsikt om vart och ett av dem?

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
Minska den offentliga sektorn	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Ta emot färre flyktingar i Sverige	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan män och kvinnor	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Satsa på ett miljövänligt samhälle även om det innebär låg eller ingen ekonomisk tillväxt	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Låta privata företag svara för äldreomsorg	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Bedriva mer av sjukvården i privat regi	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Sverige bör på lång sikt avveckla kärnkraften	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Införa sextimmars arbetsdag	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Sänka skatterna	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Sverige bör bli medlem i EMU	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Minska u-hjälpen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Begränsa rätten till fri abort	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Öka det ekonomiska stödet till glesbygden	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Införa reklam i Sveriges Television	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Lagstifta mot ägarkoncentrationen på massmedieområdet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Efterskänka tredje världens skulder	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 23 Nedan återfinns ett antal påståenden som förekommit i debatten om äldre människor i Sverige – med äldre människor menar vi ålderspensionärer över 65 år. Vilken är Din bedömning av vart och ett av påståendena?

	Helt felaktigt påstående										Helt riktigt påstående													
	↓	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	↓	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Äldre människor är underrepresenterade i svensk politik		<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>		<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
Äldre människors erfarenheter tas inte tillvara i Sverige		<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>		<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
Äldre människor har svårt att förstå de viktiga framtidsfrågorna i politiken		<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>		<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
Äldre människor är intresserade av att engagera sig i politik och samhälle		<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>		<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
Äldre människor som är aktiva i politiken tar sällan hänsyn till frågor som är viktiga för yngre och medelålders människor		<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>		<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
Äldre människor blir ofta isolerade genom att de inte vet hur man använder ny teknik		<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>		<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
Motsättningarna mellan äldre och yngre människor i Sverige håller på att öka		<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>		<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
Sverige blir ett bättre land att leva i om äldre människor får mer att säga till om		<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>		<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	

Fråga 24 Enligt Din bedömning, stämmer följande påståenden med verkligheten eller ej – är det som påstås rätt eller fel?

	Rätt	Fel
Mer än var tredje ålderspensionär bor i småhus	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Hälften av ålderspensionärerna har nedsatt hörsel, dvs. svårigheter att uppfatta ett samtal mellan flera personer	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Nästan hälften av alla ålderspensionärer känner leda och otillfredsställelse med sin situation	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Närmare tre fjärdedelar av ålderspensionärerna umgås ofta med släkt och vänner	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 25 Hur tror Du att vanliga ålderspensionärers köpkraft är jämfört med genomsnittssvenskens?

Mycket sämre	Något sämre	Lika stor	Något större	Mycket större
<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 26 Nedan återfinns ett antal förslag som förekommit i den allmänna debatten om äldre människor i Sverige. Vilken är Din åsikt om vart och ett av dem?

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
Satsa en större andel av samhällets totala resurser på att tillgodose äldre människors behov	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Ingen politiker i riksdagen borde vara äldre än 65 år	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Öka andelen ålderspensionärer bland politiska beslutsfattare i Sverige	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Skapa fler platser i samhället där äldre och yngre människor kan mötas	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

MASSMEDIER OCH SAMHÄLLE

Fråga 27 Hur ofta brukar Du lyssna på följande radiokanaler?

	Dagligen	5–6 ggr/ vecka	3–4 ggr/ vecka	1–2 ggr/ vecka	Mer sällan	Aldrig
P1 i Sveriges Radio	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
P2 i Sveriges Radio	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
P3 i Sveriges Radio	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
P4 i Sveriges Radio/Lokalradion	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Rix FM	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Radio City	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
NRJ/Radio Energy	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Mix Megapol	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Annan privat lokalradio	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Närradiokanal	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 28 Hur ofta brukar Du titta på program i följande TV-kanaler?

	Har ej tillgång	Tittar på kanalen:					
		Dagligen	5–6 ggr/ vecka	3–4 ggr/ vecka	1–2 ggr/ vecka	Mer sällan	Aldrig
SVT1	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
SVT2	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
TV3	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
TV4	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Kanal 5	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
TV6	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
TV8	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
ZTV	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
MTV	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Canal+	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
TV 1000	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Eurosport	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 29 Vilken typ av TV-program föredrar Du att titta på? Svara med hjälp av nedanstående skala.

	Inte alls intresserad av att titta på											Mycket intresserad av att titta på	
		0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
Informations- och faktagprogram		<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
Förströelse- och underhållningsprogram		<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	

Fråga 30 Vad är mest angeläget för Dig? Markera endast ett kryss.

- Fler TV-kanaler att välja mellan Bättre utbud i de TV-kanaler som finns

Fråga 31 Hur viktig tycker Du att TV är för Dig i Din vardag?

- Mycket viktig
 Ganska viktig
 Inte särskilt viktig
 Inte alls viktig

**Fråga 32 Vilken TV-kanal tycker Du har de bästa programmen när det gäller...
(Kryssa för endast en kanal per programtyp.)**

	SVT1	SVT2	TV3	TV4	Kanal 5	TV6	ZTV	TV8	Annan kanal	Ingen uppfattning
Barnprogram	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Nyheter	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Ungdomsprogram	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Sport	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Lättare underhållning	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Naturprogram	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Samhällsprogram/-magasin	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Teater, opera, konsert	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Kulturprogram/-magasin	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Svenska TV-serier	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Utländska TV-serier	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Långfilmer	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Populärmusik	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Dokumentärer	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 33 Vilket är Ditt allmänna intryck av de svenska TV-kanalerna?

	Mycket positivt	Ganska positivt	Varken positivt eller negativt	Ganska negativt	Mycket negativt	Ingen uppfattning
SVT1	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
SVT2	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
TV3	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
TV4	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Kanal 5	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
TV6	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
ZTV	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
TV8	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 34 Är Du positivt eller negativt inställd till reklam i TV?

Mycket positivt	Ganska positivt	Varken positivt eller negativt	Ganska negativt	Mycket negativt
<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 35 Tycker Du att TV-licensen, mottagaravgiften som man betalar för Sveriges Television, är värd priset eller inte?

Mycket väl värd priset	Ganska väl värd priset	Inte speciellt värd priset	Inte alls värd priset
<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 36 Hur ofta läser Du någon av följande tidningar och tidskrifter?

	Flera gånger i veckan	Någon gång i veckan	Någon gång i månaden	Någon gång per kvartal	Någon gång per halvår	Någon gång per år	Aldrig
Vecko-/månadstidning	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Special-/facktidning	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Facklig tidning/tidskrift	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Utländsk dagstidning	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Annan utländsk tidning eller tidskrift	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 37 Vilket förtroende har Du för innehållet i följande massmedier?

	Tar aldrig del av mediet	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende
Sveriges Television	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
TV4	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Andra privata TV-kanaler	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Sveriges Radios nationella kanaler (P1, P2, P3)	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Sveriges Radios lokala kanaler (P4)	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Privat lokalradio	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Den lokala morgontidningen på Din ort	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Stockholms morgontidningar (Dagens Nyheter, Svenska Dagbladet)	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Kvällstidningarna (Aftonbladet, Expressen, GT, Kvällsposten)	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Nyhetsjänster på Internet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 38 Om Du är intresserad av annonser inom följande områden, var någonstans brukar Du i så fall söka efter dem? (Fler än ett alternativ kan anges.)

	Dagstidningar	Andra tidningar	Internet	Annan plats	Söker aldrig sådana annonser
Bostäder	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Bilar	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Lediga platser	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Nöje	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 39 Ibland diskuteras vad som formar vår bild av politik. Hur viktiga är enligt Din bedömning nedanstående saker för Din egen uppfattning av politik?

	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt
Mina egna erfarenheter av politiska beslut	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Den politiska uppfattning som dominerar i min närmaste omgivning (familj, vänner)	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Den bild av politik och politiker som förs fram i TV	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Den bild av politik och politiker som förs fram i dagspressen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Den bild av politik och politiker som förs fram i politisk reklam, t. ex. valaffischer och annonser	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 40 Och hur viktiga tror Du att samma saker är för uppfattningen av politik bland svenskar i allmänhet?

	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt
Deras egna erfarenheter av politiska beslut	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Den politiska uppfattning som dominerar i deras närmaste omgivning (familj, vänner)	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Den bild av politik och politiker som förs fram i TV	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Den bild av politik och politiker som förs fram i dagspressen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Den bild av politik och politiker som förs fram i politisk reklam, t. ex. valaffischer och annonser	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

EU:S TOPPMÖTE I GÖTEBORG I JUNI 2001

Fråga 41 I vilken utsträckning följde Du massmediernas bevakning av EU:s toppmöte i Göteborg och händelserna i samband med mötet?

	I mycket stor utsträckning	I ganska stor utsträckning	I någon utsträckning	Inte alls
Dagspress	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Radio	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
TV	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Utländska nyhetssändningar	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 42 Den här frågan gäller Din bedömning av olika gruppers agerande i samband med EU:s toppmöte i Göteborg. Är Din bedömning i huvudsak positiv eller i huvudsak negativ?

	I huvudsak negativ		Varken positiv eller negativ				I huvudsak positiv		Ingen uppfattning
	-3	-2	-1	0	1	2	3		
Dagspressen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
Radio och TV	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
Demonstranterna	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
De militanta aktivisterna	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
Poliserna på gatan	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
Polisledningen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
Domstolarna	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
Kommunledningen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
Den svenska regeringen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
De besökande EU-politikerna	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	

Fråga 43 Vad anser Du vara berättigat när det gäller att föra fram politiska åsikter i Sverige?

	Ja, alltid	Ja, under vissa omständigheter	Nej, aldrig
Namninsamlingar	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Demonstrationer	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Passivt motstånd	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Militanta aktioner	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Skada på egendom	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Hot mot tjänsteman/politiker	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

BIBLIOTEK

Fråga 44 Hur viktiga anser Du att biblioteken är för att ett modernt samhälle ska fungera?

Helt avgörande	Mycket viktiga	Ganska viktiga	Inte särskilt viktiga	Inte alls viktiga
<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 45 Hur tycker Du på det hela taget att bibliotekens service fungerar i den kommun där Du bor?

Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning
<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 46 Hur ofta använder Du kommunbiblioteket för att låna litteratur som Du använder...

	Aldrig	Någon gång under året	Någon gång i halvåret	Någon gång i kvartalet	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan
...i arbetet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
...för studier	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
...på fritiden	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 47 Hur ofta använder Du bibliotek vid universitet/högskola?

	Aldrig	Någon gång under året	Någon gång i halvåret	Någon gång i kvartalet	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan
	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 48 Biblioteket tillhandahåller en rad tjänster. Hur ofta gör Du följande på biblioteket:

	Aldrig	Någon gång	Ganska ofta	Mycket ofta
Lånar barnböcker	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Lånar skönlitteratur	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Lånar facklitteratur	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Läser böcker	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Läser tidningar och tidskrifter	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Använder referenslitteratur	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Använder studieplatser	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Lånar musik på CD	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Lånar filmer på video	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Går på kulturarrangemang	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Frågar bibliotekspersonalen om hjälp att hitta information	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Använder dator för att söka i bibliotekskatalogen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Använder dator för att söka information på Internet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Söker information om eller kontakt med statlig eller kommunal myndighet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 49 Vad tycker Du om biblioteket Du oftast besöker då det gäller...

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning
Personalens...						
...bemötande	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
...kompetens	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
...hjälp med att söka och finna information	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Tillgång till...						
...datorplatser	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
...läs-/studieplatser	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Övrigt...						
...urvalet av litteratur	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
...urvalet av CD-skivor och videofilmer	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
...öppetiderna	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

TEKNIKINNEHAV OCH INTERNET

Fråga 50 Vilka typer av utrustning har Du för närvarande tillgång till i Ditt hushåll?

- | | |
|---|---|
| <input type="checkbox"/> Telefon (fast anslutning) | <input type="checkbox"/> Fax |
| <input type="checkbox"/> Mobiltelefon ...med WAP <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> CD-spelare |
| <input type="checkbox"/> TV-apparat | <input type="checkbox"/> Bärbar mp3-spelare |
| <input type="checkbox"/> Text-TV | <input type="checkbox"/> Bredband |
| <input type="checkbox"/> Video | <input type="checkbox"/> Fritidshus |
| <input type="checkbox"/> Kabel-TV | <input type="checkbox"/> Fritidsbåt |
| <input type="checkbox"/> Digital-TV/Set Top Box | <input type="checkbox"/> Bil,
märke:..... årsmodell: <input type="text"/> |
| <input type="checkbox"/> Hushållsparabol | <input type="checkbox"/> Ytterligare bil
märke:..... årsmodell: <input type="text"/> |
| <input type="checkbox"/> Persondator | <input type="checkbox"/> Körkort för personbil |
| <input type="checkbox"/> DAB-radio | |
| <input type="checkbox"/> DVD-spelare | |

Fråga 51 Finns det någon medieutrustning i hushållet som i stort sett bara Du använder?

- | | |
|--|--|
| <input type="checkbox"/> Egen TV-apparat | <input type="checkbox"/> Egen telefonsvarare |
| <input type="checkbox"/> Egen telefon | <input type="checkbox"/> Egen fax |
| <input type="checkbox"/> Egen persondator | <input type="checkbox"/> Egen CD-spelare |
| <input type="checkbox"/> Egen mobiltelefon | <input type="checkbox"/> Egen video |

Fråga 52 Har Du tillgång till Internet? (Fler än ett kryss kan göras.)

- Ja → ...i hemmet Nej, har inte tillgång
- ...på arbetsplats
- ...i skola
- ...på annan plats:

Fråga 53 Om Du har använt Internet, var och i vilka syften har Du gjort det? (Fler än ett kryss kan anges på varje rad.)

- | | För privata syften | För förtjänstarbete/skolarbete |
|--------------------------|--------------------------|--------------------------------|
| I hemmet | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| På min arbetsplats/skola | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| På annan plats | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
- Har *aldrig* använt Internet → **Gå vidare till fråga 58**

Fråga 54 Vilket/vilka är Dina främsta syften med Din privata Internetanvändning? (Observera att Du kan markera mer än en ruta.)

- | | |
|--|--|
| <input type="checkbox"/> Nöje/förströelse/spel | <input type="checkbox"/> E-post |
| <input type="checkbox"/> Datorteknisk användning/göra hemsidor | <input type="checkbox"/> Beställa varor eller tjänster |
| <input type="checkbox"/> Delta i diskussions- eller chatgrupp | <input type="checkbox"/> Ladda ner/lyssna på musik |
| <input type="checkbox"/> Ta del av nyheter/nyhetstjänst | <input type="checkbox"/> Bankärenden |
| <input type="checkbox"/> Söka fakta/information | <input type="checkbox"/> Annat: |

Om Du söker fakta/information, vilka typer gäller det? (Mer än en ruta kan markeras.)

- | | |
|--|--|
| <input type="checkbox"/> Samhällsinformation | <input type="checkbox"/> Skola/utbildning |
| <input type="checkbox"/> Annan information (t ex. nätet som uppslagsbok) | <input type="checkbox"/> Konsumtionsvaror/tjänster |
| <input type="checkbox"/> Resor/kommunikationer | <input type="checkbox"/> Börs och ekonomi |
| <input type="checkbox"/> Kultur/nöje/fritid | <input type="checkbox"/> Annat: |

Fråga 55 Ungefär hur lång tid skulle Du uppskatta att Du brukar ägna åt Internet en genomsnittlig vardag?

	0 min	5 min	10 min	15 min	20 min	25 min	30 min	35 min	40 min	45 min	50 min	55 min	60 min	Över 60 min
Före kl. 08	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Kl. 08–12	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Kl. 12–19	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Kl. 19–22	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Efter kl. 22	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 56 Hur ofta brukar Du ta del av något av följande på Internet?

	6–7 dagar/ vecka	3–5 dagar/ vecka	1–2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Aftonbladet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Expressen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Dagens Nyheter	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Svenska Dagbladet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Dagens Industri	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Lokal morgontidning	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Sveriges Television (SVT)	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
TV4	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Andra nätnyheter, i första hand:	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 57 Hur ofta brukar Du ta del av något av följande på Internet?

	6–7 dagar/ vecka	3–5 dagar/ vecka	1–2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Din kommuns hemsida	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Ditt landstings hemsida (sjukvård etc.)	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Riksdagens hemsida	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Regeringens/Rosenbads hemsida	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Något politiskt partis hemsida	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 58 Vad är Din åsikt om följande påståenden som man ibland hör om Internet? Ange för vart och ett av påståendena om det enligt Din uppfattning är riktigt eller felaktigt.

	<div style="display: flex; justify-content: space-between; align-items: center;"> <div style="text-align: center;"> <p>Helt felaktigt påstående</p> <p>↓</p> </div> <div style="text-align: center;"> <p>0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10</p> </div> <div style="text-align: center;"> <p>↑</p> <p>Helt riktigt påstående</p> </div> </div>										
Internet kan aldrig ersätta känslan av att bläddra i en paperstidning eller en bok	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Internet kommer på sikt att ersätta post och telefon	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Den som har Internet behöver inte ha någon dagstidningsprenumeration	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Jag använder i stor utsträckning Internet-nyheter i stället för nyheter i tidningar, radio och TV	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Nyheter på Internet kan aldrig ersätta nyheter i tidningar, radio och TV, utan endast komplettera	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Internet är överskattat som medium för att söka information	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Internet är än så länge alltför komplicerat	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

FRITID

Fråga 59 Hur ofta har Du under de senaste 12 månaderna gjort följande saker?

	Ingen gång	Någon gång under de senaste 12 månaderna	Någon gång i halvåret	Någon gång i kvartalet	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan
Gått på bio	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Gått på teater	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Gått på rock-/popkonsert	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Använt persondator	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Använt Internet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Köpt CD-skiva	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Besökt bibliotek	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Hyrt videofilm	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Läst någon bok	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Läst musik-/film-/modemagasin	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Spelat kort/sällskapsspel	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Tittat på TV under dagtid	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Sjungit eller spelat något musikinstrument	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Tecknat, målat, skrivit poesi	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Löst korsord	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Skickat SMS via mobiltelefon	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Ätit gemensam middag med övriga i hushållet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Ätit frukost utanför hemmet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Umgåtts med vänner	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Umgåtts med grannar	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Själv hjälpt/fått hjälp av någon granne	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Diskuterat politik	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Deltagit i demonstration	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 60 Hur nöjd är Du på det hela taget med det liv Du lever?

Mycket nöjd Ganska nöjd Inte särskilt nöjd Inte alls nöjd

Fråga 61 Ange nedan vilken/vilka föreningar Du är medlem i, samt hur aktiv Du är i dessa föreningar.

	Icke medlem	Medlem, men har inte varit på möte under de senaste 12 månaderna	Medlem och har varit på möte under de senaste 12 månaderna	Medlem och har någon typ av uppdrag
Idrotts- eller friluftsförening	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Miljöorganisation	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Politiskt parti (även kvinno- eller ungdomsförbund)	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Facklig organisation	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Hyres-, bostadsrätts- eller villaägareförening	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Kulturförening, musik, dans etc.	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Pensionärsorganisation	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Humanitär hjälporganisation	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Annan förening	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 62 Är Du medlem i Svenska Kyrkan, i någon frikyrka, samfund eller annan religiös organisation? (Fler än ett svar kan anges.)

- Ja, i Svenska kyrkan
- Ja, i annat kristet samfund
- Ja, i annat samfund eller annan religiös organisation
- Nej, ej medlem i Svenska kyrkan, i någon frikyrka, samfund eller annan religiös organisation
- Vet ej

Fråga 63 Enligt Din mening, i vilken utsträckning går det att lita på människor i allmänhet?
Svara med hjälp av nedanstående skala:

Det går inte att lita på människor i allmänhet

Det går att lita på människor i allmänhet

- ↓
- 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
-

Fråga 64 Finns det bland Dina vänner och bekanta någon eller några personer som tillhör följande yrkesgrupper?

	Nej, det finns ingen sådan person i min bekantskapskrets	Ja, bekant på långt håll	Ja, bekant på nära håll	Jag tillhör själv yrkes- gruppen
Polis	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Läkare	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Yrkesofficer	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Banktjänsteman	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Egenföretagare	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Journalist	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Fackombud	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Rektor	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Advokat	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Kommunpolitiker	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Riksdagsledamot	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Professor	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Jordbrukare	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Präst	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Skådespelare	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Bibliotekarie	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Webbdesigner	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Informatör	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Socialarbetare	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Anställd vid arbetsförmedlingen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Anställd vid försäkringskassan	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 65 När talade Du senast med Din/Dina:

Förälder/föräldrar:

- Senaste veckan
- Senaste månaden
- Senaste halvåret
- Mer än ett halvår sedan
- De är inte i livet

Mor- eller farförälder/-rar:

- Senaste veckan
- Senaste månaden
- Senaste halvåret
- Mer än ett halvår sedan
- De är inte i livet

Fråga 66 Hur ofta har Du under de senaste 12 månaderna gjort följande saker?

	Ingen gång	Någon gång under de senaste 12 månaderna	Någon gång i halvåret	Någon gång i kvartalet	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan
Sysslat med sport/idrott	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Motionerat/ldkat friluftsliv	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Gått på fotboll/ishockey	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Spelat på Tips, Lotto eller V75	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Gått på restaurant/bar/pub på kvällstid	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Ätit snabbmat (hamburgare/pizza/kebab)	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Ätit veganmat	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Druckit sprit/vin/starköl	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Rökt/snusat	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Kört bil	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Åkt kollektivt (buss, tåg etc.)	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Mekat med eller vårdat bil/motorcykel	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Sysslat med trädgårdsarbete	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Arbetat övertid	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Handlat med aktier	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Skänkt pengar eller på annat sätt stött någon hjälporganisation	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Besökt gudstjänst eller religiöst möte	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Bett till Gud	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 67 Ange på samma sätt hur ofta Du på fritiden brukar umgås med personer utanför Din familj i åldrarna.:

	Ingen gång	Någon gång under de senaste 12 månaderna	Någon gång i halvåret	Någon gång i kvartalet	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan
Under 20 år	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
20–34 år	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
35–64 år	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
65–79 år	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
80 år och äldre	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 68 Enligt Din åsikt, ungefär vid vilken ålder blir en människa medelålders?

Ungefär vid års ålder

Fråga 69 Här återfinns ett antal förslag hämtade från den svenska samhällsdebatten. Vilken är Din åsikt om vart och ett av dem?

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag	Ingen uppfattning
Stärka djurens rätt	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Tillåta homosexuella par att adoptera barn	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Tillåta försäljning av starköl, vin och sprit i livsmedelsbutiker	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Begränsa utvecklingen av genmanipulerad mat	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Införa en världsomfattande skatt på alla internationella valutatransaktioner (s.k. Tobinskatt)	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

TILL SIST NÅGRA FRÅGOR OM DIG SJÄLV

När man sammanställer resultatet av sådana här undersökningar brukar man dela upp svaren i olika grupper. För att kunna göra detta behöver vi Dina svar på dessa avslutande frågor.

Fråga 70 Hur länge har Du bott i den kommun där Du bor nu?

- Har alltid bott här
- Född i kommunen, har alltid bott här bortsett från kortare perioder, t ex studier på annan ort
- Inflyttad, har bott här mer än 10 år
- Inflyttad, har bott här 1 till 10 år
- Inflyttad, har bott här mindre än ett år

Fråga 71 I vilken typ av område bor Du?

- Storstad, centralt
- Storstad, ytterområde/förort
- Stad eller större tätort, centralt
- Stad eller större tätort, ytterområde
- Mindre tätort
- Ren landsbygd

Fråga 72 Var någonstans har Du, respektive Din far och Din mor, huvudsakligen vuxit upp?

	Du själv	Din far	Din mor
Ren landsbygd i Sverige	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Mindre tätort i Sverige	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Stad eller större tätort i Sverige	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Stockholm, Göteborg eller Malmö	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Annat land i Norden	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Annat land i Europa	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Land utanför Europa	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 73 Hur bor Du för närvarande?

- På lantgård eller ensamliggande villa på landsbygden
- I villa eller radhus i småhusområde
- I lägenhet i flerfamiljshus
- I lägenhet/rum i servicehus, ålderdomshem eller gruppboende

Fråga 74 Hyr eller äger Du eller någon i Ditt hushåll Din nuvarande bostad?

- Hyr bostaden
- Äger bostaden (även bostadsrätt/insatslägenhet)

Fråga 75 Vilket är Ditt civilstånd?

- | | | |
|--------------------------|--------------------------|--------------------------|
| Ensamstående | Sambo | Gift |
| <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |

Fråga 76 Delar Du Ditt hushåll med en eller flera vuxna (personer 20 år eller äldre)?

- | | |
|--------------------------|--------------------------|
| Ja | Nej |
| <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |

Fråga 77 Har Du egna barn och i så fall i vilka åldrar?

Har ej egna barn 0-3 år 4-6 år 7-15 år 16-19 år 20 år eller äldre

Fråga 78 Hur många barn i åldrarna 0-19 år bor i Ditt nuvarande hushåll?

Antal barn som bor i mitt nuvarande hushåll: Inga barn i åldrarna 0-19 år bor i hushållet

Om det bor barn i Ditt nuvarande hushåll, i vilka åldrar är de?

0-3 år 4-6 år 7-15 år 16-19 år

Fråga 79 Vilket år är Du född?

Årtal:

Fråga 80 Är Du man eller kvinna?

Man Kvinna

Fråga 81 Är Du svensk medborgare?

Ja Nej

Fråga 82 Vilken av de här grupperna tillhör Du för närvarande?

Förvärvsarbetande Ålderspensionär
 Har arbete i arbetsmarknadspolitiska åtgärder Förtidspensionär
 Genomgår arbetsmarknadsutbildning i AMS regi Hemarbetande
 Genomgår utbildning med stöd av det s.k. kunskapslyftet Studerande
 Arbetslös

Fråga 83 Om Du för närvarande är arbetslös, hur länge har Din arbetslöshet varat?

Mindre än 1 månad 1-2 månader 2-6 månader 6-12 månader Mer än 12 månader *Är ej arbetslös*

Fråga 84 Är Du för närvarande sjukskriven?

Ja, har varit sjukskriven i mindre än 1 månad Ja, har varit sjukskriven i 1-2 månader Ja, har varit sjukskriven i 2-6 månader Ja, har varit sjukskriven i 6-12 månader Ja, har varit sjukskriven i mer än 12 månader Nej, är inte sjukskriven

Fråga 85 Har Du under de senaste 12 månaderna fått stöd i någon av följande former?

	Ja	Nej
Sjukpenning från Försäkringskassan	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Sjukbidrag/förtidspension	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
A-kassa	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Socialbidrag	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 86 Vilken skolutbildning har Du? Sätt ett kryss i rutan framför det alternativ Du anser stämma bäst in på Dig. Om Du ännu inte avslutat Din utbildning, markera då den typ av skola Du just nu går i.

- | | |
|---|--|
| <input type="checkbox"/> Folkskola/enhetsskola/grundskola | <input type="checkbox"/> Minst treårigt gymnasium |
| <input type="checkbox"/> Folkhögskola | <input type="checkbox"/> Studerat vid högskola/universitet |
| <input type="checkbox"/> Tvåårigt gymnasium/fackskola | <input type="checkbox"/> Examen från högskola/universitet |
| <input type="checkbox"/> Flickskola/realexamen | |

Fråga 87 Vilken inriktning har Din utbildning i huvudsak? Kryssa för det alternativ som bäst stämmer in på Din utbildning.

- | | | |
|---|--|--|
| <input type="checkbox"/> Ekonomi/handel | <input type="checkbox"/> Media/journalistik/reklam | <input type="checkbox"/> Samhällsvetenskap |
| <input type="checkbox"/> Estetisk/design/hantverk | <input type="checkbox"/> Naturvetenskap | <input type="checkbox"/> Teknik/industri |
| <input type="checkbox"/> Hotell/restaurang/service | <input type="checkbox"/> Pedagogik | <input type="checkbox"/> Vård/omsorg |
| <input type="checkbox"/> Humanistisk | | |
| <input type="checkbox"/> Jordbruk/skogsbruk/miljövärd | <input type="checkbox"/> Annan: | |

Fråga 88 Vilket yrke har/hade Du?

-
- (yrke/sysselsättning)
- Har aldrig yrkesarbetat → **Gå till fråga 93**

Fråga 89 Vilken av de här yrkesgrupperna hör/hörde Du till?

- | | |
|--|--|
| <input type="checkbox"/> Tjänsteman | <input type="checkbox"/> Företagare: ingen anställd |
| <input type="checkbox"/> Tjänsteman med arbetsledande funktion | <input type="checkbox"/> Företagare: 1–9 anställda |
| <input type="checkbox"/> Tjänsteman med företagsledande funktion | <input type="checkbox"/> Företagare: 10 eller fler anställda |
| <input type="checkbox"/> Arbetare | <input type="checkbox"/> Jordbrukare: ingen anställd |
| <input type="checkbox"/> Arbetare med arbetsledande funktion | <input type="checkbox"/> Jordbrukare: en eller flera anställda |
| <input type="checkbox"/> Egenanställd arbetare | |

Fråga 90 Du som för närvarande är anställd:

- | | Ja | Nej |
|--|--------------------------|--------------------------|
| Har Du fast anställning (tillsvidareanställning)? | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Har Du eget företag vid sidan om Din anställning? | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Arbetar Du regelbundet med någonting annat vid sidan om Din ordinarie anställning? | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| <input type="checkbox"/> Är ej anställd | | |

Fråga 91 Arbetar/arbetade Du hel- eller deltid?

- Heltid Deltid, minst 15 timmar i veckan Deltid, mindre än 15 timmar i veckan

Fråga 92 Arbetar/arbetade Du i statlig, kommunal, landstingskommunal eller privat tjänst?

- Statlig Kommunal Landstingskommunal Privat

Fråga 93 Är Du medlem i någon fackförening?

Ja, förbund inom:

- LO (Landsorganisationen), v.g. ange vilket förbund:
- TCO (Tjänstemännens Centralorganisation), v.g. ange vilket förbund:
- SACO (Sveriges Akademikers Centralorganisation), v.g. ange vilket förbund:
- Annan facklig organisation
- Nej

Fråga 94 Var vänlig sätt ett kryss i den ruta som motsvarar den ungefärliga sammanlagda årsinkomsten för samtliga personer i Ditt hushåll före skatt (pension och studiemedel ska räknas in i den ungefärliga årsinkomsten).

- 100 000 eller mindre 401 000 – 500 000
- 101 000 – 200 000 501 000 – 600 000
- 201 000 – 300 000 601 000 – 700 000
- 301 000 – 400 000 Mer än 700 000

Fråga 95 Om Du skulle beskriva Din nuvarande familj och den familj Du växte upp i, vilken av nedanstående kategorier stämmer då bäst?

Din nuvarande familj

- Arbetarfamilj
- Jordbrukarfamilj
- Tjänstemannafamilj
- Högre tjänstemanna-/akademikerfamilj
- Företagarfamilj

Den familj Du växte upp i

- Arbetarfamilj
- Jordbrukarfamilj
- Tjänstemannafamilj
- Högre tjänstemanna-/akademikerfamilj
- Företagarfamilj

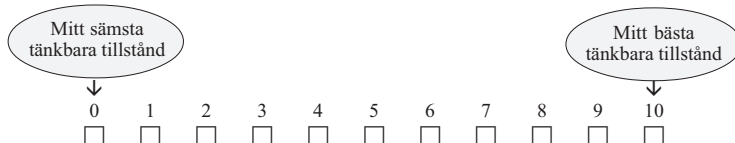
Fråga 96 Hur har enligt Din mening nedanstående ekonomiska förhållanden förändrats under de senaste 12 månaderna?

	Förbättrats	Förblivit ungefär densamma	Försämrats
Din egen ekonomiska situation	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Ekonomi i Din kommun	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Den svenska ekonomin	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Hur tror Du att ekonomin kommer att förändras under de kommande 12 månaderna?

	Förbättrats	Förbli ungefär densamma	Försämrats
Din egen ekonomiska situation	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Ekonomi i Din kommun	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Den svenska ekonomin	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Fråga 97 Med hjälp av nedanstående skala kan Du ange Ditt nuvarande hälsotillstånd. På skalan har Ditt bästa tänkbara tillstånd markerats med 10 och Ditt sämsta tänkbara tillstånd markerats med 0. Bedöm Ditt nuvarande hälsotillstånd genom att sätta ett kryss i den ruta på skalan som markerar hur bra eller dåligt Ditt nuvarande hälsotillstånd är.



Fråga 98 Om Du jämför, hur är Ditt allmänna hälsotillstånd i dag jämfört med hur det var för 12 månader sedan?

- Bättre Oförändrat Sämre

TILL SIST NÅGRA FRÅGOR OM VAD DU GJORDE I GÅR

Fråga 99 Vilka medier tog Du del av i går?

	Ja	Nej	Minns inte
Läste eller tittade i en morgontidning	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Läste eller tittade i en kvällstidning	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Läste eller tittade i en vecko-/månadstidning	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Använde Internet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Tittade på TV	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Lyssnade på radio	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Om Du tittade på TV i går, vilka kanaler tittade Du då på?

	Ja	Nej	Minns inte
SVT1	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
SVT2	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
TV3	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
TV4	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Kanal 5	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Oavsett kanal, ungefär hur länge skulle Du uppskatta att Du tittade på TV i går?

Ungefär minuter

Om Du lyssnade på radio i går, vilka kanaler lyssnade Du då på?

	Ja	Nej	Minns inte
P1	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
P3	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
P4/Lokalradion	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Någon privat radiostation (City, NRJ, Megapol etc.)	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Oavsett kanal, ungefär hur länge skulle Du uppskatta att Du lyssnade på radio i går?

Ungefär minuter

I övrigt, gjorde Du något av följande i går?

	Ja	Nej	Minns inte
Åt frukost före kl. 07	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Arbetade / gick i skolan utanför hemmet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Var bortrest i princip hela dagen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Var hemma i princip hela dagen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Hade en ovanligt stressig dag	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Hade en ovanligt lugn dag	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Arbetade övertid	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Till sist, vilken veckodag var det i går?

Måndag Tisdag Onsdag torsdag Fredag Lördag Söndag

SAMHÄLLE OPINION MASSMEDIA

Samhälle Opinion och Massmedia (SOM) är en vetenskaplig frågeundersökning som årligen genomförs av SOM-institutet. SOM-institutet drivs gemensamt av Institutionen för journalistik och masskommunikation, Statsvetenskapliga institutionen samt Förvaltningshögskolan vid Göteborgs universitet. SOM-undersökningen är en del av institutionernas forskning om opinionsbildning i det svenska samhället i dag. Undersökningen genomförs i samarbete med Kinnmark Direct Marketing och går ut till 6 000 slumpmässigt utvalda personer i Sverige.

Ansvariga för undersökningen är professor Sören Holmberg och professor Lennart Weibull. Magnus Kinnmark är projektsamordnare och undersökningsledare är Åsa Nilsson.

Har Du frågor som rör Din medverkan i undersökningen, ring gärna
Kinnmark Direct Marketing. Telefon: 020 – 28 28 30 (samtalet är gratis)

Du kan också ringa eller skicka e-post till SOM-institutet:
Åsa Nilsson, telefon: 031-773 12 39, e-post: asa.nilsson@som.gu.se
Vill Du läsa mer om SOM-institutet finns vi på Internetadressen: www.som.gu.se

*Denna streckkod är endast till för att
inkomna svar skall kunna prickas av
vid datorns optiska läsning. Då slipper
Du få påminnelse i onödan.*

SOM-INSTITUTETS RAPPORTER

ISSN 0284-4788

SOM-rapport nr 1

Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *SOM-undersökningen 1986*
Göteborg 1987, 87 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)

SOM-rapport nr 2

Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *SOM-undersökningen 1987*
Göteborg 1988, 112 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)

SOM-rapport nr 3

Björkqvist, Karin: *SOM-undersökningen 1988*
Göteborg 1989, 68 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)

SOM-rapport nr 4

Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Åttiototal*
Göteborg 1989, 183 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)

SOM-rapport nr 5

Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Medier och opinion i Sverige*
Göteborg 1990, 140 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)

SOM-rapport nr 6

Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Politiska opinioner*
Göteborg 1991, 147 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)

SOM-rapport nr 7

Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Åsikter om massmedier och samhälle*
Göteborg 1991, 150 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--7--SE

SOM-rapport nr 8

Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Trendbrott?*
Göteborg 1992, 260 sidor. Pris 50 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--8--SE

SOM-rapport nr 9

Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Perspektiv på krisen*
Göteborg 1993, 250 sidor. Pris 50 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--9--SE

SOM-rapport nr 10

Nilsson, Lennart (red): *Västsvensk opinion*
Göteborg 1993, 250 sidor. Pris 50 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--10--SE

SOM-rapport nr 11

Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Vägval*
Göteborg 1994, 320 sidor. Pris 170 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--11--SE

SOM-rapport nr 12

Nilsson, Lennart (red): *Västsverige i fokus*
Göteborg 1994, 150 sidor. Pris 130 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--12--SE

SOM-rapport nr 13

Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Det gamla riket*
Göteborg 1995, 305 sidor. Pris 180 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--13--SE

SOM-rapport nr 14

Nilsson, Lennart (red): *Västsvensk horisont*
Göteborg 1995, 250 sidor. Pris 150 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--14--SE
ISBN 91-972694-1-7

Swedish Opinion

Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (eds.)
Engelsk sammanfattning av SOM-institutets resultat.
Göteborg 1995, 24 sidor. Pris 50 kronor (moms tillkommer)
ISBN 91-972694-0-9

SOM-rapport nr 15

Jarlbro, Gunilla (red): *Ungdomars opinioner*
Göteborg 1996, 120 sidor. Pris 110 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--15--SE
ISBN 91-972694-2-5

SOM-rapport nr 16

Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Mitt i nittioalet*
Göteborg 1996, 470 sidor. Pris 220 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--16--SE
ISBN 91-972694-3-3

SOM-rapport nr 17

Nilsson, Lennart (red): *Västsvenska perspektiv*
Göteborg 1996, 238 sidor. Pris 160 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--17--SE
ISBN 91-972694-4-1

SOM-rapport nr 18

Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Ett missnöjt folk?*
Göteborg 1997, 380 sidor. Pris 220 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--18--SE
ISBN 91-972694-5-X

Trends in Swedish Opinion

Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (eds.)
Långtidstrender inom svensk opinionsbildning, engelsk sammanfattning.
Göteborg 1997, 36 sidor. Pris 80 kronor (moms tillkommer)
ISBN 91-972694-6-8

SOM-rapport nr 19

Nilsson, Lennart (red): *Nya landskap*
Göteborg 1997, 290 sidor. Pris 190 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--19--SE
ISBN 91-972694-7-6

SOM-rapport nr 20

Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Opinionsambället*
Göteborg 1998, 342 sidor. Pris 220 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--20--SE
ISBN 91-972694-8-4

SOM-rapport nr 21

Nilsson, Lennart (red): *Mångfald – bilder av en storstadsregion*
Göteborg 1998, 283 sidor. Pris 190 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--21--SE
ISBN 91-972694-9-2

SOM-rapport nr 22

Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Ljusnande framtid*
Göteborg 1999, ca 420 sidor. Pris 250 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--22--SE
ISBN 91-973670-1-X

SOM-rapport nr 23

Nilsson, Lennart (red): *Region i omvandling*
Göteborg 1999, ca 300 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-2-8
ISRN: GU-STJM-SOM--23--SE

SOM-rapport nr 24

Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Det nya samhället*
Göteborg 2000, ca 520 sidor. Pris: 275 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-3-6
ISRN: GU-STJM-SOM--24--SE

SOM-rapport nr 25

Nilsson, Lennart (red): *Den nya regionen*
Göteborg 2000, 275 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-4-4
ISRN: GU-STJM-SOM--25--SE

SOM-rapport nr 26

Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Land, Du välsignade?*
Göteborg 2001, 485 sidor. Pris: 275 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-6-0
ISRN: GU-STJM-SOM--26--SE

SOM-rapport nr 27

Nilsson, Lennart (red): *Flernivådemokrati i förändring*
Göteborg 2002, 368 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-7-9
ISRN: GU-STJM-SOM--27--SE

SOM-rapport nr 28

Oscarsson, Henrik (red): *Spår i framtiden*
Göteborg 2002, 212 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-8-7
ISRN: GU-STJM-SOM--28--SE

SOM-rapport nr 29

Wadbring, Ingela; Weibull, Lennart & Bergström, Annika (red): *Efter Arbetet. Synen på nedläggningen och dess konsekvenser.*
Göteborg 2002, 212 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISSN: 1101-4692 och 0248-4788
ISRN: GU-STJM-SOM--29--SE

SOM-rapport nr 30

Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Det våras för politiken. Trettiofem artiklar om politik, medier och samhälle.*
Göteborg 2002, 544 sidor. Pris: 275 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-9-5
ISRN: GU-STJM-SOM--30--SE